www.mruni.eu

Gintarė JAKUNTAVIČIŪTĖ

DAKTARO DISERTACIJA

Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė

SOCIALINIAI MOKSLAI,
TEISĖ (01 S)
VILNIUS, 2012

MYKOLO ROMERIO
UNIVERSITETAS

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Gintarė Jakuntavičiūtė

JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ NARIŲ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2008–2012 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinė vadovė:
doc. dr. Agnė Tikniūtė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

ISBN 978-9955-19-496-5
© Mykolo Romerio universitetas, 2012

TURINYS

DISERTACIJOJE NAUDOJAMI SUTRUMPINIMAI 5
DISERTACIJOJE NAUDOJAMŲ TERMINŲ ŽODYNĖLIS 7
ĮVADAS 8
TYRIMŲ APŽVALGA 17
DARBO METODOLOGIJA 20
TYRIMO REZULTATAI IR DARBO STRUKTŪRA 21
1. SUBJEKTAI, KURIEMS TAIKOMAS JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ NARIŲ CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS STANDARTAS 22
1.1. Juridinio asmens teisinio subjektiškumo problema 22
1.1.1. Teorijos, pagrindžiančios teisinį subjektiškumą 22
1.1.2. Pirminės ir antrinės priskyrimo taisyklės 25
1.1.3. *Alter ego* ir *respondeat superior* doktrinos 30
1.2. Juridinio asmens valdymo organų samprata, paskirtis bei funkcijos 32
1.2.1. Juridinio asmens valdymas 32
1.2.2. Juridinio asmens valdymo teorijos 36
1.2.3. Juridinio asmens valdymo sistema 39
1.2.3.1. Angliškas, skandinaviškas ir vokiškas modeliai 42
1.2.3.2. Juridinio asmens valdymo sistema Lietuvoje: koks modelis taikomas? 43
1.2.4. Valdymo organų rūšys 45
1.2.4.1. Valdymo organų sampratos problema 45
1.2.4.2. Valdymo organų funkcijos ir kompetencija 49
1.3. Kiti asmenys, kuriems taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas 54
1.3.1. *De facto* vadovai 54
1.3.2. Vadovaujamas pareigas einantys juridinio asmens darbuotojai 57
1.3.3. Asmenys, veikiantys pagal kiekybinio atstovavimo taisyklę 59
2. JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ NARIŲ TEISINIS STATUSAS 62
2.1. Valdymo organo narys – juridinio asmens atstovas? 62
2.2. Valdymo organų narių teisinio statuso dualizmo problema 66
2.2.1. Korporatyviniai („*vidiniai*“) teisiniai santykiai 66
2.2.2. Individualūs („*išoriniai*“) teisiniai santykiai 69
2.2.2.1. Darbo ir visiškos materialinės atsakomybės sutartys 70
2.2.2.2. Galimos alternatyvos darbo sutarčiai 75
2.3. Ar valdymo organų nariai naudojasi juridinio asmens ribotos atsakomybės apsauga? 79
2.3.1. Ribotos atsakomybės doktrinos taikymo valdymo organų narių atžvilgiu ribos 79
2.3.2. „*Nemokumo proceso vilkinimo*“ ir „*nemokumo gilinimo*“ doktrinų įtaka valdymo organų narių teisiniam statusui 86
2.3.3. Valdymo organų narių asmeninė atsakomybė likvidavus juridinį asmenį 91
3. VALDYMO ORGANŲ NARIŲ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ UŽ RIZIKINGAIS SPRENDIMAIS PADARYTĄ ŽALĄ 94
3.1. Rizikingų sprendimų samprata 94
3.2. Civilinės atsakomybės už rizikingais sprendimais padarytą žalą sąlygos 96
3.2.1. Civilinės atsakomybės sąlygų nustatymas: deliktinės ar sutartinės atsakomybės taisyklės? 98

3.2.2. Valdymo organų narių veiksmų neteisėtumas ir kaltė rizikingų sprendimų priėmimo procese ... 101
3.2.2.1. Subjektai, į kurių interesus privaloma atsižvelgti priimant sprendimus ... 102
3.2.2.2. Rizikingų sprendimų turinio vertinimas ... 113
3.2.2.3. Rizikingų sprendimų priėmimo proceso vertinimas ... 119
3.2.2.3.1. Taisyklės, taikomos bendrosios teisės tradicijos šalyse ... 119
3.2.2.3.2. Taisyklės, taikomos kontinentinės teisės tradicijos šalyse ... 122
3.2.3. Priežastinis ryšys ... 126
3.2.4. Žala ... 129
3.2.4.1. Turtinė žala ir jos apskaičiavimo kriterijai ... 130
3.2.4.2. Neturtinė žala ir jos apskaičiavimo kriterijai ... 136
4. VALDYMO ORGANŲ NARIŲ CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS ĮGYVENDINIMO PROBLEMATIKA ... 141
4.1. Šalys valdymo organų narių civilinės atsakomybės bylose ... 141
4.1.1. Asmenys, galintys būti ieškovais ... 141
4.1.1.1. Individualūs ir išvestiniai akcininkų ieškiniai ... 142
4.1.1.2. Tiesioginis ir netiesioginis kreditorių ieškinys ... 149
4.1.2. Valdymo organų nariai, kaip atsakovai, valdymo organų narių civilinės atsakomybės bylose ... 154
4.2. Valdymo organų narių apsaugos nuo civilinės atsakomybės įgyvendinimo formos ... 160
4.2.1. Valdymo organų narių civilinės atsakomybės draudimas ... 161
4.2.2. Valdymo organų narių civilinės atsakomybės ribojimas arba atleidimas nuo jos ... 163
4.2.3. Juridinio asmens įsipareigojimas atlyginti valdymo organų narių tretiesiems asmenims padarytą žalą („*indemnification*“ institutas) ... 166
IŠVADOS ... 170
PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS ... 174
NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS ... 182
SANTRAUKA ... 211
SUMMARY ... 237

DISERTACIJOJE NAUDOJAMI SUTRUMPINIMAI

a. – amžius

ABĮ – Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas

AC – Appeal cases (liet. *Apeliacinės bylos* (aut. past. *Anglijos teisinių publikacijų leidinys*)

All ER – All England Law Reports (liet. *Visi Anglijos teisės pranešimai* (aut. past. *Anglijos teisinių publikacijų leidinys*)

angl. – angliškai

aut. past. – autoriaus pastaba

Atk. – Atkins' Reports (liet. *Atkinso pranešimai* (aut. past. *Anglijos teisinių publikacijų leidinys*)

BCC – British Company Law Cases (liet. *Britanijos bendrovių teisės bylos* (aut. past. *Anglijos teisinių publikacijų leidinys*)

BCLC – Butterworth's Company Law Cases (liet. *Butterworto bendrovių teisės bylos* (aut. past. *Anglijos teisinių publikacijų leidinys*)

BGH – Bundesgerichtshof (liet. *Vokietijos Aukščiausiasis Teismas*)

BGHZ – Entscheidungen des Bundesgerichtshofes in Zivilsachen (liet. *Vokietijos Aukščiausiojo Teismo sprendimų civilinėse bylose leidinys*)

B.R. – Bankruptcy Reporter (liet. *Bankroto pranešėjas* (aut. past. *JAV teisinių publikacijų apie bankroto bylas leidinys*)

CA – Court of Appeal (liet. *Apeliacinis teismas*)

Ch. – Chancery Division – Law Reports (liet. *Chancery skyrius – Teisės pranešimai* (aut. past. *Anglijos teisinių publikacijų leidinys*)

Cir. – Circuit (liet. *apygarda* (aut. past. *JAV teismų sistemoje*)

CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas

CPK – Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas

d. – diena arba dalis (priklausomai nuo konteksto)

DC – district court (liet. *apygardos teismas*)

DLR – Dominion law reports (liet. *Dominion teisės pranešimai* (aut. past. *Kanados teisinių publikacijų leidinys*)

DK – Lietuvos Respublikos darbo kodeksas

EBPO – Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (angl. *Organisation for Economic Co-operation and Development*)

ECR – European Court Reports (liet. *Europos teismo pranešimai*)

EK – Europos Komisija

ER – English Reports (liet. *angliški pranešimai*)

ES – Europos Sąjunga

EWHC – High Court (transcript, neutral citation) (liet. *Aukščiausiasis teismas (nuorašai, neutralus citavimas)* (aut. past. *Anglijos teisinių publikacijų leidinys*)

F.2d. – Federal Supplement, Second Series (liet. *Federalinis priedas, Antroji serija* (aut. past. *JAV teismų sprendimų leidinys*)

F. Supp. – Federal Supplement (liet. *Federalinis priedas* (aut. past. *JAV teismų sprendimų leidinys*)

FCR – Family Court reporter (liet. Šeimos teismo pranešėjas (aut. past. *Anglijos teisinių publikacijų leidinys*)

GmbH – Gesellschaft mit beschränkter Haftung (liet. *ribotos atsakomybės bendrovė* (aut. past. *Vokietijoje*)

gr. – graikiškai

ĮBĮ – Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos

KB – Law reports: King's Bench Division (liet. *Teisės pranešimai: Karaliaus teismo skyrius* (aut. past. *Anglijos teisinių publikacijų leidinys*)

kt. – kiti

liet. – lietuviškai

lot. – lotyniškai

LR – Lietuvos Respublika

LR Ex – Law Reports: Exchequer cases (liet. *Teisės pranešimai: Exchequer bylos* (aut. past. *Anglijos teisinių publikacijų leidinys*)

m. – metai

No – number (liet. *numeris*)

Nr. – numeris

NZLR – New Zealand law reports (liet. *Naujosios Zelandijos tei*sės pranešimai)

OL – Europos Sąjungos Oficialusis leidinys

OLG – Oberlandesgericht (liet. Žemės (aut. past. *Vokietijos federalinio vieneto*) *Aukščiausiasis Teismas*)

p. – puslapis arba punktas (priklausomai nuo konteksto)

pab. – pabaiga

pan. – panašiai

pranc. – prancūziškai

proc. – procentas

RPC – Reports of patent, design and trademark cases (liet. *Patentų, dizaino ir prekių ženklų bylų pranešimai* (aut. past. *Anglijos teisinių publikacijų leidinys*)

SCE – Societas Cooperativa Europaea (liet. *Europos kooperatinė bendrovė*)

S.D.N.Y. – Southern District of New York (liet. *Niujorko pietinė apygarda*)

SE – Europos akcinė bendrovė (lot. *Societas Europeae*)

str. – straipsnis

QB – Queen's Bench (liet. *Karalienės Teismas* (aut. past. *Anglijos teisinių publikacijų leidinys*)

t.y. – tai yra

v. – versus

vok. – vokiškai

WLR – Weekly Law Reports (liet. *Savaitiniai teisės pranešimai* (aut. past. *Anglijos teisinių publikacijų leidinys*)

žr. – žiūrėkite

DISERTACIJOJE NAUDOJAMŲ TERMINŲ ŽODYNĖLIS

Atviro tipo bendrovė – bendrovė su dideliu akcininkų skaičiumi, kurioje valdymo funkciją atlieka ne patys akcininkai, o nepriklausomi valdymo organų nariai.

Bendrovė – atviro arba uždaro tipo bendrovė (pavyzdžiui, Lietuvoje akcinė ir uždaroji akcinė bendrovė; Prancūzijoje – *la société anonime* (bendrovė, kurios akcininkai nėra atskleisti), *la société a responsabilité limitée* (ribotos atsakomybės bendrovė) ir *la société en commandite par actions* (komanditinė akcinė bendrovė); Vokietijoje – akcinė bendrovė (vok. *Aktiengesellschaft*), ribotos atsakomybės bendrovė (vok. *Gesellschaft mit beschränkter Haftung*) ir komanditinė akcinė bendrovė (vok. *Kommanditgesellschaft auf Aktien*); Anglijoje – privati bendrovė (angl. *private company*) ir vieša bendrovė (angl. *public company*); ir pan.).

Direktorius arba **vadovas** – juridinio asmens vienasmenio arba kolegialaus valdymo organo narys.

Interesų grupė arba **suinteresuoti asmenys** (angl. *stakeholder*) – asmenys, dalyvaujantys juridinio asmens veikloje, kaip potencialūs naudos gavėjai, ir galintys patirti šios veiklos neigiamus padarinius (pavyzdžiui, direktoriai, kreditoriai, darbuotojai ir pan.).

Įmonė – civilinių teisinių santykių subjektas (paprastai privatus juridinis asmuo, užsiimantis ūkine-komercine veikla).

Nevykdantysis direktorius arba **nevykdantysis vadovas** – juridinio asmens kolegialaus valdymo organo narys, nesusietas su juridiniu asmeniu nuolatiniais teisiniais santykiais.

Priežiūros organas – juridinio asmens kolegialus valdymo organas, vykdantis kontrolės funkciją.

Uždaro tipo bendrovė – bendrovė, kurią *faktiškai* valdo patys akcininkai.

Valdymo funkcija - juridinio asmens valdymo organų (kai valdymo organai yra *realūs*) arba dalyvių (kai valdymo organai yra *nominalūs*) vykdoma funkcija, kurios turinį sudaro trejopo pobūdžio funkcijos – *vadovavimo*, *atstovavimo* ir *kontrolės*.

Valdymo organas - vienasmenis ar kolegialus juridinio asmens organas, vykdantis valdymo funkciją.

Vykdantysis direktorius – juridinio asmens vienasmenio ar kolegialaus valdymo organo narys, susietas su juridiniu asmeniu nuolatiniais teisiniais santykiais.

Vykdomasis valdymo organas – vienasmenis ar kolegialus juridinio asmens valdymo organas, atliekantis *vadovavimo* ir (ar) *atstovavimo* funkciją (valdyba ar vadovas).

Žemesnio lygio vadovas (angl. *officer*) – JAV teisinėje sistemoje įtvirtinta pareigybė, kurią turi asmenys, vykdantys jiems deleguotas juridinio asmens valdymo funkcijas ar jų dalį.

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas ir problematika. XX a. viduryje – XXI a. pradžioje Rytų Azijoje[1], JAV[2], Europoje[3] bei Australijoje[4] įvykę stambių bendrovių bankrotai ir finansų krizės[5] paskatino atidžiau pažvelgti į juridinio asmens valdymo organų narių teisinį statusą, šių teisės subjektų pareigas bei teisinę atsakomybę, kadangi viena svarbiausių priežasčių, lėmusių stambių bendrovių bankrotus bei finansų krizes visame pasaulyje, buvo juridinių asmenų valdymo organų narių nesąžiningumas, netinkamas jiems nustatytų pareigų vykdymas bei aplaidumas. Šie itin daug neigiamų pasekmių pasaulio valstybių ekonomikai sukėlę įvykiai inicijavo juridinių asmenų teisės reformą, pasireiškusią esamos valstybių įstatyminės bazės keitimu, tobulinimu, ypač valdymo organų narių teisinio statuso bei atsakomybės srityse. Šiuo metu, kai viso pasaulio ekonomika išgyveno pačią didžiausią finansų krizę nuo pat JAV Didžiosios depresijos[6] laikų, juridinių asmenų valdymo organų narių teisinės atsakomybės klausimas vėlgi tapo vienu *aktualiausių*, ypač, atsižvelgiant į tai, kad esminėmis šios krizės priežastimis įvardijamas netinkamas

---

1 Buvo konstatuota, kad Rytų Azijos krizę, prasidėjusią 1997 metais, daugiausia lėmė netinkamas juridinių asmenų valdymas, netinkamas investavimas, aplaidžia buhalterija paremtos didelės paskolos. Plačiau žr. Kancerevyčius, G. *Finansai ir investicijos. III atnaujintas leidimas*. Kaunas: „Smaltijos" leidykla, 2009, p. 798-801.

2 2000-2002 metais JAV bankrutavo arba išgyveno finansų krizes daugelis stambių bendrovių, pavyzdžiui, „*Enron*", „*WorldCom*", „*AOL*", „*Adelphia*", „*Bristol-Myers Squibb*", „*CA*", „*Dynegy*", „*ImClone Systems*", „*Sears Holdings*", „*Lucent Technologies*", „*Merck*", „*Merrill Lynch*", „*Peregrine Systems*", „*Qwest*", „*Reliant Energy*" ir kt. Tai tik keletas pavyzdžių. Plačiau žr. Greičius, R. *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007, p. 38-39.

3 Paminėsime kelis pavyzdžius: 2003 metais Italijoje bankrutavo „*Parmalat SpA*", Prancūzijoje – „*Credit Lyonnaise*", „*Vivendi Universal*", 2005 metais Anglijoje įvyko „*MG Rover*" bankrotas, 2005 metais Vokietijoje didelį atgarsį sukėlė „*Mannesmann*" bankrotas. Plačiau žr. *Ibid.*, p. 42-41.

4 2001 metais daugelis stambių Australijos bendrovių (pavyzdžiui, „*HIH Insurance limited*", „*Ansett Airines*", „*Onetel*", „*Pasminco*", „*Centaur Mining and Exploration*", „*LibertyOne*", „*Diamon Press*" ir kt.) bankrutavo arba patyrė finansines krizes. Nustatyta, kad viena svarbiausių šių įmonių bankroto bei finansų krizių priežastis buvo ta, kad jų vadovai veikė nesąžiningai, nerūpestingai, nekompetentingai, kas sukėlė įmonių nemokumą. Plačiau žr. *Ibid*., p. 41.

5 XX a. viduryje „*Ponzi schemos*" (angl. '*Ponzi scheme*') panaudojimu bendrovės „*Securities Exchange Company*" vadovas Ch. Ponzi įgyvendino vieną didžiausių apgavysčių JAV (plačiau žr. Young, A. *The Life of Carlo Ponzi* [interaktyvus]. Ontario, 2001 [žiūrėta 2012-07-03]. <http://www.mts.net/~auser/whatthegovernmentdoes.html>); 1929-1933 metais visas ūkio šakas ir valstybes apėmė Didžioji ekonominė krizė (dar vadinama Didžiąja depresija) (plačiau žr. Romer, Ch. D. What Ended the Great Depression? *The Journal of Economic History* [interaktyvus]. 1992, 52(4): 757-784 [žiūrėta 2012-07-03]. <http://emlab.berkeley.edu/~cromer/What%20Ended%20the%20Great%20Depression.pdf>); 1982 metais vyko mažai išsivysčiusių šalių skolos krizė, 1992-1993 metais – valiutų krizė Jungtinėje Karalystėje, Italijoje bei Ispanijoje, 1994-1995 metais – Meksikos krizė, 1997-1998 metais – Azijos krizė, 1998 metais – Rusijos krizė, 1999 metais – Brazilijos krizė (Plačiau žr. Kancerevyčius, G., *op. cit.*, p. 794-805).

6 Didžioji ekonominė krizė (dar vadinama Didžioji depresija) – didžiausia kapitalistinio ūkio krizė, vykusi 1929–1933 metais ir apėmusi visas ūkio šakas ir valstybes. Krizė prasidėjo JAV po panikos Niujorko vertybinių popierių biržoje Volstryte 1929 m. spalio 24 d., staiga nukritus akcijų kainoms, po ko prasidėjo bankrotų ir įsiskolinimų virtinė, apėmusi visas kapitalistines valstybes. Laufer, W. S. *Corporate Bodies and Guilty Minds. The Failure of Corporate Criminal Liability*. London: University of Chicago Press, 2006, p. 22.

juridinių asmenų valdymas[7], rizikos įvertinimas[8] bei kontrolė[9], neatsakingos skolinimo praktikos įgyvendinimas bei plėtotė[10], akcininkų darytas spaudimas direktoriams imtis pernelyg rizikingų sprendimų, siekiant didesnių pajamų ilgalaikių investicijų sąskaita, t. y. skatinant trumpalaikį akcininkų vertės kūrimą[11], ir kt. Šio tyrimo *aktualumą* pagrindžia taip pat ir tai, kad EBPO, 2009-2010 metais atlikusi išsamius 2008 metų finansų krizės tyrimus, kaip vieną svarbiausių šios krizės įveikimo strateginių krypčių išskyrė juridinių asmenų *valdymo* reformos būtinumą[12], aiškiai apibrėžiant valdymo organų narių teisinį statusą, funkcijas bei atsakomybę[13]. Tai patvirtino taip pat ir Europos Komisija 2011 metais išleistoje Žaliojoje knygoje „*ES įmonių valdymo sistema*"[14], nurodydama, jog „kiekvienu atveju būtina aiškiai apibrėžti visų rizikos valdymo procese dalyvaujančių šalių (valdybos, vykdomosios vadovybės ir visų rizikos valdymo funkciją atliekančių darbuotojų) vaidmenis ir atsakomybę". Taigi šis mokslinis tyrimas yra itin *aktualus* tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu, ypač šiuo metu, kai juridinių asmenų veiklos mastas plečiasi ir apima kelių valstybių ribas bei pastebima tendencija, jog vis labiau didėja institucinių investuotojų interesas išsireikalauti iš direktorių žalą, patirtą dėl direktorių neteisėtų veiksmų[15]. Be to, fundamentalūs juridinio asmens valdymo organų narių ci-

---

7 Plačiau žr. Mülbert, P. O. Corporate Governance of Banks after the Financial Crisis – Theory, Evidence, Reforms. *Law Working Paper* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2012-06-05]. <http://ssrn.com/abstract=1448118>; Cheffins, B. R. Did Corporate Governance 'Fail' During the 2008 Stock Market Meltdown? The Case of the S&P 500. *Business Lawyer*. 2009, 65(1): 1-65; ir kt.

8 Kirchmaier, T. *Inject Governance, and Not Just Cash: Some Thoughts on the Governance of Banks* [interaktyvus]. London, 2008-10-27 [žiūrėta 2012-06-04]. <http://ssrn.com/abstract=1303202>; Kirckpatrick, G. The Corporate Governance Lessons from the Financial Crisis. *Financial Market Trends*. 2009, 96(61): 4; Peters, M. K. *Corporate Governance of Australian Banking: A Lesson in Law Reform or Good Fortune?* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2012-06-04]. <http://ssrn.com/abstract=1567726>; Adams, R. Governance and the Financial Crisis. *Finance Working Paper* [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2012-06-05]. <http://ssrn.com/abstract_id=1398583>.

9 Sahlman, W. A. Management and the Financial Crisis (We have met the enemy and he is us …). *Working Paper* [interaktyvus]. 2009, 10-003 [žiūrėta 2012-06-04]. <http://www.hbs.edu/research/pdf/10-033.pdf>; Rose, P. *Regulating Risk by 'Strengthening Corporate Governance'* [interaktyvus]. Columbus, 2010-06-25 [žiūrėta 2012-06-04]. <http://ssrn.com/abstract=1630122>.

10 Jordan, C. E.; Jain, A. Diversity and Resilience: Lessons from the Financial Crisis. *University New South Wales Law Journal*. 2009, 32(2): 416-446.

11 Lipton, M.; Mirvis, T.; Lorsch, J. *The Proposed 'Shareholder Bill of Rights Act 2009'* [interaktyvus]. 2009-03-12 [žiūrėta 2012-06-05]. <http://blogs.law.harvard.edu/corpgov/2009/05/12/the-proposed-%e2%80%9cshareholder-bill-of-rights-act-of-2009%e2%80%9d>; Sharpe, N. Rethinking the Board Function in the Wake of the 2008 Financial Crisis. *Journal of Business and Technology Law*. 2010, 5: 110-111.

12 *The Financial Crisis: Reform and Exit Strategies* [interaktyvus]. OECD, 2009, p. 21 [žiūrėta 2012-04-18]. <http://www.oecd.org/dataoecd/55/47/43091457.pdf>.

13 Plačiau žr. Corporate Governance and the Financial Crisis. Conclusions and Emerging Good Practices to Enhance Implementation of the Principles. *Directorate for Financial and Enterprise Affairs OECD Steering Group on Corporate Governance Paper* [interaktyvus]. OECD, 2010-02-24 [žiūrėta 2012-04-18]. <http://www.oecd.org/dataoecd/53/62/44679170.pdf>.

14 Europos Komisijos 2011 m. balandžio 5 d. Žalioji knyga COM/2011/164 „*ES įmonių valdymo sistema*" [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2011-09-01]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=58165& p_query=&p_tr2=2>.

15 Dunn, T. L. The Developing Theory of Good Faith in Directors Conduct: Are Delaware Courts Ready to Force Corporate Directors to Go Out-of-Pocket After Disney IV? *Denver University Law Review*. 2005, 83(2): 577.

vilinės atsakomybės teisėtumo ir išimčių iš šios taisyklės klausimai susilaukia daugelio šiuolaikinių mokslininkų dėmesio, o teisės taikymo problemos yra itin *aktualios* visų pasaulio valstybių teisinėse sistemose. Galiausiai, visais laikais daugeliui juridinių asmenų valdymo organų narių, konkurencinės rinkos sąlygomis siekiančių tinkamai vykdyti bei plėtoti juridinio asmens veiklą, visuomet *aktualus* buvo klausimas, kaip valdyti juridinį asmenį, siekiant garantuoti jo finansinį gyvybingumą ir konkurencingumą, kur yra ta riba tarp sprendimų priėmimo laisvės ir asmeninės atsakomybės už juos?

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytas priežastis, vienas esminių šiuolaikinės efektyvios teisinės sistemos keliamų uždavinių yra rasti balansą tarp diskrecijos teisės ir pareigos naudotis šia diskrecija atsakingai. „Akivaizdu, jog pakankamai griežtos ir nepertraukiamos atskaitomybės sistemos įdiegimas gali paprasčiausiai reikšti diskrecijos teisės suteikimo atsisakymą“[16]. Juk, viena vertus, valdymo organų narių teisė priimti sprendimus yra būtina juridinio asmens veiklos įgyvendinimo bei plėtros priemonė, pavyzdžiui, bendrovėse tai būtina akcininkų gaunamos naudos[17] maksimizavimo priemonė. Kita vertus, šie sprendimai neišvengiamai susiję su itin didele galimų nuostolių grėsme ir atitinkamai su ginčų dėl tokių nuostolių atlyginimo rizika. Taigi sprendimų priėmimo kontekste susiduriama tiek su juridinio asmens dalyvių, tiek ir su valdymo organų narių teisių bei teisėtų interesų apsaugos problema[18], itin aktualia tiems juridiniams asmenims, kuriuose nuosavybės ir valdymo funkcijų atskyrimas yra ne formalus, bet praktiškai įgyvendintas[19]. Todėl šiuolaikinėse teisinėse sistemose siekiama apginti teisės subjektus nuo neteisėtų valdymo organų narių sprendimų ir įpareigoti prisiimti asmeninę atsakomybę už juos. Visgi griežtų atsakomybės standartų už priimamus sprendimus numatymas sumažintų jų efektyvumą bei varžytų tiek juridinio asmens veiklos, tiek ir kartu visos valstybės ekonomikos plėtrą, kadangi valdymo organų nariai vengtų naujovių, nesistengtų investuoti ir prisiimti rizikos. Tačiau, kita vertus, jeigu valdymo organų nariams nebūtų taikoma atsakomybė už jų priimtais sprendimais padarytą žalą, kiltų rizika, jog jie priiminėtų neteisėtus sprendimus. Todėl itin

---

[16] Arrow, J. K. *The Limits of Organization*. New York: Norton & Co. Inc., 1974, p. 78.

[17] Tam, kad žodžių junginys „*akcininkų turtas*“ nebūtų painiojamas su žodžių junginiu „*bendrovės turtas*“, disertacijoje bus vartojamas terminas „*akcininkų naudos (o ne turto) maksimizavimas*“. Kaip žinome, akcininkų turtas kiekybiškai išreiškiamas kaip jų turimų akcijų skaičiaus ir vienos akcijų vertės sandauga. Todėl pagrindinis valdymo organų narių tikslas, vykdant valdymo funkcijas, turi būti orientuotas į bendrovės vertės maksimizavimą, kuri ir matuojama akcijos rinkos kaina. Tai patvirtina ir tai, kad ABĮ 19 straipsnio 8 dalyje numatyta, jog bendrovės valdymo organai privalo veikti bendrovės ir jos akcininkų naudai. O kuo didesnė bendrovės akcijos kaina rinkoje, tuo didesnis yra akcininkų turtas (arba nauda). Taigi, vertinant kiekvieną bendrovės valdymo organų narių sprendimą, reikėtų taip pat įvertinti, ar jis atitinka akcininkų naudos (bendrovės vertės) maksimizavimo tikslą.

[18] Tuo tarpu kreditorių teisių bei teisėtų interesų apsaugos problema dažniausiai kyla juridinio asmens nemokumo arba bankroto atveju. Dauguma mokslininkų pripažįsta, jog tol, kol juridinis asmuo yra mokus, valdymo organų nariai turi fiduciarines pareigas juridinio asmens atžvilgiu, o juridiniam asmeniui tapus nemokiam - kreditorių atžvilgiu. Plačiau apie tai žr. Kraakman, R. R., *et al*. *The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach*. Oxford: Oxford University Press, 2009, p. 88-89; Gevurtz, F. A. *Corporation Law*. St. Paul Minn: West Group, 2000, p. 304-313; šios pozicijos taip pat laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Limantra“ v. N. G.* (bylos Nr. 3K-3-130/2011).

[19] Plačiau apie tai žr. Bratton, W. W. Berle and Means Reconsidered at the Century's Turn. *Journal of Corporation Law*. 2001, 26(3): 759-760; Kiršienė, J.; Tikniūtė, A. Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles. *Jurisprudencija*. 2004, 55(47): 71-72.

svarbu surasti tą „*aukso vidurį*“ tarp atsakomybės ir sprendimų priėmimo laisvės. Deja, nei Lietuvos teisės aktai, nei teismų praktika, nei teisės doktrina nepateikia aiškių taisyklių, kuriomis turėtų būti vadovaujamasi priimant sprendimus, todėl kyla klausimas, kokiais kriterijais vadovaujantis reikia vertinti valdymo organų narių veiksmus sprendimų priėmimo procese? Ar teismas, siekdamas nustatyti valdymo organų narių neteisėtų veiksmų egzistavimo faktą, turi teisę vertinti šių sprendimų turinį?

Be minėtos *problemos* Lietuvos teisinėje sistemoje pastebima nemažai ir kitų teorinių bei praktinių problemų, susijusių su juridinio asmens valdymo organų narių teisine atsakomybe, kurios yra įgavusios pačias įvairiausias išraiškas. Visų pirma, Lietuvoje galiojantys atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojantys teisės aktai, turint omenyje jų skaičių ir kaitą, tarpusavyje nesuderinti. Nei teisės aktuose, nei teisės doktrinoje ar teismų praktikoje nerasime vieningos nuomonės dėl to, kaip turėtų būti apibrėžta valdymo funkcija, kas yra ir turi būti priskiriama juridinio asmens valdymo organų kategorijai, taip pat neaišku, pagal kokias taisykles asmenys, juridinio asmens vardu kiekybinio atstovavimo pagrindu veikiantys kartu su valdymo organų nariais, turėtų atsakyti už savo neteisėtais veiksmais juridiniams asmeniui ar tretiesiems asmenims padarytą žalą. Tai atitinkamai suponuoja subjektų, kuriems turi būti taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas, neapibrėžtumo *problemą*. Be to, tiek Lietuvos teisės doktrinoje, tiek ir teismų praktikoje yra akivaizdžiai painiojamos tokios teisinės sąvokos, kaip „*juridinio asmens valdymo organas*“ ir „*juridinio asmens valdymo organo narys*“, iš esmės nesuvokiant jų turinio bei esminių skirtumų, todėl susiduriama su *valdymo organų narių* teisinio statuso neapibrėžtumo *problema*, kas atitinkamai suponuoja valdymo organų narių teisinės atsakomybės prigimties *problemą*. Pastebimas juridinio asmens valdymo organo nario teisinio statuso ir teisinės atsakomybės dualizmas, pasireiškiantis iš esmės taip pat ir civilinės bei materialinės atsakomybės pagal darbo teisę santykio *problema*. Lietuvoje iki šiol nesutariama, ar valdymo organų narius ir juridinį asmenį sieja atstovavimo, darbo ar visgi civiliniai pavedimo teisiniai santykiai. Teismų praktika šiuo klausimu nėra vieninga. Tai atitinkamai prieštarauja konstituciniams teisinio apibrėžtumo[20] bei teisinio tikrumo principams[21], kadangi nėra aišku, kuriais atvejais valdymo organo nariui, pažeidusiam atitinkamas pareigas, turi būti taikoma civilinė, o kuriais – materialinė teisinė atsakomybė. Galiausiai, teisės doktrinoje nėra vieningos nuomonės, kuriomis civilinės atsakomybės taisyklėmis – sutartinės ar deliktinės – reikėtų vadovautis, vertinant valdymo organų narių veiksmus, sukėlusius žalą. Aiškaus atsakymo taip pat nepateikia ir teismų praktika. Visgi šis klausimas yra itin *aktualus*, kadangi nuo to, kokia civilinė atsakomybė – sutartinė ar deliktinė – taikytina valdymo organų nariams, pažeidus jiems nustatytas pareigas, priklausys sąlygų, kurioms esant atlyginama žala, nustatymo ypatumai, įrodinėjimo naštos pasiskirstymas, atlygintinų nuostolių ribos, ieškinio senaties terminų skaičiavimo ypatumai, ginčų, kylančių iš tokių santykių, jurisdikcija bei taikytina teisė.

---

[20] Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2001 m. liepos 12 d. nutarime konstatavo, kad teisinio apibrėžtumo principas reiškia valstybės pareigą užtikrinti teisinio reguliavimo tikrumą ir stabilumą, apsaugoti teisinių santykių subjektų teises, taip pat įgytas teises, gerbti teisėtus interesus ir teisėtus lūkesčius. Principo paskirtis – laiduoti asmens pasitikėjimą savo valstybe ir teise. Teisinis reguliavimas privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai.

[21] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. ir 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimai.

Šios bei daugelis kitų mokslinių *problemų*, susijusių su juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės institutu, kurios bus analizuojamos disertacijoje, ir aukščiau nurodytos aplinkybės, pagrindžiančios šio darbo *aktualumą*, parodė, jog juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės teisinė analizė yra būtina. Todėl tikimės, kad šis darbas taps efektyviu bei naudingu instrumentarijumi tiek teismams, sprendžiantiems tokio pobūdžio bylas, tiek įstatymų leidėjui, tobulinant teisinę reglamentaciją, tiek ir teisės teoretikams, analizuojantiems su šia tematika susijusias mokslines problemas.

Tyrimo objektas. Juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės teisinis reguliavimas bei praktinis taikymas ir aiškinimas.

Kadangi Lietuvos teisinei sistemai būdinga juridinių asmenų rūšių įvairovė[22], darbo apimtis nulėmė poreikį atsiriboti nuo skirtingoms juridinių asmenų rūšims būdingų specifinių valdymo organų narių teisinio statuso bei civilinės atsakomybės problemos aspektų ir koncentruotis tik į bendriausius jų bruožus. Tyrimo tikslai sąlygoja, kad didesnis dėmesys skiriamas juridiniams asmenims, užsiimantiems ūkine-komercine veikla, kadangi būtent šie teisės subjektai dažniausiai susiduria su juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės problema. Visgi šiame darbe aptariami atsakomybės principai *mutatis mutandis* turėtų būti taikomi ir kita veikla užsiimančių juridinių asmenų valdymo organų nariams.

Viena labiausiai paplitusių juridinių asmenų, užsiimančių ūkine-komercine veikla, teisinių formų Lietuvoje yra uždaroji akcinė bendrovė[23], todėl ir Lietuvos teismų praktikoje sprendžiamų ginčų, susijusių su juridinių asmenų valdymo organų narių civiline atsakomybe, absoliuti dauguma yra būtent dėl uždarųjų akcinių bendrovių valdymo organų narių neteisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimo. Dėl šios priežasties, siekdami visapusiškos ir išsamios juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės instituto analizės, itin daug dėmesio skirsime būtent šios juridinių asmenų teisinės formos valdymo organų narių civilinei atsakomybei. Tai padės nustatyti esmines šio instituto taikymo bei aiškinimo problemas.

---

[22] Juridiniai asmenys skiriasi atsakomybės pagal prievoles ribų apimtimi (ribotos ir neribotos civilinės atsakomybės) ir teisnumo turiniu (viešieji ir privatieji). Pagrindinis juridinių asmenų skirstymo į viešuosius ir privačiuosius kriterijus yra steigėjų interesas. Privatieji juridiniai asmenys yra tokie, kurių tikslas – tenkinti privačius steigėjų interesus. Privačiuosius juridinius asmenis galima skirstyti į pelno siekiančius (arba įmones) ir pelno nesiekiančius (pavyzdžiui, daugiabučių namų savininkų bendrija). Viešųjų juridinių asmenų tikslas – tenkinti viešuosius interesus. Viešieji juridiniai asmenys gali turėti ir siekti pelno, tačiau jų dalyviai negali gauti pelno dalies ir likviduojamo viešojo juridinio asmens turto dalies, viršijančios dalyvio įnašus į turtą. Valstybė ir savivaldybės taip pat yra juridiniai asmenys, jos įgyja civilines teises ir prisiima civilines pareigas bei jas įgyvendina per valstybės ir savivaldybių valdymo institucijas. Galiausiai, pagal veiklos pobūdį juridiniai asmenys gali būti skirstomi į įmones, įstaigas ir *organizacijas*. Plačiau žr. Baranauskas, E., *et al*. *Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007, p. 183-314.

[23] Pavyzdžiui, Lietuvos statistikos departamento duomenimis 2012 metų pradžioje uždarosios akcinės bendrovės sudarė daugiau nei 48 proc., individualiosios įmonės – apie 28 proc., viešosios įstaigos – apie 3.6 proc., akcinės bendrovės – apie 0.26 proc., o valstybės įmonės – tik apie 0.06 proc. visų įregistruotų ūkio subjektų metų pradžioje. Plačiau žr. Lietuvos statistikos departamentas. Įregistruotų ir veikiančių ūkio subjektų skaičius metų pradžioje [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-07-09]. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M4010116&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=5389&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>.

Tyrimo dalykas. Juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės teisinio reguliavimo bei praktinio taikymo ir aiškinimo materialinio teisinio pobūdžio aspektai, reguliuojami civilinės teisės. Šiame darbe neanalizuojami procesinio teisinio pobūdžio aspektai, be to, netiriami kiti galimi civilinių teisių gynimo būdai, tokie kaip juridinio asmens valdymo organų sudarytų sandorių pripažinimas negaliojančiais, priimtų sprendimų panaikinimas, valdymo organų narių atleidimas iš pareigų, jų nušalinimas ar laikinas įgaliojimų sustabdymas, draudimas atlikti tam tikrus veiksmus ir kt., kadangi jie nėra laikomi civiline atsakomybe.

Tyrimo tikslas – sistemiškai ir išsamiai išanalizuoti juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės prigimtį, šios atsakomybės *kilimo* bei įgyvendinimo ypatumus, atskleisti aktualiausias šio instituto aiškinimo bei taikymo problemas ir, remiantis užsienio šalių patirtimi bei naujausiomis pasaulinėmis tendencijomis, pateikti teisiškai pagrįstus pasiūlymus ir rekomendacijas šioms problemoms efektyviai spręsti bei esamam teisiniam reguliavimui tobulinti.

Šiam tikslui pasiekti iškeliami tokie ***tyrimo uždaviniai***:

1. Nustatyti civilinės teisinės atsakomybės subjektų ratą, kuriam taikomas juridinio asmens valdymo organo nario civilinės atsakomybės standartas. Šį uždavinį pasiekti padės juridinio asmens *valdymo organo* sampratos, paskirties bei teisinio statuso analizė (pranc. *raison d'être*), aiškiai apibrėžiant „*valdymo organo*“ ir „*valdymo organo nario*“ sąvokų skirtumus, pristatant pasaulyje vyraujančias juridinio asmens valdymo teorijas bei sistemas ir atskleidžiant valdymo organų vykdomos valdymo funkcijos turinį bei pobūdį.
2. Išanalizuoti juridinio asmens *valdymo organo nario* teisinio statuso ypatumus, nustatant, kokiu teisiniu pagrindu valdymo organo nariui už jo neteisėtais veiksmais padarytą žalą kyla atsakomybė paties juridinio asmens ir kreditorių atžvilgiu.
3. Nustatyti valdymo organo nario teisės juridinio asmens vardu priimti rizikingus sprendimus ribas. Šį uždavinį pasiekti padės valdymo organų narių civilinės teisinės atsakomybės už priimtais rizikingais sprendimais padarytą žalą *kilimo* sąlygų teisinė analizė.
4. Atskleisti esmines Lietuvos teisinėje sistemoje egzistuojančias juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės įgyvendinimo problemas ir, vadovaujantis užsienio šalių patirtimi, argumentuotai pateikti efektyvius jų sprendimo būdus.

Mokslinis tyrimo naujumas ir praktinė reikšmė. Naujausioje Lietuvos ir užsienio šalių mokslinėje literatūroje daug dėmesio skiriama atskiriems vienos iš juridinių asmenų teisinės formos – *bendrovės* valdymo organų narių civilinės atsakomybės problemos teisiniams aspektams. Atskiras šios temos problemas tyrinėjo tokie užsienio šalių mokslininkai kaip *R. B. Grantham*[24], *Ch. Rickett*[25], *M. Ibrahim*[26], *C. M. Jensen* ir

[24] Grantham, R. B. The Limited Liability Of Company Directors. *The University of Queensland Research Paper*. 2007, 07-03: 1-45.

[25] Grantham, R. B.; Rickett, Ch. Directors' 'Tortious' Liability: Contract, Tort or Company Law? *The Modern Law Review Limited*. 1999, 62(1): 133-139.

[26] Ibrahim, M. D. Individual or Collective Liability for Corporate Directors? *Iowa Law Review*. 2008, 93: 929-971.

W. H. Meckling[27], *C. W. Furlow*[28], *K. J. Hopt* ir *P. C. Leyens*[29], *Ng. P. Janelyn*[30], *A. S. Gold*[31], *L. A. C. Giraldo*[32] bei kt.[33], tačiau šie tyrimai fragmentiški, apimantys tik kurią nors vieną iš valdymo organų narių civilinės atsakomybės kilimo ar įgyvendinimo problemų (pavyzdžiui, tokios atsakomybės apribojimo problemą ir pan.), be to, teisiniai aspektai aptariami tik konkrečios valstybės teisinės sistemos kontekste, t. y. analizuojamos tik konkrečios valstybės teisinei sistemai būdingos teisinės problemos valdymo organų narių civilinės atsakomybės taikymo bei aiškinimo srityje.

Lietuvos mokslininkų darbuose juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės problematikai taip pat skiriamas tik fragmentinis dėmesys. *T. Bagdanskis*[34] ir *T. Davulis*[35] analizavo bendrovės vadovo teisinio statuso ypatumus, *R. Greičius*[36], aiškiai pabrėžęs, jog jo atliekamo tyrimo tikslas nėra valdymo organų narių civilinės atsakomybės analizė[37], ir *P. Čerka*[38] išsamiai išnagrinėjo privačių juridinių asmenų valdymo organų narių fiduciarinių pareigų institutą, *A. Tikniūtė*[39], taip pat pripažinusi, jog jos tyrimo apimtis ir tikslas neleido atlikti išsamios valdymo organų narių atsakomybės analizės[40], ir *L. Didžiulis*[41] atskleidė bendrovės vadovo atsakomybės kreditoriams problematiką, *V. Papijanc*[42] nagrinėjo patronuojančios įmonės, kaip dukterinės įmonės valdymo organo, atsakomybės dukterinės bendrovės kreditoriams problemas. Vis tik

---

27 Jensen, C. M.; Meckling, H. W. Theory of the Firm: Managerial Behaviour, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics*. 1976, 3(4): 305-360.

28 Furlow, C. W. Good Faith, Fiduciary Duties, and the Business Judgement Rule in Delaware. *Utah Law Review*. 2009, p. 1061-1095.

29 Hopt, K. J.; Leyens, P. C. Board Models in Europe. Recent Developments of Internal Corporate Governance Structures in German, the United Kingdom, France, and Italy. *Company & Securities Law Review*. 2005, 1: 217-245.

30 Janelyn, P. Ng. The Business Judgement rule: Checking the Autocracy in the Boardroom. *UST Law Review*. 2007-2008, 52: 150-194.

31 Gold, S. A. A Decision Theory Approach to the Business Judgement Rule: Reflections on Disney, Good Faith, and Judicial Uncertainty. *Maryland Law Review*. 2007, 66(2): 398-474.

32 Giraldo, L. A. C. Factors Governing the Application of the Business Judgement Rule: an Empirical Study of the US, UK, Australia and the EU. *Universitas. Bogota (Colombia)*. 2006, 111: 115-166.

33 Žr. literatūros sąrašą.

34 Bagdanskis, T. Darbdaviui atstovaujančio asmens materialinės atsakomybės problemos. *Jurisprudencija*. 2004, 56(48): 87-96.

35 Davulis, T. Įmonės, įstaigos, organizacijos vadovo teisinio statuso problema Lietuvos teisėje. *Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 99-116.

36 Greičius, R., *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2.

37 *Ibid.*, p. 218.

38 Čerka, P. Ar vakarų valstybių teisėje valdymo organams nustatyti rūpestingumo pareigos (duty of care) principai ir standartai taikytini Lietuvos bendrovių teisei? *International Journal of Baltic Law*. 2002, 10(1): 58-75.

39 Tikniūtė, A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema. *Jurisprudencija*. 2008, 8(110): 57-64.

40 Tikniūtė, A. *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2006, p. 65.

41 Didžiulis, L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams. *Justitia*. 2008, 3(69): 53-65.

42 Papijanc, V. *Patronuojančios įmonės atsakomybė prieš dukterinės įmonės kreditorius*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.

Lietuvos teisės doktrinoje stinga sisteminio požiūrio į juridinio asmens (ne tik bendrovės) valdymo organų narių civilinės atsakomybės instituto taikymą bei aiškinimą.

Pirmasis ir kol kas vienintelis sisteminis teisinis tyrimas, kuriuo buvo analizuojami įmonių vadovų civilinės atsakomybės ypatumai, buvo atliktas 1998 metais *A. Abramavičiaus* ir *V. Mikelėno*[43]. Tačiau nuo to laiko praėjo net 14 metų. Daugelis tuo metu analizuotų problemų šiuo metu yra nebeaktualios (pavyzdžiui, *ultra vires* doktrinos taikymo problematika privačių juridinių asmenų atžvilgiu), ypač turint omenyje tai, kad, Lietuvai įstojus į ES, beveik visi įstatymai, reglamentuojantys juridinių asmenų veiklą, buvo pakeisti, keletas jų panaikinti bei, atsižvelgiant į ES bendrovių teisės šiuolaikines tendencijas, priimti nauji[44]. Be to, šie autoriai, nors ir atkreipė dėmesį į valdymo organų narių teisinės atsakomybės prigimties nustatymo problemos egzistavimą, tačiau detaliau jos nenagrinėjo. Taip pat neatskleista juridinio asmens valdymo organų ir jų narių teisinių santykių specifika, iš esmės lemianti valdymo organų narių civilinės atsakomybės ypatumus, neanalizuoti valdymo organų narių priimamų sprendimų turinio ir priėmimo proceso teisinio vertinimo kriterijai, nenagrinėta kolegialių valdymo organų narių teisinio statuso bei civilinės atsakomybės taikymo bei aiškinimo specifika.

Taigi šis mokslinis tyrimas yra pirmoji sisteminė teisinė tiek vienasmenio, tiek ir kolegialių juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės analizė nuo pat 1998 metų. Šios analizės naujumą rodo ir tai, kad joje atsisakoma tradicinio požiūrio į juridinio asmens valdymo organą kaip į civilinės atsakomybės subjektą, juridinio asmens atstovą bei patikėtinį, naujai apibrėžiama valdymo funkcija, pirmą kartą Lietuvos teisiniame diskurse atskleidžiama korporatyvinių („*vidinių*“) ir individualių („*išorinių*“)[45] juridinio asmens ir valdymo organų narių teisinių santykių specifika, kuri gali būti panaudojama kaip efektyvi priemonė tokioms problemoms, kaip, pavyzdžiui, valdymo organo nario civilinės atsakomybės dualizmas ar *ex ante* susitarimų dėl jos apribojimo ar panaikinimo sudarymas, sprendimui. Be to, darbo naujumas pasižymi ir tuo, kad jame integruotai apžvelgiami juridinio asmens valdymo organų narių civilinės

[43] Abramavičius, A.; Mikelėnas, V. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999.

[44] Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Europos bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 78-2710; Lietuvos Respublikos Europos ekonominių interesų grupių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 4-43; Lietuvos Respublikos įmonių, priklausančių finansų konglomeratui, papildomos priežiūros įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 120-4433; Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 96-3519; Lietuvos Respublikos Europos kooperatinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 73-2764; ir kt.

[45] Šiame darbe sąvokos „*išoriniai*“ ir „*vidiniai*“ teisiniai santykiai apibrėžiamos taip, kaip jas apibrėžia šiuolaikinė užsienio šalių teisės doktrina, t. y. „*vidiniai*“ (korporatyviniai) teisiniai santykiai – tai teisiniai santykiai tarp juridinio asmens ir jo valdymo organo nario, o „*išoriniai*“ (individualūs) – tarp juridinio asmens ir fizinio asmens, savo vardu ir interesais sudarančio sutartį su juridiniu asmeniu dėl valdymo organo nario pareigų ėjimo (pavyzdžiui, Hachenburg, M.; Ulmer, P. *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG) Grosskommentar*. Berlin: Walter de Gruyter, 1997, p. 55). Šios sąvokos vartojamos kita prasme nei jos apibrėžiamos šiuo metu plėtojamoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje teigiama, jog „*vidiniai*“ juridinio asmens ir valdymo organo nario santykiai – tai darbo teisiniai santykiai, susiklostantys tarp juridinio asmens, kaip darbdavio, ir valdymo organo nario, kaip darbuotojo, o „*išoriniai*“ santykiai aiškinami kaip santykiai tarp juridinio asmens, kaip atstovaujamojo, ir valdymo organo nario, kaip atstovo, atsirandantys pastarajam vienvaldiškai veikiant juridinio asmens vardu santykiuose su kitais asmenimis (pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Optimalūs sprendimai“ v. G. P.* (bylos Nr. 3K-7-444/2009).

atsakomybės už priimtais sprendimais padarytą žalą tiek pačiam juridiniam asmeniui, tiek ir tretiesiems asmenims ypatumai, kartu atsižvelgiant į ES juridinių asmenų teisės harmonizavimo procesus. Taigi integruotas, kompleksinis tyrimas šioje srityje yra reikšmingas, visų pirma, *teoriniu-doktrininiu* požiūriu.

Autorės nuomone, šis darbas, *inter alia*, turi ir *praktinę* reikšmę. Atsižvelgiant į tai, kad disertacijoje išanalizuotos ne tik Lietuvos, bet ir užsienio šalių teisės normos, reglamentuojančios juridinių asmenų valdymo organų narių civilinę atsakomybę, taip pat pateikiama nemažai įvairių užsienio valstybių teismų praktikos ir teisės doktrinos pavyzdžių analizuojamos temos kontekste, o atlikus tyrimą pateikiami praktiniai pasiūlymai juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės *kilimo* bei *įgyvendinimo* problemų sprendimui, manome, kad darbas turėtų būti naudingas ne tik teismams, nagrinėsiantiems ginčus valdymo organų narių civilinės atsakomybės srityje, bet ir teisininkams-praktikams, konsultuosiantiems klientus šios srities tematika bei rengsiantiems reikiamus dokumentus dėl šio instituto įgyvendinimo (pavyzdžiui, susitarimo dėl juridinio asmens valdymo organo nario civilinės atsakomybės ribojimo ar panaikinimo projektą ir pan.). Darbas turėtų būti naudingas taip pat ir teisėkūros subjektams, nes jame nurodomi Lietuvos juridinius asmenis reglamentuojančių teisės aktų trūkumai ir pasiūlymai šiems trūkumams šalinti. Be to, atliktas tyrimas gali būti vertingas vedant praktinius užsiėmimus, seminarus juridinių asmenų valdymo organų ar civilinės atsakomybės tematika.

Autorė viliasi, kad šis tyrimas, *inter alia*, paskatins arba bus pagrindu tolimesnėms mokslinėms diskusijoms šia tema, ieškant optimalių iškeltų probleminių klausimų sprendimų, o taip pat taps atspirties tašku šioje disertacijoje neanalizuotų juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės kilimo ar įgyvendinimo teisinių aspektų tyrimams.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

1. Juridinio asmens valdymo organų (kai valdymo organai yra realūs) arba dalyvių (kai valdymo organai yra nominalūs) vykdomą valdymo funkciją sudaro trinarė funkcijų sistema, susidedanti iš vadovavimo, atstovavimo ir kontrolės funkcijų, kas lemia tai, jog valdymo organų kategorijai priskiriami vienasmenis ir kolegialus vykdymo organai bei priežiūros organas.
2. Juridinio asmens valdymo organo nario teisinį statusą apibrėžia ne jo vykdomų valdymo funkcijų turinys ar priskirta kompetencija, o korporatyvinių („*vidinių*“) teisinių santykių, susiklostančių tarp juridinio asmens ir valdymo organo nario, esmė bei pobūdis.
3. Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė už rizikingais sprendimais juridiniam asmeniui ar kreditoriams padarytą žalą kyla pagal *deliktinės* civilinės atsakomybės taisykles.
4. *Ex ante* susitarimai dėl *kilusios* juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės tiek prieš patį juridinį asmenį, tiek ir prieš kreditorius apribojimo ar jos netaikymo yra draudžiami, tačiau tokios civilinės atsakomybės *įgyvendinimo* formos klausimas yra išimtinis šalių susitarimo reikalas, todėl šalys yra laisvos *ex post* susitarti dėl *kilusios* civilinės atsakomybės apribojimo arba visiško jos netaikymo.

TYRIMŲ APŽVALGA

Tyrimui atlikti buvo naudojami Lietuvos ir pasaulio mokslinės literatūros šaltiniai, nacionaliniai ir kitų valstybių teisės aktai bei teismų praktika, ES teisės aktai, teismų sprendimai bei ES institucijų inicijuoti moksliniai-praktiniai tyrimai.

Minėta, jog naujausioje Lietuvos ir užsienio šalių mokslinėje literatūroje daug dėmesio skiriama vienos iš juridinių asmenų teisinių formų – *bendrovės* vienasmenio valdymo organo nario teisinio statuso bei atsakomybės problematikai, tačiau stinga sisteminio požiūrio tiek šia tema, tiek ir visų juridinių asmenų *vienasmenių* ir *kolegialių* valdymo organų narių civilinės atsakomybės taikymo bei įgyvendinimo tematika.

Atliekant sisteminę teisinę analizę šioje srityje, darbe, nustatant subjektų, kuriems taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės institutas, ratą, *inter alia*, remtasi *V. Papijanc* atliktu patronuojančios įmonės, kaip dukterinės įmonės valdymo organo, atsakomybės dukterinės bendrovės kreditoriams tyrimu[46], kuriame atskleista šio instituto samprata, taikymo sąlygos bei santykis su kitais patronuojančios įmonės atsakomybės dukterinės įmonės kreditoriams institutais.

A. Tikniūtė atliko valdymo organų narių atsakomybės kaip alternatyvios kreditorių teisių apsaugos priemonės ribotos atsakomybės režimo sąlygomis tyrimą[47]. Tačiau pati autorė savo darbe pripažįsta, jog jos tyrimo apimtis ir tikslas neleido atlikti išsamios valdymo organų narių atsakomybės analizės, todėl ji aptarė tik tuos valdymo organų narių atsakomybės aspektus, kurie turi įtakos piktnaudžiavimo ribota atsakomybe mažinimui[48]. Šiuo tyrimu remtasi sprendžiant mokslinę valdymo organų funkcijų ir kompetencijos atskyrimo problemą bei analizuojant valdymo organų narių pareigų išplėtimo kreditorių naudai tikslingumą Lietuvos teisinėje sistemoje.

Analizuojant valdymo organų teisinį statusą bei rūšis, taip pat buvo remtasi *R. Greičiaus* atliktu privačių juridinių asmenų vadovų fiduciarinių pareigų tyrimu[49]. Nors šio autoriaus atliktame tyrime (*aut. past.* ką ir pats autorius pripažįsta) nebuvo sistemiškai bei išsamiai išanalizuota juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė, tačiau jame atlikta fiduciarinių pareigų subjekto analizė buvo itin naudinga šioje disertacijoje, analizuojant valdymo organo teisinį statusą bei jo narių civilinės atsakomybės pobūdį ir apimtį.

Disertacijoje, analizuojant juridinių asmenų valdymo organų narių teisinį statusą, civilinės atsakomybės kilimo sąlygas bei šios atsakomybės panaikinimo ir atleidimo nuo jos galimybes, taip pat remtasi *A. Abramavičiaus* ir *V. Mikelėno* atliktu įmonių vadovų teisinės atsakomybės tyrimu[50]. Nors šis tyrimas, apimantis ne tik įmonių vadovų civilinės atsakomybės, bet ir baudžiamosios bei administracinės atsakomybės analizę, kaip minėta, atliktas prieš 14 metų ir daugelis jame nurodytų išvadų šiuo metu jau yra nebeaktualios, tačiau kai kurios autorių įžvalgos nagrinėjama tematika padėjo atskleisti dabartinio juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės teisinio reglamentavimo problemas ir galimus jų sprendimo būdus.

---

[46] Papijanc, V., *supra* note 42.

[47] Tikniūtė, A., *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*, *supra* note 40.

[48] *Ibid*., p. 65.

[49] Greičius, R., *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2.

[50] Abramavičius, A; Mikelėnas, V., *supra* note 43.

Siekiant tyrimo tarpdisciplinišKumo, valdymo organų priimamų sprendimų vertinimo kriterijų nustatymo analizei pasitelktas taip pat ir *vadybos* mokslo srityje atliktas *P. Čerkos* tyrimas[51], kuriame nagrinėjami bendrovės akcininkų ir valdymo organų narių santykiai bendrovių valdymo procese bei valdymo organų narių pareigų ribos.

Kadangi Lietuvos teisės doktrinos darbų nagrinėjama tema nėra gausu, atliekant tyrimą, daugiausia teko remtis užsienio autorių mokslo darbais ir tyrimais. Atsižvelgiant į tai, kad juridinių asmenų valdymo organų narių sprendimų vertinimui taikomos taisyklės bei kriterijai bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijos šalyse iš esmės skiriasi, tai lygindami šių dviejų tradicijų valstybių plėtojamą praktiką nagrinėjamos temos kontekste bei ieškodami efektyviausių sprendimų Lietuvoje egzistuojančioms problemoms šioje srityje spręsti, dažniausiai rėmėmės vienų didžiausių ir giliausias teisės tradicijas turinčių tokių bendrosios teisės tradicijos valstybių, kaip *JAV*, *Anglija* ir *Australija*, teisine reglamentacija, plėtojama teismų praktika bei teisės doktrina. Bendrosios teisės tradicijos valstybėse plėtojamą praktiką analizuojamais klausimais padėjo atskleisti tokių autorių, kaip *R. R. Kraakman*[52], *R. Smerdon*[53], *O. W. Douglas*[54], *P. D. Finn*[55], *D. Wright*[56], *M. Bruce*[57], *J. Whittaker* ir *A. Roney*[58], bei kt.[59], atlikti tyrimai. Iš kontinentinės teisės tradicijas puoselėjančių valstybių dažniausiai minėjome *Vokietiją*, *Prancūziją*, *Italiją*, kadangi tai vienos seniausių Europos kontinento valstybių, turinčių gilias tradicijas ne tik analizuojamos temos, bet ir kitose teisės srityse. Šių valstybių praktiką juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės taikymo bei aiškinimo kontekste geriausiai padėjo atskleisti tokių autorių kaip, *R. Wimmer*[60], *I. Kapsch* ir *B. Grama*[61], *P. Giudici*[62], *B. Grelon*[63], ir kt.[64], tyrimai. Be to, rengiant disertaciją, itin naudingi buvo *I. M. Ram-*

---

[51] Čerka, P. *Bendrovės valdymo organų atsakomybės ribos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (vadyba ir administravimas). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2006.

[52] Kraakman, R. R., *et al*. *The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach*, *supra* note 18.

[53] Smerdon, R. *A Practical Guide to Corporate Governance. Second Edition*. London: Sweet & Maxwell, 2004.

[54] Douglas, O. W. Directors Who Do Not Direct. *Harvard Law Review*. 1934, 8(47): 1305-1334.

[55] Finn, P. D. *Fiduciary Obligations*. Sydney: Lw Book Co. Ldt., 1977.

[56] Wright, D. *Rights and duties of directors*. London: Butterworth's, 1987.

[57] Bruce, M. *Rights and Duties of Directors. Eighth Edition*. West Sussex: Tottel Publishing Ltd., 2006.

[58] Whittaker, J.; Roney, A. *Director's duties and responsibilities in the European Community: A country by country guide*. London: MacFarlane's, 1992.

[59] Žr. literatūros sąrašą.

[60] Wimmer, R. Der Anstellungsvertrag des GmbH-Gesellschaftsführers. *DStR. Deutsches Steuerrecht*. 1997, 7: 247-251.

[61] Kapsch, I.; Grama, B. Business Judgement Rule: Pflichtwidrige oder bloß unglückliche Geschäftsentscheidungen? *Ecolex – Fachzeitschrift für Wirtschaftsrecht*. 2003, 7: 524-528.

[62] Giudici, P. Representative Litigation in Italian Capital Markets: Italian Derivative Suits and (if ever) Securities Class Actions. *European Company and Financial Law Review*. 2009, 2(3): 246-269.

[63] Grelon, B. Shareholders' Lawsuits against the Management of a Company and its Shareholders under French Law. *European Company and Financial Law Review*. 2009, 2(3): 205-218.

[64] Žr. literatūros sąrašą.

say[65], *L. A. C. Giraldo*[66], *C. A. Paul*[67] bei *S. B. Black* ir *B. R. Cheffins*[68] atlikti atitinkamų užsienio šalių lyginamieji teisniai-praktiniai tyrimai.

Be aukščiau nurodytų doktrininių teisės šaltinių, disertacija rengta remiantis ir kita teorine bei praktine medžiaga, susijusia su nagrinėjama tema: Lietuvos, ES ir užsienio valstybių norminiais teisės aktais, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo praktika, Europos Bendrijų Teisingumo Teismo praktika, užsienio valstybių teismų praktika ir kt. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teisės mokslas stokoja šaltinių analizuojama tema, šis tyrimas neabejotinai turėtų įnešti svarų indėlį, sprendžiant juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės taikymo problematiką.

---

[65] Ramsay, I. M. Liability of Directors for Breach of Duty and the Scope of Indemnification and Insurance. *Company and Securities Law Journal*. 1987, 5(3): 129-156; Baxter, C. Demystifying D&O Insurance. *Oxford Journal of Legal Studies*. 1995, 15(4): 537-564.

[66] Giraldo, L. A. C. Factors Governing the Application of the Business Judgement Rule: an Empirical Study of the US, UK, Australia and the EU, *supra* note 32.

[67] Paul, C. A. Derivative Actions under English and German Corporate Law – Shareholder Participation between the Tension Filled Areas of Corporate Governance and Malicious Shareholder Interference. *European Company and Financial Law Review*. 2010, 7(1): 81-115.

[68] Black, S. B.; Cheffins, B. R. Outside Director Liability Across Countries. *Texas Law Review*. 2006, 84: 1385-1480.

DARBO METODOLOGIJA

Nuo metodo, nuo veiksmų būdo priklauso
visas tyrimo rimtumas. Visa esmė – geras metodas...
Metodas laiko savo rankose tyrimo likimą.
I. P. Pavlovas

Siekiant iškelto tyrimo tikslo bei formuluojant išvadas, pasiūlymus ir rekomendacijas, kompleksiškai taikyti įvairūs moksliniai tyrimo metodai. Pagrindiniai darbe taikyti teoriniai ir empiriniai metodai: *lingvistinės*, *sisteminės, loginės ir kritinės analizės, dokumentų analizės*, *alternatyvų*, *lyginamasis istorinis* ir *lyginimo* metodai.

Lingvistinės analizės metodas naudotas, aiškinant teisės normų bei teismų sprendimų formuluotes bei atskiras teisines sąvokas.

Sisteminės analizės metodo naudojimas sudarė prielaidas nuosekliai išanalizuoti juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės kilimo sąlygas, Lietuvos ir užsienio šalių teismų praktikoje taikomus valdymo organų narių priimamų sprendimų turinio bei šių sprendimų priėmimo proceso vertinimo kriterijus, šios civilinės atsakomybės taikymo modelius bei teisinės apsaugos nuo kilusios valdymo organų narių civilinės atsakomybės įgyvendinimo formas.

Loginės analizės metodais (***indukcijos***, ***dedukcijos***, ***sintezės***) naudotasi, analizuojant teorinę ir praktinę medžiagą, formuluojant pagrįstus, argumentuotus ir logiškus apibendrinimus, išvadas, pasiūlymus bei rekomendacijas.

Kritinės analizės metodo naudojimas leido kritiškai įvertinti esamą juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės reglamentavimą bei taikymą, doktrininį aiškinimą ir nurodyti teisinio reglamentavimo bei taikymo privalumus ir trūkumus.

Dokumentų analizės metodas pasitelktas, renkant ir analizuojant Lietuvos ir užsienio valstybių norminius teisės aktus, teismų sprendimus bei teisės doktriną.

Alternatyvų metodas naudotas, lyginant ir abipusiai kritikuojant konkuruojančias teorijas, aiškinančias juridinio asmens teisinį subjektiškumą, juridinio asmens valdymo organų narių civilinę atsakomybę juridinio asmens nemokumo atveju, šios atsakomybės taikymo modelius bei tai, kieno interesais valdymo organo narys turi veikti, juridinio asmens vardu priimdamas sprendimus.

Lyginamasis istorinis metodas pasitelktas, analizuojant juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės teisinio reglamentavimo istorinio vystymosi ypatumus, lyginant skirtingus šios atsakomybės vystymosi laikotarpius, aiškinant įvykusius pokyčius bei nustatant pastebėtas tendencijas.

Lyginimo metodo panaudojimas leido sugretinti pasirinktų užsienio valstybių teisinį reguliavimą juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės srityje, šio instituto taikymo ypatumus, nors tyrimo tikslas ir nebuvo pateikti išsamią lyginamąją šio instituto teisinio reguliavimo bei taikymo įvairiose užsienio šalyse analizę. Atsižvelgiant į tai, disertacijoje šis metodas naudojamas, siekiant nustatyti nacionalinio teisinio reglamentavimo trūkumus ir pateikti pasiūlymus teisinei bazei tobulinti. Be to, šis metodas taip pat sudarė galimybę nustatyti skirtingų jurisdikcijų panašumus ir skirtumus, siekiant atskleisti problemas, kylančias juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės srityje, bei pasiūlyti šių problemų sprendimo variantus.

TYRIMO REZULTATAI IR DARBO STRUKTŪRA

Tyrimo rezultatų patikimumas. Tyrimo metu naudotų šaltinių gausa bei įvairovė, taikyti mokslinio tyrimo metodai sudaro prielaidas teigti, kad gauti tyrimo rezultatai yra patikimi.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Pagrindiniai šio tyrimo rezultatai paskelbti Mykolo Romerio universiteto leidžiamame mokslo darbų leidinyje „*Socialinių mokslų studijos*“ publikuotuose autorės straipsniuose: 1) Jakuntavičiūtė, G. Bendrovės vadovo atsakomybė bendrovei: civilinė ar materialinė? *Socialinių mokslų studijos*. 2011, 3(4), p. 1443–1460; 2) Jakuntavičiūtė, G. Neteisėtumas kaip vadovo civilinės atsakomybės už rizikingais verslo sprendimais bendrovei padarytą žalą sąlyga. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(4), p. 1549–1567.

Mokslinių tyrimų rezultatais autorė remiasi ne tik skaitydama civilinės teisės bendrosios dalies paskaitas bei vesdama šio dalyko bei civilinės teisės specialiosios dalies seminarus Mykolo Romerio universitete, bet ir praktinėje veikloje advokatų kontoroje bei vesdama praktinius mokymus šios kontoros bei kitų institucijų organizuojamuose seminaruose ir konferencijose įmonių valdymo organų nariams bei kitiems suinteresuotiems asmenims. Darbas svarstytas Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Verslo teisės katedroje.

Darbo struktūra. Darbo struktūrą nulėmė išsikelti tyrimo uždaviniai, todėl kiekvienam jų skiriama atitinkama tyrimo dalis (skyrius). Visą darbą (be šios dalies) sudaro įvadas, tyrimų apžvalga, darbo metodologija ir keturi skyriai. Kiekvienas skyrius užbaigiamas atitinkamo skyriaus apibendrinimu.

Pirmajame skyriuje pateikiama juridinio asmens *valdymo organo* sampratos, paskirties bei teisinio statuso analizė, aiškiai apibrėžiamas „*valdymo organo*“ ir „*valdymo organo nario*“ sąvokų skirtumas, pristatomos pasaulyje vyraujančios juridinio asmens valdymo teorijos bei sistemos ir atskleidžiamas valdymo organų vykdomos valdymo funkcijos turinys bei jos trinaris pobūdis. Tokiu būdu nustatomas civilinės teisinės atsakomybės subjektų ratas, kuriam taikomas juridinio asmens valdymo organo nario civilinės atsakomybės standartas.

Antrajame skyriuje analizuojami juridinio asmens *valdymo organo nario* teisinio statuso ypatumai paties juridinio asmens ir kreditorių atžvilgiu, nustatoma, kokiu teisiniu pagrindu valdymo organo nariui už jo neteisėtais veiksmais padarytą žalą kyla teisinė atsakomybė šių asmenų atžvilgiu.

Trečiajame skyriuje pateikiama valdymo organų narių civilinės teisinės atsakomybės už priimtais rizikingais sprendimais padarytą žalą *kilimo* sąlygų teisinė analizė.

Ketvirtajame skyriuje atskleidžiamos esminės Lietuvos teisinėje sistemoje egzistuojančios juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės įgyvendinimo problemos ir, vadovaujantis užsienio šalių patirtimi, argumentuotai pateikiami efektyvūs jų sprendimo būdai.

Darbo pabaigoje, remiantis atliktu juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės tyrimu, formuluojamos išvados, pateikiamos rekomendacijos ir pasiūlymai.

1. SUBJEKTAI, KURIEMS TAIKOMAS JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ NARIŲ CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS STANDARTAS

Nei teisės doktrina, nei teisės aktai, nei teismų praktika nepateikia vieningos juridinio asmens valdymo organų sampratos, todėl iki šiol nėra aišku, kurie juridinio asmens organai yra ir turi būti priskirti šiai kategorijai. Tai atitinkamai suponuoja subjektų, kuriems turi būti taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas, apibrėžtumo problemą. Neretai kyla klausimas, ar atstovams, kitų juridinio asmens organų nariams bei dalyviams, veikiantiems juridinio asmens vardu kartu su valdymo organo nariu pagal juridinio asmens steigimo dokumentuose nustatyto kiekybinio atstovavimo taisykles, taip pat turi būti taikomas juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas, ar jie atsako bendraisiais civilinės atsakomybės pagrindais? Taip pat nėra aišku, ar šis civilinės atsakomybės standartas turėtų būti taikomas juridinio asmens padalinių, pavyzdžiui, filialo, atstovybės, skyrių, poskyrių, departamentų ir pan., vadovams bei jų pavaduotojams? Kokiu pagrindu civilinė atsakomybė kyla juridinio asmens dalyviui, tuo pačiu metu esančiam valdymo organo nariu arba *de facto* vadovu? Atsakymus į šiuos ir į daugelį panašaus pobūdžio klausimų galima rasti tik atskleidus juridinio asmens valdymo organų teisinį statusą, t. y. išanalizavus valdymo organų sampratą, paskirtį bei funkcijas. Šios teisinės analizės pagrindą sudaro trinarės sistemos analizė: juridinio asmens teisinio subjektiškumo samprata – juridinio asmens organo teisinis statusas – juridinio asmens valdymo organo teisinis statusas, kadangi be kurio nors vieno iš šių elementų valdymo organų sampratos analizė taptų paviršutiniška bei neišsami.

1.1. Juridinio asmens teisinio subjektiškumo problema

1.1.1. Teorijos, pagrindžiančios teisinį subjektiškumą

CK 2.33 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog juridinis asmuo yra savo pavadinimą turinti įmonė, įstaiga ar organizacija, kuri gali *savo vardu* įgyti ir turėti teises bei pareigas, būti ieškovu ar atsakovu teisme. Taigi juridinis asmuo pripažįstamas civilinės teisės subjektu, pasižyminčiu civiliniu teisiniu subjektiškumu (teisnumu ir veiksnumu)[69], įgyvendinamu per juridinio asmens *organus* (CK 2.81 str. 1 d.). Tokiu teisiniu reglamentavimu įtvirtinama viena iš teisės doktrinoje plačiai analizuotų juridinio asmens teorijų – realinė teorija[70]. Tačiau ne visos juridinio asmens teorijos pripažįsta juridinio asmens teisinį subjektiškumą. Kaip matysime vėliau, fikcijos ir agregato teorijos aps-

[69] Juridinio asmens veiksnumas atsiranda kartu su teisnumu, todėl veiksnumo terminas juridinio asmens atžvilgiu dažniausiai nevartojamas. Kartais vietoj jo vartojamas kitas terminas – subjektiškumas, apimantis ir teisnumo, ir veiksnumo sąvokas. Todėl disertacijoje vartosime tik vieną sąvoką – juridinio asmens *civilinis teisinis subjektiškumas*. Šią sąvoką vartosime kaip apimančią tiek civilinį teisnumą ir veiksnumą, tiek ir civilinį procesinį teisnumą ir veiksnumą.

[70] Ši teorija teisės doktrinoje taip pat dar vadinama *realistine*, *realybės*, *objektyviosios realybės* arba *organine* teorija. Tam, kad atskirtume šią juridinio asmens teoriją nuo organinės juridinio asmens valdymo organų teorijos, disertacijoje vartosime vieną terminą – *realinė juridinio asmens teorija*.

kritai neigia juridinio asmens teisinio subjektiškumo egzistavimą. Kadangi išsami šių teorijų, kaip ir juridinio asmens, kaip civilinės teisės subjekto, sampratos bei istorinių atsiradimo aplinkybių analizė[71] nėra šio tyrimo tikslas, apsiribosime tik tais šios analizės elementais, kurie padės atskleisti juridinio asmens ir valdymo organų teisinį santykį, t. y. kurie yra juridinio asmens valdymo organų sampratos bei teisinio statuso analizės *condítio sine qua non* (liet. *būtina sąlyga; sąlyga, be kurios neįmanoma ko pradėti*). Be to, tai vėliau padės nustatyti bei įvertinti, kieno interesais juridinio asmens valdymo organų nariai privalo veikti priimdami atitinkamus sprendimus.

Teisės doktrinoje pripažįstama, jog juridinių asmenų atsiradimui bei raidai esminės įtakos turėjo prekinių-piniginių santykių plėtotė, viešosios nuosavybės (valstybės, miesto ir kt.) įforminimas, vienam asmeniui priklausančio turto suskaidymas į atskirus turtinius vienetus, galinčius vykdyti ūkinę veiklą, siekiant mažinti komercinę riziką ir greitinti apyvartą, asociacijų laisvės idėjos, vieno asmens ribotos galimybės įgyvendinti didelius investicinius projektus[72]. Juridinio asmens, kaip civilinės *teisės subjekto* idėja, priklauso romėnų teisininkams, nors juridinio asmens kaip *teisinių santykių objekto* institutas minimas jau Hamurabio kodekse[73]. Visgi romėnų teisė, savarankiškais teisės subjektais laikiusi įvairius kolektyvinius junginius[74], nesuformulavo juridinio asmens sampratos ir iki pat savo gyvavimo pabaigos išsaugojo principą, kad už savo *atstovų* deliktus (privačios teisės pažeidimus) šie kolektyviniai junginiai neatsako[75]. Juridinis asmuo, kaip civilinės *teisės subjektas*, o drauge ir juridinio asmens sąvoka, susiformavo vystantis kapitalistiniam gamybos būdui[76].

Teisės doktrinoje sukurta išties nemažai juridinio asmens sampratos aiškinimo teorijų bei koncepcijų. Jos, nors ir konfliktuoja tarpusavyje ir nepateikia išsamaus juridinio asmens sampratos išaiškinimo, visuomet sulaukia didelio mokslininkų dėmesio. Tai, matyt, susiję su tuo, kad šios teorijos atsirado vėliau nei pats juridinis asmuo. Visgi šiuo metu tiek teisės doktrinoje, tiek ir teismų praktikoje pripažįstama, kad juridinis asmuo yra fizinių asmenų sukurtas (lot. *hominum casa ius constitutum est*) išvestinis (nenatūralus) civilinės teisės subjektas[77], jų interesų personifikacijos priemonė.

Juridinio asmens instituto raidą iki šių dienų lydi tos pačios trys pagrindinės aukščiau paminėtos juridinio asmens teorijos – fikcijos, realinė ir agregato teorijos, pateikiančios skirtingą požiūrį į juridinio asmens teisinį subjektiškumą. *Fikcijos teorijos* kūrėjas (F. C. Savigny) ir šalininkai (G. Puchta, E. Bierling) teigė, kad juridinis asmuo – tai teisinės technikos priemonė, naudojama tik dėl teisinių tikslų ir tik privatinėje teisėje[78]. Taigi šios teorijos esmė: juridinis asmuo yra dirbtinai sukurtas darinys, fikcija,

---

[71] Išsami juridinio asmens sampratos analizė atlikta A. Tikniūtės. Žr. Tikniūtė, A. Juridinio asmens doktrina: šiuolaikinės tendencijos. *Jurisprudencija*. 2008, 2(104): 64-72.

[72] Baranauskas, E., *et al*., *supra* note 22, p. 182.

[73] Nekrošius, I.; Nekrošius, V.; Vėlyvis, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999, p. 94.

[74] Vileita, A., *et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 96.

[75] Nekrošius, I.; Nekrošius, V.; Vėlyvis, S., *op. cit.*, p. 96.

[76] Vitkevičius, P. *Civilinė teisė*. Kaunas: Vijusta, 1997, p. 142-143.

[77] Baranauskas, E., *et al*., *supra* note 22, p. 172; Europos Bendrijų Teisingumo Teismo byla 81/87 *The Queen v. H. M. Treasury and Commissioners of Inland Revenue, ex parte Daily Mail and General Trust plc*. [1988] ECR I-5483.

[78] Baranauskas, E., *et al*., *ibid*., p. 178.

nes juridinio asmens nei pamatyti, nei paliesti neįmanoma[79]. *Realinės teorijos* šalininkai (O. Girkė, F. Maitlandas ir kt.), priešingai, teigė, jog nėra jokios fikcijos, bet yra gyvas organizmas ir realus asmuo su kūnu (nariais) ir savo valia, t. y. juridinis asmuo gali pats veikti per *organus* ir, kaip žmogus, savarankiškai išreikšti savo valią[80]. Šios teorijos atstovai juridinį asmenį laikė ne fikcija, o realiai egzistuojančiu socialiniu organizmu, t. y. susivienijimu, visuomeniniu organizmu su visuomeniniais organais[81]. Ši teorija įmonių teisėje egzistuoja ir šiandien, ja naudojamasi, siekiant apibūdinti juridinių asmenų organų ir jų narių sąveiką bei teisinį statusą[82]. *Agregato teorija*, kitaip nei realinė teorija, nepripažįsta juridinio asmens teisinio subjektiškumo, o juridinį asmenį vertina, kaip įrankį juridinio asmens dalyvių interesams patenkinti. Šios teorijos šalininkų teigimu, juridinio asmens valdymo organai yra tik dalyvių įgaliotiniai ir turi pareigą veikti tik dalyvių naudai[83].

Teisės doktrinoje pripažįstama, kad iš visų aukščiau paminėtų teorijų tik realinės teorijos „tikslai atspindi šiuolaikinės apyvartos poreikius, tačiau jos metodologija nukreipia išimtinai tik į santykį tarp juridinio asmens ir jo steigėjų ir negali būti įrankiu santykių tarp kitų interesų grupių, susijusių su juridiniu asmeniu (akcininkų, direktorių, darbuotojų ir kreditorių) analizei“[84]. Santykiams tarp šių asmenų pagrįsti teisės doktrinoje šiuo metu naudojama *sutartinė teorija*, kartais dar vadinama „*sutarčių ryšių*“ teorija (angl. *‘nexus of contracts’ theory*), kuri atsirado 1970 metais ir pasiekė savo kulminaciją 1990 metais[85]. Šios teorijos atstovų teigimu, į juridinį asmenį reikia žiūrėti kaip į tiesioginių ir netiesioginių sutarčių visumą, kuri formuoja kompleksinį susitarimą tarp visų asmenų, kurie yra sąmoningai susiję su juridiniu asmeniu[86]. Ši teorija, skirtingai nei realinė teorija, juridinio asmens teisinio subjektiškumo nepriskiria pagrindiniams jo požymiams, kadangi juridinio asmens teisinis subjektiškumas laikomas dirbtiniu, t. y. tik priemone, supaprastinančia „sutarčių visumos atstovavimo teisinius santykius“[87]. Ši teorija santykius tarp juridinio asmens ir interesų grupių kvalifikuoja kaip sutartinius (pavyzdžiui, akcininkai sutinka investuoti finansinį kapitalą mainais į atitinkamas teises suteikiančias akcijas, valdymo organų nariai sutinka investuoti žmogiškąjį kapitalą mainais į atlyginimą ir pan.). Teigiama, jog juridinis asmuo turi turėti du esminius požymius: 1) valdymo organą, kuris „gali sutapti su naudos gavėjais ir savininkais, kaip

---

79 Vileita, A., *et al*., *supra* note 74, p. 96.

80 *Bath v. Standard Land Co.* (1910) 2 Ch. 408, 416.

81 Baranauskas, E., *et al., supra* note 22, p. 178.

82 Badruddin, N. *Company Directors under Company Law*. New Dehli: Deep & Deep Publications, 2000, p. 22-25.

83 Baranauskas, E., *et al*., *op. cit.*, p. 179.

84 Tikniūtė, A., *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*, *supra* note 40, p. 25.

85 Easterbrook, F. H.; Fischel, D. R. *The Economic Structure of Corporate Law*. Cambridge: Harvard University Press, 1996, p. 63-67.

86 Plačiau žr. Blair, M. M.; Stout, L. A. A Team Production Theory of Corporate Law. *Virginia Law Review*. 1999, 85(2): 248-328; Crespi, G. S. Redefining the Fiduciary Duties of Corporate Directors in Accordance with Team Production Model of Corporate Governance. *Creighton Law Review*. 2003, 36: 623-642; Maurer, V. G. Corporate Governance as a Failsafe Mechanism against Corporate Crime. *Company Lawyer*. 2007, 28(4): 99-105; Lichner, Y. Should Shareholders’ Interests Be the Mainstay of Corporate Governance? *European Business Law Review*. 2009, 20(6): 895.

87 Gulati, G. M.; Klein, W. A.; Zolt, E. M. Connected Contracts. *UCLA Law Review*. 1999, 47: 887-948.

ūkinėje bendrijoje, arba būti nepriklausomas, kaip bendrovėje“[88]; ir 2) atskirą nuo visų juridiniame asmenyje dalyvaujančių interesų grupių turtą. Esminis dėmesys šiuo atveju skiriamas numanomam susitarimui (angl. *putative bargain*) dėl kontrolės. Pabrėžiama, jog įmonės valdymo organas yra *sui generis* organas, kurio įgaliojimus nustato ne vien tiktai dalyviai, bet visuma susijusių sutarčių[89].

Kadangi sutartinė teorija geriausiai atspindi teisinių santykių tarp juridinio asmens ir interesų grupių, įskaitant ir valdymo organų narių, esmę, tai, analizuodami juridinio asmens valdymo organų sampratą, jų narių teisinį statusą ir civilinės atsakomybės ypatumus, remsimės būtent šia šiuolaikinių mokslininkų darbuose dominuojančia teorija, pagal kurią, kaip minėta, juridinis asmuo yra tiesioginių ir netiesioginių sutarčių visuma, kuriai atstovauja valdymo organas, kaip sprendimus priimantis organas, t. y. turintis įgaliojimą įpareigoti juridinį asmenį savo sudarytomis sutartimis[90].

1.1.2. Pirminės ir antrinės priskyrimo taisyklės

CK 2.81 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog juridiniai asmenys įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo *organus*, kurie sudaromi ir veikia pagal įstatymus ir juridinių asmenų steigimo dokumentus. Taigi šioje teisės normoje yra įtvirtinta, jog juridinio asmens civilinis teisinis subjektiškumas įgyvendinamas per juridinio asmens organus[91]. Teisės doktrinoje pabrėžiama, jog pagrindinis juridinio asmens organas, per kurį juridinis asmuo įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina, yra valdymo organas[92]. Sąvoka „*organas*“ kilusi iš graikų kalbos žodžio „*organon*“, kuris reiškia instrumentą ar įrankį. Įmonių teisėje šis terminas (vok. *Organ*) pradėtas vartoti išimtinai tik kontinentinės teisės tradicijos valstybėse, o bendrosios teisės tradicijos valstybės tokios sąvokos apskritai nepripažino[93]. Tačiau šiuolaikinėje mokslinėje literatūroje jau galima rasti šio termino vartojimo bendrosios teisės tradicijos valstybėse užuomazgų. Pavyzdžiui, A. Hicks ir S. H. Goo teigia, jog bendrovė turi du *organus* (angl. *organs*) – visuotinį dalyvių susirinkimą ir direktorių valdybą[94], kur direktorių valdyba yra *valdymo organas* (angl. *management organ*)[95]. Be to, teisės doktrinoje teigiama, jog juridinio asmens organai yra struktūriniai juridinio asmens vienetai[96]. Todėl organai yra tarsi rankos, kuriomis juridinis asmuo įgyvendina savo teisinį subjektiškumą ir materia-

---

88 Tikniūtė, A., *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*, *supra* note 40, p. 30.

89 Plačiau žr. Bainbridge, S. M. The Board of Directors as Nexus of Contracts. *Iowa Law Review*. 2002, 88: 887-951.

90 Tikniūtė, A., Juridinio asmens doktrina: šiuolaikinės tendencijos, *supra* note 71, p. 69.

91 Bakanas, A., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002, p. 169.

92 *Ibid*., p. 183.

93 Prentice, D. D. *Some Reflections on Harmonization of Company Law: An English Perspective. The Common Law of Europe and the Future of Legal Education*. London: Kluwer Law International, 1992, p. 350-351.

94 Hicks, A.; Goo, S. H. *Cases and Materials on Company Law. Sixth Edition*. Oxford: Oxford University Press, 2008, p. 208.

95 *Ibid.*, p. 226.

96 Vileita, A., *supra* note 74, p. 251; Bakanas, A., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*, *supra* note 91, p. 179.

lizuoja savo veiklą. Neturėdamas organų, juridinis asmuo apskritai negalėtų įgyvendinti savo teisių ar vykdyti pareigų. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pabrėžęs[97], kad nesant juridinio asmens organų, atitinkamas susivienijimas net negalėtų būti juridinis asmuo, nes neturėtų vieno iš svarbiausių juridinio asmens požymių: galėjimo įgyti teises ir pareigas savo vardu bei tam tikros organų sistemos (organizacinio vieningumo).

Organizacinis vieningumas[98], kaip ir juridinio asmens civilinis teisinis subjektiškumas, teisės doktrinoje priskiriamas prie pirminių juridinio asmens požymių, t. y. prie tokių vidinių juridinio asmens savybių, kai kiekviena yra būtina, o visos kartu – pakankamos, kad susivienijimas būtų laikomas juridiniu asmeniu – civilinės teisės subjektu[99]. Paprastai juridinis asmuo susideda iš organų, departamentų, padalinių, skyrių ir pan. Chaotiška tokių juridinio asmens struktūrinių dalių sistema neleistų juridiniam asmeniui tinkamai funkcionuoti ir siekti savo tikslų. Organizacinis vieningumas kaip tik ir pasireiškia tam tikra juridinio asmens organų (vienasmenių ar kolegialių) hierarchija ir pavaldumu vienas kitam, aiškiu tokių organų santykių reglamentavimu ir sujungimu į vieną visumą. Organizacinis vieningumas sujungia visus juridinio asmens organus į aiškią struktūrą, leidžia nustatyti kiekvieno organo kompetencijos sritį ir ribas. Teigiama, jog organizacinis vieningumas „leidžia įvairius juridinio asmens dalyvių interesus sujungti į vieną visumą ir transformuoti į bendrą juridinio asmens tikslą“[100]. Taigi organizacinis vieningumas pasireiškia *vidine struktūra* (juridinis asmuo turi skyrius, padalinius, organus ir pan.) ir struktūrinių dalių sujungimu į vieną *visumą*[101]. Tačiau atkreiptinas dėmesys į tai, kad juridinio asmens organas yra tik šios struktūros dalis ir jokiu būdu negali būti traktuojamas kaip atskiras teisės subjektas.

Nagrinėjant juridinio asmens civilinio teisinio subjektiškumo įgyvendinimą, kyla natūralus klausimas, ar jis išties yra įgyvendinamas per *organus*, ar visgi per *organų narius* arba jų *atstovus*, t. y. per fizinius asmenis? H. Kelsen teigimu, juridinis asmuo veikia per konkrečius individus (žmones). Pasak jo, juridinio asmens veiksmas ar susilaikymas nuo jo yra interpretuojamas būtent kaip individo veiksmas ar susilaikymas nuo jo, t. y. individo veiksmas ar susilaikymas nuo jo yra „*priskiriamas*“ juridiniam asmeniui. Žmogus, per kurį juridinis asmuo veikia ir kurio elgesys „*priskiriamas*“ juridiniam asmeniui, H. Kelsen teigimu, vadinamas juridinio asmens „*organu*“[102]. Tuo pačiu H. Kelsen pabrėžė, kad juridinio asmens „*organus*“ reikia skirti nuo jo „*narių*“ (aut. past. *dalyvių*), pavyzdžiui, atitinkama teisė gauti pelno dalį apibūdinama kaip narių, o ne juridinio asmens teisė[103]. Tokia pozicija, iš vienos pusės, atrodo pagrįsta, kadangi tiek juridinis asmuo, tiek ir jo organai yra dirbtiniai dariniai (teisinės kategorijos), o rinkoje veikia

---

97 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Birių krovinių terminalas“ v. LK AB „Klaipėdos Smeltė“ ir VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija* (bylos Nr. 3K-3-238/2007).

98 Teisės doktrinoje dar vadinamas *organizaciniu vientisumu*. Pavyzdžiui, Bakanas, A., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*, *supra* note 91, p. 95.

99 Krotov, M. V. *Grazhdanskoe pravo. Uchebnik. Chast 1* [Civil Law. Handbook. Part 1]. Moskva: Prospekt, 1998, p. 117.

100 Vileita, A., *supra* note 74, p. 224-225.

101 Bakanas, A., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga.* Asmenys, *supra* note 91, p. 95

102 Kelsen, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 161.

103 *Ibid.*, p. 161-163.

konkretūs fiziniai asmenys. Tačiau, iš kitos pusės, juridinis asmuo yra teisės subjektas, veikiantis savo vardu bei rizika ir įgyvendinantis savo civilinį teisinį subjektiškumą ne per atskirus fizinius asmenis, o per savo *organus*, kuriuos sudaro fiziniai asmenys. Žinoma, organo, išskyrus valdymo organo, nariu, gali būti taip pat ir juridinis asmuo (CK 2.81 str. 4 d.), tačiau tokiu atveju jo vardu bet kuriuo atveju veikia konkretūs fiziniai asmenys (pavyzdžiui, vadovas). Todėl reikia skirti dvi sąvokas – juridinio asmens *organas* ir juridinio asmens *organo narys*. Juridinio asmens organas, kaip minėjome, nėra teisės subjektas, o juridinio asmens organo narys – fizinis ar juridinis asmuo, priešingai, yra atskiras teisės subjektas, turintis savo valią bei atskirą civilinį teisinį subjektiškumą. Todėl tik jis, o ne juridinio asmens organas, gali būti civilinės teisinės atsakomybės subjektu. Tai patvirtina ir CK nuostatos, pavyzdžiui, CK 2.87 straipsnio 7 dalyje numatyta, kad už šiame straipsnyje numatytų pareigų nevykdymą visiška civilinė atsakomybė kyla ne juridinio asmens valdymo *organui*, o juridinio asmens valdymo *organo nariui*. Taigi juridinio asmens organas – tai juridinio asmens struktūrinė dalis, kurią sudaro konkretūs asmenys – juridinio asmens nariai. Iš esmės „tai teisinė kategorija, kuri reiškia asmenį ar asmenų grupę, kuris (kurie) atstovauja[104] juridinio asmens interesams santykiuose su kitais teisės subjektais be specialaus įgaliojimo“[105]. Taigi juridinio asmens teisinis subjektiškumas iš esmės įgyvendinamas per kompetentingų juridinio asmens organų, dažniausiai valdymo organų, narius. Tačiau, kaip jau minėjome, teisėje yra sukurtas specialus teisinis konstruktas, dirbtinis darinys – juridinio asmens organas tam, kad būtų supaprastintas „sutarčių visumos atstovavimo teisinis santykis“, todėl CK įtvirtinama, kad juridinis asmuo savo teisinį subjektiškumą įgyvendina per savo *organus*.

Išsiaiškinus tai, kad juridinio asmens organas yra tik teisinė kategorija, skirta apibrėžti juridinio asmens struktūrinę dalį, ir tai, kad iš esmės civiliniuose teisiniuose santykiuose dalyvauja ne juridinio asmens organai, o šių organų nariai – konkretūs teisės subjektai, kyla klausimas, kuriais atvejais juridinio asmens organų narių veiksmai yra ir turi būti traktuojami kaip juridinio asmens veiksmai. Siekiant atsakyti į šį klausimą, galima pasiremti bendrosios teisės tradicijos valstybių bendrovių teisės doktrinoje ir teismų praktikoje suformuluotomis „*pirminėmis priskyrimo taisyklėmis*“ (angl. ‘*primary rules of attribution*’) ir „*antrinėmis priskyrimo taisyklėmis*“ (angl. ‘*secondary rules of attribution*’). Pagal „*pirmines priskyrimo taisykles*“ tik bendrovės steigimo dokumentuose nurodytų organų nariai (individualiai ar kolegialiai) gali veikti bendrovės vardu[106]. Tokiu atveju šių organų narių veiksmai yra laikomi bendrovės veiksmais. Net jeigu šie kompetentingų organų nariai tik vėliau patvirtina kito nei organo narys sudarytą sandorį, tai tokiu atveju net nekyla abejonių, kad toks sandoris įpareigoja bendrovę. Tačiau vien „*pirminių priskyrimo taisyklių*“ nepakanka tam, kad būtų išspręsta asmenų, galinčių veikti bendrovės vardu, problema. Todėl bendrovių teisėje yra suformuluotos taip pat ir „*antrinės priskyrimo taisyklės*“, kurios remiasi bendraisiais atstovavimo (angl. *agency*) principais arba darbo teisinių santykių principais[107]. Remdamiesi šiais principais, kom-

[104] Sąvoka „*atstovavimas*“ šiuo atveju vartojama ne tradicine atstovavimo instituto, numatyto CK 2.132-2.185 straipsniuose, prasme, o juridinio asmens atstovavimo prasme. Šie du institutai turinio prasme iš esmės skiriasi. Žr. disertacijos 2 skyriuje.

[105] Baranauskas, E., *supra* note 22, p. 204.

[106] *Meridian Global Funds Management Asia Ltd v Securities Commission* [1995] 3 All ER 918, 923, PC.

[107] Davies, L. P. *Introduction to Company Law*. New York: Oxford University Press, 2002, p. 42-43.

petentingi bendrovės organai turi teisę pavesti kitiems asmenims (tiek bendrovės darbuotojams, tiek ir kitiems tretiesiems asmenims) veikti bendrovės vardu bei nustatyti šių asmenų veikimo laisvės ribas. Tinkamai įgalioto asmens, t. y. atstovo (angl. *agent*) arba darbuotojo, bendrovės vardu sudaryta sutartis traktuojama kaip sutartis, sudaryta tarp bendrovės kaip atstovaujamojo (angl. *principal*) ir trečiojo asmens. Tokiu atveju atstovas paprastai nėra laikomas sutarties šalimi. Tai atitinka tiek bendrovės vardu veikiančių asmenų, tiek trečiųjų asmenų interesus, kadangi nei vienas iš jų nėra suinteresuotas asmenine atstovo atsakomybe arba jo asmeniniu įsipareigojimu pagal sutartis, nebent, žinoma, patys bendrovės atstovai ar darbuotojai ir tretieji asmenys pasirenka galimybę tokį bendrovės atstovą ar darbuotoją numatyti kaip atskirą sutarties šalį[108].

Kaip jau minėta, pagal „*pirmines priskyrimo taisykles*“ tik juridinio asmens steigimo dokumentuose nurodytų organų nariai (individualiai ar kolegialiai) gali veikti juridinio asmens vardu. Juridinio asmens organo nario veiksmai, atlikti neprieštaraujant juridinio asmens steigimo dokumentams arba juridinio asmens interesams, laikomi paties juridinio asmens veiksmais, todėl šių veiksmų pagrindu atsiradusios teisės ir pareigos yra juridinio asmens teisės ir pareigos[109]. Taigi juridinio asmens organo nario atlikti veiksmai pripažįstami juridinio asmens organo (paties juridinio asmens) veiksmais, jeigu: 1) įstatymas arba juridinio asmens steigimo dokumentai numato atitinkamą organą ir nustato jo sudarymo (paskyrimo) tvarką bei kompetenciją; 2) juridinio asmens organas yra išrinktas arba paskirtas įstatymo arba įstatų nustatyta tvarka; 3) jis veikia ne kaip privatus asmuo savo interesais, o kaip juridinio asmens organas juridinio asmens interesais[110]. Jeigu trūksta bent vienos iš šių sąlygų, tokio asmens veiksmai gali būti vertinami kaip juridinio asmens atstovo veiksmai tik tuo atveju, jeigu jis turi juridinio asmens įgaliojimą arba juridinis asmuo tokiems veiksmams pritaria vėliau[111]. Tačiau tuo atveju, jeigu asmuo tokių įgaliojimų neturi, už tokių veiksmų teisines pasekmes asmuo turi prisiimti asmeninę atsakomybę.

Kitas klausimas, kuris turėtų būti aptartas – juridinio asmens teisnumo apribojimų, numatytų steigimo dokumentuose, klausimas. Šie apribojimai gali būti dviejų rūšių: 1) nuostatos, numatančios juridinio asmens veiklos tikslus, gali nustatyti juridinio asmens kompetencijos veikti atitinkamose srityse apribojimus, kas tuo pačiu reiškia taip pat ir juridinio asmens organų narių teisių veikti šiose srityse apribojimus (tai ypač aktualu viešųjų juridinių asmenų, turinčių specialųjį teisnumą, atžvilgiu); ir 2) nuostatos, numatančios juridinio asmens organų narių teisės veikti atitinkamose srityse apribojimus, nors pats juridinis asmuo ir turi teisę veikti šiose srityse (pavyzdžiui, numatančios, jog atitinkamo sandorio sudarymui privalomas kolegialaus valdymo organo ar dalyvių susirinkimo pritarimas). Bendrovių teisėje visuomet buvo kritikuojama ta nuomonė, jog bendrovė, nustatydama tokius apribojimus bendrovės steigimo dokumentuose, gali apsisaugoti nuo trečiųjų asmenų pretenzijų, motyvuodama tuo, kad tretieji asmenys prieš sudarydami sutartis su bendrove turi *ex ante* išanalizuoti bendrovės steigimo dokumentus. Anglijos teismų praktikoje netgi buvo plėtojama *vidinė valdymo taisyklė*

---

[108] Plačiau apie tai žr. *Ibid.*, p. 43-44.

[109] Plačiau žr. Sergeev, A. P.; Tolstoj, Ju. K. *Grazhdanskoe pravo. Uchebnik. Tom 1* [Civil Law. Handbook. Part 1]. Moskva: Prospekt, 2000, p. 133.

[110] Vitkevičius, P., *et al.*, *supra* note 76, p. 150.

[111] *Ibid.*, p. 208.

(angl. *indoor management rule*)[112], suteikianti tam tikrą trečiųjų asmenų teisių bei teisėtų interesų teisinę apsaugą tokiose situacijose. Pagal šią taisyklę steigimo dokumentuose numatyti juridinio asmens organų narių veikimo juridinio asmens vardu apribojimai turi tik vidinį poveikį (angl. *internal effect*), t. y. turi įtakos tik juridinio asmens teisiniams santykiams su jo organų nariais, o ne su trečiaisiais asmenimis. Tačiau ši taisyklė susilaukė kritikos, visų pirma, dėl to, kad ji prieštaravo *netiesioginio pranešimo doktrinai* (angl. *constructive notice doctrine*), pagal kurią juridinio asmens steigimo dokumentai yra vieši, todėl tai turi būti traktuojama kaip faktas, patvirtinantis, jog trečiasis asmuo žinojo ar turėjo žinoti jų turinį[113]. Netiesioginio pranešimo doktrina pavaizdavo formalizmo viršenybę prieš komercinę praktiką[114]. Tačiau šiuolaikinėje bendrovių teisėje pastebima vidinės valdymo taisyklės vyravimo tendencija, pripažįstant bendrovės steigimo dokumentus išimtinai tik bendrovės vidiniais dokumentais, neturinčiais įtakos trečiųjų asmenų su bendrove sudaromų sandorių atžvilgiu, net jeigu tie tretieji asmenys turėjo galimybę *ex ante* susipažinti su steigimo dokumentų turiniu. Tai patvirtina taip pat ir CK 2.85 str. nuostata, numatanti, jog juridinio asmens valdymo organų kompetencijos paskelbimas nepreziumuoja trečiojo asmens žinojimo apie jų turinį. Visgi reikia atkreipti dėmesį į tai, kad, nors steigimo dokumentų išorinis poveikis (angl. *external effect*) ir yra sumažintas, tačiau jų vidinis poveikis turi itin didelės įtakos, ypač tais atvejais, kai juridinis asmuo teikia ieškinius prieš valdymo organų narius dėl jų pareigų pažeidimo.

Reikia atkreipti dėmesį ir į tai, kad privataus ir viešojo juridinio asmens teisnumo apribojimai turi skirtingą išorinį poveikį trečiųjų asmenų atžvilgiu. Viešieji juridiniai asmenys turi specialųjį teisnumą, kuris reiškia, jog sandoriai, kuriuos sudarė viešojo juridinio asmens valdymo organai, pažeisdami savo kompetenciją, nesukelia prievolių juridiniam asmeniui (CK 2.84 str. 1 d.). Asmuo tokiomis aplinkybėmis sudaręs sandorį, kuriam viešasis juridinis asmuo nepritaria, *privalo atlyginti* trečiajam asmeniui nuostolius, jeigu neįrodo, jog trečiasis asmuo, sudarydamas sandorį, žinojo ar dėl aplinkybių susiklostymo negalėjo nežinoti, jog sandoris sudaromas pažeidžiant juridinio asmens valdymo organo kompetenciją (CK 2.84 str. 3 d.). Privatiems juridiniams asmenims, priešingai, būdingas bendrasis teisnumas. Tai reiškia, kad jie gali turėti ir įgyti bet kokias civilines teises ir pareigas, išskyrus tas, kurioms atsirasti reikalingos tokios fizinio asmens savybės kaip lytis, amžius bei giminystė (CK 2.74 str. 1 d.). Sandoriai, kuriuos sudaro privataus juridinio asmens valdymo organai, sukelia prievoles juridiniam asmeniui (CK 1.82 str. 1 d. ir CK 2.83 str. 1 d.), t. y. jų atžvilgiu netaikomas *ultra vires* (liet. *aukščiau jėgų*) principas. Tačiau ši taisyklė turi dvi išimtis, kai: 1) įrodoma, kad sudarydamas sandorį trečiasis asmuo žinojo, jog sandorį sudaro šios teisės neturintis valdymo organas, ar dėl susiklosčiusių aplinkybių negalėjo šito nežinoti; arba 2) juridinio asmens steigimo dokumentuose nustatytas kiekybinis atstovavimas ir jis įregistruotas juridinių asmenų registre. Esant šiems dviem atvejams, pradeda galioti *ultra vires* doktrina, t. y. sandoris, sudarytas tokiomis aplinkybėmis, nesukuria pareigų juridiniam asmeniui.

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog juridinio asmens organai yra dirbtiniai dariniai, teisinės kategorijos, o juridinio asmens civilinis teisinis subjektiškumas iš esmės

---

[112] *Royal British Bank v Turquand* (1856) 6 El & Bl 327, HL.

[113] *Freeman* & *Lockyer v Buckhurst Park Properties (Mangal) Ltd* [1964] 2 QB 480, CA.

[114] Davies, L. P., *Introduction to Company Law*, *supra* note 107, p. 47.

įgyvendinamas per juridinio asmens organų narius (individualiai ar kolegialiai), turinčius teisę veikti juridinio asmens vardu, kurie yra nustatomi, vadovaujantis „pirminėmis priskyrimo taisyklėmis“. Organai nėra ir negali būti civilinės teisės subjektais, kadangi tokiais pripažįstami tik juridinio asmens organų nariai – fiziniai ar juridiniai asmenys. Todėl tik jie, pažeidę nustatytas pareigas ir tokiu būdu sukėlę žalos, gali būti pripažįstami civilinės teisinės atsakomybės subjektais.

1.1.3. *Alter ego* ir *respondeat superior* doktrinos

Pirminėmis ir antrinėmis priskyrimo taisyklėmis taip pat galima paaiškinti tiesioginės (lot. *alter ego*) ir netiesioginės (lot. *respondeat superior*) juridinio asmens atsakomybės doktrinas, kurios taip pat itin svarbios analizuojant juridinio asmens ir jo valdymo organų narių teisinį statusą bei civilinės teisinės atsakomybės esmę.

Netiesioginės atsakomybės doktrina. CK 6.263 str. 3 d. numatyta, kad įstatymų numatytais atvejais asmuo privalo atlyginti dėl kito asmens veiksmų atsiradusią žalą arba savo valdomų daiktų padarytą žalą. Šioje normoje įtvirtinta netiesioginės atsakomybės doktrina. Jos esmė, kad pareiga atlyginti žalą atsiranda ne asmeniui, tiesiogiai savo veiksmais padariusiam žalos, o kitam asmeniui[115]. Kitaip tariant, fizinio asmens, veikiančio juridinio asmens vardu, veiksmai ir kaltė yra transformuojama ir pritaikoma (priskiriama) juridiniam asmeniui, kurio *vardu* ir *interesais* fizinis asmuo veikia[116]. Taikant netiesioginės atsakomybės modelį vadovaujamasi veiksmų priskyrimo principu (angl. *principle of attribution*). Šio principo taikymas grindžiamas nuostata, kad atstovaujamasis (t. y. juridinis asmuo) perduoda savo veikimo arba neveikimo galimybę savo atstovui[117]. Toks perdavimas leidžia atstovui veikti juridinio asmens vardu ir įpareigoja pastarąjį visiškai atsakyti už savo atstovo padarytus civilinės teisės pažeidimus. Taigi šiuo atveju juridinis asmuo atsako už padarytus pažeidimus tų asmenų, kurie identifikuojami pagal „antrines priskyrimo taisykles“. Netiesioginė atsakomybė grindžiama glaudžiu juridinio asmens ir jo atstovo ryšiu, laikantis nuostatos, kad juridinis asmuo, kurio vardu ir interesais veikdamas atstovas padarė civilinės teisės pažeidimą, privalo atsakyti už jį, jeigu „nusprendė suteikti savo teises, kompetenciją, įgaliojimus ir veikimo laisvę kitam asmeniui“[118]. Ji taikoma tiek deliktams, padarytiems atstovų, veikiančių atstovavimo sutarties pagrindu, tiek ir darbuotojų, veikiančių darbo teisinių santykių pagrindu[119]. Pagal šią doktriną darbdavys arba atstovaujamasis (juridinis asmuo) laikomas atsakingu nukentėjusiajam už civilinės teisės pažeidėjo (atstovo ar darbuotojo) veiksmus. Darbuotojas arba atstovas yra traktuojami kaip civilinės teisės pažeidėjai, todėl jie yra laikomi atsakingais už padarytą deliktą nukentėjusiajam, tačiau, atsižvelgiant į teisinius santykius, egzistuojančius tarp atstovo ar darbuotojo ir juridinio asmens, juridinis asmuo taip pat laikomas atsakingu. Juridinis asmuo ir šie individai pripažįstami kartu esantys pažeidėjais (angl. *joint tortfeasors*)[120]. Netiesioginės atsakomy-

---

[115] Bakanas, A. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*, *supra* note 91, p. 367.

[116] Soloveičikas, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė. Lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 2006, p. 98.

[117] Plačiau žr. Atiyah, P. S. *Vicarious Liability in the Law of Torts*. Londos: Butterworth, 1967, p. 99-119.

[118] Soloveičikas, D., *op. cit.*, p. 101.

[119] *Heatons Transport (St Helens) Ltd v TGWU* [1972] 3 All ER 101, 109.

[120] *New Zealand Guardian Trust Co Ltd v Brooks* [1995] 1 WLR 96, PC.

bės doktrinos pobūdis lemia tai, kad tokiu atveju nereikia įrodinėti, kad juridinis asmuo įvykdė deliktą. Svarbiausia įrodyti, kad deliktas buvo atliktas atstovo arba darbuotojo ir tam, kad juridinis asmuo būtų taip pat patrauktas atsakomybėn, būtina nustatyti teisinius santykius tarp civilinės teisės pažeidėjo ir juridinio asmens bei įrodyti, kad deliktas padarytas vykdant atstovo arba darbuotojo funkcijas[121]. Tuo atveju, jeigu yra pakankamas ryšys tarp funkcijų, kurias atstovas arba darbuotojas privalo atlikti, bei delikto, juridiniam asmeniui kils atsakomybė[122].

Visgi reikia atkreipti dėmesį į tai, kad netiesioginės atsakomybės doktrina tam tikra apimtimi suteikia teisę pačiam juridiniam asmeniui kontroliuoti jo deliktinę atsakomybę tais atvejais, kai atstovas ar darbuotojas peržengia jam suteiktų teisių ribas arba apskritai jų nepaiso. Tokiu atveju, kaip jau minėta, juridinio asmens atsakomybė gali būti mažinama arba apskritai netaikoma. Žinoma, jeigu atstovas ar darbuotojas padarė deliktą toje verslo srityje, kurioje juridinis asmuo turi teisę veikti, tai tokiu atveju juridiniam asmeniui išvengti atsakomybės būtų itin sunku, net jeigu ir juridinio asmens steigimo dokumentuose būtų numatyti atitinkami atstovo ar darbuotojo teisių apribojimai ir šie apribojimai būtų viešai paskelbti[123]. Nors netiesioginė atsakomybė susijusi su deliktinės atsakomybės taikymu asmeniui, kuris nėra civilinės teisės pažeidėjas, tačiau ji gali būti pateisinta tuo faktu, kad tokiu būdu yra atgrasinama nuo žalą sukeliančių veiksmų. Darbdavys iš principo turi realias galimybes (i) prižiūrėti savo darbuotojus tam, kad užkirstų kelią deliktų padarymui (pavyzdžiui, nesamdyti nekompetentingų darbuotojų arba įgyvendinti reikiamas lavinimo programas) arba (ii) skirti drausmines nuobaudas darbuotojams, padariusiems deliktus, arba (iii) organizuoti darbą tokiu būdu, kuris sumažintų teisės pažeidimų atsiradimo riziką. Tuo atveju, jeigu nėra galimybės atlikti nei vieno iš šių veiksmų, netiesioginė atsakomybė padeda užtikrinti, kad atitinkamo verslo vykdymo išlaidos būtų internalizuotos su verslu ir perduotos juridinio asmens klientams per kainų politiką[124].

Tiesioginės atsakomybės doktrina. Istoriškai civilinėje teisėje vis labiau evoliucionuojant juridinio asmens teisinio subjektiškumo ir realinei doktrinoms, grindžiančioms juridinio asmens kaip savarankiško ir atskiro nuo savo dalyvių teisės subjekto egzistavimą, netiesioginės atsakomybės doktrina nebegalėjo užtikrinti tų tikslų, kurių siekta įstatymais įteisinant juridinių asmenų civilinę atsakomybę. Tai paskatino tiesioginės atsakomybės doktrinos arba juridinio asmens valdymo organų teorijos (angl. *theory of corporate governance*) sukūrimą. Ši teorija iš esmės panaši į jau aptartą netiesioginės atsakomybės koncepciją, nes pagal ją taip pat kaip ir pirmojo modelio atveju juridinis asmuo privalo atsakyti už civilinės teisės pažeidimus, kuriuos padarė fizinis asmuo. Tačiau pagrindinis šių teorijų skirtumas yra tas, kad tiesioginės atsakomybės atveju civilinės teisės pažeidimą juridinio asmens vardu padaro fiziniai asmenys, kurie yra juridinio asmens konkretaus valdymo organo nariai[125]. Jų ratas nustatomas pagal „pirmines priskyrimo taisykles“. Šis modelis grindžiamas juridinio asmens personifikacija, konkrečių

---

[121] Davies, L. P., *Introduction to Company Law*, *supra* note 107, p. 50.

[122] *Lister v Hesley Hall Ltd* [2001] 2 All ER 769, HL.

[123] Žr. *Lloyd v Grace, Smith* & *Co* [1912] AC 716, HL; *Morris v CW Martin* & *Sons Ltd* [1966] I QB 716, CA.

[124] Kraakman, R. R. *Third-Party Liability. The New Palgrave Dictionary of Economics and the Law*. London: Macmillan, 1998, p. 583.

[125] Soloveičikas, D. *supra* note 116, p. 119.

fizinių asmenų veiksmus ir kaltę priskiriant tiesiogiai pačiam juridiniam asmeniui. Užsienio valstybių teismų praktikoje tokia juridinio asmens personifikacija yra gana įprasta. Pavyzdžiui, Anglijoje vienas iš dažniausiai cituojamų precedentų yra suformuluotas byloje *H. L. Bolton (Engineering) Co. V. T. J. Graham* & *Sons, Ltd*.[126], kurioje teismas konstatavo, kad „juridinis asmuo gali būti dažniausiai laikomas panašiu į žmogų. Jis turi smegenų ir nervų centrus, kurie kontroliuoja, ką jis daro. Juridinis asmuo taip pat turi rankas, kurios laiko įrankius ir veikia pagal centro nurodymus. Kai kurie įmonės žmonės yra tik tarnai ir yra ne kas kita, kaip rankos darbui dirbti, kurie taip pat negali būti laikomi įmonės minčių ir valios atstovais. Kiti yra juridinio asmens direktoriai ir žemesnio lygio vadovai, kurie reprezentuoja organizacijos vadovaujamąją valią ir kontroliuoja, ką juridinis asmuo daro. Šių asmenų valia yra juridinio asmens valia ir tokia yra laikoma įstatymo".

Pabrėžtina, jog tais atvejais, kai juridiniam asmeniui taikoma netiesioginė atsakomybė, yra aišku, jog asmuo, padaręs deliktą, taip pat yra atsakingas. Akivaizdu, jog be asmeninės kaltininko atsakomybės nebūtų ir juridinio asmens netiesioginės atsakomybės. Tačiau tiesioginės atsakomybės atveju juridinio asmens vardu turintiems teisę veikti juridinio asmens valdymo organų nariams už deliktus, padarytus veikiant juridinio asmens vardu ir neperžengus savo kompetencijos ribų bei nepažeidus nustatytų pareigų, asmeninė atsakomybė nekyla. Tokio asmens veiksmai yra traktuojami kaip juridinio asmens veiksmai, todėl tik juridinis asmuo yra atsakingas už šiais veiksmais trečiajam asmeniui padarytą žalą[127]. Žinoma, tais atvejais, kai toks asmuo padaro deliktą (pavyzdžiui, pavagia trečiojo asmens prekes) tiek veikdamas juridinio asmens vardu, tiek ir savo vardu, už padarytą žalą jis turi atsakyti asmeniškai[128], kadangi juridinio asmens atskiras civilinis teisinis subjektiškumas neturi būti naudojamas kaip apsauga nuo sukčiavimo ar apgaulės (angl. *shield for fraud*)[129].

Taigi juridiniai asmenys atsako pagal netiesioginės atsakomybės taisykles už asmenų, veikiančių juridinio asmens vardu atstovavimo teisinių santykių pagrindu, veiksmus tuo atveju, jeigu šie asmenys padarė teisės pažeidimą, neperžengdami savo kompetencijos ribų bei veikdami juridinio asmens interesais. Tačiau už kompetentingų juridinio asmens organų narių teisės pažeidimus, padarytus juridinio asmens vardu vykdant jiems nustatytas funkcijas, juridinis asmuo atsako pagal tiesioginės atsakomybės taisykles.

1.2. Juridinio asmens valdymo organų samprata, paskirtis bei funkcijos

1.2.1. Juridinio asmens valdymas

Sąvoka „*juridinio asmens valdymas*" yra ne tik teisinė, bet ir ekonominė sąvoka, ypač makroekonominiu ar finansų valdymo požiūriu. Be to, šią sąvoką iš esmės apibrėžia bei analizuoja vadybos mokslas. Todėl, siekdami išanalizuoti juridinio asmens

[126] *H. L. Bolton (Engineering) Co. V. T. J. Graham* & *Sons, Ltd.*, 1 Q.B. 159, 172 (C.A. 1956). Panašiai juridinis asmuo apibūdintas ir byloje *Daimler Co. Ltd v. Continental Tyre and Rubber Co. Ltd.* (1916) 2 AC 307.

[127] Plačiau žr. Davies, L. P., *Introduction to Company Law*, *supra* note 107, p. 52.

[128] *Morris v CW Martin* & *Sons Ltd* [1966] 1 QB 716, CA.

[129] *Noel v Poland* [2001] 2 BCLC 645.

valdymo sampratą bei esmę, pasiremsime teisės mokslui itin reikšmingomis vadybos mokslo įžvalgomis.

Vadybos moksle valdymas turi tris reikšmes: 1) tai procesas, kurio metu derinami riboti ištekliai užsibrėžtiems tikslams pasiekti; 2) tai vadovavimas minėtą veiklą atliekantiems žmonėms; ir 3) tai mokslas apie valdymo veiklą, t. y. profesiją[130]. Iš šių trijų reikšmių plačiausiai vartojama pirmoji, valdymą suprantant kaip valdymo *procesą*. Šiuo požiūriu valdymas apibrėžiamas kaip: 1) organizacijos narių pastangų planavimo, organizavimo, vadovavimo ir kontrolės procesas bei visų kitų organizacijos išteklių panaudojimas siekiant organizacijos užsibrėžtų tikslų[131]; 2) kaip informacinis procesas, kurio metu vyksta sprendimų parengimas, priėmimas ir jų įgyvendinimo organizavimas[132]; 3) kaip nenutrūkstamas tikslų formulavimo, jų suvokimo, realizavimo, realizavimo suvokimo ir įvertinimo bei vėl naujų tikslų formulavimo ir tolesnės veiksmų sekos procesas[133]; 4) kaip darbinės veiklos koordinavimo procesas siekiant, kad ji būtų efektyvi ir rezultatyvi[134]; 5) kaip tikslingos veiklos procesas, kuris remiasi sprendimais, priimtais išnagrinėjus gaunamą informaciją[135], ir kurio metu nustatomos užduotys, gaunama informacija apie jų vykdymą ir duodamos naujos komandos[136]; 6) kaip valdymo procesas, išreiškiamas jo funkcijomis, kurios yra glaudžiai tarpusavyje susijusios ir viena iš kitos išplaukia – tai planavimas, apskaita, analizė ir reguliavimas[137]. Taigi vadybos mokslo požiūriu juridinio asmens valdymas iš esmės suvokiamas kaip tikslingas juridinio asmens veiklos planavimo, organizavimo, vadovavimo ir kontrolės procesas.

Teisės mokslas nepateikia visuotinai priimtinos ir vieningos juridinio asmens valdymo sąvokos. Europos Komisija 2003 m. gegužės 21 d. komunikate „Bendrovių teisės modernizavimas ir bendrovių valdymo stiprinimas Europos Sąjungoje – veiksmų planas“, *inter alia*, pabrėžė, jog bendrovės valdymas gali būti apibrėžiamas įvairiai, tačiau dažniausiai jis suprantamas kaip *sistema*, per kurią bendrovė yra valdoma ir kontroliuojama[138]. 1999 m. EPBO patvirtintuose bendrovių valdymo principuose nurodoma, jog „bendrovių valdymas apima santykius tarp bendrovės valdymo bei priežiūros organų, akcininkų ir interesų turėtojų“ ir „numato struktūrą, per kurią yra pasiekiami bendrovės tikslai, šių tikslų pasiekimo bei vykdymo priežiūros priemones“[139]. Pasak R. Greičiaus, bendrovių valdymas apima valdymo struktūros, valdymo organų ir akcininkų

---

130 Appleby, R. C. Šiuolaikinio verslo administravimas. Vilnius: Spindulys, 2009, p. 19.

131 Stoner, J. A. F.; Freeman, R. E.; Gilbert, D. R. Jr. *Vadyba*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 1999, p. 10.

132 Zakarevičius, P. Vadyba: valdymas, administravimas,...? *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. 1996, 3: 156.

133 Jucevičienė, P. *Organizacijos elgsena. Vadovėlis*. Kaunas: Technologija, 1996, p. 171.

134 Šalčius, A. *Organizacijos valdymas. Mokomoji knyga*. Vilnius: Efrata, 2009, p. 7.

135 Gineitienė, Z., *et. al. Verslas*. Vilnius: Rosma, 2003, p. 104-105.

136 Mackevičius, J. Įmonių veiklos analizė. Informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas. Vilnius: TEV, 2005, p. 27.

137 *Ibid.*, p. 28.

138 Communication from the Commission to the Council and the European Parliament COM/2003/0284 "*Modernising Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union – A Plan to Move Forward*" [interaktyvus]. 2003-05-21 [žiūrėta 2012-05-24]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52003DC0284:EN:NOT>.

139 *OECD Principles of Corporate Governance* [interaktyvus]. France: OECD Publications Service, 2004 [žiūrėta 2012-05-30]. <http://www.oecd.org/dataoecd/32/18/31557724.pdf>.

tarpusavio santykių, kapitalo bei kitus su bendrove susijusius klausimus[140]. Taigi galima teigti, jog sąvoka „*juridinių asmenų valdymas*“ yra *sistema*, apimanti tris pagrindinius elementus: 1) juridinio asmens valdymą ir kontrolę; 2) santykius tarp asmenų, susijusių su juridinio asmens valdymu ir kontrole; ir 3) juridinio asmens tikslus. Tokia samprata turinio prasme iš esmės atitinka vadybos moksle formuluojamą juridinio asmens valdymo sampratą. Tačiau kokia visgi juridinio asmens valdymo esmė?

Bendrovių teisėje istoriškai į akcininkų nuosavybę bendrovės atžvilgiu buvo žiūrima aiškiai atskiriant dvi nuosavybės rūšis: nuosavybę į bendrovės akcijas ir nuosavybę į bendrovės turtą. Tačiau 1930 m., kai JAV mokslininkai A. A. Berle ir G. C. Means aiškiai atskyrė nuosavybę nuo kontrolės[141], teisinė akcininkų nuosavybės koncepcija visiškai pasikeitė. Praktiškai iki pat 1930 m. akcininkai tradiciškai buvo laikomi bendrovės turto savininkais ir naudos gavėjais, o bendrovė buvo laikoma akcininkų turto patikėtine (angl. *trustee*)[142]. Tačiau, kai A. A. Berle ir G. C. Means bendrovių centralizuotą valdymą (angl. *centralized management*)[143] identifikavo kaip atskirą fenomeną[144], buvo pripažinta, jog akcininkai turi nuosavybės teisę ne į bendrovę ar jos turtą, o tik į akcijas ir tik bendrovės direktoriai turi teisę kontroliuoti bendrovės turtą[145]. Atsižvelgiant į tai, XX a. laikotarpiu bendrovės samprata pasikeitė ir ji buvo grindžiama jau nebe partnerystės teorija (angl. *partnership theory*), o atskiro teisinio subjektiškumo teorija (angl. *theory of separate legal entity*)[146]. Šiuo metu bendrosios teisės tradicijos valstybėse centralizuotas valdymas netgi įvardijamas kaip vienas pagrindinių bendrovės požymių, tarp kurių, žinoma, taip pat priskiriamas ir bendrovės atskiras teisinis subjektiškumas[147].

Bendrovės centralizuotas valdymas reiškia tai, jog bendrovėje valdymo funkciją vykdo ne akcininkai, o jų paskirti valdymo organai. Mažose bendrovėse, kuriose dažniausiai būna itin didelė nuosavybės koncentracija, patys akcininkai eina valdymo organų narių pareigas, todėl valdymo organų funkcijų atlikimas šiuo atveju būna tik nominalus. Iš esmės centralizuoto valdymo poreikis dažniausiai kyla didelėse bendrovėse su diversifikuota nuosavybės struktūra ir nuolat besikeičiančiais akcininkais. Tokiu atveju be centralizuoto valdymo sprendimų priėmimo procesas būtų lėtas bei neefektyvus, kadangi kiekvienam valdymo sprendimui priimti kaskart reikėtų sušaukti didelį asmenų

---

[140] Greičius, R. Įmonių valdymas Europos bendrovių teisės reformos kontekste. *Teisės problemos*. 2003, 4: 24.

[141] Berle, A. A.; Means, G. C. *The Modern Corporation and Private Property*. New York: Harcourt Brace and World, 1968, p. 6-7.

[142] Lichner, Y., *supra* note 86, p. 894.

[143] Vartojama sąvoka „*centralizuotas valdymas*“ o ne sąvoka „*nuosavybės atskyrimas nuo kontrolės*“, kadangi tokiu būdu paliekamas atviras klausimas, kiek ir kokia apimtimi akcininkai kontroliuoja bendrovę.

[144] Tačiau A. A. Berle ir G. C. Means vietoj sąvokos „*centralizuotas valdymas*“ vartojo sąvoką „*nuosavybės atskyrimas nuo kontrolės*“ (angl. *separation of ownership from control*). Plačiau žr. Berle, A. A.; Means, G. C., *supra* note 141.

[145] Kelly, G.; Parkinson, J. The Conceptual Foundations of the Corporation: A Pluralist Approach. *Corporation Financial and Insolvency Law Review*. 1998, 2: 176.

[146] Worthington, S. Shares and Shareholders: Property, Power and Entitlement. Part II. *Company Lawyer*. 2001, 22: 310.

[147] Be centralizuoto valdymo ir atskiro teisinio subjektiškumo bendrosios teisės tradicijos valstybėse prie pagrindinių bendrovės požymių taip pat priskiriami: ribota atsakomybė, akcininkų kontrolė ir laisvo akcijų perleidimo galimybė (angl. *free transfer-ability of shares*). Plačiau žr. Davies, L. P., *Introduction to Company Law*, *supra* note 107, p. 34.

kiekį. Be to, didelė tikimybė, kad šie asmenys neturėtų reikiamos patirties sprendimų priėmimo srityje, kadangi nėra pagrindo tikėtis, kad asmenys, turintys reikiamos patirties ir žinių pinigų investavimo srityje, gali geriausiai valdyti bendrovę, į kurią investuoja. Valdymas (angl. *management*) ir investavimas (angl. *investment*), nors ir yra tarpusavyje susiję, tačiau iš esmės yra skirtingos sferos. Galiausiai, centralizuotas valdymas reikalingas taip pat ir tose bendrovėse, kuriose nei vienas akcininkas neturi reikiamos daugumos, suteikiančios teisę priimti reikiamus sprendimus.

Reikėtų atkreipti dėmesį ir į tai, kad viena didžiausių centralizuoto valdymo problemų, pasireiškiančių, žinoma, tose bendrovėse, kuriose valdymo organai yra realūs, o ne nominalūs, yra valdymo organų kontrolės problema ir su šios kontrolės vykdymu susijusių kaštų, teisės moksle dar vadinamų atstovavimo kaštais (angl. *agency costs*), problema[148]. Kitaip tariant, akcininkai negali paprastai deleguoti valdymo funkcijų nepasilikdami sau teisės prižiūrėti, kaip vykdomos šios funkcijos. Tačiau, iš kitos pusės, jeigu atstovavimo kaštai būtų didesni nei centralizuoto valdymo teikiama nauda, tuomet centralizuoto valdymo institutas neturėtų prasmės. Šiaip visų ES valstybių narių nacionaliniai įstatymai numato bendrovių valdymo organų struktūrą ir kontrolės mechanizmus, skirtus užkirsti bendrovės direktoriams kelią netinkamai naudotis jiems suteiktomis teisėmis. Tokie kontrolės mechanizmai turi įvairias formas ir sankcijų rūšis. Iš esmės tokie kontrolės mechanizmai ir valdymo organų narių atskaitomybės bei atsakomybės klausimai gali būti sureguliuoti atskiromis sutartimis, tačiau *ex ante* numatyti visas sritis, kurios turėtų būti sureguliuotos tokiomis sutartimis, yra praktiškai neįmanoma. Todėl bendrovių veiklos praktikoje yra išvystyta išties nemažai teisinių metodų, skirtų šioms valdymo organų narių kontrolės problemoms spręsti. Šiuos metodus galima būtų suskirstyti į dvi pagrindines grupes: 1) metodai, skirti valdymo organų narių kontrolės bendrovės atžvilgiu stiprinimui; ir 2) metodai, skirti daryti tiesioginę įtaką valdymo organų nariams, vykdantiems jiems pavestas funkcijas[149]. Šiuos teisinius metodus galima būtų suskirstyti į penkias kategorijas, išdėstytas 1 lentelėje.

1 lentelė. Teisinių metodų tipologija

Teisiniai būdai, skirti kontrolės kaštams mažinti				
Didinantys valdymo organų narių kontrolę			**Struktūrizuojantys valdymo organų narių (individualiai ar kolegialiai) priimamus sprendimus**	
Narystės teisės	***Paskyrimo teisės***	***Sprendimų teisės***	***Paskatinimų nustatymas***	***Sprendimų priėmimo teisės suvaržymas***
Tapti nariu	Išrinkti	Inicijuoti	Dalies įstatiniame kapitale suteikimas	Taisyklės
Atsisakyti narystės	Atšaukti	Vetuoti	Atlyginimas	Standartai

Iš esmės kiekvienas asmuo turi teisę pasirinkti, ar įsigyti tam tikros bendrovės akcijų ar ne ir atitinkamai nuspręsti, kada šias įsigytas akcijas parduoti. Tokia galimybe jis gali pasinaudoti, būdamas nepatenkintas valdymo organų narių veikla. Be to, kiekvienas bendrovės

[148] Plačiau žr. Marris, R. *Managerial Capitalism in Retrospect*. Basingstoke: Macmillan, 1998.

[149] Davies, L. P., *Introduction to Company Law*, *supra* note 107, p. 120.

akcininkas turi teisę dalyvauti renkant bei atšaukiant atitinkamo valdymo organo narius. Akivaizdu, jog akcininkai, turintys akcijų kiekį, suteikiantį daugumą balsų visuotiniame akcininkų susirinkime, gali inicijuoti atitinkamų bendrovės sprendimų priėmimą bei užkirsti kelią valdymo organų narių sprendimų priėmimui juos vetuodami, t. y. nepatvirtindami, kai tokio patvirtinimo reikalauja bendrovės steigimo dokumentai. Beje, verta atkreipti dėmesį ir į tai, kad vienas iš efektyviausių praktikoje taikomų metodų, sumažinančių valdymo organų narių kontrolės poreikį, yra įvairaus pobūdžio paskatinimų nustatymas, pavyzdžiui, bendrovės akcijų valdymo organo nariui suteikimas ar atitinkamos atlyginimo mokėjimo sistemos nustatymas, skatinantis veikti ne savo asmeniniais, o bendrovės interesais. A. L. Bebchuk teigimu, direktoriai savaime nesiekia maksimizuoti akcininkų gaunamos naudos, todėl potenciali direktorių ir akcininkų interesų divergencija turi esminės įtakos tam, kad direktoriams būtų užtikrintos tam tikros skatinimo priemonės[150]. Be to, valdymo organų nariams, bendrovės vardu priimant sprendimus, taip pat taikomi atitinkami standartai bei taisyklės[151], kurios detaliai išanalizuotos disertacijos 3 skyriuje.

Apibendrinant galima būtų teigti, jog juridinio asmens valdymas – tai sistema, per kurią juridinis asmuo yra valdomas ir kontroliuojamas. Paprastai valdymo funkciją įgyvendina ne juridinio asmens dalyviai, o jų paskirti valdymo organų nariai.

1.2.2. Juridinio asmens valdymo teorijos

Teisės doktrinoje galima rasti įvairių juridinio asmens valdymo teorijų, tačiau jų aktualumas visgi priklausė ir priklauso nuo plėtojamos juridinio asmens sampratos bei požiūrio į valdymo organų paskirtį. Sistemiškai išanalizavus mokslinę literatūrą, galima išskirti šias pagrindines juridinio asmens valdymo teorijas: patikėtinio teorija, atstovavimo teorija, organinė teorija, transakcijos (sandorių) kaštų ekonominė teorija, sutartinė („*sutarčių ryšių*“) teorija, direktorato teorija ir nuosavybės teisių teorija.

Patikėtinio teorija (angl. trustee theory). Kaip jau minėta, ši teorija buvo plėtojama bendrosios teisės tradicijos valstybėse beveik iki XX amžiaus vidurio. Šios teorijos užuomazgų galima rasti vienoje iš Anglijos teismų bylų *Charitable Corporation v Sutton*[152], kurioje Charitable korporacijos direktoriai buvo pripažinti kaltais dėl pasitikėjimo pažeidimo (angl. *breach of trust*) ir iš jų priteistas žalos atlyginimas. Daugiau nei prieš 150 metų egzistavusios bendrovės formaliai nebūdavo steigiamos, o veikė dalyvių susitarimo pagrindu. Bendrovių direktoriai būdavo pripažįstami akcininkų lėšų ir turto patikėtiniais (angl. *trustees*). Vėliau, pradėjus steigti bendroves, buvo pripažinta, jog turtas bendrovei priklauso nuosavybės teise, o direktoriai yra šio turto patikėtiniai. Tačiau jau XIX amžiaus pabaigoje Anglijos teismas byloje *Re Kingston Cotton Mill*[153] konstatavo, kad „direktorius jokia prasme negali būti traktuojamas kaip patikėtinis“. Šiuo metu patikėtinio teorija yra visiškai praradusi savo aktualumą ir nebetaikoma nei teismų praktikoje sprendžiant konkrečias bylas, nei teisės doktrinoje analizuojant mokslines problemas.

---

[150] Bebchuk, A. L.; Fried, M. J. Pay Without Performance. *Perspectives on Corporate Governance*. New York: Cambridge University Press, 2010, p. 125.

[151] Plačiau apie sąvokų „*taisyklės*„ ir „*standartai*“ skirtumus žr. ne tik disertacijos 3 skyriuje, bet ir Kaplow, L. Rules versus Standards: an Economic Analysis. *Duke Law Journal*. 1992, 42(3): 557-629.

[152] *Charitable Corporation v Sutton* (1742) 2 Atk 400; 26 ER 642.

[153] *Re Kingston Cotton Mill* (No. 2) [1896] 1 Ch 331.

Atstovavimo teorija (angl. agency theory). Šiai teorijai pradžią davė C. M. Jensen ir W. H. Meckling[154], nors šios teorijos apraiškų galima rasti jau Romėnų teisėje. Šios teorijos pagrindu bendrovės valdyme įžvelgiami atstovo (t. y. bendrovės valdymo organų narių) santykiai su atstovaujamuoju (akcininkais)[155]. Pagal atstovavimo teoriją juridinis asmuo veikia per valdymo organų narius arba kitus atstovus, o jų galių apimtis, remiantis įprastu atstovo-atstovaujamojo santykiu, priklauso nuo atstovaujamojo suteikto įgaliojimo ir dėl to gali būti daugiau ar mažiau ribota[156]. Ši teorija remiasi prielaida, kad akcininkų ir valdymo organų narių interesai *ex ante* nėra tapatūs. Tai, be abejo, sąlygoja poreikį atstovaujamajam (akcininkui) apsaugoti savo interesus nuo paties atstovo. Tokių apsaugos priemonių įgyvendinimo ir palaikymo kaštai sudaro atstovavimo kaštus (angl. *agency costs*). Atstovavimo modelis yra vienintelis, pagal kurį akcininkas išsaugo teisę bet kada atsisakyti atstovo paslaugų[157]. Ši teorija buvo įtvirtinta iki Pirmosios bendrovių direktyvos[158] įgyvendinimo galiojusiuose pirminių valstybių narių įstatymuose, išskyrus Vokietiją[159]. Nors jau XX amžiaus pradžioje Anglijos teismas byloje *Automatic Self-Cleansing Filter Syndicate Co Ltd v Cuninghame*[160] pabrėžė, kad bendrovės direktoriai nėra akcininkų įgaliotiniai bei neturi vykdyti akcininkų instrukcijų, išskyrus, kai akcininkai priima sprendimus, remdamiesi bendrovės įstatais ir juose numatyta balsų dauguma. Šiuo metu atstovavimo teorija nebetaikoma net ir anglosaksų šalyse, garsėjančiose ypač stipria akcininkų teisių apsauga[161].

Organinė teorija (vok. Organtheorie). Ši teorija kilusi iš O. Gierke sukurtos realinės juridinių asmenų prigimties teorijos bei įtvirtinta ir išplėtota Vokietijoje, yra visiškai priešinga atstovavimo teorijai. Organinės teorijos atstovų teigimu, juridinio asmens valdymo organas yra ne juridinio asmens atstovas (tikrąja atstovavimo teisinių santykių prasme), o juridinio asmens sudedamoji dalis. Skirtingai nuo tradicinio atstovavimo, juridinio asmens valdymo organas veikia taip, kaip veiktų fizinis asmuo vienu iš savo kūno organų[162]. Kadangi bendrovei atstovaujantis organas veikia taip, kaip bendrovė, jo galios atstovauti jai negali būti apribotos kito tos bendrovės organo sprendimais[163]. Ši teorija yra ir šiandien vyraujanti Vokietijos bendrovių teisėje. Nors, kalbant apie GmbH vadovo funkcijas, minimas atstovavimo (vok. *Vertretung*) terminas[164], teisės doktrinoje pažymima, jog organinis atstovavimas

---

154 Jensen, C. M.; Meckling, H. W., *supra* note 27.

155 Čerka, P. Nuosavybės ir valdymo atskyrimo problematika akcinėse bendrovėse. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. 2006, 37: 51.

156 Smaliukas, A.; Pacenkaitė, V. *Ultra vires* doktrina naujajame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: *Justitia*, 2007, p. 78.

157 Tikniūtė, A., *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*, *supra* note 40, p. 68.

158 Pirmoji Tarybos 1968 m. kovo 9 d. direktyva 68/151/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos suvienodinti tokias apsaugos priemones visoje Bendrijoje, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, koordinavimo. [1968] OL L 65/8.

159 Edwards, V. *Europos Sąjungos bendrovių teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2002, p. 49.

160 *Automatic Self-Cleansing Filter Syndicate Co Ltd v Cuninghame* [1906] 2 Ch 34.

161 Tikniūtė, A., *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai, supra* note 40, p. 68.

162 Buck, P. *Wissen und Juristiche Person: Wissenzurechnung und Herausbildung zivilrechtlicher Organisationspflichten*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001, p. 216.

163 Edwards, V., *supra* note 159, p. 49.

164 Šis terminas įtvirtinamas Vokietijos ribotos atsakomybės bendrovių įstatymo 35 straipsnyje. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung [interaktyvus]. *Bundesgesetzblatt*. 20.04.1892, Teil

teisinės dogmatikos prasme suprantamas kaip trečios rūšies atstovavimas, esantis tarp įstatyminio ir sutartinio atstovavimo[165]. Pagal vyraujančią organinę teoriją bendrovės vadovas yra jos organinis (vok. *organschaftliche*) atstovas[166]. Pagrindinis organinio ir kitų atstovavimo rūšių skirtumas yra galimybės perduoti įgaliojimus kitam asmeniui ribos. A. Baumbach ir A. Hueck teigimu, bendrovės direktorius savo organinius įgaliojimus gali perduoti tik kitam direktoriui, tačiau ne tretiesiems asmenims[167]. Žinoma, direktorius gali įgalioti kitą asmenį atlikti tam tikras funkcijas, išduoti prokūrą, tačiau tokiu atveju tas trečiasis asmuo, kuris bus įgaliotas, netampa bendrovės direktoriumi. Reikia atsižvelgti ir į tai, jog bendrovės direktoriaus turimas įgaliojimas atstovauti (vok. *Vertretungsmacht*), darnios civilinės apyvartos bei jos dalyvių tarpusavio pasitikėjimo tikslais, santykiuose su trečiaisiais asmenimis yra neribotas ir neribotinas (GmbHG 35 str.)[168]. Tuo atveju, jeigu bendrovės vadovas įgaliotų trečiąjį asmenį atstovauti bendrovei, tas įgaliojimas būtų ribotas (apimties, laiko prasme).

H. Hübner, analizuodamas atstovavimo ir organinės teorijų atskyrimo praktinę reikšmę, teigė, kad juridinis asmuo, anot atstovavimo teorijos, neturi veiksnumo ir gali veikti tik turėdamas įgaliotinį – įstatyminį atstovą. Įstatyminis atstovas kompensuoja atstovaujamojo subjektiškumo trūkumus atstovaujamajam sudarant sandorius. Taigi, remiantis atstovo ir atstovaujamojo santykiu, juridinio asmens veikimas apsiriboja sandorių sudarymu. Tokiu atveju juridinio asmens atsakomybė taip pat apsiriboja sutartine ir neapima kitų atsakomybės rūšių (pavyzdžiui, deliktinės, baudžiamosios)[169]. Remiantis atstovavimo teorijos dogmomis, užkertamas kelias bendrovę patraukti baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn. Kadangi šiuolaikinėje teisėje egzistuoja tiek baudžiamoji, tiek ir administracinė juridinių asmenų atsakomybė, tai galima dar kartą patvirtinti, jog atstovavimo teorija nebėra taikoma.

Transakcijos (sandorių) kaštų ekonominė teorija (angl. transaction costs economic theory). Ši teorija pradėjo vystytis XX a. pradžioje, kai istorikas A. Chandler pastebėjo, jog didžiųjų bendrovių struktūra yra decentralizuota – valdymo organai turi sprendimų priėmimo teisę bei pareigą kontroliuoti juridinio asmens padalinių vadovų veiklą, įskaitant ir jų priimamus sprendimus. Šios teorijos atstovo O. Williamson nuomone, bendrovė yra tik būdas organizuoti įvairius indėlius (kreditą, darbo jėgą, vadybą, tiekimą), kad būtų gauta nauda. Pasak jo, rinka ir pati gali atlikti minėtas užduotis, tačiau organizacijoje tai atliekama mažesniais kaštais, t. y. efektyviau. Taigi pagrindinis dėmesys skiriamas taip vadinamiesiems „sandorio kaštams“[170] bei jų minimizavimui.

Sutartinė („sutarčių ryšių“) teorija (angl. 'nexus of contracts' theory). Ši teorija atsirado 1970 metais ir pasiekė savo kulminaciją 1990 metais[171] Šios teorijos atstovų teigimu, valdymo organas – tai sprendimus priimantis organas, galintis atstovauti vi-

---

III, Gliederungsnummer 4123-1 [žiūrėta 2012-07-25]. <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gmbhg/gesamt.pdf>.

165 Kindler, P. *Grundkurs Handels- und Gesellschaftsrecht*. München: C. H. Beck, 2007, p. 375.

166 *Ibid.*, p. 375.

167 Plačiau žr. Baumbach, A.; Hueck, A. *Gesetz betreffend die Gesellschaftes mit beschränkter Haftung*. München: C. H. Beck, 2006.

168 Kindler, P., *op. cit.*, p. 375.

169 Hübner, H. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches*. Berlin: Walter de Gruyter, 1996, p. 117.

170 Plačiau apie šią teoriją žr. Čerka, P., *Bendrovės valdymo organų atsakomybės ribos*, *supra* note 51, p. 42-43.

171 Easterbrook, F. H.; Fischel, D. R. *The Economic Structure of Corporate Law*, *supra* note 85, p. 63-67.

sam sutarčių blokui, t. y. turintis įgaliojimą įpareigoti juridinį asmenį savo sudarytomis sutartimis[172]. Akcininkai perleidžia valdymo funkciją valdymo organams, nes šie efektyviau gali ją atlikti, o akcininkų teisė kontroliuoti pasireiškia per teisę balsuoti. Dėl to diferencijuojasi akcininkų ir valdymo organų atliekamos funkcijos – akcininkai vykdo rizikos prisiėmimo funkciją, o valdymo organai – verslo vykdymo funkciją[173].

Direktorato teorija. Šią teoriją, *inter alia*, išskiria Rusijos mokslininkai, teigdami, jog juridinį asmenį valdo tam tikri jo valdymo organai, kurie gali būti įvardijami kaip juridinio asmens direktoratas. Būtent nuo direktorato veiklos priklauso juridinio asmens dalyvavimas civiliniuose teisiniuose santykiuose[174].

A. Tikniūtė taip pat išskiria ***nuosavybės teisių teoriją***. Pasak autorės, šios teorijos požiūriu, „kontrolę turi turėti tas subjektas ar organas, kurio indėlis yra reikšmingiausias įmonei ir kurį sunkiausia apsaugoti sutartiniais santykiais nuo oportunizmo. Akcininkai deleguoja teisę valdyti įmonę valdymo organams dėl korporacinių problemų, tačiau išlaiko esminius kontrolės elementus: rinkti ir atšaukti valdymo organus, parduoti akcijas ir taip atsiimti investuotą kapitalą“[175].

Teisės doktrinoje nerasime vieningos nuomonės dėl to, kuri iš valdymo teorijų yra taikoma Lietuvoje. A. Tikniūtės teigimu, Lietuva šiuo metu apskritai neturi išplėtotos valdymo organų doktrinos[176]. Tačiau visiškai priešingos nuomonės yra V. Mizaras, teigiantis, jog Lietuvoje yra pasirinkta iš Vokietijos kilusi organinė valdymo teorija[177]. Tačiau tuo pačiu autorius tvirtina, jog bendrovės vadovas yra bendrovės atstovas pagal įstatymą. Tokia pozicija leistų daryti išvadą, jog autorius laikosi nuomonės, jog Lietuvoje taikoma taip pat ir atstovavimo teorija. Tačiau organinė ir atstovavimo teorijos, kaip minėjome, turinio prasme yra visiškai skirtingos, todėl negali būti taikomos kartu. Mūsų nuomone, tiksliausiai valdymo organų paskirtį bei esmę atskleidžia sutartinė teorija, kadangi iš esmės tiek juridinis asmuo, tiek ir juridinio asmens teisinis subjektiškumas yra dirbtiniai teisiniai dariniai, skirti sudaryti tinkamas sąlygas juridiniam asmeniui dalyvauti civilinėje apyvartoje. Valdymo organai yra struktūrinės juridinio asmens dalys, o realiai juridinio asmens vardu civilinėje apyvartoje dalyvauja valdymo organų nariai – konkretūs teisės subjektai (individualiai arba kolegialiai), sutikę investuoti savo žmogiškąjį kapitalą ir atstovauti visą sutarčių bloką, t. y. juridinį asmenį, kuris iš esmės yra tiesioginių ir netiesioginių sutarčių visuma.

1.2.3. Juridinio asmens valdymo sistema

Juridinio asmens valdymo sistema[178] įvairiose pasaulio valstybėse yra skirtinga. Netgi ES nėra vieningos juridinių asmenų valdymo sistemos. EPBO, rengdama bendro-

---

[172] Tikniūtė, A., Juridinio asmens doktrina: šiuolaikinės tendencijos, *supra* note 71.

[173] Tikniūtė, A., *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*, *supra* note 40, p. 67.

[174] Sergeev, A. P.; Tolstoj, Ju. K., *supra* note 109, p. 129.

[175] Tikniūtė, A., *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*, *supra* note 40, p. 68.

[176] *Ibid*.

[177] Vileita, A., *supra* note 74, p. 388.

[178] Teisės doktrinoje juridinio asmens valdymo sistema dar vadinama: 1) „*veiklos organizavimo sistema*“, pavyzdžiui, Greičius, R., *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2, p. 97-104; 2) „*valdymo organų sistema*“, pavyzdžiui, Abramavičius, A; Mikelėnas, V., *supra* note 43, p. 257-259. Disertacijoje vartosime teisės doktrinoje naudojamą terminą „*valdymo sistema*“ (Baranauskas, E., *et al*., *supra* note 22, p. 257).

vių valdymo principus, pabrėžė, jog pasaulyje apskritai neegzistuoja vienos universalios bendrovių valdymo sistemos[179]. Šios srities teisinės reglamentacijos skirtumai priklauso nuo istorinių įvykių, taip pat nuo politinių ir socialinių ideologijų skirtumų[180] bei „nuo kitų toje pačioje jurisdikcijoje veikiančių nacionalinės teisės šakų“[181].

Galima išskirti šias skirtingų valstybių įmonių teisėje egzistuojančias juridinių asmenų valdymo sistemas: 1) *vienpakopę (unitarinę)* (angl. *one-tier*), pasižyminčią tuo, kad įmonėje egzistuoja tik vienas valdymo organas (pavyzdžiui, tokią valdymo sistemą pripažįsta Anglija, Airija, JAV, Danija, Švedija, Ispanija, Portugalija, Belgija, Kipras, Malta ir kt.); 2) *dvipakopę (dualistinę)* (angl. *two-tier*), pasižyminčią tuo, kad įmonėje egzistuoja du skirtingi kolegialūs valdymo organai, iš kurių vienas atsakingas už kasdienių įmonės reikalų tvarkymą (jį sudaro vykdantieji direktoriai), o kitas – už priežiūros funkcijos vykdymą (jį sudaro nevykdantieji direktoriai) (pavyzdžiui, tokią valdymo sistemą pripažįsta Vokietija, Austrija, Olandija, Lenkija ir kt.); bei 3) *mišrią*, kuri apima tuos atvejus, kai tam tikros valstybės įstatymai, skirdami prioritetą vienai sistemai, numato ir kitos sistemos pasirinkimo galimybę (pavyzdžiui, tokią galimybę pripažįsta Lietuva, Suomija, Prancūzija, Norvegija, Italija, Liuksemburgas ir kt.)[182].

Dauguma ES valstybių yra suteikiama galimybė pasirinkti vienpakopę arba dvipakopę valdymo sistemą, tačiau yra ir tokių valstybių, pavyzdžiui, Anglija arba Vokietija, kur tokia galimybė nėra suteikiama. Tuo atveju, jeigu valstybių teisinė sistema tam tikrų rūšių juridinių asmenų teisinių formų atžvilgiu leidžia nesudaryti priežiūros organo, tai priežiūros funkciją paprastai vykdo arba dalyviai, arba nevykdantieji direktoriai. Tose teisinėse sistemose, kuriose yra nustatyta privaloma dvipakopė valdymo sistema, nėra galimybės dalyviams perduoti priežiūros funkcijos vykdymo. Tačiau šios sistemos reikalavimai neatitinka, pavyzdžiui, šeimos[183] bendrovių ar individualių investuotojų, kurie suinteresuoti patys, kaip akcininkai, vykdyti priežiūros funkciją, poreikių. Tokia sistema taip pat neatitinka grupės bendrovių interesų, kuriose motininė bendrovė suinteresuota pati vykdyti priežiūros funkciją. Jie, žinoma, gali pasinaudoti SE forma, tačiau tai gali jiems būti nepriimtina dėl pernelyg didelio reikalaujamo įstatinio kapitalo dydžio.

---

[179] *OECD Principles of Corporate Governance* [interaktyvus]. France: OECD Publications Service, 2004 [žiūrėta 2012-06-17]. <http://www.oecd.org/dataoecd/32/18/31557724.pdf>.

[180] Andenas, M.; Wooldridge, F. *European Comparative Company Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009, p. 266.

[181] Antunes, E. J., *et al. European Commission Internal market and Services Report of the Reflection Group On the Future of EU Company Law* [interaktyvus]. Brussels, 2011-04-05 [žiūrėta 2012-04-16]. <http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/reflectiongroup_report_en.pdf>.

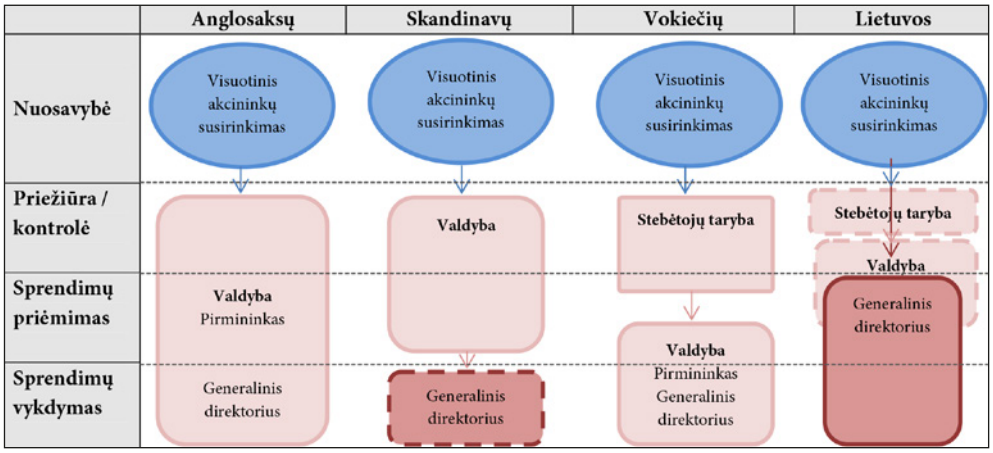
[182] Plačiau žr. Ernst & Young Société d'Avocats. *Study on the Operation and the Impacts of the Statute for a European Company (SE)* – 2008/S 144-192482. Final Report [interaktyvus]. 2009-12-09 [žiūrėta 2012-07-04]. <http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2010/se/study_SE_9122009_en.pdf>.

[183] Daugelyje pasaulio valstybių šeimos verslas užima daugiau nei 70 proc. viso verslo ir turi itin svarbią įtaką ekonomikos augimui bei darbo vietų sukūrimui. Pavyzdžiui, Ispanijoje apie 75 proc. viso verslo yra šeimos verslai, kurie sudaro net apie 75 proc. šalies bendro nacionalinio produkto. Kaip šeimos verslo pavyzdžiai gali būti paminėtos tokios gerai pasaulyje žinomos įmonės kaip *Salvatore Ferragamo*, *Benetton* ir *Fiat Group* Italijoje, *L'Oreal*, *LVMH* ir *Michelin* Prancūzijoje, *Samsung*, *Hyundai Motor* ir *LG Group* Šiaurės Korėjoje, *BMW* ir *Siemens* Vokietijoje, *Ford Motors Co* ir *Walt-Mart Stores* JAV ir kt. Plačiau žr. Abouzaid, S. *IFC Family Business Governance Handbook* [interaktyvus]. Washington: International Finance Corporation, 2008 [žiūrėta 2012-04-17]. <http://www.ifc.org/ifcext/corporategovernance.nsf/AttachmentsByTitle/IFC_Family_Business_English_ONLY_full_report/$FILE/EnglishFamBusInsideC.pdf>.

Nors pasaulio valstybėse nustatyta bei taikoma įvairi juridinių asmenų valdymo sistema, tačiau visur valdybos[184] vaidmuo valdymo sistemoje yra svarbiausias. Pavyzdžiui, bendrovėse stiprios valdybos dalyvauja įgyvendinant bendrovės strategiją ir užtikrina tinkamą valdymą, visų akcininkų gaunamos naudos maksimizavimą bei kitų interesų grupių (angl. *stakeholders*) teisėtų interesų apsaugą. Tačiau besivystančių ir kylančios rinkos ekonomikos šalių, įskaitant ir Lietuvą, bendrovių valdybos labai dažnai patenka į vieną iš dviejų kategorijų: 1) vienos jų yra vadinamos „*guminio antspaudo*" valdybomis (angl. *'rubber stamp' boards*)[185], kurios atlieka tik nežymų vaidmenį bendrovės valdyme, o jų susirinkimų sušaukimas bei sprendimų priėmimas yra daugiau formalaus pobūdžio; tokiu atveju bendrovė yra tiesiogiai valdoma kontroliuojančio akcininko[186]; arba 2) kitos yra vadinamos „šeimos" valdybomis (angl. *'family' boards*)[187], kurių nariai itin dažnai yra kontroliuojančio akcininko giminaičiai, todėl vertinami kaip ilgalaikiai patikimi patarėjai, galintys priimti strateginius sprendimus; tokio pobūdžio valdybos gali būti gana efektyvios palaikant šeimos, kontroliuojančios bendrovę, interesus, tačiau šie interesai gali ir neretai prieštarauja kitų investuotojų bei ilgalaikiams pačios bendrovės interesams.

Tam, kad atskleistume valdymo organų sampratą bei Lietuvoje egzistuojančią juridinių asmenų valdymo sistemą, detaliau paanalizuosime šiuos bendrovių valdymo sistemų modelius: 1) anglišką[188]; 2) skandinavišką; bei 3) vokišką. Šiuos modelius kartu su Lietuvoje egzistuojančiu modeliu schematiškai galima būtų pavaizduoti taip, kaip nurodyta 2 lentelėje.

***2* lentelė. Bendrovių valdymo sistemų modeliai**

[184] Šiuo atveju sąvoka „*valdyba*" apima tiek priežiūros organą (pavyzdžiui, stebėtojų taryba (angl. *supervisory board*)), tiek ir vienasmenį ar kolegialų vykdomąjį organą (pavyzdžiui, bendrovės valdyba (angl. *company's management board*).

[185] Robinett, D., *et al. Experiences from the Regional Corporate Governance Roundtables* [interaktyvus]. OECD, 2003, p. 45 [žiūrėta 2012-04-17]. <http://www.oecd.org/dataoecd/19/26/23742340.pdf>.

[186] Bendrovės kontroliuojantis akcininkas – tai atskiras asmuo, akcininkų susirinkime turintis pakankamą balsų daugumą, užtikrinančią svarbiausių bendrovės sprendimų priėmimo teisę. Tai nereiškia, kad kontroliuojantis akcininkas visuomet turi turėti daugiau nei 50 proc. balsų suteikiančių akcijų.

[187] Robinett, D., *et al.*, *op. cit*.

[188] Angliškas juridinio asmens valdymo sistemos modelis mokslinėje literatūroje dar kartais vadinamas anglo-amerikietišku, pavyzdžiui, Čerka, P. Kodeksų įtaka bendrovės valdymui. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. 2004, 32: 9.

1.2.3.1. Angliškas, skandinaviškas ir vokiškas modeliai

Angliškas modelis. Angliško tipo bendrovės valdymo organo nariai veikia viename kolegialiame organe (direktorių valdyboje) (angl. *the board of directors*) ir atlieka vadovavimo (angl. *managing*), atstovavimo (angl. *representation*) bei priežiūros (angl. *supervisory*) funkcijas[189]. Direktorių valdybą sudaro vykdantieji direktoriai (angl. *executive directors*) ir nevykdantieji direktoriai (angl. *non-executive directors*)[190]. Nevykdantieji direktoriai atlieka tiek vadovavimo (pavyzdžiui, teikia patarimus ir nurodymus vykdantiesiems direktoriams dėl bendrovės plėtros ir vertinimo strategijos), tiek ir priežiūros funkcijas[191] (pavyzdžiui, prižiūri, kad bendrovės veiklos vykdymas atitiktų teisės ir etikos normas), tačiau priežiūros funkcija, *inter alia*, apima bendrovės vykdančiųjų direktorių veiklos priežiūrą[192]. Be to, direktorių valdybos pareigos yra skirstomos į dvi plačias grupes: sprendimų priėmimą (angl. *decission making*) ir priežiūrą (angl. *supervision*)[193]. Sprendimų priėmimo funkcija apibrėžia direktorių pareigą priimti sprendimus, būtinus bendrovės verslo plėtrai, priežiūros funkcija – prižiūrėti, kaip žemesnio lygio vadovai ir darbuotojai vykdo šiuos sprendimus bei jiems teisės aktų numatytas pareigas.

Skandinaviškas modelis. Skandinaviško tipo bendrovės valdymo organo nariai taip pat veikia viename kolegialiame organe (valdyboje), tačiau jie atlieka tik priežiūros funkciją. Valdybos yra lanksčios ir efektyvios, kadangi tokiu atveju yra užtikrinamas valdybos narių nepriklausomumas nuo „prižiūrimųjų“ – vadovavimo ir atstovavimo funkcijas atliekančių administracijos darbuotojų, įskaitant ir bendrovės vadovą, kuris nelaikomas atskiru valdymo organu.

Vokiškas modelis. Vokiško tipo bendrovės valdymo sistemą sudaro du organai: stebėtojų taryba (vok. *Aufsichtsrat*), atliekanti tik priežiūros, o kartais net ir atstovavimo funkciją, ir valdyba (vok. *Vorstand*), atliekanti vadovavimo ir atstovavimo funkcijas. Kitaip tariant, valdyba yra atsakinga už bendrovės verslo vykdymą, o stebėtojų taryba – už valdybos darbo priežiūrą. Stebėtojų taryba kontroliuoja valdybą, jos veiklos atitikimą teisės normoms ir bendrovės įstatams bei valdybos vykdomas verslo strategijas[194]. Be to, stebėtojų taryba turi teisę veikti bendrovės vardu prieš valdybą, pavyzdžiui, pateikiant ieškinius dėl žalos atlyginimo[195].

Taigi angliško tipo bendrovėje valdymo organų nariai, atliekantys vadovavimo, atstovavimo ir priežiūros funkcijas, veikia viename kolegialiame organe (valdyboje). Skan-

---

189 Davies, L. P. *Gower and Davies' Principles of Modern Company Law*. London: Sweet & Maxwell Ltd, 2003, p. 317.

190 JK vartojamas terminas „*nevykdantieji direktoriai*“ (angl. *non-executive directors*), o JAV – „*išorės direktoriai*“ (angl. *outside directors*). Kadangi turinio prasme tai tapačios sąvokos, tai disertacijoje vartosime terminą „*nevykdantieji direktoriai*“.

191 Plačiau žr. Tyson, L. *The Report on the Recruitment and Development of NON-Executive Directors*. London Business School [interaktyvus]. London, June 2003 [žiūrėta 2012-04-26]. <http://www.london.edu/facultyandresearch/research/docs/TysonReport.pdf>; Lederer, P. A Comparative Analysis of the Liability of Non-executive Directors in the UK and of Members of the Supervisory Board in Germany. *European Business Law Review*. 2006, 17(6): 1581.

192 Davies, L. P., *Gower and Davies' Principles of Modern Company Law*, *supra* note 189, p. 324.

193 Furlow, C. W., *supra* note 28, p. 1068.

194 Hopt, K. J.; Leyens, P. C., *supra* note 29, p. 220.

195 Tai numatyta Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 112 straipsnyje. Deutsches Aktiengesetz [interaktyvus]. *Bundesgesetzblatt*. 1965, I S. 1089 [žiūrėta 2012-04-16]. <http://www.aktiengesetz.de>.

dinaviško tipo bendrovės vieno lygio kolegialiame valdymo organe (valdyboje) veikia tik priežiūros funkciją vykdantys nariai. Vokiško tipo bendrovių valdymo struktūrą sudaro priežiūros, o kartais ir atstovavimo funkciją atliekanti stebėtojų taryba ir vadovavimo bei atstovavimo funkcijas atliekanti valdyba.

1.2.3.2. Juridinio asmens valdymo sistema Lietuvoje: koks modelis taikomas?

Lietuvoje dar nėra susiformavusios juridinių asmenų valdymo tradicijos, t. y. kokį valdymo sistemos modelį pasirinkti – anglišką, skandinavišką ar vokišką.

CK 2.82 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad kiekvienas juridinis asmuo turi turėti vienasmenį ar kolegialų *valdymo organą* ir *dalyvių susirinkimą*, jeigu steigimo dokumentuose ir juridinių asmenų veiklą reglamentuojančiuose įstatymuose nenumatyta kitokia organų struktūra. Atskiras juridinių asmenų teisines formas reglamentuojantys įstatymai gali nustatyti, kad valdymo organas ir dalyvių susirinkimas gali būti vienu juridinio asmens organu, pavyzdžiui, individualios įmonės savininkas ir vadovas gali būti tas pats asmuo; jei mažoji bendrija nenumato turėti vienasmenio valdymo organo, mažosios bendrijos narių susirinkimas yra kartu ir mažosios bendrijos valdymo organas[196]. Tokiu atveju dalyvių susirinkimui taikoma taip pat ir valdymo organams priskirta kompetencija, o kiekvienas dalyvis yra laikomas valdymo organo nariu[197]. Atsižvelgiant į tai, juridinio asmens organų struktūra gali būti: *paprasta* arba *sudėtinga*[198]. Visgi šiuo metu tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje, tiek ir teisinėje reglamentacijoje pripažįstama[199], jog visuotinis dalyvių susirinkimas nėra priskiriamas valdymo organų kategorijai[200]. Juridinio asmens dalyvių susirinkimas laikomas aukščiausiu juridinio asmens organu[201], priimančiu sprendimus dėl valdymo organų sudarymo, steigimo dokumentų keitimo, juridinio asmens pasibaigimo ir kitais klausimais, kurie nėra tokio asmens kasdienės veiklos pobūdžio ir kurie susiję su viso ar esminės juridinio asmens dalies turto pasikeitimu (pavyzdžiui, akcinės bendrovės įstatinio kapitalo didinimu ar mažinimu). Dalyviai negali vienokiu ar kitokiu būdu duoti tiesioginio nurodymo valdymo organams, jeigu jiems priskirta tam tikra kompetencija[202]. Jų valdymas vadinamas valdymu

---

196 Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 83-4333.

197 Bakanas, A., *et al*., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*, *supra* note 91, p. 183.

198 *Ibid.*

199 Nors net ir šiuo metu kai kurie mokslininkai teigia, jog visuotinis dalyvių susirinkimas yra valdymo organas, pavyzdžiui, Kavalnė, S.; Norkus, R. *Bankroto teisė. Antroji dalis. Vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2011, p. 119.

200 Pavyzdžiui, 1990 m. ABĮ 18 straipsnio 1 dalyje buvo numatyta, jog visuotinis susirinkimas yra aukščiausias bendrovės valdymo organas (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 24-594). Tokia pati nuostata buvo įtvirtinta taip pat ir 1994 m. LR ABĮ 18 straipsnio 1 dalyje (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. Nr. 55-1046) ir pirmosios 2000 m. ABĮ redakcijos 22 straipsnio 1 dalyje bei 24 straipsnio 1 dalyje (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 64-1914). Nuo 2004 metų visuotinis akcininkų susirinkimas jau nebepriskiriamas prie valdymo organų.

201 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Alveronas" v. I. S., R. P., A. P., G. M., G. B. ir D. Č.* (bylos Nr. 3K-3-329/2009).

202 Bakanas, A., *et al*., *op. cit*.

nuosavybės teise[203], taip atskiriant dalyvių susirinkimo veiklą nuo valdymo organų veiklos – juridinio asmens reikalų tvarkymo.

Šiuo metu galiojančios ABĮ redakcijos 19 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad bendrovė turi turėti *visuotinį akcininkų susirinkimą* ir *vienasmenį valdymo organą* – bendrovės vadovą, o šio straipsnio 2 dalyje nurodyta, jog bendrovėje gali būti sudaromas *kolegialus priežiūros organas* – stebėtojų taryba ir *kolegialus valdymo organas* – valdyba. Taigi Lietuvoje nėra įstatyminės pareigos bendrovėje sudaryti kolegialaus valdymo organo – valdybos, o bendrovės vadovas pripažįstamas kaip atskiras valdymo organas. Kaip jau minėjome, tiek angliško, tiek skandinaviško, tiek ir vokiško tipo bendrovėse vadovas nėra laikomas atskiru valdymo organu. Jis dažniausiai yra valdybos narys (tačiau gali būti ir bendrovės darbuotojas), su kuriuo sudaryta vadovavimo paslaugų sutartis ar kita panašaus pobūdžio sutartis dėl bendrovės vadovo pareigų ėjimo. Tuo tarpu Lietuvoje bendrovės vadovas laikomas atskiru vienasmeniu bendrovės valdymo organu, kuris, nesudarius valdybos, sprendžia taip pat ir didžiąją dalį valdybos kompetencijai priskirtų klausimų (ABĮ 37 str. 10 d.). Priešingai, tuo atveju, jeigu bendrovėje nesudaroma stebėtojų taryba, jos kompetencijai priskirtų funkcijų pavesti ar perduoti vykdyti kitiems bendrovės organams negalima (ABĮ 32 str. 2 d.). Tai struktūriškai pavaizduota 2 lentelėje. Taigi dabartinė ABĮ nustatyta bendrovės organų struktūra faktiškai neatitinka nei vienpakopės, nei dvipakopės bendrovių valdymo sistemos, kadangi kaip savarankišką valdymo organą išskiria bendrovės vadovą, tuo eliminuodama iš valdybos, kaip valdymo organo, teisę atstovauti bendrovei ir daugeliu atveju paverčia valdybą bendrovės priežiūros ir kontrolės, o ne vykdymo organu. Tai atitinkamai neatitinka CK 2.82 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos nuostatos esmės, kurioje nurodyta, jog kiekvienas juridinis asmuo turi turėti vienasmenį *ar* kolegialų valdymo organą, kas leidžia daryti išvadą, jog įstatymų leidėjas vienasmenį ir kolegialų valdymo organą traktuoja kaip alternatyvius, todėl jų funkcijos negali būti skirtingos, kadangi skirtis gali tik šių organų kompetencijos, kai juridinio asmens steigimo dokumentuose numatomas abiejų šių organų formavimas.

Lietuvoje galima išskirti keturis galimus alternatyvius bendrovių organų struktūros modelius[204]: 1) keturių pakopų (visuotinis akcininkų susirinkimas, stebėtojų taryba, valdyba vadovas); 2) trijų pakopų su stebėtojų taryba (visuotinis akcininkų susirinkimas, stebėtojų taryba, vadovas); 3) trijų pakopų su valdyba (visuotinis akcininkų susirinkimas, valdyba, vadovas); 4) dviejų pakopų (visuotinis akcininkų susirinkimas, vadovas). Kadangi stebėtojų tarybos kompetencija yra nedeleguotina, tai teoriškai Lietuvoje daugiau linkstama prie vokiško tipo bendrovių valdymo sistemos modelio su aiškiai atskirtomis vadovavimo, atstovavimo ir priežiūros funkcijomis. Tačiau praktikoje pastebima visai kitokia situacija, kurią pavaizduosime 3 lentelėje pateikę trijų vienų iš didžiausių Lietuvoje veikiančių listinguojamų bendrovių valdymo sistemų modelių analizę:

[203] Kiršienė, J. Akcininko nuosavybės teisės įgyvendinimo problemos. *Jurisprudencija*. 2002, 28(20): 91.

[204] Kononovič, A. *Bendrovių valdymas, akcininkų susirinkimai, vertybiniai popieriai*. Vilnius: Vilniaus universiteto spaustuvė, 2001, p. 12.

3 lentelė. Listinguojamų bendrovių valdymo sistemų modelių pavyzdžiai[205]

Bendrovės pavadinimas	Valdymo organai ir jų struktūra	Valdymo sistemos modelis
AB Lietuvos energija	✓ Generalinis direktorius ✓ Valdyba (5 nariai): • 1 vykdantysis direktorius (generalinis direktorius) • 4 nevykdantieji direktoriai	Angliškas
Akcinė bendrovė „GRIGIŠKĖS“	✓ Direktorius ✓ Valdyba (5 vykdantieji direktoriai, įskaitant direktorių, finansų departamento direktorių ir kt.) ✓ Stebėtojų taryba (5 nevykdantieji direktoriai)	Vokiškas
TEO LT, AB	✓ Generalinis direktorius ✓ Valdyba (6 nevykdantieji direktoriai, atliekantys priežiūros bei kontrolės funkcijas)	Skandinaviškas

Lietuvoje bendrovės vadovui nėra draudžiama būti valdybos nariu. Tokiu atveju valdybą dažniausiai sudaro tiek vykdantieji, tiek ir nevykdantieji direktoriai (angliškas modelis). Tuo atveju, kai vadovas nėra valdybos nariu, valdybą dažniausiai sudaro tik nevykdantieji direktoriai (skandinaviškas modelis). Itin retai Lietuvos bendrovės pasirenka vokišką modelį, kadangi stebėtojų taryba dažniausiai apskritai nesudaroma.

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog Lietuvoje nėra susiformavusi vieninga juridinių asmenų valdymo sistemos modelio pasirinkimo bei įgyvendinimo tradicija. Lietuvoje galima rasti įmonių, taikančių tiek anglišką, tiek vokišką, tiek ir skandinavišką valdymo sistemų modelius. Ši įžvalga bus itin reikšminga kitoje šio darbo dalyje pateikiant galimus valdymo organų sampratos problemos sprendimo būdus.

1.2.4. Valdymo organų rūšys

1.2.4.1. Valdymo organų sampratos problema

Nei Lietuvoje galiojančiuose teisės aktuose, nei teisės doktrinoje ar teismų praktikoje nerasime vieningos nuomonės dėl to, kas yra priskiriama juridinio asmens valdymo organų kategorijai, o tai atitinkamai suponuoja subjektų, kuriems turi būti taikomos valdymo organams nustatytos fiduciarinės pareigos bei valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas, apibrėžtumo problemą.

Atlikus sisteminę norminių teisės aktų analizę, galima išskirti kelias problemas, apibrėžiant valdymo organų sampratą. Visų pirma, įstatymuose vartojamos dvi turinio

[205] Lentelė sudaryta remiantis informacija, pateikta šiuose dokumentuose: (i) Lietuvos energija, AB audituotas konsoliduotas metinis pranešimas už 2011 metus [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2012-07-09]. <http://www.nasdaqomxbaltic.com/market/?instrument=LT0000128571&list=2&pg=details&tab=news>; (ii) Akcinės bendrovės „GRIGIŠKĖS“ audituotas konsoliduotas metinis pranešimas už 2011 metus [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2012-07-09]. <http://www.nasdaqomxbaltic.com/upload/reports/grg/2011_ar_lt_ltl_con_ias.pdf>; (iii) TEO LT, AB audituotas konsoliduotas metinis pranešimas už 2011 metus [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2012-07-09]. <http://www.nasdaqomxbaltic.com/upload/reports/teo/2011_ar_lt_ltl_con_ias.pdf>.

prasme skirtingos sąvokos – „*valdymo organas*“ ir „*vadovas*“. Vienuose jų, pavyzdžiui, LR Kredito unijų įstatyme[206], LR Bankų įstatyme[207], CK vartojamos abi šios sąvokos, o kituose – tik viena jų, pavyzdžiui, LR Kontroliuojančiųjų investicinių bendrovių įstatyme[208]. LR Kredito unijų įstatymo 21 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad kredito unijos *valdymo organai* yra kredito unijos valdyba ir kredito unijos administracijos vadovas, tačiau šio įstatymo 30 straipsnio 1 dalyje apibrėžiami kredito unijos *vadovai*, nurodant, jog šiai kategorijai priskiriami: 1) stebėtojų tarybos nariai; 2) valdybos nariai; 3) administracijos vadovas; 4) vidaus audito tarnybos vadovas; 5) paskolų komiteto pirmininkas; 6) revizijos komisijos pirmininkas (revizorius). LR Bankų įstatymo 30 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad banko *valdymo organai* yra banko valdyba ir administracijos vadovas, o šio įstatymo 34 straipsnio 1 dalyje jau apibrėžiami banko *vadovai*, jiems priskiriant: 1) banko stebėtojų tarybos narius; 2) banko valdybos narius; 3) administracijos vadovus; 4) vidaus audito tarnybos vadovus; 5) banko filialų, atstovybių vadovui, taip pat kitus banko darbuotojus bei kitus asmenis, kuriems pagal banko įstatus, valdybos nutarimus, administracijos darbo reglamentą ar administracijos vadovų sprendimu yra suteikti įgaliojimai savarankiškai priimti sprendimus dėl finansinių paslaugų teikimo ir banko vardu sudaryti priežiūros institucijos teisės aktų nustatytus kriterijus atitinkančius sandorius, turinčius rizikos požymių. Pabrėžtina, jog LR Kolektyvinio investavimo subjektų įstatymo[209] 2 straipsnio 50 dalyje netgi numatyta, jog vadovais gali būti ne tik fiziniai (*depozitoriumo administracijos vadovas*, *valdybos nariai* ir *stebėtojų tarybos* nariai), bet ir juridiniai asmenys (*valdymo įmonės* ir *investicinės bendrovės*). Šiuose įstatymuose sąvokos „*valdymo organas*“ ir „*vadovas*“ yra subordinacijos santykyje, t. y. sąvoka „*vadovas*“ apima sąvoką „*valdymo organas*“. Tačiau CK šios dvi sąvokos yra nuošalės santykyje, t. y. nurodant, jog tai dvi skirtingos sąvokos (pavyzdžiui CK 6.67 str. 1 d. 2 ir 3 punktai). LR Kontroliuojančiųjų investicinių bendrovių įstatyme apskritai nevartojama valdymo organo sąvoka, o tiesiog apibrėžiami šių bendrovių *vadovai*, nurodant, jog tai įmonės *stebėtojų tarybos* ir *valdybos* nariai, *administracijos vadovas* ir jo *pavaduotojai*, *vyriausiasis buhalteris* (LR Kontroliuojančiųjų investicinių bendrovių įstatymo 2 str. 8 d.). Tokia teisinė reglamentacija nepateikia aiškaus atsakymo, koks yra juridinio asmens *vadovų* teisinis statusas ir kuo jis skiriasi nuo valdymo organų narių teisinio statuso, kokia jų atsakomybė ir ar jiems turi būti taikomas valdymo organų nariams nustatytas atsakomybės standartas. Tuo labiau, kad ĮBĮ[210] vartojama sąvoka „*vadovas*“ ir būtent jam nustatyta pareiga atlyginti žalą, kurią kreditoriai patyrė dėl to, kad įmonė pavėlavo pateikti teismui pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo (ĮBĮ 8 str. 4 d.). Nepašalinus teisinės reglamentacijos neaiškumų, net atitinkamiems banko darbuotojams, laikomiems banko vadovais, galėtų kilti pareiga atlyginti kreditoriams žalą dėl ĮBĮ nustatytos pareigos pažeidimo, kas išties būtų nelogiška ir neatitiktų minėta ĮBĮ norma keliamų tikslų.

---

[206] Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 26-578.

[207] Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 54-1832.

[208] Lietuvos Respublikos kontroliuojančiųjų investicinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 74-3425.

[209] Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 74-3424.

[210] Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

Kita problema yra ta, kad įstatymuose itin plačiai apibrėžiamas valdymo organų narių ratas. Pavyzdžiui, LR Bankų įstatymo 30 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad banko valdymo organai yra banko *valdyba* ir *administracijos vadovas*, tačiau šio įstatymo 33 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad administracijos vadovais laikomi administracijos vadovas ir jo *pavaduotojas*. LR Žemės ūkio bendrovių įstatymo[211] 23 straipsnyje numatyta, kad bendrovės valdymo organai yra *valdyba* arba *administracija*, tačiau aiškiai nenurodoma, kurie asmenys be administracijos vadovo dar priskiriami administracijos kategorijai. Teisės doktrinoje taip pat galima rasti nuomonių, jog valdymo organų narių kategorijai reikėtų priskirti taip pat ir vadovaujamas pareigas einančius juridinio asmens darbuotojus[212]. Toks platus valdymo organų narių interpretavimas bei reglamentavimas taipogi sukelia subjektų, kuriems turi būti taikomos valdymo organų nariams nustatytos fiduciarinės pareigos bei valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas, nustatymo problemą.

Galiausiai, viena svarbiausių problemų yra priežiūros organo teisinio statuso problema. Vienuose įstatymuose priežiūros organas priskiriamas valdymo organų kategorijai, pavyzdžiui, LR Finansų įstaigų įstatymo[213] 18 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad finansų įstaigos kolegialūs *valdymo* organai yra *stebėtojų taryba* ir valdyba. Kituose įstatymuose priežiūros organas nepriskiriamas valdymo organų kategorijai, aiškiai nurodant, jog priežiūros organo nariai, nevykdantys ar netinkamai vykdantys teisės aktuose nustatytas pareigas, atsako taip kaip valdymo organų nariai, pavyzdžiui, tokia norma įtvirtinta LR Kredito unijų įstatymo 27 straipsnio 5 dalyje, LR Bankų įstatymo 31 straipsnio 5 dalyje. Dar kituose įstatymuose apskritai nekalbama apie priežiūros organo nariams taikomą civilinės atsakomybės standartą, tik nurodoma, jog priežiūros organas nepriskiriamas valdymo organų kategorijai, pavyzdžiui, tokia teisinė reglamentacija pasirinkta ABĮ ir LR Kooperatinių bendrovių įstatyme[214]. Šiuo klausimu vieningos nuomonės taip pat nerasime nei teisės doktrinoje, nei teismų praktikoje, nei užsienio šalių bendrovių teisėje. Pavyzdžiui, Čekijoje, *Estijoje*, *Vengrijoje*, *Slovakijoje*, *Kipre*, *Prancūzijoje* ir *Norvegijoje* bendrovių priežiūros organo nariai nelaikomi valdymo organo nariais[215]. *Belgijoje*, *Danijoje* bei *Olandijoje*[216] nurodoma, jog visiems direktoriams (tiek vykdantiesiems, tiek ir nevykdantiesiems, t. y. tiek priežiūros, tiek ir valdymo organų nariams) taikomas vienodas civilinės atsakomybės standartas. *Vokietijoje*, nors stebėtojų taryba ir priskiriama valdymo organų kategorijai, tikrasis bendrovės valdymas yra sutelktas ne stebėtojų tarybos, o valdybos rankose[217]. Stebėtojų taryba turi teisę vetuoti atitinkamus sandorius, tačiau, skirtingai nei *JAV*, *Anglijoje* ar *Prancūzijoje*, valdybos, neturi teisės duoti jokių

---

[211] Lietuvos Respublikos žemės ūkio bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 13-328.

[212] Rimas, J. Akcijų opcionai kaip privataus kapitalo investuotojo ir bendrovės vadovų interesų derinimo priemonė. *Teisė*. 2009, 73: 124-125.

[213] Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 91-3891.

[214] Lietuvos Respublikos kooperatinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 57-2296.

[215] Ernst & Young Société d'Avocats. *Study on the Operation and the Impacts of the Statute for a European Company (SE) – 2008/S 144-192482. Final Report* [interaktyvus]. 2009-12-09 [žiūrėta 2012-07-04]. <http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2010/se/study_SE_9122009_en.pdf>.

[216] Plačiau žr. Pereira, A. M., *et al. Directors' Liability: A Worldwide Review*. Netherlands: International Bar Association, 2006.

[217] Tai numatyta Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 76 straipsnio 1 dalyje.

instrukcijų bendrovės valdybai[218]. Vokietijos stebėtojų taryba gali būti prilyginama JAV valdybose esančių audito, kompensacijų ir skyrimo komitetų samplaikai[219]. Bendrosios teisės tradicijos valstybėse pripažįstama, kad, nors nevykdančiųjų direktorių vaidmuo valdyboje skiriasi nuo vykdančiųjų direktorių atliekamo vaidmens, tačiau pripažįstama, jog jų pareigos yra tos pačios, todėl ir atsakomybė nėra diferencijuojama[220]. Visgi EPBO principuose, apibrėžiant bendrovių valdymo organų pareigas, nurodoma, jog „stebėjimo, priežiūros ir *kiti valdymo organai* turi turėti įgaliojimus <...>"[221], kas atitinkamai leidžia daryti išvadą, jog priežiūros organas yra priskiriamas valdymo organų kategorijai. Tai netiesiogiai įtvirtinama taip pat ir ES teisės aktuose, reglamentuojančiuose atskiras juridinių asmenų rūšis[222], kuriuose atsižvelgiama į ES valstybėse-narėse egzistuojančias skirtingas bendrovių valdymo sistemas, tačiau kartu nurodoma, jog vienpakopė valdyba (vadinama administravimo organu) yra prilyginama dvipakopei valdybai (priežiūros organui ir valdymo organui kartu), kas atitinkamai suponuoja išvadą, jog priežiūros organas turi būti laikomas valdymo organu, kurio nariams turi būti taikomos valdymo organų nariams nustatytos pareigos bei civilinės atsakomybės standartas.

Teisės doktrinoje dar XX amžiaus pradžioje buvo teigiama, kad valdymo organai apskritai neatlieka valdymo funkcijos, kadangi jiems priskiriamas išimtinai tik priežiūros funkcijos vykdymas[223]. Tačiau kiek vėliau ši pozicija susilaukė kitų mokslininkų[224] kritikos, teigiant, jog valdymo organas daugiau vykdo valdymo, o ne priežiūros funkciją. Šiuo metu vieni mokslininkai teigia, jog priežiūros organas turi būti priskiriamas valdymo organų kategorijai[225], kadangi valdymo organai, *inter alia*, atlieka priežiūros funkciją[226]. Kiti mokslininkai, priešingai, laikosi tos pozicijos, kad priežiūros organas nėra ir negali būti valdymo organas, kadangi jis nevykdo valdymo funkcijos[227]. Prie šios autorių grupės taip pat priskiriamas ir R. Greičius[228], tačiau šio autoriaus teigimu, priežiūros organo nariai, kaip ir valdymo organų nariai, turi CK 2.87 straipsnyje įtvirtintas fiducia-

---

[218] Kraakman, R. R., *et al*. *The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach*, *supra* note 18, p. 40.

[219] *Ibid*.

[220] Smerdon, R., *supra* note 53, p. 67.

[221] *OECD Principles of Corporate Governance* [interaktyvus]. France: OECD Publications Service, 2004 [žiūrėta 2012-05-30]. <http://www.oecd.org/dataoecd/32/18/31557724.pdf>.

[222] Pavyzdžiui, Tarybos 2001 m. spalio 8 d. reglamentas (EB) Nr. 2157/2001 dėl Europos bendrovės (SE) statuto. [2004] OL L 294/1; Tarybos 2003 m. liepos 22 d. reglamentas (EB) Nr. 1435/2003 dėl Europos kooperatinės bendrovės (SCE) statuto. [2003] OL L 207/1; Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. balandžio 5 d. direktyva 2011/35/ES dėl akcinių bendrovių jungimo. [2011] OL L 110/1.

[223] Hornstein, D. G. Stockholders' Agreements in the Closely Held Corporation. *The Yale Law Journal*. 1950, 6(59): 1043; Baker, C. J. Directors and Their Functions: A Preliminary Study. *Harvard Law Review*. 1945, 1(59): 152.

[224] Gordon, A. R. *Business Leadership in the Large Corporation with a New Preface*. California: University of California Press, 1945, p. 116-125; Eisenberg, A. M. *The Structure of the Corporation: A Legal Analysis*. Washington: Beard Books, 2006, p. 140.

[225] Kavalnė, S.; Norkus, R., *supra* note 199, p. 119; Kononovič, A., *supra* note 204, p. 13.

[226] Tai, kad valdymo organai atlieka taip pat ir priežiūros funkciją, dar XX amžiaus pradžioje teigė žymus JAV mokslininkas O. W. Douglas. Plačiau žr. Douglas, O. W., *supra* note 54, p. 1322.

[227] Rimas, J., *supra* note 212, p. 124-125; Vileita, A., *et al*., *supra* note 74, p. 278; Smaliukas, A; Goldammer, Y. Kiekybinio atstovavimo taisyklės taikymo problemos. *Justitia*. 2007, 3(65): 5.

[228] Greičius, R., *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2, p. 106.

rines pareigas[229], kas leidžia daryti išvadą, jog jiems taip pat taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas. Tačiau teisės doktrinoje egzistuoja ir priešinga nuomonė – A. Bosaitės ir S. Butov teigimu, priežiūros organo nariams CK 2.87 straipsnyje įtvirtintos pareigos nėra ir negali būti priskiriamos[230], kadangi priežiūros organas neatlieka valdymo funkcijos.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas laikosi tos pozicijos, jog stebėtojų taryba (aut. past. *priežiūros organas*) yra *valdymo* organas[231], kurio narių atsakomybė turi būti nustatoma, taikant analogiškas normas, įtvirtinančias valdybos narių civilinę atsakomybę[232]. Teismas valdybą įvardijo kaip *vykdomąjį* valdymo organą, atsakingą už įmonės valdymą, jos tikslų įgyvendinimą, tinkamą komercinę-ūkinę veiklą, taip pat už įmonės valdymo praktiką ir įmonės kontrolę, o stebėtojų tarybą – kaip *prižiūrintįjį* valdymo organą[233], atsakingą už valdybos veiklos kontrolę, įmonės finansinės būklės, lėšų panaudojimo, buhalterinės-finansinės apskaitos ir kitų įmonės dokumentų analizę ir pan. Tačiau nepateikiama detalesnė argumentacija, pagrindžianti šią poziciją. Teismas tik pabrėžia[234], jog stebėtojų taryba yra valdymo organas, nepaisant to, kad šių organų statuso bei veiklos principai turi savo specifiką bei jų paskirtis ir kompetencija yra skirtinga. Visgi kasacinio teismo praktikoje nėra kategoriškai teigiama, jog stebėtojų taryba nevykdo valdymo *funkcijos*, atkreipiamas dėmesys tik į stebėtojų tarybos bei valdybos *kompetencijos* bei paskirties skirtingumą. Kaip matysime vėliau, sąvokos „*funkcija*“ ir „*kompetencija*“ turinio prasme yra skirtingos ir tik valdymo organų vykdomų funkcijų nesuvokimas suponuoja valdymo organų sampratos problemą.

1.2.4.2. Valdymo organų funkcijos ir kompetencija

Nuo XX amžiaus pradžios valdymo funkcija buvo pripažinta kaip funkcija, atskira nuo rizikos kapitalo įnešimo į bendrovę funkcijos[235]. Valdymo funkcija išimtinai priskirta valdymo organų dispozicijai. Visgi šios funkcijos turinys priklauso nuo bendrovės dydžio ir akcijų paketo pasiskirstymo bei gali varijuoti nuo paprasto dominuojančio akcininko (angl. *dominant shareholder*) nurodymų vykdymo iki aukščiausiųjų bendrovės darbuotojų (angl. *senior employees*), turinčių pareigą įgyvendinti atitinkamus bendrovės valdymo tikslus (angl. *management tasks*), priežiūros, patiems faktiškai priimant ir įgyvendinant strateginius sprendimus[236]. Didelė tikimybė, kad atviro tipo bendrovėse valdymo funkciją vykdys valdyba ir (ar) bendrovės vadovas, o uždaro – dalyviai, kurie

[229] Greičius, R., *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2, p. 112.

[230] Vileita, A., *et al., supra* note 74, p. 279.

[231] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š., A. B. ir A. G.* (bylos Nr. 3K-3-19/2012).

[232] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje *K. J. J. v. J. B. ir V. K.* (bylos Nr. 3K-7-226/2006); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras ir UAB „Vilniaus vandenys“ v. A. J. V. M. ir B. J. B.* (bylos Nr. 3K-3-214/2011).

[233] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje *K. J. J. v. J. B. ir V. K.* (bylos Nr. 3K-7-226/2006).

[234] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje *V. V. v. UAB „Senasis lokys“* (bylos Nr. 3K-3-139/2009).

[235] Davies, L. P., *Introduction to Company Law*, *supra* note107, p. 116.

[236] *Ibid.*, p. 6.

de jure ir yra direktoriai arba tik faktiškai vykdo šias pareigas, nors formaliai jos priskiriamos kam nors kitam[237]. J. Kiršienės ir A. Tikniūtės teigimu, tam, kad vienas arba kitas bendrovės organas būtų valdymo organas, jam turi būti deleguota *kontrolė* arba esminė jos dalis[238]. Tuo atveju, jeigu tokia kontrolė nėra deleguota, tai patys akcininkai įgyvendina valdymo funkciją, pavyzdžiui, vienanarėse bendrovėse, kur akcininkai dažniausiai patys yra *de facto* vadovai[239], visi organai tampa beprasmiai, nes bendrovės interesai ir valia visiškai sutampa su jos akcininko interesais ir valia[240]. Tačiau net ir atviro tipo bendrovėse visuotinis akcininkų susirinkimas atlieka valdymo funkciją, tačiau ji turinio prasme yra visiškai skirtinga nuo valdymo organų atliekamos valdymo funkcijos. Kasacinio teismo praktikoje akcininkų valdymas vadinamas *strateginiu valdymu*, apibrėžiant jį kaip svarbiausių ir paprastai su ilgalaike įmonės veiklos perspektyva susijusių, nekasdienių veiklos klausimų sprendimą[241].

Lietuvos teisinėje sistemoje dažnai painiojamos sąvokos „*funkcija*“ ir „*kompetencija*“, aiškiai nepabrėžiant, jog šios sąvokos turinio prasme yra iš esmės skirtingos. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodo, kad „bendrovės vadovo funkcijos – organizuoti kasdienę bendrovės veiklą, priimti į darbą ir atleisti darbuotojus, sudaryti ir nutraukti su jais darbo sutartis, skatinti juos ir skirti nuobaudas“[242], tačiau šios veiklos sritys turėtų būti traktuojamos kaip bendrovės vadovo kompetencija, kuri tik detalizuoja atliekamos valdymo funkcijos pobūdį. CK šias sąvokas aiškiai atskiria, tačiau konkrečiau jų neapibrėžia (pavyzdžiui, CK 2.82 str.1 d.). Visgi teisės doktrinoje išskiriamos šios juridinio asmens organų *funkcijos*: 1) *formuoti* ir išreikšti juridinio asmens valią; 2) *vadovauti* juridinio asmens veiklai; 3) *veikti* juridinio asmens vardu be įgaliojimo[243]. Kaip jau minėjome, pirmoji funkcija priskiriama visuotiniam dalyvių susirinkimui. Tai reiškia, jog kitos dvi funkcijos – *vadovavimo* ir *atstovavimo* priskiriamos valdymo organams.

Tarptautinių žodžių žodyne sąvoka „*funkcija*“ (lot. *functio* – atlikimas, veikla) apibrėžiama kaip „*pareigos, paskirtis, veiklos sritis*“[244], o „*kompetencija*“ (lot. *competentia* – priklausomybė (pagal teisę) – kaip kurio nors organo ar pareigūno *teisių ir pareigų*, kurias nu-

---

237 Tikniūtė, A., *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*, *supra* note 40, p. 70.

238 Kiršienė, J.; Tikniūtė, A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija? *Jurisprudencija*. 2004, 55(47): 38.

239 2009 m. rugsėjo 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. rugsėjo 16 d. direktyva 2009/102/EB bendrovių teisės srityje dėl vienanarių privačių ribotos atsakomybės bendrovių. [2009] OL L 258/20), panaikinusios Dvyliktąją bendrovių teisės direktyvą (Dvyliktoji bendrovių teisės Tarybos 1989 m. gruodžio 21 d. direktyva 89/667/EEB dėl vienanarių uždarųjų akcinių bendrovių. [1989] OL L 395/40), 2 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad bendrovė gali turėti vieną narį nuo tada, kai yra įsteigiama, arba po to, kai visos jos akcijos pereina vienam asmeniui (vienanarė bendrovė). Tokiose bendrovėse valdymo organai dažnai būna tik nominalūs, o valdymo funkciją įgyvendina pats akcininkas.

240 Kiršienė, J. *Finansinio turto problema nuosavybės teisės doktrinoje ir teisinėje praktikoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003, p. 137.

241 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje *V. G. v. R. G.* (bylos Nr. 3K-3-168/2009).

242 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P.* (bylos Nr. 3K-7-444/2009).

243 Baranauskas, E., *et al*., *supra* note 22, p. 204-205.

244 Vaitkevičiūtė, V. *Tarptautinių žodžių žodynas. A-K*. Vilnius: Žodynas, 1999, p. 392.

stato to organo statutas ar nuostatai visuma[245]. Sąvoka „*kompetencija*“ taip pat apibrėžiama kaip įstatymu, nutarimu, statutu ar kitu teisės aktu įtvirtintų *teisių ir pareigų visuma*[246].

Šios disertacijos tikslais mums svarbiausia nustatyti valdymo organų narių – direktorių funkcijas bei kompetenciją. Tarptautinių žodžių žodyne „*direktorius*“ (angl. '*director*') apibrėžiamas kaip asmuo, kuriam bendrovės akcininkai patikėjo visaapimančią bendrovės *kontrolę* (angl. *control*) ir *vadovavimą* (angl. *direction*)[247]. Teisės žodyne „*direktorius*“ apibrėžiamas kaip asmuo, kuris yra paskirtas ar išrinktas į valdybą, kuri *valdo/tvarko* (angl. *manage*) bendrovės reikalus rinkdama ir kontroliuodama (angl. *exercising control*) žemesnio lygio vadovus (angl. *officers*)[248]. Taigi direktoriams priskiriama *kontrolės* ir *vadovavimo* funkcija. Todėl, apibendrindami teisės doktrinoje išreikštą poziciją bei pateikiamas nurodytų sąvokų definicijas, galime teigti, jog valdymo organams yra priskiriamos šios funkcijos: 1) *vadovavimo*; 2) *atstovavimo*; ir 3) *kontrolės* funkcijos. Šios funkcijos sudaro valdymo funkcijos[249] turinį bei esmę.

Šią įžvalgą pagrindžia ne tik ES teisės aktų, bet ir užsienio šalių bendrovių teisėje įtvirtintos normos bei teisės doktrina. Pavyzdžiui, 2009 m. rugsėjo 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos[250], panaikinusios Pirmąją bendrovių teisės direktyvą[251], 2 straipsnio 1 dalies (d) punkte aiškiai atskiriamos vadovavimo (administravimo), atstovavimo ir kontrolės funkcijos, jas priskiriant atitinkamiems *valdymo organų* nariams, priklausomai nuo įtvirtintos valdymo sistemos. *Vokietijos* bendrovių teisė aiškiai atskiria dvi valdybos narių atliekamas funkcijas: *vadovavimo* (vok. *Geschäftsführung*) ir *atstovavimo* (vok. *Vertretung*). Vadovavimo funkcija turi vidinį pobūdį ir susijusi su turimomis teisėmis bei pareigomis valdant bendrovę, o atstovavimo funkcija – išorinį pobūdį ir susijusi su teisėmis bei pareigomis atstovaujant bendrovę prieš trečiuosius asmenis[252]. Stebėtojų taryba atlieka valdybos *kontrolės* funkciją[253] ir negali vykdyti valdybai priskirtų funkcijų[254]. Tokią pačią poziciją įtvirtina taip pat ir *Italijos* bendrovių teisė[255]. Taigi valdymo funkciją įgyvendina tiek valdyba, tiek stebėtojų taryba, tačiau šie

---

245 Vaitkevičiūtė, V., *Tarptautinių žodžių žodynas. A-K*, *supra* note 244, 1999, p. 641.

246 Abramavičius, A., *et al*. *Namų advokatas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002, p. 409.

247 Gove, P. B. *Webster's Third New International Dictionary of the English Language Unabridged. A Merriam-Webster*. Springfield, Mass: Merriam-Webster, 1993, p. 641.

248 Garner, B. A. *Black's Law Dictionary. Ninth Edition*. Sent Paul Minnessota: West Group, 1999, p. 472.

249 A. Hicks ir S. H. Goo valdymo funkciją apibrėžia kaip bendrovės turto ir verslo valdymą, kuris ir apima vadovavimą, atstovavimą bei kontrolę. Plačiau žr. Hicks, A.; Goo, S. H., *supra* note 94, p. 312.

250 Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. rugsėjo 16 d. direktyva 2009/101/EB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės reikalauja iš Sutarties 48 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių siekiant apsaugoti narių ir trečiųjų asmenų interesus, koordinavimo, siekiant suvienodinti tokias apsaugos priemones. [2009] OL L 258/11.

251 Pirmoji Tarybos 1968 m. kovo 9 d. direktyva 68/151/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos suvienodinti tokias apsaugos priemones visoje Bendrijoje, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, koordinavimo. [1968] OL L 65/8.

252 Dornseifer, F., *et. al*. *Corporate Business Forms in Europe*. München: European Law Publishers GmbH, 2005, p. 246.

253 Tai numatyta Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 111 straipsnio 1 dalyje.

254 Dornseifer, F., *supra* note 252, p. 249.

255 Plačiau žr. *Ibid.*, p. 478-479.

organai atlieka turinio prasme skirtingas valdymo funkcijos rūšis – vadovavimo, atstovavimo ir (arba) kontrolės funkcijas.

Vadovavimo funkcija priskiriama valdybai ir vadovui, pavyzdžiui, LR Žemės ūkio bendrovių įstatymo 23 straipsnyje numatyta, kad bendrovės veiklai *vadovauja* valdyba (LR Žemės ūkio bendrovių įstatymo 24 straipsnio 1 dalis). Šios funkcijos turinys galėtų būti apibrėžiamas, siejant jį su bendrovės kasdieninės veiklos organizavimu. R. Greičiaus nuomone, bendrovės vadovo *funkcija – kasdieninės bendrovės veiklos organizacija*, o valdybos *funkcijos* yra susijusios su *kasdienės bendrovės veiklos organizavimo klausimais*[256]. Tokios pačios pozicijos laikomasi ir kasacinio teismo praktikoje, teigiant, jog valdymo organams, *inter alia*, būdingos *kasdienės veiklos organizavimo funkcijos*[257].

Atstovavimo funkcija juridinių asmenų doktrinoje vadinama išorine[258] juridinio asmens organo funkcija, kurią vykdančių juridinio asmens organų veiksmai prilyginami paties juridinio asmens organo veiksmams[259]. Tačiau juridinio asmens valdymo organai vykdo juridinio asmens atstovavimo funkciją *ex officio*, t. y. be atskiro įgaliojimo. Šis atstovavimas, kaip matysime vėliau antrame disertacijos skyriuje, negali ir neturi būti tapatinamas su tradiciniais atstovavimo teisiniais santykiais, reglamentuojamais CK 2.132-2.185 straipsniuose. Iš esmės tai funkcija, susijusi su valdymo organų veikimu juridinio asmens vardu santykiuose su trečiaisiais asmenimis. Tokia teisė Lietuvos teisinėje sistemoje yra suteikiama išimtinai tik vienasmeniam juridinio asmens valdymo organui (pavyzdžiui, ABĮ 37 str. 10 d.), nebent steigimo dokumentuose yra numatyta kiekybinio atstovavimo taisyklė. Tačiau tai iš esmės neatitinka CK 2.86 straipsnyje įtvirtinto valdymo organų narių lygiateisiškumo principo, pagal kurį teisė atstovauti juridiniam asmeniui, turint santykių su trečiaisiais asmenimis, turi būti suteikiama visiems juridinio asmens valdymo organų nariams[260]. Mūsų nuomone, tokia teisė turėtų būti suteikiama tiems valdymo organų nariams, kurie, *inter alia*, vykdo vadovavimo funkciją, t. y. vadovui ir valdybai. Tokiu būdu būtų išlaikytas lygiateisiškumo principas funkciniame lygmenyje bei užtikrintas valdybos efektyvumas ir aktyvumas, kadangi šiuo metu Lietuvoje valdybos veikia daugiau kaip formalus organas, dažnai atliekantis tik priežiūros funkciją. Be to, toks atstovavimo principas būtų labiau priimtinas ir įprastas užsienio šalių investuotojams ir neverstų jų visą atstovavimą koncentruoti vienintelio asmens, t. y. bendrovės vadovo, rankose.

Kontrolės funkcija turinio prasme nėra vienalytė. Tai gali būti visuotinio akcininkų susirinkimo atliekama esminių įmonės pokyčių ar prisiimamos rizikos kontrolė (pavyzdžiui, renkant valdymo organų narius, parduodant akcijas, prižiūrint rizikingų verslo strategijų įgyvendinimą[261]). Ypač šiuo metu, kai pastebima institucinių investuotojų dalies rinkoje didėjimo tendencija, kas yra natūrali finansinės rinkos plėtros ir moderni-

---

256 Greičius, R., *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2, p. 107.

257 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė" v. R. Š., A. B. ir A. G.* (bylos Nr. 3K-3-19/2012).

258 Vileita, A., *et al*., *supra* note 74, p. 268; Bakanas, A., *et al*., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*, *supra* note 91, p. 183.

259 Baranauskas, E., *et al*., *supra* note 22, p. 399.

260 Bakanas, A., *et al*., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*, *supra* note 91, p. 191.

261 Blair, M. M.; Stout, L., A. A., Team Production Theory of Corporate Law, *supra* note 86, p. 263.

zavimo pasekmė, didėja akcininkų-institucinių investuotojų įgyvendinamos kontrolės laipsnis, kadangi individualūs akcininkai paprastai akcijas perka, siekdami gauti dividendų, o instituciniai investuotojai – siekdami kontroliuoti bendrovę[262]. Teisės doktrinoje išskiriamos trys esminės akcininkų vykdomos kontrolės sritys: bendrovės steigimo dokumentų turinio kontrolė, bendrovės valdymo kontrolė ir bendrovės ekonominės pridėtinės vertės kontrolė[263]. Bendrovės valdymo kontrolės klausimas ypač aktualus yra tose bendrovėse, kuriose yra centralizuotas valdymas, t. y. tose bendrovėse, kuriose akcininkai valdymo funkcijų įgyvendinimą yra perdavę valdymo organams, o ne pasilikę jį savo rankose. Akcininkų vykdoma valdymo kontrolė gali pasireikšti dvejopai: renkant ir atšaukiant valdymo organų narius arba nustatant valdymo organų sprendimų priėmimo tvarką, pavyzdžiui, įpareigojant bendrovės direktorių gauti išankstinį akcininkų sutikimą sandoriui. Kitos kontrolės formos – tai stebėtojų tarybos atliekama bendrovės veiklos kontrolė[264], valdybos atliekama bendrovės vadovo kontrolė ar bendrovės vadovo atliekama kasdieninė bendrovės veiklos kontrolė[265] ir pan. Tačiau visos paminėtos kontrolės rūšys yra skirtingos, vienos jų priskiriamos valdymo funkcijai, kitos – ne. Pavyzdžiui, visuotinis akcininkų susirinkimas neturi teisės vykdyti valdymo organų funkcijų, įskaitant ir valdymo organams priskiriamos kontrolės funkcijos (ABĮ 20 str. 2 d.), kadangi jis tik *kontroliuoja* bendrovės *valdymą*[266]. Be to, stebėtojų tarybai priskirta kontrolės funkcija yra nedeleguotina kitiems bendrovės organams (ABĮ 19 str. 3 d.).

Valdymo funkcijos, t. y. jos sudedamųjų dalių, turinį detalizuoja juridinio asmens organui priskirta kompetencija, kuri teisės doktrinoje dažniausiai apibrėžiama kaip teisių ir pareigų, numatytų įstatymuose ar juridinio asmens steigimo dokumentuose, visuma[267] arba kaip imperatyvūs reikalavimai subjektui atlikti tam tikrus veiksmus ar susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų[268]. Juridinio asmens organų kompetenciją apibrėžia ne tik CK (pavyzdžiui, CK 2.82 str. 3 d.), atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojantys įstatymai (pavyzdžiui, ABĮ 20 str. apibrėžiama visuotinio akcininkų susirinkimo kompetencija, 32 str. – stebėtojų tarybos kompetencija, 34 str. – valdybos kompetencija, o 37 str. – bendrovės vadovo kompetencija), bet ir steigimo dokumentų nuostatos. Kompetencija yra svarbi tuo, kad remiantis ja galima nustatyti juridinio asmens organų atliekamų funkcijų turinį, pavyzdžiui, kontrolės ar vadovavimo funkcijų turinį.

---

[262] Plačiau apie tai žr. Roe, J. M. *Strong Managers, Weak Owners: The Political Roots of American Corporate Finance*. Princeton: Princeton University Press, 1994; Black, S. B. Shareholder Passivity Reexamined. *Michigan Law Review*. 1990, 89: 520-608; Kiršienė, J., *supra* note 240, p. 139; Bainbridge, S. M. *Shareholder Activism in the Obama Era. Perspectives on Corporate Governance*. New York: Cambridge University Press, 2010, p. 227.

[263] Davies, L. P., *Introduction to Company Law*, *supra* note 107, p. 15-16.

[264] Tai numatyta ABĮ 31 straipsnio 1 dalyje.

[265] Plačiau žr. Anthony, R. N.; Reece, J. S. *Accounting Principles. 7th edition*. Chicago: Irwin, 1995; Bičiulaitis, R. Organizacijų vidinės kontrolės sistema ir verslo rizikų valdymas. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. 2001, 17: 19; Summers, E. L. *Accounting information systems. Second Edition*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1991.

[266] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Khartli" v. Diagnostikos poliklinika* (bylos Nr. 3K-3-16/2005).

[267] Abramavičius, A; Mikelėnas, V., *supra* note 43, p. 264.

[268] Greičius, R., *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2, p. 24.

Atsižvelgiant į aukščiau pateiktą analizę, galima teigti, jog valdymo funkcija apima tris turinio prasme skirtingas funkcijas – vadovavimo, atstovavimo ir kontrolės funkcijas. Remiantis šia įžvalga, valdymo organų kategorijai priskiriami šie juridinio asmens organai: kolegialūs valdymo organai, t. y. vykdymo organas ir priežiūros organas, bei vienasmenis valdymo organas, t. y. vadovas.

1.3. Kiti asmenys, kuriems taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas

Tiek teisės teoretikams, tiek teisės praktikams neretai kyla klausimas, ar asmenims, *de facto* vykdantiems valdymo organų funkcijas, pagal kiekybinio atstovavimo taisykles veikiantiems kartu su juridinio asmens valdymo organų nariais, einantiems juridinio asmens filialų ir atstovybių vadovų bei jų pavaduotojų pareigas ar pavaduojantiems juridinio asmens valdymo organų narius, turėtų būti taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas. Atsakyti į šiuos ir į daugelį panašaus pobūdžio klausimų padės Lietuvos bei užsienio šalių teisės aktų, teisės doktrinos bei teismų praktikos analizė.

1.3.1. *De facto* vadovai

De facto vadovo samprata itin plačiai išvystyta bendrosios teisės tradicijos valstybėse, tačiau ją taip pat pripažįsta kontinentinės teisės tradicijos šalys. *Anglijos* teismas byloje *Re Moorgate Metals Ltd*[269] konstatavo, kad *de facto* vadovas – tai asmuo, kuris, nors ir nėra formaliai paskirtas eiti vadovo pareigas, tačiau faktiškai vykdo visas vadovo funkcijas. Kitoje, *Re Hydrodam (Corby) Ltd*[270] byloje, Anglijos teismas pabrėžė, kad tokiais atvejais svarbu įrodyti, kad asmuo atliko tam tikras funkcijas, kurias galėjo atlikti tik tinkamai paskirtas vadovas. Taip pat konstatuota, jog tokiems asmenims ne tik priskiriamos visos valdymo organų nariams priklausančios pareigos, bet ir taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas. Tokios pačios pozicijos laikomasi taip pat ir *JAV*, *Prancūzijoje*, *Vokietijoje*, *Italijoje* bei daugelyje kitų pasaulio valstybių[271].

Lietuvoje *de facto* vadovo samprata nėra įtvirtinta norminiuose teisės aktuose, tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje jau galima rasti šio instituto taikymo užuomazgų. Pavyzdžiui, vienoje byloje, kurioje kilo ginčas dėl D. B., kurio darbo sutartis dėl generalinio direktoriaus pareigų ėjimo buvo pasibaigusi, teisinio statuso ir jo teisės pasirašyti bei bendrovės vardu pateikti procesinius dokumentus, teismas nurodė[272], kad iš bylos duomenų matyti, kad po nurodyto termino pabaigos D. B. *faktiškai* toliau vykdė bendrovės generalinio direktoriaus funkcijas, bendrovės akcininkai savo veiksmais pripažino D. B. generaliniu direktoriumi, bendrovei skirtus laiškus adresavo būtent jam, todėl teismas pripažino D. B., kaip *de facto* vadovą, turintį teisę bendrovės vardu pasirašyti ir pa-

---

269 *Re Moorgate Metals Ltd* [1995] BCC 143.

270 *Re Hydrodam (Corby) Ltd* [1994] 2 BCLC 180.

271 Plačiau apie tai žr. Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216.

272 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Birių krovinių terminalas" v. LK AB „Klaipėdos Smeltė" ir VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija* (bylos Nr. 3K-3-238/2007).

teikti teismui procesinius dokumentus. Kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo bylą[273], kurioje, *inter alia*, buvo sprendžiamas klausimas dėl bendrovės vienintelio akcininko teisinės padėties, kai bendrovėje nėra teisėtai paskirto vadovo. Šioje byloje buvo nustatyta, kad darbo sutartis su įmonės direktore buvo nutraukta ir vadovas nebuvo paskirtas. Teismas konstatavo, kad kai įmonės vadovas kurį laiką būna nepaskirtas, *de facto* įmonės vadovo pareigas vykdo vienintelis bendrovės akcininkas, kuriam privalu, vykdant įstatymo reikalavimus, vienvaldiškai spręsti įmonės vadovo paskyrimo klausimą. Teismas pabrėžė, kad nagrinėjamoje teisinėje situacijoje akcininkas *de facto* perėmė bendrovės vadovo teises ir pareigas, nes kito asmens įmonės vadovu nepaskyrė.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje juridinio asmens dalyvis *de facto* vadovu pripažįstamas ir tais atvejais, kai jis atlieka veiksmus, kurie pagal įstatymus ir steigimo dokumentus nepriskirtini jo, kaip dalyvio, kompetencijai, bet būdingi valdymo organo nariui. Kasacinis teismas pabrėžė, kad tokiais atvejais dalyvis veikia kaip *de facto* vadovas ir atsakomybę turi prisiimti kaip vadovas[274], t. y. jam turi būti taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas. Teismas ne kartą yra pabrėžęs[275], kad juridinio asmens dalyvio ir valdymo organų narių priimtų sprendimų teisinis vertinimas yra skirtingas – juridinio asmens valdymo organų nariai turi fiduciarines pareigas juridiniam asmeniui, t. y. pareigas veikti išimtinai juridinio asmens interesais, ir šių pareigų nevykdymas ar netinkamas vykdymas lemia valdymo organų narių atsakomybę pagal CK 2.87 straipsnio 7 dalį. Tuo tarpu juridinio asmens dalyvio interesai ne visada gali sutapti su paties juridinio asmens interesais, todėl juridinio asmens dalyvio veiksmų vertinimui taikoma CK 2.50 straipsnio 3 dalis, o ne CK 2.87 straipsnis 7 dalis. Tačiau tuo pačiu pripažįstama, kad CPK 13 straipsnyje įtvirtintas dispozityvumo principas reiškia, kad ieškovas pats gali pasirinkti, kokiu pagrindu (CK 2.87 str. 7 d. ar CK 2.50 str. 3 d.), ginti savo pažeistas teises[276], tačiau teismas, spręsdamas ginčą, kiekvienu konkrečiu atveju turi atsižvelgti į dalyvių ir valdymo organų funkcijų skirtingumą bei nustatyti, ar byloje atsakovu nurodytas asmuo atliko valdymo organo nariui ar dalyviui būdingas funkcijas. Jei dalyvis atlieka veiksmus, kurie pagal įstatymus ir steigimo dokumentus nepriskirtini jo, kaip dalyvio, kompetencijai, bet būdingi valdymo organo nariui, laikytina, kad jis veikia kaip *de facto* vadovas ir atsakomybę turi prisiimti kaip vadovas[277].

---

[273] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *pagal pareiškėjos L. J. pareiškimą dėl bankroto bylos UAB „Termosta“ iškėlimo* (bylos Nr. 3K-22/2010).

[274] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š., A. B. ir A. G.* (bylos Nr. 3K-3-19/2012).

[275] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „ Alaja“ ir ko“ v. K. A. ir V. A.* (bylos Nr. 3K-3-509/2008); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutavusi UAB „Panevėžio balsas“ v. UAB „Eksena“* (bylos Nr. 3K-3-244/2009); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutavusi UAB „Alveronas“ v. I. S., R. P., A. P., G. M., G. B. ir D. Č.* (bylos Nr. 3K-3-329/2009); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti UAB „Limantra“ v. N. G.* (bylos Nr. 3k-3-130/2011).

[276] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti AB „Barklita“ v. G. B. ir J. G.* (bylos Nr. 3K-3-528/2009); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. UAB „Via Nota“ ir V. J.* (bylos Nr. 3K-3-76/2011).

[277] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š., A. B. ir A. G.* (bylos Nr. 3K-3-19/2012).

A. Tikniūtės teigimu, valdymo organų narių atsakomybės standartas turėtų būti taikomas visiems asmenims, vykdantiems *valdymo* funkciją, nepriklausomai nuo jų formalaus statuso. „Teisinio reguliavimo modelis, kuris sieja atsakomybės režimą tik su formaliu juridinio asmens valdymo organo statusu, yra neefektyvus šiuolaikinės civilinės apyvartos kontekste, kadangi nėra jokių socioekonominių kliūčių naudos gavėjams perstruktūruoti savo veiklą tokiu būdu, kad būtų išvengta šios taisyklės taikymo“[278]. Iš esmės pritartume šiai pozicijai, kadangi asmenys, nors ir nesantys *de jure* vadovais, tačiau *de facto* vykdantys valdymo funkciją, neturėtų išvengti valdymo organams taikomo civilinės atsakomybės standarto. A. Tikniūtės teigimu, CK reikėtų įtvirtinti *de facto* vadovo apibrėžimą, kadangi tai padėtų efektyviau kovoti su piktnaudžiavimo įmonių grupėse reiškiniu[279]. Tačiau teisės doktrinoje ši pozicija yra kritikuojama, teigiant, jog užtenka tokio instituto įtvirtinimo teisės doktrinoje bei teismų praktikoje[280]. Pritartume šiai pozicijai, kadangi įstatyme įtvirtinti *de facto* vadovo institutą būtų išties sudėtinga, kadangi galima susidurti su tinkamos šios definicijos apibrėžties nustatymo problema, t. y. arba nustatyti per siaurą *de facto* vadovo apibrėžimą, arba šiai kategorijai priskirti itin platų subjektų ratą, tačiau nei vienu, nei kitu atveju nebūtų pasiekiamas teisinio tikrumo bei apibrėžtumo tikslas. Jau vien sąvoka „*de facto*“ suponuoja išvadą, kad tam, jog būtų nustatytas šiai kategorijai priskirtinų subjektų ratas, reikia spręsti kaskart kiekvienu konkrečiu atveju išsamiai išanalizavus visas *faktines* aplinkybes, todėl, manome, jog tai yra teisės doktrinos bei teismų praktikos uždavinys.

Kitas klausimas, kuris neretai kyla tiek teisės teoretikams, tiek praktikams, ar patronuojanti įmonė turi būti pripažįstama dukterinių įmonių *de facto* vadove. V. Papijanc teigia, jog, visų pirma, turi būti sukurtas teisinės sistemos mechanizmas tam, kad patronuojanti įmonė galėtų būti kvalifikuojama kaip dukterinės įmonės vadove[281], kadangi vien kontrolės fakto buvimas ir net kontrolės įgyvendinimas yra nepakankami veiksniai pripažinti patronuojančią įmonę dukterinės įmonės vadove, priešingu atveju, būtų diskredituojamas įmonių grupės, kaip verslo organizavimo formos, statusas ir tai prieštarautų protingam balansui tarp įmonių grupės, dukterinės įmonės ir dukterinės įmonės kreditorių interesų[282]. Mūsų nuomone, patronuojančios įmonės pripažinimas dukterinės bendrovės vadove yra fakto klausimas. Tuo atveju, jeigu ne dukterinės įmonės valdymo organai, o patronuojanti įmonė iš esmės vykdo dukterinės įmonės valdymo organų funkcijas, t. y. priima valdymo sprendimus, veikia dukterinės įmonės vardu ir kt., tai tokiu atveju patronuojanti įmonė turėtų būti pripažįstama dukterinės įmonės *de facto* vadove ir jai turėtų būti taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas. Tačiau jeigu patronuojanti įmonė tik teikia nurodymus ar instrukcijas, kaip dukterinės įmonės valdymo organų nariai turėtų veikti ir kokius sprendimus priimti, tai tokiu atveju patronuojančios įmonės negalima būtų pripažinti dukterinės bendrovės *de facto* vadove, kadangi tai labiau atitiktų *„šešėlinio vadovo“* (angl. *'shadow directors'*), t. y. asmens, pagal kurio nurodymus ar instrukcijas bendrovės vadovai yra įpratę veikti, sampratą. Skirtumas tarp *de facto* ir *„šešėlinių“* vadovų yra tas, kad pirmuoju atveju vadovas veikia tarsi jis būtų

[278] Tikniūtė, A., *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*, *supra* note 40, p. 14.

[279] *Ibid.*, p. 130.

[280] Papijanc, V., *supra* note 42, p. 112.

[281] *Ibid.*, p. 110.

[282] *Ibid.*, p. 112-113.

teisėtas juridinio asmens vadovas, o antruoju tik teikia tam tikras instrukcijas juridinio asmens valdymo organui dėl atitinkamų veiklos klausimų[283]. „*Šešėlinio*“ vadovo sąvoka yra įtvirtinama Anglijos bendrovių įstatymo (angl. *Companies Act*) S251 straipsnyje[284], tačiau pabrėžiama, jog „*šešėliniais*“ direktoriais nėra laikomos patronuojančios bendrovės dukterinių bendrovių atžvilgiu, nors ir dukterinių bendrovių direktoriai yra įpratę veikti pagal patronuojančių bendrovių nurodymus ar instrukcijas. Nors ir pritartume šiai pozicijai, kadangi patronuojanti įmonė iš esmės kontroliuoja dukterinių bendrovių veiklą, o ne vien tik teikia nurodymus bei instrukcijas dukterinių bendrovių valdymo organų nariams, tačiau siūlytume tokiu atveju patronuojančių įmonių atžvilgiu taikyti analogišką principą, pripažįstamą „šešėlinių“ direktorių atžvilgiu, t. y. siekiant protingos įmonių grupių, dukterinių bendrovių bei dukterinių bendrovių kreditorių interesų pusiausvyros, patronuojančių įmonių nelaikyti valdymo organų narėmis ir pripažinti, jog už valdymo organų nariams nustatytų fiduciarinių pareigų pažeidimą atsakyti turėtų tik dukterinių bendrovių valdymo organų nariai, veikiantys pagal patronuojančios įmonės nurodymus ar instrukcijas[285]. Kiekviena dukterinė bendrovė turi savo valdymo organus ir jų nariams neturėtų būti sukurtos palankios teisinės priemonės išvengti valdymo organų nariams nustatyto civilinės atsakomybės standarto, prisidengiant potencialia patronuojančios įmonės atsakomybe. Tuo labiau, kad kreditorių teisių bei interesų užtikrinimo tikslais jau yra įtvirtinta minėta dalyvio atsakomybė pagal CK 2.50 straipsnio 3 dalį, kuri gali būti panaudojama, kaip efektyvi teisinė priemonė, ginant kreditorių interesus nuo nesąžiningų patronuojančios įmonės, kaip dukterinių įmonių dalyvės, veiksmų. Ši dalyvio atsakomybė yra išvystyta ir plačiai taikoma Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje[286], pabrėžiant, jog, sprendžiant dėl juridinio asmens dalyvio atsakomybės, svarbu įvertinti jo vaidmenį ir realią galimybę daryti įtaką juridinio asmens veiklai[287]. Kadangi patronuojančios įmonės vaidmuo ir galimybė daryti įtaką dukterinių įmonių veiklai yra akivaizdūs, tai šios atsakomybės taikymas patronuojančios įmonės atžvilgiu neturėtų būti sudėtingesnis nei taikant valdymo organų nariams nustatytą civilinės atsakomybės standartą.

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas turėtų būti taikomas visiems asmenims, vykdantiems *valdymo* funkciją, nepriklausomai nuo jų formalaus statuso.

1.3.2. Vadovaujamas pareigas einantys juridinio asmens darbuotojai

Kaip jau minėjome, pagal „*antrines priskyrimo taisykles*“ galima nustatyti asmenų, nors ir nesančių juridinio asmens valdymo organų nariais, tačiau galinčių veikti juridi-

---

[283] Greičius, R., *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2, p. 40.

[284] *Companies Act 2006* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2012-08-01]. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/pdfs/ukpga_20060046_en.pdf>.

[285] Greičius, R., *op. cit.*, p. 117.

[286] Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Göllner spedition“ v. S. B. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-124/2004); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje *A. R. v. kooperatinė bendrovė „Kėdainių šilas“* (bylos Nr. 3K-3-147/2009); ir kt.

[287] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Čeltaura“ v. A. Č. , Š. Č. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-486/2009).

nio asmens vardu, ratą. Tai gali būti tiek atstovai, nesusieti su juridiniu asmeniu darbo teisiniais santykiais, tiek ir juridinio asmens darbuotojai. Atstovų atsakomybė būtų nustatoma pagal atstovavimo teisinių santykių taisykles, įtvirtintas CK 2.132-2.185 straipsniuose, o darbuotojų – pagal materialinės teisinės atsakomybės taisykles, įtvirtintas DK 245-258 straipsniuose. Visgi, tiek teisės doktrinoje, tiek teismų praktikoje neretai keliamas klausimas, ar vadovaujamas pareigas einantiems juridinio asmens darbuotojams neturėtų būti taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas?

Juridinis asmuo gali turėti įvairius skyrius, poskyrius, cechus ir pan. Dažniausiai šios juridinio asmens vidinės struktūros dalys turi savo vadovus – juridinio asmens darbuotojus. Mokslininkai išskiria kelias vadovų rūšis: 1) pagal santykį su gamyba išskiriami linijiniai vadovai (veikiantys vienvaldiškumo principu bei visiškai atsakantys už visos įmonės arba jos dalies vieneto visų veiklų funkcionavimą bei plėtrą, pavyzdžiui, direktoriai, padalinių vadovai, cechų bei skyrių viršininkai, meistrai ir pan.) ir funkciniai vadovai (atsakingi už kurią nors konkrečią veiklos sritį bei vadovaujantys funkcinei grandžiai, pavyzdžiui, gamybai, rinkodarai ar finansams; tai gali būti, pavyzdžiui, finansų vadovas, gamybos ir plėtros vadovas ir pan.)[288]; 2) pagal valdymo lygį skiriami: žemiausiojo lygio vadovai (atsakingi tik už vykdytojų darbą, bet nevaldo kitų vadovų, pavyzdžiui, darbų vykdytojas, technikos prižiūrėtojas ir pan.[289]), vidurinio lygio vadovai (vadovauja žemesnio lygio vadovams ir kartais specialistų veiklai, pavyzdžiui, padalinio vadovas, skyriaus direktorius ir pan.) ir aukščiausiojo lygio vadovai (atsakingi už visos įmonės valdymą, pavyzdžiui, prezidentas, generalinis direktorius, direktoriaus pavaduotojas, valdytojas, finansų direktorius ir pan.)[290]. Taigi kyla klausimas, ar visų šių rūšių vadovams turėtų būti taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas?

Atsakymas į šį klausimą gali būti pateikiamas, remiantis jau pateikta valdymo funkcijos analize. Kaip minėjome, valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas turėtų būti taikomas tik tiems vadovaujamas pareigas einantiems asmenims, kurie iš esmės atlieka valdymo funkciją *de jure* arba *de facto*. Pavyzdžiui, bendrovės vadovo pavaduotojui šis standartas neturėtų būti taikomas, nebent jis kuriuo nors laikotarpiu pakeistų bendrovės vadovą, pastarojo ligos ar komandiruotės atveju, kadangi tokiu atveju jis vykdytų vienasmenio valdymo organo funkcijas. R. Greičiaus nuomone, tokius asmenis reikėtų vadinti *alternatyviais* direktoriais, susijusiais su juridiniu asmeniu fiduciariniais santykiais, kas atitinkamai reiškia, jog jie turi analogiškas pareigas kaip ir įprastinis vadovas[291]. Visais kitais atvejais šis asmuo, kaip ir kiti vadovaujamas pareigas užimantys juridinio asmens darbuotojai, atsakytų pagal materialinės teisinės atsakomybės taisykles, taikomas juridinio asmens darbuotojams.

Lietuvoje galiojančios teisės normos nereikalauja Juridinių asmenų registre atskirai registruoti juridinio asmens struktūrines dalis (skyrius, poskyrius, departamentus ir pan.), išskyrus dviejų rūšių juridinių asmenų padalinius – juridinio asmens filialą

---

288 Plačiau žr. Žilinskas, V.; Martinkus, B.; Staleronka, A. *Verslo vadybos pradmenys. Mokomoji knyga*. Kaunas: Naujasis lankas, 2004, p. 112.

289 Plačiau žr. Giedraitis, A.; Petkevičiūtė, N. Žemiausio lygmens vadovų asmeninių savybių ir motyvacinių veiksnių analizė gamybinėje įmonėje. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. 2011, 58: 43-54.

290 Stoner, J. A. F.; Freeman, R. E.; Gilbert, D. R. Jr., *supra* note 131, p. 15-16.

291 Greičius, R., *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2, p. 117.

(angl. *branch*) ir atstovybę (angl. *representative office*). Šie juridinio asmens padaliniai nėra laikomi juridiniais asmenimis ir negali veikti savo vardu, tačiau tiek filialas, tiek atstovybė turi atskirus valdymo organus (CK 2.54 str. 1 d. 4 p. ir CK 2.57 str. 1 d. 4 p.). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs[292], kad kadangi filialo veiksmai sukuria teisinius padarinius jį įsteigusiam juridiniam asmeniui, tai pripažintina, kad filialo valdymo organo veiksmai sukuria teises ir pareigas juridiniam asmeniui, todėl filialo valdymo organo teisinis statusas yra toks pats, kaip ir juridinio asmens valdymo organo. Taigi filialo valdymo organų narius su juridiniu asmeniu sieja ne darbo, o civiliniai teisiniai santykiai[293]. Atsižvelgiant į tai, kad juridinio asmens atstovybė turi teisę atstovauti juridinio asmens interesams ir juos ginti, sudaryti sandorius bei atlikti kitus veiksmus juridinio asmens vardu, vykdyti atitinkamas eksporto ir importo operacijas (CK 2.56 str. 1 ir 2 dalys), tai tokie veiksmai taip pat traktuotini kaip sukuriantys teisinius padarinius atstovybę įsteigusiam juridiniam asmeniui, todėl atstovybės valdymo organų nariams taip pat turėtų būti taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas.

Taigi juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas taikomas tik tiems vadovaujamas pareigas einantiems juridinio asmens darbuotojams, kurie savarankiškai *de facto* ar *de jure* vykdo valdymo organų funkcijas ir tokiais savo veiksmais sukuria teises bei pareigas juridiniam asmeniui.

1.3.3. Asmenys, veikiantys pagal kiekybinio atstovavimo taisyklę

CK 2.83 straipsnio 2 dalyje išvardinti asmenys, galintys veikti juridinio asmens vardu pagal kiekybinio atstovavimo taisyklę: 1) keli valdymo organo nariai kartu; 2) valdymo organo narys ir atstovas kartu; 3) valdymo organo narys ir kito organo narys kartu; ar 4) valdymo organo narys ir dalyvis kartu. Taigi pagal kiekybinio atstovavimo taisyklę, kuri turi būti įtvirtinta juridinio asmens steigimo dokumentuose bei nurodyta Juridinių asmenų registre (CK 2.83 str. 2 d.), valdymo organų nariai neturi teisės vienvaldiškai veikti juridinio asmens vardu. Tokiu būdu sumažinama galimo piktnaudžiavimo užimama padėtimi tikimybė[294]. Tuo labiau, kad Lietuvoje taikomas absoliutus kiekybinis atstovavimas, reiškiantis tai, jog ši taisyklė taikoma visiems valdymo organų narių sprendimams, priimamiems juridinio asmens vardu, ir steigimo dokumentai negali riboti šios taisyklės taikymo apimties, t. y. nustatyti, kokiems konkrečiai teisiniams veiksmams taikomas kiekybinis atstovavimas. Deja, nei teisės doktrina, nei teismų praktika nepateikia aiškaus atsakymo į klausimą, pagal kokias taisykles asmenys, juridinio asmens vardu kiekybinio atstovavimo pagrindu veikiantys kartu su valdymo organų nariais, turėtų atsakyti už savo neteisėtais veiksmais juridiniams asmeniui ar tretiesiems asmenims padarytą žalą.

---

[292] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje *V. P. v. AB (duomenys neskelbtini)* (bylos Nr. 3K-3-563/2004); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vaivorykštė" v. P. M.* (bylos Nr. 3K-3-147/2010).

[293] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje *R. D. v. AB „Lietuvos dujos"* (bylos Nr. 3K-3-332/2007).

[294] Dauskurdas, V. Dvi galvos – geriau nei viena. Kiekybinio atstovavimo privalumai ir trūkumai. *Juristas*. 2004, 3: 14.

ABĮ 19 straipsnio 7 dalyje numatyta, kad jeigu bendrovės įstatuose numatytas kiekybinis atstovavimas, įstatuose turi būti nustatyta konkreti tokio atstovavimo taisyklė, pagal kurią kartu su valdymo organų nariais visais atvejais bendrovės vardu turi veikti ir bendrovės vadovas. Tai reikštų, jog, nustačius kiekybinio atstovavimo taisyklę, kartu su vadovu galėtų veikti vienas ar keli valdybos ar stebėtojų tarybos nariai. Šiuo atveju minėta ABĮ nuostata vertintina kaip konkretinanti bendrąją CK taisyklę ir ribojanti akcininkų teisę numatyti norimą bendrovės atstovavimo modelį, tačiau ji tuo pačiu suteikia ir reikalingą teisinį aiškumą dėl atsakomybės už bendrovės vardu sudaromus sandorius ir kitus teisinius veiksmus[295], t. y. ši norma aiškiai nurodo, jog asmenys, veikiantys pagal kiekybinio atstovavimo taisyklę, yra tik valdymo organų nariai, todėl akivaizdu, jog jiems bus taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas. Visgi, mūsų nuomone, analogiška taisyklė turi būti taikoma ir kitų asmenų, veikiančių pagal kiekybinio atstovavimo taisyklę, atžvilgiu, kadangi tokie asmenys, veikdami kartu su valdymo organų nariais, turi teisę juridinio asmens vardu priimti valdymo sprendimus. Jeigu šiems asmenims nebūtų taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas, tai, visų pirma, reikštų didelę piktnaudžiavimo grėsmę, o, be to, tokiu atveju nebūtų užtikrinta, kad šie asmenys, juridinio asmens vardu priimdami sprendimus, veiktų išimtinai tik juridinio asmens interesais bei vykdytų kitas CK 2.87 straipsnyje numatytas fiduciarines pareigas. Tai prieštarautų tiek paties juridinio asmens, tiek ir visų interesų grupių teisėms bei teisėtiems interesams.

***

Pirmajame disertacijos skyriuje siekėme nustatyti civilinės teisinės atsakomybės subjektų ratą, kuriam taikomas juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas.

Išsiaiškinome, jog pirmiausia tai, ką reikėtų aiškiai suvokti, siekiant tinkamai aiškinti bei taikyti juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės institutą, yra tai, jog sąvokos „*juridinio asmens valdymo organas*“ ir „*juridinio asmens valdymo organo narys*“ turinio prasme nėra tapačios. Juridinio asmens valdymo organas – tai vidinės juridinio asmens struktūros dalis, per kurią juridinis asmuo įgyja civilines teises, prisiima pareigas ir jas įgyvendina. Tai nėra teisės subjektas, turintis atskirą civilinį teisinį subjektiškumą. Iš esmės tai specialus teisinis konstruktas (dirbtinis darinys), sukurtas tam, kad būtų supaprastintas „sutarčių visumos atstovavimo teisinis santykis“. Valdymo organą sudaro fiziniai asmenys – valdymo organo nariai, kurie, priešingai, yra teisės subjektai, turintys savo valią bei atskirą civilinį teisinį subjektiškumą, todėl tik jie, o ne valdymo organai, egzistuojant įstatyme įtvirtintoms sąlygoms, gali būti civilinės teisinės atsakomybės subjektais. Šį faktą itin gerai iliustruoja *sutartinė juridinio asmens valdymo teorija* (plačiau žr. 1.2.2 dalį). Visgi tam, kad galima būtų nustatyti, ar konkrečių valdymo organų narių veiksmai yra ir turi būti traktuojami kaip juridinio asmens veiksmai, siūlytina vadovautis *pirminėmis* ir *antrinėmis* priskyrimo taisyklėmis, kurių esmė detaliai apibrėžta 1.1.2 ir 1.1.3 dalyse.

Kitas itin svarbus klausimas, kurie juridinio asmens organai yra ir turi būti priskirti valdymo organų kategorijai? Nustatėme, jog juridinio asmens valdymo sistema įvairiose

[295] Smaliukas, A; Goldammer, Y., *supra* note 227, p. 5.

pasaulio valstybėse yra skirtinga, tačiau visos jos daugiau ar mažiau atitinka *anglišką*, *skandinavišką* arba *vokišką* valdymo modelius. Deja, Lietuvoje dar nėra susiformavusios juridinių asmenų valdymo tradicijos, t. y. kurį iš šių modelių pasirinkti. Teoriškai Lietuvoje daugiau linkstama prie vokiško tipo bendrovių valdymo sistemos modelio su aiškiai atskirtomis vadovavimo, atstovavimo ir priežiūros funkcijomis, tačiau galima rasti įmonių, praktiškai taikančių tiek anglišką, tiek vokišką, tiek ir skandinavišką modelius (plačiau žr. 1.2.3 dalį), kas atitinkamai leidžia daryti išvadą, jog Lietuvoje valdymo organai vykdo ne tik vadovavimo ir (arba) atstovavimo funkcijas, bet ir kontrolės funkciją, kurių turinį detalizuoja valdymo organams priskirta kompetencija (plačiau žr. 1.2.4.2 dalį). Remiantis šia įžvalga, valdymo organų kategorijai priskyrėme šiuos juridinio asmens organus: kolegialius valdymo organus, t. y. vykdymo organą ir priežiūros organą, bei vienasmenį valdymo organą, t. y. vadovą.

Visgi valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas turėtų būti taikomas visiems asmenims, *de jure* ar *de facto* vykdantiems valdymo funkciją, nepriklausomai nuo jų formalaus teisinio statuso – tai gali būti tiek valdymo organų *de jure* ar *de facto* nariai, tiek vadovaujamas pareigas einantys juridinio asmens darbuotojai (valdymo organo nario pavaduotojai, filialų ar atstovybių valdymo organų nariai ir pan.), tiek asmenys, juridinio asmens vardu veikiantys pagal kiekybinio atstovavimo taisyklę. Tai, ar asmuo vykdo valdymo funkciją, ar ne, yra *fakto* klausimas, tačiau teigiamo atsakymo atveju, šiems asmenims neturėtų būti suteikiama teisinė apsauga nuo juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės standarto taikymo (plačiau žr. 1.3 poskyrį).

2. JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ NARIŲ TEISINIS STATUSAS

Nors juridinių asmenų kolegialūs valdymo organai – valdybos buvo formuojamos nuo pat didžiųjų korporacijų steigimo pradžios, t. y. dar XVII amžiaus pabaigoje[296], tačiau jų narių teisinio statuso problematika mokslininkų darbuose pradėta analizuoti tik XIX amžiaus pabaigoje, besivystant moderniosioms viešosioms korporacijoms[297]. Pirmajame šio darbo skyriuje taip pat aiškiai išskyrėme dvi sąvokas – „*juridinio asmens valdymo organas*“ ir „*juridinio asmens valdymo organo narys*“ tam, kad suvoktume, jog tai turinio prasme nėra tapačios sąvokos[298], nors, kaip matysime vėliau, tiek Lietuvos teisės doktrinoje, tiek ir teismų praktikoje šios dvi sąvokos yra akivaizdžiai painiojamos, iš esmės nesuvokiant jų turinio bei esminių skirtumų, todėl susiduriama su *valdymo organų narių* teisinio statuso neapibrėžtumo problema, kas atitinkamai suponuoja valdymo organų narių teisinės atsakomybės prigimties problemą. Lietuvoje iki šiol nesutariama, ar valdymo organų narius ir juridinį asmenį sieja atstovavimo, darbo ar visgi civiliniai pavedimo teisiniai santykiai. Todėl kitose šio darbo dalyse panagrinėsime kiekvieną šių teisinių santykių atskirai grupę tam, kad atskleistume juridinio asmens valdymo organų narių teisinio statuso ypatumus. Tai padės vėliau nustatyti, kokiu teisiniu pagrindu valdymo organų nariams kyla teisinė atsakomybė.

2.1. Valdymo organo narys – juridinio asmens atstovas?

Tiek teisės doktrinoje[299], tiek teismų praktikoje[300] teigiama, jog juridinį asmenį ir jo *valdymo organus* sieja civiliniai atstovavimo teisiniai santykiai. Be to, neretai netgi pabrėžiama, jog šiems santykiams būdingi įstatyminio atstovavimo bruožai, nes valdymo

[296] 1694 metais įsteigto pirmojo Anglijos banko įstatuose buvo nurodyta, jog banko direktorių valdybą turi sudaryti 24 nariai. Šiuo pavyzdžiu taip pat pasekė JAV, kurios 1791 metais įsteigto pirmojo banko įstatuose buvo numatyta 25 narių banko valdyba. Nelyginis narių skaičius buvo pasirinktas tam, kad būtų išvengta sprendimų priėmimo vakuumo situacijos, kai balsai „*už*“ ir „*prieš*“ pasiskirsto po lygiai. Plačiau žr. Gevurtz, F. A. The Historical and Political Origins of the Corporate Board of Directors. *Hofstra Law Review*. 2004, 33(89): 90-170.

[297] *Ibid*.

[298] Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra konstatavęs, kad bendrovės vadovas yra *valdymo organas* ir *vienasmenio valdymo organo vienintelis narys*, tačiau šių sąvokų turinio detaliau nepaaiškino. Žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Coris Vilnius“ v. M. M.* (bylos Nr. 3K-3-230/2005).

[299] Bakanas, A., *et al*., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*, *supra* note 91, p. 259; Tiažkijus, V. *Darbo teisė. Teorija ir praktika. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2005, p. 108.

[300] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje *V. P. v. Radviliškio rajono savivaldybė ir kt.* (bylos Nr. 3K-7-760/2001); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Coris Vilnius“ v. M. M.* (bylos Nr. 3K-3-230/2005); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Naujapilė“ v. Lietuvos valstybė* (bylos Nr. 3K-3-295/2008); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje *„ROLMEX L.L.C“ v. UAB „Verslo forma“, R. T. ir A. Č.* (bylos Nr. 3K-3-491/2008); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Šilutės girnos“ v. R. P., E. P. ir Klaipėdos apskrities viršininko administracija* (bylos Nr. 3K-3-557/2009); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje *J. B. B. v. uždarąją akcinę bendrovę „NEO GROUP“* (bylos Nr. 3K-3-157/2010).

organo, kaip atstovo pagal įstatymą, teises veikti juridinio asmens vardu ir jo interesais nustato įstatymai ir steigimo dokumentai[301]. Visgi pritartume tų mokslininkų nuomonei, kurie teigia, jog tarp juridinio asmens ir jo valdymo organų nėra jokių atstovavimo teisinių santykių[302], nes valdymo organas yra ne *alter ego* (liet. *antras aš*), o *ego* (liet. *aš*), t. y. pats juridinis asmuo[303], vykdantis juridinio asmens atstovavimo funkciją *ex officio* – be atskiro įgaliojimo. Tokią poziciją, *inter alia*, galėtume pagrįsti šiais argumentais:

1. *Juridinio asmens valdymo organas nėra teisės subjektas*. CK 2.132 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad atstovais gali būti tik veiksnūs *fiziniai asmenys* arba *juridiniai asmenys*. Kadangi valdymo organas nepriskiriamas nei fizinių, nei juridinių asmenų kategorijai, jis negali būti traktuojamas kaip juridinio asmens atstovas, nes tai prieštarautų imperatyvioms įstatymo nuostatoms.
2. *Juridinio asmens valdymo organas neturi savo atskiros valios*. Valia yra išimtinai tik teisės subjektui priskiriama savybė. Kadangi valdymo organas yra struktūrinė juridinio asmens dalis, o ne atskiras teisės subjektas, todėl negali turėti savo valios. Kaip žinome, atstovas, esant atstovavimo teisiniams santykiams išreiškia *savo valią*. Nors atstovas sudaro sandorius atstovaujamojo vardu ir interesais, tačiau sudarydamas sandorį su trečiuoju asmeniu jis išreiškia ne atstovaujamojo, o savo valią[304]. Taigi valdymo organas negali būti atstovu, nes neturi savo valios ir, atlikdamas juridinio asmens vardu ir interesais tam tikrus veiksmus, išreiškia ne savo, o juridinio asmens teisnumo turinį.
3. *Valdymo organo nario kompetencija neapibrėžiama pavedimo ar darbo sutartimi*. Juridinio asmens valdymo organų kompetencija apibrėžiama įstatymuose ar steigimo dokumentuose, tuo tarpu atstovas savo įgaliojimus paprastai gauna pagal pavedimo ar darbo sutartį[305].

Taigi akivaizdu, jog *valdymo organas* nėra ir negali būti juridinio asmens atstovu. Tai, kad (i) CK 2.81 straipsnio 1 dalyje, kaip jau minėjome, įtvirtinta Vokietijoje žinoma organinė teorija (vok. *Organtheorie*), pagal kurią juridinis asmuo veikia per savo organus, kurie išreiškia jo valią ir kurių teises šitaip veikti gali riboti tik teisės normos[306], o (ii) Lietuvos teisės doktrinoje bei teismų praktikoje plėtojama atstovavimo teorija, prieš-

[301] Soloveičikas, D., *supra* note 116, p. 120; Vileita, A., *et al*., *supra* note 74, p. 389; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje *V. Paliūnas v. Radviliškio rajono savivaldybė* (bylos Nr. 3K-7-760/2001); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. ir UAB „Kriptonija“ v. I. D., A. D., V. P., UAB „Ashburn International“ ir UAB „Penki kontinentai“* (bylos Nr. 3K-3-135/2008); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Naujapilė“ v. Lietuvos valstybė* (bylos Nr. 3K-3-295/2008); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti UAB „Optimalūs finansai“ v. G. P.* (bylos Nr. 3K-7-444/2009).

[302] Vitkevičius, P., *et al*., *supra* note 76, p. 208; Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė. I Tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 290-291; Kiršienė, J.; Tikniūtė, A., Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija? *Supra* note 238, p. 33; Baranauskas, E., *et al*., *supra* note 22, p. 399; Greičius, R., *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2, p. 125-126.

[303] *Tesco Supermarkets Ltd v. Natrass*, (1972) A.C. 153.

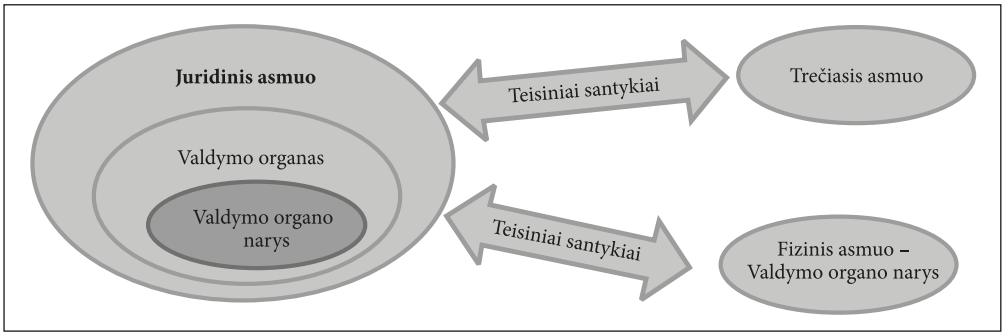
[304] Vileita, A., *et al*., *supra* note 74, p. 375-376.

[305] Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V., *supra* note 303, p. 290-291.

[306] Säcker, F. J. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1, Allgemeiner Teil (1-240), AGB-Gesetz*. München: C.H. Beck, 2001, p. 1623.

tarauja tiek teisinei logikai, tiek teisinio aiškumo bei teisinio nuoseklumo principams. Visgi dabar reikėtų atsakyti į klausimą, ar *valdymo organo narys* yra juridinio asmens atstovas, ar ne? Atsakymą į šį klausimą padės pateikti 4 lentelėje išdėstyta schema.

4 lentelė. Juridinio asmens valdymo organo nario teisinis statusas

Kaip matome iš pateiktos schemos, valdymo organo narys nėra juridinio asmens atstovas, kadangi:

1. *Nėra teisinių santykių tarp valdymo organo nario ir trečiojo asmens*. Juridiniam asmeniui sudarant sandorį su trečiuoju asmeniu, šio sandorio pagrindu jokie teisiniai santykiai tarp valdymo organo nario ir trečiojo asmens neatsiranda, nebent valdymo organo narys veiktų ne juridinio asmens, o savo vardu kaip individualus fizinis asmuo, pavyzdžiui, būtų viena iš šio sandorio šalių. Tuo tarpu atstovavimas yra dvejopo pobūdžio teisiniai santykiai: atstovo ir atstovaujamojo tarpusavio santykiai, kuriems būdingas tarpusavio pasitikėjimas ir pagarba interesams, bei atstovo ir trečiojo asmens santykiai[307].
2. *Valdymo organo narys išreiškia juridinio asmens, o ne savo valią*. Valdymo organo narys, atlikdamas veiksmus juridinio asmens vardu, veikia kaip vienasmenis ar kolegialus valdymo organas, t. y. kaip struktūrinė juridinio asmens dalis (pats juridinis asmuo), o ne kaip atskiras teisės subjektas. Tuo tarpu, kaip jau minėjome, atstovavimo teisiniuose santykiuose atstovas veikia atstovaujamojo vardu ir interesais, tačiau išreikšdamas *savo valią*. Nors valdymo organo narys ir yra teisės subjektas, tačiau jis savo valią išreiškia tik sutikdamas eiti valdymo organo nario pareigas. Šis sutikimas gali būti išreiškiamas tiek konkliudentiniais veiksmais, tiek ir pasirašant su juridiniu asmeniu sutartį dėl šių pareigų ėjimo. Tačiau tai jau kiti teisiniai santykiai, siejantys išimtinai tik patį juridinį asmenį ir valdymo organo narį.

Sąvokų „*valdymo organas*“, „*organo narys*“ ir „*atstovas pagal įstatymą*“ skirtumą itin gerai iliustruoja CPK 55 straipsnis, kuriame numatyta, jog bylas juridinių asmenų vardu teisme veda jų vienasmeniai *valdymo organai*, o įstatymuose ir steigimo dokumentuose nustatyta tvarka – kitų *organų nariai* ir dalyviai *fiziniai asmenys*, veikiantys pagal įstatymuose ir steigimo dokumentuose jiems suteiktas teises ir pareigas. Šiais atvejais laikoma, kad bylą veda *pats juridinis asmuo*. Atskiras CPK straipsnis reglamentuoja *atstovų* pagal įstatymą teises (CPK 54 str.). Taigi daromas aiškus skirtumas tarp valdymo organų bei organų narių ir atstovų pagal įstatymą.

[307] Bakanas, A., *et al*., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*, *supra* note 91, p. 256.

Visgi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje laikomasi kitokios pozicijos[308] ir teigiama, jog juridinį asmenį ir valdymo organo narį sieja pavedimo teisiniai santykiai. Kaip žinome, atstovo (įgaliotinio) veikimas pavedimo sutarties pagrindu yra viena iš atstovavimo formų[309]. Nesutiktume su tokia kasacinio teismo plėtojama praktika, kadangi:

1. *Valdymo organo narys atlieka ne tik atstovavimo funkciją*. Valdymo organo nario negalima laikyti įgaliotiniu (atstovu), nes jis gali vykdyti ne tik atstovavimo, bet ir kontrolės bei vadovavimo funkcijas. Tuo tarpu pagal CK 6.756 straipsnio 1 dalį pavedimo teisiniai santykiai susiklosto tik dėl tam tikrų teisinių veiksmų *su trečiaisiais asmenimis* atlikimo.
2. *Valdymo organo narys neturi veikti pagal juridinio asmens nurodymus*. Kaip jau minėjome, valdymo organo narys, atlikdamas veiksmus juridinio asmens vardu, veikia kaip vienasmenis ar kolegialus valdymo organas, t. y. kaip struktūrinė juridinio asmens dalis (pats juridinis asmuo), o ne kaip atskiras teisės subjektas. Jis vykdo jam nustatytas fiduciarines pareigas ir negali bei neturi paklusti kitų organų instrukcijoms ar nurodymams. Tuo tarpu CK 6.759 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog įgaliotinis privalo įvykdyti jam duotą pavedimą *pagal įgaliotojo nurodymus*. Juridinis asmuo neduoda jokių nurodymų valdymo organo nariui. Valdymo organo narys veikia juridinio asmens vardu ir interesais.

Bendrosios teisės tradicijos šalyse (pavyzdžiui, JAV ir Anglijoje) ir kai kuriose kontinentinės teisės tradicijos valstybėse (pavyzdžiui, Belgijoje) direktoriai ir žemesnio lygio vadovai pripažįstami juridinio asmens *atstovais* (angl. *agents*)[310]. Vokietijos teisės doktrinoje, priešingai, pažymima, jog direktoriai yra *organiniai* (vok. *organschaftliche*) juridinio asmens *atstovai*[311]. Kaip jau minėjome, pagrindinis organinio ir kitų atstovavimo rūšių skirtumas yra galimybės perduoti įgaliojimus kitam asmeniui ribos. Direktoriaus turimas įgaliojimas atstovauti (vok. *Vertretungsmacht*) juridinį asmenį, darnios civilinės apyvartos bei jos dalyvių tarpusavio pasitikėjimo tikslais, santykiuose su trečiaisiais asmenimis yra neribotas ir neribotinas[312]. Tuo atveju, jeigu direktorius įgaliotų trečiąjį asmenį atstovauti juridiniam asmeniui pagal bendrąsias atstovavimo taisykles, tas įgaliojimas būtų ribotas (apimties, laiko prasme).

Taigi nei valdymo organai, nei jų nariai nėra juridinio asmens atstovai tradicine atstovavimo instituto prasme. Valdymo organų nariai yra juridinio asmens struktūrinių dalių (valdymo organų) nariai, veikiantys kaip šios struktūrinės dalys (valdymo organai), o tuo pačiu ir kaip juridiniai asmenys. Šalia šių korporatyvinių santykių, *inter alia*, egzistuoja taip pat ir individualūs valdymo organo nario, kaip fizinio asmens, ir juridinio asmens teisiniai santykiai dėl juridinio asmens valdymo organo nario pareigų ėjimo, kuriuos aptarsime kitose šio darbo dalyse.

---

[308] Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje *V. P. v. Radviliškio rajono savivaldybė ir kt.* (bylos Nr. 3K-7-760/2001); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. v. UAB (duomenys neskelbtini)* (bylos Nr. 3K-3-192/2004); Lietuvos Aukščiausiojo teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje *V. S. v. Lietuvos kooperatyvų sąjunga* (bylos Nr. 3K-3K123/2006).

[309] Ambrasienė, D., *et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004, p. 454.

[310] Plačiau žr. Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216.

[311] Kindler, P., *supra* note 165, p. 375.

[312] *Ibid*.

2.2. Valdymo organų narių teisinio statuso dualizmo problema

Atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojantys teisės aktai aiškiai atskiria du teisės institutus: 1) valdymo organo nario išrinkimą bei atšaukimą/atleidimą (pavyzdžiui, ABĮ 37 str. 3 d.); ir 2) sutarties su valdymo organo nariu sudarymą bei jos pasibaigimą (pavyzdžiui, ABĮ 37 str. 4 d.). Abu šie teisės institutai turi esminės reikšmės, nustatant juridinio asmens valdymo organų narių teisinį statusą, kuris iš esmės yra dualistinis, kadangi tarp juridinio asmens ir valdymo organo nario susiklosto dvejopo pobūdžio teisiniai santykiai – korporatyviniai ir prievoliniai[313]. Korporatyviniai teisiniai santykiai atsiranda tarp juridinio asmens ir jo valdymo organo nario, o prievoliniai teisiniai santykiai – tarp juridinio asmens ir fizinio asmens, savo vardu ir interesais sudarančio sutartį su juridiniu asmeniu dėl valdymo organo nario pareigų ėjimo[314]. Minėti korporatyviniai santykiai tarp juridinio asmens ir jo valdymo organo nario teisės doktrinoje dar vadinami „*vidiniais*“ teisiniais santykiais, o individualūs (prievoliniai) santykiai – „*išoriniais*“ teisiniais santykiais[315].

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje[316] plėtojama visai kita praktika, teigiant, jog „*vidiniai*“ juridinio asmens ir valdymo organo nario santykiai – tai darbo teisiniai santykiai, susiklostantys tarp juridinio asmens, kaip darbdavio, ir valdymo organo nario, kaip darbuotojo. Tuo pačiu pabrėžiama, jog šie „*vidiniai*“ santykiai atsiranda, valdymo organo nariui organizuojant kasdienę juridinio asmens veiklą, priimant į darbą bei atleidžiant kitus darbuotojus ir pan. „*Išoriniai*“ santykiai aiškinami kaip santykiai tarp juridinio asmens, kaip atstovaujamojo, ir valdymo organo nario, kaip atstovo, atsirandantys pastarajam vienvaldiškai veikiant juridinio asmens vardu santykiuose su kitais asmenimis. Tokia Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plėtojama praktika aiškiai iliustruoja valdymo funkcijos bei valdymo organo nario teisinio statuso neapibrėžtumo problemą, kadangi *valdymo organo nario* teisinis statusas apibrėžiamas per *valdymo organo* atliekamą valdymo (kontrolės, vykdymo ir atstovavimo) funkciją ir turimą kompetenciją, nesigilinant į šio teisinio statuso įgijimo/praradimo specifiką bei kitus ypatumus.

2.2.1. Korporatyviniai („*vidiniai*“) teisiniai santykiai

Korporatyviniai („*vidiniai*“) teisiniai santykiai – tai santykiai tarp juridinio asmens ir jo valdymo organų narių. Reikia skirti dvi sąvokas „*valdymo organo narys*“ ir „*fizinis asmuo, sudarantis sutartį su juridiniu asmeniu dėl valdymo organo nario pareigų ėjimo*“. Valdymo organo narys, kaip jau minėta, (i) veikia ne savo, o juridinio asmens vardu, (ii) išreiškia ne savo, o juridinio asmens valią ir (iii) įgyvendina ne savo, o juridinio asmens teisinį subjektiškumą. Tai apibrėžia juridinio asmens ir valdymo organo nario teisinių santykių vidinį pobūdį.

Paprastai juridinio asmens valdymo organus *in corpore* ar konkrečius jų narius skiria visuotinis dalyvių susirinkimas arba atitinkamas valdymo organas (priežiūros ar vykdantysis). Konkreti valdymo organų narių skyrimo ir atšaukimo iš pareigų tvarka bei jų

[313] Dornseifer, F., *supra* note 252, p. 246.

[314] Plačiau žr. Hachenburg, M.; Ulmer, P., *supra* note 45, p. 55; Dornseifer, F., *supra* note 252, p. 246.

[315] Plačiau žr. Wimmer, R., *supra* note 60.

[316] Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Optimalūs sprendimai“ v. G. P.* (bylos Nr. 3K-7-444/2009).

veiklos sąlygos priklauso nuo juridinio asmens teisinės formos ir reguliuojama konkrečių įstatymų. Pavyzdžiui, LR Viešųjų įstaigų įstatymo[317] 10 straipsnio 1 dalies 4 punkte numatyta, jog visuotinis dalininkų susirinkimas *skiria ir atleidžia* viešosios įstaigos vadovą, ABĮ 37 straipsnio 3 dalyje nurodyta, jog bendrovės vadovą *renka ir atšaukia* bei *atleidžia iš pareigų* bendrovės valdyba (jei valdyba nesudaroma – stebėtojų taryba, o jei nesudaroma ir stebėtojų taryba – visuotinis akcininkų susirinkimas). Žinoma, valdymo organo nariu taip pat gali būti tampama įstatymo, teismo sprendimo ar administracinio akto pagrindu[318]. Pavyzdžiui, tokia situacija gali susiklostyti, kai juridinio asmens dalyviai, kreditorių susirinkimas, juridinio asmens registro tvarkytojas ar teismas, priėmęs sprendimą likviduoti juridinį asmenį, privalo paskirti likvidatorius, kurie, remiantis CK 2.110 straipsniu, turi juridinio asmens valdymo organo nario teises ir pareigas. Tokia situacija gali susiklostyti taip pat ir tada, kai, pavyzdžiui, teismas, išnagrinėjęs juridinio asmens veiklos tyrimo bylą, paskiria laikinus juridinio asmens valdymo organų narius (CK 2.131 str. 1 d. 3 p.). Visgi kyla klausimas, nuo kurio momento asmuo įgyja valdymo organo nario teisinį statusą – ar nuo jo paskyrimo valdymo organo nariu momento, ar nuo asmens pradėjimo vykdyti valdymo organo nario funkcijas momento, ar nuo sutarties dėl valdymo organo nario pareigų ėjimo sudarymo momento, ar visgi nuo duomenų apie asmens paskyrimą valdymo organo nariu įregistravimo Juridinių asmenų registre momento? Kaip jau minėjome sutarties su fiziniu asmeniu dėl valdymo organo nario pareigų ėjimo sudarymas yra pagrindas atsirasti ne „*vidiniams*“, o „*išoriniams*“ teisiniams santykiams. Natūralu, kad „*išoriniai*“ santykiai atsiranda nuo sutarties tarp juridinio asmens ir konkretaus fizinio asmens sudarymo momento. Tačiau nuo kurio momento galima laikyti, jog tarp juridinio asmens ir valdymo organo nario atsirado „*vidiniai*“ santykiai?

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs[319], jog fiduciariniai (pasitikėjimo) santykiai tarp juridinio asmens ir jo valdymo organo nario atsiranda *nuo pat tapimo* valdymo organo nariu *momento*. Taigi teismas laikosi tos pozicijos, jog valdymo organo nario teisinis statusas įgyjamas nuo jo paskyrimo momento. Tokios pačios pozicijos laikomasi ir atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančiuose įstatymuose. Pavyzdžiui, LR Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo[320] 11 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad įmonės vadovas pradeda eiti pareigas nuo paskyrimo į pareigas dienos. Teisės doktrinoje išreiškiama priešinga nuomonė, teigiant, jog valdymo organų nariai įgyja teises ir pareigas ne nuo jų paskyrimo momento, o nuo duomenų apie juos įregistravimo Juridinių asmenų registre dienos[321]. Ši pozicija yra kritikuojama, teigiant[322], jog praktikoje gali pasitaikyti tokių situacijų, kai, pavyzdžiui, bendrovės valdybai išrinkus vadovą šis iškart pradeda vykdyti jam pavestas funkcijas (pavyzdžiui, organizuoti kasdienę bendrovės veiklą, užsakinėti prekes ir pan.), o duomenys apie jo išrinkimą registre įregistruojami tik po kelių dienų dėl objektyviai suvokiamų organizaciniams klausimams spręsti reikalingų laiko sąnaudų. Taigi akivaizdu, jog valdymo organo nario teisinio statuso įgijimo momentas negali būti siejamas su duomenų apie jo išrinkimą

[317] Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 68-1633.

[318] Greičius, R., *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2, p. 63.

[319] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje *K. J. J. v. J. B. ir V. K.* (bylos Nr. 3K-7-226/2006).

[320] Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių įmonių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 102-2049.

[321] Baranauskas, E., *et al*., *supra* note 22, p. 205.

[322] Dornseifer, F., *supra* note 252, p. 281.

oficialaus įregistravimo momentu. Tačiau kyla klausimas, ar teisinga valdymo organo nario teisinio statuso įgijimo momentą sieti su jo paskyrimo valdymo organo nariu momentu?

Lietuvos teisės aktai nenustato pareigos gauti atitinkamo fizinio asmens sutikimą būti paskirtam juridinio asmens valdymo organo nariu. Taigi praktikoje gali susiklostyti tokia situacija, kai asmuo gali būti paskirtas valdymo organo nariu jam to net nežinant. Tai opi problema, ypač turint omenyje, kad valdymo organo narys įgyja fiduciarines pareigas nuo jo paskyrimo momento ir turi jas tinkamai vykdyti. Asmeniui net nežinant, kad jis yra paskirtas valdymo organo nariu, toks pareigų vykdymas tokiu atveju taptų praktiškai neįgyvendinamas. Teisės doktrinoje pabrėžiama, kad asmenys į valdymo organo narius turėtų būti skiriami *jų sutikimu*, kadangi pati paskyrimo eiti kokias nors pareigas instituto esmė reikalauja kandidato į valdymo organo narius sutikimo būti skiriamam eiti tokias pareigas[323]. Be to, pabrėžiama, kad tam, kad asmuo taptų valdymo organo nariu (fiduciaru), jis turi įsipareigoti veikti juridinio asmens interesais[324]. Pavyzdžiui, Anglijoje kiekvienas asmuo, paskirtas į direktoriaus pareigas, turi Bendrovių Rūmuose (angl. *Companies House*) užpildyti bei pasirašyti atitinkamą pažymą, tokiu būdu išreikšdamas savo sutikimą veikti kaip bendrovės direktorius[325]. Mūsų nuomone, kompetentingo organo sprendimas paskirti konkretų fizinį asmenį į valdymo organo narius gali būti vertinamas tik kaip pasiūlymas tapti valdymo organo nariu. Tik akceptavus tokį pasiūlymą, tampama valdymo organo nariu. Toks akceptas gali būti išreiškiamas tiek konkliudentiniais veiksmais (pavyzdžiui, asmeniui aktyviais veiksmais pradedant vykdyti valdymo organo nario funkcijas), tiek žodžiu (pavyzdžiui, išreiškiant savo sutikimą visuotiniame dalyvių susirinkime) ar raštu (pavyzdžiui, pateikiant rašytinį sutikimą ar raštu išreiškiant savo sutikimą visuotinio dalyvių susirinkimo protokole). Mūsų vertinimu, konkrečias juridinių asmenų rūšis reglamentuojantys teisės aktai turėtų numatyti pareigą gauti asmens sutikimą būti paskirtam valdymo organo nariu ir pateikti šį sutikimą Juridinių asmenų registrui prieš įregistruojant konkretų asmenį valdymo organo nariu. Tai padėtų išvengti galimų praktinių problemų bei atitiktų pagrindinių teisės principų esmę.

Valdymo organo nario teisinio statuso pasibaigimo momentas visgi siejamas išimtinai tik su šį narį paskyrusio organo sprendimu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra konstatavęs[326], kad teisė atšaukti vadovą yra absoliutaus pobūdžio – tam, kad valdymo organo narys būtų atšauktas, užtenka kompetentingo organo valios ir nereikia jokių papildomų pagrindų, susijusių su valdymo organo nario darbo kokybės vertinimu ar pan.

Visgi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas skirtingai vertina viešųjų ir privačiųjų juridinių asmenų valdymo organų narių teisinio statuso įgijimo ir praradimo momentą. Kasacinis teismas yra pabrėžęs[327], jog viešųjų juridinių asmenų tikslas – tenkinti viešuosius interesus, vykdant visuomenei naudingą veiklą, šie asmenys, kaip ir jų dalyviai, nesiekia pelno, todėl viešųjų juridinių asmenų valdymo organo nario teisinių santykių

---

323 Vileita, A., *et al*., *supra* note 74, p. 273.

324 Finn, P. D., *supra* note 55, p. 9.

325 Dornseifer, F., *supra* note 252, p. 82.

326 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje *V. P. v. Radviliškio rajono savivaldybė ir kt*. (bylos Nr. 3K-7-760/2001); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje *N. P. v. AB „Klaipėdos laivų remontas* (bylos Nr. 3K-3-457/2005); ir kt.

327 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje *V. G. v. VšĮ „Vilniaus butai"* (bylos Nr. 3K-7-161/2009).

su juridiniu asmeniu atsiradimas *negali būti grindžiamas fiduciarinių teisinių santykių atsiradimu*, kurie būdingi pelno siekiančių juridinių asmenų ir jų vadovų teisiniams santykiams, o pasibaigimas – jų nutrūkimu. Nesutiktume su šia pozicija dėl kelių priežasčių. Visų pirma, juridiniai asmenys skirstomi į viešuosius ir privačiuosius pagal juridinio asmens veiklos tikslą[328] ir teisnumo apimtį[329], kas atitinkamai turi įtakos valdymo organų narių kompetencijos bei veikimo laisvės riboms, tačiau tai jokiu būdu neturėtų būti siejama su valdymo organų narių teisiniu statusu, jo įgijimu ar pasibaigimu, o taip pat ir pareigų bei atsakomybės apimtimi. Antra, CK 2.87 straipsnio, įtvirtinančio valdymo organų narių fiduciarines pareigas, nuostatos yra taikomos visų be išimties juridinių asmenų rūšių, įskaitant ir viešųjų juridinių asmenų, valdymo organų nariams. Atsižvelgiant į tai, skirtingas juridinių asmenų valdymo organų narių teisinio statuso įgijimo bei praradimo vertinimas, siejant jį išimtinai su juridinio asmens rūšimi, ne tik būtų diskriminacinis, bet ir prieštarautų *ius cógens* normoms.

Taigi, apibendrinant galima būtų teigti, jog asmuo įgyja valdymo organo nario teisinį statusą nuo to momento, kai akceptuoja pasiūlymą tapti juridinio asmens valdymo organo nariu, o šio statuso netenka nuo kompetentingo organo sprendimo priėmimo momento.

2.2.2. Individualūs („*išoriniai*“) teisiniai santykiai

Minėta, jog juridinis asmuo ir fizinis asmuo, paskirtas valdymo organo nariu, sudaro sutartį dėl valdymo organo nario pareigų ėjimo. Šioje sutartyje dažniausiai reguliuojami tokie klausimai kaip atlyginimo už tokių pareigų ėjimą mokėjimas, atostogų bei kitų socialinių garantijų suteikimas ir pan. Ši sutartis skirta sureguliuoti išimtinai tik individualius teisinius santykius tarp juridinio asmens ir konkretaus fizinio asmens, o ne korporatyvinius teisinius santykius, todėl ji vertintina tik kaip individualių („*išorinių*“) teisinių santykių pagrindas. Tik dėl to, kad nei teisės doktrinoje, nei teismų praktikoje nėra aiškiai suvokta tokios sutarties esmė bei paskirtis, kyla juridinio asmens valdymo organo nario teisinio statuso bei atsakomybės dualizmo[330] problema, iš esmės pasireiškianti tuo, kad darbo sutarties su valdymo organo nariu sudarymo faktas neretai tiek teisės teoretikams, nagrinėjantiems įvairias mokslines problemas, tiek ir teisėjams, sprendžiantiems konkrečias bylas, sukelia abejonių dėl valdymo organo nario teisinio statuso bei atsakomybės prigimties, t. y. pradedama svarstyti, ar valdymo organo narys yra civilinės ar visgi darbo teisinės atsakomybės subjektas, ar valdymo organą galima laikyti juridinio asmens darbuotoju ir pan. Kaip matysime vėliau, sutarties, sudaromos su fiziniu asmeniu dėl valdymo organo nario pareigų

328 Vileita, A., *et al*., *supra* note 74, p. 226-228.

329 Baranauskas, E., *et al*., *supra* note 22, p. 183.

330 Bendrovės vadovo teisinio statuso dualizmą įtvirtina ne tik ABĮ, vienu metu numatantis, jog bendrovės vadovas yra (i) vienasmenis bendrovės valdymo organas (37 straipsnio 1 dalis) ir (ii) bendrovės darbuotojas (37 straipsnio 4 dalis), bet ir kasacinio teismo praktika, pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje *V. Paliūnas v. Radviliškio rajono savivaldybė* (bylos Nr. 3K-7-760/2001); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Laivitė“ v. Gediminas Radzevičius* (bylos Nr. 3K-3-1203/2001); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje *G. Lesniak v. UAB „Kaišiadorių Žalvarnis“* (bylos Nr. 3K-3-974); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje *V. Pliuskys v. AB „Stumbras“* (bylos Nr. 3K-3-563/2004) ir kitos.

ėjimo, rūšis neturi ir net negali turėti įtakos valdymo organo nario teisiniam statusui ir atsakomybės rūšiai, kadangi tai pažeistų valdymo organų narių lygiateisiškumo principą bei prieštarautų teisingumo bei protingumo principams, nes suponuotų skirtingos atsakomybės juridinio asmens valdymo organų nariams taikymo galimybę. Juk valdymo organai gali būti tiek vienasmeniai, tiek ir kolegialūs. Su kolegialių valdymo organų nariais darbo sutartys dažniausiai apskritai nebūna sudaromos, tačiau tai nereiškia ir net negali reikšti, jog jų teisinis statusas bei atsakomybės rūšis skiriasi nuo vienasmenių valdymo organų narių teisinio statuso ir atsakomybės rūšies. Visi asmenys, einantys valdymo organų narių pareigas, turi valdymo organų narių teisinį statusą ir visiems jiems yra ir turi būti taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas, nepriklausomai nuo to, kokios rūšies sutartis dėl valdymo organo nario pareigų ėjimo su jais yra sudaryta.

2.2.2.1. Darbo ir visiškos materialinės atsakomybės sutartys

Lietuvos teisės aktuose įtvirtinta pareiga su vienasmenio valdymo organo nariu sudaryti darbo sutartį[331], o kai kuriuose jų netgi numatoma galimybė sudaryti visiškos materialinės atsakomybės sutartį[332]. Vieni autoriai teigia, jog tai leidžia daryti išvadą, kad vienasmenio valdymo organo narys yra juridinio asmens darbuotojas ir jo, kaip valdymo organo nario, atsakomybė kyla ne civilinės, o darbo teisės normų pagrindu[333]. Tai taip pat ne kartą yra pabrėžęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas[334]. Kiti, priešingai, laikosi tos nuomonės, jog valdymo organo narys nėra ir negali būti laikomas juridinio asmens darbuotoju, kadangi tai prieštarautų juridinio asmens valdymo esmei, todėl valdymo organo narys turi būti pripažįstamas išimtinai tik civilinės teisės subjektu[335]. Dar kiti autoriai[336] laikosi tos nuomonės, jog vienasmenio valdymo organo nario atsakomybei gali būti taikomos tiek civilinės, tiek ir darbo teisės normos, priklausomai nuo jo atliekamų valdymo funkcijų pobūdžio. Pavyzdžiui, T. Davulis teigia, jog vienasmenio valdymo

---

331 Pavyzdžiui, tokia pareiga numatyta LR Europos ekonominių interesų grupių įstatymo 5 straipsnio 2 dalyje, LR Žemės ūkio bendrovių įstatymo 24 straipsnio 2 dalyje, LR Kooperatinių bendrovių įstatymo 17 straipsnio 6 dalyje; LR Kredito unijų įstatymo 29 straipsnio 2 dalyje; LR Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo 4 straipsnio 4 dalies 4 punkte.

332 Pavyzdžiui, tokia galimybė numatyta ABĮ 37 straipsnio 4 dalyje, LR Individualių įmonių įstatymo 7 straipsnio 4 dalyje (Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 112-4991); LR Viešųjų įstaigų įstatymo 9 straipsnio 5 dalyje.

333 Pavyzdžiui, Bagdanskis, T., *supra* note 34.

334 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje *AB „(duomenys neskelbtini)" v. G.R.* (bylos Nr. 3K-3-1023); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *P. M. v. UAB „Swiss logistic"* (bylos Nr. 3K-3-267/2008); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti UAB „Optimalūs finansai" v. G. P.* (bylos Nr. 3K-3-428/2008); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje *J. B. B. v. UAB „Neo Group"* (bylos Nr. 3K-3-210/2009).

335 Mikelėnas, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995, p. 35-36; Abramavičius, A; Mikelėnas, V., *supra* note 43, p. 264; Greičius, R., *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2, p. 223.

336 Pavyzdžiui, Gontienė, K. Įmonės vadovo teisiniai santykiai su įmone: priėmimas į darbą ir santykių nutraukimo ypatumai. *Juristas*. 2006, 9: 44; Davulis, T., *supra* note 35, p. 99-116.

organo nariui darbo teisės normos taikomos tuo atveju, kai jis veikia tik kaip darbuotojas, o civilinės teisės normos – kai jis veikia kaip valdymo organas[337]. Šia linkme šiuo metu taip pat formuojama ir naujausia kasacinio teismo praktika. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo išplėstinė teisėjų kolegija, siekdama suvienodinti kasacinio teismo praktiką analizuojamu klausimu, 2009 m. lapkričio 20 d. nutartimi, priimta civilinėje byloje *BUAB „Optimalūs finansai" v. G. P.*, konstatavo[338], jog įstatymuose yra įtvirtinamas tam tikras vienasmenio valdymo organo nario ir juridinio asmens santykių dualizmas: „*vidiniuose*" santykiuose (t. y. organizuojant kasdienę juridinio asmens veiklą, priimant į darbą bei atleidžiant darbuotojus ir pan.) vadovas vertintinas kaip darbo teisinių santykių subjektas, o „*išoriniuose*" (t. y. santykiuose su kitais asmenimis vienvaldiškai veikiant juridinio asmens vardu) – kaip juridinio asmens valdymo organas. Kasacinis teismas taip pat ne kartą pabrėžė[339], jog už *civilinio teisinio pobūdžio pareigų* nevykdymą ar netinkamą vykdymą vadovui, kaip valdymo organo nariui, kiltų civilinė atsakomybė, o už pažeidimus, padarytus vykdant pareigas „*vidiniuose*" santykiuose – materialinė atsakomybė. Deja, kasacinis teismas nėra aiškiai apibrėžęs civilinio teisinio pobūdžio pareigų sampratos ir pateikęs aiškių kriterijų, kuriais reikėtų vadovautis atskiriant valdymo organo nario vykdomas civilinio teisinio pobūdžio pareigas nuo darbo teisės pareigų, todėl šiuo metu teismų praktika analizuojamu klausimu nėra vieninga – vienose bylose atsakomybė „*išoriniuose*" santykiuose vertinama ir (arba) įvardijama kaip civilinė[340], o kitose[341] – kaip materialinė atsakomybė pagal darbo teisę. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukš-

---

337 Davulis, T., *supra* note 35, p. 115.

338 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Optimalūs sprendimai" v. G. P.* (bylos Nr. 3K-7-444/2009).

339 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Optimalūs finansai" v. G. P.* (bylos Nr. 3K-7-444/2009); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti AB „Barklita" v. G. B. ir J. G.* (bylos Nr. 3K-3-528/2009); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vaivorykštė" v. P. M.* (bylos Nr. 3K-3-147/2010); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti UAB „Vajalio medienos gaminiai" v. R. K., N. K.* (bylos Nr. 3K-3-228/2011); ir kt.

340 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Laivitė" v. G. R.* (bylos Nr. 3K-3-1203/2001); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje *R. D. v. UAB „Setracont"* (bylos Nr. 3K-3-621/2002); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Vokietijos bendrovė *„Gretsch-Unitas Baltic" v. V. S.* (bylos Nr. 3K-3-1590/2002); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje *BAB „Dirbtinis pluoštas" v. G. P.* (bylos Nr. 3K-3-480/2004); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje *K. J. J. v. J. B. ir kt.* (bylos Nr. 3K-7-266/2006); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Saulėtekis" v. I. K. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-604/2006); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Vakarų prekyba" v. A. Z.* (bylos Nr. 3K-3-316/2007); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Naujapilė" v. Lietuvos valstybė* (bylos Nr. 3K-3-295/2008); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vombatas" v. A. Š.* (bylos Nr. 3K-3-335/2009).

341 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Optimalūs finansai" v. G. P.* (bylos Nr. 3K-3-428/2009).

čiausiasis Teismas nagrinėdamas bylą[342], kurioje buvo sprendžiamas ginčas dėl to, kad AB „Mažeikių nafta“ Biržų filiale buvo klastojami buhalteriniai dokumentai, darbuotojų parašai, pajamuojamos nepirktos ir negautos prekės bei paslaugos, jos nurašomos, sumokama už negautas prekes, konstatavo, kad šiuo atveju bendrovės filialo vadovui už netinkamą apskaitos vedimą, turto apsaugą bei finansinės buhalterinės veiklos kontrolę turi būti taikoma *materialinė teisinė atsakomybė* pagal darbo teisės normas, nors akivaizdu, jog buvo pažeistos *civilinio pobūdžio* teisinės pareigos. Lietuvos apeliacinis teismas, nagrinėdamas panašią bylą[343], kurioje kilo ginčas dėl vienasmenio valdymo organo nario padarytos žalos, kilusios dėl netinkamo buhalterinės apskaitos organizavimo ir vedimo, apskaitos dokumentų neišsaugojimo įstatymų nustatyta tvarka, atlyginimo, priešingai, taikė *deliktinės civilinės atsakomybės taisykles*. Taigi akivaizdu, jog teismų praktika šiuo klausimu nėra vieninga. Tai atitinkamai prieštarauja teisinio aiškumo principams, kadangi nėra aišku, kuriais atvejais valdymo organo nariui, pažeidusiam atitinkamas pareigas, turi būti taikoma civilinė, o kuriais – materialinė teisinė atsakomybė.

Tokia situacija, mūsų nuomone, susiklosto dėl to, kad kasacinis teismas valdymo organo nario atsakomybę diferencijuoja ne individualių ir korporatyvinių santykių pagrindu, o valdymo organų narių vykdomų valdymo funkcijų (kontrolės, vadovavimo ir atstovavimo funkcijų) pagrindu ir pabrėžia, jog vykdant vadovavimo funkciją (pavyzdžiui, priimant į darbą ir atleidžiant juridinio asmens darbuotojus, organizuojant kasdieninę juridinio asmens veiklą) valdymo organo narys turi būti traktuojamas kaip darbuotojas ir jam taikoma materialinė atsakomybė, o vykdant atstovavimo funkciją – kaip valdymo organo narys ir jam taikoma civilinė atsakomybė. Tokia pozicija iš esmės yra klaidinga, kadangi valdymo organo nario teisinis statusas negali būti diferencijuojamas priklausomai nuo jo atliekamų valdymo funkcijų pobūdžio, kadangi tai, kaip jau minėjome, reikštų skirtingos teisinės atsakomybės taikymą skirtingiems valdymo organų nariams, kas atitinkamai prieštarautų pagrindiniams teisės principams ir juridinio asmens valdymo esmei. Juk Lietuvos teisės aktai nenumato imperatyvios pareigos su kolegialių valdymo organų nariais sudaryti darbo sutartis, taip pat ir nedraudžia sudaryti tokio pobūdžio sutarčių. Ar tai reikštų, jog jų, kaip valdymo organų narių, teisinis statusas ir taikytini atsakomybės standartai yra ir turi būti skirtingi nuo vienasmenio valdymo organo nario teisinio statuso ir atsakomybės? Ar su kolegialaus valdymo organo nariu sudarius darbo sutartį, jo, kaip valdymo organo nario teisinis statusas ir taikytini atsakomybės standartai pasikeistų? Atsakymas būtų neigiamas, kadangi, kaip jau minėjome, su fiziniu asmeniu, paskirtu eiti valdymo organo nario pareigas, sudaromos sutarties tikslas yra reguliuoti individualius („*išorinius*“), o ne korporatyvinius („*vidinius*“) teisinius santykius, todėl pareigas pažeidusio valdymo organo nario atsakomybė turėtų kilti taip pat ne individualius santykius reguliuojančios sutarties pagrindu, o korporatyvinius santykius reguliuojančių civilinės teisės normų pagrindu. Atsakomybė individualius santykius reguliuojančios sutarties pagrindu galėtų kilti tik tuo atveju, jeigu būtų pažeistos būtent iš šių santykių kilusios pareigos, pavyzdžiui, juridiniam asmeniui laiku

[342] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Mažeikių nafta“ v. I. D., J. G., B. J., L. J. ir O. S.* (bylos Nr. 3K-3-446/2009).

[343] Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „KLG Lietuva“ v. T. R.* (bylos Nr. 2A-462/2011).

nesumokėjus fiziniam asmeniui, einančiam valdymo organo nario pareigas, atlyginimo, nesuteikus sutarto dienų skaičiaus atostogų ir pan. Tokia atsakomybė galėtų kilti ir tuo atveju, jeigu fizinis asmuo apskritai nepagrįstai atsisakytų eiti valdymo organo nario pareigas ir nutrauktų individualius santykius reguliuojančią sutartį.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad teisiniai santykiai tarp juridinio asmens ir valdymo organo nario, *inter alia*, neatitinka visų darbo teisinių santykių požymių. Teisės doktrinoje išskiriami šie darbo teisinių santykių požymiai[344]: 1) jais tiesiogiai realizuojami žmogaus gebėjimai – asmuo atlieka darbo funkciją, t. y. dirba pagal profesiją, specialybę, kvalifikaciją arba eina tam tikras pareigas; 2) visuomeninis šių santykių pobūdis, t. y. galutinis darbo rezultatais nėra lemiamas šių teisinių santykių požymis; 3) pavaldumas darbo organizatoriui (darbdaviui); ir 4) atlygintinumas. Per šių požymių prizmę vertinant juridinio asmens ir jo valdymo organų narių teisinius santykius, galima būtų teigti, jog šie santykiai neatitinka pavaldumo požymio, kadangi, kaip jau minėjome, valdymo organas yra tik struktūrinė juridinio asmens dalis, per kurią yra įgyvendinamas juridinio asmens teisinis subjektiškumas ir valdymo organo nariai, vykdydami valdymo funkcijas, įgyvendina ne savo, o juridinio asmens teisinio subjektiškumo turinį. Be to, negalima kategoriškai teigti, jog valdymo organo nario galutinis darbo rezultatas nėra lemiamas jo veiklos požymis, kadangi jo priimami sprendimai ir jų rezultatai, kaip matysime vėliau, turi esminės reikšmės juridinio asmens veiklos tęstinumui, efektyvumui ir kokybei. Taip pat svarbu paminėti ir tai, kad teisiniai santykiai tarp juridinio asmens ir valdymo organo nario pasižymi fiduciariniu pobūdžiu, t. y. jie yra pagrįsti tarpusavio pasitikėjimu. Tuo tarpu darbdavio ir darbuotojo santykiai šiuo ypatumu nepasižymi.

Tai, kad tarp juridinio asmens ir fizinio asmens, paskirto eiti vienasmenio valdymo organo nario pareigas, sudaroma darbo sutartis yra skirta reguliuoti išimtinai tik jų individualius („*išorinius*“) teisinius santykius, taip pat ne kartą yra pabrėžęs ir pats Lietuvos Aukščiausiasis Teismas[345], konstatuodamas, jog ši sutartis yra skirta sureguliuoti klausimus, susijusius su socialinių garantijų suteikimu, darbų saugos nustatymu, atlyginimo mokėjimu, sutarties pasibaigimo priežasties formulavimu, sutarties nutraukimo įforminimu ir pan. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, spręsdamas bylą, kurioje kilo ginčas dėl bendrovės vadovo atleidimo iš darbo, jam būnant vaiko priežiūros atostogose, teisėtumo, konstatavo[346], kad bendrovės vadovo atšaukimas *per se* neturi įtakos jo teisėms į socialines garantijas, todėl, net ir visuotiniam akcininkių susirinkimui pasinaudojus absoliučia ABĮ įtvirtinta vadovo atšaukimo teise, su vadovu sudaryta darbo sutartis negali būti nutraukiama, kai šis yra vaiko priežiūros atostogose. Taigi šiuo atveju itin aiškiai atskiriamas valdymo organo („*vidiniai*“ santykiai) ir darbuotojo („*išoriniai*“ santykiai) teisinis statusas.

---

[344] Tiažkijus, V., *supra* note 300, p. 42; Nekrošius, I., *et. al*. *Darbo teisė. Vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008, p. 14.

[345] Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje *V. P. v. Radviliškio rajono savivaldybė ir kt*. (bylos Nr. 3K-7-760/2001); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje *P. D. v. AB „Žalvaris“* (bylos Nr. 3K-3-1200/2001); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje *V. P. v. AB (duomenys neskelbtini)* (bylos Nr. 3K-3-563/2004); ir kt.

[346] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje *J. G. v. UAB „Teniso pasaulis“* (bylos Nr. 3K-3-384/2011).

Kita problema yra susijusi su kolegialių valdymo organų narių teisiniu statusu. Lietuvos teisės aktai tiksliai neapibrėžia juridinio asmens ir kolegialių valdymo organų narių teisinių santykių pagrindo bei nenumato galimybės su kolegialaus valdymo organo nariu sudaryti darbo ar kitokio pobūdžio sutartį, todėl itin sudėtinga vienareikšmiškai atsakyti, ar su kolegialaus valdymo organo nariu gali būti sudaroma darbo ar kitokio pobūdžio sutartis dėl kolegialaus valdymo organo nario pareigų ėjimo, ar ne[347]. Žinoma, tokių sutarčių sudarymas taip pat nėra imperatyviai draudžiamas, tačiau visgi nėra aišku, ar, pavyzdžiui, su kolegialaus valdymo organo nariu sudarius darbo sutartį, tokiu atveju darbo sutartyje gali būti nurodyta, kad darbuotojo atliekamos darbo funkcijos yra valdybos ar stebėtojų tarybos nario funkcijos. Tai atitinkamai sukuria palankias teisines prielaidas atsirasti tokioms situacijoms, kai įmonės pradeda sudarinėti su kolegialaus valdymo organų nariais darbo sutartis, fiktyviai jose nurodydamos kitas nei valdymo organo nario funkcijas. Tokia situacija iš esmės yra vertintina neigiamai, kadangi tai prieštarauja imperatyvioms įstatymų nuostatoms. Mūsų nuomone, teisės aktuose turėtų būti įtvirtinama galimybė sudaryti atitinkamos rūšies sutartis tiek su vienasmenio, tiek ir su kolegialių valdymo organų nariais. Priešingu atveju, būtų pažeistas valdymo organų narių lygiateisiškumo principas bei teisinio aiškumo principas.

Kita problema yra ta, kad Lietuvos teisės aktai, kaip jau minėjome, numato galimybę su vienasmenio valdymo organo nariu sudaryti jo visiškos materialinės atsakomybės sutartį. T. Bagdanskio teigimu, nesudarius tokios sutarties, vienasmenio valdymo organo narys turėtų atsakyti pagal DK nuostatas, įteisinančias ribotą darbuotojų materialinę atsakomybę[348]. Visgi nesutiktume su šia pozicija ir pritartume T. Davulio nuomonei[349], kuris teigia, kad reikėtų kritiškai vertinti visiškos materialinės atsakomybės sutarties su vadovu sudarymo galimybę, kadangi ši sutartis pagal DK 256 straipsnį gali būti sudaroma su darbuotojais, kurių darbas yra tiesiogiai susijęs su materialinių vertybių saugojimu, priėmimu, išdavimu, pardavimu, pirkimu, gabenimu, ir dėl priemonių, perduotų darbuotojui naudotis darbe[350], o vadovo darbas pagal savo faktinį pobūdį nebūtinai tenkina šias dvi sąlygas, todėl tokios sutarties sudarymas gali iškreipti visą visiškos materialinės atsakomybės realizavimo mechanizmą.

Taigi itin svarbu atskirti individualius santykius nuo korporatyvinių santykių, kadangi, nesuvokiant šių santykių esmės bei skirtingumo, neįmanoma taip pat suvokti valdymo organo nario teisinio statuso bei atsakomybės specifikos. Net ir tuo atveju, jeigu juridinis asmuo ir valdymo organo narys pasirinktų darbo sutartį, kaip jų individualius santykius reguliuojantį pagrindą, tai nekeistų valdymo organo nario teisinio statuso bei teisinės atsakomybės prigimties ir apimties, kadangi darbo sutartis būtų skirta reguliuoti išimtinai tik individualius („*išorinius*“) juridinio asmens ir valdymo organo nariu paskirto fizinio asmens teisinius santykius.

---

[347] Pavyzdžiui, 1990 metų ABĮ 23 straipsnio 7 dalyje buvo numatyta galimybė su valdybos nariais sudaryti *samdos* sutartį, o 1994 metų LR ABĮ 26 straipsnio 5 dalyje – darbo sutartį.

[348] Plačiau žr. Bagdanskis, T., *supra* note 34.

[349] Plačiau apie tai žr. Davulis, T., *supra* note 35, p. 99-116.

[350] Tai ne kartą yra pabrėžęs taip pat ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje *J. Daugirdos IĮ v. Dainis Zabita* (bylos Nr. 3K-3-327/2004); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *A. S. v. UAB „Atridas“* (bylos Nr. 3K-3-279/2006).

2.2.2.2. Galimos alternatyvos darbo sutarčiai

Siekiant Europos Komisijos iškelto tikslo – didinti valdymo organų narių atsakomybės apibrėžtumo lygį bei tobulinti jos reglamentavimą[351] – įgyvendinimo, reikėtų pasvarstyti, ar nebūtų tikslinga apskritai atsisakyti darbo sutarties privalomumo vienasmenių valdymo organų narių atžvilgiu, kas atitinkamai sukelia jau minėtą valdymo organų narių teisinio statuso bei atsakomybės dualizmo problemą, ir įtvirtinti kitokio pobūdžio sutarties, pavyzdžiui, paslaugų teikimo ar narystės sutarties, sudarymo su valdymo organų nariais galimybę. Tuo labiau, kad Lietuvos teisės aktai nenumato darbo sutarties sudarymo privalomumo kolegialių valdymo organų narių atžvilgiu. Be to, kaip jau minėta, tarp juridinio asmens ir valdymo organo nario sudaroma darbo sutartis yra skirta išimtinai tik individualiems („*išoriniams*“) santykiams reguliuoti, todėl iš esmės praranda savo paskirtį ir ją gali pakeisti kitos rūšies civilinė sutartis, kurios pagrindu valdymo organo nariai teiktų juridiniam asmeniui intelektines paslaugas ir kurioje būtų aptarti įvairūs šių dviejų teisės subjektų individualių santykių aspektai, pavyzdžiui, socialinių garantijų suteikimo klausimai, sutarties nutraukimo tvarka ir terminai, konfidencialumo sąlygos ir pan. Tokia galimybė, žinoma, jau yra įtvirtinta LR Individualių įmonių įstatymo 7 straipsnio 4 dalyje, numatant, kad su individualios įmonės vadovu sudaroma *darbo* ar *civilinė* sutartis, tačiau šiame įstatyme neeliminuojama darbo sutarties sudarymo galimybė, be to, nėra įtvirtinta aiškių kriterijų, kuriais reikėtų vadovautis, pasirenkant darbo ar civilinės sutarties sudarymo galimybę, galiausiai, nėra aišku, kokia civilinė sutartis gali būti sudaroma su vienasmenio valdymo organo nariu. Toks reglamentavimas, *inter alia*, neišsprendžia minėtos valdymo organo nario teisinio statuso bei atsakomybės dualizmo problemos. Siekdami rasti efektyvių būdų šiai problemai spręsti galėtume pasiremti užsienio šalyse plėtojama praktika šioje srityje.

Prancūzijoje su direktoriais gali būti sudaroma darbo sutartis, tačiau kartu pabrėžiama, jog darbo sutarties sudarymo su vadovu tikslas yra socialinių garantijų užtikrinimas[352]. Šios valstybės teisinėje sistemoje daromas aiškus skirtumas tarp techninio pobūdžio pareigų, numatytų darbo sutartyje, ir valdymo pareigų, kylančių iš direktoriaus teisinio statuso[353], bei nurodoma, kad darbo sutartis neturi būti sudaroma siekiant apriboti ar išvengti vadovams taikomos atsakomybės[354]. Taigi Prancūzijoje daromas aiškus skirtumas tarp korporatyvinių ir individualių teisinių santykių tarp juridinio asmens ir jo valdymo organų narių, todėl šioje valstybėje nesusiduriama su valdymo organų narių teisinio statuso bei atsakomybės dualizmo problema.

Anglijos teisės doktrinoje visgi pripažįstama valdymo organų narių teisinio statuso dualizmo problema[355], iš esmės pasireiškianti tuo, kad pagal Anglijos teisę valdymo organų nariai, iš vienos pusės, yra juridinio asmens atstovai (valdymo organai), kuriuos su juridiniu asmeniu sieja pavedimo teisiniai santykiai, iš kitos pusės, jie *gali būti* juridinio asmens darbuotojais, t. y. juos su juridiniu asmeniu *gali sieti* darbo teisiniai santykiai. Vis-

---

[351] Greičius, R., Įmonių valdymas Europos bendrovių teisės reformos kontekste, *supra* note 140.

[352] Plačiau apie tai žr. Dornseifer, F., *et. al.*, *supra* note 252, p.169-209.

[353] Maitland-Walker, J. *Guide to European Company Laws*. London: Sweet & Maxwell, 1993, p. 141.

[354] Dornseifer, F., *supra* note 252, p. 224-225.

[355] Plačiau žr. Wright, D., *supra* note 56.

gi šioje valstybėje, kaip ir Prancūzijoje, aiškiai suvokiamas korporatyvinių ir individualių juridinio asmens ir valdymo organų narių teisinių santykių skirtumas, pabrėžiant, jog valdymo organų narių atsakomybė už jiems nustatytų pareigų pažeidimą reguliuojama ne darbo, o civilinės teisės normomis[356]. Darbo sutartys gali būti sudaromos tik su vykdančiaisiais direktoriais, tačiau, nepaisant šios galimybės, su jais dažniausiai visgi sudaromos paslaugų teikimo sutartys[357], jose įtvirtinant kai kurias darbo sutartims būdingas nuostatas, pavyzdžiui, nuostatas, reglamentuojančias atlyginimo ar kompensacijų mokėjimą, atostogų suteikimą, socialines garantijas (atleidimą nuo darbo ligos atveju ir pan.), įspėjimą apie sutarties nutraukimą, skundų pateikimo tvarką ir kt. Visgi, siekiant su vykdančiuoju direktoriumi sudaryti darbo sutartį, tam turi pritarti dalyvių susirinkimas, kadangi pagal Anglijos teisę darbo sutartis suteikia itin didelę apsaugą, pavyzdžiui, darbo sutartis gali būti nutraukiama ne anksčiau kaip po penkerių metų arba tik tam tikromis įstatymo nustatytomis aplinkybėmis. Tuo atveju, jeigu su valdymo organo nariu sudaryta darbo sutartis nebuvo patvirtinta dalyvių susirinkimo, tai darbo sutartis gali būti nutraukiama bet kuriuo metu nurodant pagrįstą priežastį[358]. Su nevykdančiaisiais direktoriais Anglijoje nesudaromos nei darbo, nei paslaugų teikimo sutartys. Tam, kad jų paskyrimas būtų formalizuotas, jiems dažniausiai įteikiamas paskyrimo ar įsipareigojimų raštas (angl. *letter of appointment or engagement*), kuriame numatomas jų paskyrimo terminas, užmokestis, reikalavimai, teisės bei įpareigojimai, D&O draudimo sutarties sąlygos ir pan.[359]

JAV, kaip bendrosios teisės tradicijos valstybėje, plėtojama labai panaši praktika kaip ir Anglijoje, tačiau kartu taip pat taikoma ir vykdančiojo direktoriaus teisinio statuso įgijimo praktika, t. y. su vykdančiuoju direktoriumi formaliai nėra sudaroma jokio pobūdžio teisiškai įpareigojanti sutartis, o jis veikia kaip įmonės atstovas nuo jo paskyrimo momento. Tokiu atveju „*sutarties*“ tarp vadovo ir įmonės sąlygos – tai įstatymų ir įmonės steigimo dokumentuose numatyti vadovui taikomi atitinkami reikalavimai. Be to, šiuo atveju gali būti sudaroma taip pat ir sutartis dėl vadovo atsakomybės ribojimo[360]. Tokia situacija paaiškinama tuo, kad JAV yra taikoma vienpakopė juridinio asmens valdymo sistema, kurioje valdybą sudaro vykdantieji ir nevykdantieji direktoriai, o vykdantieji direktoriai dažniausiai būna taip pat ir įmonės darbuotojai, todėl su jais papildomos sutartys nėra sudaromos.

Vokietijoje, kurioje taip pat daromas itin aiškus skirtumas tarp juridinio asmens ir valdymo organų narių individualių ir korporatyvinių teisinių santykių[361], su valdybos nariais teoriškai galima sudaryti trejopo pobūdžio sutartis: narystės sutartis (vok. *Mitgliedschaftsvertrag*), pavedimo (vok. *Auftrag*) (tuo atveju, kai sutartis neatlygintina) ir paslaugų teikimo sutartis (vok. *Dienstvertrag*) (dar kitaip vadinama samdos sutartimi, kuri nėra laikoma darbo sutartimi)[362]. Visgi dažniausiai yra pasirenkama paslaugų teikimo sutarties sudarymo alternatyva, kurios pagrindu valdybos nariai laikomi vadovavimo paslaugas teikiančiais teisės subjektais[363]. Nors valdybos nariai nėra traktuojami kaip darbuotojai tikrąja to žodžio

[356] Plačiau žr. Wright, D., *supra* note 56, p. 6-7, 45-46; *Fulham Football v. Cabra Estates* [1994] 1 BCLC 363.

[357] Bruce, M., *supra* note 57, p. 45.

[358] *Cobley v Forward Technology Industries Plc* (2003) All ER (D) 175.

[359] Plačiau žr. Bruce, M., *op. cit.*, p. 46.

[360] Plačiau žr. Lowry, J.; Dignam A. *Company Law*. New York: Oxford University Press, 2006, p. 283-295.

[361] Plačiau žr. Wimmer, R., *supra* note 60.

[362] Plačiau žr. Baumbach, A.; Hueck, A. *supra* note 167.

[363] Plačiau apie tai žr. Dornseifer, F. *supra* note 252, p. 280-281.

prasme, tačiau jiems gali būti taikomos darbo teisės normos išimtinai tik socialinės apsaugos tikslais ir tik tiek, kiek tai nekelia pavojaus vadovo, kaip valdymo organo, esmei[364]. Todėl su jais sudaromose paslaugų teikimo sutartyse dažniausiai įtvirtinamos kai kurios darbo sutartims būdingos tipinės nuostatos, pavyzdžiui, sutarties pradžia ir pabaiga, nutraukimo galimybės, išlaidos ir jų kompensavimas, atostogos, tarnybinio automobilio suteikimas, konkurencijos draudimas sutarties galiojimo metu bei pasibaigus sutarties galiojimui ir pan[365]. Teigiama, jog tarp šalių neatsiranda darbo teisiniai santykiai, kadangi vadovas pats ir atlieka darbdavio funkcijas[366]. Pabrėžiama, jog tokia samdos sutartimi negali būti reguliuojami jokie juridinio asmens ir valdymo organo nario „*vidiniai*“ santykiai, kitaip tariant, jokie juridinio asmens organų santykiai, kadangi tokie teisiniai santykiai yra išimtinis įstatymo ir juridinio asmens steigimo dokumentų reguliavimo dalykas. Visgi su stebėtojų tarybos nariais apskritai nėra sudaroma jokia sutartis. Jie yra paskiriami dalyvių susirinkimo sprendimu ir už savo veiklą gauna atlygį, numatytą šiame sprendime arba juridinio asmens steigimo dokumentuose[367]. Taigi Vokietijoje teisiniai santykiai tarp juridinio asmens ir valdymo organų narių laikomi civiliniais teisiniais santykiais, todėl valdymo organų narių atsakomybė už neteisėtais veiksmais padarytą žalą laikoma civiline teisine atsakomybe[368].

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra pabrėžęs[369], kad bendrovės vadovas darbo sutarties pagrindu teikia įmonei apmokamas *vadovavimo paslaugas*. Jam tai yra paslaugų teikimo už užmokestį *profesinė veikla*. Tokios pačios pozicijos laikosi ir A. Abramavičius bei V. Mikelėnas, teigdami, jog bendrovės vadovas teikia tam tikras *intelektines paslaugas*, t. y. užtikrina kasdieninį bendrovės funkcionavimą ir jos reikalų tvarkymą. Pritartume šiai teismų praktikoje ir teisės doktrinoje dėstomai nuomonei, kadangi tai padėtų spręsti valdymo organų narių teisinio statuso bei atsakomybės dualizmo problemą. Be to, tai labiau atitiktų taip pat ir užsienio šalyse, ypač Vokietijoje, kurios organinė teorija yra įtvirtinta Lietuvoje galiojančiame CK, plėtojamai praktikai šioje srityje. Paslaugų teikimo sutartis labiausiai atitiktų individualių („*išorinių*“) teisinių santykių tarp juridinio asmens ir valdymo organo nariu paskirto fizinio asmens esmę, kadangi šių teisinių santykių dalykas iš esmės yra intelektinių paslaugų teikimas. Žinoma, darbo sutarties instituto vienasmenio valdymo organo nario atžvilgiu atsisakymo teisinės pasekmės galėtų būti svarstomos tiek socialinės apsaugos, tiek ir mokestine prasme, kadangi darbo sutartis suteikia plačią valstybės teikiamą socialinę apsaugą, be to, mokesčiai, mokami į valstybės biudžetą, veikiant darbo sutarties pagrindu, yra didesni nei mokesčiai, mokami veikiant individualios pažymos pagrindu (žr. 5 lentelė). Tačiau su valdymo organo nariu sudarius paslaugų teikimo sutartį, joje, *inter alia*, galėtų būti reguliuojami tokie klausimai, kaip socialinių garantijų suteikimas, atsiskaitymų tvarka, konfidencialumo ir nekonkuravimo įsipareigojimai bei pan. Darbuotojo teisinis statusas nėra vienintelis asmens teisės į darbą įgyvendinimo būdas. Nemaža da-

[364] Plačiau apie tai žr. Baumbach, A.; Hueck, A., *supra* note 167. Goette, W. Das Anstellungsverhältnis des GmbH-Geschäftsführers in der Rechtssprechung des Bundesgerichtshofs. *DStR. Deutsches Steuerrecht*. 1998, 30: 1137-1142.

[365] Dornseifer, F., *supra* note 252, p. 246.

[366] Kindler, P., *supra* note 165, p. 379.

[367] Tai numatyta Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 113 straipsnyje.

[368] Plačiau žr. Whittaker, J.; Roney, A., *supra* note 58.

[369] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje *R. G. v. AB (duomenys neskelbtini)* (bylos Nr. 3K-3-1130/2003).

lis visuomenės veikia savarankiškai, t. y. individualios veiklos forma. Tokią veikimo formą pasirinkusiems asmenims, nors ir mažesne apimtimi, taip pat yra taikoma socialinė apsauga. Be to, egzistuoja galimybė sustiprinti savo padėtį sutarčių teisės priemonėmis ir taip kompensuoti ribotą socialinę apsaugą palyginus su darbuotojais, pavyzdžiui, numatant sankcijas už sutarties nutraukimą, įspėjimo terminus, atostogų bei atitinkamų kompensacijų suteikimo tvarką ir pan. Kitas svarstytinas klausimas – mokesčių surinkimo į valstybės biudžetą klausimas. 5 lentelėje, vadovaudamiesi galiojančiais teisės aktais apskaičiavę į valstybės biudžetą mokėtinus mokesčius pagal darbo sutartį ir pagal individualios veiklos pažymą, pateikėme konkrečias mokesčių sumas tam, kad matytume jų dydžių skirtumą. Mokesčiai paskaičiuoti atskaitos tašku pasirinkus valdymo organo nario grynąsias pajamas, lygias 5000 Lt.

5 lentelė. Mokesčiai, mokami į Lietuvos Respublikos biudžetą, dirbant pagal darbo sutartį ir veikiant individualios veiklos pagrindu[370]

Darbo užmokestis			**Individualios veiklos uždarbis**	
5000 Lt			**5000 Lt**	
	Lt			**Lt**
Darbo užmokesčio pajamos	6 578,95		Pajamos	6 546,65
Leidžiami atskaitymai (30%)			Leidžiami atskaitymai (30%)	1 964,00
Gyventojų pajamų mokesčiu apmokestinamos pajamos	6 578,95		Gyventojų pajamų mokesčiu apmokestinamos pajamos	4 582,66
Socialiniu ir sveikatos draudimais apmokestinamos pajamos	6 578,95		Socialiniu ir sveikatos draudimais apmokestinamos pajamos	2 291,33
Gyventojų pajamų mokestis (15%)	986,84		Gyventojų pajamų mokestis (15%)	687,40
Socialinio draudimo mokestis (3%)	197,37		Socialinio draudimo mokestis (28,5%)	653,03
Sveikatos draudimas (6%)	394,74		Sveikatos draudimas (9%)	206,22
Iš viso mokesčiai (moka darbuotojas)	1 578,95		Iš viso mokesčiai (moka paslaugų teikėjas)	1 546,65
Grynosios darbuotojo pajamos	*5 000,00*		*Grynosios paslaugų teikėjo pajamos*	*5 000,00*
Išlaidos darbdaviui:			Išlaidos paslaugų gavėjui:	
Socialinis draudimas (30,98%)	2 038,16		Socialinis draudimas (30,98%)	–
Garantinis fondas (0,2)%	13,16		Garantinis fondas (0,2)%	–
Iš viso:	**8 630,27**		**Iš viso:**	**6 546,65**

[370] 5 Lentelėje nurodyti mokesčiai apskaičiuoti pagal šiuos šiuo metu galiojančius LR įstatymus: Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 17-447; Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 55-1287; Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 73-3085.

Kaip matome iš 5 lentelėje pateiktų duomenų mokesčiai, mokėtini į valstybės biudžetą pagal darbo teisinius santykius, yra didesni nei mokesčiai, mokėtini pagal individualios veiklos pažymą. Tai galėtų būti pagrindinis įstatymų leidėjo argumentas, atmetant pasiūlymą dėl darbo sutarties instituto atsisakymo vienasmenių valdymo organų narių atžvilgiu. Visgi, mūsų nuomone, tai nėra svarus argumentas, kadangi, viena vertus, Lietuvoje egzistuoja itin didelė nuosavybės koncentracija, kas atitinkamai suponuoja tai, kad patys akcininkai bendrovėse dažniausiai eina vienasmenio valdymo organo nario pareigas ir praktiškai patys sau nusistato darbo užmokesčio dydį, kuris, atsižvelgiant į mokėtinų mokesčių dydį, praktikoje būna išties tik simbolinis. Tai leidžia daryti išvadą, jog mokestinis argumentas nėra itin svarus analizuojamu klausimu. Kita vertus, šiuo metu pastebima itin ryški mokesčių sulyginimo tendencija, t. y. mokesčiai, mokėtini pagal individualios veiklos pažymą, yra didinami, siekiant juos suvienodinti bei išvengti piktnaudžiavimo individualia veikla tikimybę. Galiausiai, atsisakius darbo sutarties instituto juridinio asmens vienasmenio valdymo organo nariams iš valstybės biudžeto nereikėtų mokėti nedarbingumo ir kitų išmokų, priklausančių mokėti darbuotojams, dirbantiems pagal darbo sutartis, kas atitinkamai sutaupytų biudžeto lėšų.

Teisės doktrinoje taip pat teigiama, jog su juridinio asmens valdymo organų nariais gali būti sudaromos narystės valdymo organuose sutartys[371]. Kartu pabrėžiama, jog tokiose sutartyse gali būti numatyta kompensacija už pirmalaikį juridinio asmens valdymo organo nario atšaukimą, taip pat kitos nuostatos. Panašios pozicijos laikosi ir L. Ščukas, teigdamas, jog su valdybos nariais gali būti sudaromos valdymo ar kitokio pobūdžio civilinės sutartys[372]. Mūsų nuomone, svarbiausias kriterijus, kuriuo turėtų būti vadovaujamasi įstatymuose įtvirtinant atitinkamos sutarties su valdymo organo nariu sudarymo galimybę, būtų atlygintinumas. Kaip jau minėjome Vokietijoje vadovaujamasi būtent šiuo kriterijumi. Jeigu juridinis asmuo susitaria su valdymo organo nariu paskirtu fiziniu asmeniu dėl atlygintinio valdymo organo nario pareigų ėjimo, tai tokiu atveju turėtų būti sudaroma atlygintinų paslaugų teikimo sutartis, kadangi ji pagal savo esmę, kaip jau minėjome, geriausiai atitinka šių santykių pobūdį bei esmę. Tuo atveju, jeigu būtų sutarta dėl neatlygintinio valdymo organo nario pareigų ėjimo, kas itin aktualu stebėtojų tarybos, o kartais net ir valdybos narių atžvilgiu, priklausomai nuo jiems pavestų funkcijų pobūdžio bei apimties, su jais galėtų būti sudaromos narystės ar valdymo sutartys. Visgi tai jau įstatymų leidėjo prerogatyva.

2.3. Ar valdymo organų nariai naudojasi juridinio asmens ribotos atsakomybės apsauga?

2.3.1. Ribotos atsakomybės doktrinos taikymo valdymo organų narių atžvilgiu ribos

Ribotos atsakomybės doktrina plačiąja prasme reiškia tai, kad trečiųjų asmenų pretenzijų patenkinimas yra ribotas juridinio asmens turimo turto apimtimi (CK 2.50 str. 1 d.). Esminis šios doktrinos taikymo tikslas yra sukurti palankią teisinę aplinką verslo, o taip pat ir šalies ūkio, plėtotei, skatinant asmenis investuoti finansinį ir žmogiškąjį

[371] Bakanas, A., *et al*., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*, *supra* note 91, p. 195.

[372] Ščukas, L. Valdybos nario statusas ir atsakomybė. *Juristas*. 2005, 1: 9.

kapitalą į juridinio asmens veiklą be potencialios rizikos prarasti savo asmeninį turtą. Visgi ribotos atsakomybės apsauga tuo pačiu sukuria palankias prielaidas nesąžiningam juridinių asmenų dalyvių ar valdymo organų narių elgesiui kreditorių atžvilgiu, kadangi jie, nebijodami prarasti savo asmeninio turto, gali inicijuoti arba įgyvendinti pernelyg rizikingus projektus, švaistyti juridinio asmens turtą ir pan. Dėl šių priežasčių, siekiant apriboti piktnaudžiavimo ribota juridinio asmens atsakomybe riziką, pasaulio valstybių teisinėse sistemose yra įtvirtintos įvairaus pobūdžio bei apimties kreditorių teisių apsaugos priemonės, pavyzdžiui, subsidiari dalyvių atsakomybė dėl nesąžiningais veiksmais kreditoriams padarytos žalos atlyginimo, valdymo organų narių fiduciarinės pareigos kreditorių atžvilgiu juridinio asmens nemokumo atveju, kapitalo pakankamumo taisyklės ir pan.

Atsižvelgiant į tai, kad juridinio asmens ribotos atsakomybės doktrina buvo sukurta išimtinai tik akcininkų interesų teisinei apsaugai, mokslinėje literatūroje nerasime vienningos nuomonės tuo klausimu, ar ribotos atsakomybės teikiama apsauga gali naudotis taip pat ir juridinio asmens valdymo organų nariai. L. P. Davies teigimu, ribotos atsakomybės doktrina bendrovės vardu veikiančių valdymo organų narių asmeniniam turtui turi suteikti tokią pačią teisinę apsaugą kaip ir akcininkų turtui[373]. Tokios pačios pozicijos laikomasi taip pat ir Lietuvos teismų praktikoje[374] bei teisės doktrinoje[375]. Teigiama, jog tokios apsaugos ribų praplėtimas direktorių naudai nėra nesuderinamas su pagrindinėmis bendrovių teisės doktrininėmis funkcijomis[376], kadangi tik bendrovė yra atsakinga pagal jos vardu sudarytas sutartis ar padarytus deliktus[377]. Pripažįstama, jog valdymo organų nariai, kaip ir akcininkai, investuoja savo turimus resursus į bendrovę, todėl, kaip ir akcininkai, turėtų rizikuoti tik investuota kapitalo dalimi. „Akcininkų atveju šie resursai pasireiškia finansinio kapitalo (angl. *financial capital*) forma, o bendrovės valdymo organų narių atveju – žmogiškojo kapitalo (angl. *human capital*) forma“[378]. Šis žmogiškasis kapitalas, susidedantis iš įgūdžių, techninio *know-how*, valdymo kompetencijos ir bendrųjų pajamų uždarbio potencialo, yra labai specifinis ir pritaikytas išimtinai tik įmonių srityje, todėl nėra lengvai reinvestuojamas į kitas sritis[379]. Be to, žmogiškasis kapitalas dėl savo prigimties yra sunkiai diversifikuojamas, kadangi „daugumai vykdančiųjų direktorių dėl praktinių priežasčių yra neįmanoma investuoti išvystytus specifinius, tik įmonėms pritaikytus įgūdžius ir *know-how* į skirtingas verslo sritis tuo pačiu metu“[380]. Taigi tiek akcininkams, tiek ir direktoriams kyla tiesioginių investicijų praradimo rizika dėl įmonės verslo žlu-

---

373 Davies, L. P., *Introduction to Company Law*, *supra* note 107, p. 53.

374 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė“ b. R. Š., A. B. ir A. G.* (bylos Nr. 3K-3-19/2012).

375 Tikniūtė, A., *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*, *supra* note 40, p. 34.

376 Grantham, R. B., *supra* note 24, p. 1-2.

377 Reynolds, F. M. B. *Bowstead and Reynolds on Agency*. London: Sweet & Maxwell Ltd, 2006, p. 99.

378 Grantham, R. B., *op. cit.*, p. 19.

379 Easterbrook, F. H.; Fischel, D. R. Limited Liability and the Corporation. *The University of Chicago Law Review*. 1985, 52(1): 107; Glynn, T. P. Beyond 'Unlimiting' Shareholder Liability: Vicarious Tort Liability for Corporate Officers. *Vanderbilt Law Review*. 2004, 57: 403; Blair, M. M. Locking in Capital: What Corporate Law Achieved for Business Organizers in the Nineteenth Century. *UCLA Law Review*. 2003, 51(2): 387.

380 Grantham, R. B., *op. cit.*, p. 20.

gimo. Nesuteikus ribotos atsakomybės apsaugos, akcininkai vengtų investuoti finansinį kapitalą į bendrovę, o direktoriai – žmogiškąjį kapitalą į rizikingus projektus, galinčius sukelti jų asmeninę atsakomybę[381]. Be to, asmeninės atsakomybės baimė skatintų direktorius dar daugiau investuoti į atsargumo priemones (angl. *precautions*)[382], pavyzdžiui, į D&O draudimą, stebėseną, išorės konsultantų samdymą ar pan., kas atitinkamai pareikalautų nemažos apimties papildomų laiko ir piniginių sąnaudų. Tai taip pat galėtų turėti neigiamos įtakos operatyviam sprendimų priėmimui, kas atitinkamai ketų grėsmę bendrovės gebėjimui išnaudoti visas galimybes.

Ribotos atsakomybės režimo taikymas direktorių atžvilgiu kritikuojamas, teigiant, jog tai sugriautų stabilią pusiausvyrą tarp rizikos ir įsipareigojimų, kurios centrinė ašis yra asmeninė direktorių atsakomybė [383]. Teigiama, jog akcininkų ribota atsakomybė skatina juos imtis labai rizikingų investavimo strategijų ir jeigu tai nebūtų jokiu būdu varžoma, tai galėtų privesti prie rizikos eksternalizavimo kreditorių ir kitų grupių atžvilgiu, kas atitinkamai padidintų grynuosius socialinius kaštus (angl. *net social cost*), todėl asmeninė direktorių atsakomybė veikia kaip pragmatinis akcininkų keliamo moralinio pavojaus suvaržymas[384]. Nors šie argumentai yra išties pakankamai svarūs, tačiau visgi jie kelia abejonių. Visų pirma, jeigu pernelyg didelės rizikos prisiėmimas neabejotinai yra neigiama ribotos atsakomybės pusė, nėra aišku, kodėl neribotos atsakomybės taikymas direktoriams yra laikomas labiausiai sofistikuotu šios problemos sprendimo būdu. Kaip jau minėta, neribota atsakomybė turi įtakos neoptimalių direktoriaus sprendimų priėmimui, kas atitinkamai daro neigiamą įtaką visai įmonės verslo plėtotei. Antra, turint omenyje, kad pusiausvyra turi būti išlaikyta, nėra aišku, kodėl būtent direktorių ribotos atsakomybės režimo atsisakymas laikomas geriausia priemone šiai pusiausvyrai palaikyti. Tai neabejotinai gali būti pasiekta tiesiogiai atsižvelgiant ne tik į tuos tikslus, dėl ko šiuo metu įmonė pripažįstama kaip palankiausia verslo organizavimo forma, bet ir į kitas daug efektyvesnes teisinės apsaugos priemones, tokias, kaip pavyzdžiui, direktoriaus atsakomybės numatymas už įmonės skolas pagal sudarytus sandorius įmonei esant nemokumo būsenoje, kai direktorius žinojo, jog pagal tokius sandorius įmonė negalės atsiskaityti su kreditoriais ir pan.

---

381 Plačiau žr. Jensen, C. M. Separation of Ownership and Control. *Journal of Law and Economics*. 1983, 26: 306; Cheffins, B. R. Corporate Law and Ownership Structure – A Darwinian Link? *University of New South Wales Law Journal*. 2002, 25(2): 357; Parkinson, J. *Corporate Power and Corporate Responsibility: Issues in the Theory of Company Law*. Oxford: Clarendon Press, 1993, p. 48-50; Millon, D. New Directions in Corporate Law: Communitarians, Contractarians, and the Crisis in Corporate Law. *Washington & Lee Law Review*. 1993, 50: 1373-1390; Simon, H. A. *Models of Bounded Rationality: Empirically grounded economic reason. Volume 3*. London: MIT Press, 1997, p. 295.

382 Plačiau žr. Iacobucci, E. M. Unfinished Business: An Analysis of Stones Unturned in ADGA Systems International v Valcom Ltd. *Canadian Business Law Journal*. 2001, 35(1): 46-48; Thompson, R. Unpacking Limited Liability: Direct and Vicarious Liability for Corporate Participants for Torts of the Enterprise. *Vanderbilt Law Review*. 1994, 47: 19; Mitchell, L. E. *Progressive Corporate Law*. Colorado: WestView Press, 1995; Finch, V. Personal Accountability and Corporate Control: The Role of Directors' and Officers' Liability Insurance. *The Modern Law Review*. 1994, 57: 886; Daniels, R. J.; Hutton, S. The Capricious Cushion: The Implications of the Directors' and Officers' Insurance Liability Crisis on Canadian Corporate Governance. *Canadian Business Law Journal*. 1993, 22: 229.

383 Mendelson, N. A. A. Control-based Approach to Shareholder Liability for Corporate Torts. *Columbia Law Review*. 2002, 102: 1264.

384 Glynn, T. P., *supra* note 380, p. 381.

Ribotos doktrinos atsakomybės kritikai taip pat teigia, kad yra kitų žymiai efektyvesnių teisinių priemonių, užtikrinančių direktorių apsaugą nuo asmeninės atsakomybės. Viena iš tokių priemonių yra D&O draudimas, perkamas ir išlaikomas pačios bendrovės[385]. Teigiama, jog ši draudimo rūšis direktoriams yra tolygi ribotai atsakomybei, kadangi toks draudimas atleidžia juos nuo asmeninės atsakomybės prieš trečiuosius asmenis, perkeliant riziką per bendrovę draudikui[386]. Kyla klausimas, ar ši draudimo rūšis, ar visgi ribotos atsakomybės režimo taikymas yra efektyvesnė direktorių apsaugos nuo asmeninės atsakomybės priemonė. Labiau tikėtina, kad visgi ribota atsakomybė būtų efektyvesnė teisinė priemonė, visų pirma, dėl to, kad tokiu atveju būtų išvengta sandorio kaštų, susijusių su derybomis dėl draudimo sąlygų, *ex post* kaštų, susijusių su bylinėjimosi procesu bei informacijos pateikimo kaštų, susijusių su bendrovės pareiga užtikrinti trečiuosius asmenis, kad direktorius yra apdraustas. Taikant ribotos atsakomybės režimą visiems būtų aišku, jog pagal bendrąją taisyklę atsakomybė už savo prievoles gali kilti tik pačiai bendrovei. Antra, C. Baxter atliktas empirinis tyrimas patvirtino, jog valdymo organo narių civilinės atsakomybės draudimas labiau nei kitais atvejais skatina bylinėjimosi procesus, kadangi tas faktas, jog egzistuoja draudikas, galintis patenkinti ieškinį visa apimtimi, labiau skatina bylinėtis nei tais atvejais, kai atsakovas yra individualus direktorius[387]. Žinoma, pagrindinis tokio draudimo privalumas yra tas, kad tokiu atveju nuo padarytų deliktų nukentėjęs asmenys daug dažniau gauna patirtos žalos atlyginimą[388], tačiau minėti patiriami sandorio kaštai sumažina šį privalumą. Be to, draudikai yra itin stiprūs bylinėjimosi procese ir visomis įmanomomis priemonėmis siekia paneigti ieškinyje išdėstytus argumentus[389]. Galiausiai, valdymo organo narių civilinės atsakomybės draudimo poveikis direktorių siekiui imtis pernelyg rizikingų projektų yra akivaizdus, kadangi draudikas gali nuolat stebėti direktorių veiksmus ir atitinkamai mažinti draudimo galiojimo apimtį ar padidinti draudimo įmokas, kas atitinkamai gali turėti neigiamos įtakos direktorių pastangoms imtis įmonei naudingų, nors ir rizikingų projektų įgyvendinimo[390]. Be to, direktoriai gali atsisakyti eiti pareigas neturėdami tokio draudimo ir gali grįsti savo sprendimus, atsižvelgdami labiau į draudimo teikiamos apsaugos apimtį nei į įmonės verslo interesus[391].

O. Kahn-Freund apskritai kritikuoja ribotos atsakomybės instituto taikymo galimybę juridinio asmens valdymo organų narių atžvilgiu, teigdamas, jog tokiu būdu sukuriamos palankios teisinės prielaidos atleisti direktorius nuo atsakomybės už neteisėtus veiksmus, kuriuos jie patys tiesiogiai atliko, kas atitinkamai turi amoralų atspalvį verslo pasaulyje[392]. Kiti autoriai pasisako už ribotos atsakomybės instituto taikymą direktorių naudai tik kreditorių iš sutarčių pretenzijų atžvilgiu, tačiau aiškiai įvardija, jog ribotos atsakomybės apsauga jokiu būdu neturėtų būti taikoma direktorių padarytų deliktų atžvilgiu. Pasak jų, direktorius privalo būti asmeniškai atsakingas už savo atliktus deliktus,

---

385 Plačiau žr. Ramsay, I. M., *supra* note 65; Baxter, C., *supra* note 65.

386 Grantham, R. B., *supra* note 24, p. 25.

387 Baxter, C., *op. cit.*, p. 558.

388 Finch, V. *Corporate Insolvency Law: perspectives and principles*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002, p. 891.

389 Baxter, C., *op. cit.*, p. 559.

390 *Ibid.*, p. 561.

391 Grantham, R. B., *supra* note 24, p. 26.

392 Kahn-Freund, O. Some Reflections on Company Law Reform. *The Modern Law Review*. 1944, 7: 54–66.

nors ir jie buvo padaryti juridinio asmens vardu vykdant valdymo funkcijas[393]. Visgi pritartume L. P. Davies nuomonei, kad juridinio asmens vardu turintiems teisę veikti juridinio asmens valdymo organų nariams už deliktus, padarytus veikiant juridinio asmens vardu ir neperžengus savo kompetencijos ribų bei nepažeidus nustatytų pareigų, asmeninė atsakomybė nekyla, kadangi tokio asmens veiksmai yra traktuojami kaip juridinio asmens veiksmai, todėl tik juridinis asmuo yra atsakingas už šiais veiksmais trečiajam asmeniui padarytą žalą[394]. Asmeninė direktorių atsakomybė galėtų kilti tik tuo atveju, jeigu nebūtų tenkinamas bent vienas iš šių kriterijų. Taigi ribotos atsakomybės apsauga valdymo organų nariams turėtų būti taikoma tiek juridinio asmens sutartinės, tiek ir deliktinės atsakomybės atžvilgiu[395].

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, siekdami nustatyti, ar direktoriams turi kilti asmeninė atsakomybė už juridinio asmens prievoles, bendrosios teisės tradicijos šalyse teismai taiko iš esmės du pagrindinius testus[396]. Visų pirma, direktoriai laikomi asmeniškai atsakingais už neteisėtus veiksmus, kurių negalima priskirti bendrovės veiksmams[397]. Šis testas numato, kad direktoriui kils atsakomybė už tokį padarytą deliktą, kurį jis atliko pats asmeniškai savo vardu, pavyzdžiui, apgaulingai veikė per kitą įmonę, siekdamas išvengti jo vadovaujamos įmonės mokesčių mokėjimo[398], veikė savo asmeniniais interesais ar kitokiu nesąžiningu būdu[399]. Antra, direktorius bus atsakingas tuo atveju, jeigu jis prisiėmė asmeninę atsakomybę už bendrovės veiksmus (angl. *assumption of responsibility*)[400]. Pavyzdžiui, *Anglijoje* direktoriams gali kilti asmeninė atsakomybė tuo

---

393 Parkinson, J., *supra* note 382, p. 362; Stone, C. The Place of Enterprise Liability in the Control of Corporate Conduct. *Yale Law Journal*. 1980, 90(1): 1-77; Campbell, N.; Amour, J. Demystifying the Civil Liability of Corporate Agents. *Cambridge Law Journal*. 2003, 62: 292-293, 300; Campbell, N. Claims against Directors and Agents. *New Zealand Law Journal*. 2003, 4: 110; Jackson QC, D. F. *Report of the Special Commission of Inquiry into the Medical Research and Compensation Foundation* [interaktyvus]. Sydney, 2004 [žiūrėta 2012-04-25]. <http://www.dpc.nsw.gov.au/__data/assets/pdf_file/0020/11387/PartA.pdf>; Spender, P. Weapons of Mass Dispassion: James Hardie and Corporate Law. *Griffith Law Review*. 2005, 14(2): 280-294.

394 Plačiau žr. Davies, L. P., *Introduction to Company Law*, *supra* note 107, p. 52.

395 Grantham, R. B., *supra* note 24, p. 8.

396 Plačiau žr. Austin, R. P.; Ford, H. A. J.; Ramsay, I. M. *Company Directors: Principles of Law & Corporate Governance*. Sydney: LexisNexis, 2005, p. 618-623; Anderson, H. The Theory of the Corporation and its Relevance to Directors' Tortious Liability to Creditors. *Australian Journal of Corporate Law*. 2004, 16: 73-95; Campbell, N.; Amour, J., *supra* note 394.

397 *Mentmore Manufacturing Co Ltd v National Merchandising Co Inc* (1978) 89 DLR (3d) 195, 202 (Federal Court of Appeal); *White Horse Distillers Ltd v Gregson Associates Ltd* [1984] RPC 61, 91; *R v Milpurrurru* (1996) 66 FCR 474, 495-501; *Mill v Hawker* (1874) LR 9 Exch 309; *Campbell v Paddington* [1911] 1 KB 869; *Fairline Shipping Corp v. Adamson* [1975] QB 180; *Williams v. Natural Life Health Foods Ltd* [1997] 1 BCLC 131 (CA) and [1998] 2 All ER 577 (HL); *Re Supply of Ready Mix Concrete* (No 2) [1995] 1 AC 456; *Meridian Global Funds Management Asia Ltd v. Securities Commision* [1995] 2 AC 500; Lederer, P., *supra* note 191, p. 1605.

398 Plačiau žr. *Revenue and Customs Comrs v Benton-Diggin* [2006] All ER (D) 264 (Feb), ChD.

399 Ribstein, E. L. Markets vs. Regulatory Responses to Corporate Fraud: A Critique of the Sarbanes-Oxley Act of 2002. *Journal of Corporation Law*. 2002, 28: 19.

400 *Trevor Ivory Ltd v Anderson* [1992] 2 NZLR 517; *Hedley Byrne & Co Ltd v. Heller & Partners* [1964] AC 465; Barker, K. Unreliable Assumptions in the Modern Law of Negligence. *Law Quarterly Review*. 1993, 109: 461-484; Hepple, B. The Search for Coherence. *Current Legal Problems*. 1997, 50: 67-88; Cane, P. *Tort Law and Economic Interests. Second Edition*. Oxford: Clarendon Press, 1996, p. 177-200; Birks, P. Property and Unjust Enrichment: Categorical Truths'. *New Zealand Law Review*. 1997, 623-661; Grantham, R. B.; Rickett, C. E. F. Property and Unjust Enrichment: Categorical Truths or Unnecessary Complexity? *New Zealand Law Review*. 1997, 668-685; Grantham, R. B.; Rickett, Ch., *supra* note 25.

atveju, jeigu jie asmeniškai garantavo už bendrovės prievolių įvykdymą pagal su trečiuoju asmeniu sudarytą sutartį[401] arba aiškiai nenurodė trečiajam asmeniui, kad veikia bendrovės, o ne savo vardu[402]. Taip pat pažymima, jog visgi mažai tikėtina, kad nevykdantieji direktoriai gali patekti į tokias situacijas, todėl jų asmeninė atsakomybė už padarytus deliktus yra labai siaura[403].

Vokietijos bendrovių teisėje pripažįstama direktorių atsakomybė už kiekvieną kaltais veiksmais padarytą pareigų pažeidimą. Tokios pareigos gali būti nustatytos įstatuose, samdos sutartyje arba įstatymuose (civiliniuose, bendrovių, baudžiamuosiuose ar nemokumo įstatymuose). Direktorių atsakomybė gali būti vidinė (angl. *internal liability*), kai ieškinį paduoda bendrovė, ir išorinė (angl. *external liability*), kai ieškinį tiesiogiai pateikia bendrovės kreditorius ar kitas trečiasis asmuo, neigiamai paveiktas delikto[404]. Vadovams gali kilti asmeninė atsakomybė tik esant tam tikroms aplinkybėms. Pavyzdžiui, kai vadovai veikia bendrovės vardu, tačiau nepraneša ar nenurodo šio fakto arba jeigu trečiasis asmuo derybų dėl sutarties su bendrove sudarymo metu pasitikėjo vienu ar keliais vadovais, tačiau nebuvo informuotas apie tai, kad bendrovė turi didelių skolų ir negalės įvykdyti sutarties, ir dėl to vėliau patyrė žalos. Tokia atsakomybė vadovams kyla dėl jų nesąžiningų veiksmų ikisutartiniuose santykiuose (lot. *culpa in contrahendo*, angl. *fault in contracting*)[405].

Belgijoje taikoma atstovų kvazi-imuniteto teorija (angl. *theory of quasi-immunity of agents*), pagal kurią direktoriai, vykdantys bendrovės sutartinius įsipareigojimus, negali būti asmeniškai atsakingi pagal deliktų teisę, išskyrus, jeigu jie pažeidžia bendro pobūdžio rūpestingumo ir uolumo pareigą bei žala kilo dėl neteisėtų veiksmų, atliktų asmeniniais tikslais, o ne veikiant bendrovės naudai ir jos vardu[406].

Lietuvoje teisinis pagrindas taikyti bendrovės vadovo civilinę atsakomybę trečiųjų asmenų atžvilgiu yra CK 6.263 straipsnyje įtvirtintas generalinio delikto principas, nustatantis bendrą pareigą asmeniui elgtis atidžiai ir rūpestingai neriboto subjektų rato atžvilgiu. Viena vertus, generalinio delikto principas yra ta nuostata, kuri suteikia teisę taikyti bendrovės vadovo civilinę atsakomybę tretiesiems asmenims, tačiau, kita vertus, neribotas šio principo taikymas būtų pavojingas bendrovių teisės sistemai, kadangi kiekvienas asmuo, kuris teigtų patyręs žalos dėl bendrovės vadovo veiksmų, būtų pripažintas tinkamu ieškovu[407]. Todėl šio principo taikymo bendrovės vadovo atžvilgiu ribas kaskart nustato teismai, nagrinėdami konkrečias bylas ir, kaip matysime vėliau, pabrėždami, jog bendrovės vadovo atsakomybė trečiųjų asmenų atžvilgiu gali kilti tik

---

401 *Static Control Components (Europe) Limites v Egan* (2004) ALL ER(D) 4.

402 Bruce, M., *supra* note 57, p. 71; Griffin, S. M. *Personal Liability and Disqualification of Company Directors*. Oxford: Hart Publishing, 1999, p. 17-18.

403 Black, S. B.; Cheffins, B., *supra* note 68, p. 1424.

404 Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216, p. 283.

405 Lutter, M.; Hommelhof, P. *GmbH Gesetz: Kommentar. 15 Auflage*. Köln: Dr Otto Schmidt, 2000, p. 800-802.

406 Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216, p. 234.

407 Plačiau žr. Didžiulis, L., *supra* note 41; Tikniūtė, A., Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema, *supra* note 39.

tuo atveju, kai įmonė nebepajėgi pati patenkinti trečiųjų asmenų reikalavimų[408]. Tai reiškia, kad bendrovės vadovo atsakomybė trečiųjų asmenų atžvilgiu yra subsidiari. Solidari atsakomybė galima tik tuo atveju, jeigu bendrovės vadovas specialiai išreiškia valią kaip savarankiškas subjektas, pavyzdžiui, laiduoja už bendrovės prievoles, tačiau šiuo atveju atsakomybė bendrovės vadovui kiltų ne kaip bendrovės valdymo organui, o kaip savarankiškam fiziniam asmeniui.

L. Doyle kritiškai vertina teisės pateikti ieškinį tiesiogiai direktoriui suteikimą kreditoriaus naudai[409], kadangi: 1) kreditorius gali pasinaudoti visomis jam suteiktomis teisėmis bankroto ar likvidavimo procedūrų metu; ir 2) kreditorius turi visas galimybes *ex ante* įvertinti su bendrove sudaromo sandorio naudą ir rizikas bei reikalauti prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonių, pavyzdžiui, hipotekos, laidavimo ir pan.

Taigi apibendrinant aukščiau nurodytų mokslininkų pozicijas ribotos atsakomybės doktrinos taikymo valdymo organų nariams atžvilgiu, galima juos sugrupuoti į tris atskiras grupes pagal L. Didžiulio įvardintas mokslines teorijas[410]: 1) *represinę teoriją*, kurios atstovai pasisako už fiduciarinių pareigų numatymą kreditorių naudai, nes žalą prisiimti turi už jos atsiradimą atsakingi asmenys, be to, asmeninės atsakomybės baimė veikia kaip galingas atgrasymo nuo oportunistinio elgesio įrankis; 2) *restrikcinę teoriją*, kurios atstovai, priešingai, teigia, kad (i) bendrovių teisė turi rūpintis akcininkų interesų (visų pirma, pelno maksimizavimo) užtikrinimu, o kreditorių teisių apsauga turi būti palikta bankroto teisei, kuri iš esmės ir yra sukurta kritinėms situacijoms valdyti ir spręsti; (ii) direktorių rūpinimasis kreditorių interesais iškreipia akcinės nuosavybės struktūrą, kuri išreiškia idėją, kad bendrovės ekonominiai savininkai yra jos dalyviai, todėl prieštarauja privačios nuosavybės neliečiamumo principui; (iii) civilinės atsakomybės baimė gali padaryti bendrovės vadovus pernelyg atsargius, o tai būtų akivaizdžiai nesuderinama su vienu iš esminių verslo elementų – rizika; ir 3) *ribotos atsakomybės teoriją*, kurios šalininkai teigia, kad kreditoriai neturėtų reikšti ieškinių direktoriams, nes kreditoriai, prieš pradėdami sutartinius santykius su įmone, turi puikią galimybę įvertinti jų reikalavimo nepatenkinimo riziką.

Pritartume minėtai nuomonei, jog ribotos atsakomybės doktrina turėtų būti taikoma ne tik juridinio asmens dalyvių, bet ir valdymo organų narių atžvilgiu. Tokios atsakomybės apsaugos galima būtų netekti juridinio asmens deliktų atžvilgiu, padarytų, pažeidžiant valdymo organų narių kompetenciją ar pažeidus nustatytas pareigas. Atsižvelgiant į tai, kad visose pasaulio valstybėse pripažįstama valdymo organų narių asmeninė atsakomybė kreditoriams juridiniam asmeniui tapus nemokiam, tai šio klausimo specifiką panagrinėsime atskirai.

---

[408] Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Naujapilė" v. Lietuvos valstybė* (bylos Nr. 3K-3-295/2008).

[409] Doyle, L. *The Susceptibility to Meaningful Attack of Breaches of Directors' Duties under English Law* [interaktyvus]. Manchester and Leeds, 2010 [žiūrėta 2012-06-05]. <http://www.law.leeds.ac.uk/assets/files/research/events/directors-duties/doyle-susceptibility-to-meaningful-attack.pdf>.

[410] Plačiau žr. Didžiulis, L., *supra* note 41.

2.3.2. „*Nemokumo proceso vilkinimo*“ ir „*nemokumo gilinimo*“ doktrinų įtaka valdymo organų narių teisiniam statusui

Mokslinėje literatūroje išskiriamos dvi šiuo metu pasaulio valstybių teisinėse sistemose vyraujančios doktrinos, remiantis kuriomis pagrindžiama juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė kreditoriams juridiniam asmeniui tapus nemokiam[411]. Tai „*atsakomybės už nemokumo proceso vilkinimą*“ doktrina (angl. *doctrine of 'liability for delaying insolvency proceedings'*) ir „*nemokumo gilinimo*“ doktrina (angl. *doctrine of 'deepening insolvency'*)[412].

„Atsakomybės už nemokumo proceso vilkinimą“ doktrina yra plačiai paplitusi ir taikoma kontinentinės teisės tradicijos valstybėse. Jos ištakų galima ieškoti Vokietijoje, kurioje ši doktrina buvo taikoma jau nuo XIX amžiaus pabaigos akcinėms bendrovėms, ribotos atsakomybės bendrovėms ir kooperatinėms bendrovėms, tačiau nuo 2008 metų ši doktrina taikoma visų rūšių ribotos atsakomybės juridiniams asmenims[413]. Šios doktrinos esmė yra pareigos laiku inicijuoti juridinio asmens nemokumo procedūrą ir atsakomybės už šios pareigos nevykdymą įtvirtinimas teisės aktuose, tokiu būdu apsaugant juridinio asmens kreditorių teises bei teisėtus interesus[414]. Vokietijoje, direktoriams laiku nepateikus pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo, „*senieji kreditoriai*“ (vok. '*die alten Gläubiger*') (t. y. tie, kurie buvo bendrovės kreditoriais dar prieš įmonės finansinius sunkumus) turi teisę reikalauti nuostolių dėl to, kad padidėjo jų reikalavimų dydis dėl laiku nepradėtos bankroto procedūros (vok. *Quotenschaden*), o „*naujieji kreditoriai*“ (vok. *'die neuen Gläubiger'*) turi teisę reikalauti kompensacijos dėl to, kad laiku pateikus pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo jie apskritai būtų išvengę sandorių sudarymo su bendrove (vok. *negatives Interesse*)[415]. Mokslininkai laikosi tos nuomonės, kad direktoriams turėtų kilti atsakomybė už pareigos laiku inicijuoti juridinio asmens

---

411 Vakarų valstybėse vartojamas terminas „*nemokumas*“, o ne „*bankrotas*“, nes laikomasi pozicijos, jog bankrotas yra susijęs su baudžiamaisiais teisiniais nemokumo padariniais. JAV asmuo, kurio atžvilgiu pradėtos nemokumo procedūros, laikomas nemokiu, o priėmus teismo sprendimą gali būti pripažintas bankrutavusiu. Anglijoje terminas „*bankrotas*“ (angl. *bankruptcy*) vartojamas kalbant apie fizinius asmenis, o juridinių asmenų atžvilgiu vartojamas *nemokumo* (angl. *insolvency*) terminas. Vokietijoje vartojami du terminai: *Zahlungsunfähigkeit*, kuris lietuviškai reiškia nemokumą, ir *Insolvenz*, kuris į lietuvių kalbą gali būti verčiamas tiek kaip nemokumas, tiek ir kaip bankrotas. Nemokumas šioje šalyje yra vienas iš pagrindų bankroto bylai iškelti. Šiuolaikiniuose Rusijos įstatymuose bankroto ir nemokumo terminai vartojami kaip sinonimai. Lietuvoje skiriamas faktinis ir teisinis nemokumas. Faktinis nemokumas – tai nesugebėjimas vykdyti piniginių prievolių, kurių mokėjimo terminai suėję, o teisinis nemokumas – tai bankroto bylos iškėlimo pagrindas. Plačiau žr. Kavalnė, S., *et al*. *Bankroto teisė. Pirmoji knyga. Vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009, p. 65-76.

412 Plačiau žr. Schillig, M. The Transition from Corporate Governance to Bankruptcy Governance – Convergence of German and US law? *European Company and Financial Law Review*. 2010, 7(1): 116-157; Schillig, M. 'Deepening Insolvency' – Liability for Wrongful Trading in the United States? *Company Lawyer*. 2009, 30: 298-301; Kraakman, R. R., *et al*., *The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach*, *supra* note 18, p. 134-137.

413 Plačiau žr. Ulmer, P.; Habersack, M.; Winter, M. *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung: GmbH. Großkommentar. Band III*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008; Schmidt, K. *Scholz. GmbH-Gesetz. 10 Auflage*. Köln: Dr. Otto Schmidt, 2010.

414 Plačiau žr. Baumbach, A.; Hueck, A., *supra* note 167; Bayer, W., *et al*. *Lutter. Hommelhoff. GmbH-Gesetz. 17 Auflage*. Köln: Dr. Otto Schmidt, 2009.

415 Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216, p. 288.

nemokumo procedūrą, jeigu įrodoma direktorių kaltė bent jau neatsargumo forma, kuri yra preziumuojama[416]. Teigiama, jog kompetencijos stoka ar neatsargumas negali būti pateisinamos priežastys tokios pareigos pažeidimui[417]. Taikant šią doktriną, direktorius gali išvengti atsakomybės tik laiku pateikęs pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo. Ši pareiga formuluojama labai griežtai ir įpareigoja direktorius nuolat stebėti verslo vykdymą ir įmonės finansinę situaciją bei imtis efektyvių priemonių, kai tik pastebi, kad įmonė turi finansinių sunkumų. Taigi šios doktrinos pagrindas yra ne pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo pateikimas, o „*esamos būklės stebėjimo principo*" (angl. *'going concern principle'*) įgyvendinimas, t. y. nuolatinis įmonės finansinės padėties vertinimas, tikrinimas ir priežiūra tam, kad būtų kuo anksčiau pastebėtos krizės apraiškos ir imtasi efektyvių priemonių joms ištaisyti, siekiant apsaugoti įmonę nuo bankroto[418]. Pareiga pateikti pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo kyla tada, kai, remiantis įmonės balansu, įmonė nebepajėgi generuoti pakankamų pinigų srautų tam, kad padengtų skolinius įsipareigojimus[419]. Šis požiūris paremtas ir tuo faktu, kad direktorius gali būti lygiai taip pat atsakingas įmonei už fiduciarinių pareigų pažeidimą, jeigu įmonė patyrė žalos dėl to, kad pareiškimas buvo pateiktas per anksti[420]. Tokia atsakomybė jam kils ir tuo atveju, jeigu jis turėjo visą reikiamą informaciją apie įmonės ekonominę ir finansinę situaciją, tačiau tikėjosi, jog įmonė ir toliau galės tęsti savo veiklą[421]. Taigi ši doktrina paremta adekvačių informacijos gavimo procedūrų įdiegimu ir sprendimų priėmimo procesu.

Ši doktrina susilaukė kritikos, visų pirma, dėl to, kad atsakomybės už pareigos laiku inicijuoti nemokumo procedūras pažeidimą įtvirtinimas tik netiesiogiai apsaugo kreditorių interesus, kadangi tokiu atveju apsaugomas ne kreditorių, o įmonės turtas, be to, direktoriams pažeidus pareigą laiku inicijuoti nemokumo procedūrą, tik pati įmonė įgyja teisę pateikti vadovams ieškinį, reikalaudama dėl tokios pareigos pažeidimo kilusių nuostolių atlyginimo[422]. Be to, kritikai teigia, jog griežtos pareigos pateikti pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo nustatymas reiškia, kad net perspektyvus verslas gali būti likviduotas[423]. Jų teigimu, tikslas gali būti pasiektas ir kitomis teisinėmis priemonėmis, pavyzdžiui, bendro pobūdžio pareigos įtvirtinimu, įpareigojant direktorius imtis visų teisėtų veiksmų, siekiant minimizuoti galimus įmonės kreditorių nuostolius, jeigu nėra jokių pagrįstų perspektyvų dėl tolimesnės įmonės veiklos tęsimo; įmonės kreditoriai taip pat gali būti apsaugoti nuostatomis, užkertančiomis kelią tyčiniam įmonės turto

---

416 Bayer, W., *et al*., *supra* note 415, p. 69; Ulmer, P.; Habersack, M.; Winter, M., *supra* note 414, p. 120.

417 Schmidt, K., *Scholz. GmbH-Gesetz. 10 Auflage*, *supra* note 414, p. 48.

418 Veil, R. Krisenbewältigung durch Gesellschaftsrecht – Verlust des halben Kapitals, Pflicht zu ordnungsgemäßer Liquidation und Unterkapitalisierung. *Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht*. 2006, 35(07): 378-380.

419 Schillig, M. The Transition from Corporate Governance to Bancruptcy Governance – Convergence of German and US law? *supra* note 413, p. 148.

420 Bayer, W., *et al*., *op. cit*., p. 71.

421 *Ibid*.

422 Altmeppen, H.; Wilhelm, J. Quotenschaden, Individualschaden und Klagebefugnis bei der Verschleppung des Insolvenzverfahrens über das Vermögen der GmbH. *Neue Juristische Wochenschrift*. 1999, 52: 679.

423 Schall, A. *Kapitalgesellschaftsrechtlicher Gläubigerschutz*. München: C. H. Beck, 2009, p. 329; Schillig, M. The Transition from Corporate Governance to Bancruptcy Governance – Convergence of German and US law? *supra* note 413, p. 136.

iššvaistymui, jeigu įmonė turi finansinių sunkumų[424]. Galiausiai, kritikai abejoja tokios pareigos įgyvendinimo veiksmingumu, kadangi praktikoje itin sunku nustatyti momentą, kada įmonė tampa nemoki ir direktoriui kyla pareiga pateikti pareiškimą dėl bankroto bylos įmonei iškėlimo. Tai kaskart priklauso nuo subjektyvaus vertinimo ir prognostinių paskaičiavimų, kuriuos itin sunku nustatyti *ex post*[425].

„***Nemokumo gilinimo" doktrina*** yra nauja ir besivystanti doktrina[426], kurią XX amžiaus pabaigoje pirmieji pradėjo plėtoti bei taikyti JAV teismai[427]. Visų pirma, tai buvo grindžiama tuo, kad ne tik direktoriai bei žemesnio lygio vadovai, bet ir kiti asmenys, tokie kaip teisiniai ir finansiniai patarėjai, auditoriai, draudikai ir kreditoriai yra atsakingi už įmonės veiklos pratęsimą, prisiimant/suteikiant jai papildomų paskolų, tokiu būdu didinant bendrovės nuostolių apimtį[428]. Viena pirmųjų bylų, kurioje galima aptikti „*nemokumo gilinimo*" doktrinos ištakų yra *In re Investors Funding Corporation of New York Securities Litigation*[429] byla, kurioje Niujorko apylinkės teismas konstatavo, kad bendrovės veiklos tęsimas tam tikromis aplinkybėmis *gali būti* žalingas bendrovei. Terminas „*nemokumo gilinimas*" pirmą kartą buvo pavartotas *Schacht v Brown*[430] byloje, kurioje buvo konstatuota, jog bendrovės veiklos tęsimas, prisiimant papildomus skolinius įsipareigojimus, *visada yra* žalingas bendrovei. Tačiau tik po tokių didžiųjų bendrovių kaip Enron, WorldCom ir kt. bankrotų ši doktrina pradėta itin plačiai naudoti bei plėtoti JAV teismų praktikoje. Byloje *Official Committee of Unsecured Creditors v Lafferty*[431] teismas konstatavo, kad net ir tuo atveju, kai bendrovės skolos viršija jos turto tikrąją rinkos vertę, bendrovės turtas gali turėti vertę ir apgaulingas bei užslėptas skolų prisiėmimas gali turėti žalos šiam turtui. Vėliau teismai „*nemokumo gilinimo*" doktrinos apimtį praplėtė, nurodydami, jog atsakomybę gali užtraukti ne tik „*apgaulingas*", bet ir „*neatsargus*" elgesys. Byloje *In re LTV Steel Company, Inc.*[432] konstatuota, kad „atsakovui gali kilti atsakomybė už „*nemokumo gilinimą*", jeigu atsakovo veiksmais apgaulingai arba neatsargiai pratęsiama bendrovės veikla, padidinant bendrovės skolas ir kreditorių nuostolius". Taip pat yra pabrėžiama, kad atlygintinų nuostolių dydis gali būti apskaičiuojamas, atsižvelgiant į išaugusių įsipareigojimų, turto tikrosios rinkos vertės sumažėjimo ir bendrovės prarasto pelno dydį[433]. Be to, konstatuota, jog bendrovės nuostoliais taip pat pripažįstama papildomų skolinių įsipareigojimų, prisiimtų po to, kai bendrovė tapo nemoki, suma[434].

---

[424] Schillig, M. The Transition from Corporate Governance to Bancruptcy Governance – Convergence of German and US law? *Supra* note 413, p. 136.

[425] Schall, A., *supra* note 424, p. 328.

[426] Plačiau žr. Colasacco, L. Where were the Accountants? Deeping Insolvency as a Means of Ensuring Accountants' Presence when Corporate Turmoil Materializes. *Fordham Law Review*. 2009, 78: 793-861.

[427] Plačiau žr. Adler, B. E.; Baird, D. G.; Jackson, T. H. *Bankruptcy: Cases, Problems, and Materials. Forth Edition*. New York: Foundation Press, 2007, p. 47.

[428] Schillig, M. The Transition from Corporate Governance to Bancruptcy Governance – Convergence of German and US law? *op. cit.*, p. 138.

[429] *In re Investors Funding Corporation of New York Securities Litigation (Bloor v. Dansker)*, 523 F. Supp. 533 (S.D.N.Y., 1980).

[430] *Schacht v Brow*, 711 F.2d 1343 (C.A. Ill., 1983).

[431] *Official Committee of Unsecured Creditors v Lafferty & Co., Inc.*, 267 F.3d 340 (C.A. 3 (PA), 2001).

[432] *In re LTV Steel Company, Inc.*, 333 B.R. 397 (Bkrtcy, N.D. Ohio, 2005).

[433] *Thabault v Chait*, 541 F.3d 512, 522 (3rd Cir. 2008).

[434] *In re Flagship Healthcare, Inc.*, 269 B.R. 721 (Bkrtcy, S.D. Fla., 2001).

„*Nemokumo gilinimo*“ doktrinos kritikai teigia, jog ši doktrina yra perteklinė, kadangi, atsižvelgiant į tai, kad pagal ją yra reikalaujama apgaulingų ir užslėptų veiksmų, teisinėje sistemoje jau egzistuoja ir yra įtvirtinti ieškiniai dėl apgaulės ar sukčiavimo vertybiniais popieriais[435]. Taip pat teigiama, jog „*nemokumo gilinimo*“ doktrina apskritai prieštarauja pagrindiniams bendrovių teisės principams, kadangi prieštarauja verslo sprendimų vertinimo taisyklei[436]. M. Schillig teigimu, atsižvelgiant į verslo sprendimų vertinimo taisyklę, direktoriams nekiltų civilinė atsakomybė tik tuo atveju, jeigu jie priėmė sprendimą būdami pakankamai informuoti, sąžiningai ir pagrįstai tikėdami, kad tai atitinka geriausius bendrovės interesus. Šio autoriaus teigimu, bendrovei esant nemokumo būsenoje arba arti nemokumo, direktoriai yra pakankamai informuoti, kad bendrovei jų priimtas sprendimas gali būti žalingas, todėl tokiu atveju jiems turėtų kilti civilinė atsakomybė, jeigu jie laiku nepateiktų pareiškimo dėl bankroto bylos iškėlimo[437]. Direktoriai „negali „užmerkti akių“ prieš tai, kas yra akivaizdu protingam direktoriui ir turi realiai vertinti susiklosčiusią situaciją“[438]. Šios pozicijos šiuo metu laikomasi ir Delavero valstijos teismų praktikoje, kurioje ne kartą teismų yra konstatuota, jog tuo atveju, jeigu nemokios bendrovės valdyba įgyvendina verslo strategiją, tikėdama, kad ja bus padidinta bendrovės vertė, tačiau dėl to patiria tolimesnių nuostolių, direktoriai yra apsaugoti nuo civilinės atsakomybės, taikant verslo sprendimų vertinimo taisyklę[439]. Priešingu atveju, galima būtų teigti, kad bendrovei padaryta žala, atsisakant galimybės kovoti dėl bendrovės tolimesnio gyvavimo, arba, vėluojant imtis atitinkamų veiksmų, siekiant padėti bendrovei, gali būti padaryta dar didesnės žalos, nebent tie veiksmai reikštų bendrovės turto švaistymą[440]. Visgi Delavero valstijos teismai „*nemokumo gilinimo*“ doktriną pripažįsta kaip nuostolių atlyginimo doktriną fiduciarinių pareigų pažeidimo atveju[441]. Be to, teismas byloje *Thabault v Chait*[442] pabrėžė, jog šiuo metu laikoma, jog atsakomybės didinimas yra žalingas bendrovei, be to, ieškovams yra suteikta pakankamai teisinių priemonių tam, kad jie galėtų įrodyti priežastinį ryšį tarp aplaidžių direktoriaus veiksmų ir bendrovei atsiradusios žalos. Atsižvelgiant į tai, kad Delavero valstijos teisė turi didelę įtaką JAV teisinėje sistemoje, kai kurie autoriai teigia, jog tokia

---

435 Willet, S. The Shallows of Deepening Insolvency. *Business Lawyer*. 2005, 60: 572-574; Thompson, D. C. A Critique of 'Deepening Insolvency'. A New Bancruptcy Tort Theory. *Stanford Journal of Law, Business & Finance*. 2007, 12: 543.

436 Thompson, D. C., *op. cit*.

437 Schillig, M. The Transition from Corporate Governance to Bancruptcy Governance – Convergence of German and US law? *Supra* note 413, p. 150-151.

438 Cieri, R. M.; Ganske, L. G.; Lennox, H. Breaking Up is hard to do: Avoiding the Solvency-related Pitfalls in Spinoff Transactions. *Business Lawyer*. 1999, 54(2): 560.

439 Pavyzdžiui, *Trenwick America Litigation Trust v Ernst & Young, LLP*, 902 A.2d 168 (Del.Ch., 2006); *Trenwick America Litigation Trust v. Billett*, 931 A.2d 438 (Del.Supr., 2007).

440 *In re Parmalat Securities Litigation*, 501 F.Supp.2d 560, 576 (S.D.N.Y., 2007).

441 Pavyzdžiui, *In re The Brown Schools*, 386 B.R. 37, 48 (bkrtcy. D. Del., 2008); *In re Worldwide Wholesale Lumber, Inc.*, 378 B.R. 120, 127 (Bkrtcy.d. s.c., 2007); *Collins & Aikman Corp. v Stockman* 2009 WL 15301020, *11(D.Del).

442 *Thabault v Chait*, 541 F.3d 512, 523 (3rd Cir. 2008).

Delavero valstijos pozicija „*nemokumo gilinimo*“ doktrinos atžvilgiu reikš šios doktrinos atsisakymą ir kitose JAV valstijose[443].

Lietuvos teisinėje sistemoje, kaip ir Vokietijoje, vyrauja „*atsakomybės už nemokumo proceso vilkinimą*“ doktrina. ĮBĮ 8 straipsnio 1 dalyje numatyta įmonės savininko ir vadovo pareiga pateikti pareiškimą teismui dėl bankroto bylos iškėlimo, jeigu įmonė *negali* ir (arba) *negalės* atsiskaityti su kreditoriumi (kreditoriais) ir šis (šie) nesikreipė į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo arba įmonė viešai paskelbė arba kitaip pranešė kreditoriui (kreditoriams), kad negali arba neketina vykdyti įsipareigojimų. Šio straipsnio 4 dalyje imperatyviai numatyta, jog įmonės vadovas ar kitas asmuo, įmonėje turintis teisę priimti atitinkamą sprendimą, privalo padengti žalą, kurią kreditoriai patyrė dėl to, kad įmonė pavėlavo pateikti teismui pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo. Nors ši nuostata įsigaliojo tik 2008 m. liepos 1 d., tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad tokią pareigą atlyginti kreditorių patirtą žalą vadovas turėjo (nors ir tiesiogiai įstatyme neįtvirtintą) ir iki 2008 m. liepos 1 d., t. y. galiojant visoms ĮBĮ redakcijoms[444]. Taigi „*atsakomybės už nemokumo proceso vilkinimą*“ doktrina Lietuvoje įtvirtinta nuo pat ĮBĮ įsigaliojimo. Lietuvoje taip pat, kaip ir Vokietijoje bei kitose valstybėse, pripažįstančiose šią doktriną (pavyzdžiui, Austrijoje, Šveicarijoje, Prancūzijoje ir kt.[445]) kreditoriams nesuteikiama teisė *tiesiogiai*, t. y. savo vardu, pateikti ieškinio teismui prieš vadovą dėl žalos atlyginimo, kadangi pripažįstama, jog tokią teisę turi tik bankroto administratorius, ginantis visų kreditorių interesus (ĮBĮ 11 str. 3 d. 14 p.), o taip pat ir bankrutuojančios įmonės interesus[446]. Įmonės naudai priteisus žalos atlyginimą, gautos sumos panaudojamos proporcingai tenkinti patvirtintus kreditorių reikalavimus, laikantis ĮBĮ 35 straipsnyje nustatytos kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės ir tvarkos. Konkretus kreditorius į teismą dėl žalos atlyginimo galėtų kreiptis tik su *netiesioginiu ieškiniu* (CK 6.68 str.), pareikšdamas ieškinį bankrutuojančios įmonės vardu, jei pati bankrutuojanti įmonė (jos administratorius) savo teisės reikalauti žalos atlyginimo neįgyvendintų. Tokiu atveju, patenkinus netiesioginį ieškinį, išreikalautas turtas būtų įskaitomas į bankrutuojančios įmonės turtą ir naudojamas visų kreditorių reikalavimams tenkinti (CK 6.68 str. 5 d.).

Teisės doktrinoje pripažįstama, kad laiku pareikštas kreipimasis į teismą ir tolesnės neuždelstos bankroto procedūros turėtų apsaugoti kreditorių teisę bent iš dalies kompensuoti dėl prievolės neįvykdymo patirtą žalą iš bankrutuojančios įmonės likusio turto, todėl

[443] Plačiau žr. Harner, M. M.; Brighton, J. A. J. *The Implications of North American Catholic and Trenwick: Final Death Knell for Deepening Insolvency? Shift in Directors' Duties in the Zone of Insolvency? Annual Survey of Bankruptcy Law*. Sent Paul Minnesota: West Publishing Company, 2008.

[444] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Limantra“ v. N. G.* (bylos Nr. 3K-3-130/2011); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Vajalio medienos gaminiai“ v. R. K. ir N. K.* (bylos Nr. 3K-3-228/2011).

[445] Plačiau žr. Povel, P. Optimal 'Soft' or 'Tough' Bankruptcy Procedures. *Journal of Law, Economics and Organization*. 1999, 15(3): 659-684; Kraakman, R. R., *et al*., *The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach*, *supra* note 18, p. 88-90; Ruffner, M. Sorgfalts- und Treuepflichten undi die Versicherbarkeit von Haftungsrisiken in Publikumsgesellschaften-Eine ökonomische Analyse. *Zeitschrift für Schweizerisches Recht*. 2000, 119: 195-275; Schmidt, K. *Gesellschaftsrecht*. Köln: Heymanns, Carl, 2002, p. 322-323.

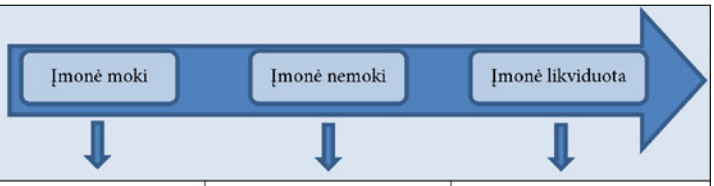
[446] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Pakrijas“ v. UAB „Bankroto administravimo paslaugos“ ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-508/2010); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Limantra“ v. N. G.* (bylos Nr. 3k-3-130/2011).

toks laiku pateiktas pareiškimas turėtų būti įmonės vadovo, savininko sąžiningo elgesio standartas gresiančio bankroto akivaizdoje[447]. Visgi verta atkreipti dėmesį į tai, kad, nors galiojančiame ĮBĮ *expressis verbis* nėra įtvirtinamas gresiantis nemokumas, kaip bankroto bylos iškėlimo pagrindas, tačiau tokio įtvirtinimo užuomazgas jau galime įžvelgti, kadangi šiame įstatyme aiškiai nurodyta, jog įmonės vadovas privalo kreiptis į teismą dėl bankroto bylos įmonei iškėlimo ne tik, kai įmonė *negali* atsiskaityti su kreditoriais, bet ir kai mato, jog įmonė *negalės* to padaryti. Mokslininkai gresiantį nemokumą apibrėžia kaip būseną, kai skolininkas gali vykdyti einamuosius įsipareigojimus, tačiau nepajėgs įvykdyti esamų ar būsimų įsipareigojimų tada, kai sueis jų įvykdymo terminas[448]. Taigi gresiantis nemokumas nuo esančio nemokumo skiriasi tuo, kad vertinama ne esanti, o būsima situacija, atsirasianti, kai sueis prievolių vykdymo terminai. Visgi mokslininkai teigia, jog, atsižvelgiant į tai, kad įstatymas nepateikia nei gresiančio nemokumo sąvokos, nei tokios įmonės būsenos nustatymo kriterijų, tai įmonės savininkas ar vadovas, nesikreipęs į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo, gresiant įmonės nemokumui, teisės aktų reikalavimų nepažeistų[449]. Nesutiktume su tokia autorių pozicija, kadangi įstatyme aiškiai įtvirtinta pareiga kreiptis į teismą tada, kai matoma, jog įmonė ateityje *negalės* atsiskaityti su kreditoriais, tačiau, mūsų nuomone, įstatymas turi aiškiai apibrėžti gresiančio nemokumo sampratą bei vertinimo kriterijus.

2.3.3. Valdymo organų narių asmeninė atsakomybė likvidavus juridinį asmenį

Nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra suformulavęs bendro pobūdžio taisyklę, kad valdymo organų narių civilinė atsakomybė gali atsirasti tiek pačiam juridiniam asmeniui, kai valdymo organo narys veikia priešingai juridinio asmens interesams, tiek ir tretiesiems asmenims, kai valdymo organo narys pažeidžia apribojimus, nustačius tam tikras trečiųjų asmenų garantijas[450], tačiau ši taisyklė, kaip matėme, turi būti konkretizuota, aiškiai išskiriant tris etapus, pavaizduotus 6 lentelėje.

6 lentelė. Ribotos atsakomybės doktrinos taikymo valdymo organų nariams ribos

Asmeninė atsakomybė	Prieš juridinį asmenį	Prieš juridinį asmenį	Prieš kreditorius
Įmonės ieškinys	Tiesioginis (teikia dalyviai)	Tiesioginis (teikia bankroto administratorius)	-
Kreditoriaus ieškinys	Netiesioginis	Netiesioginis	Tiesioginis

[447] Kavalnė, S., *et al.*, *supra* note 412, p. 225.

[448] Kavalnė, S.; Norkus, R., *supra* note 199, p. 88.

[449] Kavalnė, S.; Norkus, R., *supra* note 199, p. 89.

[450] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje *K. J. J. v. V. K. ir J. B.* (bylos Nr. 3K-7-266/2006).

Kaip matome iš pateiktos 6 lentelės juridinio asmens valdymo organų nariai naudojasi ribotos atsakomybės apsauga, nebent savo neteisėtais veiksmais padaro žalos juridiniam asmeniui ar tretiesiems asmenims. Visgi tiesioginė atsakomybė prieš trečiuosius asmenis galima tik po įmonės likvidavimo procedūros pabaigos, kadangi prieš tai tretieji asmenys turi teisę pareikšti tik netiesioginį ieškinį paties juridinio asmens vardu. Tai ne kartą taip pat yra konstatavęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas[451], pabrėždamas, kad atsakovui (įmonei) iškėlus bankroto bylą, jeigu joje pareikštas kreditoriaus reikalavimas nebuvo patenkintas, tai pasibaigus bankroto bylai išlieka teisė kreiptis su reikalavimu dėl žalos atlyginimo į bankrutavusio juridinio asmens valdymo organus sudariusius fizinius asmenis, o bylą nagrinėjančiam teismui tenka spręsti, ar egzistuoja civilinės atsakomybės sąlygos dėl atsakovui pareikšto reikalavimo. Teismas kartu pabrėžė, kad likvidavus bendrovę dėl bankroto, kreditoriaus teisės į kaltąjį dėl žalos padarymo valdymo organo narį išsaugojimas reiškia bendrovės kreditoriaus teisių apsaugą, kreditoriaus subjektinių teisių realumą ir praktinį užtikrinimą. Buvę bendrovės valdymo organų nariai gali būti pripažinti atsakingais dėl žalos, atsiradusios bendrovei nesugebant įvykdyti jos prievolių kreditoriams, jeigu bus įrodyta, kad jų asmeniškai ar jiems sprendimo teise dalyvaujant priimti atitinkami įmonės valdymo sprendimai neatitiko įprastos verslo praktikos, buvo priimti pažeidžiant teisės aktų ar bendrovės steigimo dokumentų nustatytą tvarką ir turėjo įtakos jos nemokumui, dėl ko bendrovė negali įvykdyti savo įsipareigojimų kreditoriams. Likviduoto dėl bankroto juridinio asmens valdymo organus sudariusių asmenų civilinė atsakomybė kreditoriams galima ne tik tada, kai juridinio asmens negalėjimą įvykdyti prisiimtus sutartinius įsipareigojimus lemia valdymo organo narių veiksmai, įsiteisėjusiu teismo apkaltinamuoju procesiniu dokumentu (nuosprendžiu, baudžiamuoju įsakymu) pripažinti nusikalstamais, bet ir tuo atveju, kai įmonės nemokumas ir negalėjimas įvykdyti savo prievolių kreditoriams yra jos valdymo organo nariais buvusių asmenų veiksmų, neteisėtų pagal civilinę teisę (delikto), padariniai, jeigu nustatomos visos tokios atsakomybės sąlygos[452], kurias aptarsime kitame šios disertacijos skyriuje.

***

Antrajame disertacijos skyriuje siekėme išanalizuoti juridinio asmens *valdymo organo nario* teisinio statuso ypatumus, nustatant, kokiu teisiniu pagrindu valdymo organo nariui už jo neteisėtais veiksmais padarytą žalą kyla atsakomybė paties juridinio asmens ir kreditorių atžvilgiu.

Nustatėme, jog juridinio asmens valdymo organų narių teisinis statusas iš esmės yra dualistinis, kadangi tarp juridinio asmens ir valdymo organo nario susiklosto dvejopo

---

[451] Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje *AB Turto bankas v. T. A., O. M., V. C.* (bylos Nr. 3K-3-298/2006); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Alaja“ ir ko“ v. K. A.* (bylos Nr. 3K-3-509/2008); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras ir UAB „Vilniaus vandenys“ v. A. J. V. M. ir B. J. B.* (bylos Nr. 3K-3-517/2009); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š., A. B. ir A. G.* (bylos Nr. 3K-3-19/2012).

[452] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras ir UAB „Vilniaus vandenys“ v. A. J. V. M. ir B. J. B.* (bylos Nr. 3K-3-214/2011).

pobūdžio teisiniai santykiai – korporatyviniai ir prievoliniai. Korporatyviniai teisiniai santykiai atsiranda tarp juridinio asmens ir valdymo organo nario, todėl jie vadinami „*vidiniais*“, o prievoliniai teisiniai santykiai – tarp juridinio asmens ir fizinio asmens, savo vardu ir interesais sudarančio sutartį su juridiniu asmeniu dėl valdymo organo nario pareigų ėjimo, todėl šie santykiai vadinami „*išoriniais*“. Valdymo organų narių atsakomybė iš esmės kyla „*vidinių*“, o ne „*išorinių*“ teisinių santykių pagrindu, todėl, atsižvelgiant į tai, kad „*vidiniai*“ teisiniai santykiai reglamentuojami išimtinai tik civilinės teisės normomis, tai valdymo organų narių atsakomybė už juridiniam asmeniui padarytą žalą yra civilinė, nepriklausomai nuo to, kokios rūšies sutartis reglamentuoja juridinio asmens ir fizinio asmens, sudarančio sutartį su juridiniu asmeniu dėl valdymo organo nario pareigų ėjimo, „*išorinius*“ teisinius santykius. Net ir tuo atveju, jeigu juridinis asmuo ir valdymo organo narys pasirinktų darbo sutartį, kaip jų individualius santykius reguliuojantį pagrindą, tai nekeistų valdymo organo nario teisinio statuso bei teisinės atsakomybės prigimties ir apimties, kadangi darbo sutartis būtų skirta reguliuoti išimtinai tik individualius („*išorinius*“) juridinio asmens ir valdymo organo nariu paskirto fizinio asmens teisinius santykius. Priešingu atveju būtų pažeisti valdymo organų narių lygiateisiškumo, teisingumo bei protingumo principai, nes būtų suteikta galimybė skirtingiems juridinio asmens valdymo organų nariams taikyti skirtingos rūšies teisinę atsakomybę.

Taip pat nustatėme, jog nei juridinio asmens valdymo *organai*, nei šių *organų nariai* nėra juridinio asmens atstovai tradicine atstovavimo instituto prasme. Valdymo organas yra ne *alter ego*, o *ego*, t. y. pats juridinis asmuo, jis nepriskiriamas teisės subjektų kategorijai, neturi atskiros valios, o jo kompetencija apibrėžiama ne pavedimo ar darbo sutartyje, o įstatymuose ar steigimo dokumentuose. Tuo tarpu valdymo organo narys, nors ir yra teisės subjektas, tačiau veikia ne savo, o juridinio asmens vardu, išreiškia ne savo, o juridinio asmens valią, ir įgyvendina ne savo, o juridinio asmens teisinį subjektiškumą.

Galiausiai priėjome prie išvados, jog ribotos atsakomybės doktrina turėtų būti taikoma ne tik juridinio asmens dalyvių, bet ir valdymo organų narių atžvilgiu. Tokios atsakomybės teisinės apsaugos galima būtų netekti, jeigu valdymo organo narys neteisėtais veiksmais padaro žalos juridiniam asmeniui arba kreditoriams. Visgi kreditorių atžvilgiu valdymo organo nario civilinė atsakomybė yra *subsidiari*, kadangi tiesioginė civilinė atsakomybė iki juridinio asmens likvidavimo pabaigos valdymo organo nariui kyla išimtinai tik prieš patį juridinį asmenį ir tik po likvidavimo pabaigos – prieš kreditorius, kurių reikalavimai liko nepatenkinti.

3. VALDYMO ORGANŲ NARIŲ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ UŽ RIZIKINGAIS SPRENDIMAIS PADARYTĄ ŽALĄ

Qui ne risque rien, n'a rien
(liet. kas niekuo nerizikuoja, tas nieko neturi)

3.1. Rizikingų sprendimų samprata

Kiekvienas juridinio asmens vadovo priimamas sprendimas yra daugiau ar mažiau rizikingas, todėl vartojant sąvoką „*rizikingas sprendimas*“ yra pabrėžiamas vienas esminių juridinio asmens veikloje priimamų sprendimų požymių – rizikingumas.

Visgi nei Lietuvos teisės aktai, nei teismų praktika nepateikia rizikingo sprendimo apibrėžimo. Todėl, siekdami atskleisti šių sąvokų turinį, atskirai panagrinėsime sąvokų „*rizika*“ (angl. *risk*) ir „*sprendimas*“ (angl. *decision*) reikšmes.

Sąvoka „*rizika*“ tradiciškai turi neigiamą atspalvį. Tačiau, pavyzdžiui, kinų hierogliфas, reiškiantis „*riziką*“, yra sudarytas iš dviejų dalių: viena reiškia pavojų, kita – galimybę, progą[453]. Tarptautinių žodžių žodyne sąvoka „*rizika*“ apibrėžiama keliais aspektais[454]: 1) ekonominiu aspektu rizika – tai sprendimų priėmimo situacija, kurioje įmanomas galimų rezultatų kintamumas ir egzistuoja tikimybė jiems kisti[455]; 2) psichologiniu aspektu rizika – tai veiklos situacinė ypatybė: žmogus veikia nežinodamas, kokia bus veiklos baigtis (sėkminga ar nesėkminga), ir numato, kad nesėkmės atveju gali būti skaudžių padarinių. Finansine prasme rizika apibrėžiama kaip tikimybė, kad investicijos gautas faktinis pelningumas ar pinigų srautai (realus rezultatas) bus kitokie nei planuojamas pelningumas ar planuojami pinigų srautai[456]. Kuo didesnis gali būti nukrypimas nuo planuotojo, tuo didesnė rizika.

Lietuvos autorių darbuose rizika dažniausiai apibūdinama akcentuojant *neapibrėžtumo* kriterijų. Teigiama, jog rizika yra: 1) neapibrėžtumas, susietas su tam tikro įvykio tikimybe, galimų tam tikro veiksmo rezultatų įvairove ateityje[457]; 2) nepalankaus, atsitiktinio įvykio ar sąlygų atsiradimas bendrovės veikloje, ūkinės situacijos neapibrėžtumas[458]. Rizika taip pat apibūdinama kaip rinkos neapibrėžtumas, nenusakoma ūkinės veiklos partnerių elgsena, informacijos stokos pasekmė[459], kaip netikrumas ir neapibrėžtumas, kurie slypi pačioje rinkos ekonomikoje ir dėl kurių įmonė gali patirti nuostolių[460]. Panašius rizikos apibrėžimus pateikia ir užsienio šalių autoriai. Jie riziką traktuoja kaip situaciją, kai susiklosto nepalankaus nukrypimo nuo pageidaujamos išei-

---

453 Kancerevyčius, G., *supra* note 1, p. 81.

454 Vaitkevičiūtė, V. *Tarptautinių žodžių žodynas. L-Ž*. Vilnius: Žodynas, 2000, p. 426.

455 Taip pat žr. Martinkus, B.; Žilinskas, V. *Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai*. Kaunas: Technologija, 2004, p. 163; Aleknavičienė, V. Įmonės finansų valdymas. Vadovėlis. Kaunas: Spalvų kraitė, 2009, p. 89.

456 Kancerevyčius, G., *supra* note 1, p. 81.

457 Jasevičienė, F.; Ginotienė, R.; Stankevičienė, V. *Bankų rizikos: sisteminis požiūris*. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 2000, p. 8.

458 Albrechtas, J. Verslo rizika ir jos sumažinimo priemonės. *Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos*. 1999, 29 (77): 4.

459 Garškienė, A. *Verslo rizika*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas, 1997, p. 6.

460 Gronskas, V. *Prekinės verslininkystės rizika*. Kaunas: Technologija, 1997, p. 10.

ties tikimybė[461], kaip pavojų, nuostolių ir netekimų galimybę[462], kaip pavojų nevykdyti finansinių įsipareigojimų[463]. Pabrėžiama, kad rizika yra tam tikras neapibrėžtumas, kuris gali veikti visą ūkinio subjekto veiklą arba tam tikrą jo vykdomą operaciją[464]. Tačiau, autorės nuomone, nereikėtų rizikos suprasti vien tik neigiama prasme. Susiklosčius palankioms aplinkybėms, rizika gali atnešti daug didesnę naudą nei apskritai vengiant rizikuoti ar prisiimant ženkliai mažesnę riziką. Taigi, apibendrinant aukščiau nurodytus rizikos požymius, riziką galima traktuoti kaip situaciją, kurioje egzistuoja neapibrėžtumas dėl galimų pasirinkto veikimo modelio pasekmių.

Sąvoką „*sprendimas*“ galima apibrėžti sistemiškai aiškinant CK bei atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančių įstatymų nuostatas, taip pat pasiremiant užsienio šalių patirtimi. Nors teisės aktuose ir nepateikiamas šios sąvokos apibrėžimas, tačiau ji vartojama tiek CK (pavyzdžiui, CK 2.82 str. 4 d.), tiek ABĮ (pavyzdžiui, ABĮ 12 str. 4 d.), tiek ir kituose įstatymuose (pavyzdžiui, LR Finansų įstaigų įstatymo 31 str. 4 d.; LR Asociacijų įstatymo[465] 9 str. 2 d. ir kt.), kurių normų turinys leidžia suvokti „*sprendimo*“ esmę bei prasmę. Nurodoma, jog juridinio asmens valdymo organai, veikdami juridinio asmens vardu, priima įvairaus pobūdžio sprendimus, pavyzdžiui, steigti filialus ar atstovybes, perleisti juridinio asmens turtą, įsigyti prekes ir pan. Visgi sąvokos „*sprendimas*“ jokiu būdu nereikia painioti su sąvoka „*sandoris*“, kadangi tai turinio prasme netapačios sąvokos. Sprendimui įgyvendinti kartais reikia kelių ar net keliolikos sandorių sudarymo, pavyzdžiui, priėmus sprendimą imti paskolą iš banko, gali prireikti sudaryti kredito sutartį, hipotekos sutartį, paskolų subordinavimo sutartį ir pan. Taigi sąvoka „*sprendimas*“ turinio prasme yra daug platesnė nei „*sandoris*“. Tai yra pabrėžęs ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo jurisprudencijoje[466].

Teisės terminų žodyne „*sprendimas*“ apibrėžiamas kaip „pasiryžimas veikti atitinkamu būdu, apsvarsčius visas aplinkybes bei įstatymų reikalavimus“[467]. Toks apibrėžimas atitinka vadybos moksle pateikiamos sprendimo priėmimo sampratos esmę, pagal kurią sprendimo priėmimas – tai procesas, kurio metu iš kelių galimų racionalių alternatyvų pasirenkama viena[468]. Taigi sprendimas gali būti suvokiamas kaip pasiryžimas veikti arba kaip asmens veiklos vykdymo proceso rezultatas, pasireiškiantis konkrečiu veikimu arba susilaikymu nuo aktyvių veiksmų.

Visgi viena labiausiai paplitusių sprendimų rūšių yra verslo sprendimai. Tai natūralu, kadangi didžiąją juridinių asmenų dalį sudaro ūkine-komercine veikla užsiimančios

---

461 Vaughan, E. J. *Risk Management*. Chicago: John Willey & Sons, 1997, p. 8.

462 Kuznecova, E. V. *Finansovoe upravlenie kompaniej* [Financial Management of the Company]. Moskva: Pravovaja kultūra, 1995, p. 126.

463 Grobova, P. R. *Riski v sovremenonom biznese* [Risks in the Contemporary Business]. Moskva: Allyens, 1994, p. 58.

464 Beernard, I. *Tolkavyj ehkonomicheskij i finansovyj slovar* [Explanatory Economic and Financial Dictionary]. Moskva: Mezhdunarodnye otnoshenie, 1997, p. 397.

465 Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 25-745.

466 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje *Laivų krovos AB „Klaipėdos Smeltė“ v. UAB „Birių krovinių terminalas“, D. B. ir R. M.* (bylos Nr. 3K-3-73/2008).

467 Garner, B. A. *Black's Law Dictionary. Eighth Edition*. Sent Paul Minn: Thomson Business West, 2004, p. 436.

468 Falk, G. *Verslo strategija*. I dalis. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 1993, p. 4.

įmonės, t. y. įmonės, siekiančios pelno. Todėl sąvokos „*sprendimas*“ reikšmę, *inter alia*, padės atskleisti „*verslo sprendimo*“ sampratos analizė.

Sąvoka „*verslas*“ Lietuvių kalbos žodyne apibrėžiama kaip gavybinio pobūdžio ūkinė veikla[469]. CK 2.4 straipsnio 2 dalyje numatyta, jog verslininku laikomas asmuo, užsiimantis ūkine-komercine veikla[470]. Ūkinė-komercinė veikla apibrėžiama kaip nuolatinė (tęstinė), savarankiška (veikiant savo vardu ir rizika) asmens veikla, siekiant pelno (atlygintinumo)[471]. Pavyzdžiui, ABĮ 4 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog šia veikla užsiima visos bendrovės[472]. Taigi, sistemiškai vertinant šias nuostatas, verslo sprendimus galima apibrėžti kaip sprendimus, priimamus vykdant ūkinę-komercinę veiklą. Panašios pozicijos laikosi taip pat ir užsienio šalių autoriai, verslo sprendimą apibrėžiantys, kaip bet kokį sprendimą atlikti arba neatlikti tam tikrų veiksmų, susijusių su bendrovės vykdoma ūkine-komercine veikla[473]. Pavyzdžiui, Australijoje analogiškas verslo sprendimo apibrėžimas netgi įtvirtintas įstatyminiu lygiu, pateikiant jį Australijos Bendrovių įstatymo 180 straipsnio 3 dalyje[474]. Taigi „*verslo sprendimas*“ yra bet kokio pobūdžio sprendimas atlikti tam tikrus veiksmus, susijusius su ūkinės-komercinės veiklos vykdymu, arba nuo jų susilaikyti.

Išanalizavus sąvokų „*rizika*“, „*sprendimas*“ ir „*verslo sprendimas*“ reikšmes, *rizikingus sprendimus* galima būtų apibrėžti kaip asmens veiklos vykdymo proceso rezultatą, pasireiškiantį konkrečiu veikimu arba susilaikymu nuo aktyvių veiksmų, egzistuojant neapibrėžtumui dėl pasirinkto veikimo modelio pasekmių. Rizikingi verslo sprendimai apibrėžiami analogiškai, papildomai akcentuojant jų priėmimą ūkinės-komercinės veiklos vykdymo procese. Kadangi, kaip jau minėjome, įmonės, užsiimančios šia veikla, užima didžiąją juridinių asmenų dalį, tai atitinkamai, analizuodami civilinės atsakomybės už priimamais rizikingais verslo sprendimais padarytą žalą sąlygas, labiau orientuosimės į rizikingų verslo sprendimų priėmimo sferą, nes tai geriausiai padės atskleisti teisės priimti rizikingus sprendimus ribas.

3.2. Civilinės atsakomybės už rizikingais sprendimais padarytą žalą sąlygos

Juridinių asmenų valdymo organai turi plačią diskreciją veikti juridinio asmens vardu, organizuoti juridinio asmens veiklą ir priimti įvairaus pobūdžio rizikingus sprendimus. Konkrečią jų kompetenciją bei veikimo laisvės ribas nustato atskiras juri-

---

[469] Sąvoka „*verslas*“ gali turėti tris reikšmes: 1) kuo verčiamasi, veikla, darbas, iš kurio gyvenama, gaunama pelno, profesija; 2) gavybinio pobūdžio ūkinė veikla; 3) (smulki) gamyba, amatai. *Lietuvių kalbos žodynas* (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas / redaktorių kolegija: Naktinienė, G. (vyr. redaktorė), *et. al.* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 [žiūrėta 2011-09-18]. <http://www.lkz.lt/startas.htm>.

[470] Šis CK 2.4 straipsnis reglamentuoja fizinių asmenų civilinio teisnumo turinį, tačiau, atsižvelgiant į šio straipsnio 3 dalies formuluotę bei į CK 2.82 straipsnio 3 dalį, galima daryti išvadą, jog ši norma su atitinkamomis išimtimis gali būti taikoma ir juridinių asmenų atžvilgiu.

[471] Plačiau žr. Bakanas, A., *et al*., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*, *supra* note 91, p. 23.

[472] ABĮ 4 straipsnio 3 dalyje numatyta, jog bendrovės veiklos objektas įstatuose nurodomas trumpai apibūdinant bendrovės ūkinės komercinės veiklos pobūdį.

[473] Plačiau žr. Greenhow, A. The Statutory Business Judgement Rule: Putting The Wind Into Directors' Sales. *Bond Law Review*. 1999, 11(1): 31-58.

[474] *Australian Corporation Act 2001* [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2011-09-18]. <http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/ca2001172/>.

dinių asmenų rūšis reglamentuojantys įstatymai. Pavyzdžiui, ABĮ 19 straipsnio 6 dalyje numatyta, jog bendrovės santykiuose su kitais asmenimis bendrovės vardu vienvaldiškai veikia bendrovės vadovas, jis organizuoja kasdieninę bendrovės veiklą ir turi teisę vienvaldiškai sudaryti sandorius, išskyrus atvejus, kai bendrovės įstatuose numatytas kiekybinis atstovavimas (ABĮ 19 str. 7 d., 37 str. 10 d.). Kolegialus vykdomasis organas (valdyba) svarsto ir tvirtina bendrovės veiklos strategiją (ABĮ 34 str. 1 d. 1 p.), priima sprendimus dėl ilgalaikio turto investavimo, perleidimo, nuomos, įkeitimo, hipotekos ir kt. (ABĮ 34 str. 4 d.). Paminėtina ir tai, kad tuo atveju, jeigu bendrovėje nėra sudaroma valdyba, tai bendrovės vadovas turi teisę vienvaldiškai priimti netgi tokius svarbius sprendimus kaip bendrovės veiklos strategijos patvirtinimas, sprendimus bendrovei tapti kitų juridinių asmenų steigėja ar dalyve, sprendimus steigti bendrovės filialus ir atstovybes, investuoti, perleisti, nuomoti ar įkeisti ilgalaikį bendrovės turtą, o taip pat priimti ir kitus sprendimus, kurie pagal ABĮ yra priskirti valdybos kompetencijai (ABĮ 37 str. 10 d.). Stebėtojų taryba renka valdybos narius ar bendrovės vadovą (jei valdyba nesudaroma) ir atšaukia juos iš pareigų, be to, jei bendrovė dirba nuostolingai, stebėtojų taryba privalo svarstyti, ar valdybos nariai (ar bendrovės vadovas) tinka eiti pareigas. Šie juridinio asmens vardu priimami sprendimai taip pat pasižymi *rizikingumu*, kadangi išrinkus netinkamus valdybos narius (ar vadovą), tai gali sukelti bendrovei didelių nuostolių. Taigi valdymo organams suteikta plati rizikingų sprendimų priėmimo laisvė. Tačiau ji visgi nėra absoliuti, kadangi įstatymuose yra įtvirtintos atitinkamos šios laisvės ribos. Jas, be kita ko, taip pat gali nustatyti juridinio asmens vidaus dokumentai (įstatai, reglamentai, kitų juridinio asmens organų sprendimai, akcininkų sutartys ir pan.), su vadovu sudarytos sutartys ir pan. Valdymo organai, įgyvendindami teisę priimti rizikingus sprendimus, privalo neperžengti nustatytų šios teisės ribų. Priešingu atveju, tai gali būti vėliau pripažinta valdymo organų narių neteisėtais veiksmais. Tačiau šių ribų nustatymas, pasak Harvardo Teisės mokyklos profesoriaus C. R. Clark, yra viena pagrindinių įmonių teisės sprendžiamų problemų[475], kylančių iš esmės dėl to, kad itin sunku užtikrinti protingą vadovo atsakomybės už priimamus sprendimus laipsnį, tuo pačiu nesukeliant baimės rizikuoti, kadangi rizika yra viena iš pagrindinių bendrovės vertės bei akcininkų gaunamos naudos didinimo priemonių. Taigi kokios yra teisės priimti rizikingus sprendimus ribos ir šių ribų peržengimo teisinės pasekmės? Atsakymą į šį klausimą galima pateikti tik detaliai išanalizavus valdymo organų narių civilinės atsakomybės už priimtais rizikingais sprendimais padarytą žalą sąlygas.

Asmenims, turintiems teisę juridinio asmens ar savo vardu reikalauti iš valdymo organo nario žalos atlyginimo dėl teisės priimti rizikingus sprendimus ribų peržengimo, kyla pareiga įrodyti tai, kad vadovas priimdamas ir (ar) vykdydamas rizikingus verslo sprendimus ar nepriimdamas reikiamų sprendimų[476] atliko *neteisėtus veiksmus*, kad būtent dėl šių neteisėtų veiksmų patirta žalos (*priežastinį ryšį*), ir atitinkamai pagrįsti

[475] Plačiau žr. Clark, C. R. *Corporate Law*. Boston: Little, Brown and Company, 1986, p. 33-34.

[476] Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pabrėžęs, kad juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė gali atsirasti taip pat ir už neveikimą – reikiamų sprendimų nepriėmimą. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Liunetė“ v. 91-oji gyvenamųjų namų statybos bendrija, R. B., A. G., V. P., P. R., V. S. ir A. K.* (bylos Nr. 3K-3-233/2007).

reikalaujamos žalos dydį (žalos faktą)[477]. Tuo tarpu vadovo kaltės įrodinėti neprivaloma, kadangi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, jog vadovo *kaltė* yra preziumuojama[478]. Teisės doktrinoje tokia pozicija paaiškinama remiantis sąžiningumo (lot. *bona fides*) sampratos analize. Pasak A. Norkūno, vertinant asmens elgesį sąžiningumo aspektu, neteisėti veiksmai pasireiškia kaip objektyvusis nesąžiningumas, o kaltė – kaip subjektyvusis nesąžiningumas. Jei objektyvus nesąžiningumas įrodytas, tai turi būti laikoma, kad jis ir subjektyviai nesąžiningas – kaltas[479]. Todėl vadovas, norėdamas išvengti civilinės atsakomybės, turėtų paneigti šią prezumpciją, pateikdamas teisėtus įrodymus. Atsižvelgiant į tai, toliau, analizuodami valdymo organų narių civilinės atsakomybės už rizikingais sprendimais padarytą žalą sąlygas, neteisėtus veiksmus ir kaltę, kaip du neatsiejamus sąžiningumo elementus, nagrinėsime kartu.

3.2.1. Civilinės atsakomybės sąlygų nustatymas: deliktinės ar sutartinės atsakomybės taisyklės?

Viena svarbiausių problemų, analizuojant juridinio asmens valdymo organų civilinę atsakomybę, pasireiškia tuo, kad teisės doktrinoje nėra vieningos nuomonės, kuriomis civilinės atsakomybės taisyklėmis – sutartinės ar deliktinės – reikėtų vadovautis, vertinant valdymo organų narių veiksmus, sukėlusius žalą. Aiškaus atsakymo taip pat nepateikia ir teismų praktika. Visgi šis klausimas yra itin aktualus, kadangi nuo to, kokia civilinė atsakomybė – sutartinė ar deliktinė – taikytina vadovams, pažeidus jiems nustatytas pareigas, priklausys sąlygų, kurioms esant atlyginama žala, nustatymo ypatumai, įrodinėjimo naštos pasiskirstymas, atlygintinų nuostolių ribos, ieškinio senaties terminų skaičiavimo ypatumai, ginčų, kylančių iš tokių santykių, jurisdikcija bei taikytina teisė.

Jau senovės Romos teisė skyrė du prievolių atsiradimo pagrindus: *sutartį* ir *deliktą*. Šis taip pat ir šiuolaikinėje civilinėje teisėje egzistuojantis prievolių atsiradimo pagrindų dualizmas lemia civilinės atsakomybės dualistinę prigimtį. Pagal tai išskiriamos dvi civilinės atsakomybės rūšys: *sutartinė* (angl. *contractual liability*; vok. *Vertragszivilrechtliche Haftung*) ir *deliktinė* (angl. *tortious liability*; vok. *Deliktzivilrechtliche Haftung*)[480]. Sutartinė civilinė atsakomybė atsiranda dėl to, kad neįvykdoma ar netinkamai įvykdoma sutartis (CK

[477] Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje *R. Gėgžnas v. UAB „Aviakompanija Lietuva“* (bylos Nr. 3K-3-1130/2003); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Saulėtekis“ v. I. K., L. M. ir R. P.* (bylos Nr. 3K-3-604/2006); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti UAB „Optimalūs finansai“ v. G. P.* (bylos Nr. 3K-7-444/2009); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė“ b. R. Š., A. B. ir A. G.* (bylos Nr. 3K-3-19/2012).

[478] Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vombatas“ v. A. Š.* (bylos Nr. 3K-3-335/2009); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti AB „Barklita“ v. G. B. ir J. G.* (bylos Nr. 3K-3-528/2009); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Geosprendimai“ v. G. K.* (bylos Nr. 3K-3-177/2011); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Vajalio medienos gaminiai“ v. R. K., N. K.* (bylos Nr. 3K-3-228/2011); ir kt.

[479] Norkūnas, A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas. *Jurisprudencija*. 2002, 28(20): 114.

[480] Mikelėnas, V., *supra* note 336, p. 25.

6.245 str. 3 d.), o deliktinė – dėl žalos, kuri nesusijusi su sutartiniais santykiais, išskyrus atvejus, kai įstatymai nustato, kad deliktinė atsakomybė atsiranda ir dėl žalos, susijusios su sutartiniais santykiais (CK 6.245 str. 4 d.). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos teisėje nepripažįstama civilinės atsakomybės rūšių konkurencija[481]. Šį draudimą yra suformulavęs Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo jurisprudencijoje[482]. CK aiškiai nurodoma, kada atsiranda bei taikoma sutartinė, o kada – deliktinė civilinė atsakomybė.

Kaip jau minėjome, valdymo organų nariams civilinė atsakomybė gali kilti tiek prieš patį juridinį asmenį, tiek ir prieš kreditorius. Kadangi valdymo organų narių ir kreditorių nesieja sutartiniai teisiniai santykiai, tai akivaizdu, jog žalos padarymo atveju valdymo organų narių civilinė atsakomybė kreditorių atžvilgiu būtų deliktinė, kadangi tokia atsakomybė kiltų generalinio delikto, o ne konkrečios sutarties pažeidimo pagrindu. Tai pripažįstama tiek užsienio[483], tiek ir Lietuvos[484] teismų praktikoje. Valdymo organo nariui kreditorių atžvilgiu gali kilti sutartinė civilinė atsakomybė tik tuo atveju, jeigu jis asmeniškai, kaip fizinis asmuo, garantavo atitinkamos sutarties įvykdymą, buvo tokios sutarties šalimi arba kreditoriui leido pagrįstai manyti jį tokiu esant, t. y. jeigu vadovas veikia savo, o ne juridinio asmens vardu[485].

Daugiausiai diskusijų kelia vadovo atsakomybės rūšies prieš patį juridinį asmenį klausimas. Teisės doktrinoje, deja, nerasime vieningos nuomonės. Vienų autorių teigimu, vadovo civilinė atsakomybė juridiniam asmeniui yra išimtinai tik sutartinė, kadangi kyla tarp juridinio asmens ir vadovo sudarytos sutarties pagrindu[486]. Kiti, priešingai, mano, jog šiuo atveju kyla deliktinė vadovo civilinė atsakomybė, kadangi konkretus asmuo vadovo statusą gali įgyti bet kokio juridinio fakto pagrindu (sutartimi, administraciniu aktu, teismo sprendimu ir pan.), be to, daugelį juridinio asmens vadovo pareigų nustato įstatymai, kurių šalys sutartimi negali pakeisti[487]. Galiausiai yra autorių, teigiančių, jog valdymo organų narių civilinė atsakomybė juridiniam asmeniui yra *sui generis*, kadangi jos pagrindas nėra nei sutartis, nei deliktas[488]. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijoje ši problema apskritai neįvardijama, o nagrinėjant konkrečias bylas dėl

[481] Sutartinės ir deliktinės atsakomybės konkurencija – tai situacija, kai galima taikyti tiek sutartinę, tiek deliktinę atsakomybę. Mikelėnas, V., *supra* note 336, p. 51.

[482] Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje *V. Pečiulis v. AB „Durpeta“* (bylos Nr. 3K-3-458).

[483] Plačiau apie tai žr. Wooldridge, F. Duty of Care and Liabilities of Members of the Two Boards of German Public Companies. *European Business Law Review*. 2006, 17(1): 109-120.

[484] Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Alaja“ ir ko“ v. K. A. ir V. A.* (bylos Nr. 3K-3-509/2008); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras ir UAB „Vilniaus vandenys“ v. A. J. V. M. ir B. J. B., atstovaujamą M. B.* (bylos Nr. 3K-3-517/2009); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras ir UAB „Vilniaus vandenys“ v. A. J. V. M. ir B. J. B.* (bylos Nr. 3K-3-214/2011); ir kt.

[485] Bruce, M., *supra* note 57, p. 71.

[486] Abramavičius, A.; Mikelėnas, V., *supra* note 43, p. 236-238; Pacevičius, Ž. Administracijos vadovo atsakomybė už bendrovei padarytą žalą. *Juristas*. 2004, 5: 22.

[487] Greičius, R. *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2, p. 218-219.

[488] Plačiau žr. Jones, E. Directors' Duties: Negligence and the Business Judgement Rule. *SA Mercantile Law Journal*. 2007, 19: 326-336; McLennan, J. S. Duties of Care and Skill of Company Directors and Their Liability for Negligence. *SA Mercantile Law Journal*. 1996, 8: 94-102.

valdymo organų narių neteisėtais veiksmais padarytos žalos juridiniam asmeniui atlyginimo arba apskritai nenurodoma vadovui kylančios civilinės atsakomybės rūšis[489], arba pabrėžiama, jog tai yra deliktinė civilinė atsakomybė, detaliau neargumentuojant tokio pasirinkimo pagrindų[490]. Nekvestionuojame kasacinio teismo pozicijos analizuojamu klausimu, tačiau norime atkreipti dėmesį į tai, kad visgi derėtų pagrįstai motyvuoti vadovo civilinės atsakomybės rūšies pasirinkimo priežastis, kadangi vėliau, kilus vienos ar kitos atsakomybės rūšies palankumo šalims klausimui, gali kilti rizika, jog nebus užtikrintas teisminės praktikos vienodumas. Siūlytina, nustatant vadovo civilinės atsakomybės rūšį už juridiniam asmeniui padarytą žalą ir sprendžiant sutartinės bei deliktinės atsakomybės konkurencijos klausimą, atsižvelgti į tarp juridinio asmens ir vadovo susiklosčiusių teisinių santykių specifiką, t. y. į disertacijos 2 skyriuje jau išanalizuotus „*vidinius*“ ir „*išorinius*“ santykius.

Kaip minėjome, „*išoriniai*“ santykiai atsiranda tarp juridinio asmens ir valdymo organo nariu paskirto fizinio asmens, jiems sudarant sutartį. Todėl žala, padaryta juridiniam asmeniui dėl tokios sutarties pažeidimo, turėtų kilti pagal sutartinės civilinės atsakomybės taisykles. Tokia atsakomybė galėtų kilti, pavyzdžiui, tuo atveju, jeigu fizinis asmuo nepagrįstai nutraukia sutartį, atsisakydamas eiti valdymo organo nario pareigas, ir tokie veiksmai sukelia juridiniam asmeniui žalą (naujo asmens paieškos kaštai, reikiamų sprendimų priėmimo uždelsimu sukelti nuostoliai ir pan.). Kyla klausimas, ar tos pačios taisyklės turėtų būti taikomos taip pat ir žalos, kilusios „*vidinių*“ santykių pagrindu, atžvilgiu?

Antrajame darbo skyriuje, analizuodami „*vidinių*“ santykių tarp juridinio asmens ir valdymo organų narių specifiką, priėjome prie išvados, jog tokiu atveju valdymo organo nariu paskirtas fizinis asmuo veikia ne savo vardu (tokiu būdu jis veikia tik „*išoriniuose*“ santykiuose), o juridinio asmens vardu ir įgyvendina ne savo, o juridinio asmens teisinį subjektiškumą, t. y. veikia kaip juridinio asmens valdymo organas. Kaip minėjome, valdymo organas yra struktūrinė juridinio asmens dalis. Tai nėra teisės subjektas ar tuo labiau juridinio asmens atstovas. Tarp juridinio asmens ir valdymo organo nėra sudaroma jokia sutartis, kadangi valdymo organas veikia įstatymų bei juridinio asmens steigimo dokumentų pagrindu. Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, jog valdymo organo nariu paskirtas fizinis asmuo, veikdamas juridinio asmens vardu kaip valdymo organas, už žalą, padarytą juridiniam asmeniui savo neteisėtais veiksmais, turėtų atsakyti pagal deliktinės civilinės atsakomybės taisykles.

---

[489] Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *Vokietijos bendrovė „Gretsch-Unitas GmbH“ ir UAB „duomenys neskelbtini“ v. V. S.* (bylos Nr. 3K-3-1590/2002); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. v. UAB (duomenys neskelbtini)* (bylos Nr. 3K-3-192/2004); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Metalo ženklai“ v. A. T. ir A. I.* (bylos Nr. 3K-3-334/2010).

[490] Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Autrolis“ v. G. Č.* (bylos Nr. 3K-3-388/2006); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P.* (bylos Nr. 3K-7-444/2009); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje *J. B. B. v. uždarąją akcinę bendrovę „NEO GROUP“* (bylos Nr. 3K-3-157/2010); ir kt.

Taigi valdymo organų narių civilinė atsakomybė už rizikingais sprendimais kreditoriams ar juridiniam asmeniui padarytą žalą kyla pagal deliktinės civilinės atsakomybės taisykles tuo atveju, jeigu valdymo organo nariu paskirtas fizinis asmuo šią žalą, peržengęs teisės priimti rizikingus sprendimus ribas, padaro veikdamas kaip juridinio asmens valdymo organas, įgyvendinantis juridinio asmens teisinį subjektiškumą. Tais atvejais, kai valdymo organo nariu paskirtas fizinis asmuo sutartinių teisinių santykių pagrindu veikia savo vardu, įgyvendindamas savo teisinį subjektiškumą, akivaizdu, jog jam kiltų sutartinė civilinė atsakomybė.

3.2.2. Valdymo organų narių veiksmų neteisėtumas ir kaltė rizikingų sprendimų priėmimo procese

Teisės priimti rizikingus sprendimus ribas nustato įstatymuose, juridinio asmens steigimo dokumentuose bei kituose vidaus dokumentuose numatytos pareigos. Šių pareigų privalu laikytis viso sprendimų priėmimo proceso metu, kurį iš esmės sudaro trys pagrindiniai etapai: 1) informacijos rinkimas, sprendimo turinio nustatymas ir rizikos įvertinimas; 2) sprendimo priėmimas; ir 3) sprendimo įgyvendinimas[491]. Šio proceso metu vadovas turi nustatyti galimas priimamo sprendimo rizikas, jas išmatuoti, imtis visų protingų priemonių joms apriboti bei sumažinti, jas nuolat stebėti bei kontroliuoti[492]. Žinoma, tam reikia turėti specialių žinių[493], todėl vadovas, esant reikalui, visuomet turi teisę kreiptis į kompetentingus vidaus ar išorės ekspertus bei specialistus.

CK bei atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojantys įstatymai nustato bendrąsias valdymo organų narių pareigas, kurių jie privalo laikytis savo kompetencijos ribose vykdydami jiems pavestas valdymo funkcijas. Visų pirma, vadovai privalo laikytis CK 2.87 straipsnyje įtvirtintų fiduciarinių pareigų, t. y. veikti sąžiningai ir protingai, būti lojaliais juridiniam asmeniui, laikytis konfidencialumo bei vengti interesų konflikto. Visų antra, vadovai savo veikloje turi vadovautis įstatymais, kitais teisės aktais bei juridinio asmens vidaus dokumentais (įstatais, nuostatais, dalyvių susirinkimo sprendimais ir pan.). Pavyzdžiui, ABĮ 37 straipsnio 7 dalyje numatyta, jog bendrovės vadovas yra įpareigotas savo veikloje vadovautis įstatymais, kitais teisės aktais, bendrovės įstatais, visuotinio akcininkų susirinkimo sprendimais, stebėtojų tarybos bei valdybos sprendimais ir pareiginiais nuostatais. Galiausiai, valdymo organų nariai turi bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai (CK 6.246 str. 1 d.), o jų priimami sprendimai neturi prieštarauti protingumo ar sąžiningumo principams, juridinio asmens kreditorių teisėms bei teisėtiems interesams (CK 2.82 str. 4 d.), verslo papročiams ir sąžiningos dalykinės praktikos reikalavimams[494].

Kaip matome, įstatymuose įtvirtintos tik bendro pobūdžio pareigos, kurių valdymo organų nariai turi laikytis, vykdydami jiems pavestas funkcijas. Tačiau juose nėra

---

[491] Plačiau apie tai žr. Blake, C. *Sprendimų priėmimo menas. Kaip vadovauti verslui nuolat kintančiame pasaulyje*. Vilnius: UAB „Verslo žinios“, 2008.

[492] Plačiau apie tai žr. Kancerevyčius, G. *supra* note 1, p. 82.

[493] Plačiau apie žinias, kurias turi turėti valdymo organų nariai, žr. Jucevičienė, P., *supra* note 133, p. 168.

[494] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje *K. J. J. v. J. B. ir V. K.* (bylos Nr. 3K-7-226/2006).

pateikta aiškių taisyklių bei kriterijų, kuriais vadovai turėtų vadovautis, priimdami rizikingus sprendimus, ir tai palikta plačiai teismo diskrecijai. Paminėtina, jog 1994 metų redakcijos ABĮ visgi nustatė tam tikrus reikalavimus priimamiems verslo sprendimams. Šio įstatymo 18 straipsnio 6 dalyje buvo numatyta, jog sprendimai: 1) neturi pažeisti bendrovės įstatų ar būti priešingi įstatuose nurodytiems bendrovės veiklos tikslams; 2) negali akivaizdžiai viršyti normalios gamybinės-ūkinės rizikos; 3) nebūti akivaizdžiai nuostolingais ar akivaizdžiai ekonomiškai nenaudingais. Analogiška nuostata taip pat buvo įtvirtinta ir pirmosios 2000 metų ABĮ redakcijos 35 straipsnio 14 dalyje, tačiau šiuo metu galiojančioje ABĮ redakcijoje šios nuostatos nebėra. Labai panaši nuostata įtvirtinta LR Valstybės ir savivaldybės įmonių įstatymo 9 straipsnio 5 dalyje, kurioje nurodyta, kad įmonės organai neturi teisės priimti sprendimų ar atlikti kitų veiksmų, kurie *akivaizdžiai viršija normalią gamybinę ūkinę riziką* ar yra *akivaizdžiai nuostolingi*. Visgi šių reikalavimų turinys detaliau neapibrėžtas. Taigi įstatymai nepateikia aiškių taisyklių, kuriomis turėtų būti vadovaujamasi priimant rizikingus sprendimus, todėl kyla klausimas, kokiais kriterijais vadovaujantis reikia vertinti vadovo veiksmus rizikingų sprendimų priėmimo procese? Ar teismas, nustatinėdamas vadovo neteisėtų veiksmų egzistavimo faktą, turi teisę vertinti vadovo priimtų sprendimų turinį? Siekdami atsakyti į šiuos klausimus, toliau aptarsime subjektų ratą, į kurių interesus vadovai privalo atsižvelgti priimdami rizikingus sprendimus, bei sprendimų turinio ir viso jų priėmimo proceso vertinimo kriterijus, turinčius esminės reikšmės vertinant valdymo organų narių veiksmų teisėtumą.

3.2.2.1. Subjektai, į kurių interesus privaloma atsižvelgti priimant sprendimus

Valdymo organų nariams itin svarbu suvokti, kieno interesais jie turi veikti, vykdydami valdymo funkcijas, kadangi nuo to priklauso jų priimamų sprendimų teisėtumas. Lietuvos teisės aktų nuostatos šiuo klausimu nėra aiškios. Pavyzdžiui, CK 2.87 straipsnyje įtvirtinta, jog valdymo organų nariai turi veikti *juridinio asmens interesais*[495], tačiau CK 2.82 straipsnio 4 dalyje nurodoma *kreditoriaus* teisė ginčyti valdymo organų sprendimus, pažeidžiančius *jų teises ar teisėtus interesus*. Be to, ABĮ 19 straipsnio 8 dalyje nustatyta, jog bendrovės vadovas privalo veikti bendrovės ir jos *akcininkų naudai* (LR ABĮ). Taigi tokia teisinė reglamentacija nepateikia aiškaus atsakymo, kieno interesais valdymo organai turi vadovautis, priimdami sprendimus. Tuo labiau, kad šiuo metu tiek teisės doktrinoje, tiek ir teismų praktikoje jau galima pastebėti tendencijų, jog pamažu plečiamas subjektų ratas, kurių interesų valdymo organai privalo paisyti.

Teisės doktrinoje egzistuoja nemažai teorijų, skirtingai aiškinančių tai, į kieno interesus juridinio asmens valdymo organų nariai turi atsižvelgti, priimdami sprendimus. Šių teorijų ištakas galima rasti dar 1930 metais vykusioje diskusijoje tarp A. A. Berle ir M. E. Dodd. A. A. Berle teigė, jog bendrovė ir jos valdymo organai turi veikti išimtinai tik

[495] Tai ne kartą yra pabrėžęs taip pat ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Vakarų prekyba" v. A. Z. Ir UAB „Vakarų Baltijos korporacija"* (bylos Nr. 3K-3-316/2007); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Metalo ženklai" v. A. T. ir A. I.* (bylos Nr. 3K-3-334/2010).

akcininkų interesais[496]. Tuo tarpu M. E. Dodd, priešingai, teigė, jog bendrovė turi pareigas visiems su įmone susijusiems asmenims (angl. *constituencies*), ne tik akcininkams[497]. Šių idėjų pagrindu susiformavo dvi skirtingos mokslinės teorijos: *akcininkų pirmenybės teorija* (angl. *shareholder primacy theory*) ir *interesų grupių teorija* (angl. *stakeholder theory*)[498].

Akcininkų pirmenybės teorijos šalininkai[499] teigia, jog direktoriai, priimdami sprendimus, turi atsižvelgti pirmiausia į akcininkų interesus bei užtikrinti akcininkų gaunamos naudos maksimizavimą[500]. Ši teorija tradiciškai remiasi idėja, kad akcininkai yra bendrovės savininkai, todėl jie „turi teisę kontroliuoti bendrovę, nustatyti pagrindines jos strategijas ir nuspręsti, ar reikia esminių bendrovės strategijos bei praktikos pakeitimų“[501]. Šiuo požiūriu bendrovė laikoma akcininkų privačia nuosavybe, todėl kartais teisės doktrinoje dar vadinama „*nuosavybės modeliu*“ (angl. *'the property model'*)[502]. Kaip jau minėta, XX amžiaus viduryje, pasikeitus bendrovės sampratai, akcininkai nebebuvo laikomi bendrovės savininkais. Tai turėjo esminės įtakos *interesų grupių teorijos*[503] bei jau minėtos *sutartinės* („*sutarčių ryšių*“) *teorijos* įsivyravimui.

Interesų grupių teorijos šalininkai teigia, jog direktoriai turi priimti sprendimus, atsižvelgdami į visų potencialių bendrovės veikla suinteresuotų asmenų interesus[504]. Visgi šios teorijos šalininkai nėra homogeniški ir skirtingai aiškina suinteresuotų asmenų sąvoką. Siaurąja prasme šie asmenys apibrėžiami kaip asmenys, kurių interesai yra tiesiogiai susiję su įmonės ekonominiais interesais, pavyzdžiui, darbuotojai, klientai, tiekėjai[505]. Plačiąja prasme suinteresuoti asmenys apibrėžiami kaip „bet kurie asmenys ar asmenų grupė, kurie gali turėti įtakos arba kuriems gali turėti įtakos bendrovės tikslų

---

496 Berle, A. A. Corporate Powers as Powers in Trust. *Harvard Law Review*. 1931, 44: 1049.

497 Dodd, M. E. For Whom Are Corporate Managers Trustees. *Harvard Law Review*. 1932, 45: 1148.

498 Lichner, Y., *supra* note 86, p. 890.

499 Pavyzdžiui, Weiner, J. L. The Berle-Dodd Dialogue on the Concept of the Corporation. *Columbia Law Review*. 1964, 64(8): 1458-1467; Meckling, H. W. Theory of the Firm: Managerial Behaviour, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics*. 1976, 3(4): 305-360; Sommer, A. A. Whom Should the Corporation Serve? The Berle-Dodd Debate Revisited Sixty Years Later. *Delaware Journal of Corporate Law*. 1991, 16(1): 33-56; Smith, D. G. The Shareholder Primacy Norm. *Journal of Corporation Law*. 1998, 23: 277-323; Hansmann, H.; Kraakman, R. R. The End of History for Corporate Law. *Georgetown Law Journal*. 2001, 89: 439-468; Millon, D. Why is Corporate Management Obsessed with Quarterly Earnings and What Should be Done About It? *George Washington Law Review*. 2002, 70: 890-920; Tsuk, D. Corporations Without Labor: The Politics of Progressive Corporate Law. *University of Pennsylvania Law Review*. 2003, 151(6): 1861-1912.

500 Testy, K. Y. Capitalism and Freedom-Fro Whom? Feminist Legal Theory and Progressive Corporate Law. *Law and Contemporary Problems*. 2004, 67: 91.

501 Matheson, J. H.; Olson, B. A. Corporate Law and the Long-Term Shareholder Model of Corporate Governance. *Minnesota Law Review*. 1992, 76: 1327.

502 Plačiau žr. Allen, T. W. Our Schizophrenic Conception of the Business Corporation. *Cardozo Law Review*. 1992, 14: 261-281.

503 Ireland, P. Back to the Future: Adolf Berle, the Law Commission and Directors Duties. *Company Lawyer*. 1999, 20(6): 203.

504 Plačiau žr. Hill, Ch. W. L.; Jones, T. M. Stakeholder-Agency Theory. *Journal of Management Studies*. 1992, 29(2): 131-154; Donaldson, T.; Preston, L. E. The Stakeholder Theory of the Corporation–Concepts, Evidence and Implication. *The Academy of Management Review*. 1995, 20: 65-91.

505 Plačiau žr. Hill, Ch. W. L.; Jones, T. M., *ibid*; Mitchell, R. K.; Agle, B. R.; Wood, D. J. Toward a Theory of Stakeholder Identification and Salience: Defining the Principle of Who and What really Counts. *Academy of Management Review*. 1997, 22(4): 853-886.

pasiekimas“[506]. Tai apima tuos, kurie neturi tiesioginių ekonominių interesų, susijusių su bendrove, pavyzdžiui, vietinė bendruomenė ar visa visuomenė[507]. Ši teorija plačiąja prasme remiasi pagrindine idėja, jog bendrovė, kaip „*realus asmuo*“ (angl. *'real entity'*), yra autonomiška nuo jos akcininkų[508]. Šios teorijos šalininkai įmonę laiko kaip socialinę organizaciją arba daugiau kaip kvazi-viešąjį asmenį (angl. *quasi-public entity*) nei kaip privačios nuosavybės objektą[509]. Todėl, pasak jų, įmonė, kaip ir kitos viešos institucijos, turi veikti, atsižvelgiant į viešąjį interesą, ir turi „pareigą visuomenei veikti socialiai atsakingu būdu, net jei tai nebūtų teisiškai privaloma“[510]. Ši teorija taip pat įtvirtinama EPBO principuose[511], kuriuose numatyta, jog bendrovės valdymo schema turi pripažinti įstatymu ar susitarimais įsteigtų akcijų paketų savininkų ar kitų įmonės veikla suinteresuotų asmenų teises ir skatinti aktyvų bendradarbiavimą tarp įmonės ir akcijų paketų savininkų, kuriant gerovę, darbo vietas ir stiprinant finansiškai patikimas įmones. Visgi interesų grupių teorija yra kritikuojama dėl to, kad sukelia painiavą įmonės valdymo organų narių turimų pareigų atžvilgiu ir nepaaiškina, kaip šie interesai turėtų būti įvertinti bei kokiu būdu rastas balansas tarp visų interesų grupių interesų bei kaip turėtų būti sprendžiamas klausimas, kai šie interesai vienas kitam prieštarauja[512]. Pasak šios teorijos kritikų, toks neaiškumas bei painiava turi neigiamą įtaką sprendimų priėmimo proceso kokybei bei kelia grėsmę visos įmonės gyvavimui[513].

Sutartinės („sutarčių ryšių“) teorijos pradininkėmis laikomos JAV teisės profesorės M. M. Blair ir L. A. Stout[514], kurios, atlikusios vieną reikšmingiausių bendrovių valdymo ekonominių analizių, metusių iššūkį akcininkų pirmenybės teorijai, pasiremdamos esminiais ekonomikos principais, teigė, jog atviro tipo bendrovių darbas yra geriausiai suprantamas kaip darbas atitinkamos žmonių grupės, sudariusios kompleksą sutarčių, pagal kurias susitariama kartu dirbti, siekiant bendrų tikslų. Tai reiškia, jog yra sujungiamos investicijos ir pastangos. Šie asmenys nėra suvokiami vien tik kaip investuotojai (kaip akcininkų pirmenybės teorijos atveju), bet taip pat kaip ir kreditoriai, vadovai bei darbuotojai, kurie kartu sudaro „*komandą*“. Ši teorija taip pat metė iššūkį požiūriui į atstovo-atstovaujamojo problemas. Pasak M. M. Blair ir L. A. Stout, atviro tipo bendrovių pagrindinė ekonominė funkcija yra ne atstovo-atstovaujamojo problemų sprendimas, o suteikimas priemonių, kuriomis pasinaudodami akcininkai, kredi-

---

506 Plačiau žr. Freeman, R. E.; Reed, D. L. Stockholders and Stakeholders: a New Perspective on Corporate Governance. *California Management Review*. 1983, 15(3): 88-106; Freeman, R. E. *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Boston: Pitman, 1984, p. 46.

507 Lichner, Y., *supra* note 86, p. 893.

508 Plačiau žr. Ireland, P. Corporate Governance, Stakeholding and the Company: Towards a Less Degenerate Capitalism. *Journal of Law and Society*. 1996, 23: 287-320.

509 Testy, K. Y., *supra* note 501, p. 91.

510 Grossman, H. A. Refining the Role of the Corporation: The Impact of Corporate Social Responsibility on Shareholder Primacy Theory. *Deakin Law Review*. 2005, 10(2): 575.

511 *OECD Principles of Corporate Governance* [interaktyvus]. France: OECD Publications Service, 2004 [žiūrėta 2012-08-01]. <http://www.oecd.org/dataoecd/32/18/31557724.pdf>.

512 Plačiau žr. Committee on Corporate Laws. Other Constituencies Statutes: Potential for Confusion. *The Business Lawyer*. 1989, 45: 2253-2269.

513 Plačiau žr. Jensen, C. M. Value Maximization, Stakeholder Theory and the Corporate Objective Function. *Journal of Applied Corporate Finance*. 2010, 22(1): 32-42.

514 Plačiau žr. Blair, M. M.; Stout, L. A., A Team Production Theory of Corporate Law, *supra* note 86.

toriai, vadovai, darbuotojai ir kitos interesų grupės, galinčios investuoti specifinius su įmone susijusius išteklius, savo pačių naudai perleistų šių išteklių kontrolę bendrovės valdybai. Teigiama, jog „<...> valdybos egzistuoja ne tam, kad apsaugotų akcininkus *per se*, bet tam, kad apsaugotų visų įmonės „*komandos*“ narių interesus“[515]. Atitinkamai, direktoriai turi fiduciarines pareigas tik bendrovės atžvilgiu, todėl gali imtis tinkamų veiksmų, kurie būtų naudingi visiems „*komandos*“ nariams[516]. Nors ši teorija ir sulaukė kritikos dėl „*komandos*“ narių interesų skirtumų ir jų nesuderinamumo[517], tačiau, pasak V. G. Maurer, nepaisant to „ji geriau apibrėžia realybę, nes pavaizduoja, jog direktorių valdyba faktiškai atsižvelgia į kitų, nei akcininkai, šalių interesus“[518].

Socialinės atsakomybės teorija (angl. theory of corporate social responsibility), kuri yra susijusi su interesų grupių teorija, pastaruoju metu vystosi ir tampa vis labiau svarbi. Tačiau mokslinėje literatūroje kol kas nerasime vieno visuotinai pripažinto įmonių socialinės atsakomybės apibrėžimo. Be to, įvairių autorių pateikiamuose apibrėžimuose dažnai akcentuojami skirtingi aspektai: santykiai su darbuotojais, verslo ir valdžios atstovais, aplinkosaugos, finansinės ar etinės problemos. Pavyzdžiui, B. Gruževskis įmonių socialinę atsakomybę apibrėžia kaip savanoriškas verslo įmonių pastangas įtraukti socialines ir aplinkos problemas į jų bendras veiklas bei ryšius su interesų grupėmis[519]. I. Kleinaitės teigimu, tai yra darnaus vystymosi principų praktinis taikymas savo veikloje[520]. Anot D. Grundey, įmonių socialinė atsakomybė yra savanoriškas, įstatymų nenulemtas verslo organizacijų įsipareigojimas visose savo veiklos srityse atsižvelgti ir derinti savo interesus su vartotojų, darbuotojų, visų akcininkų, aplinkos, savo bendruomenės ir kitų susijusių asmenų interesais[521]. Nors ši teorija neturi vieningo apibrėžimo, tačiau terminas „įmonių socialinė atsakomybė“ dažniausiai naudojamas apibūdinti įvairiems įmonių naudojamiems būdams, kuriais jos savanoriškai integruoja socialinius ir aplinkos interesus į savo veiklą bei sąveiką su interesų grupėmis[522]. Faktiškai galima išskirti dvejopo pobūdžio argumentus, mokslininkų naudojamus pagrįsti įmonių socialinę atsakomybę – normatyvinį (etinį) ir instrumentinį (verslo). Normatyviniu požiūriu siekiama įvertinti norėjimo daryti gera motyvus. Šios teorijos šalininkai teigia, jog įmonės turi moralinį įsipareigojimą žmonėms bei planetai, todėl turi veikti

---

[515] Blair, M. M., Stout, L. A., A Team Production Theory of Corporate Law, *supra* note 86, p. 253.

[516] Plačiau žr. Crespi, G. S., Redefining the Fiduciary Duties of Corporate Directors in Accordance with Team Production Model of Corporate Governance, *supra* note 86.

[517] Pavyzdžiui, Bolodeoku, I. O. Economic theories of the corporation and corporate governance: a critique. *Journal of Business Law*. 2002, 4: 411-438; Meese, A. J. The Team Production Theory of Corporate Law: A Critical Assessment. *William and Mary Law Review*. 2002, 43: 1629-1702.

[518] Maurer, V. G., *supra* note 86, p. 102.

[519] Gruževskis, B., *et al*. *Įmonių socialinė atsakomybė. Aktualūs socialinės politikos klausimai*. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2006, p. 40.

[520] Kleinaitė, I. Įmonių socialinės atsakomybės gairės mažoms ir vidutinėms įmonėms ir geros praktikos pavyzdžiai. *Atsakingo verslo praktika*. Vilnius: LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2007, p. 32.

[521] Grundey, D. Applying sustainability principles in the economy. *Technological and Economic Development of Economy*. 2008, 14(2): 102.

[522] Avi-Yonah, R. S. The Cyclical Transformations of the Corporate Form: A Historial Perspective on Corporate Social Responsibility. *Delaware Journal of Corporate Law*. 2005, 30(3): 814-815.

socialiai atsakingu būdu, nes būtent toks veikimas yra moraliai teisingas[523]. Instrumentiniu požiūriu įmonių socialinė atsakomybė vertinama kaip institutas, teikiantis naudą įmonei kaip visumai. Tai galima padaryti, *inter alia*, įgyvendinant „*etikos*“ kodeksus, tokiu būdu mažinant žiniasklaidos galimos viešai paskleisti neigiamos informacijos riziką bei vartotojų boikotų riziką. Daugelis mokslininkų netgi teigia, kad įmonių socialinė atsakomybė gali generuoti didesnį pelną[524]. Kiti, beje, tiki, kad įmonių socialinė atsakomybė yra puiki įmonės marketingo priemonė, kurią galima panaudoti reklamuojant bei stiprinant įmonės prekės ženklą[525]. Taigi šiuo požiūriu įmonių socialinė atsakomybė vertinama kaip viena iš rizikos valdymo priemonių, galinčių padėti įgyti vartotojų pasitikėjimą ir sustiprinti visuomenės teigiamą nuomonę apie įmonės veiklos motyvus. Kai kurie mokslininkai teigia, kad įmonių socialinė atsakomybė netgi turėtų būti įmonių verslo strategijos dalimi, kadangi tai padėtų jai tapti labiau konkurencingai rinkoje[526]. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad 2006 metais atliktas empirinis tyrimas netgi atskleidė, jog „tarp įmonių socialinės atsakomybės įgyvendinimo ir ilgalaikės įmonės sėkmės yra tiesioginis ryšys“[527]. Tačiau šios teorijos kritikai teigia, jog socialinė atsakomybė ir ilgalaikis pelno maksimizavimas nėra visada suderinami[528], be to, nėra jokių įtikinamų įrodymų, patvirtinančių tai, jog įmonių socialinė atsakomybė daro įmones pelningesnėmis[529]. Vis dėlto, pritartume tai nuomonei, kad įmonių socialinė atsakomybė turi būti suvokiama tiek kaip etinė priemonė, tiek ir kaip verslo strategija[530], kadangi verslo sektorius ir visa visuomenė nėra vienas nuo kito nepriklausomi institutai, jie yra glaudžiai susiję, todėl visuomenė tikisi tinkamo verslo elgesio ir rezultatų. Taigi akcininkų nauda turi būti vertinama ne tik per finansinę, bet ir per socialinę prizmę[531].

„Apsišvietusio akcininko vertės“ (angl. 'enlightened shareholder value') teorija įtvirtinama Anglijos Bendrovių įstatymo 172(1) straipsnyje[532] bei teismų praktikoje[533]. Pagrindinė šios teorijos idėja yra ta, kad direktoriai daug greičiau gali pasiekti ilgalaikę bendrovės sėkmę akcininkų naudai, jeigu bendrovė veiks atsakingai, atsižvelgdama į

---

523 Branco, M. C.; Rodrigues, L. L. Corporate Social Responsibility and Recourse-Based Perspectives. *Journal of Business Ethics*. 2006, 69(2): 112.

524 Pavyzdžiui, Bowd, R.; Bowd, L.; Harris, P. Communicating Corporate Social Responsibility: An Exploratory Case Study of a Major UK Retail Centre. *Journal of Public Affairs*. 2006, 6: 147-155.

525 Lantos, G. P. The Boundaries of Strategic Corporate Social Responsibility. *Journal of Consumer Marketing*. 2001, 18(7): 595-630.

526 Porter, M. E.; Kramer, M. R. Strategy and Society: The Link between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility. *Harvard Business Review*. 2006, 84(12): 78-92.

527 Chiu, I. H.-Y. The Paradigms of Mandatory Non-Financial Disclosure: A Conceptual Analysis. Part 2. *Company Lawyer*. 2006, 27(10): 293.

528 Roach, L. The Legal Model of the Company and the Company Law Review. *Company Lawyer*. 2005, 26(4): 101.

529 Plačiau žr. Vogel, D. *The Market for Virtue: The Potential and Limits of Corporate Social Responsibility*. Washington: Brookings Institute Press, 2006.

530 Wood, D. J. Corporate Social Performance Revisited. *Academy of Management Review*. 1991, 4: 695.

531 Kerr, J. E. Sustainability Meets Profitability: The Convenient Truth of How the Business Judgement Rule Protects a Board's Decision to Engage in Social Enterpreneurship. *Cardozo Law Review*. 2007, 29(2): 669.

532 Companies Act 2006 [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2012-08-01]. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/pdfs/ukpga_20060046_en.pdf>.

533 *Re West Coast Capital (LIOS) Ltd* [2008] CSOH 72; 2008 Scot (D) 16/5 (Outer House, Court of Sessions, Lord Glennie); *Cobden Investments Ltd v RWM Langport Ltd* [2008] EWHC 2810 (Ch).

visų interesų grupių, įskaitant darbuotojus bei aplinką, interesus[534]. Ši teorija visgi skiriasi nuo interesų grupių teorijos, kadangi pagal „*apsišvietusio akcininko vertės*“ teoriją iš direktorių reikalaujama atsižvelgti į interesų grupių interesus tiek, kiek tai turi naudos akcininkams, t. y. bendrovės dalyviams, kaip visumai[535]. Ši pareiga reiškia, jog, priimant sprendimus, turi būti sutelkiamas dėmesys į platų įvairių faktorių spektrą, tokiu būdu plėtojant pasitikėjimo santykius tarp interesų grupių, kas atitinkamai yra geriausias būdas užtikrinti bendrovės patvarumą, bendrą klestėjimą bei gerovę. Ši teorija taip pat skiriasi ir nuo akcininkų pirmenybės teorijos, kadangi pagal „*apsišvietusio akcininko vertės*“ teoriją prioritetas teikiamas ne trumpalaikei, o ilgalaikei akcininkų vertei[536]. Taigi galima teigti, kad ši teorija yra lyg „*trečiasis kelias*“, kuriuo yra pasiekiamas kompromisas tarp akcininkų pirmenybės ir interesų grupių teorijų[537].

Patikėjimo fondo teorijos (angl. trust fund theory) šalininkai pasisako už tiesioginių fiduciarinių pareigų kreditoriams institutą įmonės nemokumo atveju[538]. Pagal šią teoriją nemokios įmonės direktoriai traktuojami kaip netiesioginiai kreditorių patikėtiniai (angl. *constructive trustees*), t. y. „įmonei esant nemokiai, direktoriai įgyja fiduciarines pareigas tiesiogiai įmonės kreditoriams“[539]. Tai ne kartą yra pabrėžę ir JAV teismai, kurių sprendimuose kaskart nurodoma, jog kai įmonė tampa nemoki, direktoriai turi fiduciarines pareigas jau nebe akcininkams, o kreditoriams[540]. Nemokumas šiuo atveju apibrėžiamas kaip faktinis, o ne teisinis nemokumas, t. y. tam, kad įmonės vadovas įgytų fiduciarines pareigas tiesiogiai kreditoriams, pakanka to, kad įmonė faktiškai nebegalėtų atsiskaityti su kreditoriais, nesiejant nemokumo fakto su įstatyme numatytomis teisinėmis procedūromis, skirtomis įmonę teisiškai pripažinti nemokia[541].

Nemokumo grėsmės teorijos (angl. vicinity of insolvency theory) šalininkai teigia, jog pakanka vien tik įmonės nemokumo grėsmės (nesant faktinio nemokumo ar bankroto procedūros) tam, kad įmonės direktoriai įgytų fiduciarines pareigas tiesiogiai kreditorių atžvilgiu, kadangi įmonei esant „*arti nemokumo*“ (angl. *'vicinity of insolvent'*) akcininkai nustoja būti tokių pareigų naudos gavėjais, nes tokiu atveju kreditoriai įgyja didesnį suinteresuotumą įmonės verslu[542]. Be to, tokiu atveju akcininkai yra labiau linkę įgyvendinti rizikingus projektus, kadangi jie, turėdami ribotos atsakomybės apsaugą, neturi, ką prarasti, todėl kreditoriai netiesiogiai tampa riziką prisiimančiais

---

534 Nakajima, Ch. Enlightened Shareholder Value? *Company Lawyer*. 2007, 28(12): 353-354.

535 Lichner, Y., *supra* note 86, p. 906.

536 *Ibid*.

537 *Ibid.*, p. 907.

538 Plačiau žr. Valsan, R. D.; Yahya, M. A. Shareholders, Creditors, and Directors' Fiduciary Duties: A Law and Finance Approach. *Virginia Law & Business Review*. 2007, 2(1): 6.

539 Barondes, R. de R. Fiduciary Duties of Officers and Directors of Distressed Corporations. *George Mason Law Review*. 1998, 7: 45.

540 Plačiau žr., pavyzdžiui, *Davis v. Woolf*, 147 F.2d 629, 633 (4th Cir. 1945); *Bovay v. H. M. Byllesby & Co.*, 38 A.2d 808, 813 (Del. 1944); *FDIC v. Sea Pines Co.*, 692 F. 2d 973, 976-77 (4th Cir. 1982); *Bank Leumi-Le-Israel, B.M., Phila. Branch v. Sunbelt Indus., Inc.*, 485 F. Supp. 556, 559 (S.D. Ga. 1980); *Ben Franklin Retail Stores, Inc.*, 225 B.R. 646, 653 (Bankr. N.D. III. 1998); *Healthco Int'l, Inc.*, 208 B.R. 288, (Bankr. D. Mass. 1997) ir kt.

541 *Geyer v. Ingersol Publications*, 621 A.2d 784 (Del. Ch. 1992).

542 LoPucki, L. M.; Whitford, W. C. Corporate Governance in the Bankruptcy Reorganization of Large, Publicly Held Companies. *University of Pennsylvania Law Review*. 1993, 141: 683-684.

asmenimis[543]. Šios teorijos šalininkai teigia, jog, įmonei esant arti „*nemokumo zonos*“ (angl. *'zone of insolvency'*), fiduciarinės pareigos įpareigoja įmonės direktorius maksimizuoti įmonės vertę, atsižvelgiant ne tik į kreditorių, bet ir į visų su įmone susijusių asmenų interesus[544]. JAV Delavero valstijos[545] teismas byloje *Credit Lyonnais Bank Nederland, N.V. v. Pathe Communications Corp.* taip pat konstatavo, jog „kai bendrovė yra netoli nemokumo būsenos (angl. *in the vicinity of insolvency*), direktorių valdyba nebėra akcininkų atstovė, bet įgyja pareigą atsižvelgti į visų interesų grupių interesus“[546]. Tai pripažįstama ne tik JAV[547], bet ir Anglijos teismų praktikoje[548]. Tačiau ši nemokumo grėsmės doktrina sulaukia vis daugiau kritikos dėl savo neapibrėžtumo, kadangi teismai nėra aiškiai apibrėžę, ką reiškia įmonei būti „*arti nemokumo zonos*“[549].

Nemažai mokslinių teorijų apskritai nepripažįsta to fakto, jog direktoriai gali įgyti fiduciarines pareigas tiesiogiai kreditoriams. Pavyzdžiui, *interesų grupių*[550] ir *socialinės atsakomybės*[551] teorijų šalininkai teigia, jog fiduciarinės pareigos direktorių įpareigoja atsižvelgti į visų interesų grupių, įskaitant ir kreditorius, interesus, visą įmonės gyvavimo laikotarpį, nepriklausomai nuo to, ar įmonė yra moki, ar nemoki.

„Neotradicinio“ fiduciarinių pareigų interpretavimo teorijos (angl. 'neotraditional' interpretation of fiduciary duty theory), kuri yra labai panaši į interesų grupių

---

543 Plačiau žr. Keay, A. The Director's Duty to Take Into Account the Interests of Company Creditors: When Is It Triggered? *Melbourne University Law Review*. 2001, 25: 317-318; McDonnell, S. Geyer v. Ingersoll Publications Co: Insolvency Shifts Directors' Burden From Shareholders to Creditors. *Delaware Journal of Corporate Law*. 1994, 19: 185; Rousseau, S. The Duties of Directors of Financially Distressed Corporations: A Quebec Perspective on the Peoples Case. *Canadian Business Law Journal*. 2004, 39: 382-383; Iacobucci, E. M. Directors' Duties in Insolvency: Clarifying What Is at Stake. *Canadian Business Law Journal*. 2004, 39: 407.

544 Plačiau žr. Shaffer, A. D. Corporate Fiduciary-Insolvent: The Fiduciary Relationship Your Corporate Law Professor (Should Have) Warranted You About. *American Bankruptcy Institute Law Review*. 2000, 8: 517-20; Schwarcz, S. L. Rethinking a Corporation's Obligation to Creditors. *Cardozo Law Review*. 1996, 17: 667; Ziegel, J. S. Creditors as Corporate Stakeholders: The Quiet Revolution–An Anglo-Canadian Perspective. *University of Toronto Law Journal*. 1993, 43: 529-531.

545 JAV įmonės dažniausiai renkasi Delavero valstijos teisę dėl šios teisės lankstaus ir nevaržančio pobūdžio (plačiau žr. Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216, p. 95), todėl disertacijoje, kalbėdami apie JAV juridinių asmenų valdymo organų narių atsakomybę, dažniausiai remsimės šios valstijos teise.

546 *Credit Lyonnais Bank Nederland, N.V. v. Pathe Communications Corp.*, 1991 WL 277613 (Del. Ch. Dec. 30, 1991).

547 Pavyzdžiui, *Geyer v. Ingersoll Publications Corporation*, 621 A. 2d 784 (Del. Ch. 1992); *Bovay v. H.M. Byllesby & Co*, 38 A.2d 808 (Del. 1944); *McDonald v. Williams*, 174 U.S. 397 (1899).

548 Pavyzdžiui, *Winkworth v. Edward Baron Development Co Ltd* [1986] 1 WLR 1512; *West Mercier Safetywear Ltd v. Dodd* [1988] BCLC 250; *Brady v. Brady* [1989] AC 755.

549 Plačiau žr. Bainbridge, S. M. Much Ado About Little? Directors' Fiduciary Duties in the Vicinity of Insolvency. *Journal of Business and Technology Law*. 2007, 1: 335-370.

550 Plačiau žr. Easterbrook, F. H.; Fischel, D. R. The Corporate Contract. *Columbia Law Review*. 1989, 89: 1416-1448; Mahoney, J., *at al*. Towards a Property Rights Foundation for a Stakeholder Theory of the Firm. *Journal of Management and Governance*. 2005, 9: 5-32; Blair, M. M.; Stout, L. A. Director Accountability and the Mediating Role of the Corporate Board. *Washington University Law Review*. 2001, 79: 403-447; Freeman, R. E. The Politics of Stakeholder Theory: Some Future Directions. *Business Ethics Quarterly*. 1994, 4: 409-421; Phillips, R., *et al*. What Stakeholder Theory Is Not. *Business Ethics Quarterly*. 2003, 13: 479-502; Donaldson, T., Preston, L. E., *supra* note 505.

551 Plačiau žr. Vogel, D., *supra* note 530; Baron, D. Private Politics, Corporate Social Responsibility, and Integrated Strategy. *Journal of Economics and Management Strategy*. 2001, 10: 7-45.

teoriją, šalininkai teigia, jog direktoriai nepriklausomai nuo įmonės mokumo būsenos fiduciarines pareigas turi tik pačios įmonės, kaip atskiro juridinio asmens, o ne interesų grupių atžvilgiu[552]. Pasak jų, direktoriai, veikdami geriausiais įmonės interesais, patenkina visų interesų grupių interesus. Vienas iš šios teorijos šalininkų T. A. Smith teigė, jog ekonominio efektyvumo siekis suformuoja direktoriaus pareigą maksimizuoti įmonės vertę[553]. Tačiau šis požiūris kritikuojamas dėl to, kad: 1) nepateikia aiškios „įmonės vertės" koncepcijos, kadangi neaišku, ar tai užtikrina tik atskirų akcininkų ar visų interesų grupių interesų apsaugos maksimizavimą, kas būtų analogiška interesų grupių teorijos postulatams; 2) nėra paaiškinta, kaip direktoriai turėtų maksimizuoti šią „įmonės vertę", kadangi kyla klausimas, ar direktorius turėtų veikti kurio nors vieno iš suinteresuotųjų asmenų interesais tol, kol ši vertė didėja, ar visgi taip elgtis jam yra draudžiama[554].

Kita *„neotradicinio" fiduaciarinių pareigų interpretavimo teorijos* šalininkė L. Lin teigė, jog net ir tais atvejais, kai įmonė turi finansinių sunkumų, direktoriai turi pareigą maksimizuoti įmonės vertę, nepaisydami to, kad tai gali neatitikti akcininkų ar kreditorių interesų[555]. Pasak jos, „direktoriai turi vystyti tuos projektus, kurie turi teigiamą dabartinę grynąją vertę įmonei kaip visumai, o ne teigiamą efektą tik kuriai nors skolai ar nuosavybei"[556], kadangi „įmonės finansinei padėčiai tapus kebliai, nei akcininkai, nei kreditoriai nėra suinteresuoti įmonės ilgalaikio rentabilumo plėtra"[557]. Tačiau būtent dėl šių teiginių L. Lin pozicija yra kritikuojama, kadangi kritikai teigia, jog kaip tik įmonei turint finansinių sunkumų akcininkai yra suinteresuoti teigiama dabartine grynąja verte (angl. *positive net present value*), o visos interesų grupės siekia užtikrinti tinkamą apsaugą nuo netinkamo direktorių elgesio ir nuo įmonės atsidūrimo *„nemokumo zonoje"*[558].

Akcininkų pirmenybės teorijos šalininkai kritikuoja aukščiau nurodytas teorijas ir teigia, jog pirminis įmonės tikslas yra gauti pelno jos akcininkams. Kaip teigia C. R. Clark, „tradiciniu teisiniu požiūriu, įmonės valdymo organų nariai turi fiduciarinę pareigą maksimizuoti akcininkų naudą, atsižvelgiant į specifines pareigas kitoms interesų grupėms, kurioms įmonė daro įtaką"[559]. Svarbiausi šios teorijos šalininkų argumentai, pagrindžiantys akcininkų pirmenybės teorijos pagrįstumą, yra šie: 1) įmonės likutinės vertės savininkų *(angl. residual-claimants)* argumentas, kuriuo teigiama, jog akcininkai, kaip įmonės likutinės vertės savininkai, yra labiausiai suinteresuoti įmonės vertės mak-

---

552 Smith, T. A. The Efficient Norm for Corporate Law: A Neotraditional Interpretation of Fiduciary Duty. *Michigan Law Review*. 1999, 98: 214-268; Chaver, A.; Fried, J. M. Managers' Fiduciary Duty upon the Firm's Insolvency: Accounting for Performance Creditors. *Vanderbilt Law Review*. 2002, 55: 1813-1844; Crespi, G. S. Rethinking Corporate Fiduciary Duties: The Inefficiency of the Shareholder Primacy Norm. *Southern Methodist University Law Review*. 2002, 55: 141-156.

553 Smith, T. A., *op. cit.*, p. 218-219.

554 Valsan, R. D.; Yahya, M. A., *supra* note 539, p. 17.

555 Lin, L. Shift of Fiduciary Duty upon Corporate Insolvency: Proper Scope of Directors' Duty to Creditors. *Vanderbilt Law Review*. 1993, 46: 1487.

556 *Ibid.*, p. 1497.

557 *Ibid.*, p. 1509.

558 Valsan, R. D.; Yahya, M. A., *supra* note 539, p. 16.

559 Clark, C. R., *supra* note 476, p. 678.

simizavimu[560]; 2) *atstovavimo kaštų (angl. agency costs) argumentas*, kuriuo teigiama, jog fiduciarinės pareigos yra skirtos akcininkų apsaugai nuo atstovavimo kaštų, patiriamų dėl nuosavybės ir kontrolės atskyrimo[561]; 3) *hipotetinio susitarimo (angl. hypothetical-bargain) argumentas*, kuriuo teigiama, jog tarp akcininkų ir įmonės valdymo organų narių yra sudaromas hipotetinis susitarimas, kuriuo susitariama dėl direktorių fiduciarinės pareigos maksimizuoti akcininkų naudą[562]. Ši teorija taip pat yra pripažįstama ir JAV teismų, kurie ne kartą yra konstatavę, jog direktorių pirminis tikslas yra maksimizuoti akcininkų ilgalaikių interesų įgyvendinimo lygį ir tai negali būti pripažįstama kaip fiduciarinių pareigų pažeidimas[563]. Be to, JAV Delavero valstijos teismas *Production Resources*[564] byloje pabrėžė, jog tuo metu, kai bendrovė yra moki, tai direktoriai turi fiduciarines pareigas akcininkams, o nemokumo atveju – kreditoriams. Tačiau R. B. Campbell ir Ch. W. Frost kritiškai vertina šią teoriją, teigdami, jog „įmonei esant nemokumo būsenoje, įmonės vadovų pareiga veikti geriausiais akcininkų interesais išlieka, tačiau kartu su šia pareiga jie įgyja teisę (bet ne pareigą) gautą naudą perleisti ne akcininkams, o kreditoriams“[565]. Teismas minėtoje byloje visgi nurodė, jog tai, kad įmonės vadovas, įmonei esant nemokumo būsenoje, fiduciarines pareigas įgyja kreditoriams, reiškia ne tai, kad kreditoriai tampa tiesioginiais naudos gavėjais, o tik tai, kad tokiu atveju įmonės vadovo atžvilgiu pateikti išvestinį ieškinį įmonės, o ne savo vardu įgyja ne akcininkas, o kreditorius[566]. Tokiu atveju kreditoriaus ieškinys išlieka išvestiniu, nes yra teikiamas bendrovės vardu ir jo pagrindu gautas žalos atlyginimas nukreipiamas bendrovės naudai. Kreditorius tokiu atveju yra tik netiesioginis naudos gavėjas[567]. Taigi šioje byloje teismas pabrėžė, jog netgi įmonės nemokumo atveju direktoriaus pareiga maksimizuoti įmonės vertę išlieka, tačiau tai jis jau atlieka ne akcininkų, o kreditorių naudai[568].

Taigi teisės doktrinoje egzistuoja nemažai teisinių teorijų, skirtingai aiškinančių subjektų ratą, į kurių interesus juridinio asmens valdymo organų nariai turi atsižvelgti priimdami sprendimus. Vienos jų šių subjektų kategorijai priskiria išimtinai tik akcininkus, kitos – visas interesų grupes, trečios – kreditorius įmonės nemokumo atveju. Tokia teorijų įvairovė kelia tinkamo ieškovo problemą bylose prieš valdymo organų narius dėl žalos atlyginimo.

---

560 Plačiau žr. Easterbrook, F. H.; Fischel, D. R., *The Economic Structure of Corporate Law*, *supra* note 85, p. 63-67; Lippert, R. L. Agency Conflicts, Managerial Compensation, and Firm Variance. *Journal of Financial and Strategic Decisions*. 1996, 9: 39-47.

561 Plačiau žr. Berle, A.; Means, G., *supra* note 141.

562 Plačiau žr. Bainbridge, S. M., Much Ado About Little? Directors' Fiduciary Duties in the Vicinity of Insolvency, *supra* note 550.

563 Pavyzdžiui, *Dodge v. Ford Motor Co.*, 170 N.W. 668 (Mich. 1919); *Katz v. Oak Indus., Inc.*, 508 A.2d 873 (Del. Ch. 1986) ir kt.

564 *Prod. Res. Group, L.L.C. v. NCT Group, Inc.*, 863 A.2d 772 (Del. Ch. 2004).

565 Campbell, R. B.; Frost Ch. W. Managers' Fiduciary Duties in Financially Distressed Corporations: Chaos in Delaware (and Elsewhere). *Journal of Corporation Law*. 2007, 32(3): 510-511.

566 *Prod. Res. Group, L.L.C. v. NCT Group, Inc.*, 863 A.2d 772 (Del. Ch. 2004).

567 *Ibid*.

568 Valsan, R. D.; Yahya, M. A., *supra* note 539, p. 6.

Lietuvos teismų praktikoje dažnai pabrėžiama, kad juridinio asmens valdymo organų nariai turi vykdyti fiduciarines pareigas tiek bendrovei, tiek ir jos akcininkams[569]. Tokia pozicija tikriausiai dėstoma, atsižvelgiant į minėtą ABĮ 19 straipsnio 8 dalies formuluotę, kurioje numatyta, jog bendrovės valdymo organai privalo veikti bendrovės ir jos akcininkų naudai. Atsižvelgiant į tokią nuostatą, galėtų kilti klausimas, ar Lietuvoje nėra plėtojama *akcininkų pirmenybės teorija*. Mūsų nuomone, tai nėra visiškai tiksli formuluotė, kadangi fiduciarines pareigas bendrovės vadovai privalo vykdyti pačiai bendrovei, o bendrovės interesas yra sukurti vertę akcininkams, kaip visumai, todėl bendrovės vadovo priimami rizikingi verslo sprendimai turi atitikti bendrovės ir jos akcininkų interesus, t. y. būti orientuoti į pelno siekimą. Tai pabrėžė ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, konstatuodamas, jog „bendrovės vadovas privalo dėti visas pastangas, kad būtų maksimaliai išnaudotos visos teisėtos galimybės ir priemonės bendrovei gauti pajamas“[570]. Itin svarbu, kad ši ABĮ nuostata nebūtų traktuojama taip, kad valdymo organų nariai, neva, turi fiduciarinių pareigų atskiriems akcininkams, nes tai reikštų interesų konfliktą.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra pabrėžęs, jog juridinis asmuo privalo veikti, atsižvelgdamas į visų suinteresuotų asmenų, įskaitant ir kreditorius, interesus, šiuos interesus derinti bei siekti jų pusiausvyros[571]. Tai reiškia, jog kasacinio teismo jurisprudencijoje plėtojama *interesų grupių teorija*. Be to, pripažįstama, jog juridinio asmens nemokumo atveju juridinio asmens valdymo organų nariai turi fiduciarines pareigas ne tik juridinio asmens, bet ir akcininkų bei kreditorių atžvilgiu[572]. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo[573], kad, „įmonei veikiant įprastai, vadovai neturi fiduciarinių pareigų kreditoriams. Šiuo laikotarpiu pagrindinė vadovų pareiga – tenkinti nuosavo kapitalo teikėjų – dalyvių interesus. Kuo įmonės finansinė būklė prastėja ir ji turi daugiau skolų, tuo didėja įmonės skolinto kapitalo teikėjų – kreditorių interesų reikšmė. Tai lemia, kad suprastėjus įmonės būklei atsiranda vadovų fiduciarinės pareigos, priimant su bendrovės veikla susijusius sprendimus, atsižvelgti ir į kreditorių interesus. Įmonės finansinei padėčiai tapus ypač sunkiai ar net kritinei, t. y. įmonei pasiekus nemokumo ribą, kreditorių interesai pradeda vyrauti. Tai, kad tiesioginių prievolinių santykių tarp bendrovės vadovo ir kreditoriaus nėra, o fiduciarinės pareigos atsiranda pablogėjus įmonės finansinei būklei, suponuoja, kad vadovo tiesioginė atsakomybė prieš kreditorius atsiranda tik tuo atveju, kai bendrovė nebepajėgi pati patenkinti kreditoriaus

---

569 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras ir UAB „Vilniaus vandenys“ v. A. J. V. M. ir B. J. B.* (bylos Nr. 3K-3-517/2009); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti UAB „Optimalūs finansai“ v. G. P.* (bylos Nr. 3K-7-444/2009).

570 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Metalo ženklai“ v. A. T. ir A. I.* (bylos Nr. 3K-3-334/2010).

571 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras ir UAB „Vilniaus vandenys“ v. A. J. V. M. ir neveiksniu pripažintas B. J. B., atstovaujamas M. B.* (bylos Nr. 3K-3-517/2009).

572 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Limantra“ v. N. G.* (bylos Nr. 3K-3-130/2011).

573 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė“ b. R. Š., A. B. ir A. G.* (bylos Nr. 3K-3-19/2012).

reikalavimų. Tai reiškia, kad bendrovės vadovo, kaip ir jos dalyvio, atsakomybė yra *subsidiaraus pobūdžio* (CK 6.245 str. 5 d.)". Taigi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje, *inter alia*, pripažįstamos taip pat ir *patikėjimo fondo* bei *nemokumo grėsmės teorijos*.

Nemokumo grėsmės teorijos įstatyminį įtvirtinimą Lietuvos teisinėje sistemoje siūlo A. Tikniūtė, teigdama, jog CK 2.87 straipsnio 1 dalis turėtų būti papildyta nuostata, įtvirtinančia valdymo organo nario pareigą, iškilus juridinio asmens *nemokumo pavojui*, papildomai atsižvelgti taip pat ir į juridinio asmens kreditorių interesus[574]. V. Papijanc, kritikuodamas šį siūlymą, teigia, jog tokios nuostatos įtvirtinimas būtų perteklinis, kadangi jau ĮBĮ nustato specialią pareigą kreditorių atžvilgiu įmonės nemokumo atveju[575]. L. Didžiulis, priešingai, teigia, jog direktoriai turi fiduciarines pareigas kreditorių atžvilgiu visą įmonės gyvavimo laikotarpį. Pasak šio autoriaus, „įmonei veikiant efektyviai, direktorių pareigos kreditoriams yra tarsi „*užšaldytos*" ir direktoriai turi vadovautis kitų fiduciarų, t. y. akcininkų, pačios bendrovės ir kt. interesais", o įmonės finansinei padėčiai prastėjant, fiduciarinės pareigos kreditoriams intensyvėja bei tampa reikšmingesnės[576]. Visgi nepritartume nei vienai iš šių autorių dėstomų nuomonių, kadangi: 1) sąvokos „*iškilęs nemokumo pavojus*" įtvirtinimas įstatyme, neapibrėžus jos turinio, sukeltų teisinio neaiškumo ir įvairių interpretacijų pavojų; 2) ĮBĮ įtvirtinta pareiga adresuota tik įmonės vadovui, t. y. vienasmeniam valdymo organui ir tik už pareigos laiku kreiptis dėl bankroto bylos įmonei iškėlimo pažeidimą, tuo tarpu kreditorių teisės bei teisėti interesai gali būti pažeisti pažeidus CK ir kituose įstatymuose bei įmonės vidaus dokumentuose įtvirtintas pareigas, be to, tokį pažeidimą gali atlikti ne tik vienasmenio, bet ir kolegialaus (pavyzdžiui, valdybos ar stebėtojų tarybos) valdymo organo nariai; 3) atsižvelgiant į juridinio asmens atskirą teisinį subjektiškumą, interesų grupės, įskaitant akcininkus ir kreditorius, nelaikomos subjektais, kurių atžvilgiu valdymo organų nariai turi fiduciarines pareigas. Tam, kad būtų galima konstatuoti esant fiduciarines pareigas ir reikalauti, jog asmuo jų laikytųsi bei nepažeidinėtų, reikia būti įsitikinusiam, kad tarp šalių atsirado santykiai, kuriuos galima apibūdinti kaip fiduciarinius[577], nes būtent jie lemia juridinio asmens valdymo organų narių fiduciarinės atsakomybės apimtį ir pobūdį[578]. Be to, tam, kad asmuo taptų fiduciaru, jis turi *įsipareigoti* veikti kito asmens interesais[579]. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pabrėžęs[580], kad fiduciariniai santykiai susiklosto

---

574 Tikniūtė, A., *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*, *supra* note 40, p. 173.

575 Papijanc, V., *supra* note 42, p. 109.

576 Didžiulis, L., *supra* note 41, p. 61.

577 Greičius, R., *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2, p. 54.

578 *Ibid.*, p. 73.

579 Finn, P. D., *supra* note 55, p. 9.

580 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje *L. B. v. AB bankas „Snoras"* (bylos Nr. 3K-3-880/2002); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje *K. J. J. v. J. B. ir V. K.* (bylos Nr. 3K-7-226/2006); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vasmangas" v. UAB „Valdo leidykla"* (bylos Nr. 3K-3-567/2006); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Optimalūs finansai" v. G. P.* (bylos Nr. 3K-7-444/2009); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Metalo ženklai" v. A. T. ir A. I.* (bylos Nr. 3K-3-334/2010); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apskrities*

išimtinai tik tarp juridinio asmens ir jo valdymo organo. Šiems santykiams būdinga tai, kad valdymo organas (fiduciaras) privalo žinoti, jog juridinis asmuo, kuris yra patikėtojas (beneficiaras), juo pasitiki ir todėl suteikė įgaliojimus veikti beneficiaro naudai[581]. Kadangi, valdymo organai neįsipareigoja veikti interesų grupių, įskaitant ir kreditorių, interesais, tai tarp jų nesusiklosto jokie fiduciariniai teisiniai santykiai. Valdymo organų nariai privalo veikti išimtinai tik juridinio asmens vardu ir interesais. Priešinga pozicija sukeltų interesų konflikto grėsmę. Taigi pritartume *„neotradicinio" fiduciarinių pareigų interpretavimo teorijos* šalininkų nuomonei, pagal kurią, direktoriai nepriklausomai nuo įmonės mokumo būsenos fiduciarines pareigas turi tik pačios įmonės, kaip atskiro juridinio asmens, o ne interesų grupių, įskaitant ir kreditorius, atžvilgiu, ir veikdami geriausiais įmonės interesais, patenkina visų interesų grupių, įskaitant ir kreditorių, interesus. Visgi tam, kad būtų įgyvendinti teisinio aiškumo bei teisinio tikrumo principai, siūlytume minėtą šiuo metu plėtojamą kasacinio teismo praktiką valdymo organų narių subsidiarios atsakomybės kreditorių atžvilgiu klausimu įtvirtinti CK, numatant valdymo organų narių subsidiarią atsakomybę kreditorių atžvilgiu, jeigu dėl valdymo organų neteisėtų veiksmų kreditoriai patyrė žalą ir likvidavus juridinį asmenį kreditorių reikalavimai nebuvo visiškai patenkinti.

3.2.2.2. Rizikingų sprendimų turinio vertinimas

Teisės doktrinoje galima rasti skirtingų nuomonių dėl teisėjų teisės vertinti verslo sprendimų turinį. Vieni autoriai[582] teigia, jog teisėjai, spręsdami bylas dėl juridinio asmens valdymo organų narių atsakomybės, neturi teisės vertinti valdymo organų narių priimtų verslo sprendimų turinio, kadangi teisėjai nėra verslininkai bei neturi realių galimybių įvertinti verslo sprendimo turinio pagrįstumo ir protingumo. Kiti autoriai[583], priešingai, teigia, jog teismai turi tokią teisę, tačiau tik tuomet, kai nustatomos aplinkybės, įrodančios, jog vadovas pažeidė jam nustatytas pareigas, ypač, kai įrodoma, jog verslo sprendimas buvo priimtas nesąžiningai, pažeidžiant interesų konflikto vengimo pareigą arba esant nepakankamai informuotam apie priimamo verslo sprendimo aplinkybes bei galimas pasekmes[584]. Visgi pritartume antrajai nuomonei, kadangi verslo sprendimo turinio vertinimas, kai įrodomi nesąžiningi ir neprotingi valdymo organo

---

valstybinė mokesčių inspekcija v. R. G. (bylos Nr. 3K-3-29/2011); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutavusi UAB „Geosprendimai" v. G. K.* (bylos Nr. 3K-3-177/2011).

581 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Vakarų prekyba" v. A. Z. Ir UAB „Vakarų Baltijos korporacija"* (bylos Nr. 3K-3-316/2007).

582 Plačiau žr. Dietrich, N. The "Business Judgement Rule": Whose Judgement? *Corporate Governance Review*. 2002, 14(4): 7-10.

583 Plačiau žr. Giraldo, L. A. C. Modern Conception of Business Judgement Rule: A Case Study on Delaware Jurisprudence. *International Law: Revista colombiana de derecho international*. 2005, 005: 13-39.

584 JAV teismai, spręsdami bylas dėl bendrovės vadovų 2008 metų finansų krizės metu priimtais rizikingais verslo sprendimais padarytos žalos atlyginimo, taip pat konstatavo, jog verslo sprendimų turinys neturi būti vertinamas, jei neįrodoma, jog jie buvo priimti nesąžiningai ir neturint pakankamai informacijos. Žr., pavyzdžiui, *In re Bear Stearns Litigation*, No. 600780/08; *Irving Ehrenhaus v. John D. Baker, II, et al.*, No. 08 CVS 22632.

nario veiksmai, yra viena iš būtinų prielaidų, reikalingų teisingam bei tinkamam valdymo organo nario civilinės atsakomybės už priimamus sprendimus instituto taikymui.

Lietuvos teismų praktikoje taip pat laikomasi panašios pozicijos ir pabrėžiama, jog vadovo priimto verslo sprendimo pagrįstumas ir naudingumas gali būti patikrinti ir individualiai įvertinti[585]. Taip pat konstatuota, jog *sandoriai*, kaip vienkartiniai verslo *sprendimai*, kurie nors ir nėra ekonomiškai naudingi atitinkamoje situacijoje (pavyzdžiui, sutarties sudarymas, numatant didesnes palūkanas, nei kitais atvejais ar su kitais asmenimis, sutarties nutraukimas ekonomiškai nepalankiomis sąlygomis ar teikiant pernelyg daug nuolaidų ir pan.), savaime dar nereiškia neteisėtų veiksmų. Teismas pažymėjo, jog ūkinėje veikloje egzistuoja verslo ciklai, svyravimai, todėl versle negalima garantuoti nei nuolatinio ir stabilaus pelno, nei vien tik naudingų sandorių sudarymo[586]. Jei sandorius būtų leidžiama ginčyti vien dėl to, kad jie tiesiog komerciškai nenaudingi, rinkose kiltų didelis ekonominis nestabilumas ir netikrumas, nes bet kokie vienai šaliai komerciškai nenaudingi sandoriai galėtų būti ginčijami. Suprantama, kad tokiu atveju svarbus civilinės teisės tikslas – užtikrinti sąžiningą ir teisėtą civilinę apyvartą – nebūtų pasiektas, nes būtų sudarytos kliūtys egzistuoti pačiai civilinei apyvartai.

Visgi, sistemiškai išanalizavus Lietuvos teismų praktiką, galima būtų išskirti tokius pagrindinius rizikingų verslo sprendimų turinio vertinimui taikomus kriterijus, kuriuos atitinkantis sprendimas pripažįstamas neteisėtu: 1) *akivaizdus žalingumas* (nuostolingumas) (pavyzdžiui, akivaizdžiai žalingas yra turto perdavimas kitiems asmenims neatlygintinai); 2) *nepateisinamas rizikingumas* (neatitikimas protingai verslo rizikai) (pavyzdžiui, nepateisinama rizika būtų tada, jeigu už bendrovės grynuosius pinigus būtų įgytas bevertis turtas arba toks turtas taptų beverčiu vėliau); 3) *neatitikimas įstatymams, vidaus dokumentams ar geriems verslo standartams* (pavyzdžiui, geriems verslo standartams prieštarauja sprendimas nevykdyti bendrovės veiklos, tokiu būdu didinant nuostolius neatsiskaitymu su kreditoriais[587]); 4) *ekonominis nenaudingumas/nereikalingumas* (pavyzdžiui, ekonomiškai būtų nenaudingas sandoris, sudarytas su didesnėmis palūkanomis, nei kitais atvejais ar teikiant pernelyg daug nuolaidų).

Akivaizdus žalingumas (nuostolingumas). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas bylą, kurioje kilo ginčas dėl generalinio direktoriaus akivaizdžiai nuostolingu sprendimu bendrovei padarytos žalos atlyginimo, pabrėžė[588], jog konstatavimui fakto, kad įmonės vadovas atlieka neteisėtus veiksmus, reikia nustatyti, jog jis *pažeidžia savo, kaip įmonės vadovo, pareigas* ir *veikia priešingai įmonės interesams*. Šioje byloje buvo sprendžiamas ginčas dėl to, kad atsakovas, eidamas generalinio direktoriaus pareigas, bendrovės vardu davė pavedimą finansų maklerio įmonei „Finvesta“ nupirkti

---

[585] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje *Laivų krovos AB „Klaipėdos Smeltė“ v. UAB „Birių krovinių terminalas“, D. B. ir R. M.* (bylos Nr. 3K-3-73/2008).

[586] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Balmeto Medis“ v. AB „Simega“* (bylos Nr. 3K-3-511/2011).

[587] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Limantra“ v. N. G.* (bylos Nr. 3K-3-130/2011).

[588] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *Vokietijos bendrovė „Gretsch-Unitas GmbH“ ir UAB „duomenys neskelbtini“ v. V. S.* (bylos Nr. 3K-3-1590/2002).

AB „Švenčionėlių grūdai“ 12.016 vienetų akcijų po 9 litus (t. y. iš viso už 108.144 litus), neatsižvelgdamas į tai, kad šiai įmonei buvo iškelta bankroto byla. Teismas pripažino, kad sudarydamas minėtą sandorį atsakovas priėmė sprendimą, *akivaizdžiai nuostolingą* įmonei bei *akivaizdžiai viršijantį normalią gamybinę – ūkinę riziką*. Konstatuota, kad itin akivaizdi, net nereikalaujanti detalesnio įrodinėjimo aplinkybė, kad mokant 9 litus už vieną bankrutuojančios įmonės akciją, kurios nominali vertė yra 1 litas, o vertė vertybinių popierių rinkoje dar mažesnė, buvo sudaromas *priešingas įmonės interesams sandoris*, kadangi direktoriaus *sprendimu* sudarius *sandorį* buvo nupirktos bevertės akcijos. Įmonei buvo padaryta reali žala – prarastos realiai įmonės turėtos piniginės lėšos – 108.144 litai, o įsigytos tik bevertės akcijos – tik pinigų ekvivalentas, kurios nebuvo realiai padengtos turtu. Tokiu būdu pagrįstai pripažinta, kad įmonė patyrė 108.144 litų dydžio realią žalą. Be to, teismas pabrėžė, jog priimdamas sprendimą dėl sandorio sudarymo atsakovas veikė kaip ieškovo įmonės *valdymo organas* ir būtent jam tenka atsakomybė dėl žalos ieškovo įmonei padarymo. Be to, kasacinis teismas, spręsdamas bylą, kurioje kilo ginčas dėl nuomos sutarties, sudarytos pažeidžiant vadovo kompetenciją, nuginčijimo, taip pat yra konstatavęs[589], kad pajamas bendrovei duodančios sutarties nuginčijimas tuo pagrindu, kad pažeista valdymo organų kompetencija, nekeliant *sutarties nuostolingumo* ar kitų svarbių aspektų, neatitinka reikalavimo paisyti sutartinių santykių stabilumo. Taip pat atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad kasacinis teismas laikosi tos nuomonės, kad juridinio asmens dalyvių sprendimas sudaryti juridiniam asmeniui *nuostolingą* sandorį (pavyzdžiui, išsinuomoti patalpas už aiškiai padidintą nuomos kainą) nešalina vadovo atsakomybės už tokio sandorio sudarymą[590].

Nepateisinamas rizikingumas (neatitikimas protingai verslo rizikai). Šio kriterijaus atžvilgiu, vertinant vadovo priimtus sprendimus, netaikomas „*akivaizdumo*“ aspektas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pabrėžęs[591], kad vadovo turtinė atsakomybė už sandorius, sudarytus viršijant normalią ūkinę riziką, *nesiejama su akivaizdžiai viršijusiais riziką veiksmais*. Konstatuota, kad vadovui taikomi didesni reiklumo, atidumo ir kruopštumo standartai, todėl *akivaizdumo faktoriaus* įvedimas reikštų, atvirkščiai, švelnesnių reikalavimų nustatymą, kas, vertinant valdymo organų narių sprendimus, būtų išties nepriimtina. Nepateisinamai rizikingu vadovo sprendimu Lietuvos Aukščiausiasis Teismas vienoje byloje[592] įvardijo įmonės lėšų išleidimą beverčiam turtui įsigyti, taip pat turto, kuris neatperka išleidžiamų lėšų, įsigijimą, dėl kurio pablogėja įmonės turtinė padėtis. Šioje byloje buvo sprendžiamas ginčas dėl BUAB „Optimalūs finansai“ buvusio vadovo sprendimais padarytos žalos atlyginimo. Konstatuota, kad vadovas bendrovės vardu sudarė kelias cesijos sutartis dėl reikalavimo teisių į 223.093 litų vertės skolininkų įsiskolinimus įsigijimo už 200.999 litus, neįsitikinęs, ar reikalavimų perleidėjas tikrai turi perleidžiamas reikalavimo teises, nesurinkus informacijos apie skolininkų finansinę padėtį bei jų mokumą. Teismas

---

589 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Beltateksas“ v. UAB „Sarteksas“, UAB „Autooazė“, A. S. firma* (bylos Nr. 3K-3-17/2011).

590 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje *BAB „Barklita“ v. G. B. ir J. G.* (bylos Nr. 3K-3-528/2009).

591 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje *R. G. v. AB (duomenys neskelbtini)* (bylos Nr. 3K-3-1130/2003).

592 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P.* (bylos Nr. 3K-3-428/2008).

pabrėžė, jog vadovo *sprendimai* sudarant ir vykdant *sandorius* turi užtikrinti, kad bendrovei nebūtų padaryta nuostolių dėl *nepateisinamos rizikos*.

Neatitikimas įstatymams, vidaus dokumentams ar geriems verslo standartams. Vadovai, veikdami juridinio asmens vardu, turi veikti rūpestingai, sąžiningai, kvalifikuotai bei daryti viską, kas nuo jų priklauso, kad juridinis asmuo veiktų pagal įstatymus ir kitus teisės aktus[593]. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas byloje, kurioje buvo sprendžiamas ginčas dėl to, kad bendrovės vadovas be akcininkų pritarimo pats sau pasiskyrė atlyginimą, konstatavo[594], kad tokie vadovo veiksmai *akivaizdžiai prieštaravo* įmonės vadovo *lojalumo pareigai* (CK 2.87 str. 2 d.) ir sukėlė *interesų konfliktą* (CK 2.87 str. 3 d.). Be to, kasacinio teismo praktikoje išaiškinta[595], kad valdymo organų nariai gali būti pripažinti atsakingais dėl žalos, atsiradusios bendrovei nesugebant įvykdyti jos prievolių kreditoriams, jeigu bus įrodyta, kad jų asmeniškai ar jiems sprendimo teise dalyvaujant priimti atitinkami įmonės valdymo sprendimai neatitiko įprastos verslo praktikos, buvo priimti *pažeidžiant teisės aktų* ar bendrovės *steigimo dokumentų* nustatytą tvarką ir turėjo įtakos jos nemokumui, dėl ko bendrovė negali įvykdyti savo įsipareigojimų kreditoriams.

Ekonominis nenaudingumas/nereikalingumas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėdamas bylą[596], kurioje buvo sprendžiamas ginčas dėl to, kad vadovas bendrovės vardu pats su savimi sudarė autorinę sutartį, pagal kurią jam buvo sumokėtas 8.500 litų dydžio autorinis atlyginimas ir 1.275 litų gyventojų pajamų mokestis, bei bendrovei priklausančio automobilio pirkimo-pardavimo sutartį, pagal kurią bendrovės vadovo motinai buvo parduotas automobilis tik už 2.000 litų, nors automobilio vidutinė rinkos vertė pardavimo dieną buvo 8.600 litų, konstatavo, kad kompetencijos požiūriu bendrovės vadovas, veikdamas bendrovės vardu, turi teisę sudaryti sutartį pats su savimi, tačiau jis turi veikti taip, kaip pagal pareigas privalo veikti juridinio asmens organas. Taip pat teismas pabrėžė, kad sandoris gali prieštarauti bendrovės interesams, jeigu jis yra *visiškai nereikalingas* ar *bendrovei nenaudingas*. Teismas konstatavo, jog interesų konflikto nesudaro pačios autorinės sutarties sudarymo faktas. Interesų konfliktas kiltų dėl nuostolių padarymo, kai būtų perkamos per brangios prekės ar paslaugos, nes tai neatitiktų įmonės interesų. Įmonės interesų taip pat neatitiktų ir įmonės turto pardavimas už aiškiai mažesnę kainą negu to turto vidutinė rinkos vertė[597]. Taigi, sudarydamas sutartį, vadovas turi veikti išimtinai įmonės interesais ir sudaryti tik įmonei *reikalingas* sutartis, prekė ar paslauga neturi būti perkama per brangiai ar įmonės turtas parduodamas per pigiai. Kitoje byloje[598], kurioje buvo sprendžiamas ginčas dėl vadovų (tiek

---

[593] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje *L. B. v. AB bankas „Snoras“* (bylos Nr. 3K-3-880/2002).

[594] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 15 nutartis civilinėje byloje *A. K. v. UAB (duomenys neskelbtini)* (bylos Nr. 3K-3-192/2004).

[595] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras ir UAB „Vilniaus vandenys“ v. A. J. V. M. ir B. J. B.* (bylos Nr. 3K-3-214/2011).

[596] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Coris Vilnius“ v. M. M.* (bylos Nr. 3K-3-230/2005).

[597] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Laumė“ V. AB „Tauras“, V. T., D. T. ir D. M.* (bylos Nr. 3K-3-101/2011).

[598] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Metalo ženklai“ v. A. T. ir A. I.* (bylos Nr. 3K-3-334/2010).

buvusio, tiek ir esamo) atsakomybės už bendrovei padarytą žalą, sudarius bendrovei *ekonomiškai nenaudingus* sandorius su susijusiais asmenimis (sutuoktiniais bei įmonėmis, kurių akcininkais buvo patys vadovai), Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, jog vertinant įrodymus tokio pobūdžio bylose, būtina atsižvelgti ne tik į konkretaus sandorio įtaką bendrovės turtinei padėčiai, bet ir įvertinti *sandorių visumą*, atsižvelgti į jų sudarymo metu buvusią situaciją bendrovėje, sandorio šalių ryšius, sandorių *ekonominį pagrįstumą* ir pan., nes tai reikšminga sprendžiant dėl vadovo pareigos veikti išimtinai bendrovės interesais įvykdymo ir pareigos elgtis *teisėtai ir sąžiningai*. Tačiau kitoje byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs[599], kad sandorių, kurie yra *nepakankamai naudingi* juridiniam asmeniui, jeigu jie nėra *akivaizdžiai žalingi*, sudarymas ar jų nutraukimas ekonomiškai nepalankiomis ar mažiau naudingomis sąlygomis nereiškia *neteisėtų veiksmų*. Teismas nurodė, jog civilinės atsakomybės požiūriu tokia veikla nebūtinai yra vertinama kaip neteisėta, bet gali būti vertinama kaip *neefektyvaus* ar *netinkamo valdymo* dalis – *neprotingas sprendimas* konkrečioje situacijoje. Nors tuo pačiu teismas pabrėžė, jog, teisiškai kvalifikuojant ieškinio pagrindą svarbu, kad reikalavimai būtų kildinami iš įmonės valdymo organo netinkamos veiklos, t. y. *ekonominio neefektyvumo* ar net žalingumo. Taigi iš kasacinio teismo praktikos nėra aišku, ar tam, kad valdymo organo nario priimtas sprendimas būtų pripažintas neteisėtu, pakanka įrodyti tik jo ekonominį neefektyvumą, ar visgi tokiu atveju dar reikia papildomai įrodyti ir tokio sprendimo akivaizdų žalingumą.

Taigi, kaip matyti iš aukščiau pateiktos kasacinio teismo praktikos analizuojamu klausimu, Lietuvoje, sprendžiant bylas dėl valdymo organų narių priimtais sprendimais padarytos žalos atlyginimo, vertinamas šių sprendimų turinys. Visgi taikomi kriterijai yra vertinamojo pobūdžio, kas atitinkamai leidžia daryti išvadą, jog vadovo priimto sprendimo turinio vertinimas kaskart priklausys nuo to, kaip teismas aiškins ir taikys šiuos kriterijus, spręsdamas konkrečias bylas. Todėl tai nesukuria vadovams reikiamo aiškumo *ex ante*, nes jie priimdami atitinkamus sprendimus nežino, kaip šie sprendimai teismų bus vertinami *ex post*.

Tam, kad būtų išvengta praktinių problemų, aiškinant bei taikant aukščiau nurodytus kriterijus, galima būtų pasiremti užsienio šalių patirtimi, plėtojama šioje srityje.

JAV teismai, spręsdami panašaus pobūdžio bylas bei vertindami verslo sprendimų turinį, plačiai taiko *sprendimų teoriją* (angl. *decision theory*), teikiančią prioritetą racionalumo principui (angl. *principle of rationality*). Šios teorijos šalininkai[600] teigia, kad verslo sprendimai gali būti priimami trejopo pobūdžio sąlygomis: 1) *rizikos* (žinant įvairių pasirinkimų pasekmes ir šių pasekmių atsiradimo tikimybę); 2) *neapibrėžtumo* (žinomos pasekmės, bet visiškai nežinomos tikimybės); bei 3) *nežinojimo* (nežinomos nei pasekmės, nei jų atsiradimo tikimybės) sąlygomis. Pripažįstama, jog verslo sprendimas yra neracionalus tuo atveju, jeigu jis priimamas neapibrėžtumo ar nežinojimo sąlygomis ir mažai tikėtina, jog teisingai motyvuotas ir minimaliai informuotas as-

---

[599] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje *Laivų krovos AB „Klaipėdos Smeltė" v. UAB „Birių krovinių terminalas", D. B. ir R. M.* (bylos Nr. 3K-3-73/2008).

[600] Plačiau žr. Gold, S. A., *supra* note 31, p. 398-474; Vermeule, A. *Juding under Uncertainty: An Institutional Theory of Legal Interpretation*. Harvard: Harvard University Press, 2006, p. 171.

muo galėtų tokį priimti[601]. Tačiau kartu pabrėžiama, jog rizikingumas yra neatsiejamas nuo verslo sprendimų priėmimo proceso, tačiau rizika turi būti racionali bei pagrįsta (angl. *reasonable*)[602], kadangi protingas bendrovės vadovas yra tas, kuris tiki, kad jo priimamas verslo sprendimas yra protingas bei pagrįstas. Priešingu atveju, jo veiksmai bus pripažįstami kaip neprotingi arba nesąžiningi. Vadovaudamiesi šia sprendimų teorija, JAV teismai taiko tokią formulę:

nauda – apsisaugojimo kaštai > žalos dydis × žalos atsiradimo tikimybė[603].

Vadovaudamiesi šia formule ir pripažindami, jog visi verslo sprendimai turi vienokios ar kitokios žalos potencialą, JAV teismai vertina, ar vadovas protingai bei rūpestingai įvertino priimamo verslo sprendimo naudą, galinčios atsirasti žalos dydį, jos atsiradimo tikimybę bei apsisaugojimo nuo jos kaštus. Tuo atveju, jeigu nebus išlaikoma formulėje nurodyta proporcija, tai vadovai bus pripažįstami priėmę neprotingą, t. y. neteisėtą, verslo sprendimą. Žinoma, tam, kad būtų galima taikyti šią formulę, būtina vadovautis taip pat ir ekonomistų bei finansininkų rekomendacijomis ir išaiškinimais, kurie dažniausiai akcentuoja tai, kad, prieš priimant verslo sprendimą, pirmiausia reikia įvertinti maksimalius galimus patirti nuostolius, kurie jokiu būdu neturi būti lygūs ar viršyti bendrovės nuosavo kapitalo dydžio, priešingu atveju, tai galėtų būti traktuojama kaip neteisėtas verslo sprendimas[604]. Taigi Lietuvos teismų praktikoje taip pat galima būtų pritaikyti šiuos verslo sprendimų turinio vertinimo metodus.

Anglijos teismų praktikoje, vertinant vadovų priimtų sprendimų turinį, taikomas „*tinkamų tikslų*“ testas (angl. *'proper purposes' test*)[605], pagal kurį sprendimai vertinami tikslingumo aspektu, t. y. vertinama, ar tokie sprendimai priimti tinkamais ar netinkamais tikslais. Tuo atveju, jeigu sprendimas priimtas netinkamais tikslais, tai direktorius turi pareigą atlyginti bendrovei tokiu sprendimu padarytą žalą[606]. Visgi šio testo taikymas sulaukia vis didesnės kritikos, dažniausiai motyvuojant tuo, kad teisėjai neturi reikiamos verslo patirties ir žinių tam, kad nuspręstų, kokie tikslai yra tinkami, o kokie ne, todėl mokslininkai siūlo apskritai atsisakyti tokio testo taikymo, o vietoj jo vertinant direktorių priimtus sprendimus taikyti tokį *elgesio standartą*, kurio yra tikimasi iš sąžiningo patikėtinio[607]. Vadovams taikytinus elgesio standartus tiek Lietuvos, tiek užsienio šalių teismų praktikoje aptarsime kitame šio darbo skyriuje, analizuodami rizikingų sprendimų priėmimo proceso vertinimo ypatumus.

---

601 Allen, T. W., *et. al*. Realigning the Standard of Review of Director Due Care with Delaware Public Policy: A Critique of Van Gorkom and Its Progeny as a Standard of Review Problem. *Northwestern University Law Review*. 2002, 96: 452.

602 *Ibid.*, p. 453.

603 *United States v. Carroll Towing Co.* 159 F.2d 169 (2d Cir. 1947).

604 Plačiau apie tai žr. Mackevičius, J. Įmonių veiklos rizikų rūšys ir jų vertinimo būtinumas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2005, 5: 220; Keay, R. A., *Melbourne University Law Review*, *supra* note 544, p. 334.

605 *Howard Smith Ltd v Ampol Petroleum* [1974] AC 821, PC.

606 *Bishopsgate Investment Management Ltd v Maxwell (No 2)* [1994] 1 All ER 261, CA.

607 Plačiau žr. Nolan, R. *The Proper Purpose Doctrine and Company Directors. The Realm of Company Law*. London: Kluwer Law International, 1998, p. 1-35.

3.2.2.3. Rizikingų sprendimų priėmimo proceso vertinimas

Rizikingų sprendimų priėmimo procesas vertinamas, atsižvelgiant į tam tikras įstatymuose įtvirtintas ar teismų praktikoje suformuotas taisykles, kurios skirtingai reglamentuojamos, aiškinamos bei taikomos *bendrosios teisės* (angl. *common law*) ir *kontinentinės teisės* (angl. *civil law*) tradicijos šalyse. Todėl toliau atskirai jas ir panagrinėsime.

3.2.2.3.1. Taisyklės, taikomos bendrosios teisės tradicijos šalyse

Bendrosios teisės tradicijos šalyse juridinio asmens valdymo organų narių priimami rizikingi verslo sprendimai vertinami vadovaujantis verslo sprendimo vertinimo taisykle (angl. *business judgement rule*). Šią taisyklę pirmieji suformulavo JAV teismai, kurie dar XIX amžiaus pradžioje pripažino[608], jog bendrovės vadovų sąžiningai ir bendrovės interesais priimti verslo sprendimai negali būti teismo peržiūrimi ar tikrinami.

Atsižvelgiant į tai, kad bendrovių teisės doktrinoje išskiriami dvejopo pobūdžio standartai: *elgesio* (angl. *standards of conduct*), numatantys, kaip bendrovės vadovas turi vykdyti jam nustatytas pareigas, ir *patikrinimo* (angl. *standards of review*), numatantys, kaip teismai, spręsdami bendrovės vadovų atsakomybės taikymo klausimus, turi patikrinti šį pareigų vykdymą[609], tai teisės doktrinoje verslo sprendimo vertinimo taisyklė apibrėžiama dvejopai: kaip *atsakomybės standartas* (angl. *standard of liability*) ir kaip *teisminio susilaikymo doktrina* (angl. *juditial abstention doctrine*)[610]. JAV taikoma verslo sprendimo vertinimo taisyklė yra suprantama labiau kaip sprendimų priėmimo proceso vertinimas nei direktoriaus elgesio standarto apibrėžimas[611]. Be to, ši taisyklė taip pat taikoma ir žemesnio lygio vadovams (angl. *officer*), kadangi jie taip pat disponuoja atitinkamo lygio sprendimų priėmimo diskrecija[612]. Ši taisyklė turi daugelį aspektų. Pagrinde ji vertinama kaip prezumpcija, skirta apsaugoti bendrovės vadovus nuo asmeninės atsakomybės už sąžiningai priimtus verslo sprendimus, atitinkančius rūpestingumo pareigos (angl. *duty of care*) standartus. Kitaip tariant, ja yra įtvirtinami „*saugaus uosto*“ (angl. *safe harbor*) principai, kurie užtikrina vadovų priimtų verslo sprendimų, atitinkančių tam tikras įstatymuose ar precedentų teisėje įtvirtintas sąlygas, nenuginčijimą. O teisminiuose procesuose ši taisyklė yra traktuojama kaip teismams skirta teisinė priemonė, suteikianti teisę atmesti akcininkų ieškinį dėl žalos atlyginimo ir padedanti išvengti verslo sprendimų esmės pakeitimo, kas yra išimtinė verslo subjektų prerogatyva. Galiausiai verslo sprendimo vertinimo taisyklė gali būti vertinama kaip teisinė priemonė, skirta užtikrinti ekonominę laisvę bei skatinti pagrįstos rizikos prisiėmimą[613].

---

[608] Verslo sprendimo vertinimo taisyklė JAV pirmą kartą buvo taikyta 1829 m. Luizianos valstijos teismo nagrinėtoje byloje *Percy v. Millaudon*. Plačiau apie tai žr. Giraldo, L. A. C., Factors Governing the Application of the Business Judgement Rule: an Empirical Study of the US, UK, Australia and the EU, *supra* note 32, p. 120; Janelyn, P. Ng., *supra* note 30, p. 155.

[609] Eisenberg, A. M. The Divergence of Standards of Conduct and Standards of Review in Corporate Law. *Fordham Law Review*. 1993, 62(3): 437.

[610] Giraldo, L. A. C., Factors Governing the Application of the Business Judgement Rule: an Empirical Study of the US, UK, Australia and the EU, *op. cit.,* p. 23.

[611] Janelyn, P. Ng., *supra* note 30, p. 174.

[612] Plačiau apie tai žr. Johnson, L. P. Q. Corporate Officers and the Business Judgement Rule. *The Business Lawyer*. 2005, 60: 439-469.

[613] Branson, M. D. The Rule That Isn't a Rule – The Business Judgement Rule. *Valparaiso University Law Review*. 2002, 36(3): 632.

Verslo sprendimo vertinimo taisyklės įtvirtinimas bei taikymas teisės doktrinoje grindžiamas tokiais pagrindiniais argumentais: 1) teigiama, jog tokia taisyklė suvaržo teismų kišimąsi į sprendimų priėmimo procesą; teismai yra netinkami (angl. *inadequacy of courts*) peržiūrėti verslo sprendimus[614], nes teisėjai nėra verslininkai, neturi reikiamos žmogiškųjų ir fizinių resursų bei finansinio paketo valdymo ar specialių komercinių sandorių sudarymo kompetencijos, todėl teismai neturi perimti direktorių vaidmens[615]; 2) šios taisyklės įtvirtinimas teisinėje sistemoje skatina asmenis eiti direktoriaus pareigas[616]; ir 3) skatina rizikos prisiėmimą. *Rizikos paskirstymo teorijos* (angl. *risk allocation theory*) šalininkai teigia, kad reikalinga taisyklė, kuri apsaugotų direktorius nuo jų priimtų verslo sprendimų turinio peržiūrėjimo rizikos ir paskatintų inovatyvią bei rizikingą verslo veiklą[617]. Tokiu būdu pasiekiamas vienas iš ekonominių tikslų – garantuoti direktorių priimamų sprendimų laisvę ir naudingumą tam, kad būtų efektyviai didinama akcininkų investicijų grąža[618]. Direktoriai turi maksimizuoti akcininkų naudą maksimizuodami pelną. Šiam tikslui pasiekti jie turi priiminėti rizikingus verslo sprendimus, todėl būtų nesąžininga reikalauti iš direktorių visiškos atsakomybės už jų priėmimą, tačiau kartu pabrėžiama, jog verslo sprendimų vertinimo taisyklė leidžia direktoriams prisiimti tik apskaičiuotą verslo riziką (angl. *calculated business risk*[619]). JAV teismai ne kartą yra pabrėžę, kad verslo sprendimo vertinimo taisyklė būtina tam, kad, atsižvelgiant į rizikingą verslo aplinką, direktoriai galėtų prisiimti riziką, nejausdami nuolatinės baimės dėl potencialių ieškinių grėsmės[620]. Pabrėžiama, kad nesąžininga būtų tikėtis, kad valdymo organai visą laiką priiminės idealius (angl. *perfect*) sprendimus[621].

Verslo sprendimo vertinimo taisyklė skirtingų valstybių teisinėse sistemose formuluojama labai panašiai, tačiau jos taikymas gali iš esmės skirtis. Priklausomai nuo to, kaip – *tiesiogiai* (angl. *explicitly*), *netiesiogiai* (angl. *implicitly*) ar įstatymiškai (angl. *statutory*) – konkrečios valstybės teisinėje sistemoje įtvirtinama verslo sprendimo vertinimo taisyklė, teisės doktrinoje išskiriami trys jos *taikymo modeliai*[622]: a) žemas (angl. *low model*); b) *vidutinis* (angl. *medium model*); ir c) *aukštas* (angl. *high model*).

Aukštas modelis egzistuoja Australijoje, kadangi šioje valstybėje nuo 2000 m. kovo 13 d. galioja įstatyminė verslo sprendimo vertinimo taisyklė, įtvirtinta Bendrovių įstatymo 180 straipsnyje[623], numatančiame, jog bendrovės vadovas, priimdamas verslo sprendimą,

---

614 Plačiau žr. Veasey, E. N.; Seitz, J. M. S. The Revised Model Business Corporation Act: Comment and Observation: The Business Judgment Rule in the Revised Model Act, the Trans Union Case, and the ALI Project – A Strange Porridge. *Texas Law Review*. 1985, 63: 1483-1501.

615 Plačiau žr. Greenhow, A., *supra* note 474.

616 Kerr, J. E., *supra* note 532, p. 636.

617 Plačiau žr. Bainbridge, S. M. The Business Judgment Rule as Abstention Doctrine. *Vanderbilt Law Review*. 2004, 57: 83-130.

618 Giraldo, L. A. C., Factors Governing the Application of the Business Judgement Rule: an Empirical Study of the US, UK, Australia and the EU, *supra* note 32, p. 122.

619 Furlow, C. W., *supra* note 28, p. 1083.

620 Pavyzdžiui, *Sincilair Oil Corp. v. Levien*, 280 A.2d 717. 720 (Del. 1971); *Gagliardi v. TriFoods Int'l Inc.*, 683 A.2d 1049, 1052 (Del Ch. 1996).

621 Janelyn, P. Ng., *supra* note 30, p. 154.

622 Giraldo, L. A. C., Factors Governing the Application of the Business Judgement Rule: an Empirical Study of the US, UK, Australia and the EU, *op. cit.*, p. 147.

623 *Ibid.*, p. 141-142.

nepažeidžia rūpestingumo standartų tik tuo atveju, jeigu vadovas: a) priima sprendimą sąžiningai ir tinkamu tikslu; b) nėra asmeniškai suinteresuotas sprendimu; c) yra informuotas apie priimamo sprendimo objektą ta apimtimi, kurią jis pagrįstai laiko pakankama; d) protingai tiki, kad sprendimas atitinka geriausius bendrovės interesus.

Analogiška taisyklė suformuluota Amerikos teisės instituto priimtų Bendrovių valdymo principų (angl. *Principles of Corporate Governance*)[624] 4.01(c) straipsnyje. Panaši taisyklė taikoma ir JAV precedentų teisėje, kur teismai taiko prezumpciją, numatančią, jog bendrovės vadovo verslo sprendimas yra: a) priimtas sąžiningai; b) pagrįstai tikint, jog jis atitinka geriausius bendrovės interesus; c) priimtas pakankamos informacijos pagrindu[625] bei d) protingai apsvarsčius galimas tokio sprendimo alternatyvas[626]. Tol, kol ši prezumpcija nėra paneigiama, teismas apskritai atsisako vertinti ginčijamą verslo sprendimą ir taikyti bendrovės vadovui asmeninę atsakomybę, net jeigu toks verslo sprendimas ir yra žalingas bendrovei[627]. Taigi JAV egzistuoja verslo sprendimo vertinimo taisyklės taikymo ***vidutinis modelis***, kadangi ši taisyklė yra pripažinta ne įstatymiškai, o tiesiogiai, t. y. aiškiai suformulavus ir taikant ją teismų praktikoje.

Galiausiai Anglijoje egzistuoja verslo sprendimo vertinimo taisyklės taikymo ***žemas modelis***, kadangi šioje valstybėje ši taisyklė nėra aiškiai suformuluota nei teisės aktuose, nei teismų sprendimuose, tačiau teismai visgi ją netiesiogiai pripažįsta. Tai paaiškinama tuo, kad šioje valstybėje vadovams nustatytos rūpestingumo ir atidumo pareigos (angl. *duties of care and skill*) yra subjektyvios, jos paremtos asmeniniais vadovo sugebėjimais, o jų priimti sprendimai vertinami taikant subjektyvų direktoriaus sąžiningumo testą, nevertinant paties sprendimo racionalumo[628]. Iš vadovo nėra reikalaujama didesnio rūpestingumo ir atidumo nei galima būtų tikėtis iš tokias pačias žinias bei patirtį turinčio asmens[629], jis nėra įpareigotas nepertraukiamai stebėti bendrovės veiklos ir turi teisę deleguoti dalį savo pareigų kitiems bendrovės darbuotojams[630] (vadovo pavaduotojams, skyrių vadovams ir pan.). Anglijos teismų praktikoje, sprendžiant konkrečias bylas, nustatomas kiekvieno direktoriaus profesionalumo laipsnis atskirai[631], tokiu

[624] American Law Institute. *Principles of Corporate Governance: Analysis and Recommendations*. Saint Paul Minnesota: American Law Institute Publishers, 2011.

[625] *Aronson v. Lewis*, 473 A.2d 805 (Del 1984); *Smith v. Van Gorkom*, 488 A.2d 858 (Del. 1985).

[626] *Cede* & *Co. v. Technicolor, Inc.*, 634 A.2d 345, 368-71 (Del. 1993).

[627] Verslo sprendimo vertinimo taisyklė JAV grindžiama nuostata, jog „bendrovės vadovai yra labiau kompetentingi priimti verslo sprendimus nei teisėjai" (*International Ins. Co. V. Johns*, 874 F.2d 1447, 1458 n.20 (11th Cir. 1989)), todėl „teismai neturėtų vėliau kritikuoti bendrovės vadovų priimtų verslo sprendimų" (*Federal Deposit Ins. Corp. v. Stahl*, 89 F.3d 1510, 1517 (11th Cir. 1996)).

[628] *Re City Equitabl Fire Insurance* [1925] Ch 407. Taip pat plačiau žr. Keay, A. The Duty to Promote the Success of the Company: Is It Fit for Purpose? *University of Leeds School of Law, Centre for Business Law and Practice Working Paper* [interaktyvus]. Leeds, 2010-08-20 [žiūrėta 2012-06-05]. <http://ssrn.com/abstract=1662411>; Pennington, R. R. *Pennington's Company Law*. Oxford: Oxford University Press, 2001, p. 734; Lederer, P. A., *supra* note 191, p. 1590; Davies, L. P., *Gower and Davies' Principles of Modern Company Law*, *supra* note 189, p. 435.

[629] *Re Brazilian Rubber Plantations and Estates Ltd* [1911] 1 Ch 425; *Charterbridge Corp Ltd v Lloyds Bank Ltd* [1970]Ch 62; [1969] 3 All ER 1185; *Norman v. Theodore Goddard* [1991] BCLC 1028; *Re D'Jan of London* [1993] BCC 646.

[630] *Re City Equitable Fire Insurance Co Ltd* [1925] Ch 407. Taip pat plačiau žr. Andenas, M.; Wooldridge, F., *supra* note 180, p. 270.

[631] Teismas vertina kiekvieno direktoriaus žinias, įgūdžius ir kompetenciją atskirai, kaip, pavyzdžiui, *Dorchester Finance Co Ltd v Stebbing* byloje buvo nustatyta, kad direktoriai, būdami finansininkais ir tu-

būdu „pripažįstant profesionalaus direktoriaus koncepciją“[632]. Taigi bendrovės vadovai gali būti teismo vertinami pagal jų asmenines žinias bei įgūdžius, remiantis kiekvienos konkrečios bylos aplinkybėmis ir atsižvelgiant į vadovo vaidmenį bendrovės valdymo struktūroje[633]. Tuo atveju, jeigu direktorius pateikia teismui neabejotinų įrodymų, patvirtinančių, kad jis, priimdamas sprendimą, sąžiningai tikėjo, kad veikia geriausiais įmonės interesais, ir tokie įrodymai yra teismo priimami, tai direktorius nėra laikomas padaręs pažeidimą, už kurį jam kiltų civilinė atsakomybė[634]. Taigi Anglijos precedentų teisėje įtvirtinti itin lankstūs rūpestingumo bei atidumo standartai.

Paminėtina tai, kad verslo sprendimo vertinimo taisyklės taikymo modelis yra tiesiogiai susijęs su bendrovės vadovui užtikrinamo tikrumo laipsniu. Kuo aukštesnis šios taisyklės taikymo modelis, tuo didesnis bendrovės vadovo tikrumo laipsnis, t. y. bendrovės vadovų tikrumas dėl to, kaip bus vertinami jų priimami verslo sprendimai.

3.2.2.3.2. Taisyklės, taikomos kontinentinės teisės tradicijos šalyse

R. Greičiaus nuomone[635], Lietuvos teismų praktikoje taip pat taikoma verslo sprendimo vertinimo taisyklė. Tačiau su tokia nuomone nesutiktume, visų pirma, todėl, kad kontinentinės teisės tradicijos šalyse nėra visoms šalims bendro instrumento, kuris aiškiai nurodytų šią taisyklę. Tai dažniausiai paaiškinama tuo, kad tokia taisyklė yra paremta bendrosios teisės šalių tradicijomis, todėl itin sunku ją inkorporuoti į kontinentinės teisės tradicijos šalių, tarp jų ir Lietuvos, teisines sistemas. Be to, teisės doktrinoje pripažįstama, jog tam, kad valstybėje būtų taikoma verslo sprendimo vertinimo taisyklė, būtina, kad ji pripažintų ir taikytų *teisminio susilaikymo doktriną* (angl. *judicial abstention doctrine*)[636], t. y. susilaikymo nuo bendrovės vadovų priimtų verslo sprendimų kritikavimo *ex post* doktriną. Tačiau nei Lietuva, nei kitos kontinentinės teisės tradicijos šalys, kurios nors ir įtvirtina atitinkamus rūpestingumo pareigos standartus, netaiko verslo sprendimo vertinimo taisyklės kaip *teisminio peržiūrėjimo standarto* (angl. *standard of judicial review*). Jose nėra tokių teisminių ginčų nagrinėjimo tradicijų ir teismų sprendimuose suformuluotų taisyklių, kurios leistų vadovams būti visiškai ramiems ir įsitikinusiems, kad teismas, vadovaudamasis tomis taisyklėmis, garantuotai atmes akcininkų ieškinį dėl žalos atlyginimo. Visgi ši aplinkybė neturi įtakos akcininkų bendrovės vardu teikiamų išvestinių ieškinių (angl. *derivative action*) dėl vadovų priimtais sprendimais padarytos žalos atlyginimo skaičiaus didėjimui (žr. 7 lentelė). Šį faktą patvirtino 2006 metais L. A. C. Giraldo atliktas empirinis tyrimas[637]. Išvestinių ieškinių pateikimo

---

rėdami reikiamų finansinių žinių, aplaidžiai pasirašė banko čekius, dėl ko buvo neteisėtai iššvaistytos bendrovės lėšos. Plačiau žr. *Dorchester Finance Co Ltd v Stebbing* [1989] BCLC 498.

632 Birds, J., *et al*. *Boyle and Birds' Company Law*. Bristol: Jordans Ltd, 2004, p. 528.

633 *Re Barings Plc* & *Others* [nº 5] [1999] 1 BCLC 433.

634 *Regentcrest plc v Cohen* [2002] 2 BCLC 80; *Re a Company* [1988] BCLC 570; *Re Smith* & *Fawcett Ltd* [1942] Ch. 304; *Extrasure Travel Insurance Ltd v Scattergood* [2003] 1 BCLC 598.

635 Greičius, R., *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2, p. 139-147.

636 Giraldo, L. A. C., Factors Governing the Application of the Business Judgement Rule: an Empirical Study of the US, UK, Australia and the EU, *supra* note 32, p. 160.

637 *Ibid.*

intensyvumo lygis, kaip matysime vėliau šio darbo 4 skyriuje, priklauso visai nuo kitų aplinkybių.

7 lentelė. Verslo sprendimo vertinimo taisyklės taikymo modeliai

	Galimybė pateikti išvestinį ieškinį	Aukštas išvestinio ieškinio pateikimo laipsnis	Taikoma teismi-nio susilaikymo doktrina	Verslo sprendimo vertinimo taisyklės taikymo modelis
JAV	+	+	+	Vidutinis (įtvirtinta tiesiogiai)
JK	+	–	+	Žemas (įtvirtinta netiesiogiai)
Australija	+	–	+	Aukštas (įtvirtinta įstatymiškai)
ES	+	–	–	Nėra įtvirtinta

Kontinentinės teisės tradicijos valstybėse, vertinant vadovų priimamus sprendimus, atsižvelgiama į tai, ar jie atitinka vadovams taikomus *elgesio standartus*. Šie standartai įtvirtinami arba įstatymuose, arba teismų praktikoje ir skiriasi priklausomai nuo konkrečios valstybės plėtojamos teisinės praktikos analizuojamu klausimu.

Vokietijoje vadovų elgesio standartai yra įtvirtinti įstatymuose. Atkreiptinas dėmesys į tai, jog bendrovės valdybos ir stebėtojų tarybos nariams taikomi skirtingi standartai: valdybos nariams taikomas *sąžiningo verslininko* elgesio standartas, o stebėtojų tarybos – *protingo „kontrolieriaus/revizoriaus*“ (vok. Überwacher) elgesio standartas[638]. Kartu nustatyta, jog stebėtojų tarybos nariai turi vykdyti jiems numatytas priežiūros pareigas kaip tokie rūpestingi verslininkai, kokių galima būtų tikėtis iš asmenų, vykdančių tokias funkcijas[639]. Jie be pašalinės pagalbos turi suprasti aktualius einamuosius ekonominius bendrovės reikalus[640]. Svarbus žingsnis vadovų priimamų sprendimų vertinimo srityje buvo žengtas 2005 metais, kai Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 93(1) straipsnyje įtvirtintas vadovo elgesio standartas, taikomas vadovams bendrovės vardu priimant verslo sprendimus. Šiame straipsnyje numatyta, jog bendrovės organo narys nebus laikomas atsakingu už *verslo* sprendimą, priimtą pagristai *tikint jo teisingumu*, atitikimu *bendrovės gerovei* ir nesant asmeniškai *suinteresuotam* bei esant *pakankamai informuotam*. Ši taisyklė nėra laikoma prezumpcija, kuria vadovaudamiesi teismai gali atmesti akcininkų pareikštą ieškinį, tačiau ja yra vadovaujamasi vertinant ginčijamus vadovų priimtus verslo sprendimus. Tokios taisyklės įtvirtinimas įstatyme suteikia vadovams aiškumo *ex ante*, kadangi jie žino, kokius kriterijus turi atitikti sprendimo priėmimo procesas tam, kad kilus žalai jie nebūtų patraukti civilinėn atsakomybėn.

Visgi kontinentinės teisės tradicijos valstybėse labiausiai paplitusi praktika vadovų elgesio standartus, taikomus jiems priimant sprendimus, įtvirtinti ne įstatymuose, o teismų praktikoje. Pavyzdžiui, Švedijos teismų praktikoje pripažįstama, kad: 1) bend-

638 Tai numatyta Vokietijos privačių ribotos atsakomybės bendrovių įstatymo 43(1) straipsnyje.

639 Tai numatyta Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 93 ir 116 straipsniuose.

640 Semler, J.; Schenk, V. K. *Arbeitshandbuch für Aufsichtsratsmitglieder*. München: Vahlen, 2004, p. 19.

rovėje turi būti užtikrintas rizikos prisiėmimo mechanizmas, kadangi vadovai privalo nustatyti galimas rizikas bei jas sumažinti; 2) jie neturi būti atsakingi už visus verslo sprendimus, kurie sukėlė neigiamų pasekmių, išskyrus tuos atvejus, kai sprendimai priimami pažeidžiant įstatymus ar bendrovės įstatus; 3) bendrovės vadovui visuomet kils atsakomybė už nerūpestingai, neatsargiai ar aplaidžiai priimtus verslo sprendimus[641]. *Austrijos* teismų praktikoje plėtojama taisyklė, jog atidžiai bei rūpestingai priimtas sprendimas, kuris vėliau pasirodė esąs komerciškai nenaudingas, automatiškai nėra pagrindas direktorių civilinei atsakomybei kilti, kadangi direktoriai turi prisiimti normalią verslo riziką, tačiau visi direktoriai turi priimti sąžiningus bei protingus sprendimus, kurie atitiktų geriausius bendrovės interesus[642]. *Belgijoje* teismai, vertindami direktorių priimtus sprendimus, analizuoja, ar protingai apdairus, atidus bei uolus direktorius būtų priėmęs tokį sprendimą panašiomis aplinkybėmis[643]. Panaši praktika plėtojama taip pat ir *Suomijoje*[644] bei *Italijoje*[645], papildomai pabrėžiant, jog tuo atveju, jeigu direktorius turi specialių žinių ir įgūdžių, tai, sprendžiant dėl priimto sprendimo teisėtumo, atitinkamai įvertinama ir tai. Taigi šiose valstybėse taikomas tiek objektyvus (vertinant žinias, įgūdžius ir patirtį, kurių pagrįstai tikimasi iš tokias pačias funkcijas vykdančio direktoriaus), tiek ir subjektyvus (vertinant žinias, įgūdžius ir patirtį, kurias turi turėti konkretus direktorius) vadovo elgesio standartas. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog Italijos teismų praktikoje yra suformuotas rizikingų verslo sprendimų vertinimo metodas, kuris įpareigoja teismus vertinti: 1) visas faktines aplinkybes, egzistavusias verslo sprendimo priėmimo momentu; 2) visą informaciją, patvirtinimus ir atsargumo priemones, kurių ėmėsi vadovas priimdamas verslo sprendimą, įskaitant jo asmeninius techninius įgūdžius bei konsultantų patarimus ir pagalbą; bei 3) priimamų verslo sprendimų galimų pasekmių pagrįstą numatymą, kas protingam vadovui būtų normalu, atsižvelgiant į prieš tai išvardintas aplinkybes[646].

Lietuvos teismų praktikoje plėtojamas rūpestingo, apdairaus, protingo *vadovo* elgesio standartas[647]. Vertinant vadovo veiksmus rizikingų verslo sprendimų priėmimo procese, viena vertus, atsižvelgiama į šių veiksmų atitikimą objektyviesiems ir subjektyviesiems sąžiningumo ir protingumo kriterijams[648]. Objektyvus kriterijus reiškia, kad

---

641 Semler, J.; Schenk, V. K. *Arbeitshandbuch für Aufsichtsratsmitglieder*. München: Vahlen, 2004, p., p. 385.

642 Plačiau žr. Kapsch, I.; Grama, B., *supra* note 61.

643 Pereira, A. M., *supra* note 216, p. 229.

644 *Ibid.*, p. 262.

645 *Ibid.*, p. 313.

646 Plačiau žr. Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216, p. 314.

647 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Khartli" v. Diagnostikos poliklinika* (bylos Nr. 3K-3-16/2005); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje *K. J. J. v. J. B. ir V. K.* (bylos Nr. 3K-7-226/2006); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje *AB Turto bankas v. T. A., O. M., V. C.* (bylos Nr. 3K-3-298/2006); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Metalo ženklai" v. A. T. ir A. I.* (bylos Nr. 3K-3-334/2010); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Geosprendimai" v. G. K.* (bylos Nr. 3K-3-177/2011).

648 Greičius, R., *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2, p. 131.

bendrovės vadovas įpareigojamas elgtis kaip rūpestingas, apdairus, protingas vadovas[649]. Tuo tarpu, subjektyvus kriterijus apibūdina bendrovės vadovo kvalifikaciją, išsimokslinimą, patirtį ir pan.[650] Pavyzdžiui, vienoje iš bylų[651] Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad vadovo atsakomybės klausimas spręstinas, atsižvelgiant į tai, ar jis *galėjo suvokti* sudaromų sandorių ir atliekamų veiksmų neigiamas pasekmes bendrovei, taip pat sudarytus sandorius ir atliktus veiksmus jų atitikties normaliai gamybinei-ūkinei rizikai aspektu. Teisės doktrinoje pateisinamas subjektyviojo elgesio standarto taikymas[652], tačiau priešingos pozicijos laikosi A. Norkūnas, teigdamas, jog, taikant turtinę atsakomybę asmens kaltė neturėtų būti sietina su subjekto individualiomis savybėmis, sugebėjimais, patirtimi ir pan.[653] Taigi, valdymo organų nariams taikant civilinę atsakomybę, lyginami du elgesio standartai: 1) faktinis vadovo elgesys konkrečioje situacijoje; ir 2) hipotetinis protingo, rūpestingo vadovo objektyvus elgesio standartas[654]. Jeigu yra šių dviejų elgesio standartų neatitiktis, turi būti konstatuoti neteisėti veiksmai (CK 6.246 str. 1 d.) ir kaltė (CK 6.248 str. 3 d.). Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad kasacinis teismas yra konstatavęs[655], jog vadovas atsako ne dėl bet kokių jam priskirtų pareigų pažeidimo, tačiau tik dėl jo *didelės kaltės*, t. y. *tyčios* ar *didelio neatsargumo*, pasireiškiančio aiškiu ir nepateisinamu aplaidumu vykdant savo pareigas (pavyzdžiui, įsipareigojimų prisiėmimas tinkamai neįvertinus bendrovės galimybių; nepakankama turimos informacijos analizė prieš priimant sprendimą arba papildomo tyrimo, kuris būtinas priimant konkretų sprendimą, neatlikimas ir kt.), todėl vadovo *paprastas neatsargumas*, susijęs su įmonės ūkinės-komercinės veiklos rizika, neturėtų būti pagrindu atsirasti įmonės vadovo civilinei atsakomybei. Ši išvada itin reikšminga, kadangi kaltės forma svarbi sprendžiant vadovo civilinės atsakomybės dydžio mažinimo, atleidimo nuo jos, atsakomybės ribojimo ir kitus klausimus[656], kuriuos aptarsime šio darbo 4 skyriuje.

Itin svarbus klausimas yra elgesio standartų diferencijavimo galimybė skirtingų valdymo organų narių atžvilgiu. A. Abramavičiaus ir V. Mikelėno nuomone, vykdantiesiems direktoriams turėtų būti taikomi aukštesni elgesio standartai nei nevykdantiesiems direktoriams, kadangi vykdantieji direktoriai yra susiję nuolatiniais teisiniais santykiais su įmone, todėl geriau žino įmonės kasdieninius reikalus ir jų būklę, todėl

---

649 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Vajalio medienos gaminiai" v. R. K., N. K.* (bylos Nr. 3K-3-228/2011).

650 Plačiau žr. Mikelėnas, V., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001, p. 77.

651 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Vakarų prekyba" v. A. Z. Ir UAB „Vakarų Baltijos korporacija"* (bylos Nr. 3K-3-316/2007).

652 Abramavičius, A; Mikelėnas, V., *supra* note 43, p. 250-251; Bakanas, A., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas*. Vilnius: Justitia, 2003, p. 340; Pacevičius, Ž. Administracijos vadovo atsakomybė už bendrovei padarytą žalą. *Juristas*. 2004, 4: 10.

653 Norkūnas, A., *supra* note 480, p. 117.

654 Mizaras, V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos. Vilnius: Justitia, 2007, p. 61.

655 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė" b. R. Š., A. B. ir A. G.* (bylos Nr. 3K-3-19/2012).

656 Bakanas, A., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas*, s*upra* note 653, p. 339.

privalo elgtis atidžiau ir rūpestingiau nei nevykdantieji direktoriai, kurie dėl nepakankamos informacijos ar įmonės reikalų išmanymo ne visada gali priimti racionalų sprendimą. Visgi CK 2.86 straipsnyje numatyta, jog juridinio asmens valdymo organo nariai turi vienodas teises ir pareigas. Taigi jiems turi būti taikomi vienodi elgesio standartai, priešingu atveju, būtų pažeistas įstatyme įtvirtintas valdymo organų narių lygiateisiškumo principas. Vienintelė išimtis iš šio principo yra įtvirtinta CK 2.93 straipsnio 2 dalyje, numatančioje, jog priimant sprendimą balsavimo keliu ir balsams pasidalijus po lygiai, lemia kolegialaus organo pirmininko balsas. Mūsų nuomone, vertinant valdymo organų narių veiksmus priimant atitinkamą sprendimą, galima būtų pasiremti minėta Vokietijoje plėtojama patirtimi ir atsižvelgti į konkrečių valdymo organų vykdomas valdymo funkcijas bei jų esmę, o ne taikyti aukštesnius ar žemesnius elgesio standartus, kas prieštarautų imperatyvioms įstatymo nuostatoms.

Taigi iš esmės Lietuvoje rizikingi verslo sprendimai vertinami per fiduciarinių pareigų vykdymo prizmę, t. y. nustatant atitinkamus veikimo standartus. Tačiau tam, kad tiek vadovams, priimantiems rizikingus verslo sprendimus, tiek teismams, vertinantiems šių sprendimų teisėtumą, tiek patiems akcininkams, ketinantiems reikalauti žalos atlyginimo, būtų aišku, kokiais kriterijais reikėtų vadovautis vertinant vadovo priimamus rizikingus verslo sprendimus, siūlytina nustatyti vieningą šių kriterijų sistemą, t. y. suformuluoti aiškias taisykles, kurių turėtų laikytis vadovas, priimdamas sprendimus, ir kurios jam būtų žinomos jau *ex ante*. Tokios taisyklės galėtų būti įtvirtinamos įstatyme, vadovaujantis minėta Vokietijos patirtimi, arba teismų praktikoje, pasiremiant minėta Italijos patirtimi. Tokios taisyklės turinio atžvilgiu galėtų būti analogiškos Vokietijoje įtvirtintoms, kadangi jos geriausiai atspindi verslo sprendimo vertinimo taisyklę, kaip elgesio standartą. Šį savo siūlymą galėtume pagrįsti tokiais argumentais, kurie itin dažnai akcentuojami *rizikos paskirstymo teorijos* (angl. *risk allocation theory*) šalininkų[657] darbuose: 1) nėra neklystančių asmenų, todėl teisinė sistema turi užtikrinti tai, kad asmenys nebijotų eiti vadovo pareigų dėl pernelyg griežtų atsakomybės standartų, taikomų galimų klaidų atžvilgiu, t. y. taisyklės turi užtikrinti apsaugą nuo asmeninės atsakomybės; b) bendrovės vadovams turi būti užtikrinta teisė priimti rizikingus verslo sprendimus, kadangi tai viena esminių įmonės ekonominio efektyvumo didinimo priemonių; c) teismai neturėtų nepagrįstai kištis į vadovų veiklą, kadangi jie nėra verslininkai. Tokių taisyklių įtvirtinimas, *inter alia*, užtikrintų vadovų teisinį tikrumą, kadangi jie jau *ex ante* žinotų, kokiomis konkrečiomis taisyklėmis jų sprendimai bus vertinami teismo *ex post*.

3.2.3. Priežastinis ryšys

Viena iš būtinų sąlygų juridinio asmens valdymo organų narių civilinei atsakomybei kilti už priimtais sprendimais padarytą žalą yra *priežastinis ryšys*, kadangi, atsižvelgiant į CK 6.247 straipsnyje įtvirtintą nuostatą, atlyginami tik tie nuostoliai, kurie susiję su veiksmais (veikimu, neveikimu), nulėmusiais valdymo organų narių civilinę atsakomybę tokiu būdu, kad nuostoliai pagal jų ir civilinės atsakomybės prigimtį gali būti lai-

[657] Plačiau žr. Kraakman, R. R., *et al*., *The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach*, *supra* note 18, p. 52; Palmiter, R. A. *Corporations: Examples & Explanations*. New York: Aspen Publishers, 2006, p. 188.

komi valdymo organų narių veiksmų (veikimo, neveikimo) rezultatu. Priežastinis ryšys tarp neteisėtų veiksmų ir nuostolių reiškia, kad neteisėti veiksmai buvo atlikti anksčiau nei atsirado nuostolių, o atsiradę nuostoliai yra pažeidėjo elgesio rezultatas[658]. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad priežastiniam ryšiui konstatuoti užtenka įrodyti, kad neteisėti veiksmai yra *pakankama* nuostolių atsiradimo priežastis, nors ir ne vienintelė[659], tačiau neturi būti pernelyg didelio neteisėtų veiksmų ir nuostolio atotrūkio, t. y. nuostoliai neturi būti pernelyg tolimas vadovo neteisėto elgesio padarinys[660], kitaip tariant *atsitiktinis* priežastinis ryšys yra teisiškai nereikšmingas[661]. Pabrėžtina, jog teisiškai reikšmingu pripažįstamas ir tiesioginis, ir netiesioginis priežastinis ryšys. Tiesioginė priežastis yra tada, kai žala atsiranda iš neteisėtų veiksmų kaip tiesioginė neteisėtų veiksmų pasekmė (pavyzdžiui, sudarius įmonei akivaizdžiai nuostolingą sandorį)[662]. Kai dėl neteisėtų veiksmų susidaro palankios sąlygos žalai atsirasti, tai laikoma netiesioginiu priežastiniu ryšiu (pavyzdžiui, nesikreipimas į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo įmonei esant nemokiai[663]). Tiesioginis priežastinis ryšys visada teisiškai reikšmingas taikant civilinę atsakomybę. Taigi tam, kad būtų konstatuota, yra priežastinis ryšys ar jo nėra, būtina visapusiškai išanalizuoti valdymo organų narių veiksmus ir faktines bylos aplinkybes[664].

Įdomi teismų praktika priežastinio ryšio klausimu vystoma JAV. Iki XX amžiaus pabaigos žemesnės instancijos teismai bylose dėl neteisėtais direktorių veiksmais padarytos žalos atlyginimo rėmėsi dviejų rūšių priežastinio ryšio koncepcijomis: *sandorio priežastinio ryšio* (angl. *transaction causation*) koncepcija ir *nuostolių priežastinio ryšio* (angl. *loss causation*) koncepcija[665]. Pagal sandorių priežastinio ryšio koncepciją teigiama, jog svarbu nustatyti, ar ieškovas būtų sudaręs nuostolingą sandorį, net jeigu direktorius nebūtų atlikęs neteisėtų veiksmų (pavyzdžiui, nepateikęs melagingos informacijos)[666]. O pagal nuostolių priežastinio ryšio koncepciją nustatoma, ar sandorio nuostolingumas yra susijęs su direktoriaus neteisėtų veiksmų atlikimu (pavyzdžiui, klaidingos informacijos pateikimu), paskatinusiu šio sandorio sudarymą[667]. Taigi šios dvi koncepcijos remiasi pasitikėjimu grįstais veiksmais (angl. *reliance-based actions*), t. y. ieškovas, pasikliaudamas direktoriaus veiksmais, sudaro sandorį, kuris *ex post* sukelia ieškovui nuostolių. Teismai tokio pobūdžio bylose taiko *pasitikėjimo testą* (angl. *test of reliance*), pagal kurį nustatoma, ar direktoriaus neteisėtų veiksmų atlikimas yra esminė

---

658 Bakanas, A., *et al*. *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas*, *supra* note 653, p. 338.

659 *Ibid*.

660 Plačiau žr. Mikelėnas, V., *supra* note 336, p. 196-218.

661 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje *B. Leskauskas ir kt. v. Vilniaus m. 5 notarų biuras ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-614/2002).

662 Ambrasienė, D., *et al*., *supra* note 310, p. 185.

663 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti UAB „Limantra" v. N. G.* (bylos Nr. 3k-3-130/2011).

664 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *R. Berželionytė v. Vilniaus universiteto Santariškių klinikos* (bylos Nr. 3K-3-556/2005).

665 Fox, B. M. *After Dura. Causation in Fraud-on-the-Market Actions. Perspectives on Corporate Governance*. New York: Cambridge University Press, 2010, p. 236.

666 *Emergent Capital Inv. Mgmt. V. Stonepath Group, Inc.*, 343 F.3d 189, 197 (2d Cir. 2003).

667 *Globus v. Research Serv., Inc.*, 418 F.2d 1276 (2d Cir. 1969).

priežastis, lėmusi tolimesnių veiksmų eigą, sukėlusią nuostolius[668]. Tuo atveju, jeigu nustatoma, kad ieškovas vis tiek būtų sudaręs sandorį, net jeigu nebūtų neteisėtų veiksmų, tai tokiu atveju jo ieškinys dėl žalos atlyginimo būtų atmestas. Nuo XX amžiaus pabaigos reikalaujama, kad tokio pobūdžio bylose turi būti įrodytas tiek nuostolių priežastinis ryšys, t. y. kad direktoriaus neteisėti veiksmai buvo patirtos žalos priežastis, tiek ir sandorio priežastinis ryšys, t. y. kad šis pažeidimas paskatino ieškovą sudaryti sandorį[669]. Taigi „ieškovas turi įrodyti ne tik tai, kad jeigu jis būtų žinojęs tiesą, tai apskritai nebūtų sudaręs sandorio, bet ir tai, kad ta netiesa buvo tiesioginė patirtų nuostolių priežastis“[670].

Juridinio asmens valdymo organų nariai atsako tik už tuos nuostolius, kurie atsirado dėl jų neteisėtų veiksmų jiems einant valdymo organo narių pareigas. Pagal bendrą taisyklę valdymo organo narys negali atsakyti už kitų asmenų neteisėtais veiksmais padarytą žalą, kai tie veiksmai buvo padaryti iki jį paskiriant valdymo organo nariu ar po jo paskyrimo. Tačiau jis gali būti įpareigotas atlyginti dėl ankstesnio valdymo organo nario neteisėtų veiksmų patirtus nuostolius, „jeigu jis tokiems neteisėtiems veiksmams „pritaria, juos tęsia ar įgyvendina“[671]. Pavyzdžiui, tokia civilinė atsakomybė atsirastų tuo atveju, jeigu bendrovės vadovas, žinodamas, kad ankstesnio vadovo sudarytas sandoris yra neteisėtas, tokį sandorį vykdo. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs[672], kad naujam vadovui, kuris buvo paskirtas jau po nuostolingų sandorių sudarymo, taip pat taikomi vadovo veiklos standartai. Jis, tapęs vadovu, privalo nedelsiant nutraukti įmonei nuostolingą sandorį. Jeigu to nepadaro, tai jo veiksmai, tęsiant sandorio vykdymą, kvalifikuotini kaip neteisėti.

Taip pat juridinio asmens valdymo organo narys pagal bendrą principą neturi atsakyti už savo pavaldinių (pavyzdžiui, juridinio asmens darbuotojų) ar jo kontrolės sferoje esančių asmenų (pavyzdžiui, pagal ABĮ 32 str. 1 d. stebėtojų taryba privalo prižiūrėti valdybos ir bendrovės vadovo veiklą; vadovai privalo prižiūrėti asmenų, kuriems jie delegavo dalį valdymo funkcijų, veiksmus) neteisėtais veiksmais padarytą žalą, tačiau vadovas turi pareigą juos kontroliuoti, todėl už pavaldinių ar kontrolės sferoje esančių asmenų neteisėtus veiksmus, jeigu tie neteisėti veiksmai buvo nepakankamos kontrolės rezultatas, turėtų atsakyti pats vadovas[673]. Visgi Lietuvos teismų praktikoje nepateikiamas detalesnis paaiškinimas, ką reiškia *pakankamos kontrolės užtikrinimas*. Akivaizdu, jog dažniausiai didesnėse įmonėse valdymo organų nariai, ypač vienasmeniai, dalį savo valdymo funkcijų deleguoja kitiems asmenims. Tad itin svarbu suvokti, kuriais atvejais šių asmenų neteisėti veiksmai galėtų sukelti valdymo organų narių civilinę atsakomybę, kadangi tokiu atveju tarp šių asmenų neteisėtais veiksmais atsiradusios žalos ir valdymo organų narių veiksmų nebūtų tiesioginio priežastinio ryšio. Apibrėžiant šios sąvokos turinį, galima būtų pasiremti užsienio šalių patirtimi. Pavyzdžiui, *JAV* teismų praktikoje pripažįstama, jog direktoriai privalo sąžiningai stengtis (angl. *make a good faith effort*) tam, kad nustatytų procedūras, apsau-

---

668 *List v. Fashion Park*, 340 F.2d 457 (2d Cir. 1965).

669 *Shlick v. Penn-Dixie Cement Corp.*, 507 F.2d 374 (2d Cir. 1974); *Dura Pharmaceuticals Inc. V. Broudo*, 544 U.S. 336 (2005).

670 *Huddleston v. Herman & MacLean*, 640 F.2d 534, 549 (5th Cir. 1981).

671 Abramavičius, A; Mikelėnas, V., *supra* note 43, p. 281.

672 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje *BAB „Barklita“ v. G. B. ir J. G.* (bylos Nr. 3K-3-528/2009).

673 Pacevičius, Ž., *supra* note 653, p. 5.

gančias bendrovės interesus nuo darbuotojų neteisėtų veiksmų[674], t. y. įmonėje turi būti įdiegtos patikimos kontrolės bei priežiūros procedūros. Labai įdomi bei pasaulinį atgarsį turėjusi byla analizuojamo klausimo srityje buvo nagrinėjama *Anglijoje* – tai *Re Barings plc and others (No 5)*[675] byla. Šioje byloje buvo sprendžiamas ginčas dėl seniausio Anglijos investicinio banko *Barings* valdybos narių atsakomybės už netinkamą vieno darbuotojo (prekiautojo akcijomis) kontrolę, kadangi dėl šio vieno darbuotojo sukčiavimo ir neteisėtos prekybos išvestinėmis finansinėmis priemonėms Singapūro ir Japonijos akcijų biržose Barings bankas buvo privestas prie nemokumo. Byloje buvo analizuojama, kodėl ir kaip banko valdybos nariai nesugebėjo pastebėti ilgą laiką besitęsiančio didelio masto vieno darbuotojo sukčiavimo. Teismas konstatavo, kad didelėje įmonėje yra neišvengiamas valdymo funkcijų delegavimas, tačiau tokiu atveju valdymo organo nariai bet kuriuo atveju turi suvokti ir kontroliuoti, kaip tos funkcijos yra vykdomos, nepaisant to, kad darbuotoju, kuriam deleguota atitinkamų valdymo funkcijų vykdymo dalis, galima absoliučiai pasitikėti. Šioje byloje konstatuota, jog valdybos nariai „tiek kartu, tiek ir atskirai turi tęstinę pareigą įgyti ir palaikyti reikiamą žinių lygį ir suvokimą apie įmonės verslą tam, kad galėtų vykdyti savo, kaip valdybos narių, pareigas“, kadangi nepakankamas verslo suvokimas ir kontrolės sistemos, kuri leistų nustatyti didelio masto sukčiavimą, neįdiegimas atitinkamai turi būti traktuojamas kaip didelė nekompetencija, kilusi iš „esminio valdymo organų narių pareigų nesuvokimo“.

Labai panaši į *Re Barings plc and others (No 5)* bylą buvo nagrinėjama taip pat ir *Australijoje*. Tai *Daniels v Anderson*[676] byla, kurioje, *inter alia*, buvo sprendžiamas klausimas dėl bendrovės AWA generalinio direktoriaus ir kontrolės funkciją vykdančių valdybos narių atsakomybės dėl AWA bankroto, kurį sukėlė itin didelio masto vieno darbuotojo sukčiavimas, prekiaujant išvestinėmis finansinėmis priemonėmis. Teismas konstatavo, kad valdybos nariai privalo įdiegti ir palaikyti efektyvią įmonės vidinės kontrolės sistemą, kuri, be kita ko, sumažintų galimo sukčiavimo riziką.

Taigi nors juridinio asmens valdymo organų nariai turi teisę deleguoti valdymo funkcijas kuriam nors vienam iš savo narių ar pavaldžių darbuotojų, tačiau jie turi nuolat domėtis ir visada žinoti tikrąją juridinio asmens finansinę padėtį tam, kad galėtų patikrinti, ar tinkamai yra įgyvendintos deleguotos funkcijos. Tokiu atveju jie turi suvokti ir prisiimti delegavimo riziką bei įdiegti efektyvią vidinę kontrolės sistemą, užtikrinančią besimaterializuojančių rizikų atskleidimą ir kelio joms užkirtimą.

3.2.4. Žala

Juridinio asmens valdymo organo nariai turi pareigą, priimdami rizikingus sprendimus, užtikrinti, kad juridiniam asmeniui ir kreditoriams nebūtų padaryta žalos[677]. Kadangi valdymo organo narių civilinė atsakomybė gali atsirasti tiek prieš patį juridinį asmenį, tiek ir prieš kreditorius, tai žala, kaip viena iš būtinųjų valdymo organo nario

---

[674] *In re Caremark International Inc. Derivative Litigation*, 698 A.2d 959 (Del. Ch. 1996).

[675] *Re Barings plc and others (No 5)* [1999] 1 BCLC 433.

[676] *Daniels v Anderson* (1995) 37 NSWLR 438 at 495.

[677] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti UAB „Optimalūs finansai“ v. G. P.* (bylos Nr. 3K-7-444/2009).

civilinės atsakomybės sąlygų (CK 6.249 str.), gali būti apibūdinama kaip dėl neteisėto sprendimo atsiradęs juridinio asmens ar kreditoriaus turto netekimas ar sužalojimas, turėtos išlaidos, taip pat negautos pajamos, kurias juridinis asmuo ar kreditorius būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų (CK 6.249 str. 1 d.), t. y. valdymo organo nario padaryta žala gali pasireikšti tiek *tiesioginės*, tiek ir *netiesioginės* žalos forma. Kaip jau minėta, valdymo organo narys privalėtų atlyginti tik tą žalą, kuri būtų jo neteisėtų veiksmų rezultatas (CK 6.247 str.).

Atsižvelgiant į tai, kad pagrindinė civilinės atsakomybės funkcija yra kompensacinė, tai atsakingas už žalą valdymo organo narys privalo ją atlyginti, kad juridinis asmuo ar kreditorius atsidurtų tokioje padėtyje, kurioje jie būtų, jeigu jiems nebūtų buvę padaryta žalos (lot. *restitutio in integrum*)[678]. Pasak V. Mizaro, žalos turi būti atlyginama tiek, kiek įrodoma, kad jos *faktiškai* patirta, ir, taikant civilinę atsakomybę, turi būti siekiama neleisti nukentėjusiajam nepagrįstai praturtėti kito – žalą padariusio – asmens sąskaita[679]. Kaip jau minėta, žala nėra preziumuojama, todėl jos faktą ir dydį privalo įrodyti ieškovas.

Nagrinėjamos temos kontekste itin svarbu nustatyti, kokios rūšies žalą galima būtų išsireikalauti iš valdymo organų narių už jų neteisėtais veiksmais padarytą žalą, taip pat apibrėžti esminius kriterijus, kuriais vadovaujamasi teismų praktikoje, apskaičiuojant iš valdymo organų narių priteistinos žalos dydį.

Sistemiškai išanalizavus teismų praktiką, galima daryti išvadą, jog iš valdymo organo nario už jo neteisėtais veiksmais padarytą žalą galima reikalauti tiek *turtinės*, tiek ir *neturtinės* žalos atlyginimo.

3.2.4.1. Turtinė žala ir jos apskaičiavimo kriterijai

Turtinę žalą valdymo organo narys gali padaryti, pažeisdamas turtinius juridinio asmens ar kreditoriaus interesus, ji gali pasireikšti esamų turtinių vertybių sunaikinimu, jų vertės sumažinimu ar turtinės padėties grąžinimu į ankstesnę padėtį (*tiesioginė, reali žala, arba pozityvūs nuostoliai*) arba tam tikrų materialiųjų vertybių negavimu (*negauta nauda, negautos pajamos, arba negatyvūs nuostoliai*)[680].

Turtinė žala kreditoriams. Kaip minėta, kreditoriai gali reikalauti vadovo atlyginti žalą, patirtą dėl to, kad vadovas laiku nesikreipė dėl bankroto bylos įmonei iškėlimo, arba dėl to, kad, likvidavus juridinį asmenį, kreditorių reikalavimai, kai žala buvo patirta dėl valdymo organų narių neteisėtų veiksmų, nebuvo visiškai patenkinti.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, nagrinėdamas bylą[681], kurioje buvo sprendžiamas įmonės vadovo civilinės atsakomybės klausimas, kai jis laiku nesikreipė dėl bankroto bylos iškėlimo jo vadovaujamai įmonei, konstatavo, kad jei dėl pareigos pateikti pareiškimą dėl bankroto bylos iškėlimo padidėja įmonės skola kreditoriams, žala atsiranda tiek bankrutuojančiai įmonei, tiek ir jos kreditoriams. Žala bankrutuojančiai įmonei atsiranda to-

---

678 Mizaras, V., *supra* note 655, p. 52.

679 *Ibid.*, p. 53.

680 Bakanas, A., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas*, *supra* note 653, p. 342.

681 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Limantra" v. N. G.* (bylos Nr. 3k-3-130/2011).

kiu būdu, kad padidėja jos skolų kreditoriams apimtis (pasyvas), kitaip tariant, pablogėja bendra įmonės turtinė padėtis. Tokia įmonės patiriama žala yra *tiesioginė*. O žala kreditoriams atsiranda tokiu būdu, kad dėl išaugusių įmonės skolų sumažėja jų galimybė gauti didesnę dalį savo reikalavimo patenkinimo, t. y. jų patiriama žala yra *išvestinė* iš įmonės patirtos žalos. Bankrutuojančios įmonės skolų kreditoriams apimties vertinimas, kaip žalos įmonei nustatymo kriterijus, taikytas ir ankstesnėje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje[682]. Nustatant žalos dydį turi būti vertinama ne išaugusi skolos apimtis konkrečiam kreditoriui, bet bendra įmonės skolų apimtis, išaugusi dėl bankroto bylos neinicijavimo laiku. Taigi įmonei, taip pat kreditoriams padaryta žala laikytinas *bendras išaugęs įmonės skolų dydis*, kurio įmonė jos bankroto procese negali padengti kreditoriams, nepaisant to, kad skola konkrečiam kreditoriui gali būti ir padidėjusi, ir sumažėjusi. Šiuo atveju nėra dvigubo žalos atlyginimo tiek įmonei, tiek kreditoriams, kadangi visais atvejais subjektas, kuriam priteisiamas žalos atlyginimas, yra bankrutuojanti įmonė, o ne jos kreditoriai. Pavyzdžiui, vienoje byloje[683], kurioje buvo pareikštas reikalavimas dėl įmonei padarytos žalos atlyginimo vadovui laiku nesikreipus dėl bankroto bylos įmonei iškėlimo, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, kad įmonės bankroto byloje patvirtinta *kreditorių reikalavimų suma* (23.978,50 litai) yra laikytina bendrovės vadovo padarytos žalos dydžiu. Šioje byloje nustatyta, kad dėl vadovo neteisėtų veiksmų (nesikreipimo laiku dėl bankroto bylos iškėlimo) sumažėjo įmonės turto apimtis, iš kurio galima buvo patenkinti kreditorių reikalavimus, ir skoliniai įsipareigojimai jį daug kartų viršijo, todėl buvo konstatuota, jog tarp vadovo veiksmų ir atsiradusios žalos egzistavo priežastinis ryšys.

Beje, įsiteisėjus teismo nutarčiai iškelti bankroto bylą, įmonės valdymo organai privalo perduoti administratoriui įmonės turtą pagal balansą, sudarytą nutarties iškelti bankroto bylą įsiteisėjimo dienos duomenimis, ir visus dokumentus per teismo nustatytus terminus (ĮBĮ 10 str. 7 d. 1 p.). Lietuvos apeliacinis teismas, nagrinėdamas bylą[684], kurioje kilo ginčas dėl to, kad iškėlus bendrovei bankroto bylą buvęs bankrutuojančios įmonės vadovas neperdavė bankroto administratoriui įmonės turto, priteisė iš bendrovės vadovo nuostolius, lygius *neperduotų daiktų likutinei vertei*.

Taip pat, kaip pavyzdį, kai iš buvusių likviduotos įmonės vadovų kreditoriams tiesiogiai priteisiama žala, galime paminėti vieną Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylą[685], kurioje bendrovės, kuri buvo likviduota dėl bankroto, buvusiems valdymo organų nariams (generaliniam direktoriui ir valdybos nariui bei stebėtojų tarybos pirmininkui ir valdybos nariui) buvo pareikštas kreditoriaus UAB „Vilniaus vandenys“, kurio reikalavimas nebuvo patenkintas, ieškinys dėl žalos atlyginimo. Šioje byloje buvo nustatyta, kad bendrovė neatsiskaitė su ieškovu už suteiktas paslaugas ir liko skolinga 91.693,50 litų dėl neteisėtų vadovų veiksmų. Teismui išsprendus šią bylą, iš vadovų buvo priteista visa ši suma.

---

[682] Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Omė“ v. D. J.* (bylos Nr. 3K-3-328/2008).

[683] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Vajalio medienos gaminiai“ v. R. K., N. K.* (bylos Nr. 3K-3-228/2011).

[684] Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Baltic Vilsis“ v. R. D.* (bylos Nr. 2A-526/2012).

[685] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras ir UAB „Vilniaus vandenys“ v. A. J. V. M. ir B. J. B.* (bylos Nr. 3K-3-214/2011).

Turtinė žala juridiniam asmeniui. Tam, kad atskleistume neteisėtais valdymo organų veiksmais juridiniam asmeniui padarytos turtinės žalos atlyginimo specifiką, paanalizuosime keletą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bylų, kuriose geriausiai atsispindi tokios turtinės žalos apskaičiavimo metodika bei vertinimo kriterijai. Šias bylas suskirstysime į dvi dideles grupes – bylas, kuriose buvo sprendžiamas tiesioginės žalos atlyginimo klausimas, ir bylas, kuriose buvo sprendžiamas netiesioginės žalos atlyginimo klausimas.

1. ***Bylos, kuriose buvo sprendžiamas tiesioginės žalos atlyginimo klausimas***:

a) *Turtas įsigytas/išsinuomotas už per didelę sumą*. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo bylą[686], kurioje buvo sprendžiamas ginčas dėl to, kad atsakovas, tuo pačiu metu būdamas tiek ieškovo vadovu, tiek ir kitos bendrovės (UAB „Krige investicija“) vadovu bei akcininku, šių juridinių asmenų vardu sudarė sutartį, kuria UAB „Krige investicija“ pardavė ieškovui vamzdžius ir gręžinio galvutes už bendrą 110.953 litų sumą; ieškovas vėliau šias prekes pardavė kitam juridiniam asmeniui. Byloje buvo nustatyta, kad: (i) šių prekių tuometinė rinkos kaina buvo 41.690,20 litų, todėl ieškovas *permokėjo* 69.262,80 litus; ir (ii) atsakovas siekė savo įmonei finansinės naudos bei supainiojo privačius interesus. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų kolegija konstatavo, kad turto vertės sumažėjimas ar jo netekimas dėl neteisėtų vadovo veiksmų vertintinas kaip *tiesioginiai (realūs) nuostoliai* ir, atsižvelgiant į minėtas aplinkybes, ieškovas dėl vadovo sudaryto nuostolingo sandorio (neteisėtų veiksmų) patyrė 69.262,80 litus turtinės žalos (tiesioginių nuostolių), kurie ir buvo priteisti. Kitoje byloje[687], kurioje kilo ginčas dėl to, kad bendrovė sutartimi išsinuomojo iš trijų įmonės akcininkų jiems asmeninės nuosavybės teise priklausančias patalpas už 12.000 litų per mėnesį bei sumokėjo šiems asmenims 447.824 litus, nors nuomos laikotarpiu ginčo patalpų vieno kvadratinio metro maksimali nuomos kaina buvo tik 35 litai, buvo konstatuota, kad tokia sutartimi buvo pažeisti bendrovės, kartu ir kreditorių interesai, nes įmonė nepagrįstai sumokėjo tretiesiems asmenims 372.994,70 litus ir dėl to patyrė *tiesioginių nuostolių*. Nurodytas *kainos skirtumas* buvo išieškotas iš bendrovės vadovų, kurių vadovavimo metu buvo sudarytos ir vykdomos šios sutartys.

b) *Turtas parduotas už per mažą kainą*. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat nagrinėjo bylą[688], kurioje buvo sprendžiamas ginčas dėl to, kad vadovas bendrovės vardu sudarė bendrovei priklausančio automobilio pirkimo-pardavimo sutartį, pagal kurią vadovo motinai buvo parduotas automobilis tik už 2.000 litų, nors automobilio vidutinė rinkos vertė pardavimo dieną buvo 8.600 litų. Teismas, išsprendęs bylą, priteisė iš vadovo bendrovei padarytą 6.600 litų tiesioginę žalą, t. y. *kainų skirtumą*. Kartu teismas pabrėžė, kad šiuo atveju nuostoliai buvo padaryti bendrovės turtą pardavus per maža kaina. Ar padaryta žala parduodant įmonei priklausantį turtą, yra sprendžiama pagal *realią turto vertę* sandorio su-

[686] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Geosprendimai“ v. G. K.* (bylos Nr. 3K-3-177/2011).

[687] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje *BAB „Barklita“ v. G. B. ir J. G.* (bylos Nr. 3K-3-528/2009).

[688] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Coris Vilnius“ v. M. M.* (bylos Nr. 3K-3-230/2005).

darymo metu, bet ne pagal įmonės turto apskaitoje nurodytą turto įkainojimą (CK 2.87 str. 7 d.). Tinkami įrodinėjimui duomenys gali būti kainų žinynai, katalogai, kuriuose yra rinkoje laisvai sudaromų turto pirkimo-pardavimo sandorių duomenys.

c) Įsigytas bevertis turtas (prarasti pinigai). Byloje[689], kurioje buvo nustatyta, kad vadovas bendrovės vardu davė pavedimą finansų maklerio įmonei „Finvesta" nupirkti AB „Švenčionėlių grūdai" 12.016 vienetų akcijų po 9 litus (iš viso už 108.144 litus), neatsižvelgdamas į tai, kad šiai įmonei buvo iškelta bankroto byla. Kasacinis teismas pripažino, kad nagrinėjamo ginčo atveju vadovo sprendimu už įmonei priklausančias pinigines lėšas įsigijus vertės vertybinių popierių rinkoje nebeturėjusias akcijas, akivaizdu, kad įmonei buvo padaryta *reali žala* – prarastos realiai įmonės turėtos piniginės lėšos (108.144 litai), o įsigytos tik bevertės akcijos – tik pinigų ekvivalentas, kurios nebuvo realiai padengtos turtu. Todėl vadovas buvo įpareigotas atlyginti šią žalą visa apimtimi. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *inter alia*, yra konstatavęs[690], kad padaryta žala gali būti konstatuota, jeigu įmonės lėšos išleidžiamos beverčiam turtui įsigyti ar jis neatperka išleidžiamų lėšų, nes dėl to pablogėja įmonės turtinė padėtis. Jeigu nuostolių patirta, t. y. jeigu būtų nustatyta, kad dėl sutarčių sudarymo už grynuosius pinigus įgytas bevertis turtas ar vėliau tapo bevertis, tai būtų pagrindas išvadai, kad bendrovės vadovo veiksmai yra neteisėti – pažeidžiantys jo teisinę pareigą veikti bendrovės naudai. Kad turtas yra bevertis, gali būti aišku jau įsigijimo metu ar išaiškėti vėliau, nes žalos padarymo ir paaiškėjimo momentas ne visada sutampa. Ši teisinė nuostata netrukdo taikyti atsakingam už žalą asmeniui turtinę atsakomybę. Vadovas atsako už įstatymų pažeidimus tada, kad šiais veiksmais *padaroma žalos*.

d) *Mokėtinos baudos/delspinigiai*. Byloje[691], kurioje buvo sprendžiamas ginčas dėl UAB „Raimartas" vadovo ir vienintelio akcininko atsakomybės už apgaulingą įmonės buhalterinės apskaitos tvarkymą, nustatyta, kad vadovas, siekdamas išvengti mokesčių mokėjimo valstybei, neišsaugojo įmonės dokumentų, įmonės turto, pablogino įmonės turtinę padėtį, dėl to įmonė nesumokėjo valstybei 933.376,24 litų mokesčių. Kasacinis teismas konstatavo, jog žala yra nukentėjusiojo turtiniai ir kitokie praradimai, dėl kurių nukenčia jo turtinė padėtis ir pan., todėl, nelaikant *apskaičiuotų, bet nesumokėtų baudų ir delspinigių* bankrutuojančios įmonės nuostoliais, susidarytų teisinė situacija, kad bankrutuojančiai įmonei, kuriai uždrausti finansiniai atsiskaitymai, būtų užkirsta galimybė išieškoti nuostolius, padarytus trečiųjų asmenų. Teisėjų kolegija nustatė, kad nagrinėjamoje byloje apeliacinės instancijos teismas dėl vadovo neteisėtų veiksmų įmonei papildomai priskaičiuotus baudas ir delspinigius pagrįstai pripažino įmonei padarytais nuostoliais, kuriuos turi atlyginti vadovas.

---

689 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *Vokietijos bendrovė „Gretsch-Unitas GmbH" ir UAB „duomenys neskelbtini" v. V. S.* (bylos Nr. 3K-3-1590/2002).

690 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Optimalūs finansai" v. G. P.* (bylos Nr. 3K-3-428/2008).

691 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje *AB Turto bankas ir A. Č. V. A. M.* (bylos Nr. 3K-3-554/2008).

e) *Gauta nauda*. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo bylą[692], kurioje kilo ginčas dėl vadovo sudarytos bendrovei priklausančių ekskavatorių nuomos sutarties su savo paties individualia įmone šiai įmonei palankiomis nuomos sąlygomis. Nustatyta, jog vadovas bendrovės ekskavatorius naudojo savo verslo reikalais be teisėto pagrindo ir objektuose, kuriuose dirbo minėta technika, gauta 313.432,5 litai, t. y. 75 procentai visų vadovo individualios įmonės ataskaitiniais metais uždirbtų pajamų, todėl bendrovei sumokėtas 4.017 litų nuomos mokestis iš tiesų yra neprotingai mažas (CK 1.5 str.). Tačiau tuo pačiu teisėjų kolegija pažymėjo, kad bendrovė neįrodė, kad vadovo individuali įmonė visą pelną uždirbo bendrovei priklausančių ekskavatorių pagalba, t. y. neįrodė, kad pajamos buvo gautos be teisėto pagrindo. Tad šioje byloje teismas įvertino protingą nuomos kainą ir priteisė žalą, lygią *nesumokėto ir sumokėto nuomos mokesčių skirtumui*.

Kartais gali būti sudėtinga įrodyti nuostolių dydį, pavyzdžiui, vadovui padarius žalos neteisėtai panaudojus bendrovės turtą, todėl CK 6.249 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad jeigu atsakingas asmuo iš savo neteisėtų veiksmų gavo naudos, tai gauta nauda kreditoriaus reikalavimu gali būti pripažinta nuostoliais. Atsakovo gauta nauda iš esmės yra nukentėjusiojo negautos pajamos. Tad ieškovas privalo įrodyti, kokio dydžio naudą atsakovas gavo dėl savo neteisėtų veiksmų. R. Greičiaus nuomone, jeigu vadovas atlieka neteisėtus veiksmus (pavyzdžiui, neatskleidžia interesų konflikto), tai bet koks pelnas, gautas pasinaudojus tokia situacija, turi būti grąžintas įmonei[693]. V. Mizaro nuomone[694], skaičiuojant pažeidėjo gautą naudą, turi būti vadovaujamasi tokiomis pagrindinėmis taisyklėmis: 1) vertinamos pažeidėjo faktiškai gautos pajamos, o ne hipotetinės pajamos, t. y. vertinama tik tai, ką iš tikrųjų pažeidėjas gavo, ir nevertinama to, ką buvo galima gauti, atsižvelgiant į įprastas aplinkybes; 2) imamas pažeidėjo gautų pajamų ir patirtų išlaidų skirtumas, t. y. gali būti išreikalaujamos grynosios pajamos (neto), o ne bendrosios pajamos; 3) nevertinama, ar pažeidėjas, teisėtai naudodamasis teisėmis, būtų galėjęs gauti naudą, ir, jeigu taip, tai kokią. Nustatant gautos naudos dydį, gautos naudos ir tos naudos, kurią pažeidėjas tikriausiai būtų gavęs ir kokiu būdu, net ir nepažeisdamas teisių, skirtumas neturi jokios reikšmės. Jeigu nenustatoma, kad įmonė tos sumos, kurią gavo vadovas, nei prarado, nei būtų gavusi, tai jokių nuostolių ji ir nepatyrė[695]. Kitaip tariant, tik įrodžius, kad tą naudą ar jos dalį, kurią gavo vadovas, būtų gavusi ir pati įmonė, o negavo dėl to, kad vadovo neteisėti veiksmai to neleido padaryti, vadovo gauta nauda ar jos dalis pripažintini įmonės nuostoliais.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad tarp vadovo gautos naudos, kaip nuostolių, ir įmonės negauto pelno, kaip nuostolių, yra esminis skirtumas[696]. Vadovui gavus naudos, reikia įrodinėti, ką jis faktiškai gavo ir kad tai yra įmonės nuostoliai, nes tai, jeigu ne vadovo neteisėti veiksmai, būtų gavusi ji pati. O kai kalbama apie negautą pelną, reikia įrodyti tai, ko dar nėra gauta, bet būtų gavusi įmonė, ir tai gauti sutrukdė neteisėti va-

---

[692] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB (duomenys neskelbtini) v. J. S.* (bylos Nr. 3K-3-369/2004).

[693] Greičius, R. *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2, p. 211.

[694] Mizaras, V., *supra* note 655, p. 71.

[695] *Ibid.*, p. 72.

[696] Plačiau žr. *Ibid.*, p. 72-73.

dovo veiksmai. Tačiau jei vadovo gauta nauda yra didesnė negu ta, kurią įmonė sugebėjo įrodyti būtų galėjusi gauti, tokiu atveju likusią vadovo gautos naudos dalį galima išreikalauti remiantis ne civilinės atsakomybės normomis (ne pagal CK 6.249 str. 2 d.), o turto gavimo be pagrindo ir nepagrįsto praturtėjimo normomis (pagal CK 6.237 str.), nes niekas negali pelnytis kito sąskaita. Taigi darytina išvada, kad gali būti išieškoma visa vadovo gauta nauda, tačiau tuo atveju, jeigu yra visos civilinės atsakomybės sąlygos, tai vadovo nauda išieškoma pagal civilinės atsakomybės taisykles tiek, kiek tai atitinka įmonės patirtus nuostolius negautu pelnu, o likusią dalį – pagal turto gavimo be pagrindo ir nepagrįsto praturtėjimo normas.

2. ***Bylos, kuriose buvo sprendžiamas netiesioginės žalos atlyginimo klausimas***:

Paanalizuosime vieną kasacinio teismo bylą, kurioje itin aiškiai suformuluoti netiesioginės žalos atlyginimo principai. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo bylą[697], kurioje buvo sprendžiamas ginčas dėl UAB „Metalo ženklai" vadovų A. T. ir A. I. (tiek buvusio, tiek ir esamo) atsakomybės už bendrovei padarytą žalą, sudarius bendrovės vardu su susijusiais asmenimis (sutuoktiniais bei įmonėmis, kurių akcininkais buvo patys vadovai) šiuos ekonomiškai nenaudingus bendrovei sandorius:

a) UAB „Gamatera" ir UAB „Metalo ženklai" sudarė reikalavimo perleidimo sutartį, pagal kurią UAB „Metalo ženklai" už 2.000 litų iš UAB „Gamatera" perėmė 193.966,64 litų dydžio reikalavimo teisę į UAB „Aukštaitijos statyba ir Ko". UAB „Metalo ženklai" sudarė su UAB „Aukštaitijos statyba ir Ko" tarpusavio atsiskaitymo sutartį, pagal kurią UAB „Aukštaitijos statyba ir Ko", pripažinusi 193.966,64 litų skolą, įsipareigojo jos įvykdymui sumokėti UAB „Metalo ženklai" 75.000 litų, o pastaroji nurodė, kad likusios skolos dalies nereikalaus. Teismas konstatavo, kad atsakovas A. T., pasirašydamas šias dvi sutartis, pasielgė neūkiškai, nerūpestingai ir neatsakingai, nes atsisakė 118.966,64 litų nupirktos skolos bendrovės naudai, kurią UAB „Aukštaitijos statyba ir Ko" pripažino ir buvo pajėgi sumokėti. Dėl šių neteisėtų vadovo veiksmų bendrovei padaryta 118.966,64 litų nuostolių.
b) A. T., perimdamas iš nemokios UAB „Gamatonas" 135.000 litų skolą, padidino bendrovės finansinius įsipareigojimus. Nors atsakovas sudarė tarpusavio atsiskaitymo sutartį su UAB „Gamatonas", tačiau likusios 61.929,80 litų skolos dalies atsisakė, todėl bendrovė patyrė 61.929,80 litų nuostolių.
c) A. T. sudarė automobilių finansinio lizingo sutartis, žinodamas apie sunkią UAB „Metalo ženklai" finansinę padėtį, nors bendrovė turėjo pakankamai transporto priemonių. Vėliau A. I. su UAB „SAMPO banko lizingas" ir K. K. sudarė skolos perkėlimo sutartis, pagal kurias K. K. perėmė visus įsipareigojimus pagal nurodytas finansinio lizingo sutartis. Dėl skolos perleidimo sutarčių bendrovė patyrė 80.925,03 litų nuostolių, susidariusių kaip *skirtumas tarp grąžintų automobilių įgijimo kainos nenudėvėtos dalies ir likusios neapmokėtos automobilių kainos*, nes A. I., pasirašęs skolos perleidimo sutartis, neišreikalavo perduodamų automobilių neišpirktos vertės.

---

[697] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Metalo ženklai" v. A. T. ir A. I.* (bylos Nr. 3K-3-334/2010).

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas pabrėžė, kad būtina vertinti ne po vieną sandorį atskirai, o visą situaciją, taip pat nurodė, kad *negautos pajamos* kaip nuostoliai yra asmens tikėtinos gauti lėšos, negautos dėl neteisėtų veiksmų, kai buvo pagrįstas tikėtinumas tokias pajamas gauti, jei nebūtų pažeidimo. Teismas konstatavo, kad:

1) A. T. neįrodė teisėtai, pagrįstai ir bendrovės interesais atsisakęs 118.966,64 litų skolos dalies, todėl teismas patenkino ieškinio reikalavimą dėl šios dalies;
2) A. T. sudarydamas reikalavimo perleidimo sutartis, t. y. bendrovės vardu įgydamas teisę reikalauti 135.000 litų skolą, žinojo, jog realiai bus atliktas 73.070,20 litų įskaitymas, t. y. bus išreikalauta tik dalis įsigytos skolos. Taigi neišreikalauta skolos dalis – 61.929,8 litų turi būti pripažinta nuostoliais;
3) A. I. nepagrįstai neišreikalavo perduodamų automobilių neišpirktos vertės, todėl privalo atlyginti dėl to bendrovei atsiradusius 80.925,03 litų nuostolius, susidariusius kaip skirtumas tarp automobilių įgijimo kainos nenudėvėtos dalies ir likusios neapmokėtos automobilių kainos.

Galiausiai paminėtina tai, kad pagal CK 6.249 straipsnio 1 dalį, jeigu šalis nuostolių dydžio negali tiksliai įrodyti, tai jų dydį nustato teismas įvertinęs byloje pateiktus įrodymus. Kasacinis teismas yra nurodęs[698], jog ši CK nuostata negali būti aiškinama kaip įpareigojanti teismą visais atvejais savo iniciatyva rinkti įrodymus priteistinų nuostolių dydžiui nustatyti. Teismas turi paisyti rungimosi civiliniame procese principo (CPK 12 str.), o pateikti nuostolių dydį patvirtinančius ar paneigiančius įrodymus yra ginčo šalių pareiga (CPK 12 str. ir 178 str.)[699].

3.2.4.2. Neturtinė žala ir jos apskaičiavimo kriterijai

Turtinės žalos, kaip pagrindinės vadovo civilinės atsakomybės formos, atlyginimas nėra vienintelė ir veiksmingiausia priemonė visiškai atlyginant juridiniam asmeniui padarytą žalą, t. y. *restitutio in integrum* (liet. *asmens grąžinimas į buvusią padėtį*) tikslas ne visada gali būti pasiektas, todėl neturtinės žalos atlyginimas, kaip vadovo civilinės atsakomybės forma, gali būti laikoma tinkama priemone atkurti juridiniam asmeniui pažeistas teises ir kompensuoti jo patirtą žalą. CK 6.250 straispnio 2 dalyje numatyta, kad neturtinė žala atlyginama tik įstatymų nustatytais atvejais. Atsižvelgiant į tai, kad CK gina juridinio asmens reputaciją, drausdamas skleisti tikrovės neatitinkančius duomenis apie juridinį asmenį (teisės į gerą vardą gynimas) (CK 2.24 str. 8 d.), taip pat saugo juridinio asmens pavadinimą (CK 1.114 str.), be to, juridinio asmens pavadinimas ir reputacija saugomi draudžiant ir nesąžiningos konkurencijos veiksmus specialiaisiais įstatymais (pavyzdžiui, LR konkurencijos įstatymo[700] 16 str.) ir pan., tai šių vertybių pažeidimu neteisėtais vadovo veiksmais padarytą žalą taip pat galima išreikalauti. Nors, pasak S. Cirtautienės, neturtinės žalos atlyginimas, pažeidus juridinio asmens reputaciją, teisę į pavadinimą ar kitas juridiniam asmeniui priklausančias ir teisės saugomas

---

698 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje *V. M. v. S. P.* (bylos Nr. 3K-3-69/2009).

699 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje *sodininkų bendrija „ Šermukšnėlė" v. J. Z.* (bylos Nr. 3K-3-460/2008).

700 Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 30-856.

neturtines vertybes, yra išimtinis[701]. Šią išvadą pagrindžia ir negausi teismų praktika vadovo padarytos juridiniam asmeniui neturtinės žalos atlyginimo srityje.

Visgi Rusijos teisės mokslininkas A. M. Erdelevskis kritiškai vertina neturtinės žalos atlyginimo juridiniam asmeniui institutą. Jo teigimu, neturinė žala juridiniam asmeniui negali būti atlyginama, nes juridinis asmuo negali įrodyti savo dvasinių kančių ir patirto fizinio skausmo dėl padaryto teisės pažeidimo[702]. Priešingos nuomonės laikosi Ž. Pacevičius, teigdamas, jog juridiniam asmeniui taip pat gali būti padaryta ir neturtinė žala, todėl vadovui pažeidus neturtines juridinio asmens vertybes turėtų būti atlyginama ir neturtinė žala[703]. Tokios pozicijos laikomasi taip pat ir užsienio bei Lietuvos teismų praktikoje. Pavyzdžiui, *Anglijoje*, paskleidus tikrovės neatitinkančias žinias apie juridinį asmenį, žala reputacijai (angl. *damage to reputation*), pagal savo prigimtį įvardytina, kaip neturtinė žala, šmeižimo (angl. *defamation*) delikto pagrindu atlyginama itin dažnai, kadangi, šio delikto pagrindu priteisiant neturtinės žalos atlyginimą, nereikalaujama įrodyti patirtų nuostolių dydžio, kaip to reikalaujama priteisiant turtinę žalą, be to, teismui užtenka nustatyti, kad paskleisti duomenys yra šmeižikiški, pažeidžia juridinio asmens reputaciją, o reali žala juridiniam asmeniui yra tikėtina (angl. *likely*)[704]. *Austrijos* teismai priteisia neturtinę žalą juridiniam asmeniui, kuriam neturtinė žala padaroma nesąžiningos konkurencijos veiksmais, *Vokietijoje* – už nesąžiningos konkurencijos veiksmus, kai atsakovo elgesys pasireiškia viešosios teisės normų pažeidimu, *Belgijoje* ir *Ispanijoje* – už juridinio asmens reputacijos ir teisių į prekės ženklus pažeidimą, *Prancūzijoje* – pažeidus juridinio asmens reputaciją bei teises į intelektinės nuosavybės objektus (teises į patentus ar prekių ženklus)[705].

Lietuvos teismų praktikoje taip pat pripažįstama valdymo organų narių padarytos juridiniam asmeniui neturtinės žalos atlyginimo galimybė. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs[706], jog juridinio asmens reputacijai ginti būtina įrodyti reputacijos pablogėjimo faktą, o pagrindas taikyti civilinę atsakomybę už juridinio asmens reputacijos pažeidimą bus tik tada, jei toks juridinis asmuo įrodys, kad paskleistų žinių padarinys yra rimti neigiami asmens vertinimo pasikeitimai, sumažėjusi apyvarta dėl paskleistų žinių, finansiniai nuostoliai ir pan. Taigi, pažeidus juridinio asmens neturtines vertybes, žala pasireiškia savo prigimtimi *turtinio pobūdžio* nuostoliais, kuriuos galima apskaičiuoti *objektyviais kriterijais*, todėl juridiniam asmeniui motyvuojant patirtą neturtinę žalą negautomis pajamomis, nutrauktomis sutartimis, klientų ar darbuotojų praradimu ir t. t., tai yra iš esmės tokiais nuostoliais, kurie savo prigimtimi yra turtinio pobūdžio, susiduriama su reikalavimu juos įrodyti remiantis objektyviais kriterijais[707].

---

[701] Cirtautienė, S. Juridinio asmens teisės į neturtinės žalos atlyginimą kitimo tendencijos civilinės teisės derinimo kontekstu. *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. 2007, Vilnius: Justitia, p. 32.

[702] Ehrdelevskij, A. M. *Kompensacija moralnogo vreda* [Compensation of non-pecuniary damage]. Moskva: Volters Kluver, 2004, p. 119-124.

[703] Pacevičius, Ž., *supra* note 653, p. 5.

[704] Plačiau žr. Cirtautienė, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 155.

[705] *Ibid.*, p. 156.

[706] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Naujasis aitvaras" v. UAB „Ekstra", V. S.* (bylos Nr. 3K-3-630/2004).

[707] Cirtautienė, S., Juridinio asmens teisės į neturtinės žalos atlyginimą kitimo tendencijos civilinės teisės derinimo kontekstu, *op. cit*.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad vienoje byloje, kurioje buvo sprendžiamas ginčas dėl UAB „Vilniaus energija“ dalykinės reputacijos pažeidimo[708], ieškovui teigiant, kad bendrovės direktorius LR Seime vykusioje spaudos konferencijoje paskleidė tikrovės neatitinkančius, žeminančius ieškovo dalykinę reputaciją duomenis, teismas nepripažino dalykinės reputacijos pažeidimo ir išaiškino, kad direktorius duomenis paskleidė bendrovės vardu kaip bendrovės valdymo organo narys, jis negali būti atsakovas, nes atstovavo bendrovei ir visi jo atlikti veiksmai traktuotini kaip bendrovės veiksmai. Taigi neturtinė žala juridiniam asmeniui galėtų būti atlyginama tik tuo atveju, jeigu valdymo organo narys pažeistų neturtines juridinio asmens vertybes, peržengdamas savo kompetencijos ribas.

***

Trečiajame disertacijos skyriuje siekėme nustatyti valdymo organo nario teisės juridinio asmens vardu priimti rizikingus sprendimus ribas ir šių ribų peržengimo civilines teisines pasekmes.

Visų pirma, atliktos analizės pagrindu suformulavome rizikingo sprendimo sampratą: tai asmens veiklos vykdymo proceso rezultatas, pasireiškiantis konkrečiu veikimu arba susilaikymu nuo aktyvių veiksmų, egzistuojant neapibrėžtumui dėl pasirinkto veikimo modelio pasekmių. Rizikingi verslo sprendimai apibrėžiami analogiškai, papildomai akcentuojant jų priėmimą ūkinės-komercinės veiklos vykdymo procese.

Asmenims, turintiems teisę juridinio asmens ar savo vardu reikalauti iš valdymo organo nario žalos atlyginimo dėl teisės priimti rizikingus sprendimus ribų peržengimo, kyla pareiga įrodyti tai, kad vadovas priimdamas ir (ar) vykdydamas rizikingus verslo sprendimus ar nepriimdamas reikiamų sprendimų atliko *neteisėtus veiksmus*, kad būtent dėl šių neteisėtų veiksmų patirta žalos (*priežastinį ryšį*), ir atitinkamai pagrįsti reikalaujamos žalos dydį (žalos faktą). Tuo tarpu, vadovo kaltės įrodinėti neprivaloma, kadangi Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pabrėžęs, jog vadovo *kaltė* yra preziumuojama.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad valdymo organų narių civilinė atsakomybė už rizikingais sprendimais kreditoriams ar juridiniam asmeniui padarytą žalą kyla pagal *deliktinės civilinės atsakomybės taisykles* tuo atveju, jeigu valdymo organo nariu paskirtas fizinis asmuo šią žalą, peržengęs teisės priimti rizikingus sprendimus ribas, padaro veikdamas kaip juridinio asmens valdymo organas, įgyvendinantis juridinio asmens teisinį subjektiškumą. Tais atvejais, kai valdymo organo nariu paskirtas fizinis asmuo sutartinių teisinių santykių pagrindu veikia savo vardu, įgyvendindamas savo teisinį subjektiškumą, akivaizdu, jog jam kiltų *sutartinė civilinė atsakomybė*.

Itin svarbu nustatyti, kieno interesais juridinio asmens valdymo organų nariai turi veikti, priimdami rizikingus sprendimus, kadangi nuo to priklauso jų priimamų sprendimų teisėtumas. Išanalizavome teisės doktrinoje egzistuojančias teorijas (*akcininkų pirmenybės*, *interesų grupių*, *sutartinės („sutarčių ryšių“)*, *socialinės atsakomybės*, *„apsišvietusio akcininko vertės“*, *patikėjimo fondo*, *nemokumo grėsmės* bei *„neotradicinio“ fiduciarinių pareigų interpretavimo* teorijas), nustatėme, kad Lietuvos kasacinio teismo jurisprudencijoje plėtojama *interesų grupių*, *patikėjimo fondo* bei *nemokumo grėsmės*

[708] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vilniaus energija“ v. B. C.* (bylos Nr. 3K-3-672/2004).

teorijos ir priėjome prie išvados, jog visgi direktoriai nepriklausomai nuo įmonės mokumo būsenos fiduciarines pareigas turi tik pačios įmonės, kaip atskiro juridinio asmens, o ne interesų grupių, įskaitant ir kreditorius, atžvilgiu, ir veikdami geriausiais įmonės interesais, patenkina visų interesų grupių, įskaitant ir kreditorių, interesus (t. y. interesus, kuriais turėtų veikti vadovai, mūsų nuomone, geriausiai pagrindžia *„neotradicinio" fiduciarinių pareigų interpretavimo teorija*) (plačiau žr. 3.2.2.1 dalyje). Taigi visi valdymo organų narių sprendimai turi būti priimami tik paties juridinio asmens interesais.

Vertindami juridinio asmens valdymo organų narių veiksmus sprendimų priėmimo srityje, Lietuvos teismai vertina ne sprendimų priėmimo procesą, o jų turinį. Sisteminė teismų sprendimų analizė patvirtino, jog iš esmės vadovaujamasi keturiais sprendimų turinio vertinimo kriterijais: 1) *akivaizdaus žalingumo* (nuostolingumo); 2) *nepateisinamo rizikingumo* (neatitikimo protingai verslo rizikai); 3) *neatitikimo įstatymams, vidaus dokumentams ar geriems verslo standartams*; 4) *ekonominio nenaudingumo/nereikalingumo* (plačiau žr. 3.2.2.2 dalyje). Visgi šie kriterijai yra vertinamojo pobūdžio, kas atitinkamai leidžia daryti išvadą, jog vadovo priimto sprendimo turinio vertinimas kaskart priklausys nuo to, kaip teismas aiškins ir taikys šiuos kriterijus, spręsdamas konkrečias bylas. Todėl tai nesukuria vadovams reikiamo aiškumo *ex ante*, nes jie priimdami atitinkamus sprendimus nežino, kaip šie sprendimai teismų bus vertinami *ex post*.

Rizikingų sprendimų priėmimo procesas vertinamas, atsižvelgiant į tam tikras įstatymuose įtvirtintas ar teismų praktikoje suformuotas taisykles, kurios skirtingai reglamentuojamos, aiškinamos bei taikomos *bendrosios teisės* ir *kontinentinės teisės* tradicijos šalyse. Bendrosios teisės tradicijos šalyse juridinio asmens valdymo organų narių priimami rizikingi verslo sprendimai vertinami vadovaujantis verslo sprendimo vertinimo taisykle, kurios taikymo modelis, priklausomai nuo to, kaip – *tiesiogiai*, *netiesiogiai* ar *įstatymiškai* – konkrečios valstybės teisinėje sistemoje ši taisyklė įtvirtinama, gali būti *žemas*, *vidutinis* arba *aukštas* (plačiau žr. 3.2.2.3.1 dalyje). Kontinentinės teisės tradicijos šalyse nėra visoms šalims bendro instrumento, kuris aiškiai nurodytų šią taisyklę. Tai dažniausiai paaiškinama tuo, kad tokia taisyklė yra paremta bendrosios teisės tradicijos šalių tradicijomis, todėl itin sunku ją inkorporuoti į kontinentinės teisės tradicijos šalių, tarp jų ir Lietuvos, teisines sistemas. Be to, teisės doktrinoje pripažįstama, jog tam, kad valstybėje būtų taikoma verslo sprendimo vertinimo taisyklė, būtina, kad ji pripažintų ir taikytų *teisminio susilaikymo doktriną*, t. y. susilaikymo nuo bendrovės vadovų priimtų verslo sprendimų kritikavimo *ex post* doktriną. Tačiau nei Lietuva, nei kitos kontinentinės teisės tradicijos šalys, kurios nors ir įtvirtina atitinkamus rūpestingumo pareigos standartus, netaiko šios doktrinos. Kontinentinės teisės tradicijos valstybėse, vertinant vadovų priimamus sprendimus, atsižvelgiama į tai, ar jie atitinka vadovams taikomus *elgesio standartus*. Šie standartai įtvirtinami arba įstatymuose, arba teismų praktikoje ir skiriasi priklausomai nuo konkrečios valstybės plėtojamos teisinės praktikos analizuojamu klausimu. Pavyzdžiui, Lietuvoje rizikingi sprendimai vertinami per fiduciarinių pareigų vykdymo prizmę, t. y. nustatant atitinkamus veikimo standartus. Tačiau tam, kad tiek vadovams, priimantiems rizikingus verslo sprendimus, tiek teismams, vertinantiems šių sprendimų teisėtumą, tiek patiems akcininkams, ketinantiems reikalauti žalos atlyginimo, būtų aišku, kokiais kriterijais reikėtų vadovautis vertinant vadovo priimamus rizikingus verslo sprendimus, siūlytina nustatyti vieningą šių kriterijų sistemą,

t. y. suformuluoti aiškias taisykles, kurių turėtų laikytis vadovas, priimdamas sprendimus, ir kurios jam būtų žinomos jau *ex ante*.

Viena iš būtinų sąlygų juridinio asmens valdymo organų narių civilinei atsakomybei kilti už priimtais sprendimais padarytą žalą yra taip pat ir *priežastinis ryšys* tarp neteisėtų veiksmų ir nuostolių. Tai reiškia, kad neteisėti veiksmai turi būti atlikti anksčiau nei atsirado nuostolių, o atsiradę nuostoliai yra valdymo organo nario elgesio rezultatas. Pabrėžtina, jog teisiškai reikšmingu pripažįstamas ir *tiesioginis*, ir *netiesioginis* priežastinis ryšys. Tiesioginė priežastis yra tada, kai žala atsiranda iš neteisėtų veiksmų kaip tiesioginė neteisėtų veiksmų pasekmė. Kai dėl neteisėtų veiksmų susidaro palankios sąlygos žalai atsirasti, tai laikoma netiesioginiu priežastiniu ryšiu.

Žala, kaip būtina valdymo organo nario civilinės atsakomybės kilimo sąlyga, gali pasireikšti tiek *tiesioginės*, tiek ir *netiesioginės* žalos forma. Iš valdymo organo nario už jo neteisėtais veiksmais padarytą žalą galima reikalauti tiek *turtinės*, tiek ir *neturtinės* žalos atlyginimo (plačiau žr. 3.2.4 dalį). Tokia žala gali būti padaroma tiek kreditoriams, tiek ir pačiam juridiniam asmeniui. Kreditoriai gali reikalauti vadovo atlyginti žalą, patirtą dėl to, kad vadovas laiku nesikreipė dėl bankroto bylos įmonei iškėlimo, arba dėl to, kad, likvidavus juridinį asmenį, kreditorių reikalavimai, kai žala buvo patirta dėl valdymo organų narių neteisėtų veiksmų, nebuvo visiškai patenkinti. Tiesioginė turtinė žala juridiniam asmeniui gali būti padaroma, kai *turtas įsigyjamas/išsinuomojamas už per didelę sumą*, *parduodamas už per mažą kainą*, įsigyjamas bevertis turtas (prarandami pinigai), nesumokamos *baudos/delspinigiai*, *gaunama nauda neteisėtai pasinaudojus juridinio asmens turtu* ir pan. Tokiais atvejais taikomi įvairūs žalos atlyginimo kriterijai, pavyzdžiui, priteisiamas *kainų skirtumas*, *nesumokėtų pinigų sumos*, išieškoma *nauda ar jos dalis*, kurią gavo vadovas ir būtų gavusi pati įmonė, jei nebūtų vadovo neteisėtų veiksmų ir pan. (plačiau žr. 3.2.4.1 dalį). Be to, iš vadovo gali būti priteisiama ir netiesioginė žala, t. y. *negautos pajamos* (asmens tikėtinos gauti lėšos, negautos dėl neteisėtų veiksmų, kai buvo pagrįstas tikėtinumas tokias pajamas gauti, jei nebūtų pažeidimo). Žinoma, turtinės žalos, kaip pagrindinės vadovo civilinės atsakomybės formos, atlyginimas nėra vienintelė ir veiksmingiausia priemonė visiškai atlyginant juridiniam asmeniui padarytą žalą, t. y. *restitutio in integrum* tikslas ne visada gali būti pasiektas, todėl neturtinės žalos atlyginimas, kaip vadovo civilinės atsakomybės forma, gali būti taip pat laikoma tinkama priemone atkurti juridiniam asmeniui pažeistas teises ir kompensuoti jo patirtą žalą. Nors tokio pobūdžio reikalavimai yra labiau išimtis nei taisyklė (plačiau žr. 3.2.4.2 dalį).

4. VALDYMO ORGANŲ NARIŲ CIVILINĖS ATSAKOMYBĖS ĮGYVENDINIMO PROBLEMATIKA

Juridinio asmens valdymo organų narių civilinę teisinę atsakomybę apibrėžiant kaip potencialią galimybę teisės pažeidėjui (valdymo organo nariui) patirti tam tikras neigiamas pasekmes, atsakomybė negali būti sutapatinama su jos *realizavimu* ir *taikymu*. Teisinė atsakomybė pirmiausia atsiranda kaip statinė prievolė[709], o neigiamas teisines pasekmes teisės pažeidėjas (valdymo organo narys) realiai patiria tik tuo atveju, kai kita prievolės šalis įgyvendina savo teisę ginti pažeistas teises bei teisėtus interesus. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad civilinių teisinių santykių subjektai savarankiškai sprendžia, ar ginti savo pažeistas teises, ar ne ir kokį gynimo būdą pasirinkti. Tad subjekto teisė ginti pažeistas teises gali būti įgyvendinama tiek pareiškus ieškinį teisme[710], tiek civilinių teisinių santykių šalims tarpusavyje susitarus savitarpio ginčus spręsti (t. y. teises ginti) neteisminiu būdu, pavyzdžiui, trečiųjų teisme ar komerciniame arbitraže. Be to, šalys gali susitarti dėl valdymo organų narių civilinės atsakomybės apribojimo ar visiško atleidimo nuo jos. Visgi šios atsakomybės įgyvendinimo procese egzistuoja nemažai problemų, nuo kurių tinkamo išsprendimo priklauso efektyvus *kilusios* valdymo organų narių civilinės atsakomybės įgyvendinimas. Šios problemos susijusios tiek su šalių, turinčių teisę inicijuoti valdymo organų narių civilinės atsakomybės įgyvendinimo procesą, identifikavimu, galimų pateikti ieškinių rūšių nustatymu bei valdymo organų narių civilinės atsakomybės apribojimo ar atleidimo nuo jos sąlygų apibrėžimu.

4.1. Šalys valdymo organų narių civilinės atsakomybės bylose

4.1.1. Asmenys, galintys būti ieškovais

Pagal bendrąjį principą, juridinio asmens valdymo organų nariai turi pareigas tik juridinio asmens, o ne atskirų jo dalyvių atžvilgiu, todėl tik juridinis asmuo, o ne dalyviai gali įpareigoti valdymo organų narius. Teisės doktrinoje paprastai išskiriami trys pagrindiniai būdai, kuriais remiantis juridinis asmuo gali imtis teisinių veiksmų prieš valdymo organų narius dėl numatytų pareigų pažeidimo: 1) kai juridinio asmens dalyvis ar jų grupė nusprendžia juridinio asmens vardu pateikti išvestinį ieškinį (angl. *derivative claim*); 2) kai kolegialus valdymo organas nusprendžia pradėti atitinkamas teisines procedūras; 3) kai juridinio asmens likvidatorius arba bankroto administratorius nusprendžia pradėti atitinkamas teisines procedūras[711]. Paminėtina ir tai, kad Lietuvoje vienintelis atvejis, kai prieš valdymo organų narius gali būti inicijuotas jų civilinės atsakomybės įgyvendinimas ne juridinio asmens, o pačių kreditorių iniciatyva, yra juridinio asmens likvidavimo procedūrų pabaiga, po kurių lieka nepatenkinti kreditorių reikalavimai, kilę dėl neteisėtų valdymo organų narių veiksmų. Žinoma, kai kuriose užsienio valstybėse tam tikrais atvejais kreditoriams suteikta teisė pateikti tiesioginį ieškinį

[709] Mikelėnas, V., *supra* note 336, p. 24.

[710] Baranauskas, E., *et al*., *supra* note 22, p. 78.

[711] Reisberg, A. Derivative Claims under the Companies Act 2006. Much Ado About Nothing? *Rationality in Company Law. Essays in Honour of DD Prentice*. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2009, p. 23.

taip pat ir juridinio asmens „*gyvavimo*“ laikotarpiu, tačiau šį klausimą paanalizuosime atskirai nagrinėdami kreditorių teisę būti ieškovais tokio pobūdžio bylose. Be to, kaip matysime vėliau, tokia tiesioginio ieškinio pareiškimo teisė kai kuriose užsienio šalyse suteikta taip pat ir dalyviams, tačiau tai yra daugiau išimtis iš bendros taisyklės. Taigi galimi ieškovai civilinėse bylose dėl valdymo organų narių neteisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimo gali būti: 1) juridinis asmuo; 2) kreditoriai; o kai kuriose valstybėse taip pat ir 3) dalyviai.

4.1.1.1. Individualūs ir išvestiniai akcininkų ieškiniai

Paprastai teisės doktrinoje išskiriamos dvi akcininkų ieškinių rūšys: 1) *individualūs akcininkų ieškiniai*, kuriais reikalaujama individualiai akcininkams padarytos žalos atlyginimo; ir 2) *išvestiniai ieškiniai*, kuriuos akcininkas teikia bendrovės vardu dėl bendrovei padarytos žalos atlyginimo.

Lietuvos teisinėje sistemoje šiuo metu nėra įtvirtintas *individualaus akcininko ieškinio* institutas, kadangi, kaip jau minėta, pripažįstama, jog valdymo organų nariai pareigas turi išimtinai tik juridinio asmens atžvilgiu, todėl ir atsakomybė kyla išimtinai tik prieš juridinį asmenį. Visgi individualaus akcininkų ieškinio institutas buvo įtvirtintas 2000 metų pirmosios ABĮ redakcijos 20 straipsnio 1 dalies 3 punkte, numatant, jog vienas ar keli akcininkai be atskiro įgaliojimo (aut. past. *tiesiogiai*) turi teisę reikalauti akcininkams padarytos žalos atlyginimo. Tokia teisė šiuo metu yra pripažįstama ir kai kuriose užsienio šalyse, nors šių šalių teisės aktuose yra nustatyti atitinkami tokio ieškinio pateikimo apribojimai. Pavyzdžiui, *Prancūzijoje* akcininkas, siekiantis pateikti individualų ieškinį, turi įrodyti, jog jis asmeniškai patyrė žalos dėl netinkamo valdymo (angl. *mismanagement*)[712]. *Italijoje* akcininkai individualų ieškinį gali pateikti tik tuo atveju, jeigu įrodo, kad direktoriai, vykdydami jiems nustatytas pareigas, dėl neatsargumo ar tyčia padarė jiems tiesioginės žalos[713]. Mūsų vertinimu, akcininkai, investuodami į bendrovę, rizikuoja tik šia savo investicijų dalimi ir jiems neteisėtais valdymo organų narių veiksmais gali būti padaryta žala *tik netiesiogiai*, t. y. mažinant jų turimų akcijų vertę. Sunku būtų įsivaizduoti, kada valdymo organų nariai galėtų padaryti akcininkams tiesioginės žalos. Tai nebent galėtų būti tie atvejai, kada, pavyzdžiui, valdymo organų nariai nepateiktų akcininkams reikiamos informacijos, kurią žinodami akcininkai būtų nedelsdami pardavę bendrovės akcijas, o uždelsimas sumažino akcijų vertę, dėl ko jie patyrė realios žalos. Visgi, mūsų nuomone, tokiu atveju akcininkas galėtų reikalauti patirtos žalos atlyginimo tiesiogiai iš bendrovės, kadangi valdymo organų nariai jokių tiesioginių pareigų akcininkams neturi. Be to, individualaus ieškinio instituto įtvirtinimas teisės normose turėtų daugiau neigiamų, nei teigiamų pasekmių. Viena vertus, akcininkams būtų suteikta didesnė jų teisių apsauga, tačiau, kita vertus, valdymo organų narių atsakomybės ribų praplėtimas sumažintų asmenų, norinčių eiti valdymo organų narių pareigas, ratą.

---

[712] Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216, p. 275.

[713] *Ibid.*, p. 316-317.

Išvestinio ieškinio institutas šiuo metu, priešingai, įtvirtintas visose tiek bendrosios, tiek ir kontinentinės teisės tradicijos šalyse, įskaitant ir Lietuvą[714], nors kai kuriose šalyse tokio instituto įtvirtinimas yra palyginti gana naujas. Pavyzdžiui, Malaizijoje bendrovės akcininkams teisė pateikti išvestinį ieškinį suteikta tik 2001 metais, o Čilėje – 2000 metais[715]. Šio instituto ištakas galima rasti JAV, kadangi būtent šioje šalyje jis pirmą kartą pradėtas taikyti, teigiant, jog tinkama šalis, turinti teisę pareikšti ieškinį prieš direktorius ir žemesnio lygio vadovus dėl žalos atlyginimo, yra pati įmonė, o akcininko teisė į tokį ieškinį yra *išvestinė* iš akcininko nuosavybės teisės į tos bendrovės akcijas[716]. Šis institutas, kaip atskiras teisinis instrumentas, įmonių teisėje sukurtas tam, kad užtikrintų valdymo priežiūrą, akcininkų mažumos apsaugą[717] ir valdymo organų narių civilinės teisinės atsakomybės įgyvendinimą, kadangi, neįtvirtinus išvestinio ieškinio pateikimo galimybės, įmonė, atstovaujama valdymo organų narių, šiems pažeidus nustatytas pareigas, negalėtų apginti savo pažeistų teisių bei teisėtų interesų, nes valdymo organo narys paprasčiausiai neinicijuotų įmonės vardu civilinės atsakomybės įgyvendinimo procedūrų prieš patį save[718].

Šiai problemai išspręsti įmonių teisėje įtvirtintas išvestinio ieškinio institutas, nors skirtingose valstybėse jo taikymas nėra vienodas, kadangi kai kurių šalių teisinė sistema nustato tam tikras akcininkų teisės pateikti išvestinius ieškinius prieš bendrovės valdymo organų narius ribas. Pavyzdžiui, praktiškai visose *JAV* valstijose reikalaujama, kad prieš pareikšdami išvestinį ieškinį akcininkai kreiptųsi į bendrovės direktorių valdybą su reikalavimu išspręsti bendrovei padarytos žalos atlyginimo klausimą. Tuo atveju, jei valdyba pareiškia išvestinį ieškinį, akcininkai atitinkamai praranda tokią teisę. Visgi, jei valdyba atsisako patenkinti akcininkų reikalavimą, akcininkai įgyja teisę patys imtis atitinkamų veiksmų[719]. Be to, daugelis JAV valstijų numato, kad ieškovas privalo sumokėti atsakovo bylinėjimosi išlaidų užstatą. O keliose valstijose toks užstatas mokamas pagal teismo pareikalavimą ir tik paaiškėjus, jog buvo pareikštas aiškiai nepagrįstas ieškinys. Tokiomis nuostatomis siekiama užkirsti kelią piktnaudžiavimui išvestinio ieškinio institutu. Visgi JAV yra itin didelis akcininkų pateikiamų išvestinių ieškinių skaičius. Tai paaiškinama tuo, kad šioje šalyje taikomas itin žemas rūpestingumo pareigos standartas (angl. *low standard of care*), t. y. iš direktorių ir žemesnio lygio vadovų reikalaujama tokių įgūdžių, uolumo ir rūpestingumo, kokį turėtų pakankamai protingas asmuo panašiomis aplinkybėmis[720], todėl atsakomybė už šios pareigos pažeidimą gali kilti dėl didelio neatsargumo[721]. Be to, JAV teisinėje praktikoje yra itin paplitusi „*no win no fee*“

[714] Tokio ieškinio pateikimo galimybė įtvirtinta ABĮ 16 straipsnio 1 dalies 5 punkte, numatant, jog akcininkai turi teisę kreiptis į teismą su ieškiniu, prašydami atlyginti bendrovei žalą, kuri susidarė dėl bendrovės vadovo ir valdybos narių pareigų, nustatytų šiame ir kituose įstatymuose, taip pat bendrovės įstatuose, nevykdymo ar netinkamo vykdymo, taip pat kitais įstatymų nustatytais atvejais. Plačiau apie tai žr. Krivka, E. Išvestinio akcininkų ieškinio institutas Lietuvos teisės sistemoje. *Jurisprudencija*. 2006, 4(82): 46-53.

[715] Robinett, D., *et al.*, *supra* note 185, p. 495.

[716] Pereira, A. M., *et al.*, *supra* note 216, p. 103.

[717] Paul, C. A., *supra* note 67, p. 82.

[718] Davies, L. P., *Gower and Davies' Principles of Modern Company Law*, *supra* note 189, p. 446.

[719] Plačiau žr. Clark, C. R., *supra* note 476, p. 640-649.

[720] Plačiau žr. *Ibid.*, p. 639-674.

[721] Giraldo, L. A. C., Factors Governing the Application of the Business Judgement Rule: an Empirical Study of the US, UK, Australia and the EU, *supra* note 32, p. 127.

(liet. „*nėra laimėjimo, nėra ir užmokesčio*“) taisyklė, todėl advokatai yra itin suinteresuoti skatinti savo klientus teikti tokio pobūdžio ieškinius, o klientams tokia taisyklė yra itin paranki[722].

Anglijoje išvestinio ieškinio institutas yra labiau kompleksiškas ir mažiau naudojamas nei JAV. Šioje šalyje, priešingai nei JAV, nėra paplitusi minėta advokatų apmokėjimo taisyklė, todėl akcininkai yra mažiau suinteresuoti teikti tokio pobūdžio ieškinius[723]. Be to, Anglijos teisinėje sistemoje yra pripažįstami šie išvestinio ieškinio pateikimo apribojimai: 1) akcininkai turi teisę pateikti išvestinį ieškinį, jeigu tai daroma *bona fide* geriausiais bendrovės interesais, jeigu bendrovei padarytos žalos negalima išreikalauti jokiomis kitomis teisinėmis priemonėmis, priešingu atveju, teismas turi atmesti tokį akcininko pateiktą išvestinį ieškinį[724]; 2) tokios žalos reikalavimui turi pritarti direktorių valdyba[725], nustatydama, kad išvestinis ieškinys atitinka geriausius įmonės interesus[726], kadangi sprendimas pateikti ieškinį ar ne yra komercinis, apimantis naudos ir galimos žalos bendrovei analizę ir tokio ieškinio pateikimas gali turėti neigiamos įtakos bendrovės reputacijai[727]; 3) akcininkas turi įrodyti, kad pažeidimas nėra akcininkų nutarimu patvirtintas[728]; 4) tokio ieškinio pateikimui turi pritarti akcininkų dauguma, išskyrus tuos atvejus, kai ieškinio negalima pateikti dėl to, kad į neteisėtų veiksmų atlikimą yra įsitraukusi akcininkų dauguma arba direktorių valdybos dauguma, turinti patvirtinti ieškinio pateikimą; tada tokia teisė suteikiama akcininkų mažumai[729]. Tokiais apribojimais siekiama užkirsti kelią nepagrįstų ieškinių pateikimui[730]. Anglijos teismas byloje *Prudential Assurance Co Ltd v Newman Industries Ltd*[731] konstatavo, jog tuo atveju, jeigu būtų suteikiama teisė išvestinį ieškinį pateikti visiems suinteresuotiems asmenims, įskaitant kreditorius, darbuotojus ar individualius akcininkus, tai bendrovė galėtų būti sužlugdyta dėl pernelyg didelio bylinėjimosi kiekio (angl. *'killed by kindness' by litigation*).

Vokietijoje, priešingai nei Anglijoje, yra numatyta, kad akcininkai išvestinį ieškinį gali pateikti tik tada, kai pati bendrovė, atstovaujama stebėtojų tarybos, to nepadarė[732]. Vokietijoje yra numatyta, jog akcininkams turi būti kompensuotos visos išlaidos, susijusios su bylinėjimusi. Akcininkai netenka šių garantijų, jeigu išvestinis ieškinys buvo pateiktas turint neteisėtų tikslų, pasireiškusių tyčia ar dėl didelio neatsargumo[733]. Anglijoje

---

722 Giraldo, L. A. C., Factors Governing the Application of the Business Judgement Rule: an Empirical Study of the US, UK, Australia and the EU, *supra* note 32, p. 128.

723 *Ibid.*, p. 135.

724 *Portfolios of Distinction Limited v Laird* [2004] 2 BCLC 741.

725 *Carlen v Drury* (1812) 1 V & B 154, 158.

726 *Smith v Croft* (No 2) [1988] Ch 114.

727 Cheffins, B. R. Reforming the Derivative Action: The Canadian Experience and British Prospects. *Company, Financial and Insolvency Law Review*. 1997, 2: 230.

728 *Prudential Assurance Co. V. Newman Industries, Ltd. (No 2)* [1982] 1 All ER 354.

729 *Nurcombe v Nurcombe* [1985] 1 WLR 370, 378 per Browne-Wilkinson LJ. Plačiau apie tai žr. Reisberg, A. Theoretical Reflection on Derivative Actions in English Law: The Representative problem. *European Company and Financial Law Review*. 2006, 3(69): 73-76.

730 *MacDougall v Gardiner* (1875) 1 ChD 13, 25 per Mellish LJ.

731 *Prudential Assurance Co Ltd v Newman Industries Ltd (No 2)* [1981] 1 Ch 257, 263.

732 Tai numatyta Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 148(1) straipsnyje.

733 Tai numatyta Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 148(6) straipsnyje.

šis klausimas paliktas teismų diskrecijai[734]. Taigi Anglijoje išvestinio ieškinio įgyvendinimo institutas yra labai lankstus, kadangi didelės diskrecinės teisės yra paliktos teismų rankose. Tuo tarpu Vokietijoje, siekiant teisinio aiškumo, šio instituto įgyvendinimas yra aiškiai reglamentuotas teisės aktuose[735].

Kita apribojimų išvestinio ieškinio pateikimo atžvilgiu grupė yra susijusi su teisės aktuose įtvirtintu konkrečiu balsų visuotiniame akcininkų susirinkime skaičiumi, kurį reikia turėti (kartu su kitais akcininkais arba atskirai), siekiant įgyti išvestinio ieškinio pateikimo teisę. Pavyzdžiui, *Italijoje* išvestinį ieškinį gali pateikti akcininkai, turintys ne mažiau kaip 2,5 proc. balso teisę suteikiančių akcijų visuotiniame akcininkų susirinkime[736], *Prancūzijoje* – 5 proc.[737]

Lietuvoje nėra numatyta jokių išvestinio ieškinio pateikimo apribojimų, t. y. nenustatytas minimalus akcijų skaičius, kuris būtų pakankamas, kad akcininkas (akcininkai) galėtų tokią teisę įgyvendinti, nėra įtvirtinta pareiga kreiptis į kitus bendrovės organus, siekiant įvertinti išvestinio ieškinio tikslingumą, nenumatyta pareiga sumokėti užstatą galimoms išlaidoms padengti ir pan. A. Abramavičiaus ir V. Mikelėno teigimu, tokių apribojimų nenumatymas sukuria palankias teisines prielaidas akcininkų piktnaudžiavimui išvestinio ieškinio institutu[738]. Nepritartume šiai nuomonei vien dėl to, kad Lietuvos teisinėje sistemoje yra pakankamai teisinių priemonių, padedančių apsisaugoti nuo piktnaudžiavimo išvestinio ieškinio institutu. Pavyzdžiui, CPK 95 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog dalyvaujantis byloje asmuo, kuris nesąžiningai pareiškė nepagrįstą ieškinį arba sąmoningai veikė prieš teisingą ir greitą bylos išnagrinėjimą ir išsprendimą, gali būti teismo įpareigotas atlyginti kitam dalyvaujančiam byloje asmeniui šio patirtus nuostolius. Motyvuotas prašymas dėl nuostolių atlyginimo gali būti paduotas iki bylos išnagrinėjimo iš esmės pabaigos arba gali būti pareikštas ieškinys dėl nuostolių atlyginimo naujoje byloje. Be to, teismas, nustatęs tokio piktnaudžiavimo atvejus, gali paskirti dalyvaujančiam byloje asmeniui iki dvidešimties tūkstančių litų baudą (CPK 95 str. 2 d.). Beje, įstatymo nuostatos, numatančios atitinkamą balsų visuotiniame akcininkų susirinkime skaičių, kurį būtų įpareigotas turėti akcininkas ar akcininkų grupė, siekianti pateikti išvestinį ieškinį, įtvirtinimas galėtų pažeisti mažumos akcininkų interesus, kadangi tokiu atveju būtų užkirstas kelias akcininkui, neturinčiam reikiamo balsų skaičiaus, kreiptis į teismą, pagrįstai manant, jog bendrovės (o netiesiogiai ir jo) teisės bei teisėti interesai buvo pažeisti atitinkamų valdymo organų narių neteisėtais veiksmais bendrovei padarius žalą. Užstato numatymas galimoms atsakovo išlaidoms padengti taip pat nėra efektyvi priemonė piktnaudžiavimo galimybei išvengti. Visų pirma, akcininkui, pateikusiam išvestinį ieškinį, ir taip kiltų visų tiek savo, tiek ir atsakovo pagrįstų bylinėjimosi išlaidų praradimo grėsmė tuo atveju, jeigu jo ieškinys būtų nepagrįstas (CPK 93 str.). Antra, akcininkas, teikiantis išvestinį ieškinį, turi prisiimti ir bylinėjimosi išlaidų padengimo pareigą, nors ir ieškinys teikiamas ne jo, o bendrovės vardu. Šios bylinėjimosi išlaidos jam gali būti atlygintos tik po bylos išnagrinėjimo ir teismo sprendimo

[734] Paul, C. A., *supra* note 67, p. 113.

[735] *Ibid.*, 114.

[736] Giudici, P., *supra* note 62, p. 250.

[737] Tai numatyta Prancūzijos komercinio kodekso L225-252 straipsnyje. *French commercial code* [interaktyvus]. 2006-03-20 [žiūrėta 2012-08-12]. <http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=180801>.

[738] Abramavičius, A; Mikelėnas, V., *supra* note 43, p. 302.

įsiteisėjimo dienos (CPK 93 str. 1 d.). Tai viena svarbiausių priežasčių, lemiančių išvestinio ieškinio instituto nepopuliarumą. Taigi apribojimų išvestinio ieškinio instituto pateikimui numatymas nėra tikslingas bei efektyvus. Visgi Lietuvos teisinėje sistemoje šio ieškinio reglamentavimo srityje yra kitų ženkliai opesnių problemų:

1) *Valdymo organų kategorijai nepriskiriama stebėtojų taryba*. ABĮ 16 straipsnio 1 dalies 5 punkte įtvirtinta akcininkų teisė pateikti išvestinį ieškinį tik prieš bendrovės vadovą arba valdybos narius, tačiau tokia galimybė nenumatyta stebėtojų tarybos narių atžvilgiu. Ši įstatymo spraga gali sukurti tokią situaciją, kai bendrovėje, kurioje yra suformuota tik stebėtojų taryba, o valdybos nėra, akcininkai apskritai neturėtų galimybės bendrovės vardu ginti jos teises bei teisėtus interesus prieš stebėtojų tarybos narių atliekamus žalingus bendrovei neteisėtus veiksmus. Be to, stebėtojų taryba yra valdymo organas, o išvestinio ieškinio pateikimo teisė turi būti suteikta prieš visų valdymo organų narius.
2) *Nenumatyta teisė išvestinį ieškinį pateikti prieš trečiuosius asmenis*. ABĮ nėra numatyta akcininkų teisė pateikti išvestinį ieškinį prieš trečiuosius asmenis. Čia turima omenyje tik tokie atvejai, kai vadovas pažeidžia jam nustatytas pareigas, sudarydamas sandorius su trečiaisiais asmenimis, kurie žinojo ar turėjo žinoti, kad vadovas atlieka neteisėtus veiksmus, t. y. kai tretieji asmenys buvo nesąžiningi. Tokia akcininkų teisė pateikti išvestinį ieškinį tiek prieš pačius vadovus, tiek prieš trečiuosius asmenis yra numatyta Anglijos Bendrovių įstatyme, tačiau kartu pabrėžiama, jog tokie ieškiniai prieš trečiuosius asmenis galimi tik tuo atveju, kai yra vadovo pareigų pažeidimo faktas[739]. Tai galėtų būti tokie atvejai, kai dėl vadovo pareigų pažeidimo trečiasis asmuo įgijo nuosavybės teisę į bendrovei priklausantį turtą. Tokiu atveju išvestinį ieškinį pagal Anglijos teisę galima būtų pateikti prieš vadovą ir trečiąjį asmenį kartu. Taip pat tai galėtų būti tokie atvejai, kai vadovas iš anksto susitaręs su trečiuoju asmeniu atlieka neteisėtus veiksmus.
3) *Nėra aišku, ar išvestinį ieškinį turi teisę pateikti akcininkas, pažeidimo metu nebuvęs bendrovės akcininku, t. y. akcininku tapęs jau po pažeidimo padarymo*. Į šį klausimą ABĮ nuostatos nepateikia aiškaus atsakymo. Visgi ABĮ 16 straipsnio 1 dalies 5 punkto, kuriame įtvirtinta išvestinio ieškinio pateikimo galimybė, formuluotė leidžia daryti išvadą, jog atsakymas būtų teigiamas, kadangi pagal šią įstatymo nuostatą teisę pateikti išvestinį ieškinį turi visi bendrovės akcininkai, nepriklausomai nuo momento, kada jie įgijo šį teisinį statusą. Paminėtina tai, kad pavyzdžiui, *Prancūzijoje* yra aiškiai numatyta, jog tuo atveju, jeigu akcininkai pateikia ieškinį bendrovės vardu, jie turi būti bendrovės akcininkais tiek ieškinio pateikimo metu, tiek viso teisminio nagrinėjimo metu, priešingu atveju, ieškinys gali būti paliktas nenagrinėtu[740]. *Vokietijoje* reikalaujama, kad akcininkai, pateikiantys išvestinį ieškinį, būtų įgiję akcijas ne vėliau nei sužinojo ar turėjo sužinoti apie žalos bendrovei atsiradimą[741]. *Anglijos* Bendrovių įstatymo 260(4) straipsnyje numatyta, jog

[739] Reisberg, A., Theoretical Reflection on Derivative Actions in English Law: The Representative problem, *supra* note 730, p. 27.

[740] Plačiau žr. Grelon, B., *supra* note 63, p. 212.

[741] Tai numatyta Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 148(1) straipsnyje. Plačiau apie tai žr. Paul, C. A., *supra* note 67, p. 107.

išvestinį ieškinį gali pateikti akcininkas direktoriaus neteisėtų veiksmų, atliktų iki akcininkui tampant bendrovės dalyviu, atžvilgiu. Taigi užsienio valstybėse iš esmės laikomasi tos pozicijos, kad ieškovu gali būti asmuo, ieškinio pateikimo ir nagrinėjimo metu esantis bendrovės akcininku, nepriklausomai nuo to, kada buvo padarytas pažeidimas. Tai paaiškinama tuo, jog išvestinis ieškinys pateikiamas ne akcininko, o bendrovės vardu, t. y. įgyvendinant ne akcininko, o bendrovės teises. Be to, akcininkai, įsigiję bendrovės akcijų, siekia gauti naudos iš sėkmingų valdymo veiksmų, todėl kiekviena praeities klaida gali turėti neigiamą įtaką bendrovei, todėl tokie akcininkai turi teisėtą pagrindą bendrovės vardu inicijuoti teismines procedūras prieš pareigas pažeidusius bendrovės vadovus. Remiantis šiais argumentais, taip pat galima būtų pagrįsti tai, kad buvę bendrovės akcininkai neturi teisės teikti išvestinio ieškinio. Tai ne kartą yra patvirtinta Anglijos teismų praktikoje[742]. Visų pirma, buvę akcininkai labiau tikėtina veiktų savo asmeniniais, o ne bendrovės interesais, kadangi jie daugiau nėra tiesiogiai susiję su bendrove. Be to, teigiama, jog tokios teisės suteikimas buvusiems bendrovės akcininkams ženkliai padidintų išvestinių ieškinių skaičių teismuose, kas atitinkamai turėtų neigiamos įtakos tiek pačiai bendrovei, turinčiai dalyvauti procesiniuose veiksmuose, tiek ir teismams[743]. Galiausiai, Kanados teismas *Jacobs Farms Ltd v Jacobs*[744] byloje nurodė, jog buvę akcininkai neturi pakankamo suinteresuotumo (angl. *sufficient interest*) išvestinio ieškinio rezultatais.

4) *Nėra aišku, ar išvestinį ieškinį galima pateikti prieš buvusius valdymo organų narius*. ABĮ nuostatos nepateikia aiškaus atsakymo į šį klausimą, nors iš Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikos aiškiai matyti, jog tokia teisė akcininkams yra suteikiama[745]. Siekiant išvengti galimų konfliktų ateityje, siūlytina tokius neaiškumus pašalinti, konkrečiose ABĮ normose įtvirtinant atitinkamas nuostatas. Pavyzdžiui, *Anglijos* Bendrovių įstatymo 260(5) straipsnyje aiškiai numatyta, jog nuoroda į direktorių taip pat apima ir buvusį direktorių bei „šešėlinį" direktorių. Tai reiškia, jog išvestinį ieškinį galima pateikti tiek prieš buvusius vadovus, tiek ir prieš „šešėlinius" vadovus.
5) *Nėra aišku, ar kiti bendrovės organai ar jų nariai turi teisę pateikti išvestinį ieškinį*. Kai kuriose užsienio šalyse išvestinį ieškinį turi teisę pateikti ne tik akcininkai, bet ir stebėtojų tarybos nariai ar kiti valdybos nariai. Pavyzdžiui, *Vokietijoje*, kurioje įtvirtinta dvipakopė bendrovių valdymo sistema, pripažįstama, jog išvestinį ieškinį bendrovės vardu gali pateikti tik stebėtojų taryba, o, jai to nepadarius ir bendrovei dėl to patyrus žalą, stebėtojų tarybos nariams gali kilti asmeninė atsakomybė prieš

---

742 Pavyzdžiui, *Birch v Sullivan* [1957] 1 WLR 1247.

743 Tai yra įrodyta Kanados ir Izraelio teisinėse sistemose. Plačiau žr. Cheffins, B. R., Reforming the Derivative Action: The Canadian Experience and British Prospects, *supra* note 728, p. 239; Reisberg, A. Promoting the Use of Derivative Actions. *Company Lawyer*. 2003, 24: 251.

744 *Jacobs Farms Ltd v Jacobs* (1992) OJ No 813 (Ont Gen Div).

745 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Optimalūs finansai" v. G. P.* (bylos Nr. 3K-3-428/2008); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Metalo ženklai" v. A. T. ir A. I.* (bylos Nr. 3K-3-334/2010); ir kt.

bendrovę[746]. *Italijoje* taip pat pripažįstama, jog bendrovėje įtvirtinus dvipakopę valdymo sistemą, išvestinį ieškinį bendrovės vardu gali pateikti tik stebėtojų taryba[747]. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad panašios pozicijos buvo laikomasi taip pat ir Lietuvoje, kadangi tiek 1990[748], tiek ir 1994[749] metų redakcijų ABĮ buvo numatyta, kad stebėtojų taryba atstovauja bendrovei teisme nagrinėjant ginčus tarp bendrovės ir jos valdybos, valdybos nario, bendrovės administracijos vadovo arba bendrovės atstovo. Tačiau šiuo metu galiojančiame ABĮ tokios nuostatos nėra. D. Robinett teigimu, kitiems valdymo organų nariams turi būti suteikta teisė pateikti išvestinį ieškinį, kadangi direktoriui priėmus neteisėtą bendrovei žalingą individualų sprendimą, kiti valdymo organų nariai turėtų turėti galimybę išreikalauti tokiu sprendimu bendrovei padarytą žalą[750]. Pavyzdžiui, tokia teisė suteikiama *Prancūzijoje*[751] bei *Anglijoje*. Be to, Anglijoje valdybos nariai tokia teise gali pasinaudoti, net akcininkams prieštaraujant. *John Shaw & Sons (Salford) Ltd v. Shaw*[752] byloje teismas konstatavo, kad bendrovės įstatuose tokie klausimai turi būti specialiai sureguliuoti tam, kad ateityje nekiltų ginčų tarp valdybos narių ir akcininkų dėl išvestinio ieškinio pateikimo. Teismas taip pat nurodė, kad tokie klausimai galėtų būti aptarti taip pat ir akcininkų sutartyje. Žinoma, tuo atveju, jeigu pažeidėjas turi svarų balsą valdyboje, tokia teisė praktiškai sunkiai realizuojama, kadangi toks direktorius galėtų užkirsti kelią sprendimo dėl išvestinio ieškinio pateikimo prieš jį priėmimui, tačiau tokio ieškinio pateikimui kelias būtų vėl atviras tuo atveju, jeigu toks pažeidėjas būtų atšauktas iš užimamų pareigų[753]. Mūsų vertinimu, Lietuvos teisinėje sistemoje, nors ir joje nėra įtvirtinta „*grynoji*“ dvipakopė valdymo sistema, teisė bendrovės vardu pateikti išvestinį ieškinį turėtų būti suteikiama ne tik akcininkams, bet ir kitų bendrovės organų nariams, kadangi tokiu būdu būtų užtikrintas geresnis bendrovės teisių bei teisėtų interesų apsaugos užtikrinimas, ypač tais atvejais, kai akcininkai užima pasyvų vaidmenį.

Žinoma, yra ir daugiau problemų, susijusių su išvestinio ieškinio instituto reglamentavimu, pavyzdžiui, bylinėjimosi išlaidų paskirstymo klausimas, ikiteisminės ginčo nagrinėjimo neteismine tvarka procedūros nenumatymas ir kt. Šios ir kitos problemos bei tinkamas jų sprendimo būdo pasirinkimas turi esminę reikšmę šio instituto įtvirtinimui, o kartu ir valdymo organų narių civilinės atsakomybės įgyvendinimo efektyvumo užtikrinimui. Svarbiausias visų siūlomų nurodytų problemų sprendimo būdų principas – minimizuoti išvestinio ieškinio realizavimo sudėtingumą ir maksimizuoti prieinamumą.

Lietuvoje, kaip ir kitose pasaulio valstybėse, išvestinio ieškinio institutas nėra itin populiarus, nes akcininkai gana retai pasinaudoja galimybe pateikti išvestinį ieškinį. Be to, net ir pateikus tokį ieškinį, tokio pobūdžio ginčai dažnai išsprendžiami taikiai, ne teismo tvarka (derybomis, tarpininkavimu ar pan.), o kartais tokios bylos baigiamos

[746] Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216, p. 288.

[747] Giudici, P., *supra* note 62, p. 250.

[748] Tokia nuostata buvo numatyta 1990 metų ABĮ 24 straipsnio1 dalies 6 punkte.

[749] Tokia nuostata buvo numatyta 1994 metų ABĮ 25 straipsnio 1 dalies 6 punkte.

[750] Robinett, D., *et al.*, *supra* note 185, p. 49.

[751] Pereira, A. M., *supra* note 216, p. 275.

[752] *John Shaw* & *Sons (Salford) Ltd v. Shaw* [1935] 2 KB 113, CA.

[753] Tai konstatuota, pavyzdžiui, JK byloje *Regal (Hastings) Ltd v. Gulliver* [1942] 1 All ER 378, HL.

teismo tvirtinama taikos sutartimi. Anglijos įmonių teisės mokslininkai D. Chivers ir B. Shaw išskiria šias esmines priežastis, pagrindžiančias itin mažą išvestinių ieškinių skaičių[754]: 1) neaiški išvestinio ieškinio pateikimo procedūra; 2) patenkinus išvestinį ieškinį, visa priteista suma priklauso bendrovei, o ne akcininkams; 3) išvestinis ieškinys iš principo nepateikia akcininkams priimtino problemos sprendimo būdo, užtikrinančio ilgalaikę naudą; 4) išvestinio ieškinio išlaidas turi padengti patys akcininkai. S. Kalss teigimu, išvestinis ieškinys nėra populiarus dar ir dėl to, kad akcininkai iš tokio ieškinio gauna naudos tik ta prasme, kad padidėja jų turimos dalies bendrovės įstatiniame kapitale vertė, nes atitinkamai padidėja bendrovės bendroji vertė[755]; be to, toks ieškinys gali pakenkti bendrovės reputacijai ir atitraukti bendrovės vadovus nuo kasdieninės bendrovės veiklos vykdymo, rūpinantis vien tik bylinėjimosi procesais[756]. Taip pat mažas išvestinių ieškinių skaičius grindžiamas dar ir tuo, kad šiuo atveju yra itin ilgas bylinėjimosi procesas bei dideli proceso kaštai[757]. Be to, vadovai retai turi turto, kurio pakaktų išvestiniams ieškiniams patenkinti[758]. Dėl to akcininkai labiau suinteresuoti teikti ieškinius prieš pačią bendrovę, o ne prieš vadovus[759].

A. Reisberg teigimu, išvestinio ieškinio šaknys glūdi XIX amžiuje, todėl šis institutas nebeatitinka šiuolaikinės bendrovių teisės poreikių ir realybės[760]. Be to, P. Taylor 2010 metais atliktas empirinis tyrimas[761] parodė, jog instituciniai investuotojai yra pesimistiškai nusiteikę išvestinio ieškinio procedūrų įgyvendinimo sėkme. Tyrimo rezultatai parodė, jog išvestinio ieškinio institutas arba apskritai nenaudojamas, arba naudojamas itin retai. Tai grindžiama tuo faktu, jog išvestinis ieškinys nėra tinkama priemonė valdymo organų narių neteisėtiems veiksmams užkirsti ar suvaržyti. Vis dėlto, mūsų manymu, aiškesnis teisės pateikti išvestinį ieškinį realizavimo reglamentavimas užtikrintų teisinio aiškumo principo įgyvendinimą, leistų ateityje susiformuoti teismų praktikai šiuo klausimu ir realiai užtikrintų efektyvesnį šios teisės įgyvendinimą praktikoje.

4.1.1.2. Tiesioginis ir netiesioginis kreditorių ieškinys

Šio darbo 2 skyriuje, analizuodami ribotos atsakomybės doktrinos taikymo valdymo organų nariams ypatumus, išskyrėme dvejopo pobūdžio ieškinius, kuriuos turi teisę pateikti kreditoriai prieš valdymo organų narius, kurių neteisėtais veiksmais kreditori-

---

754 Plačiau žr. Chivers, D.; Shaw, B. *The Law of Majority Shareholder Power. Use and Abuse*. Oxford: Oxford university press, 2008, p. 195.

755 Kalss, S. Shareholder Suits: Common Problems, Different Solutions and First Steps towards Possible Harmonisation by Means of a European Model Code. *European Company and Financial Law Review*. 2009, 6(2-3): 331.

756 *Ibid.*, p. 332.

757 Robinett, D., *et al.*, *supra* note 185, p. 45.

758 Langevoort, D. C. On Leaving Corporate Executives Naked, Homeless and Without Wheels: Corporate Fraud, Equitable Remedies, and the Debate Over Entity Versus Individual Liability. *Wake Forest Law Review*. 2007, 42: 639.

759 Giudici, P., *supra* note 62, p. 267.

760 Reisberg, A. Theoretical Reflection on Derivative Actions in English Law: The Representative problem, *supra* note 730, p. 70.

761 Taylor, P. N. *Enlightened Shareholder Value and the Companies Act 2006*. Thesis Submitted for the Degree of PhD [interaktyvus]. London: Birkbeck College, 2010 [žiūrėta 2012-06-05]. <http://www.lccge.bbk.ac.uk/publications-and-resources/docs/PhDThesisPNTaylorJune2010.pdf>.

ams buvo padaryta žala: 1) *tiesioginis ieškinys*; ir 2) *netiesioginis ieškinys* (žr. 6 lentelę). Atsižvelgiant į tai, teisės doktrinoje išskiriami du valdymo organų narių atsakomybės modeliai: 1) *išorinės*; ir 2) *vidinės* atsakomybės modelis[762]. *Išorinės atsakomybės modelio* atveju kreditoriams suteikiama teisė tiesiogiai apginti savo teises bei teisėtus interesus, o *vidinės* – tik netiesiogiai, t. y. tokiu atveju ieškinį bendrovės vardu teikia akcininkai, o kreditorių interesai apginami netiesiogiai, kadangi visos išieškotos sumos priteisiamos bendrovės, o ne kreditorių naudai.

Tiesioginis ieškinys. Lietuvoje kreditoriams nėra suteikiama tiesioginio ieškinio pareiškimo teisė iki tol, kol nėra pasibaigęs įmonės bankroto procesas, t. y. iki tol, kol bankrutavusi įmonė nėra likviduota. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra pabrėžęs[763], kad įmonei iškėlus bankroto bylą, jeigu joje pareikštas kreditoriaus reikalavimas nebuvo patenkintas, tai pasibaigus bankroto bylai išlieka kreditoriaus teisė kreiptis su (aut. past. *tiesioginiu*) reikalavimu dėl žalos atlyginimo į bankrutavusio juridinio asmens valdymo organus sudariusius fizinius asmenis, o bylą nagrinėjančiam teismui tenka spręsti, ar egzistuoja civilinės atsakomybės sąlygos dėl atsakovui pareikšto reikalavimo. Pavyzdžiui, vienoje byloje[764], kurioje buvo sprendžiamas ginčas dėl buvusių likviduotos AB „Vilniaus šiltnamiai" valdymo organų narių civilinės atsakomybės prieš kreditorių UAB „Vilniaus vandenys", teismas nustatė, kad likvidavus bendrovę dėl bankroto, kreditoriaus 91.963,50 litų reikalavimas liko nepatenkintas. Teismas konstatavo, kad buvusių valdymo organų narių (vadovo, valdybos bei stebėtojų tarybos nario) *nesąžiningi ir įstatymų bei lokalių teisės aktų nuostatas neatitinkantys* (valdymo organų nariai be jiems duotų akcininkų įgaliojimų paėmė iš Ūkio banko 2,6 milijonų litų kreditą, jį panaudojo bendrovės įstatuose nenustatytai veiklai ir, be kita ko, įkeitė kredito grąžinimui užtikrinti įmonei priklausiusį turtą, kuris, kredito negrąžinus, atiteko bankui, ir taip bendrovei buvo padaryta 8.230.473 litų žalos), *aplaidūs* (samdant užsieniečius darbuotojus, turint nepagrįstų ir nereikalingų reprezentacinių išlaidų, apmokant bendrovės lėšomis už alkoholį, maitinimąsi ir kt.) veiksmai lėmė tai, kad dėl jų bendrovės mokumas sumažėjo tiek, jog įmonė negalėjo atsiskaityti su savo kreditoriais, taip pat ieškovu UAB „Vilniaus vandenys". Dėl to teismas pripažino, kad šie neteisėti buvusių valdymo organų narių veiksmai lėmė žalos bendrovės kreditoriams, įskaitant ir UAB „Vilniaus vandenys", padarymą, t. y. kilo iš delikto, todėl jie privalo tokią žalą atlyginti.

---

762 Papijanc, V., *supra* note 42, p. 108.

763 Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje *K. J. J. v. J. B. ir kt.* (bylos Nr. 3K-7-266/2006); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje *AB Turto bankas v. T. A., O. M., V. C.* (bylos Nr. 3K-3-298/2006); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Alaja" ir ko" v. K. A., V. A.* (bylos Nr. 3K-3-509/2008); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras, UAB „Vilniaus vandenys" v. A. J. V. M. , B. J. B.* (bylos Nr. 3K-3-517/2009); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė" v. R. Š., A. B. ir A. G.* (bylos Nr. 3K-3-19/2012).

764 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras ir UAB „Vilniaus vandenys" v. A. J. V. M. ir B. J. B.* (bylos Nr. 3K-3-214/2011).

Lietuvos teismų praktikoje nėra plačiai taikoma asmeninė bendrovės vadovo atsakomybė kreditoriams bendrųjų atsakomybę nustatančių teisės normų pagrindu. Ši praktika pagrįsta siekiu suderinti verslo riziką siekiant pelno. Be to, vadovo civilinė atsakomybė grindžiama jo specialiųjų ar fiduciarinių pareigų pažeidimu, o ne vien aplinkybe, kad įmonė negali padengti skolos savo kreditoriams. Tam, kad būtų galima taikyti įmonės vadovo civilinę atsakomybę, būtina savarankiškai nustatyti šio asmens civilinės atsakomybės sąlygas, t. y. neteisėtus veiksmus, dėl jų atsiradusią žalą, priežastinį neteisėtų veiksmų ir žalos ryšį bei kaltę[765]. Buvę bendrovės valdymo organų nariai gali būti pripažinti atsakingais dėl žalos, atsiradusios bendrovei nesugebant įvykdyti jos prievolių kreditoriams, tik jeigu bus įrodyta, kad jų asmeniškai ar jiems sprendimo teise dalyvaujant priimti atitinkami įmonės valdymo sprendimai neatitiko įprastos verslo praktikos, buvo priimti pažeidžiant teisės aktų ar bendrovės steigimo dokumentų nustatytą tvarką ir turėjo įtakos jos nemokumui, dėl ko bendrovė negali įvykdyti savo įsipareigojimų kreditoriams. Likviduoto dėl bankroto juridinio asmens valdymo organus sudariusių asmenų civilinė atsakomybė kreditoriams galima ne tik tada, kai juridinio asmens negalėjimą įvykdyti prisiimtus sutartinius įsipareigojimus lemia valdymo organo narių veiksmai, įsiteisėjusiu teismo apkaltinamuoju procesiniu dokumentu (nuosprendžiu, baudžiamuoju įsakymu) pripažinti nusikalstamais, bet ir tuo atveju, kai įmonės nemokumas ir negalėjimas įvykdyti savo prievolių kreditoriams yra jos valdymo organo nariais buvusių asmenų veiksmų, neteisėtų pagal civilinę teisę (delikto), padariniai, jeigu nustatomos visos tokios atsakomybės sąlygos[766]. Juridinio asmens valdymo organus sudariusių asmenų veiksmų neteisėtumas nustatomas pagal įstatymų, kitų teisės aktų, įmonės įstatų bei kitų jos veiklos dokumentų normas – šių asmenų civilinė atsakomybė kreditoriams gali atsirasti, kai dėl jų kaltės pažeidžiami (nevykdomi ar netinkamai vykdomi) nurodytų teisės aktų reikalavimai, skirti kreditorių interesams apsaugoti[767]. Valdymo organų narių atsakomybė kreditoriams taip pat galima už bendro pobūdžio pareigos – laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais nepadarytų žalos kitam asmeniui (pavyzdžiui, vengti, kad įmonės kreditoriai patirtų nuostolių, nepriimti rizikingesnių sprendimų už tuos, kuriuos esamomis sąlygomis kreditoriai priimtų patys), pažeidimą, nesąžiningą, aplaidų, normalią verslo riziką viršijusį elgesį, kai įmonės veikla tampa nuostolinga. Nustačius, kad juridinio asmens valdymo organo narys atliko tokius veiksmus kreditoriaus atžvilgiu, pripažintina, kad jis atliko neteisėtus veiksmus[768]. Teismas pabrėžė, jog likvidavus įmonę dėl bankroto, kreditoriaus teisės į kaltąjį dėl žalos padarymo asmenį išsaugojimas reiškia bendrovės kreditoriaus teisių apsaugą, kreditoriaus subjektinių teisių realumą ir praktinį užtikrinimą. Taigi generalinio delikto princi-

---

765 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė" b. R. Š., A. B. ir A. G.* (bylos Nr. 3K-3-19/2012).

766 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras ir UAB „Vilniaus vandenys" v. A. J. V. M. ir B. J. B.* (bylos Nr. 3K-3-214/2011).

767 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje *K. J. J. v. J. B., V. K.* (bylos Nr. 3K-7-266/2006).

768 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras ir UAB „Vilniaus vandenys" v. A. J. V. M. ir B. J. B.* (bylos Nr. 3K-3-214/2011).

po taikymo galimybė įmonės valdymo organus sudarantiems asmenims atsiranda, jeigu pati įmonė dėl jos valdymo organus sudarančių asmenų priimamų sprendimų tampa nemoki ir bankrutuoja.

Tokia pati praktika, kaip ir Lietuvoje, plėtojama taip pat ir daugumoje kitų užsienio šalių. Pavyzdžiui, *Vokietijoje* pripažįstama, jog *išorinės* atsakomybės atveju tretieji asmenys turi teisę pateikti ieškinį prieš bendrovę, kaip pirminį skolininką (angl. *primary debtor*), ir tik jai negalint atsiskaityti – prieš direktorių, kaip antrinį skolininką (angl. *secondary debtor*)[769]. *Italijoje* kreditoriai gali pateikti ieškinį prieš direktorius, jeigu įrodo, kad: 1) jie yra bendrovės kreditoriai; 2) direktoriai pažeidė jiems nustatytas pareigas; 3) bendrovės turto nepakanka patenkinti jų reikalavimų; ir 4) to priežastis buvo direktorių pareigų pažeidimas[770]. Kiti tretieji asmenys taip pat gali pateikti ieškinį, tačiau tik tuo atveju, jeigu įrodo, kad direktoriai, vykdydami jiems nustatytas pareigas, dėl neatsargumo ar tyčia padarė jiems tiesioginės žalos.

Paminėtina ir tai, kad kai kuriose užsienio šalyse kreditoriams suteikiama teisė pareikšti tiesioginį ieškinį ne tik įmonės likvidavimo atveju. Pavyzdžiui, *Prancūzijoje* tretiesiems asmenims, įskaitant ir kreditorius, suteikiama teisė pareikšti ieškinį valdymo organų nariams, jeigu jie patyrė žalos dėl direktorių nerūpestingumo bei aplaidumo. Tokiu atveju turi būti įrodyti direktoriaus tyčiniai veiksmai, kurie buvo itin rimti ir nukrypę nuo normalaus direktoriaus funkcijų vykdymo[771]. *Anglijoje* kreditoriai taip pat gali pateikti tiesioginį ieškinį direktoriams, tačiau tik tuo atveju, jeigu jiems kilo žala dėl to, kad direktorius pažeidė pareigą, nustatytą specialiai kreditoriaus atžvilgiu, t. y. kai direktorius turėjo tiesioginę pareigą kreditoriui[772]. Visgi tokią praktiką vertintume kritiškai ir pritartume A. Tikniūtės nuomonei, kuria pagrindžiama tai, kodėl kreditoriams nereikia suteikti tiesioginės reikalavimo teisės: 1) pareiga kreditoriams gali tapti pagrindu dvigubam reikalavimui – pačių kreditorių ir per likvidatorių bendrovės vardu; 2) gali būti pažeistas bankroto teisės principas *pari passu*, garantuojantis turto paskirstymo proporcingumą ir eiliškumą; 3) būtų pažeistas kolektyvinio ieškinio principas likvidavimo procedūros metu[773]. L. Doyle teigimu[774]: 1) kreditorius gali pasinaudoti visomis jam suteiktomis teisėmis bankroto ar likvidavimo procedūrų metu; 2) jis turi visas galimybes *ex ante* įvertinti su bendrove sudaromo sandorio naudą ir rizikas bei reikalauti prievolių įvykdymo užtikrinimo priemonių, pavyzdžiui, hipotekos, laidavimo ir pan. Tad tiesioginio ieškinio instituto įtvirtinimas įmonės „*gyvavimo*“ laikotarpiu neatitiktų teisingos teisių bei teisėtų interesų pusiausvyros ir atitinkamai užkirstų kelią ribotos atsakomybės doktrinos valdymo organų narių atžvilgiu taikymo galimybę, kas galėtų turėti itin neigiamų pasekmių įmonės verslo ir atitinkamai visos šalies ekonomikos plėtrai, kadangi direktoriai, bijodami asmeninės atsakomybės kilimo grėsmės, vengtų priimti įmonei reikalingus rizikingus verslo sprendimus.

---

769 Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216, p. 289.

770 *Ibid.*, p. 316.

771 *Ibid.*, p. 276.

772 *Nicholson v. Permkraft* [1985] 1 NZLR 242; *Winkworth v. Edward Baron Development Co Ltd* [1986] 1 WLR 1512.

773 Tikniūtė, A., *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*, *supra* note 40, p. 164.

774 Doyle, L., *supra* note 410.

Netiesioginis ieškinys. Lietuvos teismų praktikoje yra pripažįstama[775], jog įmonės „*gyvavimo*“ laikotarpiu tinkamu ieškovu (lot. *locus standi*) bylose dėl valdymo organų narių neteisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimo yra išimtinai *tik pati įmonė*, kadangi valdymo organų nariai pareigas turi išimtinai tik pačiai įmonei. Įmonei tapus nemokiai ir jai iškėlus bankroto bylą, tiek bankrutuojančios įmonės, tiek ir kreditorių interesus gina *bankroto administratorius* (ĮBĮ 11 str. 3 d. 14 p.), todėl tik jis yra pagrindinis subjektas, turintis teisę įmonės vardu kreiptis į teismą dėl valdymo organų narių neteisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimo[776]. Tokiu būdu nustatomas *išorinės atsakomybės* (vadovo atsakomybės įmonės kreditoriams) vidinis įgyvendinimo mechanizmas (ieškinį vadovui gali pareikšti tik bankroto administratorius, o atlyginti nuostoliai turėtų tapti bendru įmonės turtu)[777], kai įmonės naudai priteisus žalos atlyginimą, gautos sumos panaudojamos proporcingai tenkinti patvirtintus kreditorių reikalavimus, laikantis ĮBĮ 35 straipsnyje nustatytos kreditorių reikalavimų tenkinimo eilės ir tvarkos. Teismų praktikoje pripažįstama, jog tuo atveju, jeigu bankrutuojanti įmonė (jos bankroto administratorius) savo teisės reikalauti žalos atlyginimo neįgyvendintų, tai tada konkretus kreditorius įgyja teisę pats įmonės vardu kreiptis į teismą dėl žalos atlyginimo, pareikšdamas *netiesioginį ieškinį* (CK 6.68 str.)[778]. Tokiu atveju, patenkinus netiesioginį ieškinį, išreikalautas turtas būtų įskaitomas į įmonės turtą ir naudojamas visų įmonės kreditorių reikalavimams tenkinti (CK 6.68 str. 5 d.). Priešingas aiškinimas, kad žalos atlyginimas galėtų būti priteisiamas pavieniams kreditoriams, pareiškusiems ieškinį savo vardu, neužtikrintų kreditorių lygiateisiškumo principo, pažeistų ĮBĮ 35 straipsnyje nustatytas kreditorių reikalavimų tenkinimo taisykles ir prieštarautų bankroto teisės paskirčiai – sustabdyti kreditorių lenktynes dėl nemokios įmonės turto. Mūsų manymu, *netiesioginio ieškinio* pareiškimo teisę kreditoriai turi ir įmonės mokumo atveju, kai akcininkai nereaguoja į valdymo organų narių atliekamus neteisėtus veiksmus ir neteikia išvestinio ieškinio žalai bendrovės naudai prisiteisti. Tokią teisę kreditoriams užtikrina CK 6.68 straipsnis.

Taigi įmonės „*gyvavimo*“ laikotarpiu, t. y. iki tol, kol įmonė nėra likviduota, *tiesioginį ieškinį* valdymo organų narių atžvilgiu turi teisę pateikti tik pati įmonė (mokumo atveju ieškinį įmonės vardu teikia akcininkai, nemokumo – bankroto administratorius), o kreditoriai tokiu atveju turi tik *netiesioginio ieškinio* teisę (žr. 6 lentelę). Tiesioginį ieškinį dėl žalos atlyginimo bankrutavusio juridinio asmens valdymo organus sudariusiems fiziniams asmenims kreditoriai turi teisę pareikšti tik tuo atveju, jeigu bankroto proceso metu pareikštas kreditoriaus reikalavimas nebuvo patenkintas. Tokiu atveju bylą nagrinėjančiam teismui tenka spręsti, ar egzistuoja civilinės atsakomybės sąlygos dėl atsakovui pareikšto reikalavimo.

---

[775] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š., A. B. ir A. G.* (bylos Nr. 3K-3-19/2012).

[776] Tikniūtė, A., *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*, *supra* note 40, p. 164; Papijanc, V., *supra* note 42, p. 109.

[777] Papijanc, V., *ibid.*, p. 110.

[778] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje *bankrutuojanti UAB „Limantra“ v. N. G.* (bylos Nr. 3K-3-130/2011).

4.1.2. Valdymo organų nariai, kaip atsakovai, valdymo organų narių civilinės atsakomybės bylose

Viena esminių problemų, susijusių su tinkamu juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės įgyvendinimu, yra individualios ir kolektyvinės valdymo organų narių civilinės atsakomybės problema. Akivaizdu, jog kiekvienas tiek vienasmenio, tiek kolegialaus valdymo organo narys yra individas, todėl kiekvienas jų turi laikytis valdymo organo nariams nustatytų fiduciarinių pareigų[779]. Visgi praktikoje gali pasitaikyti tokių situacijų, kai vienas valdymo organo narys gali turėti interesų konfliktą, o likę nariai – ne. Be to, skirtingi valdymo organo nariai gali būti skirtingo atidumo, apdairumo bei rūpestingumo laipsnio, priimdami atitinkamus sprendimus. Atsižvelgiant į tai, neretai kyla klausimas, kokią įtaką vieno valdymo organo nario fiduciarinės pareigos pažeidimas turi likusių valdymo organo narių atsakomybei? Arba, priešingai, kokią įtaką likusių valdymo organo narių tinkamas pareigų vykdymas turi pareigas pažeidusio valdymo organo nario atsakomybei? Kokios yra pasekmės, jeigu visi valdymo organo nariai balsavo vieningai, tačiau vieni jų pažeidė fiduciarines pareigas, o kiti – ne? Ar valdymo organo narių atsakomybė turi būti vertinama individualiai ar *in corpore*? Atsakymas į šį klausimą yra itin svarbus, teikiant ieškinį prieš valdymo organų narius, kadangi nuo jo priklauso atsakomybėn traukiamų nurodytinų atsakovų skaičius.

Teisės doktrinoje yra išskiriami trys valdymo organų narių patraukimo atsakomybėn būdai: 1) *individualus* – kai atsakingu laikomas individualus valdymo organo narys (pavyzdžiui, vienasmenio valdymo organo narys arba kuris nors vienas iš kolegialaus valdymo organo narių); 2) *kolektyvinis* – kai atsakingais laikomi visi atitinkamo valdymo organo nariai *in corpore*; 3) *tiek individualus, tiek kolektyvinis* (dar gali būti vadinamas *alternatyviu*), priklausomai nuo pažeistos pareigos pobūdžio[780]. S. M. Bainbridge, remdamasis Nobelio premijos laureato ekonomisto K. Arrow darbu, pabrėžė, jog visa įmonių teisė yra skirta efektyvaus kompromiso paieškai tarp dviejų konkuruojančių vertybių: įgaliojimų (angl. *authority*) ir *atskaitomybės* (angl. *accountability*). Šios vertybės atitinkamai remiasi būtinybe užtikrinti direktorių valdybai sprendimų priėmimo laisvę ir atsakomybę už priimamus sprendimus.“[781] Šio balanso užtikrinimas, sprendžiant bendrovės valdybos narių kolektyvinės ir individualios atsakomybės klausimą, yra sudėtingas, ypač, kai vieni valdybos nariai pažeidžia fiduciarines pareigas, o kiti – ne. Taikant *individualios atsakomybės modelį*, prioritetas teikiamas atskaitomybei (o ne įgaliojimams). Tokiu atveju sprendžiama, ar vieno valdybos nario fiduciarinių pareigų pažeidimas turėjo esminės įtakos visos valdybos priimto sprendimo priėmimo procesui. *Kolektyvinės atsakomybės modelio* taikymu, priešingai, prioritetas teikiamas įgaliojimams (o ne atskaitomybei). Tokiu atveju valdybos narių atsakomybė kyla tik tada, kai pakankamas skaičius valdybos narių pažeidė jiems nustatytas fiduciarines pareigas. Tokiu atveju atskiro valdybos nario veiksmai nėra vertinami, nors jais ir buvo pažeista fiduciarinė pareiga. Taigi, taikant kolektyvinės atsakomybės modelį, vertinamas visos valdybos *in corpore*, o ne pavienio jos nario elgesys, nors juo ir būtų pažeista fiduciarinė pareiga.

---

779 Ibrahim, M. D., *supra* note 26, p. 932.

780 Robinett, D., *et al.*, *supra* note 185, p. 48.

781 Bainbridge, S. M. The Business Judgment Rule as Abstention Doctrine, *supra* note 618, p. 84.

Individualios atsakomybės modelis. Šį modelį taikančiose valstybėse, pavyzdžiui, *Danijoje*[782], *Suomijoje*[783], Švedijoje[784], pripažįstama, jog ieškinio negalima paduoti prieš valdymo organą, kaip atskirą struktūrinę juridinio asmens dalį, kadangi kiekvieno valdymo organo nario veiksmai turi būti vertinami individualiai, kiekvieno jų atsakomybė yra individuali ir turi būti vertinama atskirai. Solidari valdymo organų narių atsakomybė kyla tik įvertinus kiekvieno valdymo organo nario veiksmus individualiai ir nustačius, jog žala kilo dėl kelių valdymo organo narių neteisėtų veiksmų.

Kolektyvinės atsakomybės modelis. Šį modelį taikančiose valstybėse, pavyzdžiui, *Belgijoje*[785], *Prancūzijoje*[786], *Italijoje*[787], *Vokietijoje*[788], *Anglijoje*[789], galioja bendra taisyklė, jog kolegialus juridinio asmens valdymo organas veikia kolegialiai, privalo priimti sprendimus *in corpore*, todėl ir šio organo narių atsakomybė privalo būti kolegiali. Visgi ši taisyklė skirtingose valstybėse turi skirtingas išimtis. Pavyzdžiui, *Belgijoje* pabrėžiama, jog tuo atveju, jeigu nustatoma, kad žala kilo dėl pavienio direktoriaus neteisėtų veiksmų, priimant atitinkamą sprendimą, tai tokiu atveju šis direktorius turi atsakyti individualiai. Tačiau kartu nurodoma, jog bet kuriuo atveju visos žalos atlyginimo gali būti reikalaujama iš bet kurio kolegialaus valdymo organo nario, o vėliau žalą atlyginęs direktorius įgyja teisę regresu reikalauti nuostolių atlyginimo iš kito direktoriaus ar jų grupės[790]. Visgi šioje valstybėje taip pat galioja atitinkamos sąlygos, kurioms esant atitinkamas valdymo organo narys gali išvengti atsakomybės, t. y. jeigu: 1) jis nedalyvavo pažeidimo padaryme; 2) jis kitokiu būdu nebuvo neatsargus; ir 3) jis nežinojo apie daromą pažeidimą arba informavo akcininkus pačiame pirmame akcininkų susirinkime, surengtame po to, kai jis sužinojo apie atliktą/daromą pažeidimą[791]. *Prancūzijoje*[792] ir *Italijoje*[793] tiek valdybos, tiek ir stebėtojų tarybos nariai gali išvengti atsakomybės, jeigu: 1) jie balsavo prieš priimamą sprendimą ir savo prieštaravimą išdėstė valdybos ar stebėtojų tarybos susirinkimo protokole; arba 2) jie apskritai nedalyvavo priimant sprendimą ir už jį nebalsavo bei vėliau tokio sprendimo nepatvirtino[794].

Vokietijoje direktorių atsakomybė yra kolegiali ir tai pasireiškia dviem būdais: 1) kai kolegialiai atsako visi valdybos nariai; arba 2) kai direktorius solidariai atsako kartu su bendrove, ypač delikto atveju[795]. Vokietijos bendrovių teisėje pripažįstama, jog valdybos

---

782 Pereira, A. M., *et al*., *supra note* 216, p. 251.

783 *Ibid.*, p. 267.

784 *Ibid.*, p. 386.

785 *Ibid.*, p. 226.

786 *Ibid.*, p. 277.

787 *Ibid.*, p. 311.

788 *Ibid.*, p. 283.

789 Tokios atsakomybės įgyvendinimo tvarka nurodyta Anglijos Civilinės atsakomybės (Įnašų) įstatymo 3 ir 4 straipsniuose. *Civil Liability (Contribution) Act* [interaktyvus]. 1978 [žiūrėta 2012-04-26]. <http://www.lawteacher.net/PDF/Tortfeasors%20Act.pdf>.

790 Plačiau žr. Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216, p. 231.

791 *Ibid.*, p. 233.

792 *Ibid.*, p. 277.

793 *Ibid.*, p. 318.

794 *Ibid.*, p. 277.

795 *Ibid.*, p. 283.

nariai yra solidariai atsakingi tiek prieš bendrovę, tiek ir prieš trečiuosius asmenis, kadangi jie visi kartu yra atsakingi už visas bendrovės veiklos sritis[796]. Nepaisant to, direktoriai tarpusavyje gali sudaryti civilinę sutartį, numatydami joje kiekvieno direktoriaus atskiras atsakomybės sritis. Be to, vidiniuose santykiuose direktoriai gali susitarti dėl bet kurio iš jų atleidimo nuo atsakomybės. Tokie susitarimai turi būti patvirtinti atskiru valdybos sprendimu, tačiau konkretus direktorius neturi teisės balsuoti priimant tokį sprendimą[797]. Visgi Vokietijoje pripažįstama, jog atskiro stebėtojų tarybos nario, o ne visos stebėtojų tarybos *in corpore*, atsakomybė gali kilti tik tuo atveju, kai jis asmeniškai pažeidžia savo pareigą uoliai stebėti valdybą, nors jis įžvelgė ar turėjo įžvelgti potencialią riziką, tačiau nesiėmė reikiamų priemonių, kurios realiai būtų sumažinusios patirtos žalos dydį[798]. Vokietijoje stebėtojų tarybos nariams kyla atsakomybė kartu su valdybos nariais taip pat ir tais atvejais, kai atitinkamiems sprendimams valdyba turi gauti stebėtojų tarybos pritarimą. Tokiu atveju už neteisėto sprendimo priėmimą atsako abiejų organų nariai kolegialiai[799].

Anglijoje, kaip ir Vokietijoje, valdybos atsakomybė yra kolegiali[800], tačiau Anglijoje kolegialiai atsako tiek vykdantieji, tiek ir nevykdantieji direktoriai kartu, tuo tarpu Vokietijoje, kur taikoma dvipakopė valdymo sistema, kolegialiai atsako du organai – valdyba ir stebėtojų taryba atskirai. Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad Aukščiausio lygio bendrovių teisės ekspertų grupė (angl. *the High Level Group of Company Law Experts*) savo 2002 metų ataskaitoje[801] rekomendavo nustatyti kolektyvinę visų valdybos narių atsakomybę, kas vienos pakopos valdybos sistemoje reikštų kolektyvinę vykdančiųjų ir nevykdančiųjų direktorių atsakomybę, o dvipakopėje valdybos sistemoje – valdybos ir stebėtojų tarybos kolektyvinę atsakomybę tiek už finansinės bendrovės ataskaitas, tiek ir už nefinansinius bendrovės duomenis, t. y. informaciją apie bendrovės rizikos valdymo sistemas, verslo perspektyvas ir investavimo planus, strategijas techninių, organizacinių ir žmogiškųjų išteklių srityse. Ši ekspertų grupė pareiškė, jog tokia praktika turėtų būti taikoma visos ES lygiu.

Visgi, atsižvelgus į aukščiau nurodytų užsienio valstybių, pripažįstančių kolektyvinės atsakomybės modelį, praktiką, galima daryti išvadą, jog net ir jose valdymo organų narių atsakomybė yra individualizuojama. Tai patvirtina jų teisinėse sistemose įtvirtintos atsakomybės išimtys, *expréssis verbis* numatančios individualaus kiekvieno valdymo organo nario veiksmų vertinimo pareigą.

Alternatyvus atsakomybės modelis. Šio modelio esmę itin gerai iliustruoja JAV teismų praktikoje įtvirtinti postulatai. *JAV* teismai, spręsdami bylas dėl bendrovės val-

---

796 Tai numatytaVokietijos ribotos atsakomybės bendrovių įstatymo 43(2) straipsnyje. Kolektyvinė valdybos atsakomybė numatyta taip pat ir Vokietijos akcinių bendrovių įstatymo 93(2)1 straipsnyje.

797 Tai numatytaVokietijos ribotos atsakomybės bendrovių įstatymo 47(4) straipsnyje.

798 Hoffman, D.; Preu, P. *Der Aufsichtsrat. Ein Leitfaden für Aufsichtsräte*. München: Ch. Beck, 2003, p. 512.

799 Lederer, P., *supra* note 191, p. 1601.

800 Tokios atsakomybės įgyvendinimo tvarka nurodyta Anglijos Civilinės atsakomybės (Įnašų) įstatymo 3 ir 4 straipsniuose. *Civil Liability (Contribution) Act* [interaktyvus]. 1978 [žiūrėta 2012-04-26]. <http://www.lawteacher.net/PDF/Tortfeasors%20Act.pdf>.

801 Report of the High Level Group of Company Law Experts on a Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe [interaktyvus]. Brussels, 4 November 2002 [žiūrėta 2012-04-26]. <http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/report_en.pdf>.

dybos narių neteisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimo, atsižvelgia į pažeistos fiduciarinės pareigos rūšį, nuo kurios ir priklauso, ar atsakomybė kils visiems bendrovės valdybos nariams kolektyviai ar kuriam nors nariui individualiai. Tuo atveju, jeigu pažeidžiama rūpestingumo pareiga (angl. *duty of care*), tai tokiu atveju bendrovės valdybos nariai atsako kolektyviai. O tuo atveju, jeigu pažeidžiama lojalumo pareiga (angl. *duty of loyalty*), tai kyla individuali šią pareigą pažeidusio valdybos nario atsakomybė[802]. Be to, atsižvelgiant į tai, kad nuo 2006 metų JAV teismai pareigą veikti sąžiningai (angl. *duty to act in good faith*) vieningai traktuoja kaip lojalumo pareigos sudėtinę dalį[803], o ne kaip atskirą fiduciarinę pareigą, tai ir už šios pareigos pažeidimą kyla individuali valdybos nario atsakomybė. R. Romano teigia, jog rūpestingumo pareigos pažeidimas apima visą valdybą *in corpore*, tuo tarpu lojalumo pareiga susijusi su atskiru valdybos nariu, kuris dažniausiai gauna asmeninės naudos iš sandorio, sudaryto pažeidus šią pareigą[804]. Pavyzdžiui, JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis Teismas byloje *Smith v. Van Gorkom*[805] tiesiogiai bei aiškiai konstatavo, jog bendrovės Trans Uninion direktorių valdyba, susidedanti iš 10 valdybos narių, yra kolegialiai atsakinga už rūpestingumo pareigos pažeidimą. Bendrovės Trans Union akcininkai pateikė ieškinį prieš visus direktorių valdybos narius dėl 23,5 milijonų dolerių žalos bendrovei atlyginimo. Ši žala bendrovei buvo padaryta dėl to, kad direktorių valdyba patvirtino bendrovės pardavimo sandorį, nors neturėjo visos reikiamos informacijos apie šio sandorio esmę, jo sudarymo aplinkybes bei sąlygas, dėl ko bendrovė patyrė didžiulės žalos. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad šioje byloje nuo atsakomybės nebuvo atleistas net ir tas valdybos narys, kuris apskritai nedalyvavo direktorių valdybos posėdyje, kuriame buvo tvirtinamas bendrovės pardavimo sandoris, motyvuojant tuo, kad individualių valdybos narių veiksmai nėra vertinami, kai sprendžiamas valdybos nariams nustatytos rūpestingumo pareigos pažeidimo klausimas. Kitoje byloje *In re Emerging Communications, Inc Shareholders Litigation*[806] JAV Delavero valstijos Aukščiausiasis Teismas konstatavo, jog tuo atveju, kai yra lojalumo ir (ar) sąžiningumo pareigos pažeidimas, tai vertinamas kiekvieno direktorių valdybos nario elgesys individualiai. Šioje byloje kilo ginčas dėl bendrovės Emerging Communications akcijų pardavimo už daugiau nei trigubai mažesnę nei rinkos kaina bendrovei Innovative Communications Corporation, kurios visos akcijos priklausė Emerging Communications direktorių valdybos pirmininkui ir generaliniam direktoriui Jeffrey Prosser. Teismas pripažino, jog Jeffrey Prosser pažeidė lojalumo ir sąžiningumo pareigas bendrovei, o tuo pačiu ir mažųjų akcininkų interesus. Atsakomybė už bendrovei padarytą žalą taip pat kilo ir dar dviem bendrovės Emerging Communications valdybos nariams: vienam jų (vykdančiajam direktoriui) už lojalumo ir sąžiningumo pareigų pažeidimą tyčia prisidėjus prie neteisėtų Jeffrey Prosser veiksmų, o kitam (nevykdančiajam direktoriui), kuris tuo pačiu buvo ir finansų ekspertas – už lojalumo ir sąžiningumo pareigų pažeidimą, žinant, jog bendrovės akcijos parduodamos už nesąžiningą kainą.

---

802 Ibrahim, M. D., *supra* note 26, p. 933.

803 *Stone v. Ritter* 911 A.2d 362 (Del. Supr. 2006).

804 Romano, R. Corporate Governance in the Aftermath of the Insurance Crisis. *Emory Law Journal*. 1990, 39: 1178.

805 *Smith v. Van Gorkom* 488 A.2d 858 (Del. 1985).

806 *In re Emerging Communications, Inc. Shareholders Litigation*, 2004 WL 1305745 (Del. Ch. 2004).

Kiti keturi bendrovės valdybos direktoriai buvo atleisti nuo atsakomybės, nesant įrodymų, kad jie kokiu nors būdu pažeidė jiems nustatytas fiduciarines pareigas. Teismas šioje byloje pabrėžė, jog direktorių valdybos narių atsakomybė nustatoma, atsižvelgiant į pažeistos fiduciarinės pareigos esmę, nuo kurios ir priklauso, ar valdybos narių veiksmai bus vertinami individualiai, ar kolektyviai. Taip pat atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad JAV teismai, spręsdami bylas dėl bendrovės direktorių valdybos nariams nustatytų pareigų pažeidimo, netaiko skirtingų atsakomybės ar veiklos standartų vykdantiesiems ar nevykdantiesiems direktoriams arba direktoriams-ekspertams ar direktoriams-ne ekspertams. Teismas konstatavo, jog priešingas požiūris neatitiktų bendrovių valdymo tikslų[807]. Visiems bendrovių direktorių valdybos nariams taikomi tie patys atsakomybės ir veiklos standartai, o sprendžiant dėl individualios ar kolektyvinės jų atsakomybės atsižvelgiama į pažeistos pareigos pobūdį[808].

Austrijoje taip pat taikomas alternatyvus valdymo organų narių civilinės atsakomybės modelis, kadangi šioje valstybėje pripažįstama, jog tai, kokia atsakomybė – individuali ar kolektyvinė bus taikoma, priklauso nuo valdymo organo narių pažeistų pareigų pobūdžio. Tuo atveju, jeigu buvo pažeista pareiga, priskirta konkretaus valdymo organo nario veiklos sričiai, tai jam kils individuali atsakomybė, tačiau jeigu buvo pažeista pareiga, priskirta visai direktorių valdybai *in corpore*, pavyzdžiui, pareiga parengti metinę ataskaitą, tai tokiu atveju kiltų kolektyvinė valdymo organo narių atsakomybė [809].

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tiek individualios, tiek ir kolektyvinės atsakomybės modeliai susilaukia mokslininkų kritikos. J. D. Bauman, E. J. Weiss ir A. R. Palmiter kritiškai vertina individualios atsakomybės modelį, teigdami, jog, vertinant direktorių valdybos veiksmus, turi būti vertinami visos valdybos, o ne atskirų jos narių veiksmai, kadangi valdyba yra kolegialus sprendimus priimantis bendrovės organas (angl. *collective decision-making body*)[810]. Tokios pačios pozicijos laikosi ir D. G. Smith, pabrėždamas, jog direktorių valdyba turi būti traktuojama kaip atskiras organas, o ne pavieniai individualūs jos nariai[811]. Kolektyvinės atsakomybės modelio taikymo šalininkų teigimu, kolektyvinė atsakomybė yra viena geriausių priemonių, užtikrinančių visų valdybos narių pareigų vykdymą, kadangi jie tuo pačiu metu yra priversti stebėti bei kontroliuoti ir kitų valdybos narių elgesį[812]. Pasak Ch. Kutz, „tie asmenys, kurie nuolat prisideda prie bendrai atliekamų veiksmų patenka į narių kategoriją tol, kol jie savo veiksmus traktuoja kaip bendrai atliekamų veiksmų dalį, skirtą bendrų tikslų pasiekimui. Tokiu atveju jų veiksmai yra bendrų veiksmų dalis.“[813] Visgi individualios atsakomybės modelio šalininkų teigimu, kolektyvinės atsakomybės modelis neatitinka šiuo metu teisinėse siste-

---

807 *Norlin v. Rooney*, 744 F.2d 255 (2nd Cir. 1984); Plačiau žr. Vaesey, N. E.; Di Guglielmo, T. C. What Happened in Delaware Corporate Law and Governance from 1992-2004? A Retrospective on Some Key Developments. *University of Pennsylvania Law Review*. 2005, 153: 1446.

808 Ibrahim, M. D., *supra* note 26, p. 941-944.

809 Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216, p. 216-222.

810 Bauman, J. D., *et al. Corporations Law and Policy: Material and Problems*. New York: West Group, 2003, p. 673.

811 Smith, D. G. A Proposal to Eliminate Director Standards from the Model Business Corporation Act. *University of Cincinnati Law Review*. 1999, 67(4): 1213.

812 Plačiau žr. Levinson, D. J. Collective Sanctions. *Stanford Law Review*. 2003, 56: 345-428; Kutz, Ch. *Complicity. Ethics and Law for a Collective Age*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

813 Kutz, Ch., *ibid.*, p. 162.

mose pastebimos tendencijos, jog vis labiau pradedamas vertinti ne valdymo organų narių priimamo sprendimo turinys, o šių sprendimų priėmimo procesas[814], todėl reikia kaskart analizuoti, kiekvieno valdymo organo nario vaidmenį šiame procese[815].

Išanalizavus juridinio asmens valdymo organų narių atsakomybės modelius, kyla klausimas, koks iš jų yra taikomas Lietuvoje?

1990 metų redakcijos ABĮ 27 straipsnio 1 dalyje buvo įtvirtintas bendras principas, jog valdybos nariai privalo *solidariai* atlyginti bendrovei nuostolius, padarytus dėl valdybos nutarimų, priimtų pažeidžiant bendrovės įstatus ar šį įstatymą. Tačiau šioje normoje taip pat įtvirtintos tokios šios bendros taisyklės išimtys: 1) valdybos narys, balsavęs prieš tokį nutarimą, atleidžiamas nuo pareigos atlyginti nuostolius, jei posėdžio protokole yra įrašytas jo protestas; ir 2) nuo atsakomybės atleidžiami ir susirinkime nedalyvavę valdybos nariai, jei per 7 dienas po to, kai sužinojo ar turėjo sužinoti apie tokį nutarimą, jie įteikė posėdžio pirmininkui rašytinį protestą. Analogiška nuostata įtvirtinta taip pat ir 1994 metų redakcijos ABĮ 27 straipsnio 8 dalyje bei pirmosios 2000 metų redakcijos ABĮ 35 straipsnio 14 dalyje. Šiuo metu galiojančioje ABĮ redakcijoje tokios nuostatos nebėra, o 35 straipsnio 6 dalyje tiesiog numatyta, jog valdybos narys neturi teisės balsuoti, kai valdybos posėdyje sprendžiamas su jo veikla valdyboje susijęs ar *jo atsakomybės* klausimas. Taigi, atsižvelgiant į ABĮ nuostatų istorinę kaitą bei esmę, galima teigti, jog bendrovių kolegialių valdymo organų narių atžvilgiu iki pat 2004 metų buvo taikomas kolektyvinės atsakomybės modelis, tačiau nuo 2004 metų jį pakeitė individualus atsakomybės modelis. Deja, Lietuvos teisinė reglamentacija analizuojamu klausimu nėra vieninga. Pavyzdžiui, LR Žemės ūkio bendrovių įstatymo 25 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad bendrovės valdybos nariai privalo *solidariai* atlyginti nuostolius, padarytus dėl jų neteisingai priimtų nutarimų, pažeidžiančių bendrovės įstatus ar LR įstatymus, nebent: 1) jie balsavo prieš tokius nutarimus; arba 2) nedalyvavo posėdyje juos priimant ir per 7 dienas įteikė posėdžio pirmininkui rašytinį protestą. Panašios pozicijos laikomasi ir kooperatinių bendrovių atžvilgiu, LR Kooperatinių bendrovių įstatymo 17 straipsnio 11 dalyje numatant, kad kooperatinės bendrovės valdybos nariai kooperatyvui padarytą žalą atlygina *solidariai*, nebent paskiri valdybos nariai, priimant neteisėtus, kooperatinei bendrovei žalingus sprendimus balsavo prieš (tai turi būti užfiksuota protokole).

Teisės doktrinoje taip pat nerasime vieningos nuomonės analizuojamu klausimu. Vieni autoriai pasisako už kolektyvinės atsakomybės modelio taikymą valdymo organų narių atžvilgiu[816]. Kiti, priešingai, palaiko individualios atsakomybės modelio taikymą. Pavyzdžiui, tokios pozicijos laikosi A. Bosaitė ir S. Butov[817], teigiantys, jog jeigu žala sukeliama neteisėtu valdymo organo sprendimu, nuostolius turi atlyginti tik tie valdymo organo nariai, kurie balsavo už tokį sprendimą (t. y. kyla ne *in corpore*, o kiekvieno nario individuali atsakomybė)[818]. Pritartume antrosios autorių grupės nuomonei, kadangi kiekvieno civilinės teisės subjekto, įskaitant ir valdymo organų narius, civilinė tei-

[814] Ibrahim, M. D., *supra* note 26, p. 948.

[815] Eisenberg, A. M. Symposium: The Director's Duty of Care in Negotiated Dispositions. *University of Miami Law Review*. 1997, 51: 590.

[816] Pavyzdžiui, Ščukas, L., *supra* note 373, p. 10; Bakanas, A., *et al*., *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*, *supra* note 91, p. 183.

[817] Vileita, A., *et al*., *supra* note 74, p. 276.

[818] *Ibid.*, p. 277.

sinė atsakomybė turi kilti tik už jo neteisėtais veiksmais padarytą žalą, priešingu atveju, net ir nekalti asmenys galėtų būti patraukti civilinėn atsakomybėn, t. y. nesant vienos iš būtinųjų civilinei atsakomybei kilti sąlygų – kaltės. Individualaus valdymo organų narių atsakomybės modelio taikymas netiesiogiai taip pat pripažįstamas ir NASDAQ OMX Vilnius listinguojamų bendrovių valdymo kodekse, kurio 3.3 straipsnyje įtvirtinta pareiga nurodyti kiekvieno konkretaus kolegialaus organo nario kompetenciją[819]. Be to, individualios atsakomybės modelio taikymą taip pat plėtoja ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo jurisprudencijoje, konstatavęs, jog tam, kad būtų taikoma civilinė atsakomybė, būtina išsiaiškinti, ar tikrai *asmuo* padarė teisės pažeidimą, nustatyti padarytos žalos dydį, būtinas civilinės atsakomybės sąlygas[820]. Teismas pabrėžė[821], kad konkretaus valdymo organą sudariusio asmens atsakomybės klausimas spręstinas *individualiai*, priklausomai nuo jo asmeniškai priimtų sprendimų (pavyzdžiui, balsavimo „*už*“ arba „*prieš*“, apskritai dalyvavimo priimant atitinkamą sprendimą ir pan.). Žinoma, teismas yra atkreipęs dėmesį ir į tai, kad žalą gali padaryti ne vienas, o keli asmenys, pavyzdžiui, visi kolegialaus valdymo organo nariai[822], tačiau tokia teismo pozicija nepaneigia individualaus atsakomybės modelio taikomumo, kadangi tam, kad būtų nustatyta, jog žalą padarė visi atitinkamo valdymo organo nariai, kiekvieno iš jų veiksmai turi būti įvertinti individualiai. Atsižvelgiant į tai, siūlytina atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančiuose įstatymuose atitinkamai įtvirtinti individualų valdymo organų narių atsakomybės modelį, vadovaujantis aukščiau nurodyta užsienio šalių patirtimi, *expréssis verbis* numatant atvejus, kada valdymo organų nariams nebūtų taikoma civilinė atsakomybė (pavyzdžiui, balsavus „*prieš*“ priimamą sprendimą ir po to ėmusis aktyvių veiksmų, siekiant užkirsti kelią neteisėto sprendimo įgyvendinimui ar pan.).

4.2. Valdymo organų narių apsaugos nuo civilinės atsakomybės įgyvendinimo formos

Itin svarbu suvokti dviejų teisinių sąvokų – „*civilinės atsakomybės kilimas*“ ir „*civilinės atsakomybės* įgyvendinimas“ skirtumų esmę. Tai turinio prasme netapačios sąvokos. Visų pirma, tam, kad valdymo organo nariui *kiltų* civilinė atsakomybė už jo neteisėtais veiksmais juridiniam asmeniui ar kreditoriui padarytą žalą, privalo būti įrodytos visos civilinės atsakomybės kilimui būtinos sąlygos. Priešingu atveju, civilinė atsakomybė negalėtų kilti. Antra, tai, ar civilinė atsakomybė bus įgyvendinta, ar ne, priklauso išimtinai tik nuo kitos prievolės šalies (juridinio asmens ar kreditoriaus) valios. Taigi civilinės

[819] NASDAQ OMX Vilnius listinguojamų bendrovių valdymo kodeksas [interaktyvus]. 2006-08-21 [žiūrėta 2012-08-13]. <http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/vilnius/teisesaktai/Bendroviu%20valdymo%20kodeksas%20(galioja%20nuo%202010-01-01).pdf>.

[820] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje *K. J. J. v. J. B. ir V. K.* (bylos Nr. 3K-7-226/2006).

[821] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras ir UAB „Vilniaus vandenys“ v. A. J. V. M. ir B. J. B.* (bylos Nr. 3K-3-517/2009).

[822] Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Khartli“ v. Diagnostikos poliklinika* (bylos Nr. 3K-3-16/2005); Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje *K. J. J. v. J. B. ir V. K.* (bylos Nr. 3K-7-226/2006).

atsakomybės *kilimas* nepriklauso ir negali priklausyti nuo šalių valios, kadangi tai priklauso nuo objektyvių aplinkybių egzistavimo, o kilusios atsakomybės įgyvendinimas*s*, priešingai, priklauso išimtinai tik nuo kitos prievolės šalies valios. Atsižvelgiant į tai, kyla klausimas, ar juridinio asmens valdymo organų nariams gali būti *ex ante* užtikrinta teisinė apsauga nuo jų asmeninės civilinės atsakomybės įgyvendinimo? Prieš pateikiant detalią analizę šiuo klausimu, paminėtina tai, kad iš principo tokia apsauga yra galima ir teisės doktrinoje paprastai yra išskiriamos trys pagrindinės tokios teisinės apsaugos formos: 1) *valdymo organų narių civilinės atsakomybės draudimas* (angl. *directors's and officers' (D&O) liability insurance*); 2) *susitarimas dėl civilinės atsakomybės ribojimo ar atleidimo nuo jos*; ir 3) *juridinio asmens įsipareigojimas atlyginti valdymo organų narių tretiesiems asmenims padarytą žalą* (kitaip dar vadinamas „*indemnification*" institutu). Toliau paanalizuosime kiekvieną šių formų atskirai.

4.2.1. Valdymo organų narių civilinės atsakomybės draudimas

Viena iš šiuo metu pasaulio valstybių teisinėse sistemose įtvirtintų juridinio asmens valdymo organų narių teisinės apsaugos nuo jiems kilusios civilinės atsakomybės įgyvendinimo formų yra D&O draudimas. Šio instituto ištakas galima rasti JAV, kurioje po 1929 metais įvykusios vertybinių popierių rinkos krizės *LIoyd's* korporacija pasaulio rinkai pasiūlė šio instituto įdiegimo galimybę. Tad XIX amžiaus viduryje ėmus steigti dideles korporacijas, vadovai buvo pradėti drausti tokios rūšies civilinės atsakomybės draudimu[823]. Šiuo metu daugelis draudimo bendrovių teikia D&O draudimo paslaugas ir, siekdami maksimalios teisinės apsaugos nuo potencialios asmeninės atsakomybės rizikos, net daugiau nei 90% stambių tarptautinių korporacijų vadovų yra apsidraudę šiuo draudimu[824].

Teisės doktrinoje civilinės atsakomybės draudimas paprastai apibūdinamas kaip draudimo sutarčių rūšis, t. y. susitarimas, kurio viena šalis (draudikas) įsipareigoja atlyginti kitos šalies (draudėjo) dėl civilinės atsakomybės patirtus nuostolius, o draudėjas įsipareigoja draudikui mokėti draudimo įmokas[825]. Draudimo objektu šiuo atveju yra civilinės atsakomybės rizika. D&O draudimas yra viena iš civilinės atsakomybės draudimo rūšių, kurios vienas iš ypatumų yra tas, kad tokio draudimo teikiamą teisinę apsaugą valdymo organų nariams dažniausiai užtikrina pačios įmonės, t. y. jos moka už valdymo organų narius draudimo įmokas, tokiu būdu paskatindamos asmenis užimti vadovaujamas pozicijas įmonėje, o vadovai nurodomi kaip naudos gavėjai. Visgi atkreiptinas dėmesys į tai, kad ši draudimo rūšis neapsaugo vadovų nuo civilinės atsakomybės kilimo ar jos įgyvendinimo, tačiau apsaugo nuo galimų nuostolių, įgyvendinus tokią atsakomybę, patyrimo, kadangi tokie nuostoliai yra atlyginami draudimo bendrovės. Pavyzdžiui, *JAV* D&O draudimas apsaugo vadovus ne tik nuo nuostolių, patirtų įgyvendinus vadovų asmeninę atsakomybės už fiduciarinių pareigų pažeidimą, bet ir nuo visų galimų bylinėjimosi išlaidų[826]. Visgi daugumoje valstybių D&O draudimo apsauga sietina su valdymo

---

[823] Plačiau apie tai žr. Kontautas, T. Įmonės vadovų civilinės atsakomybės draudimas. *Verslo žinios* [interaktyvus]. Vilnius, 2006, Nr. 204 [žiūrėta 2009-07-18]. <http://archyvas.vz.lt/news.php?strid=1002&id=485994>.

[824] *Ibid*.

[825] Mikelėnas, V., *supra* note 336, p. 89.

[826] Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216, p. 106.

organų narių, kurių veiksmais buvo padaryta žala, kaltės forma. Pavyzdžiui, *Austrijoje*[827] ir *Suomijoje*[828] D&O draudimas neapsaugo vadovų nuo tyčia ar dėl didelio neatsargumo padarytos žalos atlyginimo[829]. *Danijoje*[830] tokios draudimo sutartys neapsaugo vadovų nuo pareigos atlyginti žalą, padarytą tyčiniais veiksmais.

Lietuvoje juridinio asmens valdymo organų nariai taip pat gali būti *savanoriškai* draudžiami D&O draudimu (CK 6.254 str. pagrindu), tačiau tai yra gana nauja draudimo rūšis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad tuo atveju, jeigu draudimo išmokos nepakanka žalai visiškai atlyginti, draudimo atlyginimo ir faktinės žalos dydžio skirtumą privalo atlyginti apdraustasis asmuo, atsakingas už žalos padarymą (CK 6.245 str. 2 d.). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra pabrėžęs, kad draudimo kompanija, draudžianti civilinę atsakomybę, paprastai prisiima ribotą atsakomybę, t. y. atlygina padarytą žalą neviršydama draudimo sumos. Be to, kai draudimo kompanija yra nemoki ir draudimo atlyginimas neišmokamas, visą žalos atlyginimą nukentėjęs asmuo gali prisiteisti iš apdraustojo[831].

Vieni mokslininkai teigia, jog D&O draudimas yra itin efektyvi teisinė priemonė, apsauganti valdymo organų narius nuo bylinėjimosi rizikos[832]. Tai yra patvirtinę du dar 1997 metais atlikti empiriniai tyrimai: E. J. Core atliktas D&O draudimo sutarčių struktūros tyrimas[833] ir O'Sulivan atliktas Anglijos įmonių sudaromų D&O draudimo sutarčių tyrimas[834]. Be to, E. J. Core 2000 metais atliktas tyrimas[835], *inter alia*, patvirtino, jog didėjant valdymo organų narių potencialios asmeninės atsakomybės įgyvendinimo grėsmei, atitinkamai didėja ir D&O draudimo paklausa. Visgi D&O draudimo kritikai yra tos nuomonės, kad D&O draudimo sutarčių sudarymas skatina valdymo organų narių oportunistinį elgesį[836]. Šiai nuomonei taip pat pritaria ir M. Gutierrez, teigdamas, jog tokia draudimo rūšis skatina *ex ante* minimizuoti bendrovės vertę, kadangi valdymo organų nariai skatinami elgtis agresyviai bendrovės pajamų naudojimo atžvilgiu[837]. Tačiau 2009 metais M. M. Boyer ir A. Hano atliktas empirinis tyrimas paneigė šią teoriją, kadangi buvo nustatyta, jog nėra jokio tiesioginio ryšio tarp D&O draudimo sutarčių

---

827 Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216, p. 223.

828 *Ibid.*, p. 267.

829 Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216, p. 223.

830 *Ibid.*, p. 257.

831 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2002 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje *A. S. Mačius v. K. Balsienė ir kt.* (bylos Nr. 3K-7-351/2002).

832 Boyer, M. M.; Hanon, A. Protecting Directors and Officers from Liability Arising from Aggressive Earnings Management. *Center for Interuniversity Research and Analysis on Organizations Scientific Publications*. 2009, 35: 1.

833 Core, J. E. On the Corporate Demand for Directors' and Officers' Insurance. *Journal of Risk and Insurance*. 1997, 64: 63-87.

834 O'Sulivan, N. Insuring the Agents: The Role of Directors' and Officers' Insurance in Corporate Governance. *Journal of Risk and Insurance*. 1997, 64: 545-556.

835 Core, J. E. The Directors' and Officers' Insurance Premium: An Outside Assessment of the Quality of Corporate Governance. *Journal of Law, Economics and Organization*. 2000, 16: 449-477.

836 Chalmers, J. M. R.; Dann, L.; Harford, J. Managerial Opportunism? Evidence from Directors' and Officers' Insurance Purchases. *Journal of Finance*. 2002, 57: 609-636; Zou, H., *et al*. Directors' and Officers' Liability Insurance in a Non-Litigious Culture: Chinese Evidence. *Journal of Banking & Finance*. 2008, 32: 2636–2645.

837 Gutierrez, M. An Economic Analysis of Corporate Directors' Fiduciary Duties. *Universidad Carlos III de Madrid Working Paper*. 2000, 0014: 1-63.

sudarymo ir bendrovės finansinių rodiklių, todėl negalima teigti, jog ši draudimo rūšis skatina bendrovės valdymo organų narius agresyviai naudoti bendrovės pajamas[838].

Paminėtina ir tai, kad, nors D&O draudimą numato beveik visų pasaulio valstybių įstatymai, tačiau ši draudimo rūšis nėra populiari dėl daugelio priežasčių. Pagrindinė jų – labai didelės draudimo įmokos, nustatytos draudimo įmonių, atsižvelgiant į galimus didelius nuostolius, juridinio asmens vadovams pažeidus nustatytas pareigas. Be to, draudimo įmonės tokio pobūdžio draudimo sutartyse numato labai daug išimčių, t. y. tai, kas nėra laikytina draudiminiu įvykiu, pavyzdžiui, draudiminiu įvykiu nelaikoma atsakomybė už informacijos panaudojimą savanaudiškais tikslais ir pan. Dėl šios priežasties tokios draudimo sutartys iš esmės pasidaro neefektyvios[839]. Tai atitinkamai turi įtakos ir valdymo organų narių teisinės apsaugos nuo potencialios jų civilinės atsakomybės įgyvendinimo grėsmės užtikrinimo efektyvumui.

4.2.2. Valdymo organų narių civilinės atsakomybės ribojimas arba atleidimas nuo jos

Antroji juridinio asmens valdymo organų narių teisinės apsaugos nuo civilinės atsakomybės įgyvendinimo grėsmės rūšis yra jų asmeninės atsakomybės ribojimas ar atleidimas nuo jos (angl. *exemption clause*; vok. *Klausel Befreiung*). Įvairių pasaulio valstybių teisinėse sistemose įtvirtintos skirtingos šių institutų taikymo ribos. Pavyzdžiui, *JAV* Delavero valstijos įmonių teisė leidžia įmonių steigimo dokumentais panaikinti arba apriboti įmonės vadovų civilinę atsakomybę, išskyrus, jei žala padaroma: 1) pažeidžiant lojalumo pareigą; 2) tyčiniais veiksmais arba veiksmais, neatitinkančiais *bona fides* kriterijaus; arba 3) sudarant sandorį, iš kurio įmonės vadovas gavo asmeninės naudos[840]. *Anglijoje* direktoriai gali būti atleisti nuo atsakomybės šiais atvejais[841]: 1) kai tam vieningai arba numatyta dauguma pritaria nesuinteresuoti akcininkai savo sprendimu (Bendrovių įstatymo 239 straipsnis[842]); 2) kai direktoriai prieš sudarydami sutartį tinkamai įvykdė pareigą informuoti apie interesų konfliktą (Bendrovių įstatymo 182 straipsnis); 3) kai tenkinami verslo sprendimų vertinimo taisyklės numatyti kriterijai. *Suomijoje* direktoriai gali būti atleisti nuo atsakomybės tiek prieš atsirandant nuostoliams, tiek ir jiems atsiradus, tačiau tai galima padaryti tik bendrovės, o ne trečiųjų asmenų atžvilgiu[843]. Analogiškos pozicijos laikomasi taip pat ir *Belgijoje*, kurioje, *inter alia*, numatyta galimybė su direktoriais sudaromose sutartyse įtvirtinti nuostatą, numatančią, jog direktorius nebus laikomas kaltu ir neturės atlyginti bendrovei nuostolių, kuriuos ji patyrė sumokėdama įvairaus pobūdžio kompensacijas ar žalą tretiesiems asmenims. Tai vadinamosios „*nekaltumo įtvirtinimo nuostatos*“ (ang. *hold harmless clauses*)[844]. Ta-

---

838 Boyer, M. M.; Hanon, A., *supra* note 834, p. 20-21.

839 Plačiau žr. Greičius R. *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2, p. 224.

840 Hamilton, R. W. *The Law of Corporations. Third Edition*. Sent Paul Minnesota: West Publishing Company, 1991, p. 315-316.

841 Plačiau žr. Hicks, A.; Goo, S. H., *supra* note 94, p. 416-420.

842 Šia nauja įstatymo nuostata buvo pakeista anksčiau galiojusi taisyklė, kad patys direktoriai-pažeidėjai, turėję bendrovės akcijų, galėjo balsuoti priimant tokį sprendimą. Ši taisyklė pirmą kartą buvo įtvirtinta byloje *North-West Transportation Co. Ltd v Beatty* (1887) 12 App Cas 589.

843 Pereira, A. M., *et al.*, *supra* note 216, p. 267.

844 *Ibid.*, p. 235.

čiau, pavyzdžiui, *Danijos* įstatymai leidžia sudaryti tokio pobūdžio susitarimus tiek su bendrove, tiek ir su trečiaisiais asmenimis[845]. *Italijos* teisinėje sistemoje galioja bendras principas, kad direktorių atsakomybė negali būti apribota ar panaikinta už tyčia ar dėl didelio neatsargumo atliktus neteisėtus veiksmus.

Lietuvoje galiojančio CK 2.87 straipsnio 7 dalyje numatyta, jog juridinio asmens valdymo organo narys, nevykdantis arba netinkamai vykdantis fiduciarines pareigas, privalo padarytą žalą juridiniam asmeniui atlyginti visiškai, jei įstatymai, steigimo dokumentai ar sutartis nenumato kitaip. Tai reiškia, jog CK suteikia teisę valdymo organų nariams kilusią civilinę atsakomybę prieš juridinį asmenį apriboti arba ją panaikinti tais atvejais, jeigu toks apribojimas ar panaikinimas numatytas atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančiuose įstatymuose ar kituose įstatymuose, juridinio asmens steigimo dokumentuose arba tarp juridinio asmens ir valdymo organo nario sudarytoje sutartyje. Tokie susitarimai bet kuriuo atveju yra negalimi, jeigu valdymo organo nario civilinė atsakomybė prieš juridinį asmenį kiltų dėl neteisėtų *tyčinių* ar *dėl didelio neatsargumo* atliktų veiksmų (CK 6.252 str. 1 d.). Be to, draudžiama apriboti ar panaikinti civilinę atsakomybę už sveikatos sužalojimą, gyvybės atėmimą ar neturtinę žalą (pavyzdžiui, žalą, padarytą pažeidus juridinio asmens dalykinę reputaciją). Taigi šios normos yra imperatyvios ir šalys savo susitarimu negali jų pakeisti (CK 6.252 str.2 d.). Priešingu atveju, toks susitarimas negalios *ab initio* (CK 1.80 str. 1 d.). Reikia atkreipti dėmesį į tai, kad, kad CK 6.252 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas draudimas taikomas išimtinai tik išankstinių susitarimų dėl civilinės atsakomybės netaikymo ar jos apribojimo atžvilgiu, t. y. susitarimams, sudaromiems dar prieš žalos padarymą, pavyzdžiui, kai tokia sąlyga yra įtraukiama į sutartį[846] (*ex ante* susitarimas). Tai reiškia, jog šalys yra laisvos susitarti dėl valdymo organų narių civilinės atsakomybės (net kilusios dėl tyčios ar didelio neatsargumo) netaikymo ar jos apribojimo po žalos atsiradimo (*ex post* susitarimas).

Teisės doktrinoje minėta CK norma, suteikianti teisę *ex ante* apriboti valdymo organų narių civilinę atsakomybę prieš juridinį asmenį, yra kritikuojama. A. Abramavičiaus ir V. Mikelėno teigimu, vadovo civilinės atsakomybės panaikinimas ar apribojimas daro neigiamą įtaką ne tik įmonei, bet ir jos akcininkams, darbuotojams bei kreditoriams, skatina įmonių vadovų neatsakingumą ir nesąžiningumą[847]. Pasak autorių, įvertinant įmonės socialinę paskirtį, jai padarytos žalos atlyginimas negali būti traktuojamas tik kaip išimtinai privatus įmonės vidaus reikalas, kadangi civilinės atsakomybės taikymas, panaikinimas ar apribojimas yra susiję taip pat ir su viešo intereso apsauga, tad teisinis reguliavimas, suteikiantis tokią galimybę, traktuotinas kaip turintis spragų, nes negina akcininkų mažumos, įmonės kreditorių ir jos darbuotojų interesų. R. Greičius taip pat kritikuoja minėtą CK normą, tačiau pateikia kitus argumentus. Šio autoriaus teigimu, CK 2.87 straipsnio 7 dalyje įtvirtinta nuostata, kad šalių susitarimu *ex ante* galima apriboti juridinio asmens vadovo civilinę *deliktinę* atsakomybę, nėra tinkama, be to, jei pagal aplinkybes visiškas nuostolių atlyginimo principas vadovui būtų pernelyg sunki našta, visiškai pakanka CK 6.251 straipsnio 2 dalyje įtvirtintos nuostatos, kad teismas,

---

845 Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216, p. 257.

846 Bakanas, A., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas*, *supra* note 653, p. 348.

847 Abramavičius, A; Mikelėnas, V., *supra* note 43, p. 303.

atsižvelgdamas į atsakomybės prigimtį, šalių turtinę padėtį ir jų tarpusavio santykius, gali sumažinti nuostolių atlyginimo dydį, jeigu dėl visiško nuostolių atlyginimo atsirastų nepriimtinų ir sunkių pasekmių[848]. Pritartume šiai nuomonei ta prasme, kad negalima panaikinti ar apriboti valdymo organų narių civilinės atsakomybės prieš juridinį asmenį, kilusios korporatyvinių („*vidinių*“) teisinių santykių pagrindu, kadangi, kaip jau minėjome, tokia atsakomybė yra deliktinė. Galimybė susitarti netaikyti arba apriboti deliktinę civilinę atsakomybę nėra suteikiama ne tik Lietuvos teisinėje sistemoje, bet ir kitose tiek kontinentinės, tiek ir bendrosios teisės tradicijos šalyse[849]. Be to, analizuodami vieną iš būtinųjų valdymo organų narių civilinės atsakomybės kilimo sąlygų – kaltę – priėjome prie išvados, paremtos Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika[850], jog vadovas atsako ne dėl bet kokių jam priskirtų pareigų pažeidimo, tačiau tik dėl jo *didelės kaltės*, t. y. *tyčios* ar *didelio neatsargumo*, pasireiškiančio aiškiu ir nepateisinamu aplaidumu vykdant savo pareigas, todėl vadovo *paprastas neatsargumas*, susijęs su įmonės ūkinės-komercinės veiklos rizika, neturėtų būti pagrindu atsirasti įmonės vadovo civilinei atsakomybei. Šis argumentas taip pat pagrindžia *ex ante* susitarimų dėl valdymo organų narių civilinės atsakomybės prieš juridinį asmenį netaikymo ar jos apribojimo draudžiamumą (CK 6.252 str. 1 d.). Taigi siūlytina CK 2.87 straipsnio 7 dalį pakeisti, atitinkamai eliminuojant galimybę *ex ante* apriboti valdymo organų narių deliktinę civilinę atsakomybę prieš juridinį asmenį. Žinoma, toks atsakomybės ribojimas ar atleidimas nuo jos būtų galimas valdymo organų narių civilinės atsakomybės, kilusios individualių („*išorinių*“) santykių pagrindu, kadangi tokia atsakomybė, kaip jau minėjome yra sutartinė, tad šalys, pasiremdamos sutarties laisvės principu (CK 6.156 str.), turi teisę *ex ante* susitarti dėl jos netaikymo ar apribojimo. Tokiu atveju visgi galiotų imperatyvūs įstatymo reikalavimai dėl draudimo susitarti netaikyti ar apriboti civilinę atsakomybę, kilusią dėl *tyčios* ar *didelio neatsargumo*, taip pat civilinę atsakomybę už sveikatos sužalojimą, gyvybės atėmimą ar neturtinę žalą (CK 6.252 str. 1 d.). Beje, tokios pačios praktikos laikomasi taip pat ir *Vokietijoje*, kurioje pripažįstama, jog korporatyvinė („*išorinė*“) valdymo organų narių atsakomybė negali būti nei apribota, nei nuo jos negali būti atleidžiama, tuo tarpu individuali („*vidinė*“) vadovų atsakomybė gali būti apribota arba jie gali būti atleisti nuo tokios atsakomybės akcininkų susirinkimo arba stebėtojų tarybos sprendimu[851].

Atsižvelgiant į Lietuvoje galiojančią teisinę reglamentaciją analizuojamo klausimo kontekste, kyla klausimas, ar galima *ex ante* panaikinti ar apriboti valdymo organų narių civilinę atsakomybę, kilusią prieš trečiuosius asmenis? Iš esmės atsakymą į šį klausimą jau pateikėme, analizuodami valdymo organų narių korporatyvinės („*išorinės*“) atsakomybės apribojimo ir atleidimo nuo jos klausimą. Atsižvelgiant į tai, kad juridinio asmens valdymo organų narių ir trečiųjų asmenų nesieja jokie sutartiniai teisiniai santykiai, tai, kaip minėjome, vadovų atsakomybė prieš trečiuosius asmenis taip pat yra *deliktinė*, todėl išankstinis jos apribojimas ar atleidimas nuo jos yra draudžiamas.

---

848 Greičius, R., *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*, *supra* note 2, p. 219-220.

849 Plačiau žr. Mikelėnas, V., *supra* note 336, p. 44.

850 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė“ b. R. Š., A. B. ir A. G.* (bylos Nr. 3K-3-19/2012).

851 Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216, p. 290.

Visgi aukščiau pateiktos išvados nepaneigia galimybės valdymo organų narių atžvilgiu taikyti antrąją teisinę apsaugos priemonę nuo asmeninės atsakomybės – civilinės atsakomybės ribojimą ar atleidimą nuo jos, kadangi bet kuriuo atveju valdymo organų nariams *kilus* civilinei atsakomybei tiek prieš juridinį asmenį, tiek ir prieš trečiuosius asmenis, jos įgyvendinimo klausimas yra išimtinis šalių susitarimo reikalas, todėl šalys yra laisvos susitarti dėl tokios civilinės atsakomybės įgyvendinimo apimties apribojimo arba visiško jos netaikymo, t. y. kilus žalai šalys yra laisvos *ex post* susitarti dėl civilinės atsakomybės įgyvendinimo.

4.2.3. Juridinio asmens įsipareigojimas atlyginti valdymo organų narių tretiesiems asmenims padarytą žalą („*indemnification*“ institutas)

Lietuvos teisinėje sistemoje nėra įtvirtintas bei plėtojamas juridinio asmens įsipareigojimo atlyginti valdymo organų narių tretiesiems asmenims padarytą žalą institutas, užsienio šalių teisės doktrinoje dar vadinamas „*indemnification*“ institutu. Nei teisės doktrinoje, nei teismų praktikoje nerasime nei šio instituto analizės, nei nuomonių dėl šio instituto įtvirtinimo Lietuvoje tikslingumo. Todėl, siekdami pateikti savo nuomonę šio instituto atžvilgiu, pasiremsime užsienio šalių patirtimi.

Pirmiausia reikėtų atskleisti sąvokos „*indemnification*“, kuri neturi tikslaus vertimo į lietuvių kalbą, reikšmę. Sąvoka „*indemnification*“ iš anglų kalbos verčiama nevienareikšmiškai, t. y. kaip: 1) apdraudimas nuo žalos atlyginimo; 2) žalos atlyginimas; ar 3) garantija[852]. Taip pat ši sąvoka apibrėžiama kaip „įsipareigojimas atlyginti žalą“ arba kaip „nukentėjusio asmens teisė reikalauti žalos atlyginimo ne iš pažeidėjo, o iš asmens, įsipareigojusio tokią žalą atlyginti už pažeidėją“[853]. Visgi įmonių teisėje sąvoka „*indemnification*“ apibrėžiama kaip juridinio asmens teisė (ne pareiga) *ex ante* arba *ex post* įsipareigoti atlyginti neteisėtais (tačiau sąžiningai tikint, kad tokie veiksmai atitinka įmonės interesus) valdymo organo nario veiksmais trečiajam asmeniui padarytą žalą[854], tokiu būdu paskatinant valdymo organų narius eiti vadovaujamas pareigas, nebijant asmeninės atsakomybės įgyvendinimo grėsmės.

„*Indemnification*“ instituto ištakas galima rasti bendrosios teisės tradicijos šalių teisinėse sistemose, kur, kaip minėta, itin plačiai buvo plėtojama atstovavimo teorija. Viena pagrindinių šios teorijos aksiomų buvo ta, jog atstovaujamasis turi pareigą apsaugoti atstovą nuo atsakomybės prieš trečiuosius asmenis, jeigu atstovaujamasis veikė jam suteiktų įgaliojimų ribose[855]. Vadovaujantis šiuo pagrindiniu principu, XX amžiaus viduryje „*indemnification*“ institutas pradėtas itin plačiai taikyti daugumoje bendrosios teisės tradicijos šalių. Pagal vyraujančią „*indemnification*“ instituto teoriją teigiama, jog direktorius turi teisę į teisinę apsaugą nuo kilusios civilinės atsakomybės prieš trečiuosius asmenis įgyvendinimo tuo atveju, jeigu ši atsakomybė kilo dėl pažeidimo, tačiau

---

[852] Svecevičius, B. *Anglų-Lietuvių kalbų žodynas. English-Lithuanian Dictionary*. Vilnius: Žodynas, 1994, p. 237.

[853] Garner, B. A., *Black's Law Dictionary. Eighth Edition*, *supra* note 468, p. 783-784.

[854] Ulrich, H. L., Indemnification of Corporate Directors: A Disincentive to Corporate Accountability in Indiana. *Valparaiso University Law Review*. 1982, 17(2): 238.

[855] *Ibid.*, p. 233.

veikiant sąžiningai įmonės interesais[856]. Taip pat pabrėžiama, kad „*indemnification*“ institutas taikomas išimtinai tik trečiojo asmens reikalavimo atžvilgiu, kadangi, priešingu atveju, pati įmonė turėtų teisę įsipareigoti pati sau atlyginti patirtą žalą, kas būtų visiškai nelogiška bei teisiškai nepagrįsta[857]. Teisės doktrinoje, *inter alia*, teigiama, jog dėl teisinės apsaugos trečiųjų asmenų atžvilgiu turėtų būti *ex ante* arba *ex post* susitarta, įstatuose ar atskiroje sutartyje numatant, kad įmonė kompensuotų trečiojo asmens patirtą žalą tuo atveju, jeigu: 1) direktorius veikė sąžiningai arba pagrįstai tikėdamas, kad veikia sąžiningai; 2) direktorius veikė įmonės interesais arba pagrįstai tikėjo, kad veikė įmonės interesais; 3) įstatymai nedraudžia įmonei kompensuoti trečiojo asmens patirtos žalos konkrečiu atveju; 4) žalos kompensavimas buvo patvirtintas nešališkų akcininkų sprendimu, t. y. tų akcininkų, kurie nesuinteresuoti tokios kompensacijos gavimu[858].

JAV teisinėje sistemoje pripažįstama, jog įmonės turi *teisę*, bet *ne pareigą* įsipareigoti atlyginti žalą (angl. *indemnify*), kurią patyrė tretieji asmenys dėl valdymo organų narių neteisėtų veiksmų. Šis žalos atlyginimo (angl. *indemnification*) institutas gali būti taikomas tik direktorių atsakomybei prieš trečiuosius asmenis, bet ne prieš pačią bendrovę. Be to, pripažįstama, jog negalima taikyti šio žalos atlyginimo instituto už Vertybinių popierių įstatymo (angl. *Securities Act*) pažeidimą, pavyzdžiui, kai direktorius pasirašo pareiškimą, registruotiną vertybinių popierių biržoje, ir nurodo jame klaidingą informaciją arba nenurodo visos reikiamos informacijos[859]. JAV „*indemnification*“ institutas taikomas itin plačia apimtimi kaip priemonė, skirta apsaugoti valdymo organų narius nuo asmeninės atsakomybės grėsmės ir paskatinti juos imtis sąžiningos rizikos (angl. *good faith risk*)[860]. „*Indemnification*“ nuostatos paprastai yra įtraukiamos į įmonės įstatus, su direktoriais sudaromas darbo sutartis arba draudimo sutartis[861].

Anglijoje šio instituto taikymas apskritai yra uždraustas, išskyrus tam tikras išimtis[862]. Anglijos bendrovių įstatymo S232 straipsnyje[863] aiškiai nurodyta, jog bet kokia nuostata, kurios tikslas atleisti bendrovės direktorių (bet kokia apimtimi) nuo atsakomybės, susijusios su direktoriaus neatsargumu, įsipareigojimų nevykdymu, pareigų pažeidimu ar pasitikėjimo pažeidimu bendrovės atžvilgiu, yra negaliojanti. Tačiau tuo pačiu nurodoma, jog ši nuostata netaikoma tais atvejais, kai pati bendrovė, siekdama apsaugoti direktorių nuo tokios civilinės atsakomybės įgyvendinimo grėsmės, direktoriaus naudai sudaro D&O draudimo sutartį arba į atitinkamą sutartį ar bendrovės įstatus įtraukia nuostatą, apsaugančią direktorių nuo civilinės atsakomybės prieš trečiuosius asmenis įgyvendinimo.

---

856 Ulrich, H. L., *supra* note 856, p. 238.

857 Plačiau žr. Black, S. B., *et al*. Legal Liability of Directors and Company Officials Part2: Court Procedures, Indemnification and Insurance, and Administrative and Criminal Liability (Report to the Russian Securities Agency). *Columbia Business Law Review*. 2008, 1(1): 69-70.

858 *Ibid.*, p. 70-71.

859 Plačiau žr. Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216, p. 106.

860 Ramsay, I. M., *supra* note 65, p. 129.

861 Drexler, D. A., *et al*. *Delaware Corporation Law and Practice*. New York: LexisNexis, 2002, p. 16-3.

862 Ramsay, I. M., *op. cit.*, p. 129.

863 *Companies Act 2006* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2012-08-01]. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/pdfs/ukpga_20060046_en.pdf>.

„*Indemnification*“ institutas įtvirtintas taip pat ir kai kuriose kontinentinės teisės tradicijos šalyse. Pavyzdžiui, tokia galimybė yra įtvirtinta *Italijos* teisinėje sistemoje, nurodant, jog akcininkų susirinkimas savo sprendimu gali nuspręsti dėl bendrovės įsipareigojimo atlyginti direktorių tretiesiems asmenims padarytą žalą suteikimo direktorių naudai. *Vokietijoje* pripažįstama analogiška galimybė, kartu pažymint, jog tokiu atveju bendrovė turėtų atlyginti už direktorių visą trečiojo asmens patirtą žalą[864]. Pabrėžtina, jog Vokietijoje draudžiama valdymo organų nariams suteikti teisinę apsaugą nuo civilinės atsakomybės už žalą, kilusią prieš pačią bendrovę dėl pareigų bendrovės atžvilgiu pažeidimo[865]. Tačiau teisinė apsauga privalo būti suteikta tuo atveju, jeigu valdymo organo narys ne dėl neatsargumo padaro žalos trečiajam asmeniui[866]. Paprastai veiksmai, sukėlę atsakomybę prieš trečiuosius asmenis, taip pat yra traktuojami kaip pareigų, turimų bendrovės atžvilgiu, pažeidimas.

Mūsų nuomone, nors Lietuvos teisinėje sistemoje šiuo metu ir nėra *expressis verbis įtvirtinta* „*indemnification*“ instituto taikymo galimybė, tačiau jokia teisės norma, *inter alia*, nedraudžia juridiniam asmeniui vienašališkai *ex ante* įsipareigoti atlyginti valdymo organų narių tretiesiems asmenims padarytą žalą. Visgi tokio įsipareigojimo realizavimas trečiajam asmeniui patyrus žalos galėtų tapti neįgyvendinamas, kadangi, kaip jau minėjome, Lietuvoje tretieji asmenys neturi teisės reikšti tiesioginio civilinio ieškinio valdymo organų nariams dėl patirtos žalos atlyginimo, nebent tik po juridinio asmens likvidavimo. Tačiau tokiu atveju, likvidavus juridinį asmenį, neliktų subjekto, įsipareigojusio už valdymo organo narį trečiajam asmeniui atlyginti šio patirtą žalą. Todėl toks juridinio asmens įsipareigojimas taptų pratiškai neįgyvendinamas. „*Indemnification*“ institutas galėtų būti įtvirtinamas nebent administracinės ar baudžiamosios atsakomybės atveju, tačiau tai nėra mūsų tyrimo objektas.

***

Ketvirtuoju disertacijos skyriumi siekėme atskleisti esmines Lietuvos teisinėje sistemoje egzistuojančias juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės įgyvendinimo problemas ir, vadovaujantis užsienio šalių patirtimi, argumentuotai pateikti efektyvius jų sprendimo būdus.

Visų pirma, aiškiai išskyrėme du turinio prasme skirtingus civilinės teisinės atsakomybės instituto subinstitutus – „*civilinės atsakomybės kilimą*“ ir „*civilinės atsakomybės* įgyvendinimą“. Tam, kad valdymo organo nariui *kiltų* civilinė atsakomybė už jo neteisėtais veiksmais juridiniam asmeniui ar kreditoriui padarytą žalą, privalo būti įrodytos visos civilinės atsakomybės kilimui būtinos sąlygos (*objektyvus pobūdis*). Priešingu atveju, civilinė atsakomybė nekiltų. Tačiau tai, ar civilinė atsakomybė bus įgyvendinta, ar ne, priklauso išimtinai tik nuo kitos prievolės šalies (juridinio asmens ar kreditoriaus) valios (*subjektyvus pobūdis*). Taigi civilinės atsakomybės *kilimas* nepriklauso ir negali priklausyti nuo šalių valios, kadangi tai priklauso nuo objektyvių aplinkybių egzistavimo, o kilusios atsakomybės įgyvendinimas, priešingai, priklauso išimtinai tik nuo kitos prievolės šalies valios.

Visų antra, analizuodami su juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės įgyvendinimu susijusias problemas, jas sugrupavome į tris atskiras kategorijas,

[864] Pereira, A. M., *et al*., *supra* note 216, p. 290.

[865] Black, S. B., *et al*., *supra* note 859, p. 59.

[866] *Ibid.*, p. 60.

t. y. problemas, susijusias su civilinės atsakomybės inicijavimu, jos įgyvendinimo modeliais bei teisinės apsaugos nuo jos įgyvendinimo formomis.

Civilinės atsakomybės įgyvendinimo *inicijavimas*. Pagal bendrąjį principą juridinio asmens valdymo organų nariai turi pareigas tik juridinio asmens, o ne atskirų jo dalyvių atžvilgiu, todėl tik juridinis asmuo, o ne dalyviai gali įpareigoti valdymo organų narius. Lietuvoje vienintelis atvejis, kai prieš valdymo organų narius gali būti inicijuotas jų civilinės atsakomybės įgyvendinimas ne juridinio asmens, o pačių kreditorių iniciatyva, yra juridinio asmens likvidavimo procedūrų pabaiga, po kurių lieka nepatenkinti kreditorių reikalavimai, kilę dėl neteisėtų valdymo organų narių veiksmų. Taigi juridinio asmens „*gyvavimo*" laikotarpiu, t. y. iki tol, kol juridinis asmuo nėra likviduotas, *tiesioginį ieškinį* valdymo organų narių atžvilgiu turi teisę pateikti tik pats juridinis asmuo (mokumo atveju ieškinį juridinio asmens vardu teikia dalyviai arba kiti valdymo organų nariai, nemokumo – bankroto administratorius), o kreditoriai tokiu atveju turi tik *netiesioginio ieškinio* teisę (žr. 6 lentelę). *Tiesioginį ieškinį* dėl žalos atlyginimo bankrutavusio juridinio asmens valdymo organus sudariusiems fiziniams asmenims kreditoriai turi teisę pareikšti tik tuo atveju, jeigu bankroto proceso metu pareikštas kreditoriaus reikalavimas nebuvo patenkintas. Tokiu atveju bylą nagrinėjančiam teismui tenka spręsti, ar egzistuoja civilinės atsakomybės sąlygos dėl atsakovui pareikšto reikalavimo (plačiau žr. 4.1.1.2 dalį).

Atlikus sisteminę analizę nustatyta, jog Lietuvos teisinėje sistemoje išvestinio ieškinio reglamentavimo srityje esminės problemos susijusios su tuo, jog: (i) nenumatyta galimybė išvestinį ieškinį pateikti taip pat ir prieš priežiūros organo narius ar trečiuosius asmenis; (ii) nėra aišku, ar išvestinį ieškinį galima pateikti prieš buvusius valdymo organų narius; (iii) nenumatyta kitų juridinio asmens organų ar jų narių teisė pateikti išvestinį ieškinį. Visgi aiškesnis teisės pateikti išvestinį ieškinį realizavimo reglamentavimas užtikrintų teisinio aiškumo principo įgyvendinimą, leistų ateityje susiformuoti teismų praktikai šiuo klausimu ir realiai užtikrintų efektyvesnį šios teisės įgyvendinimą praktikoje (plačiau žr. 4.1.1.1 dalį).

Civilinės atsakomybės įgyvendinimo *modeliai*. Galima išskirti tris pasaulio valstybėse įtvirtintus valdymo organų narių patraukimo atsakomybėn būdus: 1) *individualų* – kai atsakingu laikomas individualus valdymo organo narys (pavyzdžiui, vienasmenio valdymo organo narys arba kuris nors vienas iš kolegialaus valdymo organo narių); 2) *kolektyvinį* – kai atsakingais laikomi visi atitinkamo valdymo organo nariai *in corpore*; 3) *tiek individualų, tiek kolektyvinį* (*alternatyvų*), priklausomai nuo pažeistos pareigos pobūdžio. Visgi, atsižvelgiant į šiuo metu pasaulio valstybių teisinėse sistemose pastebimą tendenciją, jog teismai vis labiau vertina ne valdymo organų narių priimamo sprendimo turinį, o jų priėmimo procesą, tai atitinkamai lemia individualaus valdymo organų narių atsakomybės modelio įtvirtinimo tendenciją (plačiau žr. 4.1.2 dalį).

Teisinės apsaugos nuo civilinės atsakomybės įgyvendinimo *formos*. Išskyrėme tris valdymo organų narių teisinė apsaugos nuo jų asmeninės civilinės atsakomybės įgyvendinimo formas*:* 1) *valdymo organų narių civilinės atsakomybės draudimas*; 2) *susitarimas dėl civilinės atsakomybės ribojimo ar atleidimo nuo jos*; ir 3) *juridinio asmens įsipareigojimas atlyginti valdymo organų narių tretiesiems asmenims padarytą žalą* (kitaip dar vadinamas „*Indemnification*" institutu). Lietuvoje pirmoji jų nėra itin populiari, antroji – reikalauja teisinės reglamentacijos patobulinimo, o trečioji – apskritai įstatymų nėra sureguliuota (plačiau žr. 4.2 poskyrį).

IŠVADOS

Remdamiesi atliktos išsamios Lietuvos ir užsienio šalių teisinės reglamentacijos, teismų praktikos bei teisės doktrinos mokslinės analizės pagrindu pateiktomis įžvalgomis, galime konstatuoti, jog iškeltas tyrimo tikslas, išsprendus nustatytus tyrimo uždavinius, pasiektas bei ginamieji tyrimo teiginiai pasitvirtino. Tai pagrindžia žemiau nurodytos pagrindinės tyrimo išvados:

Dėl subjektų, kuriems taikomas juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas

1. Juridinio asmens valdymo sistema įvairiose pasaulio valstybėse yra skirtinga, tačiau visos jos daugiau ar mažiau atitinka *anglišką* (egzistuoja vienas valdymo organas, kuriam atitinkamai priskiriamas tiek vadovavimo, tiek atstovavimo, tiek ir kontrolės funkcijų vykdymas), *skandinavišką* (egzistuoja vienas valdymo organas, kuriam priskiriamas tik kontrolės funkcijos vykdymas) arba *vokišką* (egzistuoja du valdymo organai, vienas kurių atsakingas už kontrolės funkcijos vykdymą, o kitas – už vadovavimo ir atstovavimo funkcijos vykdymą) valdymo sistemų modelius. Visgi Lietuvoje dar nėra susiformavusios juridinių asmenų valdymo tradicijos, t. y. kurį iš šių modelių pasirinkti. Lietuvos teisinė reglamentacija įtvirtina daugiausiai vokiško tipo juridinių asmenų valdymo sistemos modelio su aiškiai atskirtomis vadovavimo, atstovavimo ir kontrolės funkcijomis elementų, tačiau, atlikus tyrimą, paaiškėjo, jog juridiniai asmenys Lietuvoje praktiškai taiko tiek anglišką, tiek vokišką, tiek ir skandinavišką juridinių asmenų valdymo sistemų modelius.
2. Sąvokos valdymo *funkcija* ir valdymo organų *kompetencija* turinio prasme nėra tapačios. Valdymo funkcija apibrėžia juridinio asmens valdymo organų paskirtį bei veiklos sritį, o kompetencija – valdymo organų teisių bei pareigų specifiką. Šios sąvokos yra subordinacijos santykyje, nes valdymo organams įstatymų ar steigimo dokumentų priskirta kompetencija detalizuoja jų vykdomos valdymo funkcijos pobūdį. Kai valdymo organai yra realūs, valdymo funkcija priskirta išimtinai tik valdymo organų dispozicijai, tačiau nominalių valdymo organų egzistavimo atveju valdymo funkciją *de facto* įgyvendina patys juridinio asmens dalyviai. Ši funkcija nėra vienalytė, kadangi ji apima tiek kasdieninės juridinio asmens veiklos organizavimą bei šios veiklos ir jos organizavimo kontrolę, tiek veikimą juridinio asmens vardu santykiuose su trečiaisiais asmenimis, todėl valdymo funkcija apima tris turinio prasme skirtingas funkcijas – vadovavimo, atstovavimo ir kontrolės funkcijas. Tad valdymo organų kategorijai priskiriami tokie organai: 1) vienasmenis ir kolegialus vykdomasis valdymo organas; ir 2) prižiūrintysis valdymo organas.
3. Valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas turėtų būti taikomas visiems asmenims, *de jure* ar *de facto* vykdantiems valdymo funkciją, nepriklausomai nuo jų formalaus teisinio statuso – tai gali būti tiek valdymo organų *de jure* ar *de facto* nariai, tiek vadovaujamas pareigas einantys juridinio asmens

darbuotojai (valdymo organo nario pavaduotojai, filialų ar atstovybių valdymo organų nariai ir pan.), tiek asmenys, juridinio asmens vardu veikiantys pagal kiekybinio atstovavimo taisyklę. Tai, ar asmuo vykdo valdymo funkciją, ar ne, yra *fakto* klausimas, tačiau teigiamo atsakymo atveju, šiems asmenims neturėtų būti suteikiama teisinė apsauga nuo juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės standarto taikymo.

Šios išvados patvirtina *pirmąjį disertacijos ginamąjį teiginį*, kad juridinio asmens valdymo organų (kai valdymo organai yra realūs) arba dalyvių (kai valdymo organai yra nominalūs) vykdomą valdymo funkciją sudaro trinarė funkcijų sistema, susidedanti iš vadovavimo, atstovavimo ir kontrolės funkcijų, kas lemia tai, jog valdymo organų kategorijai priskiriami vienasmenis ir kolegialus vykdymo organai bei priežiūros organas.

Dėl juridinio asmens valdymo organų narių teisinio statuso

4. Nei juridinio asmens valdymo *organai*, nei šių *organų nariai* nėra juridinio asmens atstovai tradicine atstovavimo instituto prasme. Valdymo organas yra ne *alter ego*, o *ego*, t. y. pats juridinis asmuo, jis nepriskiriamas teisės subjektų kategorijai, neturi atskiros valios, o jo kompetencija apibrėžiama ne pavedimo ar darbo sutartyje, o įstatymuose ar steigimo dokumentuose. Valdymo organo narys, nors ir yra teisės subjektas, tačiau veikia ne savo, o juridinio asmens vardu, išreiškia ne savo, o juridinio asmens valią, ir įgyvendina ne savo, o juridinio asmens teisinį subjektiškumą.
5. Juridinio asmens valdymo organų narių teisinis statusas yra dualistinis, kadangi tarp juridinio asmens ir valdymo organo nario susiklosto dvejopo pobūdžio teisiniai santykiai – korporatyviniai ir prievoliniai. Korporatyviniai teisiniai santykiai atsiranda tarp juridinio asmens ir valdymo organo nario, todėl jie vadinami „*vidiniais*“, o prievoliniai teisiniai santykiai – tarp juridinio asmens ir fizinio asmens, savo vardu ir interesais sudarančio sutartį su juridiniu asmeniu dėl valdymo organo nario pareigų ėjimo, todėl šie santykiai vadinami „*išoriniais*“. Valdymo organų narių atsakomybė iš esmės kyla „*vidinių*“, o ne „*išorinių*“ teisinių santykių pagrindu, todėl, atsižvelgiant į tai, kad „*vidiniai*“ teisiniai santykiai reglamentuojami išimtinai tik civilinės teisės normomis, tai valdymo organų narių atsakomybė už juridiniam asmeniui padarytą žalą yra civilinė, nepriklausomai nuo to, kokios rūšies sutartis reglamentuoja juridinio asmens ir fizinio asmens, sudarančio sutartį su juridiniu asmeniu dėl valdymo organo nario pareigų ėjimo, „*išorinius*“ teisinius santykius. Priešinga pozicija suponuotų valdymo organų narių lygiateisiškumo, teisingumo bei protingumo principų pažeidimą, nes suteiktų galimybę skirtingiems juridinio asmens valdymo organų nariams taikyti skirtingos rūšies teisinę atsakomybę.
6. Ribotos atsakomybės doktrina turėtų būti taikoma ne tik juridinio asmens dalyvių, bet ir valdymo organų narių atžvilgiu. Tokios atsakomybės teisinės apsaugos galima būtų netekti, jeigu valdymo organo narys neteisėtais veiksmais padaro žalos juridiniam asmeniui arba kreditoriams. Kreditorių atžvilgiu valdymo organo nario civilinė atsakomybė yra *subsidiari*, kadangi tiesioginė civilinė atsakomybė iki juridinio asmens likvidavimo pabaigos valdymo organo nariui kyla išimtinai

tik prieš patį juridinį asmenį ir tik po likvidavimo pabaigos – prieš kreditorius, kurių reikalavimai liko nepatenkinti.

Šios išvados patvirtina *antrąjį disertacijos ginamąjį teiginį*, jog juridinio asmens valdymo organo nario teisinį statusą apibrėžia ne jo vykdomų valdymo funkcijų turinys ar priskirta kompetencija, o korporatyvinių („*vidinių*“) teisinių santykių, susiklostančių tarp juridinio asmens ir valdymo organo nario, esmė bei pobūdis.

Dėl valdymo organų narių civilinės atsakomybės už rizikingais sprendimais padarytą žalą

7. Valdymo organų narių ir kreditorių nesieja sutartiniai teisiniai santykiai, todėl žalos padarymo atveju valdymo organų narių civilinė atsakomybė kreditorių atžvilgiu būtų deliktinė, kadangi tokia atsakomybė kiltų generalinio delikto, o ne konkrečios sutarties pažeidimo pagrindu. Valdymo organo nariui kreditorių atžvilgiu kiltų sutartinė civilinė atsakomybė tik tuo atveju, jeigu jis asmeniškai, kaip fizinis asmuo, garantuotų atitinkamos sutarties įvykdymą, būtų tokios sutarties šalimi arba kreditoriui leistų pagrįstai manyti jį tokiu esant, t. y. jeigu vadovas veiktų savo, o ne juridinio asmens vardu.
8. Kadangi valdymo organo nariu paskirtas fizinis asmuo „*vidiniuose*“ santykiuose veikia kaip juridinio asmens organas (juridinio asmens struktūrinė dalis, t. y. pats juridinis asmuo), tai akivaizdu, jog tokiu atveju valdymo organo nario ir juridinio asmens nesieja jokie sutartiniai teisiniai santykiai, nes valdymo organo narys veikia įstatymų bei juridinio asmens steigimo dokumentų pagrindu, todėl valdymo organo nariu paskirtas fizinis asmuo, veikdamas juridinio asmens vardu kaip valdymo organas, už žalą, padarytą juridiniam asmeniui savo neteisėtais veiksmais, turėtų atsakyti pagal deliktinės civilinės atsakomybės taisykles. Tais atvejais, kai valdymo organo nariu paskirtas fizinis asmuo sutartinių teisinių santykių pagrindu veikia savo vardu, įgyvendindamas savo teisinį subjektiškumą, jam kiltų sutartinė civilinė atsakomybė.

Šios išvados patvirtina *trečiąjį disertacijos ginamąjį teiginį*, jog juridinio asmens *valdymo organų narių* civilinė atsakomybė už rizikingais sprendimais kreditoriams ar juridiniam asmeniui padarytą žalą kyla pagal *deliktinės* civilinės atsakomybės taisykles.

9. Lietuvos teisinėje sistemoje valdymo organų narių priimti rizikingi sprendimai vertinami per fiduciarinių pareigų vykdymo prizmę, t. y. nustatant atitinkamus veikimo standartus, tačiau nėra vieningų šių sprendimų *turinio* teisminio patikrinimo standartų. Nors Lietuvos teismų praktikoje rizikingų verslo sprendimų turinio vertinimui taikomi *akivaizdaus žalingumo*, *nepateisinamo rizikingumo*, *neatitikimo įstatymams, vidaus dokumentams ar geriems verslo standartams* ir *ekonominio nenaudingumo* kriterijai, tačiau jie yra vertinamojo pobūdžio ir valdymo organo nario priimto sprendimo turinio vertinimas kaskart priklauso nuo to, kaip teismas aiškina ir taiko šiuos kriterijus, spręsdamas konkrečias bylas. Tai nesukuria valdymo organų nariams reikiamo aiškumo *ex ante*, nes jie priimdami atitinkamus sprendimus nežino, kaip šie sprendimai teismų bus vertinami *ex post*.
10. Lietuvos teismų praktikoje nei tiesiogiai, nei netiesiogiai nėra taikoma verslo sprendimo vertinimo taisyklė, kadangi Lietuvos teisinėje sistemoje, kaip ir kitose kontinentinės teisės tradicijos šalyse, nėra pripažįstama *teisminio susilaikymo doktrina*,

t. y. susilaikymo nuo valdymo organų narių priimtų verslo sprendimų kritikavimo *ex post* doktrina. Taigi Lietuvoje nėra tokių teisminių ginčų nagrinėjimo tradicijų ir teismų sprendimuose suformuluotų taisyklių, kurios leistų valdymo organų nariams *ex ante* žinoti taisykles, kurias turėtų atitikti *sprendimų priėmimo procesas* tam, kad jų priimtas sprendimas nebūtų teismų *ex post* įvertintas kaip neteisėtas. Visgi tokių taisyklių įtvirtinimas įstatymuose arba teismų praktikoje padėtų užtikrinti teisinio tikrumo principo įgyvendinimą, ypač turint omenyje, kad (i) nėra neklystančių asmenų, todėl teisinė sistema turi užtikrinti tai, kad asmenys nebijotų eiti valdymo organų narių pareigų dėl pernelyg griežtų atsakomybės standartų, taikomų galimų klaidų atžvilgiu; be to, (ii) valdymo organų nariams turi būti užtikrinta teisė priimti rizikingus sprendimus, kadangi tai viena esminių juridinių asmenų veiklos ekonominio efektyvumo didinimo priemonių.

Dėl valdymo organų narių civilinės atsakomybės įgyvendinimo *problematikos*

11. Reikia aiškiai atskirti du turinio prasme skirtingus civilinės teisinės atsakomybės instituto subinstitutus – „*civilinės atsakomybės kilimą*“ ir „*civilinės atsakomybės įgyvendinimą*“. Tam, kad valdymo organo nariui *kiltų* civilinė atsakomybė už jo neteisėtais veiksmais juridiniam asmeniui ar kreditoriui padarytą žalą, privalo būti įrodytos visos civilinės atsakomybės kilimui būtinos sąlygos (*objektyvus pobūdis*). Tačiau tai, ar *kilusi* civilinė atsakomybė bus *įgyvendinta*, ar ne, priklauso išimtinai tik nuo kitos prievolės šalies (juridinio asmens ar kreditoriaus) valios (*subjektyvus pobūdis*). Taigi civilinės atsakomybės *kilimas* nepriklauso ir negali priklausyti nuo šalių valios, kadangi tai priklauso nuo objektyvių aplinkybių egzistavimo, o kilusios atsakomybės įgyvendinimas, priešingai, priklauso išimtinai tik nuo kitos prievolės šalies valios.
12. *Ex ante* susitarimas dėl valdymo organų narių civilinės atsakomybės prieš juridinį asmenį, kilusios korporatyvinių („*vidinių*“) teisinių santykių pagrindu, panaikinimas ar apribojimas nėra teisiškai pagrįstas, kadangi: (i) tokia atsakomybė yra deliktinė, o teisinė galimybė *ex ante* susitarti netaikyti arba apriboti deliktinę civilinę atsakomybę nėra įtvirtinama ne tik Lietuvos teisinėje sistemoje, bet ir kitose tiek kontinentinės, tiek ir bendrosios teisės tradicijos šalyse; be to, (ii) valdymo organų narių civilinė atsakomybė paprastai kyla dėl *tyčios* ar *didelio neatsargumo*, pasireiškiančio aiškiu ir nepateisinamu aplaidumu, vykdant savo pareigas, o valdymo organo nario *paprastas neatsargumas*, susijęs su juridinio asmens veiklos rizika, teismų paprastai nepripažįstamas pagrindu atsirasti jo civilinei atsakomybei. Kadangi valdymo organų narių civilinė atsakomybė prieš kreditorius taip pat yra deliktinė, tai analogiška išvada taikoma taip pat ir susitarimų dėl šios civilinės atsakomybės apribojimo ar jos netaikymo atžvilgiu.

Šios išvados patvirtina *ketvirtąjį disertacijos ginamąjį teiginį*, jog *ex ante* susitarimai dėl *kilusios* juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės tiek prieš patį juridinį asmenį, tiek ir prieš kreditorius apribojimo ar jos netaikymo yra draudžiami, tačiau tokios civilinės atsakomybės įgyvendinimo formos klausimas yra išimtinis šalių susitarimo reikalas, todėl šalys yra laisvos *ex post* susitarti dėl kilusios civilinės atsakomybės apribojimo arba visiško jos netaikymo.

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

1. ***Siūlomi galiojančių Lietuvos Respublikos teisės aktų pakeitimai*:**

1.1. Atsižvelgiant į tai, kad autorė pasisako už efektyvią bei rinkos sąlygas atitinkančią juridinių asmenų valdymo sistemą ir realų, o ne nominalų valdymo organams priskirtų valdymo funkcijų įgyvendinimą, siūloma atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančiuose įstatymuose numatyti alternatyvios valdymo sistemos pasirinkimo galimybę, t. y. pakeičiant atitinkamas nuostatas tokiu būdu, kuris leistų pasirinkti vieną iš dviejų galimų alternatyvų: privalomą kolegialaus vykdomojo valdymo organo *arba* vienasmenio vykdomojo valdymo organo formavimą. Priežiūros organas, kaip ir šiuo metu įtvirtinta galiojančiose teisės normose, priklausomai nuo dalyvių pasirinkimo, galėtų būti formuojamas arba ne. Suteikus kolegialiam vykdomajam valdymo organui atstovavimo juridinio asmens vardu teises, šis organas, įgyvendindamas jam priskirtas valdymo funkcijas, galėtų būti aktyvesnis ir efektyvesnis. Be to, tokiu būdu atstovavimo ir vadovavimo funkcijos būtų aiškiai atskirtos nuo kontrolės funkcijos, o tai savo ruožtu sąlygotų efektyvesnį ir skaidresnį juridinio asmens valdymo procesą. Pasirinkus kolegialaus vykdomojo valdymo organo formavimą, juridinio asmens steigimo dokumentuose tiesiog turėtų būti nurodomos konkrečios atstovavimo taisyklės. Toks atstovavimo principas būtų labiau priimtinas ir įprastas užsienio šalių investuotojams bei neverstų jų visą atstovavimą koncentruoti vienintelio asmens, einančio vienasmenio valdymo organo pareigas, rankose.

Kadangi bendrovė yra viena labiausiai paplitusių juridinių asmenų rūšių Lietuvoje, tai žemiau, atsižvelgdami tiek į aukščiau nurodytą, tiek ir į disertacijos 1.2.3.2, 1.2.4 ir 1.3.3 dalyse išdėstytą argumentaciją, pateikiame *esminius* siūlomus ABĮ pakeitimus, vėliau atitinkamai pakeičiant kitas ABĮ nuostatas. Šiuo pavyzdžiu siūlytina taip pat pakeisti ir kitas juridinių asmenų rūšis reglamentuojančius įstatymus.

Taigi siūloma pakeisti ABĮ 19 straipsnio 1, 2, 6 ir 7 dalis ir išdėstyti jas taip:

„*1. Bendrovė turi turėti visuotinį akcininkų susirinkimą ir vienasmenį* ***ar kolegialų vadovavimo ir atstovavimo funkciją atliekantį*** *valdymo organą – bendrovės vadovą* ***arba valdybą***.“

„*2. Bendrovėje gali būti sudaromas kolegialus priežiūros* ***funkciją atliekantis valdymo*** *organas – stebėtojų taryba ~~ir kolegialus valdymo organas – valdyba~~*.“

„*6. Bendrovės santykiuose su kitais asmenimis bendrovės vardu vienvaldiškai veikia bendrovės vadovas* ***arba valdyba pagal įstatuose nustatytas taisykles***.“

„*7. Jeigu bendrovės įstatuose numatytas kiekybinis atstovavimas, įstatuose turi būti nustatyta konkreti tokio atstovavimo taisyklė, pagal kurią ~~kartu su valdymo organų nariais visais atvejais~~ bendrovės vardu ~~turi~~* ***gali*** *veikti ~~ir bendrovės vadovas~~* ***tik keli valdybos nariai kartu ar bendrovės vadovas (arba vienas valdybos narys) ir atstovas kartu, ar bendrovės vadovas (arba vienas valdybos narys) ir kito organo narys kartu, ar bendrovės vadovas (arba vienas valdybos narys) ir dalyvis kartu. Tokiu būdu kartu su bendrovės vadovu ar valdybos nariu (nariais) bendrovės vardu veikiantys asmenys už jų neteisėtais veiksmais padarytą žalą atsako taip pat, kaip ir bendrovės valdymo organų nariai***.“

1.2. Atsižvelgdami į tai, kad kai kuriuose atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančiuose įstatymuose valdymo organams apibrėžti vartojamos dvi skirtingos sąvokos „*valdymo organas*“ ir „*vadovas*“, o kai kuriuose jų vartojama viena iš šių sąvokų, bei vadovaudamiesi disertacijos 1.2.4.1 dalyje pateikta argumentacija, siūlome:

1.2.1. suvienodinti visų atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančių įstatymų sąvokas, vartojant vieną CK nurodytą „*valdymo organo*“ sąvoką, kai apibrėžiami valdymo funkciją vykdantys juridinio asmens organai;

1.2.2. atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančiuose įstatymuose aiškiai apibrėžti subjektų, kuriems už jų neteisėtais veiksmais padarytą žalą taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas, ratą.

Kadangi Lietuvoje yra daug atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančių įstatymų, tai dėl darbo apimties pateiksime pasiūlymus tik dėl vieno iš jų, t. y. LR Bankų įstatymo, pakeitimo, kuriais galima būtų vadovautis, keičiant kitų atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančius įstatymus.

Taigi, atsižvelgiant į aukščiau pateiktą argumentaciją, siūloma atlikti tokius LR Bankų įstatymo pakeitimus:

1) Pakeisti 30 straipsnio 1 ir 2 dalis bei išdėstyti jas taip:

„*1. Banke turi būti šie organai: visuotinis akcininkų susirinkimas, stebėtojų taryba; **ir** valdyba ~~ir~~ **arba** administracijos vadovas.*“

„*2. Banko valdymo organai yra **stebėtojų taryba ir** banko valdyba ~~ir~~ **arba** administracijos vadovas. Banko įstatuose turi būti aiškiai nustatyta ir atribota **stebėtojų tarybos ir** banko valdybos ~~ir~~ **arba** administracijos vadovo kompetencija ir funkcijos.*“

2) Papildyti 30 straipsnį 5 dalimi ir išdėstyti ją taip:

„***5. Banko valdymo organų nariams taikomi šio Įstatymo 34 straipsnyje numatytos nuostatos dėl banko vadovams keliamų nepriekaištingos reputacijos, kvalifikacijos ir patirties reikalavimų.***“

3) Pakeisti 31 straipsnio 5 dalies antrąjį sakinį ir išdėstyti jį taip:

„*Banko stebėtojų tarybos narys, nevykdantis šios pareigos ar kitų teisės aktų nustatytų pareigų ar jas vykdantis netinkamai, atsako ~~taip kaip banko valdymo organų nariai~~ pagal įstatymus, banko įstatus, su banku sudarytas sutartis.*“

4) Pripažinti 33 straipsnį netekusiu galios:

„***~~33 straipsnis. Banko administracijos vadovas ir jo pavaduotojas~~***

~~1. Banke turi būti administracijos vadovas ir jo pavaduotojas (toliau – administracijos vadovai).~~

~~2. Administracijos vadovu arba jo pavaduotoju turi būti banko valdybos pirmininkas.~~

~~3. Banko administracijos vadovai, nevykdantys teisės aktuose ar banko įstatuose nustatytų pareigų ar jas vykdantys netinkamai, atsako pagal įstatymus, banko įstatus, su banku sudarytas sutartis.~~

~~4. Šio straipsnio 1 ir 3 dalių nuostatos taikomos ir užsienio banko filialui.~~“

5) Pakeisti 34 straipsnio 1 dalį ir išdėstyti ją taip:

„*1. Banko vadovai yra:*

~~1) banko stebėtojų tarybos nariai;~~

~~2) banko valdybos nariai;~~

~~3) administracijos vadovai;~~

14) *vidaus audito tarnybos vadovas;*

25) *banko filialų, atstovybių vadovai, taip pat kiti banko darbuotojai bei kiti asmenys, kuriems pagal banko įstatus, valdybos nutarimus, administracijos darbo reglamentą ar administracijos vadovų sprendimu yra suteikti įgaliojimai savarankiškai priimti sprendimus dėl finansinių paslaugų teikimo ir banko vardu sudaryti priežiūros institucijos teisės aktų nustatytus kriterijus atitinkančius sandorius, turinčius rizikos požymių.*“

6) 34 straipsnį papildyti 14 dalimi ir ją išdėstyti vienu iš žemiau nurodytų būdų, priklausomai nuo įstatymų leidėjo valios:

„***14. Banko vadovai, nevykdantys teisės aktuose ar banko įstatuose nustatytų pareigų ar jas vykdantys netinkamai, atsako pagal įstatymus, banko įstatus, su banku sudarytas sutartis.***“ arba „***14. Banko vadovai, nevykdantys teisės aktuose ar banko įstatuose nustatytų pareigų ar jas vykdantys netinkamai, atsako taip pat, kaip ir banko valdymo organų nariai pagal įstatymus, banko įstatus, su banku sudarytas sutartis.***“

1.3. Atsižvelgdami į disertacijos 1.3.3 dalyje pateiktą argumentaciją, siūlytume papildyti CK 2.87 straipsnį nauja 8 dalimi ir išdėstyti ją taip:

„***8. Šiame straipsnyje numatytos pareigos taikomos taip pat ir asmenims, juridinio asmens vardu veikiantiems pagal šio kodekso 2.82 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą kiekybinio atstovavimo taisyklę.***“

1.4. Autorė laikosi tos nuomonės, kad kompetentingo organo sprendimas paskirti konkretų asmenį juridinio asmens valdymo organo nariu yra vertintinas tik kaip pasiūlymas tapti valdymo organo nariu ir, tik akceptavus tokį pasiūlymą, konkretus asmuo įgyja valdymo organo nario teisinį statusą. Atsižvelgiant į tai bei į disertacijos 2.2.1 dalyje išdėstytus argumentus, siūlome:

1.4.1. Atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančius įstatymus papildyti nuostata, įpareigojančia gauti konkretaus asmens sutikimą būti paskirtam valdymo organo nariu dar prieš duomenų apie jį įregistravimą Juridinių asmenų registre. Kaip tokios nuostatos pavyzdį galėtume pateikti ABĮ 37 straipsnio 3 dalies antrojo sakinio pakeitimo pasiūlymą:

„*<...>. Bendrovės vadovas pradeda eiti pareigas nuo jo išrinkimo dienos, jeigu su juo sudarytoje sutartyje nenustatyta kitaip****, tačiau bet kuriuo atveju ne anksčiau nei nuo jo rašytinio sutikimo eiti bendrovės vadovo pareigas pateikimo dienos****.*“

1.4.2. Atitinkamai pakeisti Juridinių asmenų registro nuostatus, įpareigojant registro tvarkytoją įregistruoti, *inter alia*, ir asmens rašytinio sutikimo eiti valdymo organo nario pareigas, pateikimo datą. Atsižvelgiant į tai, siūlome papildyti šių nuostatų 17.7 straipsnį ir išdėstyti jį taip:

„*17.7. duomenys apie juridinio asmens valdymo organų narius ar administravimo organo narius, jeigu Europos bendrovėje ar Europos kooperatinėje bendrovėje sudaromas administravimo organas, jų paskyrimo (išrinkimo****), rašytinio sutikimo eiti valdymo organo nario pareigas*** *ir įgaliojimų pabaigos datos. <...>;*“

1.5. Autorė pasisako už aiškų ir nedviprasmišką prievolinių („*išorinių*“) juridinio asmens ir valdymo organo nariu paskirto fizinio asmens teisinių santykių teisinį reglamentavimą, nustatant konkrečias galimas su jais sudaryti sutartis bei esminiu šių sutarčių rūšių pasirinkimo kriterijumi nurodant *atlygintinumą*. At-

sižvelgiant į tai bei į disertacijos 2.2.2.2 dalyje išdėstytus argumentus, siūlome atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančius įstatymus atitinkamai pakeisti pagal žemiau nurodytą siūlomą ABĮ pakeitimo pavyzdį.

Atsižvelgdami į aukščiau išdėstytus argumentus, siūlome:

1.5.1. papildyti ABĮ 31 straipsnio 12 dalį ir išdėstyti ją taip:

„*12.* ***Su stebėtojų tarybos nariu turi būti sudaroma narystės stebėtojų taryboje sutartis. Tuo atveju, jeigu susitariama dėl atlygintinio pareigų stebėtojų taryboje ėjimo, su stebėtojų tarybos nariu paskirtu asmeniu turi būti sudaroma civilinė (paslaugų teikimo) sutartis.*** *Už veiklą stebėtojų taryboje jos nariams gali būti mokamos tantjemos šio Įstatymo 59 straipsnyje nustatyta tvarka.*“

1.5.2. papildyti ABĮ 3 straipsnio 11 dalį ir išdėstyti ją taip:

„*11.* ***Su valdybos nariu turi būti sudaroma narystės valdyboje sutartis. Tuo atveju, jeigu susitariama dėl atlygintinio pareigų valdyboje ėjimo, su valdybos nariu paskirtu asmeniu turi būti sudaroma civilinė (paslaugų teikimo) sutartis.*** *Už veiklą valdyboje jos nariams gali būti mokamos tantjemos šio Įstatymo 59 straipsnyje nustatyta tvarka.*“

1.5.3. pakeisti ABĮ 37 straipsnio 4 dalį ir išdėstyti ją taip:

„*4. Su bendrovės vadovu sudaroma ~~darbo~~* ***civilinė (paslaugų teikimo)*** *sutartis. Sutartį su bendrovės vadovu bendrovės vardu pasirašo ~~valdybos pirmininkas ar kitas valdybos įgaliotas narys (jei valdyba nesudaroma –~~ stebėtojų tarybos pirmininkas ar kitas stebėtojų tarybos įgaliotas narys, o jei nesudaroma ~~ir~~ stebėtojų taryba – visuotinio akcininkų susirinkimo įgaliotas asmuo). ~~Sutartį su bendrovės vadovu, kuris yra bendrovės valdybos pirmininkas, pasirašo valdybos įgaliotas valdybos narys. Su bendrovės vadovu gali būti sudaryta jo visiškos materialinės atsakomybės sutartis.~~ Bendrovės vadovą išrinkusiam organui priėmus sprendimą atšaukti vadovą, su juo sudaryta ~~darbo~~* ***civilinė (paslaugų teikimo)*** *sutartis nutraukiama. ~~Darbo g~~**G**inčai tarp bendrovės vadovo ir bendrovės nagrinėjami teisme.*“

1.6. Atsižvelgiant į disertacijos 2.3.2 pateiktą argumentaciją, autorė laikosi tos nuomonės, kad juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės kilimo pagrindai įstatymuose turi būti apibrėžti aiškiai bei nepaliekant galimybių įvairioms interpretacijoms, todėl iki tol, kol kompetentingi asmenys neatliks atskiro tyrimo (tai nėra šio tyrimo objektas) dėl gresiančio nemokumo sampratos, jo vertinimo kriterijų ir pan., kurie turėtų būti aiškiai įtvirtinti įstatyme, siūloma ĮBĮ 8 straipsnio 1 dalį pakeisti ir išdėstyti ją taip:

„*1. Jeigu įmonė negali ir ~~(arba)~~ negalės atsiskaityti su kreditoriumi (kreditoriais) ir šis (šie) nesikreipė į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo arba yra sąlyga, nurodyta šio įstatymo 4 straipsnio 4 punkte, įmonės vadovas, savininkas (savininkai) privalo pateikti pareiškimą teismui dėl bankroto bylos iškėlimo.*“

1.7. Atsižvelgiant į disertacijos 2.3.3, 3.2.2.1 ir 4.1.1.2 dalyse nurodytą argumentaciją bei šiuo metu plėtojamą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, siūlome papildyti CK 2.50 straipsnį nauja 5 dalimi ir išdėstyti ją taip:

„***5. Kai juridinis asmuo negali įvykdyti prievolės dėl juridinio asmens valdymo organo nario neteisėtų veiksmų, juridinio asmens valdymo organo narys,***

likvidavus juridinį asmenį, atsako pagal juridinio asmens prievolę savo turtu subsidiariai.“

1.8. Atsižvelgdami į disertacijos 3.2.2.1 dalyje pateiktą argumentaciją, siūlome pakeisti ABĮ 19 straipsnio 8 dalį ir išdėstyti ją taip:

„*8. Bendrovės valdymo organai privalo veikti bendrovės ~~ir jos akcininkų~~ naudai, laikytis įstatymų bei kitų teisės aktų ir vadovautis bendrovės įstatais.*“

1.9. Atsižvelgdami į disertacijos 4.1.1.1 dalyje nurodytas esmines problemas, susijusias su teise juridinio asmens vardu pateikti ieškinį valdymo organų nariams dėl jų neteisėtais veiksmais juridiniam asmeniui padarytos žalos atlyginimo, bei išdėstytą teisinę argumentaciją, siūlome:

1.9.1. pakeisti ABĮ 16 straipsnio 1 dalies 5 punktą ir išdėstyti jį taip:

„*5) kreiptis į teismą su ieškiniu, prašydami atlyginti bendrovei žalą, kuri susidarė dėl* ***esamo (esamų) ar buvusio (buvusių)*** *bendrovės vadovo,* ***~~ir~~*** *valdybos* ***ir stebėtojų tarybos*** *narių pareigų, nustatytų šiame ir kituose įstatymuose, taip pat bendrovės įstatuose, nevykdymo ar netinkamo vykdymo, taip pat kitais įstatymų nustatytais atvejais;* ***reiškiant tokio pobūdžio ieškinį, bendraatsakovu kartu su šiais bendrovės valdymo organų nariais gali būti patrauktas taip pat ir trečiasis asmuo, jeigu įrodoma, jog sudarydamas sandorį trečiasis asmuo žinojo ar turėjo žinoti, jog sandorį sudarė tokios teisės neturintis bendrovės valdymo organo narys, arba dėl susiklosčiusių aplinkybių negalėjo to nežinoti;***“

1.9.2. papildyti ABĮ 32 straipsnio 3 dalį ir išdėstyti ją taip:

„*3. <...>.* ***Stebėtojų tarybos nariai atitinkamai turi šio Įstatymo 16 straipsnio 1 dalies 5 punkte numatytą teisę.***“

1.9.3. atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančiuose įstatymuose įtvirtinti nuostatas, suteikiančias išvestinio ieškinio pateikimo teisę tiek dalyviams, tiek ir kitų juridinio asmens organų nariams.

1.10. Atsižvelgdami į disertacijos 4.2.2 dalyje išdėstytą argumentaciją, siūlome pakeisti CK 2.87 straipsnio 7 dalį ir išdėstyti ją taip:

„*7. Juridinio asmens valdymo organo narys, nevykdantis arba netinkamai vykdantis pareigas, nurodytas šiame straipsnyje ar steigimo dokumentuose, privalo padarytą žalą atlyginti juridiniam asmeniui visiškai, ~~jei įstatymai, steigimo dokumentai ar sutartis nenumato~~* ***nebent šalys kilus tokiai žalai susitartų*** *kitaip.* ***Juridinis asmuo turi teisę įsipareigoti atlyginti valdymo organo nario trečiajam asmeniui padarytą žalą įstatymų, steigimo dokumentų ar sutarties numatytais atvejais ir tvarka.***“

2. Rekomendacijos teismams, sprendžiant su juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės instituto taikymu susijusias bylas

Remdamiesi atliktu tyrimu ir pateiktomis išvadomis, teikiame šias rekomendacijas teismams, sprendžiantiems su juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės instituto taikymu susijusias bylas:

2.1. Siekiant teisinio aiškumo bei teismų praktikos vieningumo, siūlytume teismams savo sprendimuose ar nutartyse aiškiai atskirti dvi teisines sąvokas: „*ju-*

ridinio asmens valdymo organas“ ir „*juridinio asmens valdymo organo narys*“, kadangi tik juridinio asmens valdymo organo narys gali būti civilinės teisinės atsakomybės subjektu.

2.2. Apibrėžiant juridinio asmens valdymo organo nario teisinį statusą bei teisinės atsakomybės kilimo pagrindą, siūlytume:

2.2.1. Atsisakyti valdymo organo ir valdymo organo nario teisinio statuso susiejimo su atstovavimo teisiniais santykiais (žr. 4 išvadą). Valdymo organo nario negalima laikyti įgaliotiniu (atstovu), nes jis gali vykdyti ne tik atstovavimo, bet ir kontrolės bei vadovavimo funkcijas. Tuo tarpu pagal CK 6.756 straipsnio 1 dalį pavedimo teisiniai santykiai susiklosto tik dėl tam tikrų teisinių veiksmų *su trečiaisiais asmenimis* atlikimo. Be to, valdymo organo narys, atlikdamas veiksmus juridinio asmens vardu, veikia kaip vienasmenis ar kolegialus valdymo organas, t. y. kaip struktūrinė juridinio asmens dalis (pats juridinis asmuo), o ne kaip atskiras teisės subjektas. Jis vykdo jam nustatytas fiduciarines pareigas ir negali bei neturi paklusti kitų organų instrukcijoms ar nurodymams. Tuo tarpu CK 6.759 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog įgaliotinis privalo įvykdyti jam duotą pavedimą *pagal įgaliotojo nurodymus*.

2.2.2. Juridinio asmens valdymo organo nario teisinį statusą apibrėžti ne per valdymo organui priskirtų valdymo funkcijų (vadovavimo, atstovavimo ir kontrolės) bei turimos kompetencijos prizmę (tokia praktika plėtojama šiuo metu), o pabrėžiant valdymo organų narių teisinio statuso dualistinį pobūdį, pasireiškiantį iš esmės tuo, kad tarp juridinio asmens ir valdymo organo nario susiklosto dvejopo pobūdžio teisiniai santykiai – korporatyviniai („*vidiniai*“) ir prievoliniai („*išoriniai*“) (žr. 5 išvadą). Tai itin svarbu dėl to, kad valdymo organų narių atsakomybė iš esmės kyla „*vidinių*“, o ne „*išorinių*“ teisinių santykių pagrindu, todėl, atsižvelgiant į tai, kad „*vidiniai*“ teisiniai santykiai reglamentuojami išimtinai tik civilinės teisės normomis, tai valdymo organų narių atsakomybė už juridiniam asmeniui padarytą žalą yra civilinė, nepriklausomai nuo to, kokios rūšies sutartis reglamentuoja juridinio asmens ir fizinio asmens, sudarančio sutartį su juridiniu asmeniu dėl valdymo organo nario pareigų ėjimo, „*išorinius*“ teisinius santykius. Priešingu atveju būtų pažeisti valdymo organų narių lygiateisiškumo, teisingumo bei protingumo principai, nes būtų suteikta galimybė skirtingiems juridinio asmens valdymo organų nariams taikyti skirtingos rūšies teisinę atsakomybę. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad atsakomybė „*išorinių*“ teisinių santykių pagrindu asmeniui kiltų ne kaip valdymo organo nariui, o kaip privačiam asmeniui, pavyzdžiui, nepagrįstai nutraukus su juridiniu asmeniu sudarytą sutartį, negrąžinus šios sutarties pagrindu gautas materialines vertybes (pavyzdžiui, automobilį, mobilųjį telefoną ir pan.) juridiniam asmeniui po sutarties nutraukimo ir pan.

2.2.3. Atsisakyti materialinės teisinės atsakomybės taikymo juridinių asmenų valdymo organų nariams praktikos, kadangi su fiziniu asmeniu, paskirtu eiti valdymo organo nario pareigas, sudaryta darbo sutartis yra skirta re-

guliuoti išimtinai tik „*išorinius*“ juridinio asmens ir šio fizinio asmens teisinius santykius, o valdymo organo nario atsakomybė kyla ne „*išorinių*“, o „*vidinių*“ (korporatyvinių) teisinių santykių pagrindu. Netinkamas teisinės atsakomybės kilimo pagrindo nustatymas suponuoja netinkamą teisės normų taikymą bei aiškinimą.

2.2.4. Atsisakyti skirtingo viešųjų ir privačiųjų juridinių asmenų valdymo organų narių teisinio statuso įgijimo ir praradimo momento apibrėžimo. Šiuo metu kasacinio teismo praktikoje laikomasi pozicijos, jog viešųjų juridinių asmenų valdymo organo nario teisinių santykių su juridiniu asmeniu atsiradimas *negali būti grindžiamas fiduciarinių teisinių santykių atsiradimu*, kurie būdingi pelno siekiančių juridinių asmenų ir jų vadovų teisiniams santykiams, o pasibaigimas – jų nutrūkimu. Siūlytume šios pozicijos atsisakyti dėl kelių priežasčių. Visų pirma, juridiniai asmenys skirstomi į viešuosius ir privačiuosius pagal juridinio asmens veiklos tikslą ir teisnumo apimtį, kas atitinkamai turi įtakos valdymo organų narių kompetencijos bei veikimo laisvės riboms, tačiau tai jokiu būdu neturėtų būti siejama su valdymo organų narių teisiniu statusu, jo įgijimu ar pasibaigimu, o tuo pačiu ir pareigų bei atsakomybės apimtimi. Visų antra, CK 2.87 straipsnio, įtvirtinančio valdymo organų narių fiduciarines pareigas, nuostatos yra taikomos visų be išimties juridinių asmenų rūšių, įskaitant ir viešųjų juridinių asmenų, valdymo organų nariams. Atsižvelgiant į tai, skirtingas juridinių asmenų valdymo organų narių teisinio statuso įgijimo bei praradimo vertinimas, siejant jį išimtinai su juridinio asmens rūšimi, ne tik būtų diskriminacinis, bet ir prieštarautų *ius cógens* normoms.

2.2.5. Nagrinėjamose bylose aiškiai nurodyti juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės kilimo pagrindą – deliktą bei išsamiai argumentuoti tokios pozicijos pasirinkimo priežastis, t. y. apibrėžti tarp juridinio asmens ir valdymo organų narių susiklosčiusių teisinių santykių specifiką („*vidinius*“ ir „*išorinius*“ santykius) (žr. 7 ir 8 išvadas).

2.3. Vertinant juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės kilimo sąlygas, siūlome:

2.3.1. Vadovautis „*neotradicinio*“ *fiduciarinių pareigų interpretavimo teorija*, kuri pateikia itin svarius argumentus, pagrindžiančius tai, kieno insteresais juridinio asmens valdymo organų nariai turi veikti, priimdami rizikingus sprendimus. Pagal šią teoriją valdymo organų nariai, vykdydami valdymo funkcijas, nepriklausomai nuo juridinio asmens *mokumo būsenos* fiduciarines pareigas turi tik paties juridinio asmens, o ne interesų grupių, įskaitant ir kreditorius, atžvilgiu, ir veikdami geriausiais juridinio asmens interesais, patenkina visų interesų grupių, įskaitant ir kreditorių, interesus (žr. 3.2.2.1 dalį).

2.3.2. Vertinant valdymo organų narių priimtus sprendimus, įvertinti ne tik jų *turinį*, bet ir *priėmimo procesą*, vadovaujantis šiomis rekomendacijomis:

2.3.2.1. *Turinys*. Sistemiškai aiškinti visus šiuo metu teismų praktikoje valdymo organų sprendimų turiniui taikomus kriterijus (*akivaizdaus*

žalingumo, *nepateisinamo rizikingumo*, *neatitikimo įstatymams, vidaus dokumentams ar geriems verslo standartams* ir *ekonominio nenaudingumo*), papildomai taikant: (i) *sprendimų teoriją*, teikiančią prioritetą protingumo principui, kurio išraiška apibrėžiama formule: *nauda – apsisaugojimo kaštai > žalos dydis × žalos atsiradimo tikimybė*, bei pripažįstant, jog tuo atveju, jeigu nebus išlaikoma formulėje nurodyta proporcija, tai valdymo organų narių priimtas sprendimas yra laikomas neteisėtu; ir (ii) *ekonomistų bei finansininkų rekomendacijas ir išaiškinimus*, akcentuojant tai, kad, prieš priimant sprendimą, pirmiausia reikia įvertinti maksimalius galimus patirti nuostolius, kurie jokiu būdu neturi būti lygūs ar viršyti juridinio asmens nuosavo kapitalo dydžio, priešingu atveju, tai galėtų būti traktuojama kaip neteisėtas sprendimas.

2.3.2.2. *Priėmimo procesas*. Vertinant valdymo organų narių sprendimų priėmimo procesą, tiesiogiai įtvirtinti ir taikyti kontinentinės teisės tradicijos valstybių įstatymuose įtvirtintą arba teismų praktikoje plėtojamą taisyklę, pagal kurią valdymo organo narys nebūtų laikomas atsakingu už *verslo* sprendimą, priimtą pagristai *tikint jo teisingumu*, atitikimu *bendrovės gerovei* ir nesant asmeniškai *suinteresuotam* bei esant *pakankamai informuotam*.

2.3.3. Sprendžiant bylas dėl valdymo organų narių civilinės atsakomybės už savo pavaldinių ar jų kontrolės sferoje esančių asmenų neteisėtais veiksmais padarytą žalą, siūloma aiškiai apibrėžti sąvokos „*pakankamos kontrolės užtikrinimas*“ turinį. Tai galima būtų padaryti, konstatuojant, jog *delegavus valdymo funkcijas* kitiems asmenims, valdymo organo nariai bet kuriuo atveju turi *suvokti ir kontroliuoti*, kaip tos funkcijos vykdomos, nepaisant to, kad asmeniu, kuriam deleguota atitinkamų valdymo funkcijų vykdymo dalis, galima absoliučiai pasitikėti. Taip pat reikėtų pabrėžti, jog valdymo organų nariai tiek kartu, tiek ir atskirai turi tęstinę pareigą įgyti ir palaikyti reikiamą žinių lygį ir suvokimą apie juridinio asmens veiklą tam, kad galėtų vykdyti savo, kaip valdymo organų narių, pareigas, kadangi nepakankamas tokios *veiklos suvokimas* ir *kontrolės sistemos*, kuri leistų nustatyti didelio masto sukčiavimą, neįdiegimas atitinkamai turi būti traktuojamas kaip didelė nekompetencija, kilusi iš esminio valdymo organų narių pareigų nesuvokimo.

NAUDOTOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Monografijos ir straipsnių rinkiniai

1. Abramavičius, A., *et al. Namų advokatas*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2002.
2. Abramavičius, A.; Mikelėnas, V. *Įmonių vadovų teisinė atsakomybė*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 1999.
3. Adler, B. E.; Baird, D. G.; Jackson, T. H. *Bankruptcy: Cases, Problems, and Materials. Fourth Edition*. New York: Foundation Press, 2007.
4. Aleknavičienė, V. *Įmonės finansų valdymas*. Vadovėlis. Kaunas: Spalvų kraitė, 2009.
5. Ambrasienė, D., *et al. Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
6. American Law Institute. *Principles of Corporate Governance: Analysis and Recommendations*. Saint Paul Minnesota: American Law Institute Publishers, 2011.
7. Andenas, M.; Wooldridge, F. *European Comparative Company Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2009.
8. Anthony, R. N.; Reece, J. S. *Accounting Principles. 7th edition*. Chicago: Irwin, 1995.
9. Appleby, R. C. *Šiuolaikinio verslo administravimas*. Vilnius: Spindulys, 2009.
10. Arrow, J. K. *The Limits of Organization*. New York: Norton & Co. Inc., 1974.
11. Atiyah, P. S. *Vicarious Liability in the Law of Torts*. London: Butterworth, 1967.
12. Austin, R. P.; Ford, H. A. J.; Ramsay, I. M. *Company Directors: Principles of Law & Corporate Governance*. Sydney: LexisNexis, 2005.
13. Badruddin, N. *Company Directors under Company Law*. New Dehli: Deep & Deep Publications, 2000.
14. Bainbridge, S. M. *Shareholder Activism in the Obama Era. Perspectives on Corporate Governance*. New York: Cambridge University Press, 2010.
15. Bayer, W., *et al. Lutter. Hommelhoff. GmbH-Gesetz. 17 Auflage*. Köln: Dr. Otto Schmidt, 2009.
16. Bakanas, A., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Antroji knyga. Asmenys*. Vilnius: Justitia, 2002.
17. Bakanas, A., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė. Pirmas tomas*. Vilnius: Justitia, 2003.
18. Baranauskas, E., *et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2007.
19. Bauman, J. D., *et al. Corporations Law and Policy: Material and Problems*. New York: West Group, 2003.
20. Baumbach, A.; Hueck, A. *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung*. München: C. H. Beck, 2006.
21. Bebchuk, A. L.; Fried, M. J. *Pay without Performance. Perspectives on Corporate Governance*. New York: Cambridge University Press, 2010.
22. Beernard, I. *Tolkavyj ehkonomicheskij i finansovyj slovar* [Explanatory Economic and Financial Dictionary]. Moskva: Mezhdunarodnye otnoshenie, 1997.
23. Berle, A. A.; Means, G. C. *The Modern Corporation and Private Property*. New York: Harcourt Brace and World, 1968.

24. Birds, J., *et al*. *Boyle and Birds' Company Law*. Bristol: Jordans Ltd, 2004.
25. Blake, C. *Sprendimų priėmimo menas. Kaip vadovauti verslui nuolat kintančiame pasaulyje*. Vilnius: UAB „Verslo žinios", 2008.
26. Bruce, M. *Rights and Duties of Directors. Eighth Edition*. West Sussex: Tottel Publishig Ltd., 2006.
27. Buck, P. *Wissen und Juristiche Person: Wissenzurechnung und Herausbildung zivilrechtlicher Organisationspflichten*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2001.
28. Cane, P. *Tort Law and Economic Interests. Second Edition*. Oxford: Clarendon Press, 1996, p. 177-200.
29. Chivers, D.; Shaw, B. *The Law of Majority Shareholder Power. Use and Abuse*. Oxford: Oxford university press, 2008.
30. Cirtautienė, S. *Neturtinės žalos atlyginimas kaip civilinių teisių gynimo būdas*. Vilnius: Justitia, 2008.
31. Clark, C. R. *Corporate Law*. Boston: Little, Brown and Company, 1986.
32. Čerka, P. *Bendrovės valdymo organų atsakomybės ribos*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (vadyba ir administravimas). Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2006.
33. Davies, L. P. *Gower and Davies' Principles of Modern Company Law*. London: Sweet & Maxwell Ltd, 2003.
34. Davies, L. P. *Introduction to Company Law*. New York: Oxford University Press, 2002.
35. Dornseifer, F., *et. al*. *Corporate Business Forms in Europe*. München: European Law Publishers GmbH, 2005.
36. Drexler, D. A., *et al*. *Delaware Corporation Law and Practice*. New York: LexisNexis, 2002.
37. Easterbrook, F. H.; Fischel, D. R. *The Economic Structure of Corporate Law*. Cambridge: Harvard University Press, 1996.
38. Edwards, V. *Europos Sąjungos bendrovių teisė*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
39. Ehrdelevskij, A. M. *Kompensacija moralnogo vreda* [Compensation of non-pecuniary damage]. Moskva: Volters Kluver, 2004.
40. Eisenberg, A. M. *The Structure of the Corporation: A Legal Analysis*. Washington: Beard Books, 2006.
41. Falk, G. *Verslo strategija. I dalis*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 1993.
42. Finch, V. *Corporate Insolvency Law: perspectives and principles*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
43. Finn, P. D. *Fiduciary Obligations*. Sydney: Lw Book Co. Ldt., 1977.
44. Fox, B. M. *After Dura. Causation in Fraud-on-the-Market Actions. Perspectives on Corporate Governance*. New York: Cambridge University Press, 2010.
45. Freeman, R. E. *Strategic Management: A Stakeholder Approach*. Boston: Pitman, 1984.
46. Garner, B. A. *Black's Law Dictionary. Eighth Edition*. Sent Paul Minnessota: Thomson Business West, 2004.
47. Garner, B. A. *Black's Law Dictionary. Ninth Edition*. Sent Paul Minnessota: West Group, 1999.
48. Garškienė, A. *Verslo rizika*. Vilnius: Lietuvos informacijos institutas, 1997.
49. Gevurtz, F. A. *Corporation Law*. St. Paul Minn: West Group, 2000.

50. Gineitienė, Z., *et. al*. *Verslas*. Vilnius: Rosma, 2003.
51. Gordon, A. R. *Business Leadership in the Large Corporation with a New Preface*. California: University of California Press, 1945.
52. Gove, P. B. *Webster's Third New International Dictionary of the English Language Unabridged. A Merriam-Webster*. Springfield, Mass: Merriam-Webster, 1993.
53. Greičius, R. *Privataus juridinio asmens vadovo fiduciarinės pareigos*. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2007.
54. Griffin, S. M. *Personal Liability and Disqualification of Company Directors*. Oxford: Hart Publishing, 1999.
55. Grobova, P. R. *Riski v sovremenonom biznese* [Risks in the Contemporary Business]. Moskva: Allyens, 1994.
56. Gronskas, V. *Prekinės verslininkystės rizika*. Kaunas: Technologija, 1997.
57. Gruževskis, B., *et al*. *Įmonių socialinė atsakomybė. Aktualūs socialinės politikos klausimai*. Vilnius: Darbo ir socialinių tyrimų institutas, 2006.
58. Hachenburg, M.; Ulmer, P. *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG) Grosskommentar*. Berlin: Walter de Gruyter, 1997.
59. Hamilton, R. W. *The Law of Corporations. Third Edition*. Sent Paul Minnesota: West Publishing Company, 1991.
60. Harner, M. M.; Brighton, J. A. J. *The Implications of North American Catholic and Trenwick: Final Death Knell for Deepening Insolvency? Shift in Directors' Duties in the Zone of Insolvency? Annual Survey of Bankruptcy Law*. Sent Paul Minnesota: West Publishing Company, 2008.
61. Hicks, A.; Goo, S. H. *Cases and Materials on Company Law. Sixth Edition*. Oxford: Oxford University Press, 2008.
62. Hoffman, D.; Preu, P. *Der Aufsichtsrat. Ein Leitfaden für Aufsichtsräte*. München: Ch. Beck, 2003.
63. Hübner, H. *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuches*. Berlin: Walter de Gruyter, 1996.
64. Jasevičienė, F.; Ginotienė, R.; Stankevičienė, V. *Bankų rizikos: sisteminis požiūris*. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 2000.
65. Jucevičienė, P. *Organizacijos elgsena. Vadovėlis*. Kaunas: Technologija, 1996.
66. Kancerevyčius, G. *Finansai ir investicijos. III atnaujintas leidimas*. Kaunas: „Smaltijos" leidykla, 2009.
67. Kavalnė, S., *et al*. *Bankroto teisė. Pirmoji knyga. Vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2009.
68. Kavalnė, S.; Norkus, R. *Bankroto teisė. Antroji dalis. Vadovėlis*. Vilnius: Justitia, 2011.
69. Kelsen, H. *Grynoji teisės teorija*. Vilnius: Eugrimas, 2002.
70. Kindler, P. *Grundkurs Handels- und Gesellschaftsrecht*. München: C. H. Beck, 2007.
71. Kiršienė, J. *Finansinio turto problema nuosavybės teisės doktrinoje ir teisinėje praktikoje*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
72. Kononovič, A. *Bendrovių valdymas, akcininkų susirinkimai, vertybiniai popieriai*. Vilnius: Vilniaus universiteto spaustuvė, 2001.
73. Kraakman, R. R. *Third-Party Liability. The New Palgrave Dictionary of Economics and the Law*. London: Macmillan, 1998.

74. Kraakman, R. R., *et al. The Anatomy of Corporate Law. A Comparative and Functional Approach*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
75. Krotov, M. V. *Grazhdanskoe pravo. Uchebnik. Chast 1* [Civil Law. Handbook. Part 1]. Moskva: Prospekt, 1998.
76. Kutz, Ch. *Complicity. Ethics and Law for a Collective Age*. Cambridge: Cambridge University Press, 2000.
77. Kuznecova, E. V. *Finansovoe upravlenie kompaniej* [Financial Management of the Company]. Moskva: Pravovaja kultūra, 1995.
78. Laufer, W. S. *Corporate Bodies and Guilty Minds. The Failure of Corporate Criminal Liability*. London: University of Chicago Press, 2006.
79. Laužikas, E.; Mikelėnas, V.; Nekrošius, V. *Civilinio proceso teisė. I Tomas*. Vilnius: Justitia, 2003.
80. Lowry, J.; Dignam A. *Company Law*. New York: Oxford University Press, 2006.
81. Lutter, M.; Hommelhof, P. *GmbH Gesetz: Kommentar. 15 Auflage*. Köln: Dr Otto Schmidt, 2000.
82. Mackevičius, J. *Įmonių veiklos analizė. Informacijos rinkimas, sisteminimas ir vertinimas*. Vilnius: TEV, 2005.
83. Maitland-Walker, J. *Guide to European Company Laws*. London: Sweet & Maxwell, 1993.
84. Marris, R. *Managerial Capitalism in Retrospect*. Basingstoke: Macmillan, 1998.
85. Martinkus, B.; Žilinskas, V. *Pinigai. Vertybiniai popieriai. Bankai*. Kaunas: Technologija, 2004.
86. Mikelėnas, V. *Civilinės atsakomybės problemos: lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 1995.
87. Mikelėnas, V., *et al. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Pirmoji knyga. Bendrosios nuostatos*. Vilnius: Justitia, 2001.
88. Mitchell, L. E. *Progressive Corporate Law*. Colorado: WestView Press, 1995.
89. Nekrošius, I., *et. al. Darbo teisė. Vadovėlis*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2008.
90. Nekrošius, I.; Nekrošius, V.; Vėlyvis, S. *Romėnų teisė*. Vilnius: Justitia, 1999.
91. Nolan, R. *The Proper Purpose Doctrine and Company Directors. The Realm of Company Law*. London: Kluwer Law International, 1998.
92. Palmiter, R. A. *Corporations: Examples & Explanations*. New York: Aspen Publishers, 2006.
93. Papijanc, V. *Patronuojančios įmonės atsakomybė prieš dukterinės įmonės kreditorius*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
94. Parkinson, J. *Corporate Power and Corporate Responsibility: Issues in the Theory of Company Law*. Oxford: Clarendon Press, 1993.
95. Pennington, R. R. *Pennington's Company Law*. Oxford: Oxford University Press, 2001.
96. Pereira, A. M., *et al. Directors' Liability: A Worldwide Review*. Netherlands: International Bar Association, 2006.
97. Prentice, D. D. *Some Reflections on Harmonization of Company Law: An English Perspective. The Common Law of Europe and the Future of Legal Education*. London: Kluwer Law International, 1992.
98. Reynolds, F. M. B. *Bowstead and Reynolds on Agency*. London: Sweet & Maxwell Ltd, 2006.
99. Roe, J. M. *Strong Managers, Weak Owners: The Political Roots of American Corporate Finance*. Princeton: Princeton University Press, 1994.

100. Säcker, F. J. *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch. Band 1, Allgemeiner Teil (1-240), AGB-Gesetz*. München: C.H. Beck, 2001.
101. Schall, A. *Kapitalgesellschaftsrechtlicher Gläubigerschutz*. München: C. H. Beck, 2009.
102. Schmidt, K. *Gesellschaftsrecht*. Köln: Heymanns, Carl, 2002.
103. Schmidt, K. *Scholz. GmbH-Gesetz. 10 Auflage*. Köln: Dr. Otto Schmidt, 2010.
104. Semler, J.; Schenk, V. K. *Arbeitshandbuch für Aufsichtsratsmitglieder*. München: Vahlen, 2004.
105. Sergeev, A. P.; Tolstoj, Ju. K. *Grazhdanskoe pravo. Uchebnik. Tom 1* [Civil Law. Handbook. Part 1]. Moskva: Prospekt, 2000.
106. Simon, H. A. *Models of Bounded Rationality: Empirically grounded economic reason. Volume 3*. London: MIT Press, 1997, p. 295.
107. Smerdon, R. *A Practical Guide to Corporate Governance. Second Edition*. London: Sweet & Maxwell, 2004.
108. Soloveičikas, D. *Juridinių asmenų baudžiamoji atsakomybė. Lyginamieji aspektai*. Vilnius: Justitia, 2006.
109. Stoner, J. A. F.; Freeman, R. E.; Gilbert, D. R. Jr. *Vadyba*. Kaunas: Poligrafija ir informatika, 1999.
110. Summers, E. L. *Accounting information systems. Second Edition*. Boston: Houghton Mifflin Company, 1991.
111. Svecevičius, B. *Anglų-Lietuvių kalbų žodynas. English-Lithuanian Dictionary*. Vilnius: Žodynas, 1994.
112. Šalčius, A. *Organizacijos valdymas. Mokomoji knyga*. Vilnius: Efrata, 2009.
113. Tiažkijus, V. *Darbo teisė. Teorija ir praktika. I tomas*. Vilnius: Justitia, 2005.
114. Tikniūtė, A. *Juridinio asmens ribotos atsakomybės problema: teisiniai aspektai*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2006.
115. Ulmer, P.; Habersack, M.; Winter, M. *Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung: GmbH. Großkommentar. Band III*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2008.
116. Vaitkevičiūtė, V. *Tarptautinių žodžių žodynas. A-K*. Vilnius: Žodynas, 1999.
117. Vaitkevičiūtė, V. *Tarptautinių žodžių žodynas. L-Ž*. Vilnius: Žodynas, 2000.
118. Vaughan, E. J. *Risk Management*. Chicago: John Willey & Sons, 1997.
119. Vermeule, A. *Juding under Uncertainty: An Institutional Theory of Legal Interpretation*. Harvard: Harvard University Press, 2006.
120. Vileita, A., *et al. Civilinė teisė. Bendroji dalis*. Vilnius: Justitia, 2009.
121. Vitkevičius, P. *Civilinė teisė*. Kaunas: Vijusta, 1997.
122. Vogel, D. *The Market for Virtue: The Potential and Limits of Corporate Social Responsibility*. Washington: Brookings Institute Press, 2006.
123. Whittaker, J.; Roney, A. *Director's duties and responsibilities in the European Community: A country by country guide*. London: MacFarlane's, 1992.
124. Wright, D. *Rights and duties of directors*. London: Butterworth's, 1987.
125. Žilinskas, V.; Martinkus, B.; Staleronka, A. *Verslo vadybos pradmenys. Mokomoji knyga*. Kaunas: Naujasis lankas, 2004.

Straipsniai iš knygų, mokslo darbų rinkinių ir konferencijų medžiagos

126. Cirtautienė, S. Juridinio asmens teisės į neturtinės žalos atlyginimą kitimo tendencijos civilinės teisės derinimo kontekstu. *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. 2007, Vilnius: Justitia, p. 22-38.
127. Davulis, T. Įmonės, įstaigos, organizacijos vadovo teisinio statuso problema Lietuvos teisėje. *Privatinė teisė: praeitis, dabartis ir ateitis*. Vilnius: Justitia, 2008, p. 99-116.
128. Kleinaitė, I. Įmonių socialinės atsakomybės gairės mažoms ir vidutinėms įmonėms ir geros praktikos pavyzdžiai. *Atsakingo verslo praktika*. Vilnius: LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2007.
129. Mizaras, V. Lietuvos deliktų teisės raidos aktualijos ir tendencijos. *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 51-75.
130. Smaliukas, A.; Pacenkaitė, V. *Ultra vires* doktrina naujajame Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse. *Šiuolaikinės civilinės teisės raidos tendencijos ir perspektyvos*. Vilnius: Justitia, 2007, p. 76-87.

Moksliniai straipsniai

131. Albrechtas, J. Verslo rizika ir jos sumažinimo priemonės. *Apskaitos, audito ir mokesčių aktualijos*. 1999, 29 (77): 4-15.
132. Allen, T. W. Our Schizophrenic Conception of the Business Corporation. *Cardozo Law Review*. 1992, 14: 261-281.
133. Allen, T. W., *et. al*. Realigning the Standard of Review of Director Due Care with Delaware Public Policy: A Critique of Van Gorkom and Its Progeny as a Standard of Review Problem. *Northwestern University Law Review*. 2002, 96: 449-463.
134. Altmeppen, H.; Wilhelm, J. Quotenschaden, Individualschaden und Klagebefugnis bei der Verschleppung des Insolvenzverfahrens über das Vermögen der GmbH. *Neue Juristische Wochenschrift*. 1999, 52: 673-681.
135. Anderson, H. The Theory of the Corporation and its Relevance to Directors' Tortious Liability to Creditors. *Australian Journal of Corporate Law*. 2004, 16: 73-95.
136. Avi-Yonah, R. S. The Cyclical Transformations of the Corporate Form: A Historial Perspective on Corporate Social Responsibility. *Delaware Journal of Corporate Law*. 2005, 30(3): 767-818.
137. Bagdanskis, T. Darbdaviui atstovaujančio asmens materialinės atsakomybės problemos. *Jurisprudencija*. 2004, 56(48): 87-96.
138. Bainbridge, S. M. Much Ado About Little? Directors' Fiduciary Duties in the Vicinity of Insolvency. *Journal of Business and Technology Law*. 2007, 1: 335-370.
139. Bainbridge, S. M. The Business Judgment Rule as Abstention Doctrine. *Vanderbilt Law Review*. 2004, 57: 83-130.
140. Baker, C. J. Directors and Their Functions: A Preliminary Study. *Harvard Law Review*. 1945, 1(59): 151-154.
141. Barker, K. Unreliable Assumptions in the Modern Law of Negligence. *Law Quarterly Review*. 1993, 109: 461-484.
142. Baron, D. Private Politics, Corporate Social Responsibility, and Integrated Strategy. *Journal of Economics and Management Strategy*. 2001, 10: 7-45.

143. Barondes, R. de R. Fiduciary Duties of Officers and Directors of Distressed Corporations. *George Mason Law Review*. 1998, 7: 45-104.

144. Baxter, C. Demystifying D&O Insurance. *Oxford Journal of Legal Studies*. 1995, 15(4): 537-564.

145. Berle, A. A. Corporate Powers as Powers in Trust. *Harvard Law Review*. 1931, 44: 1049-1074.

146. Bičiulaitis, R. Organizacijų vidinės kontrolės sistema ir verslo rizikų valdymas. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. 2001, 17: 17-30.

147. Birks, P. Property and Unjust Enrichment: Categorical Truths'. *New Zealand Law Review*. 1997, 623-661.

148. Black, S. B.; Cheffins, B. R. Outside Director Liability Across Countries. *Texas Law Review*. 2006, 84: 1385-1480.

149. Black, S. B., *et al*. Legal Liability of Directors and Company Officials Part2: Court Procedures, Indemnification and Insurance, and Administrative and Criminal Liability (Report to the Russian Securities Agency). *Columbia Business Law Review*. 2008, 1(1): 1-171.

150. Black, S. B. Shareholder Passivity Re-examined. *Michigan Law Review*. 1990, 89: 520-608.

151. Blair, M. M. Locking in Capital: What Corporate Law Achieved for Business Organizers in the Nineteenth Century. *UCLA Law Review*. 2003, 51(2): 387-455.

152. Blair, M. M.; Stout, L. A. A Team Production Theory of Corporate Law. *Virginia Law Review*. 1999, 85(2): 248-328.

153. Blair, M. M.; Stout, L. A. Director Accountability and the Mediating Role of the Corporate Board. *Washington University Law Review*. 2001, 79: 403-447.

154. Boyer, M. M.; Hanon, A. Protecting Directors and Officers from Liability Arising from Aggressive Earnings Management. *Center for Interuniversity Research and Analysis on Organizations Scientific Publications*. 2009, 35: 1-24.

155. Bolodeoku, I. O. Economic theories of the corporation and corporate governance: a critique. *Journal of Business Law*. 2002, 4: 411-438.

156. Bowd, R.; Bowd, L.; Harris, P. Communicating Corporate Social Responsibility: An Exploratory Case Study of a Major UK Retail Centre. *Journal of Public Affairs*. 2006, 6: 147-155.

157. Branco, M. C.; Rodrigues, L. L. Corporate Social Responsibility and Recourse-Based Perspectives. *Journal of Business Ethics*. 2006, 69(2): 111-132.

158. Branson, M. D. The Rule That Isn't a Rule – The Business Judgement Rule. *Valparaiso University Law Review*. 2002, 36(3): 631-654.

159. Bratton, W. W. Berle and Means Reconsidered at the Century's Turn. *Journal of Corporation Law*. 2001, 26(3): 759-760.

160. Campbell, N. Claims against Directors and Agents. *New Zealand Law Journal*. 2003, 4: 109-112.

161. Campbell, N.; Amour, J. Demystifying the Civil Liability of Corporate Agents. *Cambridge Law Journal*. 2003, 62: 290-304.

162. Campbell, R. B.; Frost Ch. W. Managers' Fiduciary Duties in Financially Distressed Corporations: Chaos in Delaware (and Elsewhere). *Journal of Corporation Law*. 2007, 32(3): 491-537.

163. Chalmers, J. M. R.; Dann, L.; Harford, J. Managerial Opportunism? Evidence from Directors' and Officers' Insurance Purchases. *Journal of Finance*. 2002, 57: 609-636.

164. Chaver, A.; Fried, J. M. Managers' Fiduciary Duty upon the Firm's Insolvency: Accounting for Performance Creditors. *Vanderbilt Law Review*. 2002, 55: 1813-1844.

165. Cheffins, B. R. Corporate Law and Ownership Structure – A Darwinian Link? *University of New South Wales Law Journal*. 2002, 25(2): 346-378.

166. Cheffins, B. R. Did Corporate Governance 'Fail' During the 2008 Stock Market Meltdown? The Case of the S&P 500. *Business Lawyer*. 2009, 65(1): 1-65.

167. Cheffins, B. R. Reforming the Derivative Action: The Canadian Experience and British Prospects. *Company, Financial and Insolvency Law Review*. 1997, 2: 227-260.

168. Chiu, I. H.-Y. The Paradigms of Mandatory Non-Financial Disclosure: A Conceptual Analysis. Part 2. *Company Lawyer*. 2006, 27(10): 291-296.

169. Cieri, R. M.; Ganske, L. G.; Lennox, H. Breaking Up is hard to do: Avoiding the Solvency-related Pitfalls in Spinoff Transactions. *Business Lawyer*. 1999, 54(2): 533-605.

170. Colasacco, L. Where were the Accountants? Deeping Insolvency as a Means of Ensuring Accountants' Presence when Corporate Turmoil Materializes. *Fordham Law Review*. 2009, 78: 793-861.

171. Committee on Corporate Laws. Other Constituencies Statutes: Potential for Confusion. *The Business Lawyer*. 1989, 45: 2253-2269.

172. Core, J. E. On the Corporate Demand for Directors' and Officers' Insurance. *Journal of Risk and Insurance*. 1997, 64: 63-87.

173. Core, J. E. The Directors' and Officers' Insurance Premium: An Outside Assessment of the Quality of Corporate Governance. *Journal of Law, Economics and Organization*. 2000, 16: 449-477.

174. Crespi, G. S. Rethinking Corporate Fiduciary Duties: The Inefficiency of the Shareholder Primacy Norm. *Southern Methodist University Law Review*. 2002, 55: 141-156.

175. Crespi, G. S. Redefining the Fiduciary Duties of Corporate Directors in Accordance with Team Production Model of Corporate Governance. *Creighton Law Review*. 2003, 36: 623-642.

176. Čerka, P. Ar vakarų valstybių teisėje valdymo organams nustatyti rūpestingumo pareigos (duty of care) principai ir standartai taikytini Lietuvos bendrovių teisei? *International Journal of Baltic Law*. 2002, 10(1): 58-75.

177. Čerka, P. Kodeksų įtaka bendrovės valdymui. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. 2004, 32: 7-16.

178. Čerka, P. Nuosavybės ir valdymo atskyrimo problematika akcinėse bendrovėse. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. 2006, 37: 47-55.

179. Daniels, R. J.; Hutton, S. The Capricious Cushion: The Implications of the Directors' and Officers' Insurance Liability Crisis on Canadian Corporate Governance. *Canadian Business Law Journal*. 1993, 22: 183-230.

180. Dauskurdas, V. Dvi galvos – geriau nei viena. Kiekybinio atstovavimo privalumai ir trūkumai. *Juristas*. 2004, 3: 13-17.

181. Didžiulis, L. Bendrovės vadovų civilinė atsakomybė kreditoriams. *Justitia*. 2008, 3(69): 53-65.

182. Dietrich, N. The "Business Judgement Rule": Whose Judgement? *Corporate Governance Review*. 2002, 14(4): 7-10.

183. Dodd, M. E. For Whom Are Corporate Managers Trustees. *Harvard Law Review*. 1932, 45: 1145-1163.

184. Donaldson, T.; Preston, L. E. The Stakeholder Theory of the Corporation–Concepts, Evidence and Implication. *The Academy of Management Review*. 1995, 20: 65-91.

185. Douglas, O. W. Directors Who Do Not Direct. *Harvard Law Review*. 1934, 8(47): 1305-1334.

186. Dunn, T. L. The Developing Theory of Good Faith in Directors Conduct: Are Delaware Courts Ready to Force Corporate Directors to Go Out-of-Pocket After Disney IV? *Denver University Law Review*. 2005, 83(2): 531-577.

187. Easterbrook, F. H.; Fischel, D. R. Limited Liability and the Corporation. *The University of Chicago Law Review*. 1985, 52(1): 89-117.

188. Easterbrook, F. H., Fischel, D. R. The Corporate Contract. *Columbia Law Review*. 1989, 89: 1416-1448.

189. Eisenberg, A. M. The Divergence of Standards of Conduct and Standards of Review in Corporate Law. *Fordham Law Review*. 1993, 62(3): 437-468.

190. Eisenberg, A. M. Symposium: The Director's Duty of Care in Negotiated Dispositions. *University of Miami Law Review*. 1997, 51: 579-602.

191. Finch, V. Personal Accountability and Corporate Control: The Role of Directors' and Officers' Liability Insurance. *The Modern Law Review*. 1994, 57: 880-915.

192. Freeman, R. E. The Politics of Stakeholder Theory: Some Future Directions. *Business Ethics Quarterly*. 1994, 4: 409-421.

193. Freeman, R. E.; Reed, D. L. Stockholders and Stakeholders: a New Perspective on Corporate Governance. *California Management Review*. 1983, 15(3): 88-106.

194. Furlow, C. W. Good Faith, Fiduciary Duties, and the Business Judgement Rule in Delaware. *Utah Law Review*. 2009, p. 1061-1095.

195. Gevurtz, F. A. The Historical and Political Origins of the Corporate Board of Directors. *Hofstra Law Review*. 2004, 33(89): 90-170.

196. Giedraitis, A.; Petkevičiūtė, N. Žemiausio lygmens vadovų asmeninių savybių ir motyvacinių veiksnių analizė gamybinėje įmonėje. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. 2011, 58: 43-54.

197. Giraldo, L. A. C. Factors Governing the Application of the Business Judgement Rule: an Empirical Study of the US, UK, Australia and the EU. *Universitas. Bogota (Colombia)*. 2006, 111: 115-166.

198. Giraldo, L. A. C. Modern Conception of Business Judgement Rule: A Case Study on Delaware Jurisprudence. *International Law: Revista colombiana de derecho international*. 2005, 005: 13-39.

199. Giudici, P. Representative Litigation in Italian Capital Markets: Italian Derivative Suits and (if ever) Securities Class Actions. *European Company and Financial Law Review*. 2009, 2(3): 246-269.

200. Glynn, T. P. Beyond 'Unlimiting' Shareholder Liability: Vicarious Tort Liability for Corporate Officers. *Vanderbilt Law Review*. 2004, 57: 329-433.

201. Goette, W. Das Anstellungsverhältnis des GmbH-Geschäftsführers in der Rechtsprechung des Bundesgerichtshofs. *DStR. Deutsches Steuerrecht*. 1998, 30: 1137-1142.

202. Gold, S. A. A Decision Theory Approach to the Business Judgement Rule: Reflections on Disney, Good Faith, and Judicial Uncertainty. *Maryland Law Review*. 2007, 66(2): 398-474.

203. Gontienė, K. Įmonės vadovo teisiniai santykiai su įmone: priėmimas į darbą ir santykių nutraukimo ypatumai. *Juristas*. 2006, 9: 38-44.

204. Grantham, R. B., Rickett, C. E. F. Property and Unjust Enrichment: Categorical Truths or Unnecessary Complexity? *New Zealand Law Review*. 1997, 668-685.

205. Grantham, R. B. The Limited Liability of Company Directors. *The University of Queensland Research Paper*. 2007, 07-03: 1-45.

206. Grantham, R. B.; Rickett, Ch. Directors' 'Tortious' Liability: Contract, Tort or Company Law? *The Modern Law Review Limited*. 1999, 62(1): 133-139.

207. Greenhow, A. The Statutory Business Judgement Rule: Putting The Wind Into Directors' Sales. *Bond Law Review*. 1999, 11(1): 31-58.

208. Greičius, R. Įmonių valdymas Europos bendrovių teisės reformos kontekste. *Teisės problemos*. 2003, 4: 24-35.

209. Grelon, B. Shareholders' Lawsuits against the Management of a Company and its Shareholders under French Law. *European Company and Financial Law Review*. 2009, 2(3): 205-218.

210. Grossman, H. A. Refining the Role of the Corporation: The Impact of Corporate Social Responsibility on Shareholder Primacy Theory. *Deakin Law Review*. 2005, 10(2): 572-596.

211. Grundey, D. Applying sustainability principles in the economy. *Technological and Economic Development of Economy*. 2008, 14(2): 101-106.

212. Gulati, G. M.; Klein, W. A.; Zolt, E. M. Connected Contracts. *UCLA Law Review*. 1999, 47: 887-948.

213. Gutierrez, M. An Economic Analysis of Corporate Directors' Fiduciary Duties. *Universidad Carlos III de Madrid Working Paper*. 2000, 0014: 1-63.

214. Hansmann, H.; Kraakman, R. R. The End of History for Corporate Law. *Georgetown Law Journal*. 2001, 89: 439-468.

215. Hepple, B. The Search for Coherence. *Current Legal Problems*. 1997, 50: 67-88.

216. Hill, Ch. W. L.; Jones, T. M. Stakeholder-Agency Theory. *Journal of Management Studies*. 1992, 29(2): 131-154.

217. Hopt, K. J.; Leyens, P. C. Board Models in Europe. Recent Developments of Internal Corporate Governance Structures in German, the United Kingdom, France, and Italy. *Company & Securities Law Review*. 2005, 1: 217-245.

218. Hornstein, D. G. Stockholders' Agreements in the Closely Held Corporation. *The Yale Law Journal*. 1950, 6(59): 1040-1056.

219. Iacobucci, E. M. Directors' Duties in Insolvency: Clarifying What Is at Stake. *Canadian Business Law Journal*. 2004, 39: 398-411.

220. Iacobucci, E. M. Unfinished Business: An Analysis of Stones Unturned in ADGA Systems International v Valcom Ltd. *Canadian Business Law Journal*. 2001, 35(1): 39-54.

221. Ibrahim, M. D. Individual or Collective Liability for Corporate Directors? *Iowa Law Review*. 2008, 93: 929-971.

222. Ireland, P. Back to the Future: Adolf Berle, the Law Commission and Directors Duties. *Company Lawyer*. 1999, 20(6): 203-211.

223. Ireland, P. Corporate Governance, Stakeholding and the Company: Towards a Less Degenerate Capitalism. *Journal of Law and Society*. 1996, 23: 287-320.

224. Janelyn, P. Ng. The Business Judgement rule: Checking the Autocracy in the Boardroom. *UST Law Review*. 2007-2008, 52: 150-194.

225. Jensen, C. M. Separation of Ownership and Control. *Journal of Law and Economics*. 1983, 26: 301-326.

226. Jensen, C. M.; Meckling, H. W. Theory of the Firm: Managerial Behaviour, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics*. 1976, 3(4): 305-360.

227. Jensen, C. M. Value Maximization, Stakeholder Theory and the Corporate Objective Function. *Journal of Applied Corporate Finance*. 2010, 22(1): 32-42.

228. Johnson, L. P. Q. Corporate Officers and the Business Judgement Rule. *The Business Lawyer*. 2005, 60: 439-469.

229. Johnston, J. F. JR. Corporate Indemnification and Liability Insurance for Directors and Officers. *Business Lawyer*. 1978, 33(3): 1993-2036.

230. Jones, E. Directors' Duties: Negligence and the Business Judgement Rule. *SA Mercantile Law Journal*. 2007, 19: 326-336.

231. Jordan, C. E.; Jain, A. Diversity and Resilience: Lessons from the Financial Crisis. *University New South Wales Law Journal*. 2009, 32(2): 416-446.

232. Kahn-Freund, O. Some Reflections on Company Law Reform. *The Modern Law Review*. 1944, 7: 54–66.

233. Kalss, S. Shareholder Suits: Common Problems, Different Solutions and First Steps towards Possible Harmonisation by Means of a European Model Code. *European Company and Financial Law Review*. 2009, 6(2-3): 324-347.

234. Kaplow, L. Rules versus Standards: an Economic Analysis. *Duke Law Journal*. 1992, 42(3): 557-629.

235. Kapsch, I.; Grama, B. Business Judgement Rule: Pflichtwidrige oder bloß unglückliche Geschäftsentscheidungen? *Ecolex – Fachzeitschrift für Wirtschaftsrecht*. 2003, 7: 524-528.

236. Keay, A. The Director's Duty to Take Into Account the Interests of Company Creditors: When Is It Triggered? *Melbourne University Law Review*. 2001, 25: 315-339.

237. Kelly, G.; Parkinson, J. The Conceptual Foundations of the Corporation: A Pluralist Approach. *Corporation Financial and Insolvency Law Review*. 1998, 2: 174-197.

238. Kerr, J. E. Sustainability Meets Profitability: The Convenient Truth of How the Business Judgement Rule Protects a Board's Decision to Engage in Social Entrepreneurship. *Cardozo Law Review*. 2007, 29(2): 623-668.

239. Kirckpatrick, G. The Corporate Governance Lessons from the Financial Crisis. *Financial Market Trends*. 2009, 96(61): 1-30.

240. Kiršienė, J. Akcininko nuosavybės teisės įgyvendinimo problemos. *Jurisprudencija*. 2002, 28(20): 87-95.

241. Kiršienė, J.; Tikniūtė, A. Civilinė akcininko atsakomybė už bendrovės prievoles. *Jurisprudencija*. 2004, 55(47): 68-77.

242. Kiršienė, J.; Tikniūtė, A. Juridinio asmens civilinių teisių įgyvendinimas bendrovėje: kam priklauso valdymo funkcija? *Jurisprudencija*. 2004, 55(47): 32-39.

243. Krivka, E. Išvestinio akcininkų ieškinio institutas Lietuvos teisės sistemoje. *Jurisprudencija*. 2006, 4(82): 46-53.

244. Langevoort, D. C. On Leaving Corporate Executives Naked, Homeless and Without Wheels: Corporate Fraud, Equitable Remedies, and the Debate Over Entity Versus Individual Liability. *Wake Forest Law Review*. 2007, 42: 627-661.

245. Lantos, G. P. The Boundaries of Strategic Corporate Social Responsibility. *Journal of Consumer Marketing*. 2001, 18(7): 595-630.

246. Lederer, P. A Comparative Analysis of the Liability of Non-executive Directors in the UK and of Members of the Supervisory Board in Germany. *European Business Law Review*. 2006, 17(6): 1575-1614.

247. Levinson, D. J. Collective Sanctions. *Stanford Law Review*. 2003, 56: 345-428.

248. Lichner, Y. Should Shareholders' Interests Be the Mainstay of Corporate Governance? *European Business Law Review*. 2009, 20(6): 889-908.

249. Lin, L. Shift of Fiduciary Duty upon Corporate Insolvency: Proper Scope of Directors' Duty to Creditors. *Vanderbilt Law Review*. 1993, 46: 11485-1524.

250. Lippert, R. L. Agency Conflicts, Managerial Compensation, and Firm Variance. *Journal of Financial and Strategic Decisions*. 1996, 9: 39-47.

251. LoPucki L. M.; Whitford, W. C. Corporate Governance in the Bankruptcy Reorganization of Large, Publicly Held Companies. *University of Pennsylvania Law Review*. 1993, 141: 669-800.

252. Mackevičius, J. Įmonių veiklos rizikų rūšys ir jų vertinimo būtinumas. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. 2005, 5: 219-223.

253. Mahoney, J., *at al*. Towards a Property Rights Foundation for a Stakeholder Theory of the Firm. *Journal of Management and Governance*. 2005, 9: 5-32.

254. Matheson, J. H.; Olson, B. A. Corporate Law and the Long-Term Shareholder Model of Corporate Governance. *Minnesota Law Review*. 1992, 76: 1313-1391.

255. Maurer, V. G. Corporate Governance as a Failsafe Mechanism against Corporate Crime. *Company Lawyer*. 2007, 28(4): 99-105.

256. McDonnell, S. Geyer v. Ingersoll Publications Co: Insolvency Shifts Directors' Burden From Shareholders to Creditors. *Delaware Journal of Corporate Law*. 1994, 19: 177-210.

257. McLennan, J. S. Duties of Care and Skill of Company Directors and Their Liability for Negligence. *SA Mercantile Law Journal*. 1996, 8: 94-102.

258. Meckling, H. W. Theory of the Firm: Managerial Behaviour, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics*. 1976, 3(4): 305-360.

259. Meese, A. J. The Team Production Theory of Corporate Law: A Critical Assessment. *William and Mary Law Review*. 2002, 43: 1629-1702.

260. Mendelson, N. A. A Control-based Approach to Shareholder Liability for Corporate Torts. *Columbia Law Review*. 2002, 102: 1203-1303.

261. Millon, D. New Directions in Corporate Law: Communitarians, Contractarians, and the Crisis in Corporate Law. *Washington & Lee Law Review*. 1993, 50: 1373-1390.

262. Millon, D. Why is Corporate Management Obsessed with Quarterly Earnings and What Should be Done About It? *George Washington Law Review*. 2002, 70: 890-920.

263. Mitchell, R. K.; Agle, B. R.; Wood, D. J. Toward a Theory of Stakeholder Identification and Salience: Defining the Principle of Who and What really Counts. *Academy of Management Review*. 1997, 22(4): 853-886.

264. Nakajima, Ch. Enlightened Shareholder Value? *Company Lawyer*. 2007, 28(12): 353-354.

265. Norkūnas, A. Kaltė kaip civilinės atsakomybės pagrindas. *Jurisprudencija*. 2002, 28(20): 112-118.

266. O'Sulivan, N. Insuring the Agents: The Role of Directors' and Officers' Insurance in Corporate Governance. *Journal of Risk and Insurance*. 1997, 64: 545-556.

267. Pacevičius, Ž. Administracijos vadovo atsakomybė už bendrovei padarytą žalą. *Juristas*. 2004, 4: 3-12.

268. Pacevičius, Ž. Administracijos vadovo atsakomybė už bendrovei padarytą žalą. *Juristas*. 2004, 5: 15-24.

269. Paul, C. A. Derivative Actions under English and German Corporate Law – Shareholder Participation between the Tension Filled Areas of Corporate Governance and Malicious Shareholder Interference. *European Company and Financial Law Review*. 2010, 7(1): 81-115.

270. Phillips, R., *et al*. What Stakeholder Theory Is Not. *Business Ethics Quarterly*. 2003, 13: 479-502.

271. Porter, M. E.; Kramer, M. R. Strategy and Society: The Link between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility. *Harvard Business Review*. 2006, 84(12): 78-92.

272. Povel, P. Optimal 'Soft' or 'Tough' Bankruptcy Procedures. *Journal of Law, Economics and Organization*. 1999, 15(3): 659-684.

273. Ramsay, I. M. Liability of Directors for Breach of Duty and the Scope of Indemnification and Insurance. *Company and Securities Law Journal*. 1987, 5(3): 129-156.

274. Reisberg, A. Derivative Claims under the Companies Act 2006. Much Ado About Nothing? *Rationality in Company Law. Essays in Honour of DD Prentice*. Oxford: Hart Publishing Ltd, 2009, p. 17-55.

275. Reisberg, A. Promoting the Use of Derivative Actions. *Company Lawyer*. 2003, 24: 250-256.

276. Reisberg, A. Theoretical Reflection on Derivative Actions in English Law: The Representative problem. *European Company and Financial Law Review*. 2006, 3(69): 69-108.

277. Ribstein, E. L. Markets vs. Regulatory Responses to Corporate Fraud: A Critique of the Sarbanes-Oxley Act of 2002. *Journal of Corporation Law*. 2002, 28: 1-74.

278. Rimas, J. Akcijų opcionai kaip privataus kapitalo investuotojo ir bendrovės vadovų interesų derinimo priemonė. *Teisė*. 2009, 73: 124-136.

279. Roach, L. The Legal Model of the Company and the Company Law Review. *Company Lawyer*. 2005, 26(4): 98-103.

280. Romano, R. Corporate Governance in the Aftermath of the Insurance Crisis. *Emory Law Journal*. 1990, 39: 1155-1183.

281. Rousseau, S. The Duties of Directors of Financially Distressed Corporations: A Quebec Perspective on the Peoples Case. *Canadian Business Law Journal*. 2004, 39: 368-398.

282. Ruffner, M. Sorgfalts- und Treuepflichten undi die Versicherbarkeit von Haftungsrisiken in Publikumsgesellschaften-Eine ökonomische Analyse. *Zeitschrift für Schweizerisches Recht*. 2000, 119: 195-275.

283. Schillig, M. 'Deepening Insolvency' – Liability for Wrongful Trading in the United States? *Company Lawyer*. 2009, 30: 298-301.

284. Schillig, M. The Transition from Corporate Governance to Bankruptcy Governance – Convergence of German and US law? *European Company and Financial Law Review*. 2010, 7(1): 116-157.

285. Schwarcz, S. L. Rethinking a Corporation's Obligation to Creditors. *Cardozo Law Review*. 1996, 17: 647-690.

286. Shaffer, A. D. Corporate Fiduciary-Insolvent: The Fiduciary Relationship Your Corporate Law Professor (Should Have) Warranted You About. *American Bankruptcy Institute Law Review*. 2000, 8: 479-605.

287. Sharpe, N. Rethinking the Board Function in the Wake of the 2008 Financial Crisis. *Journal of Business and Technology Law*. 2010, 5: 99-111.

288. Smaliukas, A; Goldammer, Y. Kiekybinio atstovavimo taisyklės taikymo problemos. *Justitia*. 2007, 3(65): 2-7.

289. Smith, D. G. A Proposal to Eliminate Director Standards from the Model Business Corporation Act. *University of Cincinnati Law Review*. 1999, 67(4): 1201-1228.

290. Smith, D. G. The Shareholder Primacy Norm. *Journal of Corporation Law*. 1998, 23: 277-323.

291. Smith, T. A. The Efficient Norm for Corporate Law: A Neotraditional Interpretation of Fiduciary Duty. *Michigan Law Review*. 1999, 98: 214-268.

292. Sommer, A. A. Whom Should the Corporation Serve? The Berle-Dodd Debate Revisited Sixty Years Later. *Delaware Journal of Corporate Law*. 1991, 16(1): 33-56.

293. Spender, P. Weapons of Mass Dispassion: James Hardie and Corporate Law. *Griffith Law Review*. 2005, 14(2): 280-294.

294. Stone, C. The Place of Enterprise Liability in the Control of Corporate Conduct. *Yale Law Journal*. 1980, 90(1): 1-77.

295. Ščukas, L. Valdybos nario statusas ir atsakomybė. *Juristas*. 2005, 1: 7-10.

296. Testy, K. Y. Capitalism and Freedom-For Whom? Feminist Legal Theory and Progressive Corporate Law. *Law and Contemporary Problems*. 2004, 67: 87-108.

297. Thompson, D. C. A Critique of 'Deepening Insolvency'. A New Bancruptcy Tort Theory. *Stanford Journal of Law, Business & Finance*. 2007, 12: 536-567.

298. Thompson, R. Unpacking Limited Liability: Direct and Vicarious Liability for Corporate Participants for Torts of the Enterprise. *Vanderbilt Law Review*. 1994, 47: 1-41.

299. Tikniūtė, A. Juridinio asmens doktrina: šiuolaikinės tendencijos. *Jurisprudencija*. 2008, 2(104): 64-72.

300. Tikniūtė, A. Juridinio asmens valdymo organų pareigos kreditoriams problema. *Jurisprudencija*. 2008, 8(110): 57-64.

301. Tsuk, D. Corporations Without Labour: The Politics of Progressive Corporate Law. *University of Pennsylvania Law Review*. 2003, 151(6): 1861-1912.

302. Ulrich, H. L. Indemnification of Corporate Directors: A Disincentive to Corporate Accountability in Indiana. *Valparaiso University Law Review*. 1982, 17(2): 229-280.

303. Vaesey, N. E.; Di Guglielmo, T. C. What Happened in Delaware Corporate Law and Governance from 1992-2004? A Retrospective on Some Key Developments. *University of Pennsylvania Law Review*. 2005, 153: 1399-1512.

304. Valsan, R. D.; Yahya, M. A. Shareholders, Creditors, and Directors' Fiduciary Duties: A Law and Finance Approach. *Virginia Law & Business Review*. 2007, 2(1): 1-52.

305. Veasey, E. N.; Seitz, J. M. S. The Revised Model Business Corporation Act: Comment and Observation: The Business Judgment Rule in the Revised Model Act, the Trans Union Case, and the ALI Project – A Strange Porridge. *Texas Law Review*. 1985, 63: 1483-1501.

306. Veil, R. Krisenbewältigung durch Gesellschaftsrecht ‑ Verlust des halben Kapitals, Pflicht zu ordnungsgemäßer Liquidation und Unterkapitalisierung. *Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht*. 2006, 35(07): 374-397.

307. Weiner, J. L. The Berle-Dodd Dialogue on the Concept of the Corporation. *Columbia Law Review*. 1964, 64(8): 1458-1467.

308. Willet, S. The Shallows of Deepening Insolvency. *Business Lawyer*. 2005, 60: 549-575.

309. Wimmer, R. Der Anstellungsvertrag des GmbH-Gesellschaftsführers. *DStR. Deutsches Steuerrecht*. 1997, 7: 247-251.

310. Wood, D. J. Corporate Social Performance Revisited. *Academy of Management Review*. 1991, 4: 691-718.

311. Wooldridge, F. Duty of Care and Liabilities of Members of the Two Boards of German Public Companies. *European Business Law Review*. 2006, 17(1): 109-120.

312. Worthington, S. Shares and Shareholders: Property, Power and Entitlement. Part II. *Company Lawyer*. 2001, 22: 307-314.

313. Zakarevičius, P. Vadyba: valdymas, administravimas,...? *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*. 1996, 3: 155-159.

314. Ziegel, J. S. Creditors as Corporate Stakeholders: The Quiet Revolution‑An Anglo-Canadian Perspective. *University of Toronto Law Journal*. 1993, 43: 511-531.

315. Zou, H., *et al*. Directors' and Officers' Liability Insurance in a Non-Litigious Culture: Chinese Evidence. *Journal of Banking & Finance*. 2008, 32: 2636–2645.

Elektroniniai leidiniai

316. Abouzaid, S. *IFC Family Business Governance Handbook* [interaktyvus]. Washington: International Finance Corporation, 2008 [žiūrėta 2012-04-17]. <http://www.ifc.org/ifcext/corporategovernance.nsf/AttachmentsByTitle/IFC_Family_Business_English_ONLY_full_report/$FILE/EnglishFamBusInsideC.pdf>.

317. Adams, R. Governance and the Financial Crisis. Finance Working Paper [interaktyvus]. 2009 [žiūrėta 2012-06-05]. <http://ssrn.com/abstract_id=1398583>.

318. Akcinės bendrovės „GRIGIŠKĖS“ audituotas konsoliduotas metinis pranešimas už 2011 metus [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2012-07-09]. <http://www.nasdaqomxbaltic.com/upload/reports/grg/2011_ar_lt_ltl_con_ias.pdf>.

319. Antunes, E. J., *et al. European Commission Internal market and Services Report of the Reflection Group On the Future of EU Company Law* [interaktyvus]. Brussels, 2011-04-05 [žiūrėta 2012-04-16]. <http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/reflectiongroup_report_en.pdf>.

320. *Australian Corporation Act 2001* [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2011-09-18]. <http://www.austlii.edu.au/au/legis/cth/consol_act/ca2001172/>.

321. *Civil Liability (Contribution) Act* [interaktyvus]. 1978 [žiūrėta 2012-04-26]. <http://www.lawteacher.net/PDF/Tortfeasors%20Act.pdf>.

322. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament COM/2003/0284 "*Modernising Company Law and Enhancing Corporate Governance in the European Union – A Plan to Move Forward*" [interaktyvus]. 2003-05-21 [žiūrėta 2012-05-24]. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52003DC0284:EN:NOT>.

323. *Companies Act 2006* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2012-08-01]. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/pdfs/ukpga_20060046_en.pdf>.

324. Corporate Governance and the Financial Crisis. Conclusions and Emerging Good Practices to Enhance Implementation of the Principles. *Directorate for Financial and Enterprise Affairs OECD Steering Group on Corporate Governance Paper* [interaktyvus]. OECD, 2010-02-24 [žiūrėta 2012-04-18]. <http://www.oecd.org/dataoecd/53/62/44679170.pdf>.

325. Deutsches Aktiengesetz [interaktyvus]. *Bundesgesetzblatt*. 1965, I S. 1089 [žiūrėta 2012-04-16]. <http://www.aktiengesetz.de>.

326. Doyle, L. *The Susceptibility to Meaningful Attack of Breaches of Directors' Duties under English Law* [interaktyvus]. Manchester and Leeds, 2010 [žiūrėta 2012-06-05]. <http://www.law.leeds.ac.uk/assets/files/research/events/directors-duties/doyle-susceptibility-to-meaningful-attack.pdf>.

327. Ernst & Young Société d'Avocats. *Study on the Operation and the Impacts of the Statute for a European Company (SE)* – 2008/S 144-192482. Final Report [interaktyvus]. 2009-12-09 [žiūrėta 2012-07-04]. <http://ec.europa.eu/internal_market/consultations/docs/2010/se/study_SE_9122009_en.pdf>.

328. Europos Komisijos 2011 m. balandžio 5 d. Žalioji knyga COM/2011/164 „*ES įmonių valdymo sistema*“ [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2011-09-01]. <http://www3.lrs.lt/pls/inter1/dokpaieska.showdoc_l?p_id=58165& p_query=&p_tr2=2>.

329. *French commercial code* [interaktyvus]. 2006-03-20 [žiūrėta 2012-08-12]. <http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=180801>.

330. Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung [interaktyvus]. *Bundesgesetzblatt*. 20.04.1892, Teil III, Gliederungsnummer 4123-1 [žiūrėta 2012-07-25]. <http://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/gmbhg/gesamt.pdf>.

331. Young, A. *The Life of Carlo Ponzi* [interaktyvus]. Ontario, 2001 [žiūrėta 2012-07-03]. <http://www.mts.net/~auser/whatthegovernmentdoes.html>.

332. Jackson QC, D. F. *Report of the Special Commission of Inquiry into the Medical Research and Compensation Foundation* [interaktyvus]. Sydney, 2004 [žiūrėta 2012-04-25]. <http://www.dpc.nsw.gov.au/__data/assets/pdf_file/0020/11387/PartA.pdf>.

333. Keay, A. The Duty to Promote the Success of the Company: Is It Fit for Purpose? *University of Leeds School of Law, Centre for Business Law and Practice Working Paper* [interaktyvus]. Leeds, 2010-08-20 [žiūrėta 2012-06-05]. <http://ssrn.com/abstract=1662411>.

334. Kirchmaier, T. *Inject Governance, and Not Just Cash: Some Thoughts on the Governance of Banks* [interaktyvus]. London, 2008-10-27 [žiūrėta 2012-06-04]. <http://ssrn.com/abstract=1303202>.

335. Kontautas, T. Įmonės vadovų civilinės atsakomybės draudimas. *Verslo žinios* [interaktyvus]. Vilnius, 2006, Nr. 204 [žiūrėta 2009-07-18]. <http://archyvas.vz.lt/news.php?strid=1002&id=485994>.

336. *Lietuvių kalbos žodynas* (t. I–XX, 1941–2002): elektroninis variantas / redaktorių kolegija: Naktinienė, G. (vyr. redaktorė), *et. al.* [interaktyvus]. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2005 [žiūrėta 2011-09-18]. <http://www.lkz.lt/startas.htm>.

337. Lietuvos energija, AB audituotas konsoliduotas metinis pranešimas už 2011 metus [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2012-07-09]. <http://www.nasdaqomxbaltic.com/market/?instrument=LT0000128571&list=2&pg=details&tab=news>.

338. Lietuvos statistikos departamentas. Įregistruotų ir veikiančių ūkio subjektų skaičius metų pradžioje [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-07-09]. <http://db1.stat.gov.lt/statbank/selectvarval/saveselections.asp?MainTable=M4010116&PLanguage=0&TableStyle=&Buttons=&PXSId=5389&IQY=&TC=&ST=ST&rvar0=&rvar1=&rvar2=&rvar3=&rvar4=&rvar5=&rvar6=&rvar7=&rvar8=&rvar9=&rvar10=&rvar11=&rvar12=&rvar13=&rvar14=>.

339. Lipton, M.; Mirvis, T.; Lorsch, J. *The Proposed 'Shareholder Bill of Rights Act 2009'* [interaktyvus]. 2009-03-12 [žiūrėta 2012-06-05]. <http://blogs.law.harvard.edu/corpgov/2009/05/12/the-proposed-%e2%80%9cshareholder-bill-of-rights-act-of-2009%e2%80%9d>.

340. Mülbert, P. O. Corporate Governance of Banks after the Financial Crisis – Theory, Evidence, Reforms. *Law Working Paper* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2012-06-05]. <http://ssrn.com/abstract=1448118>.

341. NASDAQ OMX Vilnius listinguojamų bendrovių valdymo kodeksas [interaktyvus]. 2006-08-21 [žiūrėta 2012-08-13]. <http://www.nasdaqomxbaltic.com/files/vilnius/teisesaktai/Bendroviu%20valdymo%20kodeksas%20(galioja%20nuo%202010-01-01).pdf>.

342. *OECD Principles of Corporate Governance* [interaktyvus]. France: OECD Publications Service, 2004 [žiūrėta 2012-05-30]. <http://www.oecd.org/dataoecd/32/18/31557724.pdf>.

343. Peters, M. K. *Corporate Governance of Australian Banking: A Lesson in Law Reform or Good Fortune?* [interaktyvus]. 2010 [žiūrėta 2012-06-04]. <http://ssrn.com/abstract=1567726>.

344. Report of the High Level Group of Company Law Experts on a Modern Regulatory Framework for Company Law in Europe [interaktyvus]. Brussels, 4 November 2002 [žiūrėta 2012-04-26]. <http://ec.europa.eu/internal_market/company/docs/modern/report_en.pdf>.

345. Robinett, D., *et al. Experiences from the Regional Corporate Governance Roundtables* [interaktyvus]. OECD, 2003, p. 495 [žiūrėta 2012-04-17]. <http://www.oecd.org/dataoecd/19/26/23742340.pdf>.

346. Romer, Ch. D. What Ended the Great Depression? *The Journal of Economic History* [interaktyvus]. 1992, 52(4): 757-784 [žiūrėta 2012-07-03]. <http://emlab.berkeley.edu/~cromer/What%20Ended%20the%20Great%20Depression.pdf>.

347. Rose, P. Regulating Risk by 'Strengthening Corporate Governance' [interaktyvus]. Columbus, 2010-06-25 [žiūrėta 2012-06-04]. <http://ssrn.com/abstract=1630122>.

348. Sahlman, W. A. Management and the Financial Crisis (We have met the enemy and he is us …). *Working Paper* [interaktyvus]. 2009, 10-003 [žiūrėta 2012-06-04]. <http://www.hbs.edu/research/pdf/10-033.pdf>.

349. Taylor, P. N. *Enlightened Shareholder Value and the Companies Act 2006*. Thesis Submitted for the Degree of PhD [interaktyvus]. London: Birkbeck College, 2010 [žiūrėta 2012-06-05]. <http://www.lccge.bbk.ac.uk/publications-and-resources/docs/PhDThesisPNTaylorJune2010.pdf>.

350. TEO LT, AB audituotas konsoliduotas metinis pranešimas už 2011 metus [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2012-07-09]. <http://www.nasdaqomxbaltic.com/upload/reports/teo/2011_ar_lt_ltl_con_ias.pdf>.

351. *The Financial Crisis: Reform and Exit Strategies* [interaktyvus]. OECD, 2009, p. 21 [žiūrėta 2012-04-18]. <http://www.oecd.org/dataoecd/55/47/43091457.pdf>.

352. Tyson, L. *The Report on the Recruitment and Development of NON-Executive Directors*. London Business School [interaktyvus]. London, June 2003 [žiūrėta 2012-04-26]. <http://www.london.edu/facultyandresearch/research/docs/TysonReport.pdf>.

Teisės aktai

Lietuvos Respublikos teisės aktai

353. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1990, Nr. 24-594.

354. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. Nr. 55-1046.

355. Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 64-1914.

356. Lietuvos Respublikos asociacijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 25-745.

357. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 54-1832.

358. Lietuvos Respublikos Europos bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 78-2710.

359. Lietuvos Respublikos Europos ekonominių interesų grupių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 4-43.

360. Lietuvos Respublikos Europos kooperatinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2006, Nr. 73-2764.

361. Lietuvos Respublikos finansų įstaigų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 91-3891.

362. Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 73-3085.

363. Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 112-4991.

364. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 31-1010.

365. Lietuvos Respublikos įmonių, priklausančių finansų konglomeratui, papildomos priežiūros įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 120-4433.

366. Lietuvos Respublikos kolektyvinio investavimo subjektų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 74-3424.

367. Lietuvos Respublikos konkurencijos įstatymas. *Valstybės žinios*. 1999, Nr. 30-856.

368. Lietuvos Respublikos kontroliuojančiųjų investicinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 74-3425.
369. Lietuvos Respublikos kooperatinių bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 57-2296.
370. Lietuvos Respublikos kredito unijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 26-578.
371. Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2012, Nr. 83-4333.
372. Lietuvos Respublikos socialinių įmonių įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 96-3519.
373. Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 55-1287.
374. Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių įmonių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1994, Nr. 102-2049.
375. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 17-447.
376. Lietuvos Respublikos viešųjų įstaigų įstatymas. *Valstybės žinios*. 1996, Nr. 68-1633.
377. Lietuvos Respublikos žemės ūkio bendrovių įstatymas. *Valstybės žinios*. 1991, Nr. 13-328.

Europos Sąjungos teisės aktai

378. Dvyliktoji bendrovių teisės Tarybos 1989 m. gruodžio 21 d. direktyva 89/667/EEB dėl vienanarių uždarųjų akcinių bendrovių. [1989] OL L 395/40.
379. Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. rugsėjo 16 d. direktyva 2009/101/EB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės reikalauja iš Sutarties 48 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių siekiant apsaugoti narių ir trečiųjų asmenų interesus, koordinavimo, siekiant suvienodinti tokias apsaugos priemones. [2009] OL L 258/11.
380. Europos Parlamento ir Tarybos 2009 m. rugsėjo 16 d. direktyva 2009/102/EB bendrovių teisės srityje dėl vienanarių privačių ribotos atsakomybės bendrovių. [2009] OL L 258/20.
381. Europos Parlamento ir Tarybos 2011 m. balandžio 5 d. direktyva 2011/35/ES dėl akcinių bendrovių jungimo. [2011] OL L 110/1.
382. Pirmoji Tarybos 1968 m. kovo 9 d. direktyva 68/151/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos suvienodinti tokias apsaugos priemones visoje Bendrijoje, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, koordinavimo. [1968] OL L 65/8.
383. Pirmoji Tarybos 1968 m. kovo 9 d. direktyva 68/151/EEB dėl apsaugos priemonių, kurių valstybės narės, siekdamos suvienodinti tokias apsaugos priemones visoje Bendrijoje, reikalauja iš Sutarties 58 straipsnio antroje pastraipoje apibrėžtų bendrovių, jų narių ir kitų interesų apsaugai, koordinavimo. [1968] OL L 65/8.
384. Tarybos 2001 m. spalio 8 d. reglamentas (EB) Nr. 2157/2001 dėl Europos bendrovės (SE) statuto. [2004] OL L 294/1.
385. Tarybos 2003 m. liepos 22 d. reglamentas (EB) Nr. 1435/2003 dėl Europos kooperatinės bendrovės (SCE) statuto. [2003] OL L 207/1.

Teismų praktika

Lietuvos Respublikos teismų praktika

386. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 2 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „KLG Lietuva" v. T. R.* (bylos Nr. 2A-462/2011).

387. Lietuvos apeliacinio teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. kovo 6 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Baltic Vilsis" v. R. D.* (bylos Nr. 2A-526/2012).

388. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2001 m. spalio 16 d. nutartis civilinėje byloje *V. P. v. Radviliškio rajono savivaldybė ir kt.* (bylos Nr. 3K-7-760/2001).

389. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2002 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje *A. S. Mačius v. K. Balsienė ir kt.* (bylos Nr. 3K-7-351/2002).

390. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje *P. D. v. AB „Žalvaris"* (bylos Nr. 3K-3-1200/2001).

391. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2001 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Laivitė" v. Gediminas Radzevičius* (bylos Nr. 3K-3-1203/2001).

392. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. balandžio 17 d. nutartis civilinėje byloje *B. Leskauskas ir kt. v. Vilniaus m. 5 notarų biuras ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-614/2002).

393. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje *R. D. v. UAB „Setracont"* (bylos Nr. 3K-3-621/2002).

394. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje *L. B. v. AB bankas „Snoras"* (bylos Nr. 3K-3-880/2002).

395. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2002 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje Vokietijos bendrovė *„Gretsch-Unitas Baltic" v. V. S.* (bylos Nr. 3K-3-1590/2002).

396. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje *G. Lesniak v. UAB „Kaišiadorių Žalvarnis"* (bylos Nr. 3K-3-974).

397. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2003 m. lapkričio 26 d. nutartis civilinėje byloje *R. G. v. AB (duomenys neskelbtini)* (bylos Nr. 3K-3-1130/2003).

398. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. vasario 18 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Göllner spedition" v. S. B. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-124/2004).

399. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. kovo 15 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. v. UAB (duomenys neskelbtini)* (bylos Nr. 3K-3-192/2004).

400. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje *J. Daugirdos IĮ v. Dainis Zabita* (bylos Nr. 3K-3-327/2004).

401. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. birželio 9 d. nutartis civilinėje byloje *UAB (duomenys neskelbtini) v. J. S.* (bylos Nr. 3K-3-369/2004).

402. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 25 d. nutartis civilinėje byloje *V. P. v. AB (duomenys neskelbtini)* (bylos Nr. 3K-3-563/2004).

403. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. spalio 27 d. nutartis civilinėje byloje *BAB „Dirbtinis pluoštas“ v. G. P.* (bylos Nr. 3K-3-480/2004).

404. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. lapkričio 24 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Naujasis aitvaras“ v. UAB „Ekstra“, V. S.* (bylos Nr. 3K-3-630/2004).

405. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2004 m. gruodžio 15 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vilniaus energija“ v. B. C.* (bylos Nr. 3K-3-672/2004).

406. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Khartli“ v. Diagnostikos poliklinika* (bylos Nr. 3K-3-16/2005).

407. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. balandžio 4 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Coris Vilnius“ v. M. M.* (bylos Nr. 3K-3-230/2005).

408. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 5 d. nutartis civilinėje byloje *N. P. v. AB „Klaipėdos laivų remontas* (bylos Nr. 3K-3-457/2005).

409. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. spalio 19 d. nutartis civilinėje byloje *V. Pečiulis v. AB „Durpeta“* (bylos Nr. 3K-3-458).

410. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2005 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *R. Berželionytė v. Vilniaus universiteto Santariškių klinikos* (bylos Nr. 3K-3-556/2005).

411. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje *V. S. v. Lietuvos kooperatyvų sąjunga* (bylos Nr. 3K-3K123/2006).

412. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *A. S. v. UAB „Atridas“* (bylos Nr. 3K-3-279/2006).

413. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2006 m. gegužės 25 d. nutartis civilinėje byloje *K. J. J. v. J. B. ir V. K.* (bylos Nr. 3K-7-226/2006).

414. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje *AB Turto bankas v. T. A., O. M., V. C.* (bylos Nr. 3K-3-298/2006).

415. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Autrolis“ v. G. Č.* (bylos Nr. 3K-3-388/2006).

416. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. spalio 31 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vasmangas“ v. UAB „Valdo leidykla“* (bylos Nr. 3K-3-567/2006).

417. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2006 m. lapkričio 28 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Saulėtekis“ v. I. K. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-604/2006).

418. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. kovo 26 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Birių krovinių terminalas“ v. LK AB „Klaipėdos Smeltė“ ir VĮ Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcija* (bylos Nr. 3K-3-238/2007).

419. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. birželio 12 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Liunetė“ v. 91-oji gyvenamųjų namų statybos bendrija, R. B., A. G., V. P., P. R., V. S. ir A. K.* (bylos Nr. 3K-3-233/2007).

420. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. liepos 27 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Vakarų prekyba“ v. A. Z.* (bylos Nr. 3K-3-316/2007).

421. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2007 m. rugsėjo 18 d. nutartis civilinėje byloje *R. D. v. AB „Lietuvos dujos“* (bylos Nr. 3K-3-332/2007).

422. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje *Laivų krovos AB „Klaipėdos Smeltė“ v. UAB „Birių krovinių terminalas“, D. B. ir R. M.* (bylos Nr. 3K-3-73/2008).

423. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. kovo 3 d. nutartis civilinėje byloje *A. K. ir UAB „Kriptonija“ v. I. D., A. D., V. P., UAB „Ashburn International“ ir UAB „Penki kontinentai“* (bylos Nr. 3K-3-135/2008).

424. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. gegužės 12 d. nutartis civilinėje byloje *P. M. v. UAB „Swiss logistic“* (bylos Nr. 3K-3-267/2008).

425. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 3 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Naujapilė“ v. Lietuvos valstybė* (bylos Nr. 3K-3-295/2008).

426. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. birželio 30 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Omė“ v. D. J.* (bylos Nr. 3K-3-328/2008).

427. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. rugsėjo 29 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P.* (bylos Nr. 3K-3-428/2008).

428. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje *„ROLMEX L.L.C“ v. UAB „Verslo forma“, R. T. ir A. Č.* (bylos Nr. 3K-3-491/2008).

429. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Alaja“ ir ko“ v. K. A. ir V. A.* (bylos Nr. 3K-3-509/2008).

430. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 4 d. nutartis civilinėje byloje *AB Turto bankas ir A. Č. V. A. M.* (bylos Nr. 3K-3-554/2008).

431. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2008 m. lapkričio 12 d. nutartis civilinėje byloje *sodininkų bendrija „ Šermukšnėlė“ v. J. Z.* (bylos Nr. 3K-3-460/2008).

432. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. vasario 17 d. nutartis civilinėje byloje *V. M. v. S. P.* (bylos Nr. 3K-3-69/2009).

433. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. kovo 20 d. nutartis civilinėje byloje *V. V. v. UAB „Senasis lokys“* (bylos Nr. 3K-3-139/2009).

434. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. balandžio 3 d. nutartis civilinėje byloje *A. R. v. kooperatinė bendrovė „Kėdainių šilas“* (bylos Nr. 3K-3-147/2009).

435. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje *V. G. v. R. G.* (bylos Nr. 3K-3-168/2009).

436. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje *V. G. v. VšĮ „Vilniaus butai“* (bylos Nr. 3K-7-161/2009).

437. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gegužės 11 d. nutartis civilinėje byloje *J. B. B. v. UAB „Neo Group“* (bylos Nr. 3K-3-210/2009).

438. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. birželio 1 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Panevėžio balsas“ v. UAB „Eksena“* (bylos Nr. 3K-3-244/2009).

439. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 9 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Alveronas“ v. I. S., R. P., A. P., G. M., G. B. ir D. Č.* (bylos Nr. 3K-3-329/2009).

440. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. liepos 31 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vombatas“ v. A. Š.* (bylos Nr. 3K-3-335/2009).

441. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 9 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Čeltaura“ v. A. Č. , Š. Č. ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-486/2009).

442. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 19 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras ir UAB „Vilniaus vandenys“ v. A. J. V. M. ir B. J. B.* (bylos Nr. 3K-3-517/2009).

443. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Optimalūs finansai“ v. G. P.* (bylos Nr. 3K-7-444/2009).

444. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. lapkričio 30 d. nutartis civilinėje byloje *BAB „Barklita“ v. G. B. ir J. G.* (bylos Nr. 3K-3-528/2009).

445. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 8 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Šilutės girnos“ v. R. P., E. P. ir Klaipėdos apskrities viršininko administracija* (bylos Nr. 3K-3-557/2009).

446. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2009 m. gruodžio 18 d. nutartis civilinėje byloje *AB „Mažeikių nafta“ v. I. D., J. G., B. J., L. J. ir O. S.* (bylos Nr. 3K-3-446/2009).

447. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *pagal pareiškėjos L. J. pareiškimą dėl bankroto bylos UAB „Termosta“ iškėlimo* (bylos Nr. 3K-22/2010).

448. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 8 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Vaivorykštė“ v. P. M.* (bylos Nr. 3K-3-147/2010).

449. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. balandžio 30 d. nutartis civilinėje byloje *J. B. B. v. uždarąją akcinę bendrovę „NEO GROUP“* (bylos Nr. 3K-3-157/2010).

450. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. liepos 20 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Metalo ženklai“ v. A. T. ir A. I.* (bylos Nr. 3K-3-334/2010).

451. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2010 m. gruodžio 13 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Pakrijas“ v. UAB „Bankroto administravimo paslaugos“ ir kt.* (bylos Nr. 3K-3-508/2010).

452. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. sausio 31 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Beltateksas“ v. UAB „Sarteksas“, UAB „Autooazė“, A. S. firma* (bylos Nr. 3K-3-17/2011).

453. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje *Vilniaus apskrities valstybinė mokesčių inspekcija v. R. G.* (bylos Nr. 3K-3-29/2011).

454. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. vasario 28 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. UAB „Via Nota“ ir V. J.* (bylos Nr. 3K-3-76/2011).

455. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Laumė“ V. AB „Tauras“, V. T., D. T. ir D. M.* (bylos Nr. 3K-3-101/2011).

456. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Limantra“ v. N. G.* (bylos Nr. 3K-3-130/2011).

457. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Geosprendimai“ v. G. K.* (bylos Nr. 3K-3-177/2011).

458. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus išplėstinės teisėjų kolegijos 2011 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje *byloje Vilniaus rajono apylinkės vyriausiasis prokuroras ir UAB „Vilniaus vandenys“ v. A. J. V. M. ir B. J. B.* (bylos Nr. 3K-3-214/2011).

459. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Vajalio medienos gaminiai“ v. R. K., N. K.* (bylos Nr. 3K-3-228/2011).

460. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. spalio 11 d. nutartis civilinėje byloje *J. G. v. UAB „Teniso pasaulis“* (bylos Nr. 3K-3-384/2011).

461. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2011 m. gruodžio 16 d. nutartis civilinėje byloje *BUAB „Balmeto Medis“ v. AB „Simega“* (bylos Nr. 3K-3-511/2011).

462. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje *UAB „Panevėžio spaustuvė“ v. R. Š., A. B. ir A. G.* (bylos Nr. 3K-3-19/2012).

463. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1997 m. sausio 20 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 7-130.

464. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2001 m. liepos 12 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 62-2276.

465. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 181-6708.

Europos Teisingumo Teismo praktika

466. Europos Bendrijų Teisingumo Teismo byla 81/87 *The Queen v. H. M. Treasury and Commissioners of Inland Revenue, ex parte Daily Mail and General Trust plc*. [1988] ECR I-5483.

Anglijos teismų praktika

467. *Automatic Self-Cleansing Filter Syndicate Co Ltd v Cuninghame* [1906] 2 Ch 34.

468. *Bath v. Standard Land Co.* (1910) 2 Ch. 408, 416.

469. *Birch v Sullivan* [1957] 1 WLR 1247.

470. *Bishopsgate Investment Management Ltd v Maxwell (No 2)* [1994] 1 All ER 261, CA.

471. *Brady v. Brady* [1989] AC 755.

472. *Campbell v Paddington* [1911] 1 KB 869.

473. *Carlen v Drury* (1812) 1 V & B 154, 158.
474. *Charitable Corporation v Sutton* (1742) 2 Atk 400; 26 ER 642.
475. *Charterbridge Corp Ltd v Lloyds Bank Ltd* [1970]Ch 62; [1969] 3 All ER 1185.
476. *Cobden Investments Ltd v RWM Langport Ltd* [2008] EWHC 2810 (Ch).
477. *Cobley v Forward Technology Industries Plc* (2003) All ER (D) 175.
478. *Daimler Co. Ltd v. Continental Tyre and Rubber Co. Ltd.* (1916) 2 AC 307.
479. *Dorchester Finance Co Ltd v Stebbing* [1989] BCLC 498.
480. *Extrasure Travel Insurance Ltd v Scattergood* [2003] 1 BCLC 598.
481. *Fairline Shipping Corp v. Adamson* [1975] QB 180.
482. *Freeman* & *Lockyer v Buckhurst Park Properties (Mangal) Ltd* [1964] 2 QB 480, CA.
483. *Fulham Football v. Cabra Estates* [1994] 1 BCLC 363.
484. *H. L. Bolton (Engineering) Co. V. T. J. Graham & Sons, Ltd.*, 1 Q.B. 159, 172 (C.A. 1956).
485. *Heatons Transport (St Helens) Ltd v TGWU* [1972] 3 All ER 101, 109.
486. *Hedley Byrne & Co Ltd v. Heller & Partners* [1964] AC 465.
487. *Howard Smith Ltd v Ampol Petroleum* [1974] AC 821, PC.
488. *John Shaw & Sons (Salford) Ltd v. Shaw* [1935] 2 KB 113, CA.
489. *Lister v Hesley Hall Ltd* [2001] 2 All ER 769, HL.
490. *Lloyd v Grace, Smith & Co* [1912] AC 716, HL.
491. *MacDougall v Gardiner* (1875) 1 ChD 13, 25 per Mellish LJ.
492. *Meridian Global Funds Management Asia Ltd v Securities Commission* [1995] 3 All ER *918, 923, PC.*
493. *Mill v Hawker* (1874) LR 9 Exch 309.
494. *Morris v CW Martin & Sons Ltd* [1966] 1 QB 716, CA.
495. *New Zealand Guardian Trust Co Ltd v Brooks* [1995] 1 WLR 96, PC.
496. *Noel v Poland [2001] 2 BCLC 645.*
497. *Norman v. Theodore Goddard* [1991] BCLC 1028; *Re D'Jan of London* [1993] BCC 646.
498. *North-West Transportation Co. Ltd v Beatty* (1887) 12 App Cas 589.
499. *Nurcombe v Nurcombe* [1985] 1 WLR 370, 378 per Browne-Wilkinson LJ.
500. *Portfolios of Distinction Limited v Laird* [2004] 2 BCLC 741.
501. *Prudential Assurance Co. V. Newman Industries, Ltd. (No 2)* [1982] 1 All ER 354.
502. *R v Milpurrurru* (1996) 66 FCR 474, 495-501.
503. *Re a Company* [1988] BCLC 570.
504. *Re Barings Plc & Others* [nº 5] [1999] 1 BCLC 433.
505. *Re Brazilian Rubber Plantations and Estates Ltd* [1911] 1 Ch 425.
506. *Re City Equitable Fire Insurance* [1925] Ch 407.
507. *Re Hydrodam (Corby) Ltd* [1994] 2 BCLC 180.
508. *Re Kingston Cotton Mill* (No. 2) [1896] 1 Ch 331.
509. *Re Moorgate Metals Ltd* [1995] BCC 143.
510. *Re Smith* & *Fawcett Ltd* [1942] Ch. 304.

511. *Re Supply of Ready Mix Concrete* (No 2) [1995] 1 AC 456.
512. *Re West Coast Capital (LIOS) Ltd* [2008] CSOH 72. 2008 Scot (D) 16/5 (Outer House, Court of Sessions, Lord Glennie).
513. *Regal (Hastings) Ltd v. Gulliver* [1942] 1 All ER 378, HL.
514. *Regentcrest plc v Cohen* [2002] 2 BCLC 80.
515. *Revenue and Customs Comrs v Benton-Diggin* [2006] All ER (D) 264 (Feb), ChD.
516. *Royal British Bank v Turquand* (1856) 6 El & Bl 327, HL.
517. *Smith v Croft* (No 2) [1988] Ch 114.
518. *Static Control Components (Europe) Limites v Egan* (2004) ALL ER(D) 4.
519. *Tesco Supermarkets Ltd v. Natrass*, (1972) A.C. 153.
520. *West Mercier Safetywear Ltd v. Dodd* [1988] BCLC 250.
521. *White Horse Distillers Ltd v Gregson Associates Ltd* [1984] RPC 61, 91.
522. *Williams v. Natural Life Health Foods Ltd* [1997] 1 BCLC 131 (CA) and [1998] 2 All ER 577 (HL).
523. *Winkworth v. Edward Baron Development Co Ltd* [1986] 1 WLR 1512.

JAV teismų praktika

524. *Aronson v. Lewis*, 473 A.2d 805 (Del 1984).
525. *Bank Leumi-Le-Israel, B.M., Phila. Branch v. Sunbelt Indus., Inc.*, 485 F. Supp. 556, 559 (S.D. Ga. 1980).
526. *Ben Franklin Retail Stores, Inc.*, 225 B.R. 646, 653 (Bankr. N.D. III. 1998).
527. *Bovay v. H. M. Byllesby & Co.*, 38 A.2d 808, 813 (Del. 1944).
528. *Cede & Co. v. Technicolor, Inc.*, 634 A.2d 345, 368-71 (Del. 1993).
529. *Collins & Aikman Corp. v Stockman* 2009 WL 15301020, *11(D.Del).
530. *Credit Lyonnais Bank Nederland, N.V. v. Pathe Communications Corp.*, 1991 WL 277613 (Del. Ch. Dec. 30, 1991).
531. *Davis v. Woolf*, 147 F.2d 629, 633 (4th Cir. 1945).
532. *Dodge v. Ford Motor Co.*, 170 N.W. 668 (Mich. 1919).
533. *Dura Pharmaceuticals Inc. V. Broudo*, 544 U.S. 336 (2005).
534. *Emergent Capital Inv. Mgmt. V. Stonepath Group, Inc.*, 343 F.3d 189, 197 (2d Cir. 2003).
535. *FDIC v. Sea Pines Co.*, 692 F. 2d 973, 976-77 (4th Cir. 1982).
536. *Federal Deposit Ins. Corp. v. Stahl*, 89 F.3d 1510, 1517 (11th Cir. 1996).
537. *Gagliardi v. TriFoods Int'l Inc.*, 683 A.2d 1049, 1052 (Del Ch. 1996).
538. *Geyer v. Ingersoll Publications Corporation*, 621 A. 2d 784 (Del. Ch. 1992).
539. *Globus v. Research Serv., Inc.*, 418 F.2d 1276 (2d Cir. 1969).
540. *Healthco Int'l, Inc.*, 208 B.R. 288, (Bankr. D. Mass. 1997).
541. *Huddleston v. Herman & MacLean*, 640 F.2d 534, 549 (5th Cir. 1981).
542. *In re Bear Stearns Litigation*, No. 600780/08.
543. *In re Caremark International Inc. Derivative Litigation*, 698 A.2d 959 (Del. Ch. 1996).

544. *In re Emerging Communications, Inc. Shareholders Litigation*, 2004 WL 1305745 (Del. Ch. 2004).
545. *In re Flagship Healthcare, Inc.*, 269 B.R. 721 (Bkrtcy, S.D. Fla., 2001).
546. *In re Investors Funding Corporation of New York Securities Litigation (Bloor v. Dansker)*, 523 F. Supp. 533 (S.D.N.Y., 1980).
547. *In re LTV Steel Company, Inc.*, 333 B.R. 397 (Bkrtcy, N.D. Ohio, 2005).
548. *In re Parmalat Securities Litigation*, 501 F.Supp.2d 560, 576 (S.D.N.Y., 2007).
549. *In re The Brown Schools*, 386 B.R. 37, 48 (bkrtcy. D. Del., 2008).
550. *In re Worldwide Wholesale Lumber, Inc.*, 378 B.R. 120, 127 (Bkrtcy.d. s.c., 2007).
551. *International Ins. Co. V. Johns*, 874 F.2d 1447, 1458 n.20 (11th Cir. 1989).
552. *Irving Ehrenhaus v. John D. Baker, II, et al.*, No. 08 CVS 22632.
553. *Katz v. Oak Indus., Inc.*, 508 A.2d 873 (Del. Ch. 1986).
554. *List v. Fashion Park*, 340 F.2d 457 (2d Cir. 1965).
555. *McDonald v. Williams*, 174 U.S. 397 (1899).
556. *Norlin v. Rooney*, 744 F.2d 255 (2nd Cir. 1984).
557. *Official Committee of Unsecured Creditors v Lafferty & Co., Inc.*, 267 F.3d 340 (C.A. 3 (PA), 2001).
558. *Prod. Res. Group, L.L.C. v. NCT Group, Inc.*, 863 A.2d 772 (Del. Ch. 2004).
559. *Schacht v Brow*, 711 F.2d 1343 (C.A. Ill., 1983).
560. *Shlick v. Penn-Dixie Cement Corp.*, 507 F.2d 374 (2d Cir. 1974).
561. *Sincilair Oil Corp. v. Levien*, 280 A.2d 717. 720 (Del. 1971).
562. *Smith v. Van Gorkom*, 488 A.2d 858 (Del. 1985).
563. *Stone v. Ritter* 911 A.2d 362 (Del. Supr. 2006).
564. *Thabault v Chait*, 541 F.3d 512, 523 (3rd Cir. 2008).
565. *Trenwick America Litigation Trust v Ernst & Young, LLP*, 902 A.2d 168 (Del.Ch., 2006).
566. *Trenwick America Litigation Trust v. Billett*, 931 A.2d 438 (Del.Supr., 2007).
567. *United States v. Carroll Towing Co.* 159 F.2d 169 (2d Cir. 1947).

Kanados teismų praktika

568. *Jacobs Farms Ltd v Jacobs* (1992) OJ No 813 (Ont Gen Div).
569. *Mentmore Manufacturing Co Ltd v National Merchandising Co Inc* (1978) 89 DLR (3d) 195, 202 (Federal Court of Appeal).

Naujosios Zelandijos teismų praktika

570. *Nicholson v. Permkraft* [1985] 1 NZLR 242.
571. *Trevor Ivory Ltd v Anderson* [1992] 2 NZLR 517.

Australijos teismų praktika

572. *Daniels v Anderson* (1995) 37 NSWLR 438 at 495.

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Gintarė Jakuntavičiūtė

JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ NARIŲ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (01 S)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2008-2012 metais Mykolo Romerio universitete.

Mokslinė vadovė:

doc. dr. Agnė Tikniūtė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto Teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė:

prof. dr. Asta Dambrauskaitė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Nariai:

prof. dr. Egidijus Baranauskas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
doc. dr. Aistė Medelienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
doc. dr. Lina Novikovienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
doc. dr. Andrius Smaliukas (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Oponentai:

doc. dr. Linas Meškys (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S);
doc. dr. Edvardas Sinkevičius (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė – 01 S).

Disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2013 m. sausio 25 d. 10 val. Mykolo Romerio universitete konferencijų salėje (I-414 aud.).

Adresas: Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiuntinėta 2012 m. gruodžio 21 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje (Gedimino pr. 51, Vilnius) ir Mykolo Romerio universiteto (Ateities g. 20 ir Valakupių g. 5, Vilnius; V. Putvinskio g. 70, Kaunas) bibliotekose.

Gintarė Jakuntavičiūtė

JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ NARIŲ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ

SANTRAUKA

Tyrimo aktualumas ir problematika.

XX a. viduryje – XXI a. pradžioje Rytų Azijoje, JAV, Europoje bei Australijoje įvykę stambių bendrovių bankrotai ir finansų krizės paskatino atidžiau pažvelgti į juridinio asmens valdymo organų narių teisinį statusą, šių teisės subjektų pareigas bei teisinę atsakomybę, kadangi viena svarbiausių priežasčių, lėmusių stambių bendrovių bankrotus bei finansų krizes visame pasaulyje, buvo juridinių asmenų valdymo organų narių nesąžiningumas, netinkamas jiems nustatytų pareigų vykdymas bei aplaidumas. Šie itin daug neigiamų pasekmių pasaulio valstybių ekonomikai sukėlę įvykiai inicijavo juridinių asmenų teisės reformą, pasireiškusią esamos valstybių įstatyminės bazės keitimu, tobulinimu, ypač valdymo organų narių teisinio statuso bei atsakomybės srityse. Šiuo metu, kai viso pasaulio ekonomika išgyveno pačią didžiausią finansų krizę nuo pat JAV Didžiosios depresijos laikų, juridinių asmenų valdymo organų narių teisinės atsakomybės klausimas vėlgi tapo vienu *aktualiausių*, ypač, atsižvelgiant į tai, kad esminėmis šios krizės priežastimis įvardijamas netinkamas juridinių asmenų valdymas, rizikos įvertinimas bei kontrolė, neatsakingos skolinimo praktikos įgyvendinimas bei plėtotė, akcininkų darytas spaudimas direktoriams imtis pernelyg rizikingų sprendimų, siekiant didesnių pajamų ilgalaikių investicijų sąskaita, t. y. skatinant trumpalaikį akcininkų vertės kūrimą, ir kt. Šio tyrimo *aktualumą* pagrindžia taip pat ir tai, kad EBPO, 2009-2010 metais atlikusi išsamius 2008 metų finansų krizės tyrimus, kaip vieną svarbiausių šios krizės įveikimo strateginių krypčių išskyrė juridinių asmenų *valdymo* reformos būtinumą, aiškiai apibrėžiant valdymo organų narių teisinį statusą, funkcijas bei atsakomybę. Tai patvirtino taip pat ir Europos Komisija 2011 metais išleistoje Žaliojoje knygoje „*ES įmonių valdymo sistema*“, nurodydama, jog „kiekvienu atveju būtina aiškiai apibrėžti visų rizikos valdymo procese dalyvaujančių šalių (valdybos, vykdomosios vadovybės ir visų rizikos valdymo funkciją atliekančių darbuotojų) vaidmenis ir atsakomybę“. Taigi šis mokslinis tyrimas yra itin *aktualus* tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu, ypač šiuo metu, kai juridinių asmenų veiklos mastas plečiasi ir apima kelių valstybių ribas bei pastebima tendencija, jog vis labiau didėja institucinių investuotojų interesas išsireikalauti iš direktorių žalą, patirtą dėl direktorių neteisėtų veiksmų. Be to, fundamentalūs juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės teisėtumo ir išimčių iš šios taisyklės klausimai susilaukia daugelio šiuolaikinių mokslininkų dėmesio, o teisės taikymo problemos yra itin *aktualios* visų pasaulio valstybių teisinėse sistemose. Galiausiai, visais laikais daugeliui juridinių asmenų valdymo organų narių, konkurencinės rinkos sąlygomis siekiančių tinkamai vykdyti bei plėtoti juridinio asmens veiklą, visuomet *aktualus* buvo klausimas, kaip valdyti juridinį asmenį, siekiant garantuoti jo finansinį gyvybingumą ir konkurencingumą, kur yra ta riba tarp sprendimų priėmimo laisvės ir asmeninės atsakomybės už juos?

Atsižvelgiant į aukščiau nurodytas priežastis, vienas esminių šiuolaikinės efektyvios teisinės sistemos keliamų uždavinių yra rasti balansą tarp diskrecijos teisės ir pareigos naudotis šia diskrecija atsakingai. „Akivaizdu, jog pakankamai griežtos ir nepertraukiamos atskaitomybės sistemos įdiegimas gali paprasčiausiai reikšti diskrecijos teisės suteikimo atsisakymą“[867]. Juk, viena vertus, valdymo organų narių teisė priimti sprendimus yra būtina juridinio asmens veiklos įgyvendinimo bei plėtros priemonė, pavyzdžiui, bendrovėse tai būtina akcininkų gaunamos naudos maksimizavimo priemonė. Kita vertus, šie sprendimai neišvengiamai susiję su itin didele galimų nuostolių grėsme ir atitinkamai su ginčų dėl tokių nuostolių atlyginimo rizika. Taigi sprendimų priėmimo kontekste susiduriama tiek su juridinio asmens dalyvių, tiek ir su valdymo organų narių teisių bei teisėtų interesų apsaugos problema, itin aktualia tiems juridiniams asmenims, kuriuose nuosavybės ir valdymo funkcijų atskyrimas yra ne formalus, bet praktiškai įgyvendintas. Todėl šiuolaikinėse teisinėse sistemose siekiama apginti teisės subjektus nuo neteisėtų valdymo organų narių sprendimų ir įpareigoti prisiimti asmeninę atsakomybę už juos. Visgi griežtų atsakomybės standartų už priimamus sprendimus numatymas sumažintų jų efektyvumą bei varžytų tiek juridinio asmens veiklos, tiek ir kartu visos valstybės ekonomikos plėtrą, kadangi valdymo organų nariai vengtų naujovių, nesistengtų investuoti ir prisiimti rizikos. Tačiau, kita vertus, jeigu valdymo organų nariams nebūtų taikoma atsakomybė už jų priimtais sprendimais padarytą žalą, kiltų rizika, jog jie priiminėtų neteisėtus sprendimus. Todėl itin svarbu surasti tą *„aukso vidurį*“ tarp atsakomybės ir sprendimų priėmimo laisvės. Deja, nei Lietuvos teisės aktai, nei teismų praktika, nei teisės doktrina nepateikia aiškių taisyklių, kuriomis turėtų būti vadovaujamasi priimant sprendimus, todėl kyla klausimas, kokiais kriterijais vadovaujantis reikia vertinti valdymo organų narių veiksmus sprendimų priėmimo procese? Ar teismas, siekdamas nustatyti valdymo organų narių neteisėtų veiksmų egzistavimo faktą, turi teisę vertinti šių sprendimų turinį?

Be minėtos *problemos* Lietuvos teisinėje sistemoje pastebima nemažai ir kitų teorinių bei praktinių problemų, susijusių su juridinio asmens valdymo organų narių teisine atsakomybe, kurios yra įgavusios pačias įvairiausias išraiškas. Visų pirma, Lietuvoje galiojantys atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojantys teisės aktai, turint omenyje jų skaičių ir kaitą, tarpusavyje nesuderinti. Nei teisės aktuose, nei teisės doktrinoje ar teismų praktikoje nerasime vieningos nuomonės dėl to, kaip turėtų būti apibrėžta valdymo funkcija, kas yra ir turi būti priskiriama juridinio asmens valdymo organų kategorijai, taip pat neaišku, pagal kokias taisykles asmenys, juridinio asmens vardu kiekybinio atstovavimo pagrindu veikiantys kartu su valdymo organų nariais, turėtų atsakyti už savo neteisėtais veiksmais juridiniams asmeniui ar tretiesiems asmenims padarytą žalą. Tai atitinkamai suponuoja subjektų, kuriems turi būti taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas, neapibrėžtumo *problemą*. Be to, tiek Lietuvos teisės doktrinoje, tiek ir teismų praktikoje yra akivaizdžiai painiojamos tokios teisinės sąvokos, kaip „*juridinio asmens valdymo organas*“ ir „*juridinio asmens valdymo organo narys*“, iš esmės nesuvokiant jų turinio bei esminių skirtumų, todėl susiduriama su *valdymo organų narių* teisinio statuso neapibrėžtumo *problema*, kas atitinkamai suponuoja valdymo organų narių teisinės atsakomybės prigimties *problemą*. Pastebimas juridinio

[867] Arrow, J. K. *The Limits of Organization*. New York: Norton & Co. Inc., 1974, p. 78.

asmens valdymo organo nario teisinio statuso ir teisinės atsakomybės dualizmas, pasireiškiantis iš esmės taip pat ir civilinės bei materialinės atsakomybės pagal darbo teisę santykio *problema*. Lietuvoje iki šiol nesutariama, ar valdymo organų narius ir juridinį asmenį sieja atstovavimo, darbo ar visgi civiliniai pavedimo teisiniai santykiai. Teismų praktika šiuo klausimu nėra vieninga. Tai atitinkamai prieštarauja konstituciniams teisinio apibrėžtumo bei teisinio tikrumo principams, kadangi nėra aišku, kuriais atvejais valdymo organo nariui, pažeidusiam atitinkamas pareigas, turi būti taikoma civilinė, o kuriais – materialinė teisinė atsakomybė. Galiausiai, teisės doktrinoje nėra vieningos nuomonės, kuriomis civilinės atsakomybės taisyklėmis – sutartinės ar deliktinės – reikėtų vadovautis, vertinant valdymo organų narių veiksmus, sukėlusius žalą. Aiškaus atsakymo taip pat nepateikia ir teismų praktika. Visgi šis klausimas yra itin *aktualus*, kadangi nuo to, kokia civilinė atsakomybė – sutartinė ar deliktinė – taikytina valdymo organų nariams, pažeidus jiems nustatytas pareigas, priklausys sąlygų, kurioms esant atlyginama žala, nustatymo ypatumai, įrodinėjimo naštos pasiskirstymas, atlygintinų nuostolių ribos, ieškinio senaties terminų skaičiavimo ypatumai, ginčų, kylančių iš tokių santykių, jurisdikcija bei taikytina teisė.

Šios bei daugelis kitų mokslinių *problemų*, susijusių su juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės institutu, kurios bus analizuojamos disertacijoje, ir aukščiau nurodytos aplinkybės, pagrindžiančios šio darbo *aktualumą*, parodė, jog juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės teisinė analizė yra būtina. Todėl tikimės, kad šis darbas taps efektyviu bei naudingu instrumentarijumi tiek teismams, sprendžiantiems tokio pobūdžio bylas, tiek įstatymų leidėjui, tobulinant teisinę reglamentaciją, tiek ir teisės teoretikams, analizuojantiems su šia tematika susijusias mokslines problemas.

Tyrimo objektas. Juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės teisinis reguliavimas bei praktinis taikymas ir aiškinimas.

Kadangi Lietuvos teisinei sistemai būdinga juridinių asmenų rūšių įvairovė, darbo apimtis nulėmė poreikį atsiriboti nuo skirtingoms juridinių asmenų rūšims būdingų specifinių valdymo organų narių teisinio statuso bei civilinės atsakomybės problemos aspektų ir koncentruotis tik į bendriausius jų bruožus. Tyrimo tikslai sąlygoja, kad didesnis dėmesys skiriamas juridiniams asmenims, užsiimantiems ūkine-komercine veikla, kadangi būtent šie teisės subjektai dažniausiai susiduria su juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės problema. Visgi šiame darbe aptariami atsakomybės principai *mutatis mutandis* turėtų būti taikomi ir kita veikla užsiimančių juridinių asmenų valdymo organų nariams.

Viena labiausiai paplitusių juridinių asmenų, užsiimančių ūkine-komercine veikla, teisinių formų Lietuvoje yra uždaroji akcinė bendrovė, todėl ir Lietuvos teismų praktikoje sprendžiamų ginčų, susijusių su juridinių asmenų valdymo organų narių civiline atsakomybe, absoliuti dauguma yra būtent dėl uždarųjų akcinių bendrovių valdymo organų narių neteisėtais veiksmais padarytos žalos atlyginimo. Dėl šios priežasties, siekdami visapusiškos ir išsamios juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės instituto analizės, itin daug dėmesio skirsime būtent šios juridinių asmenų teisinės formos valdymo organų narių civilinei atsakomybei. Tai padės nustatyti esmines šio instituto taikymo bei aiškinimo problemas.

Tyrimo dalykas. Juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės teisinio reguliavimo bei praktinio taikymo ir aiškinimo materialinio teisinio pobūdžio aspektai, reguliuojami civilinės teisės. Šiame darbe neanalizuojami procesinio teisinio pobūdžio aspektai, be to, netiriami kiti galimi civilinių teisių gynimo būdai, tokie kaip juridinio asmens valdymo organų sudarytų sandorių pripažinimas negaliojančiais, priimtų sprendimų panaikinimas, valdymo organų narių atleidimas iš pareigų, jų nušalinimas ar laikinas įgaliojimų sustabdymas, draudimas atlikti tam tikrus veiksmus ir kt., kadangi jie nėra laikomi civiline atsakomybe.

Tyrimo tikslas – sistemiškai ir išsamiai išanalizuoti juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės prigimtį, šios atsakomybės *kilimo* bei įgyvendinimo ypatumus, atskleisti aktualiausias šio instituto aiškinimo bei taikymo problemas ir, remiantis užsienio šalių patirtimi bei naujausiomis pasaulinėmis tendencijomis, pateikti teisiškai pagrįstus pasiūlymus ir rekomendacijas šioms problemoms efektyviai spręsti bei esamam teisiniam reguliavimui tobulinti.

Šiam tikslui pasiekti iškeliami tokie **tyrimo uždaviniai**:

1. Nustatyti civilinės teisinės atsakomybės subjektų ratą, kuriam taikomas juridinio asmens valdymo organo nario civilinės atsakomybės standartas. Šį uždavinį pasiekti padės juridinio asmens *valdymo organo* sampratos, paskirties bei teisinio statuso analizė (pranc. *raison d'être*), aiškiai apibrėžiant „*valdymo organo*“ ir „*valdymo organo nario*“ sąvokų skirtumus, pristatant pasaulyje vyraujančias juridinio asmens valdymo teorijas bei sistemas ir atskleidžiant valdymo organų vykdomos valdymo funkcijos turinį bei pobūdį.
2. Išanalizuoti juridinio asmens *valdymo organo nario* teisinio statuso ypatumus, nustatant, kokiu teisiniu pagrindu valdymo organo nariui už jo neteisėtais veiksmais padarytą žalą kyla atsakomybė paties juridinio asmens ir kreditorių atžvilgiu.
3. Nustatyti valdymo organo nario teisės juridinio asmens vardu priimti rizikingus sprendimus ribas. Šį uždavinį pasiekti padės valdymo organų narių civilinės teisinės atsakomybės už priimtais rizikingais sprendimais padarytą žalą *kilimo* sąlygų teisinė analizė.
4. Atskleisti esmines Lietuvos teisinėje sistemoje egzistuojančias juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės įgyvendinimo problemas ir, vadovaujantis užsienio šalių patirtimi, argumentuotai pateikti efektyvius jų sprendimo būdus.

Mokslinis tyrimo naujumas ir praktinė reikšmė. Naujausioje Lietuvos ir užsienio šalių mokslinėje literatūroje daug dėmesio skiriama atskiriems vienos iš juridinių asmenų teisinės formos – *bendrovės* valdymo organų narių civilinės atsakomybės problemos teisiniams aspektams. Atskiras šios temos problemas tyrinėjo tokie užsienio šalių mokslininkai kaip *R. B. Grantham*, *Ch. Rickett*, *M. Ibrahim*, *C. M. Jensen* ir *W. H. Meckling*, *C. W. Furlow*, *K. J. Hopt* ir *P. C. Leyens*, *Ng. P. Janelyn*, *A. S. Gold*, *L. A. C. Giraldo* bei kt., tačiau šie tyrimai fragmentiški, apimantys tik kurią nors vieną iš valdymo organų narių civilinės atsakomybės kilimo ar įgyvendinimo problemų (pavyzdžiui, tokios atsakomybės apribojimo problemą ir pan.), be to, teisiniai aspektai aptariami tik konkrečios

valstybės teisinės sistemos kontekste, t. y. analizuojamos tik konkrečios valstybės teisinei sistemai būdingos teisinės problemos valdymo organų narių civilinės atsakomybės taikymo bei aiškinimo srityje.

Lietuvos mokslininkų darbuose juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės problematikai taip pat skiriamas tik fragmentinis dėmesys. *T. Bagdanskis* ir *T. Davulis* analizavo bendrovės vadovo teisinio statuso ypatumus, *R. Greičius*, aiškiai pabrėžęs, jog jo atliekamo tyrimo tikslas nėra valdymo organų narių civilinės atsakomybės analizė, ir *P. Čerka* išsamiai išnagrinėjo privačių juridinių asmenų valdymo organų narių fiduciarinių pareigų institutą, *A. Tikniūtė*, taip pat pripažinusi, jog jos tyrimo apimtis ir tikslas neleido atlikti išsamios valdymo organų narių atsakomybės analizės, ir *L. Didžiulis* atskleidė bendrovės vadovo atsakomybės kreditoriams problematiką, *V. Papijanc* nagrinėjo patronuojančios įmonės, kaip dukterinės įmonės valdymo organo, atsakomybės dukterinės bendrovės kreditoriams problemas. Vis tik Lietuvos teisės doktrinoje stinga sisteminio požiūrio į juridinio asmens (ne tik bendrovės) valdymo organų narių civilinės atsakomybės instituto taikymą bei aiškinimą.

Pirmasis ir kol kas vienintelis sisteminis teisinis tyrimas, kuriuo buvo analizuojami įmonių vadovų civilinės atsakomybės ypatumai, buvo atliktas 1998 metais *A. Abramavičiaus* ir *V. Mikelėno*. Tačiau nuo to laiko praėjo net 14 metų. Daugelis tuo metu analizuotų problemų šiuo metu yra nebeaktualios (pavyzdžiui, *ultra vires* doktrinos taikymo problematika privačių juridinių asmenų atžvilgiu), ypač turint omenyje tai, kad, Lietuvai įstojus į ES, beveik visi įstatymai, reglamentuojantys juridinių asmenų veiklą, buvo pakeisti, keletas jų panaikinti bei, atsižvelgiant į ES bendrovių teisės šiuolaikines tendencijas, priimti nauji. Be to, šie autoriai, nors ir atkreipė dėmesį į valdymo organų narių teisinės atsakomybės prigimties nustatymo problemos egzistavimą, tačiau detaliau jos nenagrinėjo. Taip pat neatskleista juridinio asmens valdymo organų ir jų narių teisinių santykių specifika, iš esmės lemianti valdymo organų narių civilinės atsakomybės ypatumus, neanalizuoti valdymo organų narių priimamų sprendimų turinio ir priėmimo proceso teisinio vertinimo kriterijai, nenagrinėta kolegialių valdymo organų narių teisinio statuso bei civilinės atsakomybės taikymo bei aiškinimo specifika.

Taigi šis mokslinis tyrimas yra pirmoji sisteminė teisinė tiek vienasmenio, tiek ir kolegialių juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės analizė nuo pat 1998 metų. Šios analizės naujumą rodo ir tai, kad joje atsisakoma tradicinio požiūrio į juridinio asmens valdymo organą kaip į civilinės atsakomybės subjektą, juridinio asmens atstovą bei patikėtinį, naujai apibrėžiama valdymo funkcija, pirmą kartą Lietuvos teisiniame diskurse atskleidžiama korporatyvinių („*vidinių*“) ir individualių („*išorinių*“) juridinio asmens ir valdymo organų narių teisinių santykių specifika, kuri gali būti panaudojama kaip efektyvi priemonė tokioms problemoms, kaip, pavyzdžiui, valdymo organo nario civilinės atsakomybės dualizmas ar *ex ante* susitarimų dėl jos apribojimo ar panaikinimo sudarymas, sprendimui. Be to, darbo naujumas pasižymi ir tuo, kad jame integruotai apžvelgiami juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės už priimtais sprendimais padarytą žalą tiek pačiam juridiniam asmeniui, tiek ir tretiesiems asmenims ypatumai, kartu atsižvelgiant į ES juridinių asmenų teisės harmonizavimo procesus. Taigi integruotas, kompleksinis tyrimas šioje srityje yra reikšmingas, visų pirma, *teoriniu-doktrininiu* požiūriu.

Autorės nuomone, šis darbas, *inter alia*, turi ir *praktinę* reikšmę. Atsižvelgiant į tai, kad disertacijoje išanalizuotos ne tik Lietuvos, bet ir užsienio šalių teisės normos, reglamentuojančios juridinių asmenų valdymo organų narių civilinę atsakomybę, taip pat pateikiama nemažai įvairių užsienio valstybių teismų praktikos ir teisės doktrinos pavyzdžių analizuojamos temos kontekste, o atlikus tyrimą pateikiami praktiniai pasiūlymai juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės *kilimo* bei įgyvendinimo problemų sprendimui, manome, kad darbas turėtų būti naudingas ne tik teismams, nagrinėsiantiems ginčus valdymo organų narių civilinės atsakomybės srityje, bet ir teisininkams-praktikams, konsultuosiantiems klientus šios srities tematika bei rengsiantiems reikiamus dokumentus dėl šio instituto įgyvendinimo (pavyzdžiui, susitarimo dėl juridinio asmens valdymo organo nario civilinės atsakomybės ribojimo ar panaikinimo projektą ir pan.). Darbas turėtų būti naudingas taip pat ir teisėkūros subjektams, nes jame nurodomi Lietuvos juridinius asmenis reglamentuojančių teisės aktų trūkumai ir pasiūlymai šiems trūkumams šalinti. Be to, atliktas tyrimas gali būti vertingas vedant praktinius užsiėmimus, seminarus juridinių asmenų valdymo organų ar civilinės atsakomybės tematika.

Autorė viliasi, kad šis tyrimas, *inter alia*, paskatins arba bus pagrindu tolimesnėms mokslinėms diskusijoms šia tema, ieškant optimalių iškeltų probleminių klausimų sprendimų, o taip pat taps atspirties tašku šioje disertacijoje neanalizuotų juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės kilimo ar įgyvendinimo teisinių aspektų tyrimams.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

1. Juridinio asmens valdymo organų (kai valdymo organai yra realūs) arba dalyvių (kai valdymo organai yra nominalūs) vykdomą valdymo funkciją sudaro trinarė funkcijų sistema, susidedanti iš vadovavimo, atstovavimo ir kontrolės funkcijų, kas lemia tai, jog valdymo organų kategorijai priskiriami vienasmenis ir kolegialus vykdymo organai bei priežiūros organas.
2. Juridinio asmens valdymo organo nario teisinį statusą apibrėžia ne jo vykdomų valdymo funkcijų turinys ar priskirta kompetencija, o korporatyvinių („*vidinių*“) teisinių santykių, susiklostančių tarp juridinio asmens ir valdymo organo nario, esmė bei pobūdis.
3. Juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė už rizikingais sprendimais juridiniam asmeniui ar kreditoriams padarytą žalą kyla pagal *deliktinės* civilinės atsakomybės taisykles.
4. *Ex ante* susitarimai dėl *kilusios* juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės tiek prieš patį juridinį asmenį, tiek ir prieš kreditorius apribojimo ar jos netaikymo yra draudžiami, tačiau tokios civilinės atsakomybės įgyvendinimo formos klausimas yra išimtinis šalių susitarimo reikalas, todėl šalys yra laisvos *ex post* susitarti dėl *kilusios* civilinės atsakomybės apribojimo arba visiško jos netaikymo.

TYRIMŲ APŽVALGA

Tyrimui atlikti buvo naudojami Lietuvos ir pasaulio mokslinės literatūros šaltiniai, nacionaliniai ir kitų valstybių teisės aktai bei teismų praktika, ES teisės aktai, teismų sprendimai bei ES institucijų inicijuoti moksliniai-praktiniai tyrimai.

Minėta, jog naujausioje Lietuvos ir užsienio šalių mokslinėje literatūroje daug dėmesio skiriama vienos iš juridinių asmenų teisinių formų – *bendrovės* vienasmenio valdymo organo nario teisinio statuso bei atsakomybės problematikai, tačiau stinga sisteminio požiūrio tiek šia tema, tiek ir visų juridinių asmenų *vienasmenių* ir *kolegialių* valdymo organų narių civilinės atsakomybės taikymo bei įgyvendinimo tematika.

Atliekant sisteminę teisinę analizę šioje srityje, darbe, nustatant subjektų, kuriems taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės institutas, ratą, *inter alia*, remtasi *V. Papijanc* atliktu patronuojančios įmonės, kaip dukterinės įmonės valdymo organo, atsakomybės dukterinės bendrovės kreditoriams tyrimu, kuriame atskleista šio instituto samprata, taikymo sąlygos bei santykis su kitais patronuojančios įmonės atsakomybės dukterinės įmonės kreditoriams institutais.

A. Tikniūtė atliko valdymo organų narių atsakomybės kaip alternatyvios kreditorių teisių apsaugos priemonės ribotos atsakomybės režimo sąlygomis tyrimą. Tačiau pati autorė savo darbe pripažįsta, jog jos tyrimo apimtis ir tikslas neleido atlikti išsamios valdymo organų narių atsakomybės analizės, todėl ji aptarė tik tuos valdymo organų narių atsakomybės aspektus, kurie turi įtakos piktnaudžiavimo ribota atsakomybe mažinimui. Šiuo tyrimu remtasi sprendžiant mokslinę valdymo organų funkcijų ir kompetencijos atskyrimo problemą bei analizuojant valdymo organų narių pareigų išplėtimo kreditorių naudai tikslingumą Lietuvos teisinėje sistemoje.

Analizuojant valdymo organų teisinį statusą bei rūšis, taip pat buvo remtasi *R. Greičiaus* atliktu privačių juridinių asmenų vadovų fiduciarinių pareigų tyrimu. Nors šio autoriaus atliktame tyrime (*aut. past.* ką ir pats autorius pripažįsta) nebuvo sistemiškai bei išsamiai išanalizuota juridinio asmens valdymo organų narių civilinė atsakomybė, tačiau jame atlikta fiduciarinių pareigų subjekto analizė buvo itin naudinga šioje disertacijoje, analizuojant valdymo organo teisinį statusą bei jo narių civilinės atsakomybės pobūdį ir apimtį.

Disertacijoje, analizuojant juridinių asmenų valdymo organų narių teisinį statusą, civilinės atsakomybės kilimo sąlygas bei šios atsakomybės panaikinimo ir atleidimo nuo jos galimybes, taip pat remtasi *A. Abramavičiaus* ir *V. Mikelėno* atliktu įmonių vadovų teisinės atsakomybės tyrimu. Nors šis tyrimas, apimantis ne tik įmonių vadovų civilinės atsakomybės, bet ir baudžiamosios bei administracinės atsakomybės analizę, kaip minėta, atliktas prieš 14 metų ir daugelis jame nurodytų išvadų šiuo metu jau yra nebeaktualios, tačiau kai kurios autorių įžvalgos nagrinėjama tematika padėjo atskleisti dabartinio juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės teisinio reglamentavimo problemas ir galimus jų sprendimo būdus.

Siekiant tyrimo tarpdisciplinišKumo, valdymo organų priimamų sprendimų vertinimo kriterijų nustatymo analizei pasitelktas taip pat ir *vadybos* mokslo srityje atliktas *P. Čerkos* tyrimas, kuriame nagrinėjami bendrovės akcininkų ir valdymo organų narių santykiai bendrovių valdymo procese bei valdymo organų narių pareigų ribos.

Kadangi Lietuvos teisės doktrinos darbų nagrinėjama tema nėra gausu, atliekant tyrimą, daugiausia teko remtis užsienio autorių mokslo darbais ir tyrimais. Atsižvelgiant į tai, kad juridinių asmenų valdymo organų narių sprendimų vertinimui taikomos taisyklės bei kriterijai bendrosios ir kontinentinės teisės tradicijos šalyse iš esmės skiriasi, tai lyginant šių dviejų tradicijų valstybių plėtojamą praktiką nagrinėjamos temos kontekste bei ieškodami efektyviausių sprendimų Lietuvoje egzistuojančioms problemoms šioje srityje spręsti, dažniausiai rėmėmės vienų didžiausių ir giliausias teisės tradicijas turinčių tokių bendrosios teisės tradicijos valstybių, kaip *JAV*, *Anglija* ir *Australija*, teisine reglamentacija, plėtojama teismų praktika bei teisės doktrina. Bendrosios teisės tradicijos valstybėse plėtojamą praktiką analizuojamais klausimais padėjo atskleisti tokių autorių, kaip *R. R. Kraakman*, *R. Smerdon*, *O. W. Douglas*, *P. D. Finn*, *D. Wright*, *M. Bruce*, *J. Whittaker* ir *A. Roney*, bei kt., atlikti tyrimai. Iš kontinentinės teisės tradicijas puoselėjančių valstybių dažniausiai minėjome *Vokietiją*, *Prancūziją*, *Italiją*, kadangi tai vienos seniausių Europos kontinento valstybių, turinčių gilias tradicijas ne tik analizuojamos temos, bet ir kitose teisės srityse. Šių valstybių praktiką juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės taikymo bei aiškinimo kontekste geriausiai padėjo atskleisti tokių autorių, kaip, *R. Wimmer*, *I. Kapsch* ir *B. Grama*, *P. Giudici*, *B. Grelon*, ir kt., tyrimai. Be to, rengiant disertaciją, itin naudingi buvo *I. M. Ramsay*, *L. A. C. Giraldo*, *C. A. Paul* bei *S. B. Black* ir *B. R. Cheffins* atlikti atitinkamų užsienio šalių lyginamieji teisniai-praktiniai tyrimai.

Be aukščiau nurodytų doktrininių teisės šaltinių, disertacija rengta remiantis ir kita teorine bei praktine medžiaga, susijusia su nagrinėjama tema: Lietuvos, ES ir užsienio valstybių norminiais teisės aktais, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Lietuvos apeliacinio teismo praktika, Europos Bendrijų Teisingumo Teismo praktika, užsienio valstybių teismų praktika ir kt. Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvos teisės mokslas stokoja šaltinių analizuojama tema, šis tyrimas neabejotinai turėtų įnešti svarų indėlį, sprendžiant juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės taikymo problematiką.

DARBO METODOLOGIJA

Nuo metodo, nuo veiksmų būdo priklauso
visas tyrimo rimtumas. Visa esmė – geras metodas...
Metodas laiko savo rankose tyrimo likimą.
I. P. Pavlovas

Siekiant iškelto tyrimo tikslo bei formuluojant išvadas, pasiūlymus ir rekomendacijas, kompleksiškai taikyti įvairūs moksliniai tyrimo metodai. Pagrindiniai darbe taikyti teoriniai ir empiriniai metodai: *lingvistinės*, *sisteminės, loginės ir kritinės analizės, dokumentų analizės*, *alternatyvų*, *lyginamasis istorinis* ir *lyginimo* metodai.

Lingvistinės analizės metodas naudotas, aiškinant teisės normų bei teismų sprendimų formuluotes bei atskiras teisines sąvokas.

Sisteminės analizės metodo naudojimas sudarė prielaidas nuosekliai išanalizuoti juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės kilimo sąlygas, Lietuvos ir užsienio šalių teismų praktikoje taikomus valdymo organų narių priimamų sprendimų turinio bei šių sprendimų priėmimo proceso vertinimo kriterijus, šios civilinės atsakomybės taikymo modelius bei teisinės apsaugos nuo kilusios valdymo organų narių civilinės atsakomybės įgyvendinimo formas.

Loginės analizės metodais (***indukcijos***, ***dedukcijos***, ***sintezės***) naudotasi, analizuojant teorinę ir praktinę medžiagą, formuluojant pagrįstus, argumentuotus ir logiškus apibendrinimus, išvadas, pasiūlymus bei rekomendacijas.

Kritinės analizės metodo naudojimas leido kritiškai įvertinti esamą juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės reglamentavimą bei taikymą, doktrininį aiškinimą ir nurodyti teisinio reglamentavimo bei taikymo privalumus ir trūkumus.

Dokumentų analizės metodas pasitelktas, renkant ir analizuojant Lietuvos ir užsienio valstybių norminius teisės aktus, teismų sprendimus bei teisės doktriną.

Alternatyvų metodas naudotas, lyginant ir abipusiai kritikuojant konkuruojančias teorijas, aiškinančias juridinio asmens teisinį subjektiškumą, juridinio asmens valdymo organų narių civilinę atsakomybę juridinio asmens nemokumo atveju, šios atsakomybės taikymo modelius bei tai, kieno interesais valdymo organo narys turi veikti, juridinio asmens vardu priimdamas sprendimus.

Lyginamasis istorinis metodas pasitelktas, analizuojant juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės teisinio reglamentavimo istorinio vystymosi ypatumus, lyginant skirtingus šios atsakomybės vystymosi laikotarpius, aiškinant įvykusius pokyčius bei nustatant pastebėtas tendencijas.

Lyginimo metodo panaudojimas leido sugretinti pasirinktų užsienio valstybių teisinį reguliavimą juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės srityje, šio instituto taikymo ypatumus, nors tyrimo tikslas ir nebuvo pateikti išsamią lyginamąją šio instituto teisinio reguliavimo bei taikymo įvairiose užsienio šalyse analizę. Atsižvelgiant į tai, disertacijoje šis metodas naudojamas, siekiant nustatyti nacionalinio teisinio reglamentavimo trūkumus ir pateikti pasiūlymus teisinei bazei tobulinti. Be to, šis metodas taip pat sudarė galimybę nustatyti skirtingų jurisdikcijų panašumus ir skirtumus, siekiant atskleisti problemas, kylančias juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės srityje, bei pasiūlyti šių problemų sprendimo variantus.

TYRIMO REZULTATAI IR DARBO STRUKTŪRA

Tyrimo rezultatų patikimumas. Tyrimo metu naudotų šaltinių gausa bei įvairovė, taikyti mokslinio tyrimo metodai sudaro prielaidas teigti, kad gauti tyrimo rezultatai yra patikimi.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Pagrindiniai šio tyrimo rezultatai paskelbti Mykolo Romerio universiteto leidžiamame mokslo darbų leidinyje „*Socialinių mokslų studijos*“ publikuotuose autorės straipsniuose: 1) Jakuntavičiūtė, G. Bendrovės vadovo atsakomybė bendrovei: civilinė ar materialinė? *Socialinių mokslų studijos*. 2011, 3(4), p. 1443–1460; 2) Jakuntavičiūtė, G. Neteisėtumas kaip vadovo civilinės atsakomybės už rizikingais verslo sprendimais bendrovei padarytą žalą sąlyga. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(4), p. 1549–1567.

Mokslinių tyrimų rezultatais autorė remiasi ne tik skaitydama civilinės teisės bendrosios dalies paskaitas bei vesdama šio dalyko bei civilinės teisės specialiosios dalies seminarus Mykolo Romerio universitete, bet ir praktinėje veikloje advokatų kontoroje bei vesdama praktinius mokymus šios kontoros bei kitų institucijų organizuojamuose seminaruose ir konferencijose įmonių valdymo organų nariams bei kitiems suintere-

suotiems asmenims. Darbas svarstytas Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Verslo teisės katedroje.

Darbo struktūra. Darbo struktūrą nulėmė išsikelti tyrimo uždaviniai, todėl kiekvienam jų skiriama atitinkama tyrimo dalis (skyrius). Visą darbą (be šios dalies) sudaro įvadas, tyrimų apžvalga, darbo metodologija ir keturi skyriai. Kiekvienas skyrius užbaigiamas atitinkamo skyriaus apibendrinimu.

Pirmajame skyriuje pateikiama juridinio asmens *valdymo organo* sampratos, paskirties bei teisinio statuso analizė, aiškiai apibrėžiamas „*valdymo organo*“ ir „*valdymo organo nario*“ sąvokų skirtumas, pristatomos pasaulyje vyraujančios juridinio asmens valdymo teorijos bei sistemos ir atskleidžiamas valdymo organų vykdomos valdymo funkcijos turinys bei jos trinaris pobūdis. Tokiu būdu nustatomas civilinės teisinės atsakomybės subjektų ratas, kuriam taikomas juridinio asmens valdymo organo nario civilinės atsakomybės standartas.

Antrajame skyriuje analizuojami juridinio asmens *valdymo organo nario* teisinio statuso ypatumai paties juridinio asmens ir kreditorių atžvilgiu, nustatoma, kokiu teisiniu pagrindu valdymo organo nariui už jo neteisėtais veiksmais padarytą žalą kyla teisinė atsakomybė šių asmenų atžvilgiu.

Trečiajame skyriuje pateikiama valdymo organų narių civilinės teisinės atsakomybės už priimtais rizikingais sprendimais padarytą žalą *kilimo* sąlygų teisinė analizė.

Ketvirtajame skyriuje atskleidžiamos esminės Lietuvos teisinėje sistemoje egzistuojančios juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės įgyvendinimo problemos ir, vadovaujantis užsienio šalių patirtimi, argumentuotai pateikiami efektyvūs jų sprendimo būdai.

Darbo pabaigoje, remiantis atliktu juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės tyrimu, formuluojamos išvados, pateikiamos rekomendacijos ir pasiūlymai.

IŠVADOS

Remdamiesi atliktos išsamios Lietuvos ir užsienio šalių teisinės reglamentacijos, teismų praktikos bei teisės doktrinos mokslinės analizės pagrindu pateiktomis įžvalgomis, galime konstatuoti, jog iškeltas tyrimo tikslas, išsprendus nustatytus tyrimo uždavinius, pasiektas bei ginamieji tyrimo teiginiai pasitvirtino. Tai pagrindžia žemiau nurodytos pagrindinės tyrimo išvados:

Dėl subjektų, kuriems taikomas juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas

1. Juridinio asmens valdymo sistema įvairiose pasaulio valstybėse yra skirtinga, tačiau visos jos daugiau ar mažiau atitinka *anglišką* (egzistuoja vienas valdymo organas, kuriam atitinkamai priskiriamas tiek vadovavimo, tiek atstovavimo, tiek ir kontrolės funkcijų vykdymas), *skandinavišką* (egzistuoja vienas valdymo organas, kuriam priskiriamas tik kontrolės funkcijos vykdymas) arba *vokišką* (egzistuoja du valdymo organai, vienas kurių atsakingas už kontrolės funkcijos vykdymą, o kitas – už vadovavimo ir atstovavimo funkcijos vykdymą) valdymo

sistemų modelius. Visgi Lietuvoje dar nėra susiformavusios juridinių asmenų valdymo tradicijos, t. y. kurį iš šių modelių pasirinkti. Lietuvos teisinė reglamentacija įtvirtina daugiausiai vokiško tipo juridinių asmenų valdymo sistemos modelio su aiškiai atskirtomis vadovavimo, atstovavimo ir kontrolės funkcijomis elementų, tačiau, atlikus tyrimą, paaiškėjo, jog juridiniai asmenys Lietuvoje praktiškai taiko tiek anglišką, tiek vokišką, tiek ir skandinavišką juridinių asmenų valdymo sistemų modelius.

2. Sąvokos valdymo *funkcija* ir valdymo organų *kompetencija* turinio prasme nėra tapačios. Valdymo funkcija apibrėžia juridinio asmens valdymo organų paskirtį bei veiklos sritį, o kompetencija – valdymo organų teisių bei pareigų specifiką. Šios sąvokos yra subordinacijos santykyje, nes valdymo organams įstatymų ar steigimo dokumentų priskirta kompetencija detalizuoja jų vykdomos valdymo funkcijos pobūdį. Kai valdymo organai yra realūs, valdymo funkcija priskirta išimtinai tik valdymo organų dispozicijai, tačiau nominalių valdymo organų egzistavimo atveju valdymo funkciją *de facto* įgyvendina patys juridinio asmens dalyviai. Ši funkcija nėra vienalytė, kadangi ji apima tiek kasdieninės juridinio asmens veiklos organizavimą bei šios veiklos ir jos organizavimo kontrolę, tiek veikimą juridinio asmens vardu santykiuose su trečiaisiais asmenimis, todėl valdymo funkcija apima tris turinio prasme skirtingas funkcijas – vadovavimo, atstovavimo ir kontrolės funkcijas. Tad valdymo organų kategorijai priskiriami tokie organai: 1) vienasmenis ir kolegialus vykdomasis valdymo organas; ir 2) prižiūrintysis valdymo organas.
3. Valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas turėtų būti taikomas visiems asmenims, *de jure* ar *de facto* vykdantiems valdymo funkciją, nepriklausomai nuo jų formalaus teisinio statuso – tai gali būti tiek valdymo organų *de jure* ar *de facto* nariai, tiek vadovaujamas pareigas einantys juridinio asmens darbuotojai (valdymo organo nario pavaduotojai, filialų ar atstovybių valdymo organų nariai ir pan.), tiek asmenys, juridinio asmens vardu veikiantys pagal kiekybinio atstovavimo taisyklę. Tai, ar asmuo vykdo valdymo funkciją, ar ne, yra *fakto* klausimas, tačiau teigiamo atsakymo atveju, šiems asmenims neturėtų būti suteikiama teisinė apsauga nuo juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės standarto taikymo.

Šios išvados patvirtina *pirmąjį disertacijos ginamąjį teiginį*, kad juridinio asmens valdymo organų (kai valdymo organai yra realūs) arba dalyvių (kai valdymo organai yra nominalūs) vykdomą valdymo funkciją sudaro trinarė funkcijų sistema, susidedanti iš vadovavimo, atstovavimo ir kontrolės funkcijų, kas lemia tai, jog valdymo organų kategorijai priskiriami vienasmenis ir kolegialus vykdymo organai bei priežiūros organas.

Dėl juridinio asmens valdymo organų narių teisinio statuso

4. Nei juridinio asmens valdymo *organai*, nei šių *organų nariai* nėra juridinio asmens atstovai tradicine atstovavimo instituto prasme. Valdymo organas yra ne *alter ego*, o *ego*, t. y. pats juridinis asmuo, jis nepriskiriamas teisės subjektų kategorijai, neturi atskiros valios, o jo kompetencija apibrėžiama ne pavedimo ar darbo sutartyje, o įstatymuose ar steigimo dokumentuose. Valdymo organo

narys, nors ir yra teisės subjektas, tačiau veikia ne savo, o juridinio asmens vardu, išreiškia ne savo, o juridinio asmens valią, ir įgyvendina ne savo, o juridinio asmens teisinį subjektiškumą.

5. Juridinio asmens valdymo organų narių teisinis statusas yra dualistinis, kadangi tarp juridinio asmens ir valdymo organo nario susiklosto dvejopo pobūdžio teisiniai santykiai – korporatyviniai ir prievoliniai. Korporatyviniai teisiniai santykiai atsiranda tarp juridinio asmens ir valdymo organo nario, todėl jie vadinami „*vidiniais*“, o prievoliniai teisiniai santykiai – tarp juridinio asmens ir fizinio asmens, savo vardu ir interesais sudarančio sutartį su juridiniu asmeniu dėl valdymo organo nario pareigų ėjimo, todėl šie santykiai vadinami „*išoriniais*“. Valdymo organų narių atsakomybė iš esmės kyla „*vidinių*“, o ne „*išorinių*“ teisinių santykių pagrindu, todėl, atsižvelgiant į tai, kad „*vidiniai*“ teisiniai santykiai reglamentuojami išimtinai tik civilinės teisės normomis, tai valdymo organų narių atsakomybė už juridiniam asmeniui padarytą žalą yra civilinė, nepriklausomai nuo to, kokios rūšies sutartis reglamentuoja juridinio asmens ir fizinio asmens, sudarančio sutartį su juridiniu asmeniu dėl valdymo organo nario pareigų ėjimo, „*išorinius*“ teisinius santykius. Priešinga pozicija suponuotų valdymo organų narių lygiateisiškumo, teisingumo bei protingumo principų pažeidimą, nes suteiktų galimybę skirtingiems juridinio asmens valdymo organų nariams taikyti skirtingos rūšies teisinę atsakomybę.
6. Ribotos atsakomybės doktrina turėtų būti taikoma ne tik juridinio asmens dalyvių, bet ir valdymo organų narių atžvilgiu. Tokios atsakomybės teisinės apsaugos galima būtų netekti, jeigu valdymo organo narys neteisėtais veiksmais padaro žalos juridiniam asmeniui arba kreditoriams. Kreditorių atžvilgiu valdymo organo nario civilinė atsakomybė yra *subsidiari*, kadangi tiesioginė civilinė atsakomybė iki juridinio asmens likvidavimo pabaigos valdymo organo nariui kyla išimtinai tik prieš patį juridinį asmenį ir tik po likvidavimo pabaigos – prieš kreditorius, kurių reikalavimai liko nepatenkinti.

Šios išvados patvirtina *antrąjį disertacijos ginamąjį teiginį*, jog juridinio asmens valdymo organo nario teisinį statusą apibrėžia ne jo vykdomų valdymo funkcijų turinys ar priskirta kompetencija, o korporatyvinių („*vidinių*“) teisinių santykių, susiklostančių tarp juridinio asmens ir valdymo organo nario, esmė bei pobūdis.

Dėl valdymo organų narių civilinės atsakomybės už rizikingais sprendimais padarytą žalą

7. Valdymo organų narių ir kreditorių nesieja sutartiniai teisiniai santykiai, todėl žalos padarymo atveju valdymo organų narių civilinė atsakomybė kreditorių atžvilgiu būtų deliktinė, kadangi tokia atsakomybė kiltų generalinio delikto, o ne konkrečios sutarties pažeidimo pagrindu. Valdymo organo nariui kreditorių atžvilgiu kiltų sutartinė civilinė atsakomybė tik tuo atveju, jeigu jis asmeniškai, kaip fizinis asmuo, garantuotų atitinkamos sutarties įvykdymą, būtų tokios sutarties šalimi arba kreditoriui leistų pagrįstai manyti jį tokiu esant, t. y. jeigu vadovas veiktų savo, o ne juridinio asmens vardu.
8. Kadangi valdymo organo nariu paskirtas fizinis asmuo „*vidiniuose*“ santykiuose veikia kaip juridinio asmens organas (juridinio asmens struktūrinė dalis, t. y.

pats juridinis asmuo), tai akivaizdu, jog tokiu atveju valdymo organo nario ir juridinio asmens nesieja jokie sutartiniai teisiniai santykiai, nes valdymo organo narys veikia įstatymų bei juridinio asmens steigimo dokumentų pagrindu, todėl valdymo organo nariu paskirtas fizinis asmuo, veikdamas juridinio asmens vardu kaip valdymo organas, už žalą, padarytą juridiniam asmeniui savo neteisėtais veiksmais, turėtų atsakyti pagal deliktinės civilinės atsakomybės taisykles. Tais atvejais, kai valdymo organo nariu paskirtas fizinis asmuo sutartinių teisinių santykių pagrindu veikia savo vardu, įgyvendindamas savo teisinį subjektiškumą, jam kiltų sutartinė civilinė atsakomybė.

Šios išvados patvirtina *trečiąjį disertacijos ginamąjį teiginį*, jog juridinio asmens *valdymo organų narių* civilinė atsakomybė už rizikingais sprendimais kreditoriams ar juridiniam asmeniui padarytą žalą kyla pagal *deliktinės* civilinės atsakomybės taisykles.

9. Lietuvos teisinėje sistemoje valdymo organų narių priimti rizikingi sprendimai vertinami per fiduciarinių pareigų vykdymo prizmę, t. y. nustatant atitinkamus veikimo standartus, tačiau nėra vieningų šių sprendimų *turinio* teisminio patikrinimo standartų. Nors Lietuvos teismų praktikoje rizikingų verslo sprendimų turinio vertinimui taikomi *akivaizdaus žalingumo*, *nepateisinamo rizikingumo*, *neatitikimo įstatymams, vidaus dokumentams ar geriems verslo standartams* ir *ekonominio nenaudingumo* kriterijai, tačiau jie yra vertinamojo pobūdžio ir valdymo organo nario priimto sprendimo turinio vertinimas kaskart priklauso nuo to, kaip teismas aiškina ir taiko šiuos kriterijus, spręsdamas konkrečias bylas. Tai nesukuria valdymo organų nariams reikiamo aiškumo *ex ante*, nes jie priimdami atitinkamus sprendimus nežino, kaip šie sprendimai teismų bus vertinami *ex post*.
10. Lietuvos teismų praktikoje nei tiesiogiai, nei netiesiogiai nėra taikoma verslo sprendimo vertinimo taisyklė, kadangi Lietuvos teisinėje sistemoje, kaip ir kitose kontinentinės teisės tradicijos šalyse, nėra pripažįstama *teisminio susilaikymo doktrina*, t. y. susilaikymo nuo valdymo organų narių priimtų verslo sprendimų kritikavimo *ex post* doktrina. Taigi Lietuvoje nėra tokių teisminių ginčų nagrinėjimo tradicijų ir teismų sprendimuose suformuluotų taisyklių, kurios leistų valdymo organų nariams *ex ante* žinoti taisykles, kurias turėtų atitikti *sprendimų priėmimo procesas* tam, kad jų priimtas sprendimas nebūtų teismų *ex post* įvertintas kaip neteisėtas. Visgi tokių taisyklių įtvirtinimas įstatymuose arba teismų praktikoje padėtų užtikrinti teisinio tikrumo principo įgyvendinimą, ypač turint omenyje, kad (i) nėra neklystančių asmenų, todėl teisinė sistema turi užtikrinti tai, kad asmenys nebijotų eiti valdymo organų narių pareigų dėl pernelyg griežtų atsakomybės standartų, taikomų galimų klaidų atžvilgiu; be to, (ii) valdymo organų nariams turi būti užtikrinta teisė priimti rizikingus sprendimus, kadangi tai viena esminių juridinių asmenų veiklos ekonominio efektyvumo didinimo priemonių.

Dėl valdymo organų narių civilinės atsakomybės įgyvendinimo *problematikos*

11. Reikia aiškiai atskirti du turinio prasme skirtingus civilinės teisinės atsakomybės instituto subinstitutus – „*civilinės atsakomybės kilimą*“ ir „*civilinės atsakomybės įgyvendinimą*“. Tam, kad valdymo organo nariui *kiltų* civilinė atsakomybė už jo

neteisėtais veiksmais juridiniam asmeniui ar kreditoriui padarytą žalą, privalo būti įrodytos visos civilinės atsakomybės kilimui būtinos sąlygos (*objektyvus pobūdis*). Tačiau tai, ar *kilusi* civilinė atsakomybė bus *įgyvendinta*, ar ne, priklauso išimtinai tik nuo kitos prievolės šalies (juridinio asmens ar kreditoriaus) valios (*subjektyvus pobūdis*). Taigi civilinės atsakomybės *kilimas* nepriklauso ir negali priklausyti nuo šalių valios, kadangi tai priklauso nuo objektyvių aplinkybių egzistavimo, o kilusios atsakomybės įgyvendinimas, priešingai, priklauso išimtinai tik nuo kitos prievolės šalies valios.

12. *Ex ante* susitarimas dėl valdymo organų narių civilinės atsakomybės prieš juridinį asmenį, kilusios korporatyvinių („*vidinių*“) teisinių santykių pagrindu, panaikinimas ar apribojimas nėra teisiškai pagrįstas, kadangi: (i) tokia atsakomybė yra deliktinė, o teisinė galimybė *ex ante* susitarti netaikyti arba apriboti deliktinę civilinę atsakomybę nėra įtvirtinama ne tik Lietuvos teisinėje sistemoje, bet ir kitose tiek kontinentinės, tiek ir bendrosios teisės tradicijos šalyse; be to, (ii) valdymo organų narių civilinė atsakomybė paprastai kyla dėl *tyčios* ar *didelio neatsargumo*, pasireiškiančio aiškiu ir nepateisinamu aplaidumu, vykdant savo pareigas, o valdymo organo nario *paprastas neatsargumas*, susijęs su juridinio asmens veiklos rizika, teismų paprastai nepripažįstamas pagrindu atsirasti jo civilinei atsakomybei. Kadangi valdymo organų narių civilinė atsakomybė prieš kreditorius taip pat yra deliktinė, tai analogiška išvada taikoma taip pat ir susitarimų dėl šios civilinės atsakomybės apribojimo ar jos netaikymo atžvilgiu.

Šios išvados patvirtina *ketvirtąjį disertacijos ginamąjį teiginį*, jog *ex ante* susitarimai dėl *kilusios* juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės tiek prieš patį juridinį asmenį, tiek ir prieš kreditorius apribojimo ar jos netaikymo yra draudžiami, tačiau tokios civilinės atsakomybės įgyvendinimo formos klausimas yra išimtinis šalių susitarimo reikalas, todėl šalys yra laisvos *ex post* susitarti dėl kilusios civilinės atsakomybės apribojimo arba visiško jos netaikymo.

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

1. ***Siūlomi galiojančių Lietuvos Respublikos teisės aktų pakeitimai*:**

1.1. Atsižvelgiant į tai, kad autorė pasisako už efektyvią bei rinkos sąlygas atitinkančią juridinių asmenų valdymo sistemą ir realų, o ne nominalų valdymo organams priskirtų valdymo funkcijų įgyvendinimą, siūloma atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančiuose įstatymuose numatyti alternatyvios valdymo sistemos pasirinkimo galimybę, t. y. pakeičiant atitinkamas nuostatas tokiu būdu, kuris leistų pasirinkti vieną iš dviejų galimų alternatyvų: privalomą kolegialaus vykdomojo valdymo organo *arba* vienasmenio vykdomojo valdymo organo formavimą. Priežiūros organas, kaip ir šiuo metu įtvirtinta galiojančiose teisės normose, priklausomai nuo dalyvių pasirinkimo, galėtų būti formuojamas arba ne. Suteikus kolegialiam vykdomajam valdymo organui atstovavimo juridinio asmens vardu teises, šis organas, įgyvendindamas jam priskirtas valdymo funkcijas, galėtų būti aktyvesnis ir efektyvesnis. Be to, tokiu būdu atstovavimo ir vadovavimo funkcijos būtų aiškiai atskirtos nuo kontrolės

funkcijos, o tai savo ruožtu sąlygotų efektyvesnį ir skaidresnį juridinio asmens valdymo procesą. Pasirinkus kolegialaus vykdomojo valdymo organo formavimą, juridinio asmens steigimo dokumentuose tiesiog turėtų būti nurodomos konkrečios atstovavimo taisyklės. Toks atstovavimo principas būtų labiau priimtinas ir įprastas užsienio šalių investuotojams bei neverstų jų visą atstovavimą koncentruoti vienintelio asmens, einančio vienasmenio valdymo organo pareigas, rankose.

Kadangi bendrovė yra viena labiausiai paplitusių juridinių asmenų rūšių Lietuvoje, tai žemiau, atsižvelgdami tiek į aukščiau nurodytą, tiek ir į disertacijos 1.2.3.2, 1.2.4 ir 1.3.3 dalyse išdėstytą argumentaciją, pateikiame *esminius* siūlomus ABĮ pakeitimus, vėliau atitinkamai pakeičiant kitas ABĮ nuostatas. Šiuo pavyzdžiu siūlytina taip pat pakeisti ir kitas juridinių asmenų rūšis reglamentuojančius įstatymus.

Taigi siūloma pakeisti ABĮ 19 straipsnio 1, 2, 6 ir 7 dalis ir išdėstyti jas taip:

„*1. Bendrovė turi turėti visuotinį akcininkų susirinkimą ir vienasmenį* ***ar kolegialų vadovavimo ir atstovavimo funkciją atliekantį*** *valdymo organą – bendrovės vadovą* ***arba valdybą****.*“

„*2. Bendrovėje gali būti sudaromas kolegialus priežiūros* ***funkciją atliekantis valdymo*** *organas – stebėtojų taryba ~~ir kolegialus valdymo organas – valdyba~~.*“

„*6. Bendrovės santykiuose su kitais asmenimis bendrovės vardu vienvaldiškai veikia bendrovės vadovas* ***arba valdyba pagal įstatuose nustatytas taisykles****.*“

„*7. Jeigu bendrovės įstatuose numatytas kiekybinis atstovavimas, įstatuose turi būti nustatyta konkreti tokio atstovavimo taisyklė, pagal kurią ~~kartu su valdymo organų nariais visais atvejais~~ bendrovės vardu ~~turi~~* ***gali*** *veikti ~~ir bendrovės vadovas~~* ***tik keli valdybos nariai kartu ar bendrovės vadovas (arba vienas valdybos narys) ir atstovas kartu, ar bendrovės vadovas (arba vienas valdybos narys) ir kito organo narys kartu, ar bendrovės vadovas (arba vienas valdybos narys) ir dalyvis kartu. Tokiu būdu kartu su bendrovės vadovu ar valdybos nariu (nariais) bendrovės vardu veikiantys asmenys už jų neteisėtais veiksmais padarytą žalą atsako taip pat, kaip ir bendrovės valdymo organų nariai****.*“

1.2. Atsižvelgdami į tai, kad kai kuriuose atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančiuose įstatymuose valdymo organams apibrėžti vartojamos dvi skirtingos sąvokos „*valdymo organas*“ ir „*vadovas*“, o kai kuriuose jų vartojama viena iš šių sąvokų, bei vadovaudamiesi disertacijos 1.2.4.1 dalyje pateikta argumentacija, siūlome:

1.2.1. suvienodinti visų atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančių įstatymų sąvokas, vartojant vieną CK nurodytą „*valdymo organo*“ sąvoką, kai apibrėžiami valdymo funkciją vykdantys juridinio asmens organai;

1.2.2. atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančiuose įstatymuose aiškiai apibrėžti subjektų, kuriems už jų neteisėtais veiksmais padarytą žalą taikomas valdymo organų narių civilinės atsakomybės standartas, ratą.

Kadangi Lietuvoje yra daug atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančių įstatymų, tai dėl darbo apimties pateiksime pasiūlymus tik dėl vieno iš jų, t. y. LR Bankų įstatymo, pakeitimo, kuriais galima būtų vadovautis, keičiant kitų atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančius įstatymus.

Taigi, atsižvelgiant į aukščiau pateiktą argumentaciją, siūloma atlikti tokius LR Bankų įstatymo pakeitimus:

1) Pakeisti 30 straipsnio 1 ir 2 dalis bei išdėstyti jas taip:

„*1. Banke turi būti šie organai: visuotinis akcininkų susirinkimas, stebėtojų taryba;* ***ir*** *valdyba* ~~*ir*~~ ***arba*** *administracijos vadovas.*“

„*2. Banko valdymo organai yra* ***stebėtojų taryba ir*** *banko valdyba* ~~*ir*~~ ***arba*** *administracijos vadovas. Banko įstatuose turi būti aiškiai nustatyta ir atribota* ***stebėtojų tarybos ir*** *banko valdybos* ~~*ir*~~ ***arba*** *administracijos vadovo kompetencija ir funkcijos.*“

2) Papildyti 30 straipsnį 5 dalimi ir išdėstyti ją taip:

„***5. Banko valdymo organų nariams taikomi šio Įstatymo 34 straipsnyje numatytos nuostatos dėl banko vadovams keliamų nepriekaištingos reputacijos, kvalifikacijos ir patirties reikalavimų.***“

3) Pakeisti 31 straipsnio 5 dalies antrąjį sakinį ir išdėstyti jį taip:

„*Banko stebėtojų tarybos narys, nevykdantis šios pareigos ar kitų teisės aktų nustatytų pareigų ar jas vykdantis netinkamai, atsako* ~~*taip kaip banko valdymo organų nariai*~~ *pagal įstatymus, banko įstatus, su banku sudarytas sutartis.*“

4) Pripažinti 33 straipsnį netekusiu galios:

„~~***33 straipsnis. Banko administracijos vadovas ir jo pavaduotojas***~~

~~*1. Banke turi būti administracijos vadovas ir jo pavaduotojas (toliau – administracijos vadovai).*~~

~~*2. Administracijos vadovu arba jo pavaduotoju turi būti banko valdybos pirmininkas.*~~

~~*3. Banko administracijos vadovai, nevykdantys teisės aktuose ar banko įstatuose nustatytų pareigų ar jas vykdantys netinkamai, atsako pagal įstatymus, banko įstatus, su banku sudarytas sutartis.*~~

~~*4. Šio straipsnio 1 ir 3 dalių nuostatos taikomos ir užsienio banko filialui.*~~“

5) Pakeisti 34 straipsnio 1 dalį ir išdėstyti ją taip:

„*1. Banko vadovai yra:*

~~*1) banko stebėtojų tarybos nariai;*~~

~~*2) banko valdybos nariai;*~~

~~*3) administracijos vadovai;*~~

1~~***4***~~*) vidaus audito tarnybos vadovas;*

2~~***5***~~*) banko filialų, atstovybių vadovai, taip pat kiti banko darbuotojai bei kiti asmenys, kuriems pagal banko įstatus, valdybos nutarimus, administracijos darbo reglamentą ar administracijos vadovų sprendimu yra suteikti įgaliojimai savarankiškai priimti sprendimus dėl finansinių paslaugų teikimo ir banko vardu sudaryti priežiūros institucijos teisės aktų nustatytus kriterijus atitinkančius sandorius, turinčius rizikos požymių.*“

6) 34 straipsnį papildyti 14 dalimi ir ją išdėstyti vienu iš žemiau nurodytų būdų, priklausomai nuo įstatymų leidėjo valios:

„***14. Banko vadovai, nevykdantys teisės aktuose ar banko įstatuose nustatytų pareigų ar jas vykdantys netinkamai, atsako pagal įstatymus, banko įstatus, su banku sudarytas sutartis.***“ arba „***14. Banko vadovai, nevykdantys teisės aktuose ar banko įstatuose nustatytų pareigų ar jas vykdantys netinkamai, atsako taip pat, kaip ir banko valdymo organų nariai pagal įstatymus, banko įstatus, su banku sudarytas sutartis.***“

1.3. Atsižvelgdami į disertacijos 1.3.3 dalyje pateiktą argumentaciją, siūlytume papildyti CK 2.87 straipsnį nauja 8 dalimi ir išdėstyti ją taip:

„***8. Šiame straipsnyje numatytos pareigos taikomos taip pat ir asmenims, juridinio asmens vardu veikiantiems pagal šio kodekso 2.82 straipsnio 2 dalyje įtvirtintą kiekybinio atstovavimo taisyklę.***“

1.4. Autorė laikosi tos nuomonės, kad kompetentingo organo sprendimas paskirti konkretų asmenį juridinio asmens valdymo organo nariu yra vertintinas tik kaip pasiūlymas tapti valdymo organo nariu ir, tik akceptavus tokį pasiūlymą, konkretus asmuo įgyja valdymo organo nario teisinį statusą. Atsižvelgiant į tai bei į disertacijos 2.2.1 dalyje išdėstytus argumentus, siūlome:

1.4.1. Atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančius įstatymus papildyti nuostata, įpareigojančia gauti konkretaus asmens sutikimą būti paskirtam valdymo organo nariu dar prieš duomenų apie jį įregistravimą Juridinių asmenų registre. Kaip tokios nuostatos pavyzdį galėtume pateikti ABĮ 37 straipsnio 3 dalies antrojo sakinio pakeitimo pasiūlymą:

„*<...>. Bendrovės vadovas pradeda eiti pareigas nuo jo išrinkimo dienos, jeigu su juo sudarytoje sutartyje nenustatyta kitaip****, tačiau bet kuriuo atveju ne anksčiau nei nuo jo rašytinio sutikimo eiti bendrovės vadovo pareigas pateikimo dienos****.*“

1.4.2. Atitinkamai pakeisti Juridinių asmenų registro nuostatus, įpareigojant registro tvarkytoją įregistruoti, *inter alia*, ir asmens rašytinio sutikimo eiti valdymo organo nario pareigas, pateikimo datą. Atsižvelgiant į tai, siūlome papildyti šių nuostatų 17.7 straipsnį ir išdėstyti jį taip:

„*17.7. duomenys apie juridinio asmens valdymo organų narius ar administravimo organo narius, jeigu Europos bendrovėje ar Europos kooperatinėje bendrovėje sudaromas administravimo organas, jų paskyrimo (išrinkimo****), rašytinio sutikimo eiti valdymo organo nario pareigas*** *ir įgaliojimų pabaigos datos. <...>;*“

1.5. Autorė pasisako už aiškų ir nedviprasmišką prievolinių („*išorinių*“) juridinio asmens ir valdymo organo nariu paskirto fizinio asmens teisinių santykių teisinį reglamentavimą, nustatant konkrečias galimas su jais sudaryti sutartis bei esminiu šių sutarčių rūšių pasirinkimo kriterijumi nurodant *atlygintinumą*. Atsižvelgiant į tai bei į disertacijos 2.2.2.2 dalyje išdėstytus argumentus, siūlome atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančius įstatymus atitinkamai pakeisti pagal žemiau nurodytą siūlomą ABĮ pakeitimo pavyzdį.

Atsižvelgdami į aukščiau išdėstytus argumentus, siūlome:

1.5.1. papildyti ABĮ 31 straipsnio 12 dalį ir išdėstyti ją taip:

„*12.* ***Su stebėtojų tarybos nariu turi būti sudaroma narystės stebėtojų taryboje sutartis. Tuo atveju, jeigu susitariama dėl atlygintinio pareigų stebėtojų taryboje ėjimo, su stebėtojų tarybos nariu paskirtu asmeniu turi būti sudaroma civilinė (paslaugų teikimo) sutartis.*** *Už veiklą stebėtojų taryboje jos nariams gali būti mokamos tantjemos šio Įstatymo 59 straipsnyje nustatyta tvarka.*“

1.5.2. papildyti ABĮ 3 straipsnio 11 dalį ir išdėstyti ją taip:

„*11.* ***Su valdybos nariu turi būti sudaroma narystės valdyboje sutartis. Tuo atveju, jeigu susitariama dėl atlygintinio pareigų valdyboje ėjimo,***

su valdybos nariu paskirtu asmeniu turi būti sudaroma civilinė (paslaugų teikimo) sutartis. *Už veiklą valdyboje jos nariams gali būti mokamos tantjemos šio Įstatymo 59 straipsnyje nustatyta tvarka.*“

1.5.3. pakeisti ABĮ 37 straipsnio 4 dalį ir išdėstyti ją taip:

„*4. Su bendrovės vadovu sudaroma ~~darbo~~* ***civilinė (paslaugų teikimo)*** *sutartis. Sutartį su bendrovės vadovu bendrovės vardu pasirašo ~~valdybos pirmininkas ar kitas valdybos įgaliotas narys (jei valdyba nesudaroma –~~ stebėtojų tarybos pirmininkas ar kitas stebėtojų tarybos įgaliotas narys, o jei nesudaroma ~~ir~~ stebėtojų taryba – visuotinio akcininkų susirinkimo įgaliotas asmuo~~).~~ ~~Sutartį su bendrovės vadovu, kuris yra bendrovės valdybos pirmininkas, pasirašo valdybos įgaliotas valdybos narys. Su bendrovės vadovu gali būti sudaryta jo visiškos materialinės atsakomybės sutartis.~~ Bendrovės vadovą išrinkusiam organui priėmus sprendimą atšaukti vadovą, su juo sudaryta ~~darbo~~* ***civilinė (paslaugų teikimo)*** *sutartis nutraukiama. ~~Darbo~~* ***gG****inčai tarp bendrovės vadovo ir bendrovės nagrinėjami teisme.*“

1.6. Atsižvelgiant į disertacijos 2.3.2 pateiktą argumentaciją, autorė laikosi tos nuomonės, kad juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės kilimo pagrindai įstatymuose turi būti apibrėžti aiškiai bei nepaliekant galimybių įvairioms interpretacijoms, todėl iki tol, kol kompetentingi asmenys neatliks atskiro tyrimo (tai nėra šio tyrimo objektas) dėl gresiančio nemokumo sampratos, jo vertinimo kriterijų ir pan., kurie turėtų būti aiškiai įtvirtinti įstatyme, siūloma ĮBĮ 8 straipsnio 1 dalį pakeisti ir išdėstyti ją taip:

„*1. Jeigu įmonė negali ir ~~(arba)~~ negalės atsiskaityti su kreditoriumi (kreditoriais) ir šis (šie) nesikreipė į teismą dėl bankroto bylos iškėlimo arba yra sąlyga, nurodyta šio įstatymo 4 straipsnio 4 punkte, įmonės vadovas, savininkas (savininkai) privalo pateikti pareiškimą teismui dėl bankroto bylos iškėlimo.*“

1.7. Atsižvelgiant į disertacijos 2.3.3, 3.2.2.1 ir 4.1.1.2 dalyse nurodytą argumentaciją bei šiuo metu plėtojamą Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktiką, siūlome papildyti CK 2.50 straipsnį nauja 5 dalimi ir išdėstyti ją taip:

„***5. Kai juridinis asmuo negali įvykdyti prievolės dėl juridinio asmens valdymo organo nario neteisėtų veiksmų, juridinio asmens valdymo organo narys, likvidavus juridinį asmenį, atsako pagal juridinio asmens prievolę savo turtu subsidiariai.***“

1.8. Atsižvelgdami į disertacijos 3.2.2.1 dalyje pateiktą argumentaciją, siūlome pakeisti ABĮ 19 straipsnio 8 dalį ir išdėstyti ją taip:

„*8. Bendrovės valdymo organai privalo veikti bendrovės ~~ir jos akcininkų~~ naudai, laikytis įstatymų bei kitų teisės aktų ir vadovautis bendrovės įstatais.*“

1.9. Atsižvelgdami į disertacijos 4.1.1.1 dalyje nurodytas esmines problemas, susijusias su teise juridinio asmens vardu pateikti ieškinį valdymo organų nariams dėl jų neteisėtais veiksmais juridiniam asmeniui padarytos žalos atlyginimo, bei išdėstytą teisinę argumentaciją, siūlome:

1.9.1. pakeisti ABĮ 16 straipsnio 1 dalies 5 punktą ir išdėstyti jį taip:

„*5) kreiptis į teismą su ieškiniu, prašydami atlyginti bendrovei žalą, kuri susidarė dėl* ***esamo (esamų) ar buvusio (buvusių)*** *bendrovės vadovo, ~~ir~~ valdybos* ***ir stebėtojų tarybos*** *narių pareigų, nustatytų šiame ir kituose įsta-*

tymuose, taip pat bendrovės įstatuose, nevykdymo ar netinkamo vykdymo, taip pat kitais įstatymų nustatytais atvejais; ***reiškiant tokio pobūdžio ieškinį, bendraatsakovu kartu su šiais bendrovės valdymo organų nariais gali būti patrauktas taip pat ir trečiasis asmuo, jeigu įrodoma, jog sudarydamas sandorį trečiasis asmuo žinojo ar turėjo žinoti, jog sandorį sudarė tokios teisės neturintis bendrovės valdymo organo narys, arba dėl susiklosčiusių aplinkybių negalėjo to nežinoti;***“

1.9.2. papildyti ABĮ 32 straipsnio 3 dalį ir išdėstyti ją taip:

„*3. <...>.* ***Stebėtojų tarybos nariai atitinkamai turi šio Įstatymo 16 straipsnio 1 dalies 5 punkte numatytą teisę.***“

1.9.3. atskiras juridinių asmenų rūšis reglamentuojančiuose įstatymuose įtvirtinti nuostatas, suteikiančias išvestinio ieškinio pateikimo teisę tiek dalyviams, tiek ir kitų juridinio asmens organų nariams.

1.10. Atsižvelgdami į disertacijos 4.2.2 dalyje išdėstytą argumentaciją, siūlome pakeisti CK 2.87 straipsnio 7 dalį ir išdėstyti ją taip:

„*7. Juridinio asmens valdymo organo narys, nevykdantis arba netinkamai vykdantis pareigas, nurodytas šiame straipsnyje ar steigimo dokumentuose, privalo padarytą žalą atlyginti juridiniam asmeniui visiškai,* ~~*jei įstatymai, steigimo dokumentai ar sutartis nenumato*~~ ***nebent šalys kilus tokiai žalai susitartų*** *kitaip.* ***Juridinis asmuo turi teisę įsipareigoti atlyginti valdymo organo nario trečiajam asmeniui padarytą žalą įstatymų, steigimo dokumentų ar sutarties numatytais atvejais ir tvarka.***“

2. Rekomendacijos teismams, sprendžiant su juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės instituto taikymu susijusias bylas

Remdamiesi atliktu tyrimu ir pateiktomis išvadomis, teikiame šias rekomendacijas teismams, sprendžiantiems su juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės instituto taikymu susijusias bylas:

2.1. Siekiant teisinio aiškumo bei teismų praktikos vieningumo, siūlytume teismams savo sprendimuose ar nutartyse aiškiai atskirti dvi teisines sąvokas: „*juridinio asmens valdymo organas*“ ir „*juridinio asmens valdymo organo narys*“, kadangi tik juridinio asmens valdymo organo narys gali būti civilinės teisinės atsakomybės subjektu.

2.2. Apibrėžiant juridinio asmens valdymo organo nario teisinį statusą bei teisinės atsakomybės kilimo pagrindą, siūlytume:

2.2.1. Atsisakyti valdymo organo ir valdymo organo nario teisinio statuso susiejimo su atstovavimo teisiniais santykiais (žr. 4 išvadą). Valdymo organo nario negalima laikyti įgaliotiniu (atstovu), nes jis gali vykdyti ne tik atstovavimo, bet ir kontrolės bei vadovavimo funkcijas. Tuo tarpu pagal CK 6.756 straipsnio 1 dalį pavedimo teisiniai santykiai susiklosto tik dėl tam tikrų teisinių veiksmų *su trečiaisiais asmenimis* atlikimo. Be to, valdymo organo narys, atlikdamas veiksmus juridinio asmens vardu, veikia kaip vienasmenis ar kolegialus valdymo organas, t. y. kaip struktūrinė ju-

ridinio asmens dalis (pats juridinis asmuo), o ne kaip atskiras teisės subjektas. Jis vykdo jam nustatytas fiduciarines pareigas ir negali bei neturi paklusti kitų organų instrukcijoms ar nurodymams. Tuo tarpu CK 6.759 straipsnio 1 dalyje nurodyta, jog įgaliotinis privalo įvykdyti jam duotą pavedimą *pagal įgaliotojo nurodymus*.

2.2.2. Juridinio asmens valdymo organo nario teisinį statusą apibrėžti ne per valdymo organui priskirtų valdymo funkcijų (vadovavimo, atstovavimo ir kontrolės) bei turimos kompetencijos prizmę (tokia praktika plėtojama šiuo metu), o pabrėžiant valdymo organų narių teisinio statuso dualistinį pobūdį, pasireiškiantį iš esmės tuo, kad tarp juridinio asmens ir valdymo organo nario susiklosto dvejopo pobūdžio teisiniai santykiai – korporatyviniai („*vidiniai*“) ir prievoliniai („*išoriniai*“) (žr. 5 išvadą). Tai itin svarbu dėl to, kad valdymo organų narių atsakomybė iš esmės kyla „*vidinių*“, o ne „*išorinių*“ teisinių santykių pagrindu, todėl, atsižvelgiant į tai, kad „*vidiniai*“ teisiniai santykiai reglamentuojami išimtinai tik civilinės teisės normomis, tai valdymo organų narių atsakomybė už juridiniam asmeniui padarytą žalą yra civilinė, nepriklausomai nuo to, kokios rūšies sutartis reglamentuoja juridinio asmens ir fizinio asmens, sudarančio sutartį su juridiniu asmeniu dėl valdymo organo nario pareigų ėjimo, „*išorinius*“ teisinius santykius. Priešingu atveju būtų pažeisti valdymo organų narių lygiateisiškumo, teisingumo bei protingumo principai, nes būtų suteikta galimybė skirtingiems juridinio asmens valdymo organų nariams taikyti skirtingos rūšies teisinę atsakomybę. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad atsakomybė „*išorinių*“ teisinių santykių pagrindu asmeniui kiltų ne kaip valdymo organo nariui, o kaip privačiam asmeniui, pavyzdžiui, nepagrįstai nutraukus su juridiniu asmeniu sudarytą sutartį, negrąžinus šios sutarties pagrindu gautas materialines vertybes (pavyzdžiui, automobilį, mobilųjį telefoną ir pan.) juridiniam asmeniui po sutarties nutraukimo ir pan.

2.2.3. Atsisakyti materialinės teisinės atsakomybės taikymo juridinių asmenų valdymo organų nariams praktikos, kadangi su fiziniu asmeniu, paskirtu eiti valdymo organo nario pareigas, sudaryta darbo sutartis yra skirta reguliuoti išimtinai tik „*išorinius*“ juridinio asmens ir šio fizinio asmens teisinius santykius, o valdymo organo nario atsakomybė kyla ne „*išorinių*“, o „*vidinių*“ (korporatyvinių) teisinių santykių pagrindu. Netinkamas teisinės atsakomybės kilimo pagrindo nustatymas suponuoja netinkamą teisės normų taikymą bei aiškinimą.

2.2.4. Atsisakyti skirtingo viešųjų ir privačiųjų juridinių asmenų valdymo organų narių teisinio statuso įgijimo ir praradimo momento apibrėžimo. Šiuo metu kasacinio teismo praktikoje laikomasi pozicijos, jog viešųjų juridinių asmenų valdymo organo nario teisinių santykių su juridiniu asmeniu atsiradimas *negali būti grindžiamas fiduciarinių teisinių santykių atsiradimu*, kurie būdingi pelno siekiančių juridinių asmenų ir jų vadovų teisiniams santykiams, o pasibaigimas – jų nutrūkimu. Siūlytume šios pozicijos atsisakyti dėl kelių priežasčių. Visų pirma, juridiniai asmenys

skirstomi į viešuosius ir privačiuosius pagal juridinio asmens veiklos tikslą ir teisnumo apimtį, kas atitinkamai turi įtakos valdymo organų narių kompetencijos bei veikimo laisvės riboms, tačiau tai jokiu būdu neturėtų būti siejama su valdymo organų narių teisiniu statusu, jo įgijimu ar pasibaigimu, o tuo pačiu ir pareigų bei atsakomybės apimtimi. Visų antra, CK 2.87 straipsnio, įtvirtinančio valdymo organų narių fiduciarines pareigas, nuostatos yra taikomos visų be išimties juridinių asmenų rūšių, įskaitant ir viešųjų juridinių asmenų, valdymo organų nariams. Atsižvelgiant į tai, skirtingas juridinių asmenų valdymo organų narių teisinio statuso įgijimo bei praradimo vertinimas, siejant jį išimtinai su juridinio asmens rūšimi, ne tik būtų diskriminacinis, bet ir prieštarautų *ius cógens* normoms.

2.2.5. Nagrinėjamose bylose aiškiai nurodyti juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės kilimo pagrindą – deliktą bei išsamiai argumentuoti tokios pozicijos pasirinkimo priežastis, t. y. apibrėžti tarp juridinio asmens ir valdymo organų narių susiklosčiusių teisinių santykių specifiką („*vidinius*“ ir „*išorinius*“ santykius) (žr. 7 ir 8 išvadas).

2.3. Vertinant juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės kilimo sąlygas, siūlome:

2.3.1. Vadovautis „*neotradicinio*“ *fiduciarinių pareigų interpretavimo teorija*, kuri pateikia itin svarius argumentus, pagrindžiančius tai, kieno insteresais juridinio asmens valdymo organų nariai turi veikti, priimdami rizikingus sprendimus. Pagal šią teoriją valdymo organų nariai, vykdydami valdymo funkcijas, nepriklausomai nuo juridinio asmens *mokumo būsenos* fiduciarines pareigas turi tik paties juridinio asmens, o ne interesų grupių, įskaitant ir kreditorius, atžvilgiu, ir veikdami geriausiais juridinio asmens interesais, patenkina visų interesų grupių, įskaitant ir kreditorių, interesus (žr. 3.2.2.1 dalį).

2.3.2. Vertinant valdymo organų narių priimtus sprendimus, įvertinti ne tik jų *turinį*, bet ir *priėmimo procesą*, vadovaujantis šiomis rekomendacijomis:

2.3.2.1. *Turinys*. Sistemiškai aiškinti visus šiuo metu teismų praktikoje valdymo organų sprendimų turiniui taikomus kriterijus (*akivaizdaus žalingumo*, *nepateisinamo rizikingumo*, *neatitikimo įstatymams, vidaus dokumentams ar geriems verslo standartams* ir *ekonominio nenaudingumo*), papildomai taikant: (i) *sprendimų teoriją*, teikiančią prioritetą protingumo principui, kurio išraiška apibrėžiama formule: *nauda – apsisaugojimo kaštai > žalos dydis × žalos atsiradimo tikimybė*, bei pripažįstant, jog tuo atveju, jeigu nebus išlaikoma formulėje nurodyta proporcija, tai valdymo organų narių priimtas sprendimas yra laikomas neteisėtu; ir (ii) *ekonomistų bei finansininkų rekomendacijas ir išaiškinimus*, akcentuojant tai, kad, prieš priimant sprendimą, pirmiausia reikia įvertinti maksimalius galimus patirti nuostolius, kurie jokiu būdu neturi būti lygūs ar viršyti juridinio asmens nuosavo kapitalo dydžio, priešingu atveju, tai galėtų būti traktuojama kaip neteisėtas sprendimas.

2.3.2.2. *Priėmimo procesas*. Vertinant valdymo organų narių sprendimų priėmimo procesą, tiesiogiai įtvirtinti ir taikyti kontinentinės teisės tradicijos valstybių įstatymuose įtvirtintą arba teismų praktikoje plėtojamą taisyklę, pagal kurią valdymo organo narys nebūtų laikomas atsakingu už *verslo* sprendimą, priimtą pagristai *tikint jo teisingumu*, atitikimu *bendrovės gerovei* ir nesant asmeniškai *suinteresuotam* bei esant *pakankamai informuotam*.

2.3.3. Sprendžiant bylas dėl valdymo organų narių civilinės atsakomybės už savo pavaldinių ar jų kontrolės sferoje esančių asmenų neteisėtais veiksmais padarytą žalą, siūloma aiškiai apibrėžti sąvokos „*pakankamos kontrolės užtikrinimas*“ turinį. Tai galima būtų padaryti, konstatuojant, jog *delegavus valdymo funkcijas* kitiems asmenims, valdymo organo nariai bet kuriuo atveju turi *suvokti ir kontroliuoti*, kaip tos funkcijos vykdomos, nepaisant to, kad asmeniu, kuriam deleguota atitinkamų valdymo funkcijų vykdymo dalis, galima absoliučiai pasitikėti. Taip pat reikėtų pabrėžti, jog valdymo organų nariai tiek kartu, tiek ir atskirai turi tęstinę pareigą įgyti ir palaikyti reikiamą žinių lygį ir suvokimą apie juridinio asmens veiklą tam, kad galėtų vykdyti savo, kaip valdymo organų narių, pareigas, kadangi nepakankamas tokios *veiklos suvokimas* ir *kontrolės sistemos*, kuri leistų nustatyti didelio masto sukčiavimą, neįdiegimas atitinkamai turi būti traktuojamas kaip didelė nekompetencija, kilusi iš esminio valdymo organų narių pareigų nesuvokimo.

AUTORĖS MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ DISERTACIJOS TEMA SĄRAŠAS

1. Jakuntavičiūtė, G. Bendrovės vadovo atsakomybė bendrovei: civilinė ar materialinė? *Socialinių mokslų studijos*. 2011, 3(4), p. 1443–1460.
2. Jakuntavičiūtė, G. Neteisėtumas kaip vadovo civilinės atsakomybės už rizikingais verslo sprendimais bendrovei padarytą žalą sąlyga. *Socialinių mokslų studijos*. 2012, 4(4), p. 1549–1567.

CURRICULUM VITAE

Asmeninė informacija

Gimimo data	1983 m. gruodžio 6 d.
Kontaktinė informacija	gintarejakuntaviciute@yahoo.com

Išsilavinimas

2008 m. – 2012 m.	Teisės krypties doktorantūros studijos Mykolo Romerio universitetas (Teisės fakultetas, Verslo teisės katedra)
2006 m. – 2008 m.	Teisės krypties magistrantūros studijos Mykolo Romerio universitetas (Teisės fakultetas, Verslo teisės katedra) Suteiktas teisės magistro kvalifikacinis laipsnis (civilinės teisės specializacija)
2002 m. – 2006 m.	Teisės krypties bakalauro studijos Mykolo Romerio universitetas (Teisės fakultetas) Suteiktas teisės bakalauro kvalifikacinis laipsnis

Pedagoginio darbo patirtis

2009 m. rugsėjis – iki dabar	Lektorė Mykolo Romerio universitetas (Teisės fakultetas, Verslo teisės katedra) (Dėstomi dalykai: civilinė teisė (bendroji dalis) ir civilinė teisė (specialioji dalis)

Darbo patirtis

2010 m. vasaris – iki dabar	Teisininkė, advokatų kontora „LAWIN Lideika, Petrauskas, Valiūnas ir partneriai“
2008 m. rugsėjis – 2010 m. vasaris	Teisininkė, advokatų profesinė bendrija „Pranckevičius ir partneriai“
2006 m. rugsėjis – 2008 m. rugsėjis	Teisininkė, UAB LIETUVOS KINO STUDIJA

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Gintarė Jakuntavičiūtė

CIVIL LIABILITY OF THE MEMBERS OF MANAGEMENT BODIES OF THE LEGAL ENTITIES

Summary of Doctoral Dissertation
Social Sciences, Law (01 S)

Vilnius, 2012

The Doctoral Dissertation was prepared:
During the period of 2008-2012 at Mykolas Romeris University.

Scientific supervisor:
Doc. dr. Agnė Tikniūtė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law (01 S).

The Doctoral Dissertation is defended at the Law Research Council of Mykolas Romeris University:

Chairman:
Doc. dr. Asta Dambrauskaitė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law (01 S).

Members:
Prof. dr. Egidijus Baranauskas (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law (01 S);
Doc. dr. Lina Novikovienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law (01 S);
Doc. dr. Andrius Smaliukas (Vilnius University, Social Sciences, Law (01 S);
Doc. dr. Aistė Medelienė (Vilnius University, Social Sciences, Law (01 S).

Opponents:
Doc. dr. Edvardas Sinkevičius (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law (01 S);
Doc. dr. Linas Meškys (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Law (01 S).

The Doctoral Dissertation will be defended in a public session of Law Research Council on 25th January 2013, at 10:00 a.m. in the Conference Hall (Room I-414), Mykolas Romeris University. Address: Ateities str. 20, LT-08303 Vilnius, Lithuania.

The summary of the Doctoral Dissertation was sent out on 21 December, 2012.

The Doctoral Dissertation is available at Martynas Mažvydas National Library of Lithuanian (Gedimino av. 51, Vilnius) and the library of Mykolas Romeris University (Ateities str. 20, Vilnius).

Gintarė Jakuntavičiūtė

CIVIL LIABILITY OF THE MEMBERS OF MANAGEMENT BODIES OF THE LEGAL ENTITIES

SUMMARY

The main topic and relevance of the research.

Bankruptcies and financial crisis of large-sized companies, which took place in Eastern Asia, the USA, Europe and Australia in the second half of the 20th century and in the beginning of the 21st century, gave an impulse to take a deeper look into the legal status of the members of the legal entities' management bodies, as well as into the rights and legal liability issues of these individuals, because one of the main reasons which determined the bankruptcies and financial crisis all over the world was bad faith, improper performance of duties and negligence of the members of the legal entities' management bodies. The aforementioned economic events initiated the reform on the law of legal persons, which was manifested by the amendments of legislature, its improvement, especially in the area of the legal status and liability issues of the members of management bodies. Now when world's economy is in the biggest financial crisis since the Great Depression in the USA, the question of legal liability of legal entity's management bodies has become one of the most *relevant*, especially taking into considerations that the main reasons of the crisis were named as improper governance of legal entities, evaluation and control of risk, implementation and development of irresponsible borrowing, shareholders' pressure on directors to adopt too risky decisions in order to reach higher income by sacrificing long term investments, i.e. stimulating the creation of short term value, and other. The *relevance* of this research is also proved by the fact, that OECD, after performance of a detailed research on the financial crisis as of 2008, in 2009-2010 as one of the main directions to overcome the crisis distinguished the necessity of the reform of corporate *governance* of the legal persons, by clearly defining legal status of the management bodies, its powers and liability. The same was confirmed in the Green Paper *The EU corporate governance framework* issued by the European Commission in 2011, stating that "in each case, it is indispensable to define clearly the roles and the responsibilities of all parties involved in the risk management process: the board, the executive management and all operational staff exercising the risk function". Hence, this research is especially *relevant* both to the national and international extent, especially at the moment, when the extent of the activities of legal entities is wide, it includes the territories of few countries, and institutional investors are tend to demand damages from the directors, suffered due to unlawful actions of the latter. In addition, the fundamental questions regarding the legitimacy of civil liability of legal entities' management bodies and exceptions from this rule receives a lot of attention from nowadays scientists, and the problems of the application of law are especially *relevant* in the legal systems of countries worldwide. Finally, during all times the *relevant* questions for the majority of members of the management bodies of legal entities, which desired to perform and

develop activities of the legal person properly in the competitive market, was how to control a legal person aiming to guarantee its financial viability and competitiveness, what is the line between the freedom to take decisions and personal liability for it?

Due to the aforementioned reasons, one of the essential tasks of an effective legal system is to find the balance between the discretion right and the duty to use discretion right responsibly. "It is obvious, that implementation of an adequately strict and continuous accountability system, could simply mean the refusal to grant the discretion right"[868]. On the one hand, the right of management bodies to adopt decisions is an essential tool of realisation and development of activities of the legal entity, for instance, it is a necessary tool to maximise the benefit received by the shareholders. On the other hand, such decisions are inevitably related to a substantial threat of losses and, accordingly, to the risk of disputes regarding compensation of losses. Therefore, in the context of adoption of decisions, we face the problem of protection of rights and legitimate interests of shareholders, as well as members of the managing bodies, especially relevant to those legal persons, where the separation of ownership and control is not just formal, but practically implemented. Therefore, nowadays legal systems are seeking to protect legal entities from unlawful decisions of the members of management bodies and oblige to take personal responsibility for them. However, the determination of strict liability standards for the adopted decisions would decrease their effectiveness and would limit the development of activities of the legal entities, as well as development of the state economy, because the members of management bodies would try to avoid innovations, and conversely, would try not to invest and take the responsibility. However, in case the members of the management bodies would not be subject to legal liability for the damages incurred due to their decisions, this would increase the risk that the aforementioned individuals would adopt unlawful decisions. Therefore, it is important to find *the golden mean* between the liability and freedom to adopt decisions. Unfortunately, neither Lithuanian legal acts nor case law or legal doctrine provide clear rules, according to which the decisions could be adopted, therefore, the question arises what criteria should be taken into account when evaluating the acts of the members of management bodies in the process of decision adoption? Whether the court should have a right to evaluate the content of these decisions while determining the existence of unlawful act of the members of management bodies?

Besides the aforementioned *problem*, there are also many other theoretical and practical problems in Lithuanian legal system, related to the issues of liability of the members of management bodies, and these have assumed a number of forms. First of all, valid legal acts regulating specific types of legal persons in Lithuania, considering their number and fluctuation, are not harmonised. Neither legal acts nor legal doctrine shares unanimous opinion regarding the definition of the management function, what is and should be attributed to the category of the management bodies, it is also unknown, pursuant to what rules the persons, acting together with the members of management bodies according to the quantitative representation rule, should be liable for the damage to legal entity or to the third parties due to their unlawful acts. This implies the uncertainty *problem* regarding the persons to whom the liability standard of management

[868] Arrow, J. K. *The Limits of Organization*. New York: Norton & Co. Inc., 1974, p. 78.

body members should be applied. In addition, both the Lithuanian legal doctrine and the case law apparently confuse legal definitions of *"legal entity's management body"* and "*legal entity's management body member",* basically not realizing their content and essential differences, therefore we face the uncertainty *problem* with the definition of legal status of the *management body members*, which respectively implies the *problem* of the legal liability of the management body members. It is noticeable the dualism of the legal status and legal liability of legal entity's management body members, which manifests itself essentially as civil and material liability *problem* under the labour law relationship. In Lithuania there is a disagreement, whether the management body members and legal person are tied by the civil legal relations of representation, employment or assignment. The case law on this issue is not unanimous. Respectively, this is contrary to the constitutional principles of legal explicitness and legal certainty, since it is not clear in which cases the management body member who has violated the relevant duties shall be subject to the civil liability, and in which – the material legal liability. Finally, in the law doctrine there is no consensus which liability rules – contractual or non-contractual – to follow when assessing of the actions of the members of management bodies that have caused the damage. Clear answer is not provided by the case law as well. However, this issue is of particular *relevance* because the kind of liability, contractual or non-contractual, which will be applied to members of management bodies due to breach of their duties, will influence the conditions under which the damage will be compensated, as well as determination of the burden of proof, total compensation threshold, characteristics of time limitations on a claim, jurisdiction and applicable law.

These and many other scientific *problems* related to the institute of civil liability of the members of legal entity's management bodies, which will be analysed in the dissertation, and the above mentioned circumstances which justify the *relevance* of this research, proved that the legal analysis of the civil liability of the members of management bodies is necessary. Therefore, we expect that this research will be effective and useful instrument both to the courts, which deal with such cases, and the legislators, who improve legal regulations, as well as to legal theorists, who analyse scientific problems related to the topic.

The object of the research. Legal regulation, practical application and interpretation of the civil liability of the members of management bodies of the legal entities.

Whereas Lithuanian legal system is characterised by a variety of types of legal persons, the scope of the research has determined the necessity to disassociate from the specific aspects of the problems of legal status and civil liability of the members of management bodies of the legal entities in respect of different types of legal persons and to concentrate only on common characteristics. The aims of the research have determined that bigger attention is dedicated to the legal persons, performing economic-commercial activities, because these persons most often face the problems of civil liability of the members of management bodies. However, the *mutatis mutandis* principles discussed in this study should apply to legal persons performing other activities.

One of the most common forms of legal persons in Lithuania, performing economic-commercial activities are private limited liability company, therefore, the majority of disputes in Lithuanian case law is related to the civil liability of the members of the management bodies of legal entities regarding the compensation of damages due to un-

lawful actions by the management body members. Due to the aforementioned, in order to analyse the institute of civil liability of the management body members, the author draws a lot of attention to the liability of the members of management bodies of legal entities of such legal form. This analysis will help to determine the essential problems regarding the application and interpretation of this institute.

The subject-matter of the research. Material aspects of legal regulation of civil liability of the legal entity's management body members and practical application and interpretation of material legal aspects, regulated by the civil law. This thesis does not deal with procedural legal aspects, moreover, other possible means of remedies, such as violability of a transaction made by the legal entity's management body members, annulment of adopted decisions, dismissal of management body members, their removal or temporal suspension of authorisations, prohibition to do certain actions and other, are not analysed as well because they are not considered as a civil liability. .

The aim of this research – to analyse systematically and comprehensively the nature of civil liability of legal entity's management body members, features of *rise* and *realization* of this liability, as well as to reveal the most relevant interpretation and application of the problems of this institute and, on the basis of foreign experience and the latest global trends, to provide legally-based suggestions and recommendations to effectively solve these problems and improve existing legal regulations.

In order to achieve the above-mentioned aim of the research the author formulates the following ***main objectives of the research***:

1. To determine the persons to whom the standard of the civil liability of the members of the legal entity's management bodies is applied. This objective will be reached by the analysis of the concept of the legal entity's *management body*, its purpose and legal status (in French *raison d'être*), clearly defining the distinction between *the management body* and *the member of the management body*, presenting the management theories and systems dominating over the world and identifying the content as well as the nature of management functions performed by the management bodies.
2. To analyse the features of legal status of the *member of legal entity's management body*, by determining on what legal basis management body member is liable to the legal entity and creditors for its illegal acts, which caused the damage.
3. To determine the limits of the management body members right to adopt risky decisions on behalf of a legal person. This objective will be reached by the legal analysis of the conditions of civil liability of the members of management bodies for the damages incurred due to risky decisions.
4. To identify the key problems regarding the *realization* of civil liability of the members of legal entity's management body, existing in Lithuanian legal system and, in accordance with foreign experience, provide reasoned efficient solutions.

The novelty of the study and its practical significance. The latest Lithuanian and foreign scientific literature focuses mainly on the legal aspects of the civil liability prob-

lems of the management bodies' members one of the legal forms of legal entities – the *limited liability company*. Separate issues were analysed by such foreign scientists as *R. Grantham*, *Ch. Rickett*, *M. Ibrahim*, *M. C. Jensen* and *W. H. Meckling*, *C. W. Furlow*, *K. J. Hopt* and *P. C. Leyens*, *Ng. P. Janelyn*, *A. S. Gold*, *C. A. L. Giraldo* and others, however, these studies are fragmentary, covering only some problems regarding the arise and realisation of the civil liability of the members of management bodies (for example, limitation of the liability, and other). In addition, legal aspects are discussed only with respect to the specific national legal system in the context, i.e. the analysis of civil liability problems and interpretation of a specific national legal system in respect of the members of management bodies.

Lithuanian researchers also pay only fragmentary attention to the problems of civil liability of the legal entity's management body members. *T. Bagdanskis* and *T. Davulis* analysed the characteristics of the legal status of the company's manager; *R. Greičius* and *P. Čerka* examined the institute of fiduciary duties of the members of management bodies of the private legal entities; *A. Tikniūtė* and *L. Didžiulis* revealed the liability problems of the company's manager to the creditors; *V. Papijanc* examined the liability issues of the parent company to the subsidiary's creditors. Nevertheless, Lithuanian legal doctrine lacks systematic approach to the application and interpretation of the institute of civil liability of the members of legal entity's management bodies (not only of a limited liability company).

The first and so far the only systematic legal study, which have analysed the characteristics of the liability of the *manager of the company*, was carried out in 1998 by *A. Abramavičius* and *V. Mikelėnas*. However, since then 14 years have already passed. Many issues analysed at that time are no longer relevant (for example, problems of application of *ultra vires* doctrine in respect of the private legal persons), especially given the fact that almost all laws, regulating the activities of legal persons, have been amended, some of them cancelled and, in the context of current trends of EU company law, adopted new ones as of Lithuania's accession to the EU. In addition, even though these authors draw attention to the nature of the problem of the determination of legal liability of the management bodies members, but they did not get into details of it. Moreover, the peculiarity of legal relations between legal person's management bodies and their members is not disclosed, which basically determines the characteristics of civil liability of management bodies members, as well as the criteria of the decision-making process and the content of decisions, were not considered, as well as civil liability and interpretation specifications of the members of the collegial management bodies were not analysed.

Thus, this research is the first systematic legal analysis of liability of both a single-person, as well as collegial legal person's management body's members from the year 1998. The novelty of this analysis is indicated by the fact that it refuses the traditional approach to the legal person's management body as a subject of civil liability, the legal representative of the legal person and trustee, as well as it is newly defined management function, for the first time in the Lithuanian legal discourse the peculiarity of corporative ("*internal*") and individual ("*external*") legal relations between legal person and members of management bodies that can be used as an effective tool for such problems as, the dualism of civil liability of management body member or execution of agree-

ments *ex ante* on the limitation or elimination of it while taking decisions. In addition, the novelty is characterized by the fact that this researched has integrated an overview of civil liability of the legal person's management bodies members for the damage caused by the adopted decisions to legal person itself, as well as third parties, while taking into account the EU legal harmonization process. Therefore, an integrated, comprehensive study in this area is significant, in particular from the *theoretical-doctrinal* point of view.

According to the author, this study, *inter alia*, has a *practical* value. In this context, the object of the study was not only the analysis of Lithuanian but also foreign legal norms, which regulate civil liability issues of the legal person's management bodies members, it also gavea number of different foreign case law and legal doctrine samples analysed in this particular context, and after the investigation the study provided practical legal suggestions for the salvation of problems regarding *arise* and *realization* of civil liability of legal person's management bodies members. Therefore, we believe that the study should be useful not only to the courts, hearing disputes between members of management bodies regarding civil liability, but also to legal practitioners, which will advise clients in this area and which will prepare necessary documents for the implementation of this institute (such as the project re-agreement on the liability limitation or cancellation of legal person's management body members, etc.). The study should be useful to the legislative authorities as well, because it refers to the deficiencies of Lithuanian legislation and provides recommendations to address these shortcomings in respect of legal persons. In addition, the study may be valuable for conducting workshops, seminars on the topic of legal person's management bodies or civil liability issues.

The author expects that this study, *inter alia*, will promote or will be the basis for further scientific debates on this issue, in order to find the optimal set of decisions concerned, and will also serve as a starting point for the researches on the issues of civil liability of management bodies members of different types of legal person's which this dissertation have not dealt with.

Statements defended in the dissertation:

1. The management function of legal person's management bodies (when the management bodies are tangible) or members (when the management bodies are nominal) consists of a trinomial functions system consisting of oversight, representation and control functions, which leads to the fact that the category of management bodies includes single-person and collegial management bodies and the supervisory body.
2. Legal status of legal person's management body member is defined not by the content of its performed management function or assigned competencies, but by the essence and nature of corporative ("*internal*") legal relations being formed between the legal person and the member of management body.
3. The civil liability of legal person's management body members for the risk-taking damage to the legal person or damage to the creditors arises under the *tort* liability rules.
4. *Ex-ante* agreements regarding the limitation or exclusion of *arisen* civil liability of legal person's management body members against legal person itself and the credi-

tors is prohibited, however such question regarding the form of civil liability *realization* is subject to an exclusive agreement between the parties, therefore the parties are free to agree on the limitation of civil liability, or total exclusion of it *ex-post*.

RESEARCH REVIEW

In order to duly perform this research Lithuanian and world scientific literature sources, national and foreign legal acts and case law, EU legal acts, court decisions and scientific-practical researches initiated by EU institutions were used.

As it was mentioned before, the most recent Lithuanian and world scientific literature draws a lot of attention to the problems of only one type of legal persons – legal status and liability of a single-person management body member of the *limited liability company*, however there is a lack of systematic view both on this topic and on the *application* and *realisation* of civil liability of all types of legal person's single-person and collegial management bodies members.

This study, performing systemic legal analysis in this area, determining the persons to whom the institute of civil liability of members of management bodies applies, was, *inter alia*, based on the research *Liability of Parent Company Against the Creditors of Subsidiary*, performed by *V. Papijanc*, where the concept of this institute, applicability conditions and relation with institutes of liability of parent companies against the subsidiaries was revealed.

A. Tikniūtė has prepared a study on the liability of management body members as an alternative creditor's protection rights in the context of limited liability regime. However, as the author of this study acknowledges, the scope and purpose of the study did not allow for a complete analysis of the liability of management bodies members; therefore, she discussed only those aspects of the liability issues that have an impact on reducing the abuse of limited liability. This study was based on solving scientific problem of separation of management functions of management bodies and their competences and by analysing the benefits widening of the duties of management bodies members to the benefits of creditors in the Lithuanian legal system.

While analysing legal status and types of the management bodies, it was also based on the investigation regarding fiduciary duties of managers of private legal persons, performed by *R. Greičius*. Although, this study (*author's note*: the author acknowledges this fact himself) has not been a systematic and detailed analysis of the civil liability of legal person's management bodies members, there was a fiduciary duties subject analysis that has been particularly useful to this thesis, in the analysis of the nature of civil liability and its extent of the supervisory management body members.

While analysing the legal status, conditions for the civil liability to arise and opportunities to cancel or exempt from such liability of legal person's management bodies members, it was also based on the study of *A. Abramavičius* and *V. Mikelėnas* regarding the legal liability of managers of the company. Although this study, covering not only the civil liability of the managers, but also analysis of criminal and administrative liability, as mentioned above, was made 14 years ago and many of the conclusions are now not relevant, but some insights of the authors helped to reveal the current problems and possible solutions of civil liability regulation of legal person's management bodies members.

In order to make this study interdisciplinary, a study of *P. Čerka* which was conducted in the area of management science and, which addresses the relations between company's shareholders and management body members in the company *management* process and the duty limits of management bodies' members, was used for the analysis of the evaluation criteria of management bodies' decisions.

As Lithuanian legal studies on the topic are not abundant, while preparing the study, it was mostly relied on the works and researches of foreign authors. Taking into considerations, that the rules and assessment criteria of decisions of the legal person's management bodies members are fundamentally different in countries of the common and civil law traditions, for the comparison of these two traditions and in order to find effective solutions to existing problems in Lithuania in this field, the author mainly relied on the regulatory information, the development of case law and legal doctrine of the largest and deepest legal traditions countries like the *USA, England* and *Australia*. The developed practice in countries of the common law tradition was revealed examining the works of the following authors: *R. Kraakman*, *R. Smerdon*, *O. W. Douglas*, *P. D. Finn*, *D. Wright*, *M. Bruce*, *J. Whittaker* and *A. Roney*, and other. The most frequently mentioned countries from the continental tradition law systems were *Germany*, *France*, *Italy*, since they are some of the oldest countries of continental Europe with long traditions not only in the analysed subject-matter, but also in other areas of the law. The practice of application and interpretation of civil liability of the legal person's management body members was described with the help of the following authors: *R. Wimmer*, *I. Kapsch* ir *B. Grama*, *P. Giudici*, *B. Grelon*, and others. Furthermore, legal-comparative researches carried out by *I. M. Ramsay*, *L. A. C. Giraldo*, *C. A. Paul*, as well as *B. Black* and *B. Cheffins* were very useful for this research.

In addition to the abovementioned doctrinal sources of law, research was carried out on the basis of other theoretical and practical material related to the topic: Lithuanian, the EU and other countries normative legal acts, case law of Lithuanian Supreme Court and Court of Appeal, case law of the European Court of Justice, practice of foreign countries courts, and so on. Given the fact that Lithuanian legal science lacks sources of the particular topic, this study certainly should make a significant contribution to addressing the civil liability problems of the legal person's management body members.

THE METHODOLOGY OF THE RESEARCH

The seriousness of the research pertains to the method, means of actions.
The essence is the proper method…
The method determines the destiny of the research.
I. P. Pavlov

In order to achieve the objectives of the study and seeking to formulate conclusions, suggestions and recommendations, a comprehensive range of research methods was used. The following are the main theoretical and empirical methods: linguistic, systematic, logical and critical analysis, document analysis, alternatives, and comparative historical and comparing methods.

The method of linguistic analysis was used in the interpretation of wordings and separate legal concepts of legal norms and court decisions.

The method of systematic analysis was a precondition for consistent and systematic analysis of arise of civil liability of legal person's management bodies members, as well as for the criteria of evaluation of content and decision-making process in Lithuanian and foreign case law, this civil liability models and realization forms of legal protection from the civil liability of members of management bodies.

Logical analysis methods (induction, deduction, synthesis) were used in analysing the theoretical and practical matters, in formulation of reasonable, logical and reasoned generalizations, conclusions, suggestions and recommendations.

The use of ***critical analysis method*** allowed evaluating critically the regulation and application of civil liability of the current legal person's management body's members, the doctrinal interpretation of this institute and the pros and cons of such legal regulation.

Document analysis method was invoked in the collection and analysis of Lithuanian and foreign legal acts, judicial decisions and legal doctrine.

The method of alternatives was used in order to compare and criticize mutually competing theories explaining the legal person's legal personality, civil liability of legal person's management bodies in case of insolvency, the application models of such liability and at whose interests' management body member must act, while making decisions on behalf of the legal entity.

Comparative historical method was invoked in analysing historical development of civil liability of legal person's management body members, comparing different development periods of the liability, explaining the changes and setting trends.

The comparative method allowed to compare the regulation of selected foreign legal regulation in the area of civil liability of legal person's management body members, the features of this institute, although the aim of the study was not to provide a comprehensive analysis of the institute in various foreign countries. In view of this thesis, the method was used to determine the national legal regulatory gaps and make proposals to improve legal framework. In addition, this method also made it possible to identify the different jurisdictions, their similarities and differences in order to highlight the problems arising from the civil liability of legal person's management board members, and propose solutions to these problems.

RESULTS OF THE RESEARCH AND THE STRUCTURE OF THE STUDY

Reliability of the results of the study. An abundance and variety of sources, used in this study, as well as the applied scientific methods make an assumption that the results obtained are reliable.

The confirmation of the research results. The main results of this study have been published in the research papers journal "Socialinių mokslų studijos" (Social Science Studies) issued by Mykolas Romeris University: 1) Jakuntavičiūtė, G. The Liability of a Company Director: Civil or Material? *Social Sciences*. 2011, 3(4), p. 1443–1460; 2) Jakuntavičiūtė, G. Illegality as a Condition of Civil Liability of a Director for the Damages in Respect of Risky Business Decisions. *Social Sciences*. 2012, 4(4): 1549–1567.

The author uses the results of the research while giving lectures of General part of Civil law and conducting practical seminars on the Special part of Civil law at Mykolas Romeris University, as well as in her practice at law firm, and conducting practical trainings in the seminars and conferences organised by this law firm and other institutions for the companies' management bodies members and other persons interested in this topic. The research was discussed in the Business Law Department of Law Faculty at Mykolas Romeris University.

The structure of the study. The structure of the study was determined by the objectives of the research, thus each of them is attributed to a particular part of the dissertation (chapter). The study (without this part) consists of the introduction, research review, methodology of the research and four chapters. Each chapter is completed with the summary.

The first chapter of the thesis examines the concept, purpose and legal status of the legal person's management body, clearly defines the differences of concepts "management body" and "member of management body", reveals the theories and systems of legal person's management, as well as the content of management function and its trinomial nature. In this way the persons of civil liability are revealed, to which the standard of civil liability of legal person's management body members is applied.

The second chapter discusses the characteristics of legal status of the management body members in respect of the legal person itself and the creditors, provides the legal basis liability of management body member in respect of individuals regarding the damage under unlawful actions.

The third chapter contains legal analysis of the conditions of civil liability of management body members for the risk-taking damage incurred.

The fourth chapter reveals realization problems of civil liability of legal person's management body members existing in Lithuanian legal system, and, according to the experience of foreign countries, effective means of salvation are presented.

In the end of the thesis, the conclusions, recommendations and suggestions are formulated, which are based on the study of civil liability of legal person's management body members.

CONCLUSIONS

Based on the insights of the detail scientific analysis of Lithuanian and foreign countries legal regulation, case law and legal doctrine, it could be stated that the aim of the research was reached, after of the objectives of research were implemented, and the defended statements of the research were confirmed. It is based on the basic conclusions of the research set forth below:

Re subjects, to which the standard of civil liability of legal person's management body members is applied

1. The system of the management of a legal person is different in various countries of the world, but they all correspond to *English* (only one management body exists, which accordingly performs the functions of oversight, representation and control), *Scandinavian* (only one management body exists, which performs only the function of control) or *German* (two management bodies exist, one of them is responsible for the performance of control function, and the other for the

performance of oversight and representation) models of governance. However, Lithuania still has not got the tradition of the management of legal person, i.e. the country did not select yet one of these models. Legal regulation in Lithuania embodies mostly German type of management with clearly separated functions of oversight, representation and control; still after the research it became obvious that legal persons in Lithuania apply English, Scandinavian and German models for the management of legal persons.

2. Such concepts as the *management function* and the *competence* of the management body are not identical. Management function defines the purpose and area of activities of the legal person, and the power of legal person – the specificity of rights and duties. The concepts are in the relation of subordination, because the powers granted to the management body by the laws and incorporation documents details the character of their management function. When management bodies are tangible, management function is granted exclusively to the disposal of management bodies, but in case of existence of nominal management bodies the management function is *de facto* realised by the shareholders themselves. This function is not smooth, because it includes both the organisation of everyday activities of a legal person, control of activities and its organisation, and actions on behalf of the legal person in relation with third parties, therefore the management function includes three functions which are different in their content – functions of oversight, representation and control. So, the following bodies are attributed to the category of management bodies: 1) single-person and collegial management body; and 2) supervisory body.
3. The standard of civil liability of management body members should be applied to all persons, which *de jure* or *de facto* perform the management function, independently from their formal legal status – it might be the members of management body *de jure* or *de facto*, and employees taking governing office (assistant of management body member, management body members of the branch or representative office, etc.) and persons acting on behalf of the legal person according to the quantitative representation rule. The question, whether the person performs the management function or not is the question of *fact*, but in case of a positive answer, these persons should not be granted a protection from the applicability standard of civil liability of legal person's management body members.

These conclusions affirm *the first statement of this dissertation,* that the management function performed by the management bodies (when management bodies are tangible) or members (when management bodies are nominal) is trinomial – accordingly compounded from the functions of oversight, representation and control, what results in the fact that single-person and collegial management bodies and supervisory body is attributed to the category of the management body.

Re legal status of the management body members

4. Neither legal person's management *bodies* nor *management body members* are representatives of the legal person according to the traditional concept of the representation. Management body is not *alter ego*, but *ego*, i.e. legal person itself, it is not attributed to the category of legal subjects, does not have a will, and the

powers of it are not defined in the mandate or employment contract, but are indicated in the laws and incorporation documents. Even though the management body member, is a legal subject, it does not act on its own, but on behalf of legal person, expresses not its own, but legal person's will, and implements legal person's legal capacity instead of its own.

5. The legal status of legal person's management body member is dualistic, as the legal entity and a member of the management body faces dual nature of the legal relationship – corporative and the obligatory. Corporative legal relationships develop between the legal entity and a member of the management body, so they are called "*internal*" and legal relations of obligation develop between the legal entity and a natural person who in his own name and interests concludes a contract with a legal entity of the management body regarding h position of the member, so this relationship referred to as "*external*". The liability of management body members is mainly linked to *internal* rather than *external* legal relationships, which, given the fact that the *internal* legal relations are governed exclusively by the civil law, the legal liability of management bodies members for damages made to the legal entity is civil, regardless of what type of contracts are regulated by a legal entity and a natural person, concluding a contract with a legal entity for the management of office of a member of the "*external*" legal relationship. Otherwise, it would presuppose the infringement of the principles of equality, justice and reasonableness of management bodies' members, because it would allow the application of different types of legal liability to different legal person management bodies members.
6. Limited liability doctrine should be applied not only to the members of a legal entity, but also in respect of the members of management bodies. Such legal protection from the liability could be lost if the management body's member has committed illegal acts that incurred damages to a legal person, or to the creditors. In respect of creditors, the liability of a member of the management body is subsidiary, whereas the direct liability to a member of management body may arise solely against the same legal person until the liquidation of the legal person and only after the end of liquidation – against the creditors whose claims remained unsatisfied.

These findings confirm the second statement of the thesis that legal status of legal person's management body members is determined not by the content of its management functions or delegated powers, but the essence and nature of corporative ("*internal*") legal relationships being formed between the legal person and the member of the management body.

Re civil liability of the members of management bodies for the damages incurred due to risky decisions

7. Management body members and creditors are not tied by contractual legal relationship, therefore in the event of damages the liability towards the creditors of the management body's member would be tortious because such liability would arise on a basis of a general tort rather than the breach of specific contract. The

contractual liability for the member of the management body's member against the creditors would arise only if it personally, as an individual, would guarantee the performance of the contract, would be a party of such contract, or would make a creditor believe that it is a party to such contract, i.e. if the manager would act on its own name, not on behalf of the legal person.

8. Since a natural person appointed as a member of the management body acts as a management body of the legal person (structural part of legal person, i.e. legal person itself) in the "*internal*", it is obvious that in this case the member of management board and a legal person are not tied by any contractual legal relationship because a member of the management body acts under the laws and incorporation documents, thus a natural person appointed as a member of the management body, acting on behalf of a legal person as a management body, shall be liable under tort liability rules in case of damages caused. In cases a natural person appointed as a member of the management body acts on his own name, the contractual liability would then arise.

These findings confirm the third defended statement of the thesis that management bodies' members of legal persons for the damages incurred to the legal person or the creditors re risky decisions shall be liable under the regulation of tortious liability rules.

9. Risky decisions taken by the management body's members in Lithuanian legal system are evaluated through the prism of fiduciary duties, i.e. determining the appropriate performance standards; however there are no uniform content standards of the judicial review of these decisions. Although Lithuanian judicial practice regarding the assessment of the content of risky decisions applies the criterion of *obvious harm*, *undue risk*, *non-compliance with the law*, *internal documents* or *good business standards* and the *economic uselessness*, they are evaluative in nature and the content of the adopted decision of the management body members depends on how the court will interpret and apply the following criteria when deciding on specific cases. It does not create the necessary clearance *ex ante*, because at the time of adoption of decisions they do not know how they will be assessed by the courts *ex post*.
10. Lithuanian case law, either directly or indirectly, does not provide a business judgement rule, since Lithuanian legal system, as the other countries of civil law traditions, does not recognize the *judicial abstention doctrine*, i.e. retention from the critics of the decisions of the management bodies' members *ex post*. In Lithuania, there is no such tradition of litigation proceedings and formulated rules in the judicial decisions that allow the members of management bodies of the *ex-ante* know the rules, which should be consistent with the decision-making process, so that their decision would not be the case of *ex-post* and evaluated as illegal. However, the implementation of such rules in laws or case law would enable to ensure the realization of the principle of legal certainty, especially given that (i) there are no inerrant individuals, therefore the legal system must ensure that persons would not be afraid to perform their duties due to overly strict applicable liability standards, in case of potential errors found, (ii) management bodies members must be guaranteed with the right to take

risky decisions, as it is one of the essential activities measures of legal persons to increase the cost-efficiency.

Re civil liability realization problem of the members of management bodies

11. There should be a clear distinction between the two sub-institutes of the institute of civil liability, which are different in their content – "*arise of civil liability*" and "*realization of civil liability*". In order to accuse a member of the management body of civil liability for wrongful acts in respect of the legal person or the creditor, the necessary conditions (*objective type*) must be proven. However, whether civil liability will be realized or not depends solely on the will (*a subjective nature*) of other party (*legal person or creditor*). So, *arise* of liability does not and cannot depend on the will of the parties, because it depends on the existence of objective circumstances, while the *realization* of liability, *vice versa*, depends solely on the will of the other party.
12. *Ex-ante* agreement on the abolition or restriction of the civil liability of management bodies members against a legal person, originated under corporative legal relations ("*internal*"), is not legally justified because: (i) such liability is tortious and legal opportunity *ex ante* to agree not to apply or to restrict tortious liability is not fixed not only in Lithuanian legal system, but also in other countries of the continental and common law traditions, in addition, (ii) the liability is usually caused by *intent* or *gross negligence*, which occurs as a clear and unjustified neglect, while fulfilling the duties, and *simple negligence* of the member of management body is related to the operating risk of legal person's, that the courts generally do not recognize as a basis for civil liability. Since the liability of members of management bodies against the creditors is also tortious, the analogous conclusion also applies in respect of agreements on the liability limitation or exclusion.

These findings confirm the fourth statement of the thesis that the *ex-ante* agreements re limitation or exclusion of civil liability of management bodies against the legal person as well as against the creditor are prohibited. However, the form of civil liability realization shall be subject to the agreement of the parties, therefore the parties are free to *ex-post* agreements re limitation of civil liability, or total exclusion of it.

SUGGESTIONS AND RECOMMENDATIONS

1. ***Suggested amendments to valid legal acts of the Republic of Lithuania***
   1.1. Taking into considerations that the author holds position for the management system of legal persons which is effective and meets the conditions of the market, and for the tangible, and not nominal realisation of management functions of the management bodies, it is suggested to foresee the alternative management system for the separate type of legal persons, i.e. by amending certain provisions to allow the preference between two alternatives: mandatory collegial management body *or* formation of a sole

management body. Supervisory body, as it is indicated in the valid legal acts, could be formed or not, subject to the will of the partners of legal persons. After granting the representation rights of legal person to the collegial management body, such body could be more active and effective while performing his management functions. Also, in such manner, representation and management functions would be clearly separated from the control function, and that would determine a more effective and transparent governance of the legal person. In case of collegial management body, the incorporation documents shall contain specific representation rules. Such principle of representation would be more common to the investors from foreign countries and it would not oblige to concentrate the function of representation in the hands of a sole person, which takes an office as a single person management body.

Since the private company is the most popular type of legal persons in Lithuania, the author provides with *essential* amendments of the Law on Companies, pursuant to the argumentation set above and in the Parts 1.2.3.2, 1.2.4, 1.3.3 of this dissertation. According to this example, it is advisable to accordingly amend the laws regulating other types of legal entities.

It is suggested to amend Items 1, 2, 6, and 7 of Article 19 of the Law on Companies and to state as follows:

"*1. A company shall have the General Meeting of the Shareholders and a single-person or* ***collegial*** *management body,* ***performing governance and representation functions*** *– the company manager* ***or the board***."

"*2. A collegial supervisory body* ***that performs governance functions*** *– the Supervisory Council ~~and a collegial management body – the Board~~ may be formed in the company.*"

"*6. In the company's relations with other persons, the manager of the company* ***or the board pursuant to the rules indicated in the articles of association*** *shall act at his own discretion on behalf of the company.*"

"*7. Where quantitative representation is provided for in the articles of association of the company, the articles of association must set a specific rule to such representation whereunto ~~the manager of the company must in all cases act~~ on behalf of the company* ***can act*** *~~together with the members of the management bodies~~* ***only few Board members together or the manager of the company (or one board member) together with the representative, or the manager of the company (or one Board member) together with the member of other body, or the manager of the company (one Board member) together with the partner. In that case, persons acting on behalf of the company together with the manager or the Board member (members) for the loss incurred due to unlawful acts shall be responsible to the extent as it is for the members of the management bodies of the company.***"

1.2. Taking into considerations that some of the Laws regulating different types of legal persons use different terms for the management bodies to define, like "*management body*" and "*the manager*", and in some of laws only one of these

concepts is used, and following the argumentation stated in the Part 1.2.4.1 of the dissertation, it is suggested:

1.2.1. to uniform the concepts embodied in the laws regulating different types of legal persons, by using only one concept indicated in the Civil Code "management body", when defining bodies of the legal person which perform management function;

1.2.2. to indicate the subjects in the laws regulating different types of legal persons, to which the responsibility standard of the management body should apply in the case of loss due to unlawful act.

Since in Lithuania there are a lot of laws regulating different types of legal persons, due to the scope of the study, we would only provide suggestions regarding the amendments of Law on Banks, according to which other laws regulating different types of legal persons could be amended.

So, taking into considerations the aforementioned argumentation, it is suggested to do the following amendment to the Law on Banks:

1) To amend Parts 1 and 2 of Article 30 and to state it as follows:

"*1. A bank must have the following bodies: the general meeting of the shareholders, the supervisory board; **and** the board ~~and~~ **or** the head of the administration.*"

"*2. The management bodies of a bank shall be **the supervisory board and** the bank's board ~~and~~ **or** the head of the administration. The bank's articles of association must clearly establish and define the powers and functions of the **supervisory board and** bank's board ~~and~~ **or** the head of administration.*"

2) To supplement Article 30 by adding Part 5 and to state it as follows:

"5. The provisions indicated in Article 34 of this Law regarding the irreproachable character, qualifications and experience requirements shall be applied to the members of management bodies of the Bank."

3) To amend Part 5 of Article 31 and to state it as follows:

"*A member of the bank's supervisory board shall be held liable for the nonfeasance or misfeasance of this duty or other duties set forth by legal acts ~~in the same manner as members of the management bodies of the bank~~ under laws, the bank's articles of association and agreements concluded with the bank.*

4) To declare Article 33 null and void:

"***~~Article 33. Head of the Administration of a Bank and his Deputy~~***

~~1. A bank must have the head of the administration and his deputy (hereinafter referred to as "the heads of the administration).~~

~~2. The chairperson of the board of a bank must be the head of the administration or his deputy.~~

~~3. The heads of the administration of a bank shall be held liable for nonfeasance or misfeasance of the obligations set forth by legal acts or the bank's articles of association under laws, the bank's articles of association and the agreements concluded with the bank.~~

~~4. Provisions of paragraphs 1 and 3 of this Article shall also be applied to a branch of a foreign bank.~~"

5) To amend Part 1 of Article 34 and to state it as follows:

"1. The Heads of a Bank shall be:

~~*1) members of the bank's supervisory board;*~~
~~*2) members of the bank's board;*~~
~~*3) heads of the administration;*~~
14*) the head of the internal audit service;*
15*) heads of the branches and representative offices of a Bank as well as other employees of the Bank and other persons who, in accordance with the Bank's articles of association, resolutions of the board, the rules of procedure of the administration or by the decision of the heads of the administration, have been authorised to independently take decisions on the provision of financial services and to conclude, on behalf of the Bank, the transactions meeting the criteria set by legal acts of the supervisory institution and having risk characteristics.*"

6) To supplement Article 34 with Part 14 and to state it in a one of the ways set forth below, in respect of the will of legislator:

"***14. Heads of the Bank shall be held liable for the nonfeasance of misfeasance of their duties set forth by the legal acts and Bank's articles of association, under laws, bank's articles of association and agreements concluded with the bank."*** *or* ***"14. Heads of the Bank shall be liable for the nonfeasance of misfeasance of their duties set forth by the legal acts and the Bank's articles of association in the same manner as members of the management bodies of the Bank under laws, the Bank's articles of association and agreements concluded with the Bank."***

1.3. Pursuant to the argumentation stated in Part 1.3.3 of this dissertation, it is suggested to supplement Article 2.87 of the Civil Code with a new Part 8 and to state it as follows:

"***8. Duties indicated in this article shall be applied also to the persons acting on behalf of the legal person according to the quantitative representation rule stated in Part 2 of Article 2.82."***

1.4. The author has a notion that the decision of a competent body to appoint particular person member of the management body of private legal person should be considered only like an offer to become a member of the management body and, only after the acceptance of such offer, such particular person acquires the status of a member of the management body. Pursuant to the arguments stated in Part 2.2.1 of this dissertation, it is suggested:

1.4.1. To supplement laws regulating different types of legal persons with a provision, according to which it would be necessary to get consent of a particular person to be appointed a member of a management body before registration of particular information about it in the Register of Legal Entities. As an example of such provision, it could be provided with the amendment suggestion of Part 3 Article 37 of Law on Companies:

"<...>. *The manager of the company shall assume office after the election, unless otherwise provided in the contract concluded with him,* ***however, in any case not earlier than deliverance day of his written consent to assume office****.*"

1.4.2. Respectively, to amend the statute of the Register of Legal Entities, according to which the registrar would be obliged to registrar on the deliverance day, *inter alia*, and written consent of a person to assume office of a member

of management body. Pursuant to the aforementioned, it is suggested to supplement Article 17.7 of the Statute and to state it as follows:

„*17.7. data about the members of the management bodies of legal person or members of administrative body, if administrative body is formed in the European company or European cooperative company, the dates of their appointment (election)**, written consent to assume office of a member of management body** and the end of authorisations. <...>;*"

1.5. The author speaks for the clear and non-ambiguous legal regulation of obligatory ("*external*") relations between legal person and natural person being appointed as a member of a management body, by determining particular eligible contracts to be concluded between them and essential criterion of *rewarding* of selecting these types of contracts. Pursuant to the aforementioned and arguments stated in Part 2.2.2.2. of this dissertation, it is suggested to amend laws regulating different types of legal persons according to the suggested amendment of the Law on Companies set forth below.

Pursuant to the aforementioned arguments, it is suggested:

1.5.1. To supplement Part 12 of Article 31 of the Law on Companies and to state it as follows:

"*12. **The membership in the Supervisory Board contract shall be concluded with a member of a Supervisory Board. In case, if a payable office in the Supervisory Board is agreed, the civil contract (provision of services) shall be concluded with a member of the Supervisory Board.** The members of the Supervisory Board may be paid bonuses for their work in the Board according to the procedure laid down in Article 59 of this Law.*"

1.5.2. To supplement Part 11 of Article 33 of the Law on Companies and to state it as follows:

"*11. **The membership in the Board contract shall be concluded with a member of the Board. In case, if a payable office in the Board is agreed, the civil contract (provision of services) shall be concluded with a member of the Board. The** members of the Board may be paid bonuses for their work in the Board according to the procedure laid down in Article 59 of this Law.*"

1.5.3. To amend Part 4 of Article 37 of the Law on Companies and to state it as follows:

„*4. A~~n employment~~ A **civil** contract **(provision of services)** shall be concluded with the manager of the company. The contract with the manager of the company shall be signed on behalf of the company ~~by the chairman of the Board or by another member authorised by the Board (if the Board is not formed,~~ by the chairman of the Supervisory Board or another member authorised by the Supervisory Board or, if the Supervisory Board is not formed ~~either,~~ by a person authorised by the General Meeting of Shareholders~~)~~. ~~If the manager of the company is the chairman of the Board, the employment contract with him shall be signed by the member of the Board authorised by the Board. A contract on full material liability may be concluded with the~~*

*~~manager of the company.~~ If the body which elected the manager of the company adopts a decision on his removal from the office, the ~~employment~~ **civil** contract **(provision of services)** concluded therewith shall be terminated. ~~Labour~~ ~~**d**~~ **D**isputes between the manager of the company and the company shall be settled by court.*

1.6. Pursuant to the argumentation stated in Part 2.3.2. of this dissertation, the author speaks for that the basis for civil liability to arise for the members of the management bodies of legal persons must be defined clearly without any possibility for various interpretations, so until competent persons will perform the research regarding the threatened insolvency concept, the assessment criterion and so on (which is not the subject-matter of this research), which should be clearly indicated in the law, it is suggested to amend Part 1 of Article 8 of the Law on Enterprise Bankruptcy and to state it as follows:

"*1. If the enterprise is unable to and~~/or~~ will be unable to settle with the creditor (creditors) and the latter has (have) not filed a petition with the court for the initiation of bankruptcy proceedings or if the condition referred to in subparagraph 4 of Article 4 of this Law is present, the head or the owner (owners) of the enterprise must file a petition with the court for the initiation of the bankruptcy proceedings.*"

1.7. Pursuant to the argumentation stated in Parts 2.3.3, 3.2.2.1 and 4.1.1.2 of this dissertation and the case law of the Lithuanian Supreme Court, it is suggested to supplement Article 2.50 of the Civil Code with a new Part 5 and to state it as follows:

"***5. When a legal person is unable to perform its obligations due to unlawful actions of the member of the management body of the legal person, the member of the management body of legal person, after the liquidation of legal person, shall be liable to the extent of his own property subsidiary for the obligations of legal person.***"

1.8. Pursuant to the argumentation stated in Part 3.2.2.1 of this dissertation, it is suggested to amend Part 8 of Article 19 of the Law on Companies and to state it as follows:

"*8. The management bodies of the company must act for the benefit of the company, ~~and its shareholders~~ comply with laws and other legal acts and are governed by the Articles of Association of the company.*"

1.9. Pursuant to the essential problems stated in Part 4.1.1.1 of this dissertation, related to the right to file a claim on behalf of the legal person against the members of the management bodies re reparation of damages resulting from the unlawful actions of them, and stated argumentation, it is suggested:

1.9.1. To amend Item 5 of Part 1 of Article 16 of the Law on Companies and to state it as follows:

"*5) to file a claim with the court for the reparation of damage resulting from the nonfeasance or malfeasance by the **current or former** manager of the company, ~~and~~ Board **and Supervisory Board** members of their duties prescribed by this Law and other laws and the Articles of Association of the company, as well as in other cases laid down by laws; **by filing a claim,***

where the third party may also be addicted to the process as a respondent, if it is proved that on the conclusion date of transaction the third arty knew or had to know that the transaction was concluded by the unauthorised legal person's management body member, or could not know due to particular circumstances;"

1.9.2. To supplement Part 3 of Article 32 of the Law on Companies and to state it as follows:
"*3. <...>.* ***The members of the Supervisory Board shall have the respective right indicated in Item 5 of Part 1 of Article 16 of this Law."***

1.9.3. to indicate provisions in the laws regulating different types of legal persons, which would grant the pre-emptive right to file a claim both for the partners and members of the bodies of legal persons.

1.10. Pursuant to the argumentation stated in Part 4.2.2 of this dissertation, it is suggested to amend Part 7 of Article 2.87 of the Civil Code and to state it as follows:
"*7. A member of a managing body of a legal person who fails to perform or performs improperly his duties specified in the given Article or incorporation documents must redress all damage incurred on a legal person* ~~*except as otherwise provided by law, incorporation documents, or an agreement*~~ ***unless otherwise is agreed between the parties after the damage incurred. The legal person shall be entitled to undertake to redress the damage incurred by the management body to the third party in accordance with the order and terms of laws, incorporation documents, or an agreement."***

2. Recommendations for the courts, while hearing the cases related to application of the institute of civil liability of legal person's management body members

Based on this research and conclusions followed by it, we provide the following recommendations for the courts, while hearing the cases related to the application of the institute of civil liability of legal person's management body members:

2.1. For the sake of legal clearance and uniformity of case law, it is suggested for the courts to clearly separate two legal concepts in their decisions and judgments: *legal person's management body* and *legal person's management body member*, because only legal person's management body member may be the subject of civil legal liability.

2.2. Defining the status of legal person's management body member and the basis for the civil liability to arise, it is suggested:

2.2.1. To abandon the tie of the status of management body and management body member's with representation legal relations (see Conclusion No 4). Management body member may not be considered mandatory (agent), since it can perform not only representation actions, but also the functions of control and governance. Meanwhile, pursuant to Part 1 of Article 6.756 of the Civil Code a contract of mandate is concluded only for the performance of certain legal actions in respect of the *third persons*. More-

over, management body member, acting on behalf of the legal person, acts as a single-person or collegial management body, i.e. as a structural part of legal person (legal person itself), but not as a separate legal subject. It performs his fiduciary duties and may not conform to the instructions and prescriptions of other body. Meanwhile, Part 1 of Article 6.759 of the Civil Code states that mandatory shall be obliged to fulfil the mandate given to it *in accordance with the instructions of the mandatory*.

2.2.2. Not to define the status of legal person's management body member through the management functions assigned to the management body (governance, representation and control) and through the prism of powers (current practice), but trying to stress the dualistic nature of the legal person's management body members status, which manifests in a way that between the legal person and management body member there are two types of legal relations – corporative ("*internal*") and obligatory ("*external*") (see Conclusion No 5). It is very important because the liability arises on the basis of "*internal*" and not "*external*" legal relations, therefore taking into considerations the fact that "*internal*" legal relations are regulated exceptionally by the provisions of civil law, so the liability of management body members is civil for the damage to the legal person, irrespectively from the type of contract, which regulates "*external*" legal relations of the legal person and natural person, which concludes a contract with the legal person re office in the management body of a legal person. Conversely, the equality, justice and rationality principles would be breached, because of the possibility granted to the different legal person's management body members to apply different type of legal liability. Noteworthy, the liability on the basis of "*external*" legal relations would arise not as for the member of management body, but as for the private natural person, for instance in case of unreasonable breach of contract concluded with the legal person and in case of not return material values (i.e. cars, cell phone and so on) to the legal person after the termination of a contract and so on.

2.2.3. To abandon the practice of applicability of material legal liability to the legal person's management body members, because an employment contract concluded with a natural person to take an office as a member of management body is dedicated to regulate exclusively only "*external*" legal relations of legal person and natural person, and the liability of a member of management body arises not from the "*external*", but from the "*internal*" (corporative) legal relations. Inappropriate determination of a basis of legal liability constitutes inappropriate application and interpretation of legal provisions.

2.2.4. To abandon the different regulation of attainment and deprivation moments of the public and private management body member's status. Currently, the court of cassation holds a position that the emergence of legal relations between public legal person's management body members and

legal person *cannot be based on the emergence of fiduciary legal relations*, which are typical to the legal relations of legal person seeking profit and their heads, and deprivation – their extinction. It is suggested to abandon such position due to few reasons. First of all, legal persons are divided into public and private ones according to the aims of activity and scope of capacity, what accordingly has an impact to the limits of the management body members powers and freedom to act, however it should not be related to the legal status of management body members, its attainment or deprivation, as well as the scope of liability. Secondly, the provisions of Article 2.87 of the Civil Code, which indicate the fiduciary duties of management body members, are applied to the management body members of legal persons' of all types, including both public and private legal persons. Based on this, the different assessment of attainment and deprivation of the legal status of legal person's management body member, associating it exclusively with the type of legal person, would be not only discriminative, but would contradict the norms of *ius cógens*.

2.2.5. In the pending cases to indicate the basis of emergence of civil liability of the legal person's management body members, the delict, and fully explain the reasons of such decision, i.e. to define the nature of legal relations between legal person and management body members ("*internal*" and "*external*" relations) (see Conclusions No 7 and 8).

2.3. While assessing the conditions of the emergence of civil liability of legal person's management body members, it is suggested:

2.3.1. Follow *the theory of "non-traditional" interpretation of fiduciary duties*, which provides with important arguments, which ground the fact according to whose interests should act legal person's management body members, while adopting risky decisions. Following the theory, members of the management body, while performing the functions of governance, independently from the *ability to pay*, has fiduciary duties only against legal person, but not against the groups of interests, including creditors, and acting on the best interests of legal person, shall satisfy the interests of all interest groups, including creditors (see Part 3.2.2.1).

2.3.2. While evaluating the decisions of management body members, to evaluate not only the *content* of them, but also the *process of adoption* in accordance with the following recommendations:

2.3.2.1. *Content*. Interpret systematically all of the criteria of the current case law applicable to the content of the decisions of management body members (*obvious maleficence, unjustifiable riskiness, inadequacy to laws, internal documents or good business standards* and *economical uselessness*), additionally applying: (i) *theory of decisions*, that prefers the principle or rationality, which could characterised with the following formula: *use – costs of protection > damage × opportunity of damage*, and acknowledging that in case the proportion is not hold, therefore the adopted decision should be considered as illegal; and (ii) *explanations and recommenda-*

tions of economists and accountants, acknowledging that before adoption of decision, it is necessary to evaluate the possible maximum losses, which at no way should be equal to or exceed the equity of legal person, otherwise it could be considered as an illegal decision.

2.3.2.2. *Process of adoption*. While assessing the decision adoption process of management body members, directly establish and apply the rule embedded in the laws and case law of Continental tradition countries, according to which the member of management body is not liable for the *business* decision, which was adopted with reasonable *faith of its rationality*, conformity with *welfare of the company*, and absence of *interests* and in case of being *sufficiently informed*.

2.3.3. In deciding cases on the civil liability of the members of management bodies for the damage caused due unlawful acts of subordinates or persons under control, it is proposed to clearly define the content of the concept of *security of an adequate control*. This can be done by stating that in case of *delegation of governance functions* to other persons, members of the management body in any case, need to understand and control how those functions are performed, despite the fact that the person to whom the governance functions were delegated, can be absolutely trusted. It should also be noted that the management bodies shall continue the duty to acquire and maintain the necessary level of knowledge and understanding of the legal person in order to fulfil its duties as members of management body, since the lack of such activity and the perception of control systems would allow a large-scale fraud, and non-implementation should be accordingly considered as a serious incompetence stemming from the misunderstanding of essential duties of members of management bodies.

THE LIST OF SCIENTIFIC PUBLICATIONS RELATED TO THE SUBJECT OF THE DOCTORAL THESIS

1. Jakuntavičiūtė, G. The Liability of a Company Director: Civil or Material? *Societal studies*. 2011, 3(4), p. 1443–1460.
2. Jakuntavičiūtė, G. Illegality as a Condition of Civil Liability of a Director for the Damages in respect of Risky Business Decisions. *Societal studies*. 2012, 4(4): 1549–1567.

CURRICULUM VITAE

Personal Information

Date of Birth	6 December 1983
Contacts	gintarejakuntaviciute@yahoo.com

Education

2008 – 2012	Doctoral Studies Mykolas Romeris University (Faculty of Law, Business Law Department)
2006 – 2008	Master Studies Mykolas Romeris University (Faculty of Law, Business Law Department) Master's degree (Civil Law specialisation)
2002 – 2006	Bachelor Studies Mykolas Romeris University (Faculty of Law) Bachelor's degree

Lecturing experience

September 2009– to date	Lecturer Mykolas Romeris University (Faculty of Law, Business Law Department) (Subjects: civil law (general part) and civil law (special part)

Work experience

February 2010 – to date	Lawyer, law firm LAWIN Lideika, Petrauskas, Valiūnas ir partneriai
September 2008 – February 2010	Lawyer, professional partnership of advocates Pranckevičius ir partneriai
September 2006 – September 2008	Lawyer, UAB LIETUVOS KINO STUDIJA

Jakuntavičiūtė, Gintarė

JURIDINIO ASMENS VALDYMO ORGANŲ NARIŲ CIVILINĖ ATSAKOMYBĖ: Daktaro disertacija. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba. 262 p.
Bibliogr. 182–208 p.
ISBN 978-9955-19-496-5

Disertacijos tyrimo objektas yra juridinių asmenų valdymo organų narių civilinės atsakomybės teisinis reguliavimas bei praktinis taikymas ir aiškinimas. Kadangi Lietuvos teisinei sistemai būdinga juridinių asmenų rūšių įvairovė, darbo apimtis nulėmė poreikį atsiriboti nuo skirtingoms juridinių asmenų rūšims būdingų specifinių valdymo organų narių teisinio statuso bei civilinės atsakomybės problemos aspektų ir koncentruotis tik į bendriausius jų bruožus. Tyrimo tikslai sąlygojo, kad didesnis dėmesys skiriamas juridiniams asmenims, užsiimantiems ūkine-komercine veikla, kadangi būtent šie teisės subjektai dažniausiai susiduria su juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės problema. Visgi šiame darbe aptariami atsakomybės principai mutatis mutandis turėtų būti taikomi ir kita veikla užsiimančių juridinių asmenų valdymo organų nariams.

Šiame darbe sistemiškai ir išsamiai išanalizuota juridinio asmens valdymo organų narių civilinės atsakomybės prigimtis, šios atsakomybės kilimo bei įgyvendinimo ypatumai, atskleistos aktualiausios šio instituto aiškinimo bei taikymo problemos ir, remiantis užsienio šalių patirtimi bei naujausiomis pasaulinėmis tendencijomis, pateikti teisiškai pagrįsti pasiūlymai ir rekomendacijos šioms problemoms efektyviai spręsti bei esamam teisiniam reguliavimui tobulinti.

The object of the dissertation is the legal regulation, practical application and interpretation of the civil liability of the members of management bodies of the legal entities. Whereas Lithuanian legal system is characterised by the variety of types of legal persons, the scope of the research determined the necessity to disassociate from the specific aspects of the problems of legal status and civil liability of the members of management bodies in respect of different types of legal persons and to concentrate only on common characteristics. The aims of the research determined that greater attention is paid to the legal entities engaged in economic-commercial activities, because they mostly face with the problems of civil liability of the members of management bodies. However, the principles discussed in this research should apply mutatis mutandis to the members of the management bodies of legal persons engaged in other activities.

The thesis systematically and comprehensively analyses the nature of civil liability of the legal entity's management body members, features of rise and realization of this liability, as well as reveals the most relevant interpretation and application problems of this legal institute and, on the basis of foreign experience and the latest global trends, provides legally-based suggestions and recommendations to effectively solve these problems and improve existing legal regulations.

Gintarė Jakuntavičiūtė

CIVIL LIABILITY OF THE MEMBERS OF MANAGEMENT BODIES OF THE LEGAL ENTITIES

Doctoral Dissertation

Maketavo *Daiva Šepetauskaitė*

SL 585. 2012 12 07. 21,59 leidyb. apsk. l.
Tiražas 20 egz. Užsakymas 18 015
Išleido Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas leidyba@mruni.eu
Parengė spaudai UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, Vilnius
Puslapis internete www.kopija.lt
El. paštas info@kopija.lt
Spausdino UAB „Vitae Litera“
Kurpių g. 5–3, Kaunas
Puslapis internete www.bpg.lt
El. paštas info@bpg.lt

ISBN 978-9955-19-496-5

